

2. mezinárodní slovensko-česká konference

Sociální, ekonomické, právní a bezpečnostní otázky současnosti

(Česká a Slovenská republika na počátku nového milénia)

Praha, 23. a 24. dubna 2010

Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o. v Praze
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, n. o. v Bratislavě
Spoločnosť pre sociálnu integráciu v SR

Sborník příspěvků konference

- Uspořádali: doc. PhDr. Stanislav Nečas, CSc.
doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc.
Ing. Milan Hála
- Recenzoval: doc. Ing. Michal Kavan, CSc.
- Vydavatel: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o.
Lindnerova 575/1, 180 00 Praha 8
e-mail: info@svses.cz, [www: http://www.svses.cz](http://www.svses.cz)
tel.: 284 840 027, 284 841 027, tel./fax: 284 841 196
- Tiskárna: UNIPRESS, spol. s r. o.
Svobodova 1431, 511 01 Turnov
- Vydání: první
- Počet stran: 600
- Náklad: 150 kusů
- Příspěvky neprošly jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-86744-84-1

Garant konference

doc. PhDr. Stanislav Nečas, CSc.
prorektor Soukromé vysoké školy ekonomických studií, s. r. o.

Vědecká rada konference

- Ing. Lucie Marková
rektorka Soukromé vysoké školy ekonomických studií
- prof. MUDr. Vladimír Krčméry, DrSc., dr.h.c.
jedenatel zřizovatele Vysoké školy zdravotnictva a sociálnej práce sv. Alžbety
- doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc.
vedoucí katedry Soukromé vysoké školy ekonomických studií
- doc. PhDr. Antonín Kozoň, CSc.
Vysoká škola zdravotnictva a sociálnej práce sv. Alžbety
- prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD.
prorektor Vysoké školy zdravotnictva a sociálnej práce sv. Alžbety
- prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.
proděkan právnické fakulty Univerzity Karlovy
- PaedDr. Milan Hejdiš
předseda Spoločnosti pre sociálnu integráciu v SR
- doc. PhDr. Felix Černoch, CSc.
Soukromá vysoká škola ekonomických studií

Organizační výbor konference

- Ing. Milan Hála
- Mgr. Věra Hudečková
- Bc. Magda Uxová, DiS.
- Markéta Volkánová

Obsah

Úvod

doc. PhDr. Stanislav Nečas, CSc. 11

Vybrané aspekty proliferácie zbraní hromadného ničenia. Nukleárny terorizmus

Daša Adašková..... 13

Chudoba v podmienkach SR

Angela Almašiová, Zuzana Gejdošová 19

Sociálna bezpečnosť príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky

Tomáš Baňas 26

Aktuálne problémy migračnej politiky Slovenskej republiky

Martina Bolečeková 34

Špecifiká sociálnej pomoci v Kambodži

Ondrej Botek..... 41

K roli ekonomických argumentů v tvorbě právních norem

Dagmar Brožová 46

Vyhlídky ekonomického vývoje po krizi a reakce zemí EU

Marcela Cupalová 54

Konstituování teorie míru

Felix Černoch..... 60

Sociálna opora a sociálne služby v systéme sociálnej ochrany seniorov na Slovensku

Mária Dávideková..... 70

Sociálnoprávna ochrana detí z marginalizovaných rómskych komunit

Štefánia Derevjaniková 82

Životní situace rodiny po neanticipované ztrátě dítěte – prezentace výsledků výzkumu

Zdeňka Dohnalová 88

Snahy o ekonomické vplyvy na svetovú bezpečnosť

Imrich Dufinec, Mária Čalfová 95

Dve strany mince pomoci rozvojovým krajinám	
Lenka Fabianová.....	103
Sociální zabezpečení v ČR	
Lenka Fulínová	109
Sociální reklama – reklama, která pomáhá?!	
Marcela Göttlichová.....	116
Agresja wśród uczniów a działalność pedagoga szkolnego w oparciu o badania własne	
Danuta Grzesiak-Witek, Mgr Paweł Witek.....	121
Nezamestnateľnosť ako aktuálny fenomén v problematike zamestnanosti	
Tomáš Hangoni	128
Biosociálne príčiny nešpecifických porúch správania odsúdených v penitenciárnom zaobchádzaní	
Milan Hejdiš, Antonín Kozoň.....	135
Zapojení České republiky do řešení izraelsko-palestinského konfliktu	
Radka Havlová.....	142
Výpovedná hodnota osobnosti v komunikácii	
Mária Holubová	148
Pripravenosť medzinárodného spoločenstva na riešenie humanitárnych kríz	
Dagmar Hoscheková.....	153
Ochrana zaměstnance při změně v subjektech právního poměru	
Andrea Hrdličková.....	159
Školská sociálna práca zameraná na drogovú problematiku v prostredí vysokých škôl	
Renáta Hrušková.....	166
Sociálno-ekonomická kríza spoločnosti a jej dôsledky pri vytváraní emocionálnej inteligencie a sociálneho vedomia u mladých ľudí	
Anna Imrichová	173
Sociálna starostlivosť ľudí v rozvojovej krajine Keni – programovej krajine slovenskej oficiálnej rozvojovej pomoci	
Juraj Janček, Lenka Fabiánová	180
Financování z prostředků Evropské unie na principu sdíleného řízení	
Vladislava Jedličková	187

Analýza rizika jako klíčový faktor v podnikání

Vojtěch Jindra..... 194

Sociálno-ekonomické problémy prijímateľov sociálnych služieb

Irena Kamanová, Emília Janigová 201

Aktuálne problémy budovania poznatkovo orientovanej spoločnosti

Rastislav Kazanský 205

Poruchy chování u dětí – výzva pro společnost

Jarmila Klugerová 211

Rodinné právo a evropská rodinná politika

Pavel Kofroň 216

Analýza súčasnej situácie rómskej etnickej skupiny na Slovensku

Katarína Kotradyová 222

Rizikové skupiny obetí v problematike obchodovania s ľuďmi

Nadežda Kovalčíková 228

Úskalia v socializácii psychosociálne a zdravotne postihnutých

Antonín Kozoň 233

Chudoba v globálnom svete

Emília Krajňáková, Sergej Vojtovič 240

Bezpečnostné aspekty chudoby

Stanislav Križovský, Ondrej Jamnický 246

Reprodukčné správanie žien v EU-27: Rodová rovnosť

Ivana Kundráťová 252

Chudoba na Slovensku v kontexte súčasnej doby

Slavomír Laca 259

Otázky sociálnej bezpečnosti exkludovaných Rómov na začiatku 21. storočia

Tibor Loran 266

Názory verejnosti na vybrané aspekty restoratívnej justície v SR – výskumná sonda

Martin Lulei 271

Polčas Dekády začleňovania rómskej populácie 2005–2015

René Lužica 280

Možnosti vzdelávania dieťaťa so zrakovým postihnutím na Slovensku	
Eva Magdziaková.....	290
Jaké společenské jevy jsou dnes označovány jako závažné sociálně patologické jevy?	
Alena Marešová	295
Řecká krize a společná evropská měna	
Lucie Marková	302
Sociálna patológia rodiny	
Andrej Mátel	310
Když nemáme informace?	
Ingrid Matoušková, Joža Spurný	317
Hospodárska a menová únia Európskej únie – právne východiská gréckej krízy	
Vladislav Mičátek	325
Sociálna bezpečnosť z pohľadu krízového manažmentu	
Vladimír T. Míka, Alexander Kelíšek	331
Problémy oceňování malých a středních podniků v kontextu ekonomické krize	
Petr Mulač, Petra Bednářová	336
Bezpečnostní rizika v období ekonomické krize	
Stanislav Nečas	343
Modely governance v globalizované světové ekonomice	
Pavel Neumann	348
Několik úvah nad Listinou základních práv EU	
Jan Ondřej	356
Je euro výhodou Slovenska?	
Alena Pauličková	363
Příspěvek k usnadnění návratu do zaměstnání	
Jaroslava Pavelková, Miroslav Doležal	369
Výkonnost organizací jako garance jejich bezpečnosti	
Radka Pešková	375
Některá vybraná hlediska kybernetické kriminality	
Josef Požár	380

Strategie: významný zdroj informací pro podstatné okolí podniku

Karel Preuss 387

Ákú pomoc potrebujú slumy Nairobi?

Libuša Radková 392

Špecifické formy prevencií s drogovou závislosťou odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody

Tibor Roman 397

Multilaterálna inštitucionalizovaná spolupráca neuznaných štátov

Peter Rospudinský 403

Marketing v 21. storočí?

Jiří Rotschedl 410

Poptávkový prístup k poskytovaniu municipálnych verejných služieb

Pavel Rousek..... 416

Rodina v kontexte systému preventívnej starostlivosti o deti na Slovensku

Markéta Rusnáková 421

Rozhodčí řízení v současné ekonomické krizi

Květoslav Růžička 426

Inovácia vo vzdelávaní sociálnych pracovníkov – reflexia na súčasné podmienky

Milan Schavel 435

Poskytovanie sociálnych služieb pro seniorov na Slovensku, v zmysle platnej legislatívy

Ingrid Schlosserová..... 440

Multikulturalizmus a sociálna bezpečnosť

Marek Stachon 445

Biomechanické aspekty priameho úderu

Jiří Straus 453

Rodovosť a jej formujúce vplyvy

Terézia Strédl 462

Drogová kriminalita

Roman Svatoš 467

Projekty politického extrémizmu v ozbrojených sboroch

Ivo Svoboda 472

Význam sociálneho pracovníka pri zmene výchovného prístupu u žiaka vykazujúceho problémové správanie	
Františka Šefčíková.....	478
Sociálno-ekonomické aspekty bezpečnosti v podmienkach utvárajúcej sa multipolarity moci vo svetovej politike	
František Škvrnda	485
Kultúra chudoby a jej dopad na niektoré skupiny obyvateľov	
Dušan Šlosár	491
Úskalia pomoci rozvojovým krajinám – osobné skúsenosti z Haiti	
Ladislav Šoltés, Alexandra Archalousová.....	498
Spoločenská zodpovednosť firiem v marketingovej komunikácii pri odstraňovaní genderových predsudkov	
Blandína Šramová, Lucia Spálová.....	503
Je outplacement riešenie...?	
Juraj Tomlain.....	508
Zamyšlení nad účinností sankcií proti financovaniu terorizmu	
Zuzana Trávníčková	515
Dělbá moci jako prvek zajišťující bezpečnost společnosti	
Jiří Tuza	520
Vybrané aspekty sociální kontroly v postmoderní společnosti	
Martina Urbanová	525
Soukromá bezpečnostní služba a mezinárodní terorismus	
Magda Uxová.....	531
Socio-ekonomické postavenie spoločenských skupín v Spojených arabských emirátoch	
Lucia Vanková, Ivana Ondrušková	536
Personálne a komunitné plánovanie ako súčasť manažérskej praxe	
Marta Vaverčáková, Zuzana Polakovičová, Ľubica Gergelová	540
Sociálne a právne aspekty práce s ľuďmi bez domova v SR	
Martin Vereš.....	545
Vliv implementace MiFID do českého zákonodárství na aktivity obchodníků s cennými papíry a na strukturu českého kapitálového trhu	
Jitka Veselá.....	551

Ekonomická recese její predikce z úrovně podniku

Marek Vochozka 558

Vnímání lichvy v české společnosti

Přemysl Voráč 564

Przemoc w rodzinie a sposoby ograniczania tego zjawiska przez kuratora sądowego oraz policję w ramach procedury „niebieskiej karty”

Paweł Witek 569

Profesní etika a ochrana společenských hodnot

Dana Zapletalová 578

Súčasný sociálny zabezpečenie občanov Slovenskej republiky, ako obsahové zameranie vzdelávacieho procesu pri štúdiu na Trnavskej univerzite

Karol Zeman 586

Sociálne a právne aspekty starostlivosti o žiadateľov o azyl v SR

Martina Žáková 591

Antropológia, hlad a fotografia

Simona Žbirková 596

Úvod

doc. PhDr. Stanislav Nečas, CSc.

Tento sborník představuje soubor příspěvků z 2. mezinárodní slovensko-české konference s názvem Sociální, ekonomické, právní a bezpečnostní otázky současnosti (Česká a Slovenská republika na počátku nového milénia), která se konala ve dnech 23. a 24. dubna 2010 na Soukromé vysoké škole ekonomických studií, s. r. o., v Praze.

Uspořádána byla Soukromou vysokou školou ekonomických studií Praha, Vysokou školou zdravotnictva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava a Spoločnosťou pre sociálnu integráciu SR.

Konference navázala na 1. mezinárodní česko – slovenskou konferenci s názvem Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti, jež se uskutečnila na Vysoké škole zdravotnictva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislavě květnu 2009.

Sborník je aktuálním svědectvím sociálních, ekonomických, právních a bezpečnostních otázek slovenské a české současnosti.

O závažnosti na konferenci diskutovaných témat nejlépe svědčí přítomnost řady významných odborníků, kteří přednesli neobyčejně přínosné příspěvky, ať už to byli vedle zástupců pořádajících organizací zástupci Katedry bezpečnostných štúdií – Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katolíckej univerzity v Ružomberku, Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Trnavské univerzity v Trnave, Vysoké školy ekonomické v Praze, Univerzity Jana Amose Komenského v Praze, Parlamentního institutu ČR, Ústavu sociálnych vied a zdravotníctva z Prešova, Fakulty sociálních studií MU Brno, Bankovního institutu VŠ v Praze, Vysoké školy bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Fakulty multimediálnych komunikácií UTB Zlín, Pravoslavné bohoslovecká fakulty PU v Prešove, Spoločnosti pre sociálnu integráciu v SR, zástupci Mendlovy univerzity, Technické univerzity v Košiciach, Trnavské univerzity – Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce, Univerzity Hradec Králové, Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí v Praze, Výzkumného ústavu pedagogického v Praze, FSV UK Praha, Katolíckej Univerzity Lubelski, Institutu pro kriminologii a sociální prevenci Praha aj.

Jednalo se o skutečně reprezentativní zastoupení nejen nejpovolanejších odborníků Čech, Moravy a Slovenska i prezentace výsledků práce doktorandů a mla-

dých vědeckých pracovníků. Mnoha účastníkům bohatě navštívené konference se podařilo navázat velmi cenné vzájemné kontakty pro zapojení se do připravovaných projektů.

Velmi přínosné byly rovněž mimopanelové diskuse odborníků soukromých firem – tedy konfrontace výsledků a názorů z oblasti vědy, výzkumu a praxe.

Úspěšný a přínosný průběh konference nás zavazuje k uspořádání 3. konference.

doc. PhDr. Stanislav Nečas, CSc., za vědecký výbor konference

Vybrané aspekty proliferácie zbraní hromadného ničenia. Nukleárny terorizmus

Special Aspects of Weapons of Mass Destruction Proliferation. Nuclear terrorism

Daša Adašková

Abstrakt

Zbrane hromadného ničenia (ZHN) patria k najničivejším nástrojom v rukách človeka. Ich šírenie predstavuje jednu z najzávažnejších bezpečnostných hrozieb súčasnosti. Najväčšou výzvou v súvislosti s proliferáciou ZHN je ich horizontálne šírenie. Záujem o ich získanie nemajú len štáty, ale aj neštátni aktéri, spomedzi ktorých sú obzvlášť nebezpečné snahy teroristických organizácií. Nahromadenie veľkého množstva nukleárnych alebo iných zbraní vedie k nebezpečenstvu ich použitia. Je zrejmé, že akékoľvek ich použitie či už v dôsledku nehody alebo zámeru bude mať značné dôsledky pre ľudstvo ako také. Naliehavou požiadavkou preto naďalej ostáva zastavenie šírenia ZHN a ich potenciálneho použitia štátmi alebo neštátnymi aktérmi. Cieľom príspevku je analyzovať aktuálne problémy týkajúce sa proliferácie ZHN v súčasnosti, primárne nukleárny terorizmus, a jeho dopad na medzinárodné vzťahy.

Abstract

Weapons of mass destruction (WMD) are the most destructive instruments devised by human being. Their proliferation is one of the most compelling security threats. The most serious challenge connected with WMD is their horizontal proliferation. The amount of states capable to construct and use WMD is rising. However, besides states there are also non-state actors, especially terrorist groups, who aim at acquiring WMD. The most pressing demand is to stop proliferation of WMD, especially of nuclear weapons, and their potential use by a terrorist group. The aim of the contribution is to analyse the actual situation and problems of WMD proliferation with the focus on nuclear terrorism and its implications for international relations.

Kľúčová slova

Zbrane hromadného ničenia, bezpečnosť, nukleárny terorizmus.

Key words

Weapons of mass destruction, security, nuclear terrorism.

1 Úvod

Zbrane hromadného ničenia (ZHN) patria v súčasnosti k najničivejším nástrojom v rukách človeka. Sú navrhnuté tak, aby boli schopné usmrtiť veľké množstvo ľudí a spôsobiť obrovské materiálne škody. „Sú určené k spôsobeniu veľkých strát protivníkovi v krátkom čase, vytváraním závalov, požiarov a kontaminovaných priestorov. Ide teda o také zbrane, ktorých účinkov mnohonásobne prevyšuje ničivú silu konvenčných zbraní“ (Durdiak, Gáfrik, Puliš, Suško, 2005, s. 10). Za ZHN sa vo všeobecnosti považujú jadrové, rádiologické, biologické a chemické zbrane.

Existencia zbraní hromadného ničenia v období studenej vojny po celé desaťročia ovplyvňovala medzinárodný vývoj. Za najväčšiu bezpečnostnú hrozbu bolo považované vypuknutie jadrovej vojny. Dve vtedajšie jadrové superveľmoci – USA a Sovietsky zväz – podnikli určité kroky, ktoré prispeli k obmedzeniu intenzívneho jadrového zbrojenia a v konečnom dôsledku vyústili do likvidácie značnej časti jadrových hlavíc zo svojej výzbroje.¹

Tento pozitívny proces pokračoval aj po páde bipolarity. Pripojili sa k nemu aj ďalšie jadrové veľmoci – Veľká Británia a Francúzsko, ktoré výrazne znížili počty a typy svojej jadrovej výzbroje. Opačný postoj zaujala Čína, ktorá svoj jadrový arzenál kvantitatívne i kvalitatívne posilňuje. V roku 1998 pribudli do „jadrového klubu“ India a Pakistan. S najväčšou pravdepodobnosťou do neho patrí aj Izrael. Hrozbu predstavuje fakt, že tieto tri krajiny „svoj jadrový potenciál zrejme rozširujú a intenzívne zdokonaľujú systémy nosičov, čo vedie k stupňovaniu pretekov v zbrojení medzi týmito rivalmi“ (Tarasovič, Ondrejcsák, Hersi, Lupták, 2005, s. 520). Nezabránili im v tom ani uvalené sankcie.

Nebezpečenstvo v oblasti proliferácie ZHN predstavujú jadrové programy Severnej Kórey a Iránu. KĽDR otvorene tvrdí, že vlastní jadrové zbrane a disponuje príslušnými nosičmi, o čom aj poskytla priamy a jednoznačný dôkaz už v októbri 2006. Irán na druhej strane tvrdí, že jeho jadrový program slúži výlučne mierovým cieľom. Problémom je, že sa tieto technológie môžu v prípade nedostatočnej kontroly použiť na výrobu jadrových zbraní. Znepokojujúci je aj fakt, že Irán intenzívne pracuje na vývoji balistických riadených striel.

¹ Základnú prekážku pre šírenie jadrových zbraní predstavovala a naďalej aj predstavuje jedna z najvýznamnejších zmlúv v oblasti obmedzenia zbrojenia - Zmluva o nešírení jadrových zbraní (Treaty on the Non – Proliferation of Nuclear Weapons, skrátené Non – Proliferation Treaty) z roku 1968.

Po skončení studenej vojny sa teda počet štátov schopných vyvinúť a použiť ZHN, najmä nukleárne zbrane, zvyšuje. Z toho vyplýva fakt, že okruh držiteľov raketovej technológie vo svete môže v pomerne krátkom čase významne vzrásť. Príčinou toho sú nedostatočné kontrolné mechanizmy a nedisciplinovanosť niektorých hlavných exportérov.²

Na druhej strane rýchly vedecko-technický rozvoj môže perspektívne viesť k vývoju nových, ešte ničivejších prostriedkov hromadného ničenia. Najväčším nebezpečenstvom v tejto oblasti je horizontálne šírenie ZHN. Nahromadenie veľkého množstva zbraní vedie k nebezpečenstvu ich použitia. Je zrejmé, že akékoľvek ich použitie či už v dôsledku nehody alebo zámeru bude mať značné dôsledky pre ľudstvo ako také. Záujem o získanie ZHN nemajú len štáty, ale aj nešťatní aktéri, spomedzi ktorých sú obzvlášť nebezpečné snahy teroristických organizácií.

2 Nukleárny terorizmus

V dôsledku početných globálnych vývojových trendov akými sú proliferácia ZHN, technológií, materiálov a know – how na ich výrobu a pod. sa nebezpečenstvo nukleárneho terorizmu dostalo do popredia záujmu politických lídrov, médií a širokej verejnosti v súvislosti s 11. septembrom 2001. Po tejto udalosti sa objavuje nová nekonvenčná hrozba teroru v podobe prepojenia medzinárodného terorizmu a ZHN. Nukleárne zbrane majú na rozdiel od chemických a biologických zbraní neporovnateľne väčší deštruktívny potenciál schopný zasiahnuť všetky sféry spoločenského života, preto ich získanie a použitie teroristickou organizáciou predstavuje vážne nebezpečenstvo pre medzinárodné spoločenstvo. O nukleárnom terorizme možno v súčasnosti hovoriť len v teoretickej rovine.³

Nukleárny terorizmus možno charakterizovať ako „extrémnu formu násilia – násilného trestného činu, ktorý vytvára atmosféru strachu na základe použitia, resp. oprávnenej hrozby použitia nukleárnej bomby, jadrového materiálu s cieľom zapríčiniť kontamináciu vôd, pôdy či ovzdušia alebo útoku proti jadrovej elektrárni“ (Terem, 2008). Jeho potenciálne objavenie sa je spájané s odkazom studenej vojny

² Napriek značnej redukcii jadrových arzenálov po skončení studenej vojny, stále asi 27 000 strategických a taktických nukleárných zbraní zostáva v národných arzenáloch, pričom asi 90% z nich sa nachádza v USA a Rusku. Odhaduje sa, že globálne zásoby plutónia a uránu predstavujú asi 4 000 ton, ktoré môžu potenciálne slúžiť na výrobu asi 200 000 nukleárných bômb. Odhaduje sa, že po celom svete je rozmiestnených približne 50 nedostatočne zabezpečených zariadení so štiepnym materiálom. (Blix, 2006)

³ Jediný príklad použitia ZHN teroristickou skupinou, ktorý de facto demonštroval, že ZHN sú dostupné aj pre niektorých nešťatných aktérov bol teroristický útok s použitím toxikkej chemickej látky sarín v tokijskom metre v roku 1995 v Japonsku zo strany teroristickej skupiny Aum Shinrikyo.

a s jadrovým potenciálom bývalého Sovietskeho zväzu, keďže nemožno predpokladať presné množstvo vyprodukovaného nukleárneho materiálu v dôsledku nedostatočného zabezpečenia jadrových zariadení.

Motivácie teroristov k získaniu a použitiu nukleárných zbraní môžu byť rôzne, od chudoby a nevzdelanosti až po pomstu za minulosť s cieľom prilákať celosvetovú pozornosť prostredníctvom eskalácie konvenčného násillia na nekonvenčné, s použitím nukleárných zbraní.

Potenciálny nukleárny terorizmus môže mať niekoľko podôb. Za jeden zo spôsobov nukleárneho terorizmu je považované použitie tzv. špinavej bomby zo strany teroristov. V podstate ide o použitie konvenčnej výbušniny na rozšírenie a kontamináciu prostredia rádioaktívnym materiálom, ktorý je pre teroristov dostupnejší ako štiepny materiál. Nejedná sa o tradičnú ZHN, keďže pri jej použití nedochádza k jadrovému výbuchu, ale k rozšíreniu rádioaktívneho materiálu. Jeho zdrojom sa môže potenciálne stať vyhorené jadrové palivo z reaktorov jadrových elektrární, rádiologické zdroje alebo rádioaktívny materiál používaný vo výskumných zariadeniach, nemocniciach či priemyselnej výrobe, ktoré sú relatívne nedostatočne zabezpečené.

Ďalšou formou nukleárneho terorizmu môže potenciálne byť získanie skutočnej nukleárnej zbrane alebo jej komponentov a ich následné použitie. Najväčšiu prekážku pre teroristov predstavuje získanie štiepneho materiálu na výrobu nukleárnej zbrane v dôsledku technologickej a finančnej náročnosti. Z tohto dôvodu sa nukleárne zbrane pre teroristické organizácie javia ako najobtiažnejšie získateľné. V súčasnosti sa predpokladá, že žiadna teroristická organizácia nie je schopná vyvinúť vysoko obohatené plutónium alebo urán na výrobu nukleárných zbraní. V prípade teroristov preto prichádza do úvahy jej získanie na čiernom trhu alebo krádežou. Cieľom pre teroristov môžu byť rôzne zdroje jadrového a rádiologického materiálu rozmiestnené po celom svete, ktoré nie vždy sú dostatočne zabezpečené a strážené. Zdroje na výrobu zbraní predstavujú: vyhorené jadrové palivo z vojenských alebo civilných reaktorov, uskladnené zásoby vysoko obohateného uránu a plutónia vo vojenských arzenáloch, prepravované nukleárne materiály a pod.

Tretiu formu nukleárneho terorizmu predstavuje útok na jadrové zariadenia s následným vyvolaním havarijných udalostí. Teroristi v tomto prípade nemusia mať záujem resp. schopnosť zostrojiť jadrovú bombu. Prostredníctvom ich vlastných zdrojov a technických znalostí môžu uskutočniť útoky na jadrové ciele. V tomto prípade potenciálne terče predstavujú jadrové elektrárne, sklady vyhoreného paliva, nemocnice, výskumné ústavy a pod. Hoci sú tieto objekty pod prísnou kontrolou a možnosť prieniku do nich je minimálna, nie je vylúčená.

Nukleárne zbrane nie sú v súčasnosti vo vlastníctve žiadnej teroristickej organizácie. V krátkodobom horizonte je riziko získania a použitia nukleárnej zbrane zo strany teroristických organizácií veľmi nízke, existuje len v teoretickej rovine. Možno povedať, že nukleárne zbrane sú v súčasnosti pre teroristické organizácie nedosiahnuteľné.

V dlhodobej perspektíve to však vylúčené nie je, a preto by bolo chybou podceňiť teroristov v tejto oblasti. Potvrďuje to aj taktika a snaha teroristických skupín o čo najväčší počet obetí pre dosiahnutie svojich cieľov, pre ktorý by ZHN a špeciálne jadrové zbrane boli z tohto hľadiska najvhodnejšie. V tomto smere možno dokonca pozorovať istý typ rivality medzi teroristickými skupinami, ktoré súperia o čo najväčší útok a najväčšiu publicitu s cieľom prekonať inú teroristickú skupinu. (Blix, 2006)

3 Záver

Napriek celosvetovému úsiliu o redukciu počtov ZHN vo vojenských arzenáloch štátov, ich proliferácia na štátnej ale i neštátnej úrovni naďalej pokračuje. Obzvlášť nebezpečnými sú snahy teroristických organizácií získať a použiť nukleárne zbrane ako prostriedok teroru na dosiahnutie svojich cieľov. Podľa analytikov je ich použitie teroristami v súčasnosti málo pravdepodobné, hoci nie je vylúčené. Takáto kombinácia predstavuje najväčšie bezpečnostné riziko pre celý svet.

Úlohou medzinárodného spoločenstva je preto zabrániť teroristom získať prístup k nukleárnym zbraniam alebo k štiepnemu materiálu. Na dosiahnutie tohto cieľa je potrebné zastaviť šírenie ZHN a ich potenciálneho použitia štátmi alebo neštátnymi aktérmi. Najlepším riešením ako zmierniť, prípadne odstrániť hrozbu šírenia ZHN je ich úplné odstránenie a likvidácia, čiže podniknutie krokov spočívajúcich v odzbrojení. Problém predstavuje aplikácia príslušných noriem, pretože stále niektoré štáty stoja mimo Zmluvy o nešírení jadrových zbraní a iné sa pokúšajú odstúpiť od nej a začať vyvíjať nukleárne zbrane. Aby zmluvy v oblasti obmedzenia zbrojenia mohli v súčasných aj v budúcich podmienkach plniť svoje hlavné ciele – brániť šíreniu jadrových zbraní, dosiahnuť postupne jadrové odzbrojenie a umožniť všetkým štátom využívať jadrové technológie na mierové účely, musia odzrkadľovať nové výzvy a hrozby súčasného sveta. Preto je potrebné spojiť sily na medzinárodnej úrovni a vytvoriť efektívne obranné medzinárodné mechanizmy, ktoré by boli schopné ochrániť spoločnosť pred týmto násilím.

Literatúra

- [1] BLIX, Hans a kol. *Weapons of Terror*, Stockholm : WMDC, 2006. s. 227. ISBN 91-38-22582-4.
- [2] DURDIAK, Jaroslav, GÁFRIK, Andrej, PULIŠ, Pavel, SUŠKO, Miroslav. *Zbrane hromadného ničenia – aktuálne bezpečnostná hrozba*. [online]. Bratislava: MOSR, [2005] [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: < <http://www.mosr.sk/index.php?page=67>>.
- [3] KATONA, Peter, INTRILIGATOR, Michael D., SULLIVAN, P. *Countering Terrorism and WMD*, New York : Routledge, 2006. s. 300. ISBN 0-203-08746-1.
- [4] TARASOVIČ, Vladimír, ONDREJCSÁK, Róbert, HERSI Alexander, LUP-TÁK, Ľubomír. *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2004 – 2005*, Bratislava: MOSR, 2005. s. 865. ISBN -80-88842-98-0.
- [5] TEREM, Peter. *Jadrové zbrane, ich význam a vplyv na svetovú politiku*, Banská Bystrica: FPV a MV UMB, 2008. s. 290. ISBN 978-80-8083-531-6.
- [6] *Nuclear Terrorism* [online]. Monterey : Institute for International Studies, [2009] [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www.nti.org/h_learn-more/nuctutorial/index.html>.
- [7] *What if Terrorists Go Nuclear?* [online]. Washington : Center for Defence Information, [2002] [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.cdi.org/terrorism/nuclear-pr.cfm>>.

Mgr. Daša Adašková

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Katedra bezpečnostných štúdií
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
dasa.adaskova@umb.sk

Chudoba v podmienkach SR

Poverty in Slovak's social environment

Angela Almašiová, Zuzana Gejdošová

Abstrakt

Chudoba predstavuje sociálny jav, ktorý je multidimenzionálny jednak v jej objektívnom, ale takisto v subjektívnom hodnotení. Autorky sa v príspevku venujú rôznym koncepciám vymedzenia a merania chudoby a poskytujú prehľad niektorých možností a spôsobov jej riešenia v podmienkach SR.

Klíčová slova

chudoba, sociálne vylúčenie, hmotná núdza.

Abstract

Poverty is multidimensional social phenomenon in its objective as well as subjective assessment. Authors of the article focus on various concepts of definition and measure of poverty and review some systems of dealing with this social problem in specific conditions of Slovakia.

Key words

Poverty, Social Exclusion, Material Need.

1 Úvod

Európska komisia vyhlásila rok 2010 Európskym rokom boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. V Národnom programe Slovenskej republiky k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu 2010 Slovenská republika ako členská krajina vyjadruje svoj záväzok dosiahnuť rozhodujúci vplyv na odstránenie chudoby a sociálneho vylúčenia. Za hlavné prioritné ciele považuje hlavne zredukovať chudobu detí a medzigeneračnú reprodukciu chudoby, zvýšiť začlenenie a bojovať proti diskriminácii zraniteľných skupín a zlepšiť prístup na trh práce, zvýšiť zamestnanosť a zamestnateľnosť znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie (Národný program Slovenskej republiky k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu (2010)).

1.1 Rôzne prístupy k definovaniu chudoby

Pojem chudoba poskytuje v sociálnych vedách mnoho interpretácií, pričom jej definovanie je pre jednotlivé spoločnosti kľúčové z hľadiska merania jej rozsahu a určenia, kto v spoločnosti má nárok na určitú formu pomoci zo strany štátu. Preto je potrebné si uvedomiť, že prístup k chudobe a vôbec spôsob jej definovania je otázkou (okrem metodologickej, štatistickej, sociologickej atď.) hlavne otázkou politickou.

Najčastejšie uvádzané definície chudoby sa opierajú o optiku relatívneho a absolútneho nazerania. Model relatívnej chudoby je pritom spájaný so štandardmi, ktoré sú pomenované v príslušnej spoločnosti v príslušnom čase a model absolútnej chudoby je spájaný so zabezpečovaním základných životných potrieb. Nový pohľad na vnímanie chudoby priniesli objektívne a subjektívne koncepty, pričom prvý odráža vôľu spoločnosti (a hlavne mocenských štruktúr) chudobu riešiť a druhý odráža vnímanie samotnými chudobnými.

Ďalšou oblasťou definovania chudoby je jej vnímanie prostredníctvom (ne)dostatku materiálnych a takisto iných zdrojov, ktoré (ne)umožňujú jednotlivcom participovať na chode spoločnosti. Ide napr. o prístup k vzdelaniu, pracovné podmienky a možnosť podieľania sa na moci. V takomto prípade sa chudoba chápe skôr ako sociálne vylúčenie a týka sa rôznych skupín v spoločnosti – napr. etnických menšín, zdravotne postihnutých, dlhodobo nezamestnaných, občanov vo veku nad 50 rokov, občanov s nízkym vzdelaním, atď.

Tretia oblasť definovania chudoby ju vníma prostredníctvom existencie sociálnych nerovností v spoločnosti. Na základe takéhoto vnímania je chudobný ten, ktorého príjem je nižší ako priemerný a preto jediným spôsobom, ako chudobu vykoreniť, je odstránenie nerovností v príjmoch. Väčšina sociológov, ktorá prijala relatívnu definíciu chudoby súhlasí s tým, že určitá redukcia nerovností je nevyhnutná, ale nie sú presvedčení o tom, že úplné odstránenie nerovností by bolo žiaduce. Tvrdia, že je možné určiť istý minimálny štandard, hranicu chudoby, ktorá môže byť aj pod hranicou priemerného príjmu (viac In Haralambos, Holborn, Heald, 2008).

1.2 Chudoba v podmienkach SR a možnosti jej riešenia

Keďže v legislatíve Slovenskej republiky nie je zakomponovaný pojem chudoba, za najvhodnejší ekvivalent považujeme termín hmotná núdza (aj napriek tomu, že nepokrýva mnohodimenzionalitu chudoby). Žilová (2005) uvádza ďalšie pojmy ako domácnosť s nízkymi príjmami, sociálne nepriviligovaná populácia, sociálne odkázaní občania.

V ďalšej časti nášho príspevku sa budeme teda venovať problematike pomoci v hmotnej núdzi, ktorú upravuje zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v platnom znení. V zmysle tohto zákona je hmotná núdza stav, keď príjem občana a fyzických osôb, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, nedosahuje životné minimum a občan a fyzické osoby, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, si príjem nemôžu zabezpečiť alebo zvýšiť vlastným pričínením.

Životné minimum je definované v zákone NR SR č. 601/2003 Z. z. o životnom minime ako „spoločensky uznaná minimálna hranica príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze.“ Výšku životného minima určuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR svojim opatrením. Upravuje sa vždy k 1. júlu bežného roka a základom je vývoj indexu životných nákladov súboru nízkopríjmových domácností zistený Štatistickým úradom SR za rozhodujúce obdobie.

Nástrojmi pomoci v hmotnej núdzi je **dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke**, ktoré sa poskytujú občanovi v hmotnej núdzi a fyzickým osobám, ktoré sú s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzované. Tieto sa však neposkytujú do súm životného minima, ale do súm taxatívne vymedzených zákonom o pomoci v hmotnej núdzi. Vláda Slovenskej republiky môže svojím nariadením upraviť sumy dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke vždy k 1. septembru bežného kalendárneho roka a ich vyplácanie je v pôsobnosti úradov práce, sociálnych vecí a rodiny.

Tab.1: Dávka a príspevky v hmotnej núdzi od 1. 9. 2009

NÁZOV DÁVKY A PRÍSPEVKOV	VÝŠKA DÁVKY A PRÍSPEVKOV od 1. 9. 2009
Dávka v hmotnej núdzi	60,50 € pre jednotlivca 115,10 € pre jednotlivca s 1 až 4 deťmi 168,20 € pre jednotlivca s viac ako 4 deťmi 105,20 € pre dvojicu 150,76 € pre dvojicu s 1 až 4 deťmi 212,30 € pre dvojicu s viac ako 4 deťmi
Zvýšenie dávky	+ 13,50 € pre tehotnú ženu + 13,50 € pre rodiča dieťaťa do 1 roku veku + 17,20 € dávka na školopovinné dieťa
Príspevok na zdravotnú starostlivosť	2,00 €

Aktivačný príspevok	63,07 €
Príspevok na bývanie	55,80 € pre jednotlivca 89,20 € pre dvojicu a viac
Ochranný príspevok	63,07 €

Zatiaľ čo dávka v hmotnej núdzi je štruktúrovaná podľa počtu spoločne posudzovaných osôb, príspevky k dávke v hmotnej núdzi (ďalej len príspevky) sú štruktúrované podľa účelu, t.j. na zdravotnú starostlivosť, na bývanie, aktivačný a ochranný príspevok.

Aktivačný príspevok zohráva kľúčovú úlohu v celom systéme pomoci v hmotnej núdzi. Má motivovať občana k aktívnemu spolupodielaniu sa na svojej sociálnej situácii, t.j. aktívne hľadať uplatnenie na trhu práce, zvyšovať si kvalifikáciu a zručnosti, vykonávať práce pre obec a dobrovoľnícke práce, ktoré sú určené na zlepšenie ekonomických, sociálnych a kultúrnych podmienok a životného prostredia obyvateľov obce a komunity. Hlavným cieľom je podpora udržiavania pracovných návykov uchádzačov o zamestnanie s dôrazom na dlhodobu nezamestnaných a sociálne odkázaných občanov, ako prostriedok zvyšovania ich zamestnanosti.

Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2008 bolo v roku 2008 priemerne mesačne evidovaných 165 713 poberateľov dávky a príspevkov. Za týmto účelom boli na dávku a príspevky poskytnuté finančné prostriedky vo výške 6 201 546 000 Sk. Priemerná výška mesačnej dávky a príspevkov v roku 2008 dosiahla sumu cca 3 143 Sk. V systéme pomoci v hmotnej núdzi bolo priemerne mesačne evidovaných 312 413 občanov, čo predstavovalo 5,78%-ný podiel na celkovom počte obyvateľov Slovenska. Najvyššie percento obyvateľstva v systéme pomoci v hmotnej núdzi v roku 2008 bolo v Košickom kraji (10,34%), v Banskobystrickom kraji (9,22 %) a v Prešovskom kraji (8,39%). Najnižšie percento tradične vykazoval Bratislavský kraj, a to 1,22 %.

Pomoc pre občanov v hmotnej núdzi sa nekončí poskytnutím dávky a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi. V platnosti sú ďalšie nástroje, ako napr. inštitút náhradného výživného, alebo zavedenie podporných dotačných programov na zabezpečenie prístupu k vzdelaniu a podporu vzdelávania detí žijúcich v rodinách poberateľov dávky v hmotnej núdzi, ktorých cieľom je motivovať žiakov z nízkoprájmových rodín k dosahovaniu pozitívnych študijných výsledkov, čo by im malo zlepšiť šance na ďalšie vzdelávanie na stredných a neskôr na vysokých školách a umiestnenie na trhu práce a zvyšovaním rovnosti šancí a prístupu ku vzdelaniu predchádzať reprodukciu chudoby z generácie na generáciu.

V súčasnosti sa na základe výnosu MPSVR SR z 26. novembra 2008 č. 236092008-II/1 poskytujú nasledovné dotácie: Dotácia na stravu - *najviac 1 € na stravovací deň* a Dotácia na školské potreby - *33,19 € na školský rok*. Dotačné programy sú v zmysle novely výnosu cielené pre žiakov predškolských zariadení, základných a špeciálnych základných škôl z nízkopříjmových rodín.

V roku 2008 boli vyplatené finančné prostriedky na dotačné programy v sume 416884000 Sk. Priemerný mesačný počet detí, ktorým bola poskytnutá dotácia na stravu bol 64 322 detí (3746 škôl). Pre 70 019 detí (2886 škôl) v I. polroku 2008 a pre 60 900 (2559 škôl) v II. polroku 2008 bola poskytnutá dotácia na školské potreby. (www.employment.gov.sk)

Dotačné programy patria k nepriamej finančnej pomoci rodine v hmotnej núdzi a sú adresné a účelové. Štát sa takouto motivačnou formou snaží prispievať rodinám s deťmi, ktoré si plnia povinnú školskú dochádzku. Cieľom je zrovnoprávnenie a vyrovnanie šancí detí z rodín v hmotnej núdzi zakupovaním školských potrieb a ich využívaním v škole aj doma a v neposlednom rade aj zabezpečením teplej plnohodnotnej stravy.

Náhradné výživné je náhrada poskytnutá štátom v prípade, ak si vyživovaciu povinnosť neplní jeden z rodičov, ktorému bola táto povinnosť voči dieťaťu ustanovená právoplatným rozhodnutím súdu alebo súdom schválenou dohodou. Poskytovanie náhradného výživného pre dieťa upravuje zákon NR SR č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom, v prípade ak jeden z rodičov si neplní vyživovaciu povinnosť alebo nezaopatrenému dieťaťu nevznikol nárok na sirotský dôchodok alebo jeho výška nedosahuje výšku minimálneho výživného (30% ŽM dieťaťa - 25,36 €). Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva za rok 2008 bolo v roku 2008 evidovaných v priemere 4 566 poberateľov náhradného výživného. Na náhradné výživné boli v roku 2008 vynaložené finančné prostriedky v sume 108 018 tis. Sk

Záver

Výskumy venujúce sa skúmaniu chudoby a sociálnemu vylúčeniu sa stávajú veľmi frekvencované, hlavne v oblasti sociológie a sociálnej politiky. Za všetky môžeme spomenúť napr. výskum Inštitútu pre výskum práce a rodiny z roku 2008, v ktorom autori skúmali vnímanie chudoby respondentmi prostredníctvom štrukturálnych alebo individuálnych vysvetlení. Viac ako polovica respondentov vidí príčiny chudoby v štrukturálnych spoločenských problémoch, ktoré nezávisia od individuálnych vlastností jednotlivca, prípadne od jeho šťastia. Dôvody, ktoré súvisia so správaním ľudí alebo individuálnymi vlastnosťami boli v odpovediach zastúpené

menej. (Podrobnejšie In Gerbery, 2008, viac k sociálnemu vylúčeniu v podmienkach ČR In Svoboda, 2010)

V našom príspevku sme sa venovali hmotnej núdzi ako jednej možnosti riešenia alebo zmierňovania chudoby v podmienkach SR. Je potrebné si však uvedomiť, že úlohou sociálnej práce a sociálnych pracovníkov by mala byť predovšetkým mobilizácia vlastných zdrojov a aktivizácia občana, pomoc k svojpomoci a nielen poskytovanie dávok a príspevkov.

Literatúra

- [1] GERBERY, Daniel; BODNÁROVÁ, Bernardína. *Názory obyvateľov SR na úroveň, štruktúru a funkcie životného minima* [online]. Bratislava : [s.n.], 2008 [cit. 2010-04-07]. Dostupné z [www.http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2008/Gerbery/Gerbery.pdf](http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2008/Gerbery/Gerbery.pdf) <<http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2008/Gerbery/Gerbery.pdf>>.
- [2] HARALAMBOS, Michael; HOLBORN, Martin; HEALD, Robin. *Sociology : Themes and Perspectives*. Seventh edition. London : Harper Collins Publishers Limited, 2008. 954 s. ISBN 978-0-00-724595-6.
- [3] MPSVR SR [online]. 2010 [cit. 2010-04-07]. www.employment.gov.sk. Dostupné z WWW: <www.employment.gov.sk>.
- [4] Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2008. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, MPSVaR, 2009.
- [5] SVOBODA, Zdeněk. *Predprimární edukace v psychologických, pedagogických a sociálních souvislostech*. Bratislava : Slovenská Technická univerzita, 2010. Možnosti podpory dětí ohrožených sociálním vyloučením v oblasti přípravy na vzdělávání, s. 55. ISBN 978-80-227-3228-4.
- [6] Výnos Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 236092008-II/1 zo dňa 26. novembra 2008 o poskytovaní dotácií v pôsobnosti MPSVaR SR.
- [7] ŽILOVÁ, Anna. *Chudoba a jej premeny na Slovensku*. Vydanie prvé. Badín : MENTOR, 2005. 162 s. ISBN 80-968932-2-X.
- [8] Zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v platnom znení.

- [9] Zákon NR SR č. 601/2003 Z. z. o životnom minime v platnom znení. Zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine v platnom znení.
[10] Zákon NR SR č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom v platnom znení.

PhDr. Angela Almašiová, PhD.

Ing. Zuzana Gejdošová, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Pedagogická fakulta

Katedra sociálnej práce, Katedra verejnej správy a práva

Hrabovská cesta 1

034 01 Ružomberok

angela.almasiova@ku.sk

zuzana.gejdosova@ku.sk

Sociálna bezpečnosť príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky

Social Security of the Armed Forces of the Slovak Republic

Tomáš Bañas

Abstrakt

Článok sa zaoberá ozbrojenými silami a ich miestom v spoločnosti pričom upiera pozornosť na Ozbrojené sily Slovenskej republiky v čase ich transformácia na čisto profesionálnu organizáciu. Upriamuje pozornosť na vytvorenie sociálneho servisu ako základného prvku pre vytvorenie sociálne bezpečného prostredia. Ukazuje možnosti sociálneho servisu nielen zabezpečovať a poskytovať, ale motivovať, stimulovať a stabilizovať vojenský personál a tak sa vyhnúť jeho protiprávnemu až protispoločenskému konaniu po ukončení služby.

Abstract

The article deals with the armed forces and their place in society and denied the attention of the Armed Forces of the Slovak Republic at the time of transformation to a purely professional organization. Draws attention to the creation of social service as an essential element for creating a safe social environment. It shows the possibilities of social services not only provide a grant, but to motivate, stimulate and stabilize the military personnel to avoid the illegal and antisocial conduct after termination of service.

Kľúčové slová

armáda, ozbrojené sily, sociálna práca, sociálny servis, sociálna bezpečnosť

Key words

army, armed forces, social work, social service, social security

Len málo času v historickom vývoji ľudstva je venovaných globálnemu mieru. Činnosť armád alebo inak povedané ozbrojených síl¹ a vojakov, aj keď akokoľvek pro-

¹ Pojem ozbrojené sily má teoretický charakter a vychádza z anglosaskej terminológie, ale v stredoeurópskom regióne sa na oficiálne označenie vojenskej organizácie štátu nepoužíva. Z hľadiska slovenského jazyka je historický vhodnejším názvom vojsko alebo armáda. Aj napriek

tirečivá ovplyvňovala a ovplyvňuje vývoj štátov a spoločnosti do vnútra aj navonok. Vojaci pomáhali plniť politické ciele vedúcich vrstiev, prípadne sa sami stávali vedúcou vrstvou. To poukazuje na to, že spojenie spoločnosti a jej armády bolo vždy veľmi tesné, počínajúc gréckymi mestskými štátmi a končiac súčasnou spoločnosťou. Nakoniec sa dosť často z armádných veliteľov stávali politickí vodcovia a hlavne v súčasnej dobe sa z politikov stavajú velitelia. Tým chceme poukázať na to, že armáda a jej príslušníci vždy vychádzali a vychádzajú z vnútra spoločnosti, a boli, a sú, jej odrazom. Keď zoberieme do úvahy vývoj dnešnej ľudskej spoločnosti a starovekých civilizácií, dnešná spoločnosť sa veľmi neodlišuje od spoločnosti napr. v starovekom Egypte alebo Ríme. V priebehu stáročí sa menili len technické prostriedky, ktorými sa v potrebných alebo nutných prípadoch vynucovala alebo presadzovala politická vôľa. Toto tvrdenie sa v minulosti spájalo hlavne s klasickou definíciou vojny od C. von Clausewitza ako pokračovania politiky inými prostriedkami.

V súčasnosti, hlavne po páde „železnej opony“ existujú snahy o vytvorenie takzvanej postvojenskej spoločnosti (Vogt, 1992) tzn., že vplyv ozbrojených síl na vnútropolitické a medzinárodné otázky bude klesať. Na základe tohto trendu nastúpeného hlavne v západnej Európe a spôsobeného vývozom kapitálu a silnejúcou globalizáciou, pri ktorej sa požadované vnútropolitické a medzinárodné ciele presadzujú hlavne ekonomicky, sprístupnením spotrebného materiálneho spôsobu života širšiemu okruhu spoločnosti, sa dá konštatovať, že ide o možnú novú etapu vo vývoji ozbrojených síl, kopírujúcu vývoj spoločnosti. Tento trend by bol vskutku pokrovový, pokiaľ by sa nekonal jednostranne. Možno s výnimkou západnej Európy, sa vo všetkých regiónoch sveta pokračuje s vývojom ničivých zbraní, aj zbraní hromadného ničenia, ktoré ohrozujú globálnu rovnováhu. Je len paradoxné, že sa tak deje za finančné prostriedky, ktoré sú získavané vďaka globalizácii. Na základe týchto faktov a aj analýzou posledných konfliktov môžeme konštatovať, že budovanie postvojenskej spoločnosti nie je možné v rozdielnych ideologických podmienkach. Najnovšie analýzy ukazujú, že budúce vojny sa nebudú viesť kvôli rope, zlatu moci alebo kolóniám, ale kvôli tak pre nás Európanov samozrejmej pitnej vode.

V tomto kontexte aj ozbrojené sily hlavne štátov NATO, a tým pádom aj Ozbrojené sily Slovenskej republiky budú zohrávať svoju novú úlohu. Keďže podľa skúsenosti sú v zmysle plnenia úloh najefektívnejšie profesionálne ozbrojené sily aj Ozbrojené sily Slovenskej republiky pristúpili k prebudovaniu svojej štruktúry a prijali model plne profesionálnych organizácií. Tento krok zo sebou ale priniesol nové problémy

---

nevhodnosti používať pojem ozbrojené sily z hľadiska jazyka, histórie a geografie bolo legislatívou Slovenskou republikou používanie tohto pojmu uzákonené. Z hľadiska používania pojmu ozbrojené sily v texte má pojem armáda alebo vojsko ten istý význam.

a nové otázky. Ako zabezpečiť kvalitný personál, ako si udržať kvalitný personál a čo s personálom ktorý opúšťa ozbrojené sily? Nemalé otázky sa vynorili po haváriách a úmrtiach pri plnení bojových úloh a taktiež pri nasadení jednotiek v zahraničných misiách. Tieto a iné otázky sú spojené s novou pozíciou ozbrojených síl, ktoré nie sú budované na konskripčnom základe a ktoré sme u nás doposiaľ nepoznali resp. poznali len do určitej miery. Z toho dôvodu sa otázky transformácie najviac dotkli vojenského personálu čiže profesionálnych vojakov, ktorých táto transformácia rozdelila do viacerých skupín ako napr.:

a) podľa spôsobu prípravy:

- profesionálni vojaci s vojenským vzdelaním, ktorých počet klesá,
- profesionálni vojaci náborovaní z civilného sektoru, ktorých počet stúpa,

b) podľa doby služby a výsluhových náležitostí:

- nad 15 rokov s nárokom na výsluhový dôchodok, ktorých počet klesá,
- pod 15 rokov bez nárokom na výsluhový dôchodok, ktorých počet stúpa.

Z uvedeného rozdelenia je badateľné, že za posledné roky stúpol počet náborovaných profesionálnych vojakov bez vojenského vzdelania, ktorí slúžia menej ako 15 rokov a nemajú žiaden nárok na vyplácanie výsluhového dôchodku, z nich sa po možnom prepustení zo služby vytvára skupina ználych, vycvičených a pripravených profesionálov, ktorí v prípade neaktívneho a neodborného zapojenia sa do civilného spoločenského života môžu pôsobiť protiprávne prípadne protištátne v bunkách organizovaného zločinu, alebo teroristických bunkách.

Keď zoberieme do úvahy skúsenosti štátov NATO, ktoré tieto typy ozbrojených síl budujú už dlhší čas a s týmito problémami zápasia už cca 60 rokov, všetci sa zjednocujú v názore, že sociálna bezpečnosť ich príslušníkov vytváraná kvalitným sociálnym systémom vo veľkej miere pomáha vysporiadať sa s rôznymi aspektmi služby ako aj s aspektom zapojenia sa do bežného civilného života.

Prípravy na možný konflikt spôsobili dramatické demografické zmeny počas a po II. svetovej vojne v rodinách vojakov, t.j. počet 67 000 vojenských rodín v roku 1940 sa do roku 1965 zvýšil na cca 450 000 rodín, s viac než 1 300 000 rodinnými príslušníkmi, pričom bolo 60% stredného personálu a až 80% dôstojníckeho zboru ženatých, prípadne vydatých, ktorí priniesli so sebou ďalšie otázky a problémy do sféry sociálnej práce. Následkom služobných povinností bolo od seba v roku 1965 odlúčených cca 100 000 párov (Krise, 1966).

Toto však nebolo nič prekvapivé. Vojenská služba je náročná a prináša aj dlhodobé odlúčenie. No, už onedlho sa štatistiky veliteľov začali zaplňať správami o rôznych porušeníach disciplíny spôsobenými problémami v rodinách, čo malo pravdaže

neblahý vplyv na pracovné výkony a morálku jednotiek. Tieto problémy dorástli až do tej miery, že sa nimi museli aktívne začať zaoberať predstavitelia ministerstva obrany a vojenského zdravotníctva. Po dvoch rokoch výskumu pomenovali problém, čo malo za následok vznik prvého prototypu The Armi Community Servis (ACS). ACS prvotne vznikol vo Fort Dix, Fort Benning a Fort Lewis na miestach s najväčšou koncentráciou vojsk a vojenských rodín. (Harris, 2000).

Program ACS bol zameraný na pomoc pri riešení rôznych rodinných problémov ako napr. finančné poradenstvo, ubytovanie, transporty a presťahovanie (premiestnenie), zdravotnícka starostlivosť, právne poradenstvo a ďalšie potrebné rodinné poradenstvá. Oprávnenie pracovať v ACS dostalo spočiatku 42 sociálnych pracovníkov (dôstojníkov) a 19 špecializovaných sociálnych pracovníkov. To bola prvá skupina, ktorá začala pracovať nezávisle od zdravotnej služby (Monahan, 1966). Tento nastúpený trend sociálnej pomoci pokračoval a vlastne pokračuje dodnes v nových štruktúrach a projektoch reflektujúc na nový spoločenský vývoj a aj samotný vývoj v Ozbroyených silách USA.

Zistenia a riešenie spred cca 60 rokov nás utvrdzujú v názore, že vytvorenie sociálnej bezpečnosti príslušníkov Ozbroyených síl Slovenskej republiky nemôže byť zúžené len na zabezpečovanie dávok sociálneho zabezpečenia ktoré sú v súčasnej dobe poskytované v ozbrojených silách na základe zákona Národnej rady Slovenskej republiky č.: 328/2002 Z.z. o Sociálnom zabezpečení vojakov a policajtov v znení neskorších predpisov, ale aj sociálnym servisom, ktorý bude vytvárať prostredie sociálneho bezpečia.

Zákon sám o sebe len upravuje podmienky sociálneho zabezpečenia pre vojakov a policajtov, čím zastrešuje obidva silové rezorty. Dá sa povedať, že zákon vytvára základnú sociálnu platformu pre „Bezpečnostnú komunitu štátu“, pričom člení sociálne zabezpečenie do štyroch častí:

- nemocenské zabezpečenie,
- úrazové zabezpečenie,
- výsluhové zabezpečenie,
- služby sociálneho zabezpečenia.

Posledný bod „Služby sociálneho zabezpečenia“, predstavuje jednu z významných polí sociálnej práce a zároveň je aj jedným z hlavných motivačných prvkov pri vstupe do služby v ozbrojených silách, pričom obsahuje len oblasť rekreačnej starostlivosti, kúpeľnej starostlivosti a zabezpečenie pohrebu. K vytvoreniu primeraného sociálneho bezpečia teória sociálnej práce pozná rôzne ďalšie prostriedky, počínajúc sociálnymi pracovníkmi a končiac rôznymi druhmi sociálnej práce špecifikovanými rôznymi sociálnymi problémami a sociálnym prostredím.

Berúc do úvahy osobitosti prostredia ozbrojených síl v súčasnosti neexistuje ucelená teória, ale ani prax v riešení sociálnych problémov v tejto špecifickej skupine spoločnosti, ktorá je pripravovaná k aplikácii hromadného násillia vo veľkom rozsahu.

Pri ozbrojených silách je aplikovaná sociálna práca v širšom slova zmysle, a to na poskytnutie sociálno-technického opatrenia vo forme služieb a dávok sociálnej starostlivosti. Sociálna práca v užšom slova zmysle, t.j. priamy kontakt sociálneho pracovníka s vojakom, prípadne so skupinou vojakov, alebo inou skupinou napr. rodinami vojakov atď. za účelom stanovenia diagnózy a realizácie sociálnej terapie, vzhľadom k atypickosti sociálneho prostredia v ozbrojených silách prakticky neexistuje. Teda neexistuje sociálna práca ako profesionálna aktivita, ktorá umožňuje jednotlivým vojakom, prípadne sociálnym podskupinám vojakov (dôstojníkom, práporčíkom, poddôstojníkom a mužstvu) identifikovať, t.j. eliminovať a riešiť, alebo aspoň zmierniť osobné, alebo skupinové sociálne problémy, alebo vplyvy prostredia, alebo samotnej služby, ktoré môžu byť v niektorých prípadoch negatívne (Tokárová, 2007), pričom existujú reálne skupiny vo vnútri ozbrojených síl, ktoré sociálnu pomoc vo forme sociálnej práce v užšom slova zmysle reálne potrebujú a to napr.:

1. skupina vdov a sirôt,
2. skupina vojakov postihnutých alebo trpiacich chorobami z povolania,
3. skupina vojakov, ktorí ukončili činnú službu, s dôrazom na skupinu vojakov, ktorým zo zákona nevznikol nárok na výsluhový dôchodok,
4. dynamická skupina premiestňovaných vojakov,
5. rodiny vojakov, ktorých potreba služby núti opúšťať rodiny na dlhšiu dobu,
6. samotné sociálne skupiny vojakov
7. skupiny vojakov slúžiacich v krízových oblastiach mimo územia republiky

Je samozrejme, že aplikovanie sociálnej práce v užšom slova zmysle prostredníctvom metód sociálnej práce, tak ako ich poznáme, a ako sú definované v prostredí, pre ktoré neboli usposobené, nie je možné. Postupný prechod ozbrojených síl z byrokratickej inštitúcie do inštitúcie liberálnejšieho typu, umožňuje a priam vyžaduje implementovanie časti teórie sociálnej práce do ich špecifického sociálneho prostredia s definovaním sociálnej práce pre prostredie už spomínanej bezpečnostnej komunity štátu, ako novej sociálnej práce so špeciálnou skupinou ľudí.

Takáto sociálna práca by mala byť súborom takých opatrení a procesov, v ktorých kompetentná inštitúcia prostredníctvom sociálnych služieb a sociálnej práce

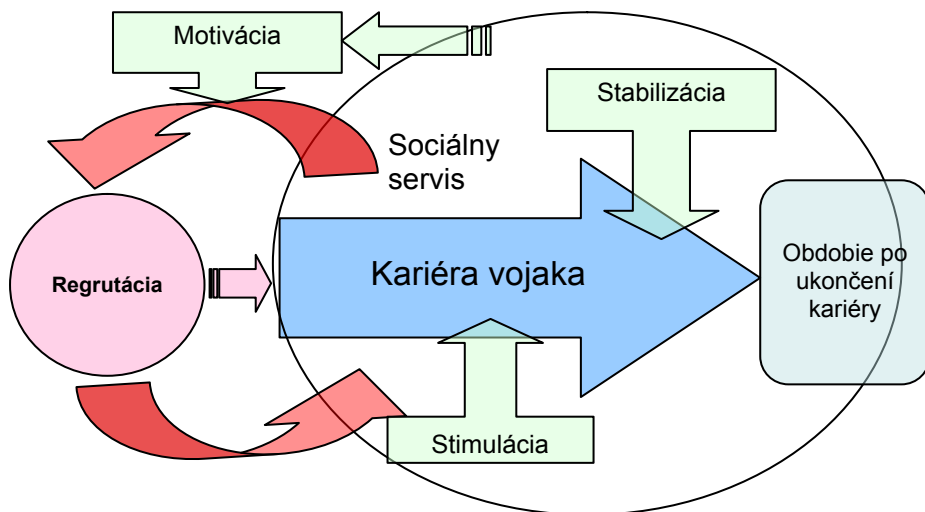
v širšom a užšom zmysle slova zabezpečuje občanovi (vojakovi, zamestnancovi), rodine, komunite, spoločenskej skupine (napr. skupine vojakov s podobným postihom), ktorí sa ocitli v pre nich neriešiteľnej sociálnej situácii, všetky dostupné formy sociálnej pomoci za účelom navrátenia a udržania určitej úrovne sociálneho blaha.

Je ale nutné si uvedomiť že sociálna práca a sociálne zabezpečenie tak ako ho poznáme a ako ho upravuje dnešná legislatíva, môžu byť len súčasťami uceleného **sociálneho systému ozbrojených síl** pričom tento by mal poskytovať komplexné sociálne zabezpečenie a sociálnu pomoc vojakovi, alebo jeho rodinným príslušníkom, ktorí sa ocitli v zhoršenej sociálnej situácii na základe udalostí, ktorá súvisí s výkonom služby², alebo udalosti, ktorá sa udiala počas plnenia služobných povinností³.

Sociálny servis nemá spĺňať len úlohy zabezpečovacie a poskytovacie, ale aj úlohy motivačné, stimulačné a stabilizačné, čo sú jeho sekundárne úlohy. Na trhu práce predstavujú ozbrojené sily subjekt, ktorý sa aktívne uchádza o svojich budúcich zamestnancov (vojakov), rôznymi spôsobmi regrutácie, čím vlastne ponúka možnosť služby v ozbrojených silách, poskytnutím rôznych druhov výhod, do ktorých je včlenené aj sociálne zabezpečenie a ktorému sú pripisované prvé priečky motivácie. Vytvárané podmienky sú v priamej spojitosti s kvalitou vybraného personálu, čo má následne priamy vplyv na sociálne fluktuácie jednotlivcov a sociálnych skupín vo vnútri ozbrojených síl. Z toho vyplýva, že kvalitné zabezpečenie motivuje viac záujemcov, z ktorých je možné vybrať tých najlepších. Sociálnym zabezpečením, alebo inak povedané komplexným sociálnym servisom sa už slúžiaci vojaci môžu aktívne stimulovať k lepším pracovným výkonom, čo vedie k zlepšovaniu klímy na pracoviskách. Stabilizačná úloha sociálneho zabezpečenia je tiež dôležitá. Pocit istoty znižuje nespokojnosť stabilizuje personál a znižuje spontánnu odchodovosť. Posilnenie motivačného, stimulačného a stabilizačného prvku sociálneho servisu ako jeho sekundárnej úlohy, umožní zníženie sociálneho napätia a v konečnom dôsledku aj zníženie sociálnych problémov v kompetencii samotného sociálneho servisu a to v jeho primárnych úlohách obrázok. č. 1.

² Premiestnenie, odchod do zálohy, služba v zahraničí a iné.

³ Ochmutie, úmrtie, choroba z povolania a iné.

Obrázok č. 1 Sekundárne úlohy sociálneho servisu.

Štúdia z roku 2008 pod názvom „OMNIBUS 2008“ ukázala existenciu dosť veľkého nepomeru medzi dôležitosťou sociálneho zabezpečenia a spokojnosťou s ním. Za veľmi dôležité sociálne zabezpečenie v štruktúre Ozbrojených síl Slovenskej republiky označilo takmer 94 % opýtaných, no len 60 % opýtaných označuje sociálne zabezpečenie v dnešnej podobe za dostatočné.

Vzhľadom k úlohám, ktoré sú postavené pred ozbrojené sily t.j. zasahovať kdekoľvek na svete v rôznych konfliktoch, pri presadzovaní medzinárodných záujmov štátu, NATO a EÚ a vzhľadom k nutnosti konkurencieschopnosti na trhu práce pri získavaní kvalitného personálu, ktorý bude schopný a ochotný tieto úlohy plniť, je nanajvýš nevyhnutné zaoberať sa v budúcnosti otázkami sociálneho servisu ozbrojených síl v ucelenom systémovom rozsahu. Bez takéhoto systémového kroku nemôžeme považovať prestavbu ozbrojených síl za ukončenú. Aj funkčný sociálny servis posunie a priblíži ozbrojené sily bližšie v vyspelým armádam štátov NATO.

Literatúra

- [1] CZIRÁK, P. a kol. OMNIBUS 2008. Liptovský Mikuláš.
- [2] ČUKAN, K. - POLONSKÝ, D. - ŠKVRNDA, F. 2005. *Sociologické pohľady na úplnú profesionalizáciu armády*. Bratislava: MO SR, 2005. ISBN 80-88842-91-3.
- [3] HANGONI, T. Klient sociálnej práce. In. Ondrušová, Z. a kol.: *Základy sociálnej práce*. Brno: MSD Brno, 2009. s. 67 – 77. ISBN 978-80-7392-109-5.

- [4] HANGONI, T. – GERKA, M. *Človek - práca - nezamestnanosť*. Gorlice: Diecezjalny osrodek kultury prawoslawnej ELPIS w Gorlicach, 2009. 180 s. ISBN 978-83-928613-2-4.
- [5] HANGONI, T. – IMRICHOVÁ, A. *Manažment a jeho aplikácia v sociálnej práci*. Gorlice: Diecezjalny osrodek kultury prawoslawnej ELPIS w Gorlicach, 2010. 136 s. ISBN 978-83-928613-4-8.
- [6] HARRIS, J. *Social Work Practice in the Military*. Binghamton, NY, 2000. ISBN 0-7890-0626-X.
- [7] KRISE, E. C. *The Army community service program*. Proceeding of the Sixteenth Annual Military Social Work Conference: Chicago, 1966.
- [8] MONAHAN, F.T. *Annual report of the social service consultant*. Proceedings of the Sixteenth Annual Military Social Work Conference: Chicago, 1966.
- [9] TOKAROVA, A. *Sociálna práca*. Prešov: Akcent Print, 2007. ISBN 80- 968367-5-7.
- [10] VOGT, W.R. *‘Warless’ or ‘Armyless’ Society. Dispute About the Appropriate Paradigm of a Peace-(Military-) Sociology for the Post-Military-Era*. In: FORUM international, Band 13. Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr: Munchen, 1992.
- [11] Zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontakt

Ing.Tomáš Baňas

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

Demänová 393 031 06

Liptovský Mikuláš 6

tomas.banas@gmail.com

Aktuálne problémy migračnej politiky Slovenskej republiky

Current issues of the Slovak migration policy

Martina Bolečeková

Abstrakt

Príspevok stručne analyzuje formovanie manažmentu migrácie Slovenskej republiky a jeho legislatívne a inštitucionálne zabezpečenie. Zameriava sa najmä na výzvy, pred ktorými stojí migračná politika na Slovensku, na aktuálne aktivity a dosiahnuté výsledky.

Abstract

Paper analyses creation of management of migration of the Slovak republic and its legislative and institutional measures. It focuses on challenges facing Slovak migration policy and describes current activities and results in this field.

Klíčová slova

manažment migrácie, migračná politika, Slovenská republika

Key words

management of migration, migration policy, Slovak republic

1 Manažment migrácie v Slovenskej republike

Počas svojej histórie bolo Slovensko prevažne emigračnou krajinou. Imigrácia zo zahraničia sa opäť a v čoraz väčšej miere začína Slovenska dotýkať po roku 1989. Bezprostredne po vzniku samostatného štátu schválila vláda SR *Zásady migračnej politiky Slovenskej republiky* (Uznesenie vlády č. 846 zo dňa 16. novembra 1993), ktoré už v súčasnosti odborníci hodnotia ako vágne formulované a nevyhovujúce podmienkam začiatku nového tisícročia, pretože *“boli značne zastarané a nezodpovedali meritórne, štrukturálne ani mierou komplexity dynamickému vývoju a aktuálnym požiadavkám na poli zahraničnej migrácie v SR v tomto období.”*[1] Ešte pred vstupom SR do EÚ boli prijaté nové zákony o pobyte cudzincov a azyle, a uskutočnené zásadné inštitucionálne reformy (na mysli máme najmä zriadenie Migračného úradu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky).

Za najvýznamnejší krok formulovania a realizácie migračnej politiky považujeme vypracovanie *Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky* v roku 2005 (Uznesenie vlády č. 11 zo dňa 12. januára 2005), teda pomerne neskoro po vzniku SR a relatívne krátko po vstupe SR do EÚ. Koncepcia migračnej politiky, ktorá bola vytvorená v súlade s Haagskym programom, predstavuje základ manažmentu migrácie v SR.

Podľa Divinského migračný manažment pozostáva z troch zložiek: migračnej politiky, migračnej legislatívy a inštitúcií pôsobiacich v oblasti migrácie.[2] Autor pôvodne uvádza iné poradie jednotlivých zložiek manažmentu migrácie, ale podľa nášho názoru, hoci sú tieto tri zložky previazané, má byť migračná politika určujúca tak pre legislatívu ako aj inštitucionálne nástroje migračného manažmentu, preto ju uvádzame na prvom mieste. V súlade s touto štruktúrou budeme v nasledujúcej časti analyzovať aktuálnu situáciu v oblasti manažmentu migrácie na Slovensku. (Legislatívnym nástrojom sa nebudeme venovať osobitne, ale budú zmienené v rámci druhej časti.)

1.1 Migračná politika

Podľa nášho názoru k prvým úspechom migračnej politiky SR patrilo práve prijatie koncepcie migračnej politiky. *Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky* je rámcový, komplexný dokument, stanovujúci ciele a priority v tejto oblasti do roku 2010. Koncepcia migračnej politiky určuje koordinovaný postup jednotlivých subjektov podieľajúcich sa na riešení úloh vyplývajúcich z migračnej politiky a vytvára podmienky v oblasti ľudských, materiálno-technických a finančných zdrojov potrebných na plnenie vytýčených úloh. Obsah koncepcie je venovaný tak oblasti legálnej migrácie, udeľovaniu azylu, ako i prevencii a boju s nelegálnou migráciou.

Za rezervy Koncepcie migračnej politiky odborníci považujú nedostatok pozornosti venovanej otázkam pracovnej migrácie, integrácii migrantov do slovenskej spoločnosti, vzdelávaniu a občianskej participácii cudzincov, ich naturalizácii, podpore združeniam migrantov, úlohám orgánov samosprávy, objektívnejšiemu pôsobeniu médií, zlepšeniu štatistických databáz o imigrácii atď.[1] Tieto nedostatky bude potrebné odstrániť a smerovanie migračnej politiky bude možné korigovať v novej pripravovanej koncepcii migračnej politiky. Napriek existencii Koncepcie migračnej politiky možno za kľúčový problém manažmentu migrácie na Slovensku považovať absenciu migračnej doktríny, t.j. oficiálneho postoja štátu a spoločnosti k medzinárodnej migrácii.[1]

1.2 Inštitucionálne nástroje

Ministerstvami s pôsobnosťou v migračnej oblasti na Slovensku sú predovšetkým Ministerstvo zahraničných vecí SR (MZV), Ministerstvo vnútra SR (MV), Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (MPSVR), ale aj Ministerstvo školstva SR, Ministerstvo spravodlivosti SR, Ministerstvo zdravotníctva SR a Ministerstvo financií SR.

Do pôsobnosti MZV, okrem prezentácie migračnej politiky SR, patrí monitorovanie situácie migračných pohybov, tiež realizácia vízovej politiky a uzatváranie dvojstranných readmisných dohôd so štátmi, ktorých občania sa snažia nelegálne vstupovať na územie SR. MZV spolupracuje s domácimi subjektmi a príslušnými medzinárodnými organizáciami, napr. v rámci koordinácie postupov súvisiacich s ochranou štátnej hranice atď.

MV pripravuje vnútroštátnu legislatívu ako aj medzinárodné zmluvy v migračnej oblasti, vytvára materiálno-technické, organizačné a personálne zabezpečenie. Ako už bolo spomenuté, v rámci MV bol zriadený *Migračný úrad ministerstva vnútra Slovenskej republiky* a podlieha mu tiež *Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia policajného zboru SR*. Migračný úrad je ústredným orgánom štátnej správy v oblasti azylovej problematiky, t.j. zodpovedá za tvorbu a realizáciu migračnej politiky SR v oblasti azylu, vrátane správy zariadení pre žiadateľov o azyl a azylantov. V blízkej budúcnosti sa plánuje zriadenie *Imigračného a naturalizačného úradu Slovenskej republiky*, ktorý by komplexnejšie zastrelil problematiku migrácie.

MPSVR sa zameriava najmä na oblasť podpory legálnej migrácie a sociálnej integrácie cudzincov do spoločnosti, a to najmä sprístupnením trhu práce, poskytovaním odborných poradenských služieb a zvyšovaním ich kvalifikácie formou vzdelávania a rekvalifikačných kurzov. Do jeho kompetencie tiež patria opatrenia zamerané na pomoc znevýhodneným skupinám cudzincov a azylantov a najmä na pomoc maloletým cudzincom bez sprievodu.

Plnenie úloh vyplývajúcich z Koncepcie migračnej politiky je možné len pomocou aktívnej účasti všetkých subjektov zaoberajúcich sa problematikou migrácie – štátnych inštitúcií, ako aj medzinárodných a mimovládnych organizácií. Na koordináciu postupov v oblasti migrácie bola zriadená medzirezortná pracovná komisia – Pracovná komisia na zabezpečenie koordinácie postupov súvisiacich s plnením úloh a činností vyplývajúcich z koncepcie, ktorá pracuje od 26.4.2005. Komisia je zložená zo zástupcov zmienených ministerstiev, Úradu vlády Slovenskej republiky, Združenia miest a obcí Slovenska, Únie miest Slovenska, Úradu vysokého komisára OSN pre utečencov, Medzinárodnej organizácie pre migráciu a Ligy

za ľudské práva; hlavným predmetom jej činnosti je kontrola plnenia úloh vyplývajúcich z koncepcie a hľadanie spôsobov, ako skvalitniť formy a metódy práce pri ich realizácii.[5]

2 Aktuálne otázky migračnej politiky SR

Podľa Divinského by migračná politika, resp. migračný manažment, mali riešiť predovšetkým nasledovné okruhy[3]:

- podporu legálnej migrácie (predovšetkým migráciu za prácou vrátane prístupu cudzincov na domáci trh práce)
- ochranu štátnych hraníc a potláčanie nelegálnej migrácie (vrátane boja proti pašovaniu migrantov a obchodovaniu s ľuďmi)
- skvalitnenie azylového systému
- integrovanie migrantov do majoritnej spoločnosti
- ul'ahčenie dobrovoľných návratov migrantov do krajín pôvodu
- ochranu ľudských práv cudzích štátnych príslušníkov
- boj proti intolerancii, t.j. budovanie mostov medzi imigrantmi a občanmi prijímajúcej krajiny a pod.

Tieto okruhy je zároveň možné považovať za kľúčové oblasti, ktorými sa zaoberá, resp. by sa mala zaoberať aj aktuálna migračná politika SR.

Podpora legálnej pracovnej migrácie je v SR dôležitá najmä v dôsledku nepriaznivého demografického vývoja. Môžeme konštatovať, že pracovná alebo ekonomická migrácia sa po vstupe SR do EÚ stala dynamicky sa rozvíjajúcou oblasťou. Ekonomika SR začala rýchle napredovať a Slovensko sa stalo pre cudzincov z hľadiska pracovných príležitostí prítiažlivým, a to tak pre občanov iných členských štátov EÚ – ich počet podľa oficiálnych údajov stúpol z 9,8% z celkového počtu cudzincov v SR v r. 2003 na 21,5% v r. 2006[1], ako aj pre imigrantov z tretích krajín. Podmienky zamestnávania cudzincov upravuje zákon č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti v znení neskorších zmien a doplnkov, schválený začiatkom roka 2004. Menej právne komplikovaná ako v oblasti zamestnávania je situácia v oblasti podnikania imigrantov.

Počet zamestnaných cudzincov v období rokov 2004-2008 na Slovensku stúpol 4,4-násobne, t.j. na takmer 15 000 s medziročným prírastkom 22-73%, s výnimkou r. 2004.[1] Na zvýšení atraktivity Slovenska pre pracovných imigrantov sa teda podieľalo predovšetkým otvorenie pracovného trhu pre občanov Európskeho hospodárskeho priestoru a postupné zmierňovanie podmienok voľného pohybu aj pre pracovných migrantov z krajín mimo EHP. Dopady hospodárskej krízy na pracovnú imigráciu sa na Slovensku začali prejavovať v štvrtom štvrtroku 2008.[1]

Ochrana štátnych hraníc patrí tradične k základným pilierom migračného manažmentu, pričom hlavnou úlohou ostáva predchádzať nelegálnej imigrácii. Dôležitosť ochrany územia SR ešte stúpila po začlenení SR do schengenského priestoru 21. decembra 2007, kedy sa slovensko-ukrajinská hranica a následne aj medzinárodné letiská pri letoch mimo schengenský priestor stali vonkajšou hranicou EÚ. Po vstupe SR do EÚ a začlenení do schengenského priestoru môžeme konštatovať rapidný pokles počtu nelegálnych migrantov – od vstupu SR do EÚ do r. 2008 sa v absolútnom vyjadrení znížil počet zachytených nelegálnych migrantov až 4,6krát. [1]

Azylový systém SR býva často terčom kritiky kvôli nízkemu počtu udelených azylov – počas piatich rokov 2004-2008 bol azyl udelený v 84 prípadoch z 21 344 žiadateľov (tento údaj však zahŕňa aj prípady v riešení a zastavené konania, teda osoby, ktoré z azylovej procedúry svojvoľne odišli). Faktom je, že v r. 2004 bolo spomedzi všetkých 25 členských štátov EÚ len šesť, v ktorých bolo predložených viac žiadostí o azyl ako v SR[1], pričom významným faktorom ovplyvňujúcim tento stav bol vývoj v oblasti nelegálnej migrácie a tiež skutočnosť, že zachytení nelegálni migranti, ktorých cieľom pôvodne nebolo žiadať o azyl na Slovensku, sa snažili využiť azylovú procedúru na zlegalizovanie svojho pobytu. V roku 2005 sa situácia zmenila a v rokoch 2005-2008 sa počet žiadateľov o azyl na Slovensku radikálne znížil. Za hlavný dôvod tohto trendu, okrem dôvodov uvedených v predchádzajúcom odseku, považujeme uplatňovanie Dublinského nariadenia, t.j. *Nariadenia Rady č. 343/2003 ustanovujúceho kritériá a mechanizmy na určenie členského štátu zodpovedného za posúdenie žiadosti o azyl podanej štátnym príslušníkom tretej krajiny v jednom z členských štátov* a s ním súvisiacich právnych predpisov. Azylovú procedúru na Slovensku upravuje zákon č. 480/2002 Z.z. o azyly, ktorý bol niekoľkokrát novelizovaný, pričom súčasťou noviel bolo o.i. transponovať predpisy EÚ z tejto oblasti, vrátane Dublinského nariadenia, do slovenského právneho poriadku. Napriek už uskutočneným zmenám bude potrebné azylovú procedúru aj naďalej skvalitňovať.

Integračnú politiku považujeme za jednu z najdôležitejších čiastkových politík migračnej politiky nielen na Slovensku. Skúsenosti štátov s dlhšou tradíciou prijímania migrantov ukazujú, že otázkam integrácie imigrantov je potrebné venovať osobitnú pozornosť, túto oblasť je potrebné riešiť komplexne a koncepcne. Do roku 2009 SR nemala sformulovanú koncepciu integrácie cudzincov, donedávna dokonca neexistovala zhoda ani v tom, ktorý subjekt sa má integráciou imigrantov primárne zaoberať.[2] Situácia sa zmenila zriadením *Odboru migrácie a integrácie cudzincov* v rámci Sekcie medzinárodných vzťahov MPSVR a prijatím dokumentu *Koncepcia integrácie cudzincov v Slovenskej republike*, ktorý definuje princípy a ciele

integračnej politiky cudzincov v SR, vymedzuje hlavné oblasti integračných aktivít a zároveň navrhuje legislatívne i praktické opatrenia, ktoré je potrebné uskutočniť v záujme zefektívnenia integračnej politiky na Slovensku. Aktivita integračnej politiky sa majú zamerať predovšetkým na oblasť zamestnanosti a prístupu na trh práce, ubytovanie, vzdelávanie, sociálne zabezpečenie, zdravotnú starostlivosť, začlenenie cudzincov do majoritnej spoločnosti a získavanie štátneho občianstva. Integrácia imigrantov do prijímajúcej spoločnosti je dlhodobý a dynamický proces, ktorý je nevyhnutné vnímať obojstranne – zahŕňa jednak cudzincov, legitímne sa zdržiavajúcich v prijímajúcej krajine, ako aj obyvateľov hostiteľskej spoločnosti. [4] S tým súvisia aj ďalšie okruhy záujmu migračného manažmentu – boj proti intolerancii voči imigrantom a rešpektovanie ich ľudských práv.

3 Záver

Pri vzniku samostatnej Slovenskej republiky bola jednou z úloh formulácia postojov novovzniknutého štátu k jednotlivým druhom migračných tokov, a to v súlade s už skôr prijatými medzinárodnými záväzkami. Potreba kreovania migračnej politiky sa ešte zintenzívnila kvôli integračným snahám SR – podmienkou prijatia SR do Európskej únie o.i. bolo, aby sa migračný manažment v SR uskutočňoval v súlade s pravidlami nastolenými na nadnárodnej úrovni. V súčasnosti sa migračný manažment musí prispôbiť aktuálnym migračným trendom a reagovať na migračné prúdy tak, aby migrácia prinášala pozitívne dopady pre migrantov ako aj pre Slovenskú republiku.

Literatúra

- [1] DIVINSKÝ, Boris. *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004-2008)*. Bratislava : IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2009. 117 s. ISBN 978-80-970274-2-1.
- [2] DIVINSKÝ, Boris, BARGEROVÁ, Zuzana. *Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania pre tvorcov politik*. Bratislava : IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2008. 154 s. ISBN 978-80-970012-4-7.
- [3] DIVINSKÝ, Boris. *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, 2005. 216 s. ISBN 80-89149-04-9.
- [4] *Koncepcia integrácie cudzincov v slovenskej republike* (výber kapitol a integračných opatrení). Bratislava : Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2009.
- [5] Súhrnná správa o stave plnenia úloh vyplývajúcich z rozpracovania Koncepcie migračnej politiky Slovenskej republiky na podmienky jednotlivých rezortov [online]. 2010 [cit. 2010-06-04]. Dostupné z WWW: <http://www.rokova->

nia.sk/appl/material.nsf/0/A936372E7E7B6BFEC12572CF00266643/\$FILE/
vlastnymat.rtf

PhDr. Martina Bolečeková, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
martina.bolecekova@umb.sk

Špecifiká sociálnej pomoci v Kambodži

Particularities of Social Assistance in Cambodia

Ondrej Botek

Abstrakt

Realizácia sociálnej pomoci a asistencie v Kambodži, podobne ako aj v iných rozvojových krajinách, si vyžaduje výraznú flexibilitu v používaní u nás zaužívaných metód a techník. V mojom príspevku sa zameriam na hlavné dôvody potreby flexibility v sociálnej práci, ktoré vychádzajú z rozdielov v historickom vývoji, náboženstve, kultúrnom vývoji, mentalite, vzdelanostnej úrovni a ďalších oblastiach. Cieľom môjho príspevku je predostrieť aj niektoré skúsenosti s realizáciou sociálnej práce v Kambodži v rámci projektu House of Family - contemporary project for HIV/AIDS suffering orphans, a tým názornejšie prezentovať potrebu špecifického prístupu pri realizácii sociálnej pomoci v tomto regióne.

Abstract

Implementation of social assistance in Cambodia, similarly in other developing countries, requires substantial flexibility in using of customary approaches and methods. In my contribution I focus on main reasons of need of flexibility in social work, coming out of the differences in historical development, religion, cultural development, mentality, level of education and others. Main aim of my contribution is to present some of my experiences with realization of social work in Cambodia, in the project House of Family - contemporary project for HIV/AIDS suffering orphans, and by this more illustratively present the need of particular approaches in realization of social assistance in this region.

Kľúčové slová

Sociálna pomoc, špecifiká sociálnej práce, rozvojové krajiny, Kambodža, HIV/AIDS, siroty, adaptácia, akceptácia

Key words

Social assistance, particularities of social work, developing countries, Cambodia, HIV/AIDS, orphans, adaptation, acceptance.

1 Špecifiká sociálnej pomoci v Kambodži

V mojom príspevku by som rád predstavil niektoré otázky, ktorými som bol spolu s mojimi kolegami konfrontovaný počas môjho takmer dvojročného pôsobenia v projekte pre siroty, žijúce s HIV/AIDS - House of Family v Kambodži, v spoločnom projekte Trnavskej univerzity v Trnave a Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave. Tieto otázky vyvolali potrebu zamyslieť sa nad špecifikami sociálnej práce v krajinách tretieho sveta všeobecne. Prístupy a štandardy, ktoré využívame v sociálnej práci v rozvinutom svete, a teda i v našich krajinách, vychádzajú z dlhodobej tradície poskytovania pomoci a sú veľmi výrazne ovplyvnené historickým vývojom, tradíciami, náboženstvom a mnohými inými vplyvmi. Väčšina týchto vplyvov je charakteristická pre výraznú časť Európy. Avšak pri práci v krajinách s iným historickým vývojom, tradíciami, náboženstvom a podobne je potrebné mnohé prístupy flexibilne upravovať, aby sa zabezpečila ich efektivita. V opačnom prípade môžu spôsobovať nie len zníženie efektivity, ale dokonca môžu pôsobiť kontraproduktívne.

1.1 Formovanie projektu House of Family

Projekt House of Family vznikol v októbri 2003 ako reakcia na výraznú potrebu poskytovania odbornej starostlivosti (medicínskej i sociálnej) pre deti, prevažne siroty, žijúce s HIV/AIDS v Kambodži. V čase spustenia projektu sa z odhadovaného počtu približne 16 tisíc HIV/AIDS infikovaných detí poskytovala liečba len 462 deťom. Niekoľko ďalších bolo v starostlivosti zahraničných mimovládnych organizácií. Väčšina starostlivosti však bola poskytovaná ambulantnou formou. Práve niektoré riziká, ktoré sa pri tejto forme starostlivosti ukázali ako znižujúce efektivitu vyvolali otázky, ktorým sme čelili pri formovaní projektu House of Family. Tieto otázky by sme mohli rozdeliť do niekoľkých oblastí:

Kvalita či kvantita:

Vysoký počet HIV/AIDS infikovaných detí si na jednej strane vyžadoval vytvorenie čo najväčších kapacít na liečbu a teda hovoril v prospech ambulantnej formy. Táto však vykazovala značné riziká, najmä riziko prerušovania liečby z ekonomických či iných dôvodov (rodinní príslušníci si napr. nemohli dovoliť dochádzať na kliniky pre lieky, prípadne nedodržovali termíny stretnutí a pod.), čo zvyšuje riziko rezistencie na liečbu a tým aj nárast nákladov na liečbu, čo sekundárne kapacitu znižuje. Rezidenčná starostlivosť tieto riziká síce znižuje, je však nákladnejšia a teda aj kapacitne menšia. Keďže však cieľom liečby nie je život len predĺžiť ale zabezpečiť aj primeranú kvalitu života, v tejto oblasti padlo rozhodnutie poskytovať rezidenčnú starostlivosť.

Rozsah služieb:

Ďalšou otázkou bolo, aký má byť rozsah starostlivosti a poskytovaných služieb. V prípade poskytovania rozsahu, ktorý je štandardný v európskom kontexte sa síce zabezpečí vysoký štandard životnej úrovne detí, na druhej strane ale komplikuje reintegráciu detí do ich prirodzeného prostredia, ktoré nie je schopné zabezpečovať rovnaký, či primeraný rozsah starostlivosti. Keďže cieľom projektu nie je umelo udržiavať deti v projekte, ale v prípade stabilizovaného zdravotného stavu integrovať do prirodzeného prostredia, bolo potrebné nájsť vhodný rozsah starostlivosti, ktorý nebude komplikovať reintegráciu detí do ich prirodzeného prostredia. Pri rozhodovaní sa v tejto oblasti bolo a je nevyhnutné intenzívne spolupracovať s rodinami detí a lokálnymi zamestnancami.

Adaptácia výchovných, vzdelávacích a terapeutických prístupov:

V tejto oblasti je pre výkon sociálnej práce nevyhnutná dobrá znalosť lokálnych tradícií, či už pri výchove, alebo pri vzdelávaní. Kultúrne rozdiely pri výchove a vzdelávaní a ich neakceptácia môže spôsobovať výrazne problémy pri práci, ako je znížená tendencia spolupracovať tak zo strany lokálnych zamestnancov či lokálnych odborníkov ako aj zo strany rodinných príslušníkov. To v konečnom dôsledku spôsobuje znižovanie efektivity práce i pomoci.

Organizovanie voľného času:

Organizácia voľného času je ďalšou významnou oblasťou pri poskytovaní rezidenčnej starostlivosti. V praxi sme sa často stretávali s prílišnou organizáciou voľného času, často spôsobovanou či už prílišnou citovou zaangažovanosťou, alebo snahou o čo najefektívnejšie vyplnenie voľného času. Častým dôsledkom však bolo zníženie aktivity detí, až ich pasivita, ktorá sa prejavovala najmä neschopnosťou organizovať si svoj voľný čas samostatne. Je veľmi dôležité klásť dôraz na vlastnú iniciatívu detí a pôsobiť skôr v pozícii koordinátora. Ako veľmi účinné sa ukázali aktivity, keď samotné deti učili zahraničných pracovníkov lokálne hry, v ktorých boli dobré a vyhrávali a tým sa ich zvyšovalo ich sebavedomie. Naopak, pri aktivitách, typických pre naše prostredie sme mohli sledovať pomerne rýchly pokles pozornosti a zaujímavosti aktivít. Špecifickou oblasťou, vyžadujúcou si dobrú znalosť lokálnych tradícií je oblasť využívania trestov, ktorej sa však z dôvodu rozsiahlosti nebudem bližšie venovať.

Dĺžka pobytu:

Táto oblasť je taktiež nesmierne dôležitá. Nakoľko väčšina detí sú sirotky, starostlivosť o ne zabezpečovali prevažne starí rodičia, čo iní blízky príbuzní. Keďže však v drvivej väčšine nešlo o rodičov, v prípade príliš dlhého pobytu vznikalo riziko

oslabenia väzieb medzi dieťaťom a rodinným príslušníkom, ktorý zabezpečoval starostlivosť o dieťa a tým sa komplikovala následná reintegrácia. Naopak, príliš krátka doba pobytu nevytvárala dostatočný priestor na edukáciu rodiny v oblasti starostlivosti o dieťa žijúce s HIV/AIDS. S touto oblasťou veľmi úzko súvisí ďalšia oblasť

Spolupráca s rodinou:

Ide o jednu z najvýznamnejších oblastí, nakoľko už spomínaným cieľom je v prípade stabilizácie zdravotného stavu dieťa začleniť späť do jeho prirodzeného prostredia. To si však vyžaduje intenzívnu prípravu tak dieťaťa ako aj jeho rodiny. Jednou z najdôležitejších úloh je zabezpečenie dostatočných kontaktov dieťaťa z rodinou počas jeho umiestnenia v rezidenčialnej starostlivosti. Ďalšou, nemenej významnou je edukácia rodiny tak v oblasti ošetrovania dieťaťa a zabezpečenia správneho priebehu liečby, ako aj edukácia v oblasti správania sa k dieťaťu. Mnohí rodinní príslušníci z dôvodu strachu o dieťa a jeho zdravotný stav majú tendenciu príliš benevolentného správania sa k deťom vo väčšine oblastí. Preto je nevyhnutné venovať veľkú pozornosť tejto oblasti (avšak opäť s dôrazom na kultúrne a náboženské rozdiely)

Spolupráca s inými lokálnymi organizáciami, štátnymi úradmi a pod.:

Ide o taktiež nesmierne dôležitú oblasť, nakoľko dobrá spolupráca a akceptácia iných inštitúcií a odborníkov zvyšuje ich tendenciu k spolupráci a tým aj zvyšuje efektivitu intervencie. Táto oblasť si opäť vyžaduje pomerne vysokú mieru akceptácie, lokálnych tradícií a zvyklostí.

2 Odporúčania

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, hlavnými odporúčaniami sú nasledovné:

1. Intenzívna príprava na prácu v prostredí s inými sociálnymi, historickými, ekonomickými a náboženskými tradíciami
2. Potreba adaptácie zaužívaných postupov tak v obsahu ako aj rozsahu
3. Potreba kvalitnej znalosti lokálnej histórie, tradícií, zvykov, a v rámci možnosti aj jazyka
4. Finalizovanie projektu priamo na mieste jeho realizácie
5. Včlenenie lokálnych profesionálov i iných zamestnancov
6. Intenzívna spolupráca s lokálnymi inštitúciami

3 Záver

Cieľom môjho príspevku bolo poukázať na niektoré špecifiká sociálnej práce a sociálnej pomoci v Kambodži, ako aj v iných rozvojových krajinách. Chcel som poukázať najmä na potrebu jednak intenzívnej prípravy, zahrňujúcej štúdium lokálnej histórie, tradícií a zvyklostí, v optimálnom prípade aj jazyka, ako aj na potrebu prepojenia týchto poznatkov s profesionálnymi prístupmi, zaužívanými na našom území a tým vytvorenie nových prístupov, ktoré zabezpečia efektivitu práce v rozvojových krajinách

Literatúra

- [7] BOTEK, Ondrej – ŽÁKOVÁ, Martina. – DÓCZEOVÁ, Andrea: *Paliatívna starostlivosť o deti žijúce s HIV/AIDS v Kambožzi*. In: Zborník príspevkov z 3. medzinárodnej konferencie hospicovej a paliatívnej starostlivosti. Trnava, Trnavská univerzita v Trnave, Fakulta zdravotníctva a sociálnom práce, 141-143.
- [8] BOTEK, Ondrej – KOVALČÍKOVÁ, Nadežda: *Particularities of Building Institutional Services for HIV/AIDS Suffering Children in South-Eastern Asia*. In: Zborník z medzinárodnej konferencie Assessing the „evidence-base“ of Intervention for Vulnerable Children and Their Families, Fondazione Emanuela Zancan onlus, Padova 2008 ISBN: 88-88843-24-8
- [9] BUČKO, Ladislav - WEST, Daniel - BOTEK, Ondrej - ŽÁKOVÁ, Martina et al.: *The Role of Universities in Focused Social Work for the Third World – A Mission of Hope*. In: J. Health Managment and Public Health. 2005, č. 1-2, str. 2-3.

doc. PhDr. Ondrej Botek, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Katedra sociálnom práce

Univerzitné námestie 1

917 43 Trnava

ondrej.botek@truni.sk

K roli ekonomických argumentů v tvorbě právních norem

About the role of economic arguments in the law-making process

Dagmar Brožová

Abstrakt

Příspěvek se zabývá vztahem ekonomie a práva a představuje diskusi k úloze ekonomických argumentů v tvorbě právních norem. Východiskem přístupu jsou úhelné kameny vztahu ekonomie a práva: koncept vlastnických práv a institut svobody volby a dále Posnerova teze efektivnosti práva, podle které by právo mělo být utvářeno v souladu s principy paretové efektivnosti, kdy pouze pareto-superiorní transakce zvyšují blahobyt a bohatství. Tento přístup aplikuje na nedávno schválený antidiskriminační zákon a ukazuje, že jde o právní normu, která je utvořena nikoli na základě přirozených pravidel, z nichž vychází jednání a rozhodování lidí na trzích, nýbrž je umělým konstruktem, který v zásadě nerespektuje ekonomickou racionalitu a může být tudíž společnosti pouze zvnějšku a draze implementován.

Abstract

The article deals with economic and law relationship and discusses the role of economic arguments in the law-making process. The approach is based on the cornerstones of economics and law - on the property rights and individual free choice and on the Posner's efficiency thesis of law. According to which the law should be created in the harmony with principles of pareto-effectivity, when only pareto-superior transactions raises the welfare.

This approach is applied on the recently approved antidiscrimination act and it shows, that it is not created on the base of natural rules, according to which people make decisions on the markets. But it is artificial authority construct, which does not respect economic rationality and can be only exogeneously and expensively implemented to the society.

Klíčová slova

vlastnická práva, svoboda volby, ekonomická analýza práva, teze efektivnosti práva, antidiskriminační zákon, pozitivní akce

Key words

property rights, free choice, economic analysis of law, efficiency thesis of law, anti-discrimination law, affirmative action

1 Úvod

Můj příspěvek bude reflektovat rostoucí význam práva a právního systému pro dosahování ekonomické efektivnosti. Pro názornější demonstraci svých tvrzení použiji v ČR nedávno schválený antidiskriminační zákon.¹

2 Ekonomie a právo

Právo, které by mělo manifestovat pravidla chování ve společnosti, které tato jako taková akceptovala, dává společnosti řád. Tato pravidla chování ve společnosti se neobejdou bez zásadních principů ekonomického chování lidí v tržní konkurenci, jíž jsou nepřetržitě vystaveni. Pro řádné fungování společnosti je tudíž důležitý soulad mezi právem (tím, co je zapsáno v právních normách) a obecným právním vědomím, které může být reprezentováno např. formou obecného povědomí nebo formou veřejného mínění (co si lidé myslí, že je respektabilní a správné). Právo by proto vždy mělo respektovat konkrétní společnost, její nazírání na svět, její historii, tradice i současné přesvědčení jejích členů o tom, co je prospěšné a správné.

Za úhelné kameny vztahu ekonomie a práva bych označila institut soukromého vlastnictví a koncept svobody smlouvy. Vlastnické právo je již od dob římského práva jedním z nejdůležitějších soukromoprávních institutů s absolutní povahou. V demokratické společnosti je to institut nedotknutelný. Respekt k vlastnickým právům zachovává společnosti i jednotlivcům svobodu, včetně svobody smlouvy. Svoboda smlouvy umožňuje vykonávání vlastnických práv a potvrzuje dobrovolnost tržních transakcí. Zatímco ekonomie studuje fungování trhu a rozhodování ekonomických subjektů na něm v souladu s pravidly ekonomické efektivnosti, právníci často utvářejí pravidla chování lidí ve společnosti, aniž by se zajímali o ekonomický smysl a účel těchto pravidel.² S rozvojem veřejného práva se právo jako takové vzdalovalo osvědčeným zvykům a tradicím a ustanovovalo ve stále větší míře normy vyplývající z cílů stanovovaných autoritou státu. S tím také souvisí i zatlačování soukromého práva a jeho přirozených kořenů právem veřejným.³

¹ Dne 17.6. 2009 zákon po vetu prezidenta republiky opětovně schválila Poslanecká sněmovna. Antidiskriminační zákon vyšel ve sbírce zákonů pod č. 198/2009 Sb. a nabyl účinnosti dne 1. 9. 2009, ustanovení o veřejném ochránci práv pak 1.12.2009.

² Na tento problém poukazuje např. T. Ježek (in Schwarz, J.(ed.), 2000), když se zabývá odkazem F. Hayeka.

³ Viz Hayek, F. (1994), s. 108 a další.

Přístup, který usiluje tuto dichotomii překonat, je *ekonomická analýza práva*,⁴ která se zabývá studiem účinků právních norem na motivace a chování lidí a na ekonomickou efektivnost. Zabývá se rovněž tím, do jaké míry právo zohledňuje a zahrnuje principy, podle kterých se řídí racionální chování lidí na trzích. Jde o aplikaci ekonomické racionální volby na tvorbu právních pravidel a na vývoj právních institucí. Podle Richarda Posnera lze doktrínu a instituce právního systému lépe chápat a vysvětlovat, pokud usilují o podporu efektivní alokace vzácných zdrojů a pokud napomáhají maximalizovat bohatství společnosti.⁵ R. Posner formuloval *tezi efektivnosti práva (efficiency thesis of law)*, podle které by obecné právo (*common law*)⁶ mělo reflektovat logiku ekonomické efektivnosti a vyvíjet se ve směru přijímání ekonomicky efektivních právních pravidel. Pokud jsou transakční náklady nízké, má obecné právo motivovat účastníky k tržnímu řešení, pokud jsou vysoké, mají soudy přidělovat práva tak, jak by to efektivně provedla dobrovolná tržní směna. Tím se právo jednoznačně přibližuje reálným vztahům lidí, v nichž žijí a v nichž každodenně činí svá rozhodnutí. V tomto smyslu by právo mělo být utvářeno v souladu s principy paretové efektivnosti, kdy pouze pareto-superiorní transakce zvyšují blahobyt a bohatství. Lidé jednají racionálně a snaží se maximalizovat svůj užitek z každého rozhodování. Právní pravidla, resp. alokace práv, jsou potom hodnocena podle toho, do jaké míry umožňují (a podněcují) Pareto-efektivní řešení.⁷ Teze efektivnosti práva je přijímána povětšinou ekonomy naladěnými na chicagskou notu, právní teorie k ní zaujímá postoj spíše rezervovanější, a pro některé liberální ekonomy je zase Posnerův přístup příliš aktivistický a intervencionistický

⁴ *Economic analysis of law* vykrystalizovala v polovině minulého století v Chicagu. Aaron Director, který stál v čele Chicago Law School, obrátil pozornost právníků k ekonomii. Ronald Coase demonstroval, jak je ekonomická efektivnost závislá na právním systému, resp. na definování, ochraně a vymahatelnosti vlastnických práv (Coaseho teorém). Nejvýznamnějším reprezentantem chicagské ekonomické analýzy práva z posledního období je prof. Richard Posner, autor knihy *Ekonomická analýza práva (Economic Analysis of Law, první vydání v roce 1972)* a zakladatel časopisu *Journal of Legal Studies*.

⁵ Viz Posner, R. (1986), *Economic Analysis of Law*, 1986, s. 20 a 21.

⁶ Právní teorie rozlišuje v rámci tzv. právních kultur či systémů kontinentální systém založený na tradici římského práva a anglosaský systém s common law právem. Tyto dva systémy se liší mj. prostorem pro uplatnění ekonomických pravidel. Podle Bortela (2005) najde v anglosaském světě volná ruku trhu sama rovnováhu i v právní oblasti, neoklasické ekonomické nástroje se v římskoprávní tradici prosazují podstatně obtížněji, tyto státy využívají robustní regulace ekonomických vztahů, přičemž ochrana vlastnických práv a svobod je v porovnání s common law hodnocena jako mnohem slabší. Viz Bortel (2005), s.662.

⁷ Právní pravidla jsou podrobována cost-benefit analýzám, která musí splňovat Kaldorův-Hicksův kompenzační test. Podle něho se společenský užitek zvyšuje, pokud je ten, jehož užítky se zvýší, schopen poskytnout odškodnění tomu, jehož užítky klesly, a ještě je na tom v nové situaci lépe. Kompenzační test je však v praxi obtížně použitelný, neboť vyjednávání o odškodnění mezi velkým množstvím subjektů je velmi nákladné (Holman, 2004).

⁸. Jako alternativu nabízejí rakouský přístup,⁹ mengerovskou tradici rozvinutou přístupy F. Hayeka, M. Rothbarda a dalších respektující svobodnou volbu a dobrovolnou akceptaci spontánně utvářených pravidel.

Já shledávám tuto tezi velmi podnětnou k utváření ekonomického názoru na nedávno přijatý antidiskriminační zákon, resp. na některá jeho ustanovení, jejichž interpretace a nezamýšlené důsledky by mohly být zdrojem vynucování takového chování, které je v rozporu s ekonomickými pravidly tržní ekonomiky a které by mohlo vést k přijímání řešení, která jsou neefektivní.

3 Diskuse o roli ekonomických argumentů v tvorbě právních norem v ČR

Sami právníci připouštějí, že : *“...v některých situacích může působení tržních sil zajistit efektivnější (a současně spravedlivější) uspořádání daných vztahů než působení práva.”*¹⁰ Proti přílišné právní regulaci připouštějí ekonomické argumenty. Ty jsou vnímány jako korektor konzervativního právního pozitivizmu, resp. dogmatizmu, který se často ocitá mimo realitu, a které ho vrací zpět do prostoru reálných mezilidských vztahů. Ze strany tradicionalistů se objevují hlasy poukazující na větší či menší „nebezpečí“ absolutizace ekonomické efektivity, která sama o sobě nemůže odůvodňovat a legalizovat určité typy nebo způsoby chování.¹¹ Opírají se o tradici právního pozitivizmu, založeného výhradně na principu spravedlnosti. Chápu a přijímají ekonomickou analýzu práva jakožto jeden z možných nástrojů a přístupů, jak kompletněji uchopit právní problémy.

Tyto postoje se promítají do diskuse mezi zastánci a kritiky formalismu v právu. Zastánci formalismu dovozují přednost formálních argumentů před materiálními. Z. Kühn píše, že „... formální argument má díky svému postavení právního argumentu automaticky přednost před jakýmkoliv materiálním argumentem (rozuměj argumentem neukotveným v právu, ale např. v úvahách o tom, co je např. efektivní ...)“.¹² Kritikové formalismu poukazují na to, že v době velkého množství právních předpisů je užití pouhé formální argumentace komplikované. Navrhují, že v pří-

⁸ Šíma hovoří přímo o strategii donucení k dosažení výsledků svobodného trhu, která nebere v úvahu podnikatelské hledání ziskových příležitostí, přehlíží proces tržního objevování, jeho náklady a překážky. Viz Šíma, J. (2004), *Ekonomie a právo*, s. 37, 68 a další.

⁹ V současné době již nemá chicagská škola tak výsadní postavení v ekonomické analýze práva, jaké měla dříve. V této oblasti se začínají prosazovat i jiné školy a přístupy, např. škola veřejné volby, nová institucionální ekonomie a zejména rakouská škola. Viz Holman (2004).

¹⁰ Cohn, S. (2000), *Race, Gender and Discrimination at Work*, s. 70.

¹¹ iz Bobek, M., Boučková, P., Kühn, Z. (eds.), (2007), *Rovnost a diskriminace*, s. 112.

¹² Viz Z.Kühn v diskusi ke článku *Formalismus, ekonomická analýza práva a Schrodingerova kočka*, www.leblog.cz z 22.12. 2006.

padě nejasností má mít přednost výklad teleologický, který ze své podstaty umožňuje uplatnit hledisko efektivnosti. Právě teleologický výklad práva, který je založen na pochopení účelu normy (komu slouží) a účinků normy (k čemu vede), je chápán jako korektní, pokud účel normy a její předpokládané účinky jsou ve vzájemném souladu. Právní formalismus však ponижuje úlohu teleologického výkladu pouze do pozice jakéhosi doplňku, který ovšem neodpovídá závažnosti tohoto výkladu v jednání a rozhodování lidí.¹³ Tyto argumenty v diskusi považují za velmi silné a pro utváření názoru na antidiskriminační zákon vysoce relevantní. Logicky vyvstává otázka, do jaké míry je pozitivisticko-formalistická interpretace práva pouze samoučelnou a lidem, pro které je určena, nic nepřináší. Naopak, domnívám se, co nejvyšší míra koherence práva s ekonomickými principy se z hlediska praktického rozhodování lidí ukazuje být velmi racionální a nanejvýš užitečnou.

4 Antidiskriminační zákon a jeho ekonomické souvislosti

Chtěla bych zde poukázat jen na několik souvislostí, jejichž artikulace ukáže jejich možné ekonomické důsledky.

Podle §1 (3) antidiskriminačního zákona (AZ) má člověk „*právo na rovné zacházení a na to, aby nebyl diskriminován*“. Paragraf 5 (2) AZ zakotvuje zajišťování rovného zacházení v tomto znění: „*Zajišťováním rovného zacházení se rozumí přijetí opatření, která jsou podmínkou účinné ochrany před diskriminací a která je možné s ohledem na dobré mravy požadovat vzhledem k okolnostem a osobním poměrům toho, kdo má povinnost takové zacházení zajišťovat, za zajišťování rovného zacházení se považuje také zajišťování rovných příležitostí.*“

Zákon tedy stanovuje nárok na rovné zacházení a na zajišťování rovných příležitostí. Zajišťováním rovného zacházení a rovných příležitostí se rozumí přijetí opatření, je tedy za tím účelem vyžadována nějaká další pozitivní akce. Pozitivní akce ve smyslu vědomého a záměrného zvýhodnění určité skupiny oproti ostatním zároveň znamená negativní diskriminaci těch ostatních jedinců nebo skupin.

Pozitivní akce (*affirmative action*) představují poměrně agresivní formu intervence do volného trhu. Mají podobu různých pobídek a zvýhodnění, např. pro ženy v přístupu do profesí a na jednotlivá pracovní místa. Může jít o uplatnění jakési preferenční výhody, kdy jsou ženy-uchazečky o zaměstnání upřednostňovány oproti mužům, a to i v případě, že žena dosáhla v přijímacím řízení stejného či dokonce horšího výsledku, o zavádění kvót či rezervací pro ženy. Za nejsilnější pozitivní opatření bychom mohli v této oblasti považovat např. redefinování kritérií výběru či jejich nové nastavení tak, aby vyhovovaly vybranému uchazeči či skupině.

¹³

P. Kuhn, viz výše zmiňovaná diskuse, www.leblog.cz, z 22.12.2006.

Fakticky jde v tomto případě o redistribuci pracovních příležitostí, pozic ve veřejné správě nebo v politickém životě. Distribuce trhem je deformována či úplně nahrazena distribucí na základě jiných, netržních, např. sociálních nebo politických hledisek. Taková redistribuce pracovních příležitostí ve prospěch určité skupiny, např. žen, nemá žádné ekonomické opodstatnění. Jako každá redistribuce je nákladná a neefektivní. Snižuje ekonomický blahobyt vyplývající ze společensky neefektivní alokace práce, z otupení motivací negativně diskriminovaných, jednak z implementačních procedur, které jsou náročné na byrokratické zpracování a představují vysoké transakční náklady, a rovněž vytvářejí živnou půdu pro lobbing a hru zájmových skupin.

Takový přístup znehodnocuje pracovní výkon žen a svojí existencí v podstatě utvrzuje v přesvědčení, že za jiných podmínek, bez podpory, by ženy nebyly schopné příslušná pracovní místa získat. Jde to faktickou institucionalizací diskriminace. To škodí zejména těm nejspokojnějším a schopným ženám, které žádná podobná opatření nepotřebují a mohou se prosadit samy. Jejich užitky by taková opatření jednoznačně snižovala. Jsme blízko efektu bumerangu. Čím více budou ženy podporovány byrokratickými direktivami, tím vyšší bude nedůvěra zaměstnavatelů k jejich pracovnímu výkonu a tím nižší bude i jejich ochota ženy zaměstnávat. Pozitivní opatření neřeší a neodstraňují příčiny znevýhodnění a nerovného výsledku určitých skupin, ve skutečnosti pozici znevýhodněných skupin jenom prolongují a z dlouhodobého hlediska ji nezlepšují. Je to však řešení rychlé, je dobře vidět, může tedy nakrátko uspokojit poptávku po rovném přístupu.

Výše popsání důsledky zmíněného ustanovení §5 (2) AZ konkrétně v podobě zákonem uložené povinnosti najmout méně vhodného, méně kvalifikovaného, méně produktivního pracovníka, event. pracovníci, náležejícího k pozitivně podporované skupině, se bezprostředně dotýká soukromého práva na vlastnictví a jeho vykonávání a omezuje svobodu volby. Vlastnická práva jsou zakotvena v Ústavě a Listině základních práv a svobod (čl.11 a další). Právem vlastníka se rozumí věc užívat, získávat z ní plody a užitky, a s věcí nakládat. Vlastnická práva nemohou být nijak omezována, tedy není možné např. soukromému vlastníku přikazovat, koho má a koho nemá zaměstnat a za jakou mzdu. AZ tak intervnuje do soukromoprávních vztahů a je ukázkou předřazování institutů veřejnoprávních před soukromoprávní, které je obecně považováno za neopodstatněné (viz např. Hayek, 1994, Kuhn, 2006).

Pozornost si zaslouží rovněž další konstatování z důvodové zprávy, že totiž „antidiskriminační zákon nestaví podnikatelským subjektům pozitivně žádné povinnosti. Vymezení povinností je třeba chápat jako negativní, tj. zdržení se zásahů do zásady

rovného zacházení, s čímž žádné výdaje spojené nejsou“, píše se v důvodové zprávě.¹⁴ Lze se však domnívat, že pokud zákon firmě zakáže využívat tržních příležitostí ve jménu rovného zacházení, např. méně elastickou nabídku práce žen na trhu práce, pak to sníží její zisky.

5 Závěr

Nájem služby práce je ze své podstaty dobrovolnou tržní transakcí mezi smluvními partnery, kteří oba mají svobodu volby. Mohou tedy buď přijmout nebo nepřijmout podmínky, které se nabízejí. Moje analýza vede k závěru, že antidiskriminační zákon je ukázkou právní normy, která je vytvořena nikoli na základě přirozených pravidel trhu, podle kterých lidé ve společenských vztazích jednají, nýbrž je umělým konstruktem, předpisem, který může být společnosti pouze zvnějšku a draze implementován. Domnívám se, že pozici žen na trhu práce nezmění a blahobyt žen ve společnosti v dohledné době nezvýší. Existují zde odlišné zájmy a cíle různých skupin žen, tedy očekávané užítky budou pro různé skupiny odlišné: pokud si určitá skupina polepší, lze očekávat, že jiná na tom bude hůř. Právě heterogenita a diverzita žen může vysvětlovat, proč je antidiskriminační legislativa neefektivní, a proč je tak obtížné vytvářet efektivní právní normy.

Literatura

- [1] BOBEK, M., BOUČKOVÁ, Z., KÜHN, Z. (eds.). *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. Praha, C. H. Beck, 2007. 471s. ISBN 978-80-7179-584-1
- [2] BORTEL, L. Vazba mezi právem, ekonomikou a hospodářstvím. *Politická ekonomie*. 2005, č.5, s. 661-674.
- [3] COHN, S. *Race, Gender and Discrimination at Work*. Colorado: Westview, 2000. ISBN 978-0813332024.
- [4] FIALOVÁ, E., SPOUSTOVÁ, I., HAVELKOVÁ, B. *Diskriminace a právo*. Praha: Gender Studies, 2007. 46s. ISBN 978-80-86520-20-9.
- [5] REDMAN, S. *Antidiskriminační právo*. Praha: Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, 2007. 187s. ISBN 978-80-254-1054-7.
- [6] HAYEK, F. A. *Právo, zákonodárství a svoboda*. Praha: Academia 1994. ISBN 80-200-0241-3.
- [7] HOLMAN, R. *Ekonomická analýza práva*. *Politická ekonomie*. 2004, č. 4, s. 519-531.
- [8] JENÍK, I. *Potřebujeme nový antidiskriminační zákon ?* Studie č.18. Praha: Občanský institut 2007. EAN 978-80-86972-21-3.

¹⁴ Viz Důvodová zpráva, oddíl F.

- [9] JEŽEK, T. Právo a ekonomie: život po rozvodu. In: SCHWARZ, J. (ed.). *Hayek semper vivus*. Praha: Liberální institut 2000, s. 111-114. ISBN 80-86389-03-0.
- [10] Kühn, Z.: Formalismus, ekonomická analýza práva a Schrodingerova kočka. [cit. 22.12.2006]. Dostupný z www.leblog.cz
- [11] POSNER, R. *Frontiers of Legal Theory*. Cambridge: Harvard University Press, 2001. ISBN 978-0-674-00485-6.
- [12] POSNER, R. *Economic Analysis of Law*. 3-rd edition. Boston and Toronto: Little Brown and Company, 1986. ISBN 0-316-71438-0.
- [13] ROTHBARD, M. *Ekonomie státních zásahů*. Praha: Liberální institut 2001. 463s. ISBN 80-86389-10-3.
- [14] STIEGLER, G. J. Law and Economics. *Journal of Law and Economics*. 1993, č. 35, s. 455 – 468.
- [15] ŠÍMA, J. *Ekonomie a právo*. Praha: Nakladatelství Oeconomica 2004. 205s. ISBN 80-45-0749-8.
- [16] ŠÍMA, J.. Carl Menger a Bruno Leoni – velikáni ekonomie a práva. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2006, roč. 14, č. 2, s. 8-15.
- [17] Ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění ústavních zákonů č. 347/1997 Sb., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb. a č. 448/2001 Sb. Praha: ÚZ, 2004
- [18] Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění úst. zák. č. 162/1998 Sb. Praha: ÚZ, 2004.
- [19] Zákon č. 198/2009 o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Praha: ÚZ, 2009.

Ing. Dagmar Brožová, CSc.

Vysoká škola ekonomická
Národohospodářská fakulta
Katedra ekonomie
nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3
brozova@vse.cz

Výhlídky ekonomického vývoje po krizi a reakce zemí EU

Perspectives of economic development after crisis and reaction of EU countries

Marcela Cupalová

Abstrakt

Článek se nejprve zaměřuje na perspektivy současného ekonomického vývoje. K tomu využívá ekonomických průzkumů a prognóz hlavních mezinárodních institucí, tj. MMF, OECD a Evropské komise. Dále analyzuje reakci hlavních ekonomik zemí EU na krizi, zaměření jejich stimulačních balíčků a hodnotí jejich efektivnost.

Abstract

Article concentrates on the perspectives of development of world economy. It uses economic surveys and forecasts of international institutions, it is IMF, OECD and European Commission. It also analyses reactions of main economies of the EU countries, concentration of their fiscal stimulus packages and evaluates their effectiveness.

Klíčová slova

Ekonomická situace, stimulační balíčky, ekonomické prognózy, mezinárodní instituce, EU

Key words

Economic crisis, recovery packages, economic outlook, international institutions, EU

1 Výhlídky ekonomického vývoje očima mezinárodních institucí

Mezinárodní měnový fond (MMF) na podzim minulého roku mírně upravil svou předpověď vývoje ekonomiky v letech 2009 – 2010. V roce 2010 předpokládá růst 2,5 % HDP, což je více, než 1,9 % odhadovaných v dubnové předpovědi. MMF věří, že stimulační balíčky byly klíčem k oživení a očekává proto v roce 2010 zlepšení výkonnosti světové ekonomiky. Oživení ale bude podle MMF slabé a může

být snadno zvráceno. Největší obava panuje ze situace na finančních trzích. Jeli-
kož MMF očekává pouze slabé oživení, doporučuje zemím, aby pokračovaly ve
stimulačních politikách. Vyzdvihl také fakt, že oživení je taženo rozvojovými trhy,
zatímco rozvinuté země nebudou dosahovat stabilního oživení až do druhé polo-
viny roku 2010. V USA je očekáván růst po celý letošní rok, v eurozóně je ale oče-
kávána spíše kontrakce vzhledem k očekávanému pokračujícímu poklesu německé
ekonomiky (-0,6 %). Velké obavy vyslovuje IMF především z velkých deficitů pla-
tební bilance zemí jako jsou USA, které v souvislosti s nezaměstnaností a zvýšenou
tvorbou úspor nedisponují dostatečnou domácí poptávkou. Podle MMF je proto
důležité pokračovat v posilování domácí poptávky.

Tabulka 1 – Růst HDP v zemích EU (v %)

Země	2007	2008	2009	2010	2011
Belgie	2,9	1,0	-2,9	0,6	1,5
Bulharsko	6,2	6,0	-5,9	-1,1	-3,1
Česká republika	6,1	2,5	-4,8	0,8	2,3
Dánsko	1,6	-1,2	-4,5	1,5	1,8
Německo	2,5	1,3	-5,0	1,2	1,7
Estonsko	7,2	-3,6	-13,7	-0,1	4,2
Irsko	6,0	-3,0	-7,5	-1,4	2,6
Řecko	4,5	2,0	-1,1	-0,3	0,7
Španělsko	3,6	0,9	-3,7	-0,8	1,0
Francie	2,3	0,4	-2,2	1,2	1,5
Itálie	1,6	-1,0	-4,7	0,7	1,4
Kypr	4,4	3,7	-0,7	0,1	1,3
Lotyšsko	10,0	-4,6	-18,0	-4,0	2,0
Litva	9,8	2,8	-18,1	-3,9	2,5
Lucembursko	6,5	0,0	-3,6	1,1	1,8
Maďarsko	1,0	0,6	-6,5	-0,5	3,1
Malta	3,7	2,1	-2,2	0,7	1,6
Nizozemí	3,6	2,0	-4,5	0,3	1,6
Rakousko	3,5	2,0	-3,7	1,1	1,5
Polsko	6,8	5,0	1,2	1,8	3,6
Portugalsko	1,9	0,0	-2,9	0,3	1,0
Rumunsko	6,3	6,2	-8,0	0,5	2,6
Slovinsko	6,8	3,5	-7,4	1,3	2,0
Slovensko	10,4	6,4	-5,8	1,9	2,6
Finsko	4,2	1,0	-6,9	0,9	1,6
Švédsko	2,6	-0,2	-4,6	1,4	2,1
Velká Británie	2,6	0,6	-4,6	0,9	1,9

Zdroj: Evropská komise

Také předpověď OECD podle výsledků jejího rozsáhlého podzimního ekonomického průzkumu je poměrně optimistická.¹ Zpráva hovoří o mírném oživení v zemích EU, zlepšení vývoje na finančních trzích a výrazném snížení úrokových měr pro mezibankovní půjčování. To ale podle OECD nemusí nutně zajistit dostatečné investice. Zpráva také upozorňuje na růst v bankovním sektoru, transformaci většiny bank a zlepšení jejich portfolia půjček. Jako další podpůrné faktory růstu zmiňuje zlepšení na trzích nemovitostí a velký růstový potenciál soukromých investic.

Zpráva ovšem zároveň vyslovuje obavu, že bankovní půjčky nemusí stačit k dostatečnému oživení. Indikátory půjčování jsou totiž velmi protichůdné. Oživení je také nerovnoměrné a dochází k němu především na rozvojových trzích. Zpráva se také negativně vyslovuje ke specifickému fenoménu, který vyvolala krize, tj. k nárůstu koncentrace na bankovních trzích a z toho vyplývající klesající konkurence provázená nevýhodami pro spotřebitele i vlády. Jinak je ovšem zpráva optimistická a očekává oživení. Inflation se podle zprávy nemusíme obávat minimálně další dva roky. Nezaměstnanost ovšem zůstane v zemích OECD v dalších dvou letech vysoká.

Únorová předpověď Evropské komise předpokládá oživení ekonomiky EU, zároveň ovšem stále předvídá určité potíže. Předpověď EK zahrnuje největší ekonomiky EU, vytvářející přibližně 80 % unijního HDP. Komise upravila oproti podzimní předpovědi mírně nahoru růstové předpovědi pro první polovinu roku 2010, celková předpověď růstu pro rok 2010 ovšem zůstává nezměněná (0,7 %). V roce 2010 je očekáván globální růst 4,5 % HDP, ale dopad tohoto růstu na růst EU je podle Komise zatím nejasný. Zlepšila se sice očekávání ekonomických subjektů, průmyslová produkce a maloobchodní prodeje ale zůstávají méně slibné. Také investice jsou stále slabé. Zároveň zůstává nejisté oživení na finančních trzích. V souvislosti s nezaměstnaností nelze spoléhat ani na zvyšování spotřebitelské poptávky. Mnohé zdroje růstu jsou tak dočasného charakteru (stimulační balíčky). Inflation zatím zůstává na nízké úrovni (okolo 1 %) a cenová stabilita by podle Komise měla v roce 2010 přetrvat (očekává se 1,4 % v EU, 1,1 % v eurozóně). Naopak, vývoj veřejných financí je téměř ve všech zemích EU velmi negativní.²

Příčinou jsou kromě propadu příjmů a nárůstu výdajů v souvislosti s krizí také štědré stimulační balíčky pro podporu ekonomiky, které mnohé státy přijaly. V první fázi krize docházelo především k investicím do zachování stability bankovního sektoru. Těmto investicím se některé země se zdravějším finančním sektorem (Česká republika, Estonsko) vyhnuly, všechny země ovšem zavedly minimálně garance na

¹ OECD Economic Outlook, 2009, Volume 2, http://www.oecd.org/document/4/0,3343,en_2649_33733_20347538_1_1_1_1,00.html

² EU Interim Forecast: Recovery is in Progress but Remains Fragile, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/188>

vklady, a to především z psychologického důvodu. Dalším fiskálním stimulům pro podporu reálných ekonomik při cestě z krize se ovšem nevyhnula v podstatě žádná země, s výjimkou těch, které si to již nemohly dovolit z důvodu jejich předlužení a nutnosti žádat o pomoc zvenčí (Maďarsko, Lotyšsko). Tyto země musely obvykle sáhnout k masivnějším opatřením na výdajové straně rozpočtu, ačkoli se nevyhývaly ani zvyšování některých daní, např. spotřebních daní.

2 Zaměření fiskálních stimulů hlavních ekonomik EU a jejich vyhodnocení

Zaměření stimulačních balíčků jednotlivých zemí se poměrně lišilo. Zatímco Francie a Španělsko se rozhodly zaměřit své balíčky především na půjčky podnikům a veřejné investice, v Německu tvořily největší část balíčku výdaje na politiky zaměstnanosti a sociální výdaje. Ve Velké Británii zase směřoval největší podíl výdajů (60 %) na snížení DPH.

Tabulka 2 – Fiskální stimuly ve vybraných zemích EU

	Francie		Španělsko		Německo		Itálie		Velká Británie	
	mld. EUR	% HDP	mld. EUR	% HDP	mld. EUR	% HDP	mld. EUR	% HDP	mld. EUR	% HDP
Veřejné investice	8,0	0,4	8,0	0,7	7,2	0,3	1,4	0,1	2,3	0,15
Půjčky podnikům	13,9	0,7	7,7	0,7	15,0	0,6	0,2	0		
Sektorální pomoc	2,0	0,1	3,0	0,3	Nc	Nc	Nc	Nc	0,7	0,05
Politiky zaměstnanosti a pomoc domácnostem	2,0	0,1	5,9	0,5	23,0	0,9	3,3	0,2	4,4	0,29
Zrušení daně z nemovitostí			1,8	0,2						
Snížení DPH									11,5	0,80
Jiné					4,8	0,2	1,5	0,1		

Zdroj: FCE – Centre de recherche en économie de Sciences Po.

Volba vlád směřovat výdaje do investic je pochopitelná. Investice směřují přímo do ekonomiky a vykazují mnohem vyšší efekt na výstup a zaměstnanost a tím i růstový potenciál než jiné výdaje (snížení DPH, některé sociální výdaje). Veřejné investice mohou mít i rychlý efekt, pokud jsou půjčky směřovány na financování vládních nebo lokálních projektů, které již byly dokončovány, ale byly zastaveny v důsledku nedostatku financí (např. francouzský plán veřejných investičních akcí). Nicméně v důsledku zpoždění v implementaci projektů je obvykle dopad investic v nejbližších šesti měsících slabý, pokud vůbec nějaký. Stimulační balíčky by proto neměly zanedbat ani opatření ve prospěch spotřeby.

Opatření snížení DPH bylo zvoleno vzhledem ke stavu britské ekonomiky. Snižování spotřebních cen by mělo podle britské vlády pomoci snížit inflaci na úroveň blízkou 2 %. Zároveň by mělo zvýšit kupní sílu a v důsledku toho i soukromou spotřebu. Je ovšem nejasné, jak mnoho se snížení DPH odrazí ve spotřebitelských cenách a zda nebude firmami využito spíše k zvyšování marží. Snižování DPH tedy spíše než stimulem spotřeby může být ve skutečnosti pomoc podnikům. Nejde tedy o přímou investici do ekonomiky. Takováto opatření na pomoc firmám pravděpodobně zlepší finanční situaci firmy, omezí snížení pracovních míst, ale není jisté, jestli firmy vzhledem k nejistotě konečné poptávky využijí tyto prostředky k investičním účelům. Efekt těchto opatření na agregátní poptávku lze proto očekávat spíše v dlouhém období, pokud vůbec. Inflace je navíc ve většině zemí EU poměrně nízká a má klesající tendenci, což je situace odlišná od britské.

Také zvýšení sociálních příspěvků (Německo), které má zvýšit čistý příjem domácností, může být uspořeno (zvláště u domácností s vyššími příjmy) a tyto peníze by pak nestimulovaly ekonomiku. Efektivnější mohou být sociální dávky směřované na nízkopříjmové skupiny s problémem s hotovostí, které je také pravděpodobněji vydají (např. pomoc domácnostem, které mají potíže se splácením hypoték a úlevy na daních z příjmů pro nízkopříjmové domácnosti, vyšší dávky pro nízkopříjmové domácnosti apod.).

Specifická opatření povzbuzující domácnosti kupovat zboží, pro které má EU výrobní kapacitu (např. šrotovné), mohou být krátkodobě efektivní, jejich efektivita se ovšem může lišit země od země, protože dochází k přelévání. Například ze šrotovného zavedeného v Německu pravděpodobně mnohem více profitovala Česká republika, která je schopná vyrábět s nižšími náklady a nabízet tak levnější automobily. Navíc, stimul se vyčerpá v relativně krátké době a poté může dojít ještě k většímu propadu poptávky.

Literatura

- [1] DEHESA, G. : *Policy Department Economic and Scientific Policy: Economic Recovery Packages in EU Member States*. Brussels: European Parliament, 2009. *Banking Rescue and Economic Recovery Plans in the EU*.
- [2] FITOUSSI, J. P.: *Fiscal Policy Facing the Crisis*. Briefing Paper for the Annual Meeting of the Committee on Economic and Monetary Affairs with the National Parliaments on 11–12 February 2009 at the European Parliament in Brussels. Brussels: European Parliament, 2009.
- [3] SAHA, D. – WEIZSÄCKER J.: *Policy Department Economic and Scientific Policy: Economic Recovery Packages in EU Member States*. Brussels: European Parliament, 2009, Estimating the size of the European stimulus packages for 2009..
- [4] European Commission, Interim Forecast, February 2010, [cit. 2010-03-12], Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/pdf/2010-02-25-interim_forecast_en.pdf>.
- [5] *OECD Economic Outlook, 2009, Volume 2*, [online]. [2009] [cit. 2010-03-02,], Dostupný z WWW: <http://www.oecd.org/document/4/0,3343,en_2649_33733_20347538_1_1_1_1,00.html>.
- [6] *Global Economy Contracts, With Slow Recovery Next Year; Economic surveys online*, [online]. [2009] [cit. 2010-03-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/res042209a.htm>>.

Ing. Marcela Cupalová, PhD.

Parlamentní institut PSR ČR

Sněmovní 3

Praha 1

Marcelacu@seznam.cz

Konstituování teorie míru

Peace theory formation

Felix Černoch

Toto – na 2. mezinárodní slovensko-české konferenci o sociálních, ekonomických, právních a bezpečnostních otázkách přednesené diskusní sdělení s avizovaným charakterem referátu – má být podnětem a zároveň už i startem k rozpracování ucelené nauky, orientované na titulkem zde vymezenou problematiku. Nazývána je pracovně i precedentně *paxologií* a snad ani není třeba vysvětlovat proč zrovna takto lapidárně. Každý přece ví, že „pax“ je latinský výraz pro „mír“ a řecká přípona „-logie“ označuje vědu, která se zabývá tím, co představuje první část složeného slova.

Abstrakt

Válka má své dlouholeté vědecké zázemí, kdežto mír, jakožto její pozitivní protipól, ho dosud v tak ucelené podobě nezískal. Přitom zkonstituování obecně přijatelné teorie míru se jeví prokazatelně naléhavou potřebou ve prospěch trvalé bezpečnosti nejen současného světa. Zaplnění této mezery by se tudíž mělo a mohlo stát ambicí PAXOLOGIE, pokud se takovou nauku podaří vytvořit a prosadit.

Abstract

The issue of warfare has a long-standing scientific background, whereas peace, as its positive counterpoint, has not drawn such integral research attention yet. There is a growing need, however, of a generally acceptable theory of peace that would back up sustainable security of both contemporary and future world. Thus PAXOLOGY should have an ambition to fill this gap, provided that such a theory is formulated and recognized.

1 Paxologie

Buďme si jisti, že pojmenování není pro vznik vědní disciplíny tím prvořadým, natož aby se to mělo stát věcí ze všech nejdůležitější. Má-li však takový pokus vejít v širší známost alespoň pro zainteresovanou část odborné veřejnosti, musíme docenit i tuto dimenzi a mít zároveň na mysli průkazné mudrosloví lidu, že v jednoduchosti je síla. Odtud pramení výše zmíněná volba.

Každopádně však rozhodujícím faktorem zůstává míra vědeckosti *náplně* koncipovaných oborů, ale zároveň také přesvědčivý *tvar*, jimž je vyjevována.

Znamená to vyhranit napřed pregnantně *předmět* zkoumání, což se tady zdá být jednoznačným již prvopohledově. Avšak to samo nestačí, byť může posloužit za východisko pro rekapitulaci všeho, co bylo na otevírané konto nastřádáno v dosavadním vývoje zejména koryfeji lidského poznání. K tomu se bude nutno samozřejmě vrátit, neboť právě odtud mohou vzejít i klíčová slova či přesněji řečeno stěžejní pojmy, s nimiž se pak dá operovat a dospět k sumarizaci resp. definování *kategorií* čili jádru vědosloví.

1.1 Předpoklady vědeckosti

Nastolujeme tak otázku, co je vlastně věda, kde a kdy začíná? Co lze za ni považovat a co zase naopak nikoliv? Kterak se nějaké učení mění ve vědu a za jakých okolností se ta proměna děje či jaké podmínky musí být přitom splněny? Jednoduchá odpověď – až podezřele jednoduchá!

Podle obecně respektovaného náhledu jde o trojrozměrnou potřebu resp. její pokrytí:

- Nezbytnost existence vědeckého problému neboli skutečnosti dosud uspokojivě nevysvětlené.
- Nezbytnost aplikace vědecké metody, tedy vedení přesvědčivé argumentace skrze důkazy.
- Nezbytnost formulace vědeckých závěrů, tzn. odhalených zákonitostí studovaného jevu.

1.2 Podoba vědy

Jak tudíž pojednávanou kategorii vědeckosti pojímat a čím vědu oslovit? Čím se pak ona hodlá zabývat a jak se to chystá řešit? Opět se nabízí odpověď až podezřele jednoduchá:

Vědou rozumíme teorii předmětu, který zkoumá! A co je to potom ta teorie? Hledání a objevy zákonitostí sledované reality! Zákonitostí? Ano! Toho, co platí nezvratně a prosazuje se samo sebou; vždy a všude v rámci definovaného řádu případně jeho výjimek.

1.3 Předmět zkoumání

Jest-li je v paxologii už teď něco naprosto nesporného a jednoznačného, pak začneme o tom teď právě pojednávat. A k tomu ještě s další zvláštností. Dá se totiž vyjádřit lapidárně a nad pravidlo věd jiných i pro srozumitelnost veřejnosti laické. MÍR! No řekněte sami – není to jasnější tisíců sluncí kroužících vesmírem? Všehomírem? Tedy mírem veškerým a všude! No, znovu no – není to udivující, přesvědčující, přinejmenším postřehově zajímavé? Každopádně však pravdivé tak i

tak – vědecky i lidsky. Takže v tom bychom asi měli mít naprosto a definitivně jasno, či nikoliv?

Co naše tvrzení, že věda se přece musí ptát pořád, pochybovat i o již dokazovaném? Opravdu si musí klást i nadále otázky za vším, čím už prošla, co si ujasnila, či dokonce sama považuje za vyřešené anebo až dořešené provždy? Ano, podříd' me se tomu a nebojme se tudy vydat, když tu není co ztratit, když se tu dá jen získat na jistotách i nových poznatcích znovupotvrzováním již jednou objevených a opakovane třeba potvrzovaných pravd! Vždy je totiž kde začít.

Například výhradou, podle níž se mírem už i tak zabývá erudovaně spousta pozitivních, dávneji existujících věd, zejména společenských či chcete-li – sociálních anebo humanitních. Proč tedy ono vyhlašování v další vědní obor, samostatný a odlišný? Zdá se to být nasnadě, neboť nazírá mír jako svou ústřední kategorii, kdežto pro ty ostatní je záležitostí toliko marginální. Zabývají se jím jen tam a tehdy, kde a kdy to koresponduje s jejich generální orientací, tzn. sekundárně.

Kromě naznačené *koncentrace* na mír jako centrum své pozornosti, ji charakterizuje navíc ještě *komplexnost* nazírání, což v takové úplnosti nečiní žádná jiná věda, neboť jednak na to nemá a jednak ji to až takto ani moc nezajímá.

A protože těmito dvěma pohledy se žádný jiný obor nezabývá a zabývat nehodlá, opodstatňuje to právo *praxologie* na existenci a sebeprosazování. Tím se pak zároveň stává nenahraditelnou a nezastupitelnou.

1.4 Cíle snažení

Vymezení předmětu vědní disciplíny znamená i přes její nerozvinutost či jistou nepropracovanost nárok na systémové začlenění mezi ostatní. Zejména, když souběžně s tím si zakládá kategoriální aparát, což se v našem případě vzácně shoduje, když *mír* tu představuje netoliko *předmět*, jenž se tu podrobuje zkoumání, leč tvoří hned i stěžejní oborovou *kategorii*.

Tím se už dostáváme k vlastním teoretickým základům odvětví, které přichází s ambicí ucházet se o místo na slunci, tj. konstituování v novou, leč uznávanou nauku. Má-li se paxologie takovou stát, musí přijít s tvorbou ucelené teorie míru, což znamená i předpokládá odhalit a precizně formulovat jeho zákonitosti. To si vytyčit jako první kontrolní metu autoreflexe. Nepochybně se musí při tom vymezovat mír proti válce ve vzájemné konfrontaci jejich teoreticky odlišných výrazů.

2 Války ano – mír ne?

V jedné písni se kdysi pělo „*proti válce mír – proti štvání klid*“. Byla jiná doba, ale jednoznačné upřednostňování míru se jí nedá odpárat, čímž se liší od situace, kdy halasně přijímáme angažmá v nejednom dobrodružství válečném a s pompou. Opak by měl být pravdou. Jako nám zanotovala známá lidová písnička o sivé holuběnce, poletující nad námi. Tážeme se jí jakožto symbolu míru a odpověď je výmluvná: „lůde vojny nechcú, zabíjať nebudú“.

Národopisné texty pochopitelně nejsou vědeckým argumentem, což neznamená, že se nemohou trefit i do vědeckých pravd či z nich vycházet a v neposlední řadě také stimulovat jejich hledání. Stát se třeba dokonce hypotézou, kterou posléze podkládat, šetřit a prokazovat. Faktem ale je, že válka již svůj vědní obor hodně dávno má, kdežto mír ve srovnatelných podobách dosud nikoliv. Proto mají ozbrojené konflikty nejenom své apologety či vykladatele, nýbrž taktéž osnovatele a fundované organizátory, což je ze všeho nejnebezpečnější. Zvláště v době současné. Jejich konání je tudíž vrcholně poučeným až instruovaným, vyznají se.

Představme si stejnou oporu pro ty, kteří proklamují mír a činně se o něj zasazují. Jak užitečnou investicí do jejich erudice by to bylo. Přitom v sázce je tu mnoho, jen si to připustit a jednat. Není to počinek malý a rozhodně i méně stojí. Čímž se nemíní jen množství vynakládaných prostředků a vyčleňovaných kapacit.

Tvrdí se, že praxe je bez teorie slepou, takže tápe. A tady jde o příliš vážné věci, než abychom je nechali napospas metodám typu „pokus – chyba“. Právě proto se potom říká o mírových jednáních či také jiných aktivitách, že jsou to prázdná slova. Připomeňme si to znovu poučením ze zpívánek, tentokrát vyšlé z hrdel dua známého jako V+W na melodii jejich přítele, skladatele Jaroslava Ježka „...ještě, že svět má tu řadu delegátů, kteří hovoří a hovoří...“. No – buďmež rádi, hovoří-li jen oni a ne věcičky o nichž vedou řeči a spory.

Znovu to není argument, ale jen ilustrace, nicméně přímluva za fundování oněch delegátů a řeči na mírová témata vůbec. Pak adekvátně vyzbrojíme ty, kdož brojí proti zbrojení a zbraním, brání mír a jsou odhodláni ho i budovat a opevňovat v dobytých pozicích. Bez teoretické výzbroje to ovšem půjde asi stěží. Další hlas *pro konstituování teorie míru* či budete-li to již akceptovat – *paxologii*.

2.1 Jednostranná retrospektiva

Traduje se, že dějiny jsou historií válek. Nic proti tomu. Nedá se to zpochybnit. Ale je to vsutku logické? Cožpak můžeme tvrdit, že jsou jenom dějinami válek? To by jedna válka musela střídat válku druhou s minipauzami výdechů anebo jediná pro-

bíhat jako permanentní. Třeba se to tak nějak v globále dělo, že pořád se někde na zeměkouli válčilo. Přestalo se tady a začalo pro změnu onde. Svět hřměl neustále a lidstvo se bez přestání zabíjelo. Přenecháme to však raději dějepiscům a statistikům, nám jde tady o něco zcela jiného: totiž uvedení okřídleného rčení na správnější míru.

Tedy ANO. Válčilo se. Hodně a snad i pořád, opravdu v jednom kuse. Podle analýz téměř až 15 000 jich bylo zaregistrováno a napáchaly škody odhadem v rozsahu 15.10³⁰ \$! Pro hrubou představu to ekvivalentně znamená hodnotu obživy současných obyvatel naší planety na 50 let anebo ještě jinak obydlí pro více než ½ z nich. Jen od pádu Berlínské zdi – čili cca 20 let – jsme byli zatím svědky 120 konfliktů, řádově se 4 000 000 mrtvých a 40.000.000 utečenců.

Co z toho vyvodit? Kterak se poopravit? Nepopíratelně se válčilo, takže dějiny jsou taktéž historií válek; i válek. Leč zvažme: probíhá-li válka, musí existovat nezvratně a zcela zákonitě taktéž její protipól. Tím jest MÍR. Před každou válkou a rovněž po každé z nich. Byť jen krátce a bez ohledu na jeho cenu nebo i podobu. Platí tu zákon Aristotelovy formální logiky o vyloučeném třetím. Dvě strany téže mince.

Držme se tudíž jen faktu, že se válka objevuje a zase mizí. Jde tudíž spíše o střídání války s mírem či výstižněji řečeno – míru s válkou. Budeme si proto nadále všímat už jen míru a začneme trefněji konstatováním, že *dějiny jsou rovněž historií míru*. Byť mezi oba jevy tím ani zdaleka neklademe hodnotové rovnítko.

2.2 Definiční obory války a míru

Z jedné strany, třeba sémantické, lze přece jen účelově připustit interpretaci míru jakožto stavu či přestávky mezi válkami neboli jinak též jako klid zbraní. Stejně můžeme ovšem považovat válku za přerušený mír či stav mezi obdobími klidu zbraní, nahrazovanými jejich řinčením. A bez klidu nemůže být neklidu, to možná spíše naopak.

Odvozeně se poučme ze situace, kdy múzy mlčí a kdy ne resp. proč tomu tak je. Zda jde o mlčení mezi jejich činností nebo příznačně intenzivní projevy mezi mlčením. Čas míru proti času války a neválčení proti válčení. Pauzu jednoho mezi druhým a druhým pak mezi prvním. Vážít, čeho jest více, co trvá déle, probíhá intenzivněji, ale hlavně – přináší větší prospěch a komu, zakládá užitek a jaký, pro koho.

2.3 Podstata války a míru

Díky existenci vojenských věd, jimiž je rozpracována i teorie válek, zdělili jsme nejenom jejich definici a formulaci podstaty, nýbrž i odrazový můstek pro stejno-

rodé a rovnocenné posouzení míru. Je-li válka pokračováním politiky jinými (Clau-sewitz), totiž násilnými (Lenin) prostředky, potom platí, že *mír je politikou vedeno-u nenásilnými prostředky*.

Při absenci vědy o míru, po jejímž konstituování zde voláme, nám podobná definice citelně schází a tak nám nezbývá, než se „přiživit“ na tom, co už tu pregnantně vyjádřeno je. Navíc už všeobecně též přijímáno. Věcně si onen živý odkaz proto dovo-lujeme vypůjčit a dokonce poněkud převrátit.

2.4 Politikum věci

Vážeme-li mír stejně jako válku na politiku, nezbývá nic jiného, než si ujasnit a vyhranit rovněž její vlastní definiční obor. Někdo ji totiž ztotožňuje s činností lidí u moci, což ovšem nelze zcela odmítnout. Rozhodně ji však nebudeme redu-kovat na sebevlivnější akty jednotlivců, ať jakkoliv mocných. Viz Ludvíka XIV. s jeho slovným výrokem „Stát jsem já!“ anebo taktéž Hitlerovou vůdcovskou vůli, jejímž prostřednictvím se prosazovala Prozřetelnost.

Přikláníme se k vymezení, že v ní jde o harmonizaci vztahů mezi velkými skupi-nami lidí – tedy státy, národy, etniky, třídami, generacemi, náboženskými pospoli-tostmi, věkovými, sociálními, profesními skupinami apod. Každý z těchto subjektů společenského dění vznikl vždy z nějakých potřeb a prosazuje takto své specifické zájmy, které se tu scházejí, tu zase naopak liší, stojí vedle sebe případně ostře proti sobě, takže nutno je sladovat. Právě to je rolí, posláním, určením, ale i údělem poli-tiky. Zrovna o tom v našem náhledu politika jest a zrovna o to v ní všude pořád jde.

2.5 Není mír jako mír!

Tak jako u kteréhokoliv jevu, musíme i tady poměrně přísně diferencovat případ od případu. Ty jsou sice každý jiný, ale všechny dohromady přece jen vyjevují určité zákonitosti, které jim jsou společné. Proto rozlišujeme různé podoby míru, když není jeden jako druhý. Každý je asi něčím příznačný, nějak jedinečný, má své spe-cifické důvody, příčiny, projevy, rysy. Záleží tudíž jenom na kritériích, podle nichž budou moci být tříděny – klasifikovány.

2.6 Mír není prázdným slovem

Výše uvedeným tříděním – klasifikací, se dostáváme už i pod povrch zkoumaného jevu v realitě, řekněme jeho jakési kategorizaci. Přijde na vytvoření kategoriálního aparátu, kterým to chceme takto učinit. Jeho pomocí a prostřednictvím totiž dospí-váme k tomu nejpodstatnějšímu pro každou vědu – paxologii nevyjímaje.

2.7 Charakter míru

Pokusů o postup tímto způsobem a směrem bylo snad bezpočet, přičemž se nedá popřít, že měly často úspěch. Zejména tam, kde se opíraly o průkazné třídící znaky, čímž se jim dostalo nejenom uznání, ale i puncu obecné přijatelnosti. Proto mohou i nám posloužit za východisko zkoumání zákonitostí míru či dokonce přímo vstoupovat už i do rodící se vědy o něm.

Například v encyklopedii Diderot máme co činit hned s několika přístupy k rozlišování různých podob míru čili jeho druhového členění podle charakteru. Minimálně může být silnou inspirací a následování hodným impulsem:

- podle délky trvání: krátký (příměří), dlouhý event. „věčný“,
- podle územního rozsahu: lokální, regionální, kontinentální, globální,
- podle míry účinnosti: totální (absolutní, naprostý, úplný), parciální (omezený, dílčí, částečný), dočasný (příměří),
- podle způsobu dosahování: vnucený nebo přijatý, vybojovaný nebo darovaný,
- podle daných garancí: smluvní nebo nestvrzený, precedentní nebo bezprecedentní,
- podle dojednaných podmínek: výhodný či nevýhodný, a to jednostranně či oboustranně,
- podle výsledného efektu: podmíněný nebo bezpodmínečný resp. kompromisní či nekompromisní.

3 Kterak to všechno zkoumat

Představená dešifrace charakteristik míru v jeho různosti se společnými jmenovateli je zároveň pro nás jakýmsi pracovním itinerářem či chcete-li, tak cestovní mapou po teritoriu, kde by měl vládnout klid nejen zbraní, ale cílově dokonce úplně a definitivně bez nich.

Tím se však současně noříme do **metodologie**, která je přece pro každý z vědních oborů páteří, a to naprosto bez výjimek. Ta se mu pak zpevňuje především pojmovotvorným procesem, protože *pojmosloví* představuje více než pouze odrazový můstek pro přeskok rovnou do *vědosloví*, skoro či spíše jeho spolehlivý základ. Z aristotelovské logiky přece dávno víme, že pojem představuje souhrn podstatných znaků toho, co symbolizuje, co pod daným pojmenováním pojímáme. Jenom dodejme, že ho musíme vnímat prioritně jako součást reality a teprve potom v proměnách odrazů již z toho prostého důvodu, že ty jsou vždycky chudobnější než ona sama ve svém nekonečném propojení všeho se vším. Jinak pro zopakování a sebeutvrzení lapidárně řečeno – mezi pojmem a slovem neleží rovnítko. Rozlišujeme totiž mezi

složkou ontologickou neboli věcí či jevem o sobě - existenčně, bytím – a jejich terminologickým vyjádřením, to znamená složkou tzv. nominální čili rozměrem normativním.

3.1 Instrumentarium

Metodologickým základem tu nemůže asi být nic jiného než *filozofie*. Ale ta sama na vše nestačí a zvládnout ani nedokáže, proto je nutný její přesah k pomocným aplikačním oborům, resp. vědám a čerpat z nich kromě poučení především nástroje systémového rozpracovávání sebe samé. Určitě tu najdou velké uplatnění postupy výzkumů historických, politologických, sociologických... asi vůbec všech společensko-vědních, když se tady v případě míru, stejně jako války, jedná primárně o jev povahy sociální.

Zřejmě se dá předpokládat, že převahou tu budou mít *metody přejaté*, ale to nevyklučuje potřebu se pít po vlastních, třeba jen pro začátek odvozovaných či inspirativně vyvozovaných. Závisle na intenzitě nasazení a poctivosti bádání, jeho šíře i hloubky.

3.2 Od teorie k praxi

Věda ovšem nemá účel sama v sobě, ale ve společenské užitečnosti. Je pak tím pádem vlastně servisní povahy či přehnaně nadsazeno – až „sociální službou“. Jaký konečně div, když de facto i teorii musíme považovat za imanentní součást praxe a nestojí mimo ni; o to méně dokonce proti ní, jak někdo někdy někde falešně vyvozuje.

Jednak se v rámci společenské praxe a prostřednictvím těch, kteří jsou evidentně do ní zakotveni, ale hlavně z ní čerpají podněty a takto poznávané její potřeby také uspokojují. Naznačený cyklus tudíž zakládá koloběh o němž je tady řeč a do něhož se chceme svou troškou pro mlýnici začlenit ve prospěch teorie i praxe míru.

Máme-li proto být a zůstat věcně konkrétními už zde a v tuto chvíli, předestíráme stručný výběr z pojmosloví, které se nachází zrovna poblíž zmíněného rozhraní. Jsou to jinak velice důležité a zároveň i frekventované pojmy jako je *obrana, prosazování, budování, upevňování, zajišťování míru...*, které se sice často vyslovují a dokonce s vazbou na realizační snahy, avšak v definičním vymezení zaostávají. Příklad kdy je praxe bez teorie slepou a tápe, případně se mýlí a činí chyby.

Zároveň ale doklad, jak se teorie vyhne samoučelnosti a formalismu, předejde jistě akademizaci a najde svými výstupy rychlé uplatnění v životě.

3.3 Od praxe k teorii

Nu a stačí navázat na vyřčené, abychom zauvažovali ještě i v opačném gardu. Co dějů probíhá, které přímo volají po svém vysvětlení, objasnění zákonitosti či aspoň zobecnění zkušeností ne-li generalizaci vědecké. Pro ilustraci a impuls uvedme *mírové hnutí, konference, mise, operace...*

Minimálně to budiž apelem pro tvorbu alespoň terminologického slovníku, případně metodické příručky pro mírové aktivisty nebo i politiky, kterým se to stalo posláním a mohou mít na chod věcí vliv. Rozhodně se dá odtud začít a sestavit jakýsi *Lexikon míru*, velice užitečný pro praxi, ale už i s charakterem vstupenky do světa vědy. Poněvadž vědeckým puncem bývá dosti často transformace vznikající disciplíny ve vysokoškolský předmět anebo aspoň vzdělávací kurs, měl by hned k dispozici přinejmenším studijní oporu – supplementum, snad jako pramenitou literaturu.

3.4 Kudy kam dále?

Otázky k řešení se nabízejí samy a v řetězcích. Co třeba takhle bádání o ceně války a ceně míru? Že je to nabílední či nasnadě nebo jak chcete? Nemylme se! Vždyť názory, že válčení posouvá technologický pokrok a touto cestou i blahobyt společnosti jsou míněny vážně a třeba i s dávkou vědecké apologetiky.

Souvisí to těsně i s dilematem, zda odzbrojení či jen kontrola zbrojení, resp. když odzbrojování, tak jestli všeobecné a úplné nebo jen pro někoho a částečně...

Když mír – čím ho dosáhnout a zaručit či jaký mu dát ráz? A to nemluvíme o podílu vědeckých platforem na mírotvorných snahách, počínaje kongresovou tematikou a pokračuje bojkoty všech zbrojních programů či odsudky vojenských eskapád. (Viz Pugwashské hnutí založené roku 1955 kanadským miliardářem Eatonem, spuštěné Memorandem, jež sepsali společně Albert Einstein a Bertrand Russel jako výzvu citovaného druhu a které funguje dodnes.)

Cožpak je nutno k tomu něco ještě dodávat? Snášet na podporu další argumenty, když tyto snad na přesvědčivosti jsou silné dost? Nicméně odpovíme závěrečným zamyšlením resp. formulací rovnice k zadumání veřejnému i utajenému, kvalifikovanému i laickému.

3.5 Perspektivy světa

Stačí se ptát zcela triviálně, zda je lepší *být či nežít*? Kdo by tu s jednoznačností odpovědi váhal, když by se mělo jednat o jeho individuální osud! A přece titíž jedinci sídlící v Radách Bohů, kde se rozhoduje vlastně o tomtéž, klidně své názory odsouvají, ale co horšího – diametrálně otáčejí zaujímané postoje.

Sestupme nyní pro změnu do nižšího patra, abychom se ptali prostých lidí, zda *svět beze zbraní* je v předestřené souvislosti reálnou *nadějí nebo iluzí*... Ale záměrně ji tu ponechme otevřenou. Ať se mohou vyslovit učenci a třeba i nevzdělanci, osoby agilní a stejně i neteční pasivisté.

Stačí snad připomenout kardinální rozpornost na tomto poli, již se stala skutečností, že *hypertrofie prostředků vedení válek vyvolává nutně atrofii jejich funkce*. To nelze pominout a přehlížet, neb válka se vskutku proměnila na tak ničivou, že ztrácí na smyslu a přestává být fakticky možnou! Vylučovat proto její nutnost a poukazovat na cesty eliminace ozbrojených konfliktů vůbec berme za historický úděl i pro vědu, která vládne účinnějším arzenálem než si připouští. Z toho chceme odvozovat i přesvědčení vyjádřitelné programovým heslem: **Paxologie do služeb míru!**

doc. PhDr. Felix Černoch, CSc.

Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o.

Lindnerova 575/1

180 00 Praha 8

cernoch@vip-vs.cz

Sociálna opora a sociálne služby v systéme sociálnej ochrany seniorov na Slovensku

Mária Dávideková

Abstrakt

Meradlom každej vyspelej spoločnosti je to, ako sa dokáže postarať o chorých, starších, sociálne odkázaných ľudí a tých, ktorí pomoc nevyhnutne potrebujú. Transformácia v sociálnej sfére neobišla ani našu spoločnosť, je to proces zložitý, náročný, ale zároveň aj nevyhnutný.

Sociálne služby predstavujú dôležitú súčasť sociálneho zabezpečenia, majú svoje miesto v sociálnej politike nášho štátu, samospráve a neštátnych subjektoch, pomáhajú preklenúť nepriaznivú sociálnu situáciu klienta. Prijatím nového Zákona č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách sa u nás mení doterajšia filozofia v poskytovaní sociálnych služieb na Slovensku. Sociálna opora predstavuje významnú úlohu na udržiavaní kvality života seniorov. Dôležitá je aj kvalita poskytovanej sociálnej opory, ktorá môže byť odlišne vnímaná poskytovateľom a prijímateľom sociálnej opory. V našom príspevku sa venujeme sociálnej opore a sociálnym službám v systéme sociálnej ochrany seniorov na Slovensku.

Kľúčové slová

Sociálna opora. Senior. Sociálne služby. Kvalita života.

Dôležitým cieľom sociálnej sféry na Slovensku je vytvárať pre jej obyvateľov vhodný a optimálny legislatívny a inštitucionálny rámec, prijímať a realizovať opatrenia, ktoré zabezpečia udržanie ľudských, sociálnych a kultúrnych práv k zabezpečeniu dôstojnej životnej úrovne každého človeka. Sociálna opora, sociálne služby a sociálna starostlivosť o seniorov predstavujú a patria medzi základné povinnosti každej spoločnosti. Početné zastúpenie starších ľudí v populácii patrí k najzávažnejším demografickým charakteristikám súčasnej spoločnosti a v nemalej miere sa začína prejavovať svojimi dôsledkami aj v našich podmienkach.

Sociálna opora je jedným z dôležitých faktorov, ktoré sa podieľajú na udržiavaní, alebo stabilizovaní kvality života seniorov. Väčšina autorov sa zhoduje v tom, že sociálna opora sa prejavuje viacerými spôsobmi a predstavuje dôležitý pilier duševného a telesného zdravia, zvyšuje odolnosť voči záťažii a „chuť prežiť i životné prechody a krízy (Hartl, Hartlová, 2000).

Podporuje klientovo sebahodnotenie a upevňuje pocit, že zvláda vlastný život. Rozhodujúce je, či a ako ju príjemca vníma. Prvé štúdie, ktoré použili pojem **sociálna opora** (ang.social support), sa objavili na začiatku sedemdesiatich rokov 20.storočia.

Mareš (2001) charakterizuje sociálnu oporu ako dobre mienenú činnosť, ktorá je ochotne poskytovaná osobe, s ktorou je poskytovateľ v osobnom vzťahu a táto činnosť má kladný efekt u príjemcu buď okamžite, alebo s časovým odstupom. *Sociálna opora môže mať kladný vplyv na ľudí hlavne v ťažkých životných situáciách a môže pomôcť v sociálnom živote a v celkovej životnej orientácii človeka* (Křivohlavý 2002). Sociálnu oporu možno charakterizovať aj ako pomoc, ktorá uspokojuje základné sociálne potreby daného človeka .

Sociálnou oporou rozumieme *pomoc, ktorú jednotlivcovi, skupine či komunite poskytujú iní aktéri*. Vo všeobecnosti by sme túto pomoc mohli charakterizovať ako aktívnu podporu a spoluúčasť pri riešení záťažovej situácie. Sociálna opora pôsobí ako účinný nárazník, ktorý stojí proti stresu, čím ho tlmí. Pri sociálnej opore ide o dve dopĺňajúce sa aktivity, ktorých existencia je vzájomne previazaná (Levická, 2002, s.70):

- Dávanie, alebo poskytovanie sociálnej opory,
- Prijímanie sociálnej opory.

Hlavným cieľom poskytovania sociálnej opory je *uľahčenie zvládania konkrétnej nepriaznivej situácie*. Jednotlivec poskytovanú pomoc interpretuje jemu vlastným spôsobom. Na chápanie a prijatie ponúkanej pomoci, resp. poskytovanej sociálnej opory má veľký vplyv predchádzajúca osobná skúsenosť človeka (Levická, 2002, s.70).

Sociálna opora môže byť tiež aj *zdrojom pozitívnych i negatívnych zážitkov* – znížovanie sebaúcty, nepríjemné pocity menejcennosti, problémy v interpersonálnych vzťahoch. Sociálna opora je vnímaná predovšetkým ako morálna podpora okolia, alebo ako konkrétna forma nemateriálnej pomoci. Čiže ide o činnosť, ktorá človeku v tiesni jeho záťažovú situáciu určitým spôsobom uľahčuje.

Sociálnu oporu definujeme ako:

- **Vzťahovú oporu v prostredí, v ktorom človek žije ,**
- **Činnosť**, ktorá umožňuje človeku v kríze zvládať záťažovú situáciu,
- **Pomoc**, ktorá je človeku poskytovaná druhými ľuďmi a ktorá ho približuje k jeho vytúženým **cieľom** ,

- **Vzájomné medziľudské pôsobenie**, v ktorom sa naplňajú základné potreby jedinca vrátane citov, úcty, súhlasu, identity a bezpečia (Hartl, Hartlová, 200).

Členenie sociálnej opory

Sociálna opora sa člení podľa niekoľkých hľadísk:

- Akým spôsobom naplňa potreby človeka,
- Ako sa vzťahuje k jeho sociálnej sieti,
- Akým spôsobom ju vníma príjemca,
- Ako je účinná a kvalitná.

Jednotlivé členenia sociálnej opory sa navzájom ovplyvňujú.

Typy sociálnej opory

K základným typom sociálnej opory patrí:

Psychická (emočná) opora a praktická opora

1. **Psychická opora** zahŕňa **kladný cit** (dôvernosť a schopnosť dôverovať druhému človeku, blízkosť, vyjadriť porozumenie, vcítenie, záujem o vyriešenie problémovej situácie. Je založená na empatii a povzbudzovaní, ide o citovú podporu jednotlivca, **spoločenské začlenenie** (možnosť niekam patriť), **príležitosť k starostlivosti** o druhého (pomoc poskytuje človeku pocit užitočnosti. Prijemca psychickej opory **by sa mal cítiť milovaný a hodnotný, mal by veriť**, že sa na toho druhého môže **obrátiť o pomoc**, a že môže aj on niečím prispieť **k spoločnému dobru**.
2. **Praktická opora**, (niekedy je označovaná aj ako podpora) je poskytovaná prostredníctvom konkrétnej pomoci tak **materiálnej ako aj finančnej**. (napr. pri živelných udalostiach – povodne, požiare..., príspevky na kompenzáciu ŤZP..)

K ďalším typom sociálnej opory patrí:

3. **Očakávaná sociálna opora** je vlastne **presvedčenie človeka** o tom, že existujú ľudia, ktorí sú ochotní a pripravení v prípade pomoci mu pomôcť, súvisí vlastne so sociálnym začlenením (K řivohlavý, 2001).
4. **Poskytovaná a prijímaná sociálna opora** – poskytovaná sociálna opora je všetko= čo je klientovi určené, prijímaná sociálna opora je všetko= čo v skutočnosti klient dostane.

Okrem uvedeného členenia sociálnej opory možno deliť sociálnu oporu na *individuálnu* (ak je zdrojom človek) a na *inštitucionálnu* (ak je zdrojom inštitúcia).

Křivohlavý (2001) charakterizuje sociálnu oporu ako pomoc, ktorá sa poskytuje druhými ľuďmi človeku nachádzajúcemu sa v záťažovej situácii.

Zdroje sociálnej opory

Sociálna opora môže byť účinná len vtedy, ak je príjemcom vnímaná ako opora.

Primeraná a účinná sociálna opora odpovedá na *potreby ľudí a na ich ciele*, ktoré sa menia v čase a podľa nich sa mení forma a zdroje sociálnej opory.

Medzi hlavné zdroje sociálnej opory seniorov patria:

- *prirodzené zdroje opory* - medzi ktoré patria rodiny, najbližší príbuzní, súrodenci, priatelia, alebo ďalší obyvatelia v Zariadení pre seniorov, DSS, personál a pod.,
- *náboženské organizácie, pomáhajúce profesie,*
- *svojpomocné skupiny,*
- *podporné skupiny* – organizované odborníkmi,
- *iné komunitné zdroje* – inštitúcie, vládne organizácie, štátne organizácie atď.

Ľudia si z jednotlivých zdrojov sociálnej opory vyberajú tie, ktoré zodpovedajú ich momentálnym potrebám. Zvýšená potreba sociálnej opory pri nepriaznivej životnej udalosti trvá dlhšie, ako si ľudia v okolí myslia. Napr. rodiny s členom po mozgovvej príhode dostávajú oveľa viacej sociálnej opory bezprostredne pri ochorení ako po roku starostlivosti o chorého s CMP.

Najsilnejším systémom-zdrojom sociálnej opory u seniorov je hlavne rodina.

Sociálna opora predstavuje aj jednu z funkcií sociálnej siete, systému medziľudských vzťahov a väzieb, ktoré vznikajú v ľudských skupinách. Bez spoločenstva rodiny a komunity by sociálna sieť a sociálna opora ťažko existovali. Sociálna opora upevňuje u človeka pocit vlastnej hodnoty a jeho dôveru v tom, že v prípade potreby pomoci mu bude pomoc poskytnutá. Sociálna opora poskytuje človeku príležitosť k starostlivosti o druhého, pomoc druhému poskytuje človeku pocit užitočnosti, spolupatričnosti.

Sociálnu oporu možno charakterizovať ako kvalitatívne bohatú, zložito štruktúrovanú. Má svoje opodstatnenie najmä v procese zvládania ťažkých životných situácií človeka.

Sociálne služby predstavujú dôležitú súčasť sociálneho zabezpečenia, majú svoje miesto v sociálnej politike nášho štátu, samospráve a neštátnych subjektoch, pomáhajú preklenúť nepriaznivú sociálnu situáciu klienta hlavne z dôvodu ŤZP, nepriaznivého zdravotného stavu, alebo aj z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku.

Riešenie problémov jednotlivcov, rodín alebo skupín občanov ovplyvňuje klímu celej spoločnosti, preto sociálne služby majú svoje miesto v sociálnej politike štátu, samosprávy a neštátnych subjektov. Význam sociálnych služieb nie je dôležitý len vzhľadom na množstvo klientov, ktorí ich potrebujú, ale hlavne preto, že bez ich pôsobenia by časť klientov nemala možnosť podieľať sa na spoločenskom živote, nebolo by možné uplatnenie ich ľudských a občianskych práv a dochádzalo by k ich sociálnemu vylúčeniu.

Z historického kontextu predstavujú sociálne služby u nás najstaršiu súčasť sociálnej práce, uvádzame stručný prehľad o poskytovaní sociálnych služieb v súvislosti s postojmi k občanom, ktorí tieto služby potrebovali:

- **Charitatívny prístup** – 19.storočie – začiatok poskytovania sociálnych služieb na základe lásky k blížnemu – vznikajú prvé sirotince, chudobince v spolupráci s cirkvou,
- **Medicínsky prístup** – 20.storočie – vznik inštitúcií, poskytovanie sociálnych služieb odborníkmi – snaha o špecializáciu služieb, izolácia jednotlivých skupín – všetky aktivity boli poskytované na jednom mieste (vlastné kuchyne, lekári, doprava...), vznikajú veľké ústavy pre rôzne druhy zdravotného postihnutia – duševné poruchy, slepota, telesné alebo mentálne postihnutie a pod., spoločenská aj lokálna segregácia,
- **Normalizačný prístup** – 70.roky 20.storočia – poskytovanie sociálnych služieb v prostredí, ktoré by bolo porovnateľné s normálnym prostredím ostatných obyvateľov, znižovanie kapacity zariadení, rozvoj denných pobytov, začiatky spoločenskej integrácie,
- **Občiansky prístup** – 80.roky 20.storočia poskytovanie sociálnych služieb v súlade s dodržiavaním ľudských práv, opodstatnenosť spoločenského miesta pre každého jedinca, služby sa poskytujú v spolupráci s občanom, ktoré služby potrebuje, na základe individuálnych potrieb, snaha o diferencovaný prístup, sleduje sa kvalita a efektivita sociálnych služieb, ktoré majú umožniť každému byť prirodzenou súčasťou spoločnosti.

V súčasnosti na Slovensku prebieha transformácia sociálnych služieb, ktorá sa bezprostredne dotýka poskytovania sociálnych služieb pre jednotlivých klientov a klientské skupiny.

V poslednom období sa niekoľkokrát zmenila rámcová legislatíva určujúca podmienky pre poskytovanie sociálnych služieb. Odstránil sa monopol štátu – uskutočnila sa decentralizácia sociálnych služieb sprevádzaná masívnym presunom kompetencií na samosprávu a neštátne subjekty. Úloha štátu pri poskytovaní sociálnych služieb na Slovensku sa minimalizuje, štát prestáva byť jediným poskytovateľom sociálnych služieb, je skôr akýmsi činiteľom, ktorý zabezpečuje priaznivé prostredie so zvýšenou zodpovednosťou za zabezpečenie spravodlivého poskytovania kvalitných sociálnych služieb pre všetkých (Schavel, 2008).

Začali sa u nás realizovať procesy ako je demokratizácia a humanizácia, profesionalizácia zamestnancov, modernizácia a inovácia. Značným spôsobom sa rozšírila paleta sociálnych služieb – rôzne druhy, rôzna kvalita, rôzni zriaďovatelia – začal fungovať trh sociálnych služieb. Uplatňujú sa známe trendy v sociálnych službách – podpora rozvoja terénnych a ambulantných sociálnych služieb, či viac zdrojové financovanie.

Sociálne služby sa prostredníctvom reformy verejnej správy **stávajú konkrétne, adresné**.

Zabezpečenie sociálnych služieb na Slovensku je nanovo legislatívne upravené od 1. januára 2009 v zákone č. 488/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. Je potrebné uviesť, že v plnom rozsahu nahradil Zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci. V súčasnosti je **poskytovanie sociálnych služieb na Slovensku** legislatívne upravené uvádzaným zákonom. Tento zákon stanovuje základný štandard kvality vývinu sociálnych služieb v ich procedurálnych, personálnych a prevádzkových podmienkach poskytovania a zároveň rešpektuje zásady a práva vyplývajúce z Revidovanej Európskej sociálnej charty Rady Európy. Zákon skvalitňuje, modernizuje a zavádza nové druhy sociálnych služieb a vytvára podmienky pre primeranosť systému poskytovania sociálno-zdravotnej starostlivosti.

V súčasnosti sa mení celá doterajšia filozofia v poskytovaní sociálnych služieb na Slovensku, nová filozofia - prináša hlavne väčšiu variabilitu sociálnych služieb, možnosť výberu a kombinácie rôznych druhov sociálnych služieb.

Novým prvkom v poskytovaní sociálnych služieb je **aktivizácia klienta** prostredníctvom **individuálneho rozvojového plánu poskytovania sociálnych služieb** to znamená, že sociálne služby sú „**šité na mieru klienta**“, **hlavným cieľom je zlepšiť kvalitu života klientov odkázaným na sociálne služby**. Jedným z **právných nástrojov na výrazné** posilnenie obcí bolo aj prijatie zákona NR SR č. 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie

územné celky, čím sa týmto zákonom posilnila právomoc, zodpovednosť a pôsobnosť obcí pri poskytovaní sociálnych služieb. V súlade s prijatím uvedeného zákona prešli s účinnosťou od 1.7.2002 do samosprávnej pôsobnosti obce, v ktorej majú príslušné zariadenia sídlo. Zariadenia sociálnych služieb, ktoré prešli do zriaďovateľskej pôsobnosti obcí a VÚC sú zatiaľ podľa uvedeného nového zákona č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách finančne dotované zo strany štátu a majú celoslovenský charakter. Štátna finančná dotácia je poskytovaná účelovo a je určená na financovanie bežných výdavkov na úseku sociálnych služieb, pre zariadenia sociálnych služieb v zriaďovateľskej pôsobnosti miest a obcí.

Predmetom právnej úpravy **zákona o sociálnych službách sú právne vzťahy pri poskytovaní sociálnych služieb. Sociálna služba podľa Zákona č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách je odborná, obslužná alebo ďalšia činnosť alebo aj súbor týchto činností , ktoré sú zamerané na:**

- prevenciu vzniku nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, rodiny alebo komunity, jej riešenie alebo zmiernenie,
- zachovanie, obnova alebo rozvoj schopnosti viesť samostatný život a podporovať začlenenie do spoločnosti,
- zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb,
- riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby a rodiny,
- prevencia sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny.

Novým prvkom v poskytovaní sociálnych služieb je Nepriaznivá sociálna situácia, ktorá charakterizuje:

- Ohrozenie FO sociálnym vylúčením a obmedzenie sa integrovať z dôvodu:
  - Nezabezpečenia životných potrieb,
  - Pre životné návyky,
  - Pre ŤZP, nepriaznivý zdravotný stav, vyšší vek,
  - Pre výkon opatrovania,
  - Pre ohrozenie správaním iných(týranie, obchod s ľuďmi).
- **Nová filozofia** v poskytovaní sociálnych služieb **prináša aj :**
  - Previazanosť zdravotnej a sociálnej starostlivosti pri poskytovaní sociálnych služieb,
  - Dohľad nad poskytovaním sociálnych služieb,

- Zvýšenie objektivity posudzovania odkázanosti na opatrovateľskú službu a odkázanosti na pomoc inej osoby (posudzovanie schopnosti vykonávať úkony sebaobsluhy)
- Garantovaný prístup neverejného poskytovateľa k finančným príspevkom pri vybraných sociálnych službách. Podľa nového zákona o sociálnych službách č.448/2008 Z.z. sa musia všetci poskytovatelia sociálnych služieb zaregistrovať na príslušnom VÚC podľa miesta, výkonu sociálnej služby. Zákon presne špecifikuje podmienky registrácie a ak poskytovateľ tieto podmienky nespĺní nebude môcť poskytovať sociálnu službu.
- **Verejným poskytovateľom sociálnej služby je podľa uvedeného zákona:**
  - Obec a PO založená/zriadená obcou,
  - PO založená/zriadená VÚC.
- **Neverejným poskytovateľom sociálnej služby je:**
  - PO alebo FO,
  - Cudzinec – občan EHP,
  - Cudzinec – nie občan EHP,
  - PO mimo územia SR s organizačnou zložkou v SR,
- MPSVR SR,
- Obec,
- VÚC,
- Partnerstvo – zoskupenie osôb (obec, VÚC, UPSVR, zástupca komunity) na základe zmluvy za účelom realizácie projektov.)

Čo zaradujeme medzi povinnosti poskytovateľa sociálnych služieb:

- prihliadať na individuálne potreby prijímateľa,
- aktivizovať prijímateľa podľa jeho schopností a možností,
- poskytovať sociálnu službu na profesionálnej úrovni,
- utvárať podmienky pre deinštitucionalizáciu/ návrat prijímateľa do prirodzeného rodinného prostredia, v spolupráci s rodinou, obcou a komunitou,
- plánovať priebeh poskytovania sociálnej služby podľa cieľov, potrieb a schopností prijímateľa (individuálny rozvojový plán) .

Kto je povinný poskytnúť sociálnu službu podľa Zákona č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách klientom a ako:

- KTO : obec alebo VUC podľa druhu sociálnej služby,
- AKO:
- poskytne sociálnu službu vo svojej pôsobnosti alebo vo svojom zariadení,

- zabezpečí službu u iného verejného poskytovateľa (iná obec/VÚC) so súhlasom FO a uhradí mu náklady na SS,
- zabezpečí službu u neverejného poskytovateľa, podľa výberu FO,

Sociálne služby sú podľa Zákona č.448/2008 Z.z.o sociálnych službách sú rozdelené do 5 skupín :

- 1. Sociálne služby na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb** (nocľaháreň, prístrešie na jednu noc, domov na pol ceste)
  - zariadenie núdzového bývania
  - nízkoprahové denné centrum (počas dňa napr. pre bezdomovcov,
  - útulok (ubytovanie ,
- 2. Sociálne služby na podporu rodiny s deťmi pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa** (terénna SS – nepretržite najviac 30 dní z vážnych dôvodov,
  - zariadenie dočasnej starostlivosti o deti (len maloleté) (SOS – vážne dôvody -choroba, úraz, liečba, úmrtie, pôrod, 3 a 2-čatá, väzba, výkon trestu) -
  - **nízkoprahové denné centrum pre deti a rodinu (ohrozenie alebo už sociálne vylúčenie ,**
- 3. Sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ŤZP, nepriaznivého zdravotného stavu alebo dôchodkového veku** (opatrovateľská, prepravná, tlmočnícka služba, rehabilitačné stredisko, Zariadenia pre seniorov, Denné centrá, Zariadenie opatrovateľskej služby, DSS, novinkou sú špecializované zariadenia)
- 4. Sociálne služby s použitím telekomunikačných technológií** (Monitovanie a signalizácia potreby pomoci (nepretržitá, dištančná hlasová a elektronická komunikácia s osobou, ktorá sa nachádza v ohrození zdravia alebo života),
  - Krízová pomoc poskytovaná prostredníctvom komunikačných technológií (sociálne poradenstvo napr. prostredníctvom telefónu, chatu, sms),**Táto sociálna služba je novinkou v poskytovaní sociálnych služieb na Slovensku.**
- 5. Podporné služby** (Odľahčovacia služba, Denné centrum (pre osoby v dôchodkovom veku a rodičov s deťmi – záujmová činnosť),
  - Integračné centrum (pre osoby, ktoré nemajú zabezpečené základné životné potreby) ,
  - Jedáleň,
  - Práčovňa,
  - Stredisko osobnej hygieny.

Formami sociálnych služieb sú:

- Ambulantná forma,
- **Terénna forma,**
- **Pobytová forma,**
- **iná (napr.telefonicky a telekomunikačné technológie)**
- Sociálna služba sa poskytuje v konkrétnej forme podľa nepriaznivej sociálnej situácie a prostredia, v ktorom sa fyzická osoba nachádza.

Aký je rozsah poskytovania sociálnych služieb – sociálne služby sa poskytujú na :

- neurčitý čas,
- na určitý čas.

Kvalita v sociálnych službách

Ak sa chceme na sociálne služby pozrieť z iného pohľadu, je možné ich sledovať z pohľadu kvality života občana, ktorý je na sociálne služby odkázaný. Sledovanie kvality života občanov sa objavilo v 90.rokoch ako nová koncepcia , ktorá má značný vplyv na hodnotenie a zabezpečenie sociálnych služieb. Pohľad starších ľudí na kvalitu života by mal byť pre nás prvoradý.

Sociálne služby sú poskytované klientom spoločensky znevýhodneným a to s cieľom zlepšiť kvalitu ich života, prípadne ich v maximálnej miere začleniť do spoločnosti. Sociálne služby zohľadňujú tak osobu – užívateľa, ako aj jeho rodinu, skupinu do ktorej patrí.

Termín kvalita v kontexte so sociálnymi službami nie je v našej kultúre udomáčený. Kvalita zo sociálneho pohľadu vyjadruje súlad poskytovaných sociálnych služieb s konkrétnymi, individuálnymi potrebami občana so špecifickými požiadavkami.

Je to spôsob akým jedinec vníma svoje postavenie v živote, v kontexte kultúrneho a hodnotového systému v ktorom žije, ako aj vo vzťahu k svojim osobným cieľom, očakávaniam, normám a záujmom. Ide o široko spektrálny pojem, ktorého obsah je ovplyvňovaný viacerými faktormi ako sú:

- Telesné zdravie,
- Psychický stav,
- Osobné presvedčenie,

- Sociálne vzťahy, ale aj prepojením týchto faktorov s významnými prvkami prostredia.

Kvalita života je polyrozmerný fenomén a má svoj rozmer biologický, psychologický, sociálny, kultúrny, ekonomický, etický, estetický a iné. V konkrétnom živote môže tento rozmer dominovať, alebo môže byť ohraničený, deformovaný, alebo až potlačený. Kvalita ako všeobecný pojem je len abstrakciou, taký je aj pojem života, ktorý je všeobecný. V skutočnosti je život vyjadrovaný prostredníctvom jednotlivých javov, druhov, foriem, či kvality života. V spoločenskom živote ide nielen o všeobecné vymedzenie pojmu života, ale aj vo vzťahu k človeku. Strieženec (1999) definuje kvalitu života ako súhrn objektívnych a subjektívnych posúdiťelných činností, vnemov človeka v reálnom sociálnom priestore. Je vyjadrená správaním človeka, ktorého základom je vzájomné pôsobenie životných podmienok, sociálno-ekonomických faktorov, osobitných vlastností, spoločenskej komunikácie zvládania psycho sociálnych záťaží a činností vo voľnom čase. Pristupuje k životu ako k sociálnemu „faktu“. Život si nevyberáme, ale bez vlastného pričinenia ho dostávame a musíme ho žiť.

Pozícia odberateľa - seniora sociálnych služieb je často znevýhodnená tým, že odberateľ je často v nepriaznivej životnej situácii, z objektívnych alebo subjektívnych príčin je jeho pozícia nevýhodná, nakoľko pocit odkázanosti súvisí často s pocitom frustrácie z neschopnosti zvládnuť nároky života, vysporiadať sa s problémami v bezvýchodiskovej situácii, v ktorej sa nachádza. Vo výrobnododávateľských vzťahoch potrebuje poradca svoje výrobky predáť, preto ich propaguje, ponúka, využíva reklamu. V sociálnych službách sa tento jav prejavuje závislosťou odberateľov na poskytovateľoch. Na jednotlivé sociálne služby sú často krát spracované poradovníky, čakacie lehoty, čo v konečnom dôsledku znižuje nároky na kvalitu poskytovaných služieb. Ich odberateľ nie je schopný služby uhradiť v plnej výške, preto vstupuje do „procesu“ štát so svojou sociálnou politikou a nástrojmi, čo je samozrejme výhodou a zaručuje dostupnosť jednotlivých foriem sociálnych služieb, ale v konečnom dôsledku nemotivujú poskytovateľa služby skvalitňovať či zlepšovať.

Všetky doteraz uvedené nové formy sociálnych služieb významnou mierou ovplyvnili prístup k riešeniu nepriaznivej sociálnej situácie odkázaných klientov - seniorov prostredníctvom kompenzácie sociálnych dôsledkov ich stavu, zakotvene v Zákone č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách.

Úroveň kvality poskytovaných sociálnych služieb je silne závislá od rovnováhy medzi potrebami a zdrojmi.

Starnutie a staroba sú významnou etapou ontogenetického vývinu jednotlivca a predstavujú prirodzenú súčasť životného cyklu človeka. Sú javom individuálnym a spoločenským. Z ontogenetického pohľadu môžeme starnutie považovať za jednu z dôležitých etáp ľudského veku. Preto je prirodzené, že aj táto etapa by mala byť plnohodnotným obdobím života.

Literatúra

- [1] SCHAVEL, O., OLÁH, M., et.al: *Sociálna práca vo verejnej správe*. Bratislava: VŠZaSP sv.Alžbety 2008. ISBN 80-8082-065-1
- [2] STRIEŽENEC, Š.: *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: AD, 1999 Zákon NR SR č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000
- [3] KRIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*. Praha: Portál 2001
- [4] LEVICKÁ, J.: *Základy sociálnej práce*. Trnava: Spoločnosť pre podporu vedy a vzdelávania na FZaSP, 2002. 169s.ISBN 80-968952-3-0
- [5] SCHLOSSEROVÁ, I.: *Sociálna situácia seniorov na Slovensku*. In: Sborník V.mezinárodní konference Problematika – Generace 50 plus, 27. a 28.5.2008, ZSF JU České Budějovice. 145s. ISBN 978-80-7394-100-0

doc. PhDr.Mária Dávideková, PhD.

Trnavská univerzita

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Univerzitné nám.č.1

917 01 Trnava

maria.davidekova@gmail.com

Sociálnoprávna ochrana detí z marginalizovaných rómskych komunít

Social protection of children from Marginalized Romany population

Štefánia Derevjaníková

Abstrakt

Za najzraniteľnejšiu skupinu v spoločnosti možno považovať v prvom rade deti. Ich ochrana by mala byť garantovaná štátom. Sociálnoprávnu ochranu detí možno v najvšeobecnejšej rovine charakterizovať ako starostlivosť o deti. Niektorí autori, ktorí sa zaoberajú vzťahom medzi sociálnou a právnou ochranou detí, chápú pojem sociálnoprávna ochrana ako dva samostatné pojmy. Autorka vo svojom príspevku analyzuje oba uvedené pojmy, a to tak z pohľadu legislatívneho, ako aj z pohľadu sociálnej práce s deťmi pri rešpektovaní ich najlepšieho záujmu. Zároveň vo svojom príspevku zdôrazňuje prvoradú úlohu rodiny pri zabezpečení riadenej starostlivosti o dieťa.

Abstract

First of all, children could be considered as the most injurable group within the society. Their protection should be ensured by the state. Social-legal protection of children could be characterized, in the most generalized way, as a care for children. Some authors, which deal with the relationship between social protection of children and legal one, hold the view, that the term social-legal protection of children divides into two individual terms. In the article there, the author analyses both of mentioned terms, from the legislative point of view, as well as from the point of view of social work with children by respecting their best interest. At the same time she the author in her article emphasizes the first-rate family role by the providing with the managed child care.

Klíčová slova

sociálnoprávna ochrana detí, marginalizovaná rómska komunita, opatrenia sociálnej ochrany, výchovné opatrenia, sanácia rodiny

Key words

social protection of children, marginalized romany population, measures of the social and legal protection of children, educational measures, family rehabilitation

1 Legislatívne vymedzenie sociálnoprávnej ochrany detí

V Slovenskej republike je ochrana detí upravená viacerými zákonnými normami. Medzi najvýznamnejšie a najzákladnejšie patrí v prvom rade Ústava SR, kde článok 41 zaručuje osobitnú ochranu deťom a mladistvým. Subjektom ochrany podľa uvedeného článku sú deti. Účelom ich ochrany je vytvorenie rovnakého právneho postavenia pre všetky deti bez rozdielu spočívajúceho v tom či sa narodili zosobášeným rodičom alebo mimo manželstva. Deťom sa priznáva ústavné právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Priznáva sa im aj ochrana pred násilným odlúčením od rodičov. Proti vôli rodičov môže dieťa od rodičov odlúčiť len súd rozhodnutím.

Ochranu detí ďalej upravuje zákon č.36/2005 Z.z. o rodine. Uvedený zákon upravuje základné vzťahy medzi manželmi a rodičmi, rozsah vyživovacej povinnosti, ako aj formy náhradnej rodinnej starostlivosti. Uvedený zákon v čl.2 definuje rodinu ako „základnú bunku spoločnosti. Spoločnosť všetky formy rodiny všestranne chráni.“

Významným zákonom upravujúcim podrobne problematiku ochrany detí je zákon č.305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon o SPODaSK). Zákon bol úplne novou právnou úpravou, ktorá po prvýkrát v histórii upravila obsah aj postupy opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a po prvýkrát upravila sociálnu kuratelu a jej opatrenia. Oproti pôvodnej úprave v zákone č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov došlo k výraznému kvalitatívnemu (nové opatrenia, podmienky ich výkonu, postupy a pod.) aj kvantitatívnemu posunu. Právnu úpravu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately výrazne ovplyvňuje fakt, že opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a o sociálnej kurately vykonáva veľké množstvo rôznorodých subjektov – pôsobnosť je delená medzi štátnu správu a samosprávu (ministerstvo, Centrum pre medzinárodnoprávnú ochranu detí a mládeže, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a 46 úradov práce, sociálnych vecí a rodiny a 32 pracovísk, 8 určených úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, obce, vyššie územné celky, neštátne subjekty – akreditované, neakreditované, a zariadenia – najmä detský domov, detský domov pre maloletých bez sprievodu, krízové stredisko, resocializačné stredisko). Významnú úlohu v tejto oblasti zohrávajú akreditované subjekty. Právna úprava aj samotný výkon je tiež významne ovplyvnený širokým okru-

hom právnych úprav z iných oblastí – je nevyhnutné vychádzať a zachovať súvislosti s inými právnymi úpravami (napríklad z oblasti rodinného práva- Zákon o rodine, občianskeho práva- Občiansko-súdny poriadok, trestného práva- Trestný zákon a Trestný poriadok v rámci vykonávania sociálnej kurately, ako aj z oblastí výchovy a vzdelávania, zdravotnej starostlivosti a pod.) Zákon zakotvuje široké spektrum opatrení orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately osobitne opatrení na predchádzanie a riešenie krízových situácií v rodine (biologická rodina aj náhradná rodina) vrátane rodičovských, rodinných a iných medzil'udských konfliktov, ktoré ohrozujú vývin dieťaťa a jeho rodinu.

Zákon č.305/2005 Z.z. definuje SPO detí ako súbor opatrení, ktoré slúžia na zabezpečenie ochrany dieťaťa nevyhnutnej pre jeho blaho, ktoré rešpektujú najlepší záujem dieťaťa. Uvedené ustanovenie reflektuje na Dohovor o právach dieťaťa, ktorý záujem dieťaťa považuje za prvoradé hľadisko pri akejkol'vek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejným alebo súkromným zariadením sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonnými orgánmi. (čl.3 Dohovor o právach dieťaťa).

2 Sociálna práca s deťmi z marginalizovaných rómskych komunití v systéme sociálnoprávnej ochrany

Aplikovať zákonné možnosti v podobe vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je v podmienkach marginalizovaných rómskych komunití problematické. Rómske marginalizované skupiny sú viac či menej ohrozené chudobou a sociálnym vylúčením. Medzi najohrozenejšie zaraďujeme neintegrovane rómske komunity, žijúce v segregovaných vidieckych a mestských osadách, v mnohých prípadoch s chýbajúcou základnou infraštruktúrou, kde sa kumulujú viaceré znevýhodnenia. Najviac rómskych osídlení sa nachádza na území Košického, Banskobystrického a Prešovského kraja. Segregované a izolované osady sú súčasne ekonomicky a sociálne najzaostalejšie. „Rómovia žijúci v segregovaných osadách, sú ohrozovaní extrémnou chudobou, ktorá sa prenáša aj na ďalšie generácie, v tejto súvislosti je možné hovoriť o medzigeneračnom prenose chudoby. Odolávajú spoločenskej integrácii, bránia sa jej a žijú na veľmi nízkej kultúrnej a sociálnej úrovni v chatrčiach, v nezdravých bytoch, vyhýbajú sa práci, prípadne páchajú protispoločenskú činnosť.“ (Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia na roky 2007-2013, 2007, s.50). Je potrebné zdôrazniť, že veľkú časť obyvateľstva žijúceho v týchto osadách, tvoria nezaopatrené deti, ktoré sú z dôvodu nízkeho hygienického štandardu a nevyhovujúcich životných podmienok častokrát ohrozené na živote a zdraví. Znevýhodnené sú aj v procese vzdelávania, predovšetkým

v dôsledku jazykovej bariéry, nedostatočnej vybavenosti školskými pomôckami, nedostatočnými podmienkami pre školskú prípravu a vzdelávanie v domácom prostredí.

Sociálnoprávna ochrana je jednou z foriem služieb krízovej intervencie, ktorej cieľom je odstrániť zdroj sociálnej núdze a dosiahnuť opätovné zaradenie človeka do spoločnosti; tento typ služieb sa poskytuje ohrozeným a opusteným deťom, obetiam domáceho násillia, bezdomovcom, drogovu závislým, väzňom a pod. Ťažiskom SPO detí je terénna sociálna práca, ale v určitej fáze intervencie musia byť deti na prechodný čas vyčlenené z pôvodného prostredia, ktoré je väčšinou zdrojom ich sociálnej núdze. V nadväznosti na uvedené je potrebné dodať, že zákon č.36/2005 Z.z. o rodine striktné uvádza, že dôvodom na vyňatie dieťaťa z prirodzeného rodinného prostredia nie sú nedostatočné bytové alebo majetkové pomery, čo v prípade detí z marginalizovaných rómskych komunít je najčastejším dôvodom. V rámci terénnej sociálnej práce sociálni pracovníci navštevujú rómske rodiny priamo v osadách, kde monitorujú starostlivosť o dieťa zo strany rodičov, za týmto účelom sledujú zásoby šatstva pre dieťa, potravín, liekov pri ochorení dieťaťa, primeranú hygienickú úroveň, dostatočné vykurovanie v čase zimného obdobia a pod. Ak sa ocitne rodina v kríze a ohrozuje to záujmy dieťaťa sociálny pracovník vypracúva tzv. Plán sociálnej práce s dieťaťom, v ktorom sa stanoví základný cieľ práce s rodinou- možnosti riešenia na zmenu doterajšej situácie, a to v spolupráci s obcou, školou, zdravotníckym zariadením či neziskovými organizáciami. Sociálna práca s deťmi v rómskych komunitách je postavená na reálnej snahe rodičov spolupracovať so sociálnym pracovníkom na zlepšení starostlivosti o svoje deti, zlepšení bytových a sociálnych pomerov. Pri nechote rodičov zmeniť svoj životný štýl, ktorý ohrozuje zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin dieťaťa má sociálny pracovník možnosť v súlade so zákonom č.305/2005 Z.z. o SPODaSK možnosť uložiť rodičom ako aj dieťaťu výchovné opatrenia, ktorými sú podľa §12 zákona: upozornenie rodičov na zabezpečenie riadnej starostlivosti o dieťa (napr. pri zanedbávaní povinnej školskej dochádzky, absentovanie pri povinných preventívnych lekárskech vyšetreniach s dieťaťom, nedodržiavanie liečebného režimu a pod.), uloženie dieťaťu povinnosť podrobiť sa odbornej diagnostiky v špecializovanej ambulantnej starostlivosti, uloženie dieťaťu povinnosť zúčastniť sa na liečbe v špecializovanej ambulantnej starostlivosti alebo povinnosť zúčastniť sa na výchovnom alebo sociálnom programe. Praktické skúsenosti ukazujú, že tieto opatrenia u marginalizovaných rómskych komunít neplnia svoj účel. V mnohých prípadoch pri opakovanom zanedbávaní starostlivosti o dieťa musí sociálny pracovník v konečnom dôsledku pristúpiť k najradikálnejšiemu opatreniu, a to k vyňatiu dieťaťa z biologickej rodiny na základe rozhodnutia súdu. V tejto fáze sociálnej práce s dieťaťom

a jeho rodinou nastupuje snaha o sanovanie rodiny. Sanácia rodiny je súbor opatrení sociálnoprávnej ochrany, sociálnych služieb a ďalších opatrení a programov, ktoré sú poskytované alebo ukladané prevažne rodičom dieťaťa a dieťaťu, ktorého sociálny, biologický a psychický vývoj je ohrozený. Základným princípom sanácie rodiny je podpora dieťaťa prostredníctvom pomoci jeho rodine. (Bechyňová, Konvičková, 2008). Pri sanovaní rodiny je potrebné brať do úvahy aj podmienky, ktoré môžu ovplyvniť celkový proces sanácie:

- riziková rodina- mnoho rodičov z marginalizovaných rómskych komunít žili v detstve v dysfunkčnej mnohohodetnej rodine, niektorí z nich (spravidla otec) časť života prežili v zariadení na výkon trestu odňatia slobody, majú nízke vzdelanie, sú dlhodobo nezamestnaní a odkázaní na sociálne dávky a vyznačujú sa mnohopočetnými rodinnými zoskupeniami.
- rizikové prostredie- najčastejší problém rómskej komunity, nevhodné a nevyhovujúce životné podmienky, v ktorých deti vyrastajú sú najčastejším dôvodom ich chorôb, hospitalizácie, vzniku rôznych kožných a infekčných ochorení, ktorých následkom je ich vyňatie z biologickej rodiny. Je veľmi ťažké sanovať rodinu a snažiť sa o reálny návrat dieťaťa do rodinného prostredia ak rodičia neriešia svoje bytové podmienky.
- skutočný záujem rodičov o dieťa- po vyňatí dieťaťa z rodiny a jeho umiestnenie do ústavného zariadenia prináša zo sebou ďalší proces upevňovania rodičovského puta medzi dieťaťom a rodičom mnoho problémov. Častokrát rodičia dieťaťa nemajú záujem o návštevu dieťaťa v detskom domove, nekontaktujú sa s ním žiadnym spôsobom a po určitom čase ho už ani nepovažujú za „svoje“.

Majúc na zreteli uvedené rizikové faktory je potrebné pri sanovaní rodiny zapojiť do procesu všetky zainteresované zložky. Obec má v tomto prípade možnosť podľa zákona č.305/2005 Z.z. poskytnúť príspevok na podporu úpravy rodinných pomerov dieťaťa (v aplikačnej praxi len málo obcí tento príspevok poskytuje), ďalej môže poskytnúť rodičom finančný príspevok na dopravu za dieťaťom do detského domova. Sociálni pracovníci v spolupráci s detským domovom navštevujú spolu s dieťaťom jeho rodinu priamo v mieste jeho bydliska v záujme zachovania rodinných väzieb, za týmto účelom sleduje výkon ústavnej starostlivosti aj súd či sa nezmenili podmienky na strane rodičov a dieťa má možnosť vrátiť sa späť do rodinného prostredia. Neziskové organizácie, ktoré majú udelenú akreditáciu v zmysle zákona, môžu realizovať sociálne a výchovné programy zamerané na zlepšenie rodinných vzťahov, obnovu harmonického spolužitia a sanáciu rodín pred, počas umiestnenia detí v ústavnej starostlivosti, ako aj pripravovať rodinu na návrat dieťaťa po ukončení ústavnej starostlivosti. Individuálny prístup neziskovej organi-

zácie je veľkým prínosom a pomocou aj sociálnym pracovníkom, ktorý napomáha zlepšiť vzájomné vzťahy medzi dieťaťom a rodičom.

Sociálnoprávna ochrana detí z marginalizovaných rómskych komunít sa netýka len organizovania náhradnej rodinnej starostlivosti, ale ich iných oblastí. Deti z rómskych komunít často krát zanedbávajú povinnú školskú dochádzku, páchajú asociálnu činnosť alebo inhalujú rôzne prchavé látky. Sociálni pracovníci v rámci sociálnej prevencie v spolupráci so zdravotníckymi zariadeniami, školami ako aj políciou organizujú na školách besedy, ktorých obsahom je informovanie detí o následkoch zanedbávania školskej dochádzky, páchania trestnej činnosti či drogovej závislosti.

Záver

Sociálnoprávna ochrana detí je významnou súčasťou našej spoločnosti. Pri ochrane detí pochádzajúcich z marginalizovaných rómskych komunít, ktoré sú ohrozené sociálnym vylúčením a chudobou naberá na významnosti. Je preto potrebné citlivo a zodpovedne hľadať a nachádzať často krát veľmi tenké hranice medzi rómskou kultúrou a špecifikami rómskej komunity a záujmami každého dieťaťa v snahe dosiahnuť najlepší záujem pre dieťa pre jeho priaznivý fyzický, psychický a sociálny vývin.

Literatúra

- [1] BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5
- [2] DOHOVOR O PRÁVACH DIEŤATA č.104/1991 Zb.
- [3] *Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia na roky 2007-2013*. Bratislava: MPSVaR, [2007] [cit. 2007-10]. Dostupné na www.esf.gov.sk
- [4] ZÁKON NR SR č.305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- [5] ZÁKON NR SR č.36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- [6] ÚSTAVNÝ ZÁKON č.460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

PhDr. Štefánia Derevjaníková

Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Košice

Staničné nám. č. 9

040 01 Košice

stefania.derevjanikova@gmail.com

Životní situace rodiny po neanticipované ztrátě dítěte – prezentace výsledků výzkumu

Family living situation after the unanticipated loss of a child – presentation of research results

Zdeňka Dohnalová

Abstrakt

Príspevok shrnuje výsledky kvalitatívneho výskumu s rodičmi, ktorí zažili neanticipovanou ztrátu dieťa. Autorka vymedzuje dve fáze vyrovnávania sa s úmrtím dieťaťa a pojmenováva špecifické potreby, jež pozostalí rodičia v obou fázách mali a stále majú. Autorka rovněž pojednává o jediné organizaci v České republice, občanském sdružení Dlouhá cesta, zaměřené primárně na pomoc rodinám po ztrátě dítěte.

Abstract

This study results from a qualitative study, which explores the experiences of surviving mothers and families. The author presents the two periods of adapting to the loss of a child and specific needs of families after bereavement. Also author deals with the only organization in Czech Republic for helping families after bereavement – The Long Way association.

Klíčová slova

rodina, smrt, úmrtí blízké osoby, poradenství pro pozůstalé, Dlouhá cesta o.s.

Key words

family, death, bereavement, help for surviving relatives, The Long Way association

1 Úvod

Smrt dítěte je vůbec to nejhorší, co může matku a otce potkat. Úmrtí radikálně mění celý další život pozůstalých rodičů – jejich svět je navždy jiný a nikdy už nebude takový jako dřív (Špatenková 2006).

O tom, co znamená být v naší zemi rodičem, jemuž náhle a nečekaně zemřelo dítě, toho příliš mnoho nevíme. Proto jsme se rozhodli realizovat výzkumné šetření orientované na životní situaci těchto matek a otců. Na základě bližšího porozu-

mění tomu, co pozůstali rodiče prožívali a stále prožívají, bychom rádi působili na zástupce odborné veřejnosti, kteří se s lidmi po ztrátě blízkého setkávají a pomohli jim lépe se orientovat v procesu podpory a pomoci pozůstalým. Prezentace výsledků tohoto výzkumu bude tvořit hlavní část tohoto článku.

Životní situaci charakterizuje např. Bartlett (1970), jenž tímto termínem rozumí „životní úkoly“, které před rodinu staví běh jejího života. Současně daným pojmem označuje unikátní konfiguraci různorodých okolností života určité rodiny, které jejím členům brání, aby své „životní úkoly“ zvládali bez pomoci zvenčí, výhradně vlastními silami.

Rodiče po ztrátě dítěte se musejí vyrovnávat nejen s nesmírným psychickým traumatem, ale zároveň se setkávají s určitými životními úkoly, které vyvstaly v souvislosti s nečekaným skolem jejich dítěte. A právě na specifika životní situace pozůstalých rodičů se zaměříme v následujícím textu, jehož cílem je hledání odpovědi na otázku: „Před jaké životní úkoly jsou postaveni rodiče po neanticipovaném úmrtí dítěte? Z důvodů stanoveného rozsahu tohoto příspěvku se budeme orientovat pouze na vybrané životní úkoly.

Pro účely výzkumu jsme rozdělili životní etapy rodiny po náhlé ztrátě dítěte do dvou stádií (srovnej Dohnalová a Musil 2008). První prožívají rodiče těsně po náhlé ztrátě až do období pohřbu nebo jiné formě rozloučení s dítětem (dále jen jako pohřeb). Špaňhelová [2008] shrnuje sled prožitku rodičů po nečekané ztrátě: přichází ořes, zoufalství, beznaděj, vztek, člověk nevěří dané skutečnosti. Následuje smutek, žal, prázdnota, pocit, že život pro Vás ztrácí smysl. Většina těchto pocitů pramení z faktu, že se rodiče z minuty na minutu dostali do tragické situace, kterou nepředpokládali.

Dalším obdobím je doba od pohřbu až doposud. Rodiče si v této fázi začínají plně uvědomovat rozsah tragédie. Jejich život je hluboce zasažen nečekanou událostí a jejich hlavním „životním úkolem“ je učení se žít bez zesnulého.

2 Metodologie

V následujícím textu budeme prezentovat dílčí výsledky výzkumu s pozůstalými rodiči, které jsme realizovali ve spolupráci s občanským sdružením Dlouhá cesta, což je jediná organizace v České republice, která je primárně zaměřena na pomoc rodinám po úmrtí dítěte.

Výzkum jsme pojali jako dotazníkové šetření kvalitativního charakteru, což znamená, že odpovědi, které jsme od respondentů, pozůstalých rodičů, požadovali, byli volné a rodiče byli v úvodu dotazníku vyzváni k tomu, aby svoji životní situ-

aci popisovali co nejpodrobněji. Výzkum byl realizován v květnu 2009. Předsedkyně sdružení Dlouhá cesta, Martina Hráská, rozeslala dotazníky na osmdesát emailových adres matek, otců nebo celých rodin, kteří utrpěli neanticipovanou ztrátu dítěte s prosbou o jejich vyplnění. Jednalo se o adresy rodičů, kteří v minulosti Dlouhou cestu kontaktovali a jejich adresy zůstaly uloženy v archivu kontaktů sdružení. V úvodu dotazníku jsme respondentům vysvětlili účel a cíl našeho výzkumu a ubezpečili je o jeho anonymitě (z identifikačních údajů uváděli pouze to, kdo z příbuzných dítěte dotazník vyplňuje, věk dítěte v době úmrtí a rok, v němž zahynulo). Zpátky jsme rovněž emailovou poštou obdrželi 34 vyplněných dotazníků, 32 z nich vyplnily matky zesnulých dětí (některé z nich uvedly, že tak činí se souhlasem partnera), jeden z dotazníků pozůstalá babička a jeden teta. Našeho výzkumu se tedy zúčastnily pouze ženy. Ty se však vyjadřovaly nejen o svých prožitcích, ale také o pocitech a potřebách celých rodin. Výzkumu se zúčastnili pozůstalí, kteří utrpěli ztrátu dítěte v nejrůznějším věku (od 0 do 33 let) a z různých tragických příčin (úraz, autonehoda, utonutí, sebevražda atp.). Respondenti mají za sebou rozdílnou dobu od ztráty dítěte (minimálně pět měsíců).

3 Životní situace rodiny v době od úmrtí do pohřbu

V rámci této kapitoly se pozastavíme pouze u dvou životních úkolů, které vyvstaly před rodiči po náhlé smrti dítěte. Prvním z nich je obdržení zprávy o smrti dítěte, kterou je fáze od úmrtí dítěte do pohřbu odstartována a dále se budeme zabývat otázkou, zdali se rodiče v této době setkali s nabídkou veřejné pomoci.

3.1 Zpráva o smrti dítěte

Zpráva o smrti dítěte, v případě neanticipovaného úmrtí, je tou nejhorší informací, kterou mohou rodiče o svém dítěti obdržet. Skutečnost, že došlo k nečekanému úmrtí dítěte oznamuje příbuzným, v prvé řadě rodičům, zpravidla policie (pokud ovšem nebyli skonu osobně přítomni). V případě, že byli rodiče informováni policisty nebo hasiči, vyskytly se v jejich svědectvích rozporuplné výpovědi týkající se vzpomínek na tuto tragickou chvíli. Někteří z nich hodnotí, vzhledem k okolnostem, jejich jednání jako empatické a ohleduplné, jiní vyjadřovali naprostý nesouhlas s formou, jakou jim byla tragická zpráva oznámena.

Někteří z respondentů se tuto tragickou informaci dozvěděli od dalších rodinných příslušníků nebo od přátel, kteří mnohdy byli při tragické nehodě osobně přítomni. Tito lidé jsou zpravidla v šoku, a proto, sami hluboce zasaženi tragédií, většinou volí naprosto nevhodnou formu sdělení o úmrtí: „Informovaná jsem byla ústně od kamaráda mého syna, prostě mně to oznámil, sám byl mimo“. Z výpovědí všech

respondentů jasně vyplývá potřeba psychické i fyzické opory těsně poté, co obdrželi zprávu o úmrtí dítěte.

O skonu svého dítěte byla velmi necitlivě informována matka syna, který zemřel v nemocnici na následky tragické nehody: „Dozvěděli jsme se „to“, když jsme se telefonicky informovali na stav našeho syna kolem desáté večer. Řekli: ‘Váš kluk umřel, copak jste nedostali telegram?’“. Neempatický postoj lékaře subjektivně vnímala i maminka, jejíž dítě umíralo v nemocnici za obdobných okolností: „Druhý den synova pobytu v nemocnici si nás pozval jeden lékař a dle mého „neurvalým“ způsobem nás, rodiče, požádal o synovy orgány“.

3.2 Nabídka pomoci ze strany nemocnic a jiných organizací

V rámci výzkumu jsme se dále zaměřili na to, zdali se rodiče setkali s nabídkou pomoci ze strany nemocnic, krizových center nebo nějakých jiných (např. neziskových) organizací. Většina respondentů uvedla, že žádnou nabídku ze strany krizových center a jiných organizací neobdržela, což hodnotí negativně; mnohdy měli pocit, že: „na nějakou dobu vypadli z reálného života“ a v návratu byli odkázáni pouze na vlastní síly. Nejčastěji přicházela nabídka pomoci rodičům ze strany nemocnice, v nichž jejich děti skonal; její forma však většinou spočívala pouze v nabídce zklidňujících medikamentů: „*byly mi neustále nabízeny léky na uklidnění, což mi hodně vadilo*“, komentuje tento přístup jedna z matek.

Negativní zkušenost s lékařskou pomocí popisuje matka tragicky zesnulé dospívající dcery. Požádala svoji praktickou lékařku o kontakt na nějakého psychologa, načež ta dle slov matky zareagovala následovně: „mávla rukou (a řekla, pozn. autorky): ‘*Ale to nepotřebujete! Tam se chodí, třeba když děti fetujou nebo ták!*’ Konsternovaně jsem vycovala ze dveří a pár týdnů nato změnila lékařku“, popisuje vlastní reakci na tuto nevhodnou odezvu respondentka. Naopak dobrou zkušenost s lékařovým doporučením psycholožky popisuje jiná matka: „(...) primář dětské jipky (...) za mnou poslal dětskou psycholožku, které jsem napřed ‘vynadala’, že nemůže vědět, jak mi je, když sama ještě děti nemá, ale ke které jsem následujícího půl roku ráda několikrát jela. Byla opravdu skvělá“.

Většina rodičů do dotazníku uvedla, že v tomto období sami žádnou pomoc aktivně nevyhledávali, nejčastěji proto, že byli v šoku a ani nevěděli, na koho by se mohli obrátit: „Nevyhledala jsem nikoho. Po synově smrti jsem vůbec nechápala, co se stalo“.

4 Životní situace rodiny po pohřbu dítěte do současnosti

V této životní etapě se v rámci příspěvku zaměříme rovněž pouze na dva životní úkoly pozůstalých rodičů. Prvním z nich je nutnost vyklidit věci po zesnulém a druhým jejich návrat do zaměstnání.

4.1 Vyklízení věcí po zesnulém dítěti

Velmi těžké bylo pro všechny respondenty vyklízení věcí po zesnulém a především otázka, jak s těmito věcmi naložit. Jedna z maminek zvolila radikální řešení: „synovi věci jsem spálila na zahradě, představa, že by to mohl někdo jiný nosit byla pro mě šílená“. Nenahraditelnost zesnulých dětí někteří rodiče vyjadřovali tím, že nechtěli, stejně jako matka, která do dotazníku uvedla předchozí citaci, aby jejich věci (nebo alespoň některé z nich) začali patřit někomu jinému: „Mobilní telefon dostala mladší dcera, jen jsem koupila novou sim kartu, aby původní číslo zůstalo (jméno zesulé dcery, pozn. autorky)“.

Nutnost změn ve své domácnosti pocítovali rodiče devatenáctileté dcery, která zemřela při autonehodě: „Nechtěli jsme vytvořit z pokoje dcery třináctou komnatu ani muzeum a tak jsme jej postupně přeměňovali a uzpůsobovali novým podmínkám“. Jiná maminka naopak zanechala pokojíček syna v původním stavu: „věci jsem všechny uchovala, celý pokojíček včetně všech věcí mám napořád“.

4.2 Návrat do zaměstnání

Doba návratu rodičů po úmrtí dítěte do práce je velmi individuální. Někteří z nich začali pracovat již několik dnů po pohřbu, část partnerů našich respondentek dokonce ještě před ním, jiní až s odstupem několika měsíců od tragédie. Do první skupiny patří maminka, která chtěla jít do práce co nejdříve z důvodu potřeby sdílení smutku s kolegyněmi a také, aby nemusela být sama doma. Jiná z matek si uvědomila, že návrat do práce je pro ni způsobem, jak se začít smířovat s životem bez zesnulého: „(Do práce jsem nastoupila, pozn. autorky) *třetí den po pohřbu, považovala jsem to za nezbytné, neboť to byl jediný možný – i když velice těžký, způsob, jak se začít s celou situací vyrovnávat, jak se s tím učit žít, uvědomila jsem si, že musím být mezi lidmi, pracovat a žít dál*“.

Druhou skupinu matek, které zůstaly po smrti dítěte v pracovní neschopnosti delší dobu, může reprezentovat výstižný výrok jedné z těchto žen: „Pro (...) masivní psychiatrickou medikaci jsem byla neschopná jakékoli činnosti – včetně pracovní“. Jiná z matek do dotazníku uvedla, že se sice do zaměstnání vrátila již po měsíci, ale „*nebyla jsem schopna podat stejný pracovní výkon*“. Situaci tato respondentka vyřešila návratem na nemocenskou. Někteří z respondentů uváděli, že cítili strach

svých zaměstnavatelů z toho, že nebudou schopni v práci podávat takový výkon jako dříve nebo nedostojí pracovním závazkům. „Mnoho režisérů se i rok poté obávalo mě obsadit“, uvedla do dotazníku matka, která pracuje v umělecké sféře.

Dalším nelehkým úkolem po návratu do práce bylo překonání potíží v komunikaci s kolegy, kteří mnohdy nevěděli, jak mají s pozůstalým rodičem jednat: „V zaměstnání jsem po návratu očekávala, že první dny si projdou potřesením ruky, trochu slz a bude to odbyté. Ze situace vyhýbání, klopení očí a mlčení jsem byla naprosto zaskočená. Paradoxně mnohem lépe se ke mně chovala mladá generace. Byli bezprostřední, objali mě a řekli, moc jsi nám chyběla, je fajn, že jsi zase tady. Ti starší se báli, že na ně přenesu své neštěstí, jako bych měla nakažlivou chorobu. Bylo mi to po straně vysvětleno tím, že to musím chápat, protože mají děti ve věku (jméno zesnulého syna, pozn. autorky)“. Jiná z respondentek uvedla konkrétní příklad situace, která je pro ni bolestivá: „Stresující je pro mě, když se kolegové baví o svých dětech. To docela bolí, ale patří to k životu a já to musím zvládnout“.

5 Závěr

Výsledky našeho výzkumu prokázaly, že truchlení je záležitost velmi individuální. Životní úkoly pozůstalých rodičů byly velmi obdobné, ovšem respondenti volili a volí rozdílné strategie při jejich řešení. Náš výzkum ovšem jednoznačně prokázal, že rodiče a další příbuzní po náhlé ztrátě dítěte potřebují nejen psychickou, ale také praktickou pomoc, které se jim však ze strany nejrozumnějších institucí zatím nedostává. Jak uvedla do dotazníku jedna z maminek: „*Myslím, že naše společnost se s tím (se smrtí dětí, pozn. autorky) neumí vypořádat*“.

Na závěr uvádíme svědectví pozůstalé matky, které podle našeho názoru přesně vystihuje to, co je nejtěžším „životním úkolem“ všech rodičů po ztrátě dítěte: „Přes všechnu hrůzu, musíme se naučit s tímto břemenem žít. Není to snadné, ale po čase člověk najde v sobě sílu a zvedne se. Musí, aby přežil, ale také kvůli ostatním žijícím blízkým, kteří ho potřebují. Nikdy nejsme na světě úplně sami a to je moc dobře a je třeba si to uvědomit“.

Literatura

- [1] BARTLETT, Harriet.M. *The Common Base of Social Work Practice*. Washington: NASW, 1970. 224 s. ISBN 0871010542.
- [2] DOHNALOVÁ, Zdeňka a MUSIL, Libor. *Přínos sdružení Dlouhá cesta pro matky a rodiny vyrovnávající se se ztrátou dítěte*. In Sociální práce/Sociálna práca, 2/2008: 106 – 120.

- [3] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Rodina po ztrátě dítěte – PhDr. Ilona Špaňhelová. [2008] [cit. 2008-03-18] Dostupný z WWW: <www.dlouhacesta.cz/?page=rodina-po-ztrate-ditete-phdr-ilona-spanhelova>.
- [4] ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Jak řeší krizi moderní žena*. Praha: Grada, 2006. 156 s. ISBN 8024712024.

Mgr. Zdeňka Dohnalová

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Katedra sociální politiky a sociální práce

Joštova 10

602 00 Brno

dohnalova@fss.muni.cz

Snahy o ekonomické vplyvy na svetovú bezpečnosť

A new phenomena in the world macro economic security

Imrich Dufinec, Mária Čalfová

Abstrakt

Nerovnomerné rozdelenie ekonomík je jedno z príčin narastajúcej extrémnej chudoby vo svete, čo vytvára isté potenciály rizík globálnej ekonomickej bezpečnosti so sociálnymi dopadmi a hrozbami bezpečnosti obyvateľstva konkrétnych krajín. Mocensko-politické štruktúry sveta, ktoré v súčasnosti ovplyvňujú svetovú i národné ekonomiky však môžu svoje postavenie stratit' vďaka iným politicko-ekonomickým zoskupeniam a ich spoločnej novej politike. Takáto nová forma spolupráce krajín s nesmiernym spoločným ekonomickým potenciálom a novou politikou boja proti nerovnomernému prerozdeľovaniu bohatstva sa na poli svetovej ekonomiky jasne črtá. Táto pozitívna snaha je rovnako výzvou pre novú orientáciu zvyšku sveta, ako aj výzvou pre správne chápanie politického diania a opatrnosť pri úsilí o novú rovnováhu sveta.

Abstract

Unequal distribution of the economies is one of the causes of increasing extreme poverty in the world which makes certain potential risk of global economic security together with social impacts and threats of the man security in the countries. Power-political structures of the world which currently influence world and national economies can though loose their status thanks to the new coming political-economic cluster and their new common policy. This kind of a new form of countries cooperation with the immense common economic potential and a new political programme against unequal wealth distribution is emerging very clearly on the world economic field. This positive effort is a challenge for the rest of the world and its orientation, as far as it is a challenge for a good understanding of political affairs and caution by effort for a new world stability.

Kľúčové slová

Ekonomická bezpečnosť, nerovnomerné rozdelenie svetového bohatstva, rizika bezpečnosti a ohrozenia, nové ekonomické zoskupenia a riešenia globálnych problémov.

Key words

Economic security, unequal world wealth distribution, risks and threats of the security, the new economic clusters and global problem solution.

1 Úvod

Na pozadí súčasnej makroekonomickej nerovnováhy sveta s dôsledkami, ktoré vytvárajú potenciál miestnych či regionálnych nepokojov a hrozieb sa zjavne črtá nové preskúpanie síl ekonomík.

Medzi významné indikátory dôchodkovej nerovnosti sa radia Giniho koeficient, Atkinsov index, Theikivov index a Robin-Hoodov index skúmanej ekonomiky.

Podľa odhadov Svetovej banky zo septembra 2008 celkovo až **1,4 miliardy ľudí žije v extrémnej chudobe** - teda za menej ako 1,25 dolára denne. **Následkom vyšších cien potravín hrozí miliarde ľudí hlad a ďalším dvom miliardám podvýživa**¹. Aj keď ekonomická nerovnováha nemusí vyvolať vojnu medzi krajinami, pretože svet sa už naučil medzinárodne držať takéto snahy pod kontrolou², čoraz väčšie rozdiely medzi chudobnými a bohatými vždy vyvolávajú isté napätie ohrozujúce bezpečnosť. Každá nerovnováha prirodzene volá po zmenách.

2 BRIC – nový fenomén svetovej ekonomiky

Jeffrey D. Sachs³ hneď v úvode prvej kapitoly svojej najnovšej knihy *Common Wealth, Economics for a Crowded Planet* napísal: „21. storočie prevráti na ruby veľa našich zaužívaných predpokladov o ekonomickom živote. 20. storočie videlo koniec európskej dominantnosti v globálnej ekonomicko-politickej oblasti. 21. storočie uvidí koniec americkej prevahy. Nové mocnosti zahŕňajúc Čínu, Indiu a Brazíliu, budú naďalej rásť a stále viac sa nechávať počuť vo svete. Zmeny budú oveľa hlbšie ako len prehodnocovanie ekonomík a politík v rôznych častiach sveta. Výzvy udržateľného rozvoja – ochrana životného prostredia, stabilizácia svetovej populácie, zmenšenie rozdielu medzi bohatými a chudobnými a koniec extrémnej chudoby – sa stanú ústrednou myšlienkou.“

¹ J.D.Sachs je riaditeľom The Earth Institute na Columbia University a je špeciálnym poradcom generálneho sekretára OSN Ban Ki-moonovi v oblasti Miléniových rozvojových cieľov. Je medzinárodne uznávanou osobnosťou ako ekonomický poradca pre vlády a medzinárodné organizácie po celom svete.

² Je dôležité poznamenať, že koalícia G20 zahŕňa rozvojové krajiny – BRIC.

³ http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gini_Coefficient_World_CIA_Report_2009.png

BRIC alebo krajiny BRIC⁴ je akronym, ktorý sa referuje na rýchlo rastúce rozvojové ekonomiky Brazílie, Ruska, Indie a Číny. Prvýkrát tento akronym použil Sachs v roku 2001.

Sachs tvrdí, že sa tie krajiny tak rýchlo rozvíjajú, že do roku 2050 kombinácia ich ekonomík by zahŕňala kombináciu ekonomík dnešných najbohatších ekonomík sveta. Štyri krajiny BRIC zaberajú viac než štvrtinu svetového povrchu a viac než 40% svetovej populácie a spoločne tvoria HDP (PPP) 15 435 miliárd dolárov. Takmer v každej oblasti by tieto štyri krajiny boli najväčšou globálnou entitou v celosvetovom merítku.

16. júna 2009 lídri BRIC (Luiz Inácio Lula da Silva, Dmitry Medvedev, Manmohan Singh, and Hu Jintao) sa po prvýkrát stretli na summite v Jekaterinburgu a podpísali vyhlásenie za vytvorenie multipolárneho svetového poriadku, reformu finančných inštitúcií, zlepšenie súčasnej globálnej ekonomickej situácie a o budúcej spolupráci medzi BRIC krajinami. Hovorilo sa aj o tom, ako zahrnúť rozvojové krajiny do celosvetového rozhodovania o budúcnosti. Navrhovali vytvoriť novú celosvetovú menovú rezervu, ktorá by bola diverzifikovaná, stabilná a jej priebeh by sa dal predpovedať.

Predpokladá sa, že Čína a India sa stanú dominantným celosvetovým dodávateľom produktov a služieb, kým Brazília a Rusko sa stanú dominantným dodávateľom nerastného bohatstva, priznali krajiny BRIC. Na konci studenej vojny alebo aj skôr, vlády BRIC krajín začali ekonomické a politické reformy, ktoré by umožnili krajinám vstúpiť do svetovej ekonomiky. Na to, aby mohli predbehnúť bohaté krajiny sa snažia dávať dôraz vo svojich reformách na vzdelanie, zahraničné investície, domácu spotrebu a podnikanie. Toto je určite veľkou výzvou pre ostatné ekonomiky sveta.

V ďalšej časti príspevku sa chceme venovať Brazílii v tých faktoch, ktoré osvetľujú niektoré makroekonomické ukazovatele, relevantné k budúcej ekonomickej bezpečnosti sveta.

3 Chudoba a nerovnosť

Giniho koeficient sa vypočíta ako pomer medzi obsahom plochy medzi skutočnou a ideálnou krivkou a obsahom plochy pod ideálnou krivkou. Giniho koeficient sa

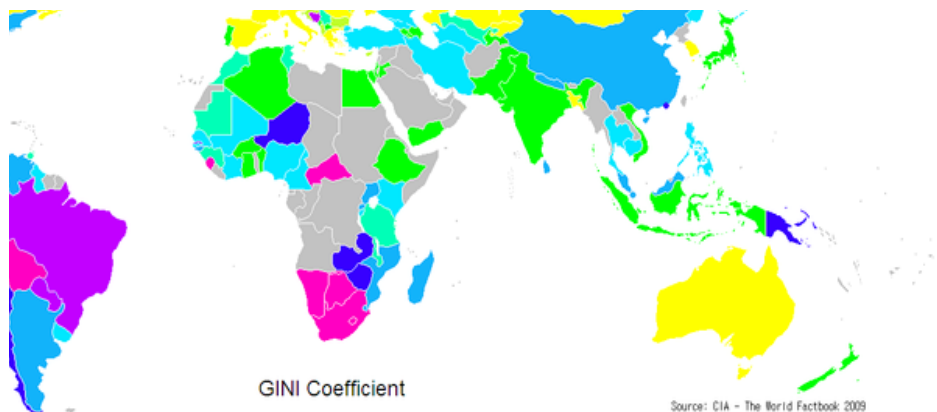
⁴ http://omgili.com/jmp/jHIAMl4hxg9QCjJMm01ny4U2zWncMArrVmzx1WOWiH-NQRHSzRuuhEhUNH7n3AUR9.8NPACrD_OPs8hhTek.XjdpclV3n9d_4217QJr5t.uPgb-kLhHkYTcDkFh5ug3.vy0fHenJLraRBK.QvmTK9L6JbZmFGCJDt4vbdoG.cT48kWXNeJ-zmNZf9t3ifmfseVd

pohybuje v rozpätí od 0 (absolútna rovnosť) po 1 (absolútna nerovnosť) resp. od 0 po 100. Vývoj dôchodkovej nerovnosti v celosvetovom kontexte na základe Giniho koeficientu je charakterizovaný narastajúcou hodnotou Giniho koeficientu. Zatiaľ čo v polovici 20. storočia predstavoval hodnotu 43%, koncom 20. storočia sa zvýšil na 53, 8%. K narastaniu dôchodkovej nerovnosti dochádza najmä v krajinách Afriky, Ázie a v strednej či východnej Európe.

Najvyššiu hodnotu Giniho koeficientu z krajín OECD dosiahlo Mexiko, kde možno hovoriť o vysokej dôchodkovej nerovnosti.

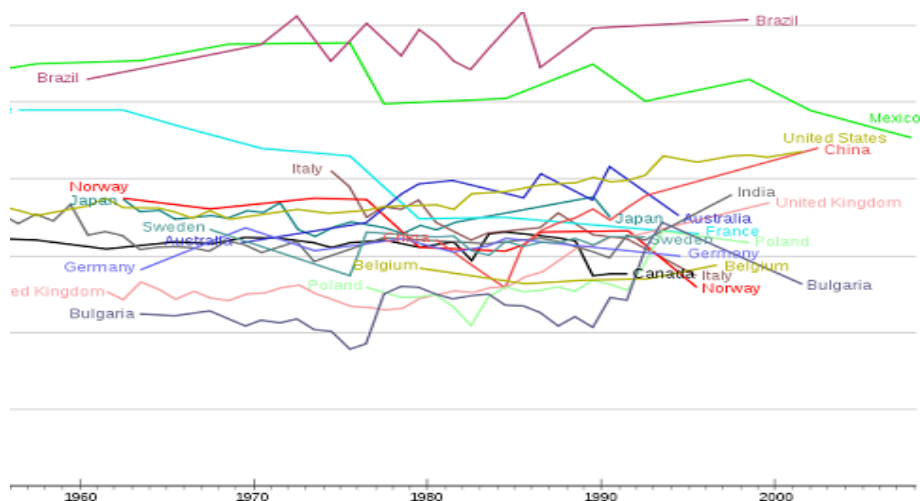
Avšak Brazília, ako jeden z lídrov BRIC, dosahuje v svetovom meradle prvé miesto v dôchodkovej nerovnosti podľa Giniho koeficientu. Viď obrázok č. 1⁵ a 2⁶.

Obr. 1 Giniho koeficient vo svete

⁵ Vilfredo Pareto, taliansky ekonóm, ktorý v roku 1906 stanovil matematický vzorec popisu nerovnomerného prerozdelenia bohatstva krajiny, založeného na princípe, že 20% ľudí vlastní 80% bohatstva krajiny.

⁶ www.sme.sk: Z dôvodu veľkého štátneho zadĺženia museli USA v rokoch 1971 a 1973 devalvovať dolár, čo znamenalo zrušenie konvertibility dolára za zlato a menovú nestabilitu. USA s ťažkosťami bojovali s infláciou a nezamestnanosťou. Ropná kríza v roku 1973 zasiahla ďalšie svetové ekonomiky ako aj Brazíliu a ohlásilo sa nové kolo hospodárskej recesie. V novembri 1974 boli ceny akcií na Wall Street na dvanásťročnom minime. V roku 1982 vysoká zadĺženosť časti latinskoamerických krajín viedla k ich platobnej neschopnosti. Mexiko a neskôr i Brazília a Argentína vyhlásili neschopnosť splatiť svoje medzinárodné záväzky. USA, ktorých banky boli hlavnými veriteľmi, a MMF najhoršiu krízu čiastočne zažehnali. Počas „čierneho utorka“, 12. januára 1999 na brazílskej burze prepadla inak stabilná brazílska mena real oproti doláru o viac ako osem percent na maximálne povolenú hranicu 1,32 realu za dolár. Napätie spustil stabilný brazílsky štát Minas Gerais, už 6. januára vyhlásil 90-denné moratórium na splátky svojho dlhu voči federálnej vláde.

Obr. 2 Giniho koeficient – Dôchodková nerovnosť od II. svetovej vojny

4 Brazília – člen BRIC

Brazília má extrémne regionálne rozdiely, zvlášť čo sa týka zdravotnej úrovne, detskej úmrtnosti a indikátorov výživy.

“Najnovšia mapa sociálnej exklúzie v Brazílii ukazuje oveľa väčšiu koncentráciu bohatých ako sa predpokladalo. 10% najbohatších ľudí vlastní 75,4% bohatstva krajiny“ (Marcio Pochmann, sekretár pre rozvoj, prácu a solidaritu z provincie Sao Paulo), čo poukazuje na platnosť Paretoho princípu.

Prvé favelas – názov pochádza z jednej vyhynutej rastlinky – pochádzajú ešte z obdobia dekolonizácie z roku 1888. Oslobodení otroci, ktorí nevedeli kam ísť bývať si postavili chatrče pod kopcami. Neskôr prichádzali bývali vojaci, ktorí stratili prácu a najnovšie chudobní z dedín, ktorí utekali pred biedou. Pred 20 rokmi bolo v Riu 300 favelas. Pred 10 rokmi ich počet stúpol na 600. Teraz málokto vie, koľko ich je v súčasnosti, no predpokladá sa, že ich je vyše 1 000 a žije v nich takmer 3 zo 14 miliónov obyvateľov Ria.

Brazílii sa podaril obrovský progres v znižovaní vyklčovania dažďových pralesov a ďalších citlivých biomás aj keď v tejto oblasti ostáva stále mnoho výziev, ku ktorým je potrebné sa postaviť ako je nerovnomerné rozdelenie pôdy a jej spravovanie, ako aj posilnenie kapacít. Krajinu si začali viac vážiť aj medzinárodné komunity, keďže sa ujala vodcovskej úlohy v oblasti klimatických zmien, obchodu, biopalív, AIDS, biodiverzity a technológií.

Brazília tiež čelí dôležitým rozvojovým výzvam v oblastiach, ktoré zahrňujú kombináciu ziskov z poľnohospodárskeho rastu, ochrany životného prostredia a udržiateľného rozvoja Amazonského pralesa a ďalších biomás.

Brazílske poľnohospodárstvo sa za posledné roky vďaka nárastu produktivity veľmi rozmohlo a tak sa Brazília stala v tejto oblasti superveľmocou. Prezident Lula vidí v kolísaní cien a nedostatku potravín vo svete výhodu, ktorej je potrebné sa chytiť. Pre BBC povedal: „Je viac hladných Číňanov, stále viac hladných Indov, či Afričanov, aj Brazílčania potrebujú jesť. To, čo sa v tlači objavuje ako kríza je vo svete predávané ako kríza. Bez akejkoľvek arogancie alebo vlastnej dôležitosti, my, Brazílčania potrebujeme pochopiť, že čo je pre iných krízou my vezmeme ako výnimočnú príležitosť a skutočne premeňme samých seba na sýpku sveta, ako mnoho ľudí už dávno predpovedalo.“

Veľmi schopná centrálna banka Brazílie sa vydala po správnej ceste monetárnej politiky. Udržali vysokú úroveň reálnej úrokovej miery, ktorá ochránila ekonomiku pred prehriatím a vytváraním nadbytočných úverov, presne opačne ako sa to stalo vo Federal Reserve USA.

Na konci apríla 2009 Brazílska národná banka znížila úrokovú sadzbu z 11, 25% na 10, 25%. Takto si vytvorila priestor na postupné jej znižovanie, ak by si to ekonomika vyžadovala. Naopak, Federal Reserve a iné krajiny si túto rezervu nenechali. Brazília má opatrnú fiškálnu a monetárnu politiku, vyrovnaný diverzifikovaný obchod, vrátane energetickej politiky.

Tým, že americký dolár stratil na sile vďaka emisiám nových peňazí centrálnou bankou USA, sa posilnila pozícia brazílskeho realu voči doláru. Brazília ako dôležitý výrobca a exportér mnohých komodít využila slabosť USA a vybudovala si dobrú pozíciu na trhu.

Dlh verejného sektora postupne má tendenciu klesať. V prvom kvartáli roku 2009 bol čistý dlh na úrovni 37, 6% HDP. Brazília má prebytok obchodnej bilancie.

Viac než polovica brazílskeho exportu smeruje do rozvíjajúcich sa trhov ekonomík. USA tvorí len 13.2% brazílskeho exportu. Len 40% exportu sú suroviny ako železo, potraviny, olej, tabak. Hotové produkty tvoria 45% celkového exportu. Medzi ne patria autobusy, autá, traktory atď. Týmto sa dá poprieť tvrdenie, že Brazília je len exportérom surovín. Takmer polovicu tvoria hotové výrobky.

Brazília má tento rok lepšie údaje v oblasti úverov, ktoré sa oproti predchádzajúcim rokom zvýšili o 18, 7% a tento rok o 22, 7%.

Hoci Brazília má za sebou ekonomický boom aj prepád, hoci jej rozvoj bol poznačený veľkou infláciou a zahraničným dlhom[□], reformy v 90-tych rokoch a prebiehajúce

makroekonomické opatrenia a sociálna politika štátu vyústili do dlhodobého obdobia stability, rastu a sociálnych istôt. Plán na urýchlenie rastu z roku 2007 na zvýšenie investícií do infraštruktúry a daňových stimulov, aby sa zrýchlil a posilnil ekonomický rast je považovaný za jeden z najdôležitejších faktorov, ktoré stoja za 5, 1% rastom v roku 2008 a jeho rýchleho zotavenia sa z krízy.

Demokratické a stabilné politické pomery v krajine sa stávajú magnetom pre zahraničných investorov. Len v januári prišli do Brazílie investície v celkovej hodnote 4,8 miliardy USD. Vlni v rovnakom mesiaci dosiahla ich hodnota 2,4 miliardy USD. Krajina sa už zaradila aj do klubu producentov ropy. Má jej k dispozícii okolo 21 miliárd barelov (barel = 159 litrov). Brazílske ropné rezervy sú také veľké ako napríklad Číny či USA.

Zvlášť USA by si mohli uvedomiť silu tejto ekonomiky a vziať si príklad od Mikuláša Koperníka, ktorý v roku 1543 dokázal, že Zem nie je stredom vesmíru. Tak isto to platí o USA, ktoré v skutočnosti nie sú stredom finančného vesmíru a investori by mali začať využívať veľa medzinárodných príležitostí, ktoré doteraz ignorovali.

Štátny podnik Petrobras vlni koncom decembra informoval, že 300 kilometrov východne od Ria de Janeiro objavil pod dnom Atlantiku ložisko ropy, ktorého výdatnosť sa odhaduje na 6 miliárd barelov. Ťažba z nových polí by sa mala začať už v roku 2010. Avšak Brazília by si mala kryť dopyt po ropných produktoch z vlastných zdrojov už do konca tohto roku.

Napriek mikroekonomickému vzostupu a inštitucionálnym reformám, potenciálny rast je stále limitovaný rôznymi bariérami, pravidlami, neadekvátnou infraštruktúrou, nevhodným podnikateľským prostredím, vysokými daňami, vysokými úverovými nákladmi a nepružným pracovným trhom.

Kvalita vládnych služieb vo vzťahu k jej výdavkom ostáva relatívne nízka v porovnaní s inými krajinami. Brazília však nastúpila cestu, ktorou chce dokázať, že jej miesto v zoskupení BRIC, možno budúceho lídra svetovej ekonomiky, právom patrí.

5 Záver

Bezpečnosť národných ekonomík je závislá od makroekonomickej regulácie ovplyvňovanej disponibilných i potenciálnymi zdrojmi, predovšetkým od prírodného bohatstva, úrovne technológie a politiky trhu, vrátane globálnej politiky svetovej obchodnej organizácie WTO, ako aj orientácie mocensko – politických štruktúr sveta.

Príspevok ponúka niekoľko poznatkov o globálnom chápaní makroekonomickej bezpečnosti a prostredníctvom krátkych ukážok i časť inšpiratívnych myšlienok pre správne pochopenie miesta Slovenska i Českej republiky v integrácii Európskych krajín, v štruktúrach, ktoré musia odpovedať na ekonomické výzvy súčasného sveta, vrátane úsilia združenia BRIC, fenoména, o ktorom ešte budeme počuť v súvislosti s globálnou ekonomickou bezpečnosťou.

Literatúra

- [1] ANDERSON J.L., - ITUASSU A.: *Le grandi sfide del Brasile democratico* in: Internazionale N 819/ anno 16 (30 ottobre/5 novembre); p: 38-47
- [2] DUFINEC, I. – ČALFOVÁ, M.: *Globálna finančná kríza a jej dôsledky*. Zborník vedeckých prác, VŠBM v Košiciach, 2008, str. 72-77, ISBN: 978-80-89282-29-6
- [3] DUFINEC, I. – ČALFOVÁ, M.: *Nový fenomén makroekonomickej bezpečnosti sveta*. Zborník vedeckých prác, VŠBM v Košiciach, 2009, str. 51-70, ISBN : 978-80-89282-34-0
- [4] LIPKOVÁ, LUDMILA A KOLEKTÍV: *Ekonomika rozvojových štátov*; Vydavateľstvo Ekonóm 2005, ISBN: ISBN: 80-228-2100-0
- [5] LISÝ, JÁN A KOLEKTÍV: *Ekonomía v novej ekonomike*; Iura Edition, druhé vydanie, 2007; ISBN: 978-80-8078-164-4
- [6] SACHS, J. D. : *Common Wealth, Economics for a Crowded Planet*; Vydavateľstvo: Pengiun Group, USA, 2008; ISBN: 978-0-14-311487-1
- [7] Elektronické zdroje: Poznámky pod čiarou

prof. Ing. Imrich Dufinec, CSc.

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach

Ústav ekonomickej a environmentálnej bezpečnosti

Košťova 1

040 01 Košice

Slovensko

imrich.dufinec@vsbm.sk

Ing. Mária Čalfová, študentka PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta medzinárodných vzťahov

maria@calfa.sk

Dve strany mince pomoci rozvojovým krajinám

Two sides of coin of the assistance for developing countries

Lenka Fabianová

Abstrakt

Čoraz viac slovenských aj českých subjektov vstupuje na pole humanitárnej a rozvojovej pomoci či už z akademického sektora alebo mimovládnych organizácií a snažia sa realizovať rôzne spektrum činnosti na pomoc rozvojovým krajinám. No ide vždy len o bezprostrednú pomoc, je dobre mienená myšlienka podpory, pomoci vždy prijímaná komunitou, kmeňom, kontextom danej krajiny? Dokážeme vždy urobiť podrobnú analýzu potrieb a nastaviť tak realizáciu našich aktivít ušitú na potreby lokálnych ľudí? Sme schopní ako cudzinci - „experti“ zohľadniť všetky aspekty a viac neublížiť ako pomôcť? Neprovokujeme niekedy k väčším konfliktom? Nesmerujú naše aktivity niekedy viac k pobúreniu niektorých aktérov? Pôsobíme viac ako tí čo ľudí spájajú alebo rozdeľujú? Aký etický odkaz zanechávajú naše aktivity? Cieľom príspevku nie je kritizovať činnosť organizácií realizujúcich rozvojovú pomoc, no zamyslieť sa aj nad druhou stranou mince, ktoré naše projekty nie vždy zohľadňujú.

Abstract

These days always more and more Czech and Slovak subjects are realizing humanitarian and development assistance from the nongovernmental and academic sector to developing countries. The question is, if the good meant idea of the aid is always positively taken by the community, tribe or context of the country. Are we able to prove the need assessment and set up our activities exactly according the need of local people? Are we able as strangers – “experts” to consider all the aspects and to provide more help as more harm? Are we not sometimes more provoking to deeper conflicts, are our activities connecting or dividing people? What is the ethical message what we are leaving behind? The goal of this article is not to criticize the activities of organizations realizing development assistance, only to take a think also the second side of the coin, which are not always our projects considering.

Kľúčové slová

rozvojová pomoc, rozvojové krajiny, projekty

Key words

development assistance, developing countries, projects

1 Rozvojová pomoc slovenskej republiky – jej opodstatnenosť a zmysel

Rozvojová pomoc dnes predstavuje jeden z významných nástrojov zahraničnej politiky každého štátu. Aj Slovenská republika sa snaží už niekoľko rokov o vybudovanie čo najefektívnejšieho mechanizmu rozvojovej pomoci. Od roku 2003 máme vymedzený rámec, ktorý presne definuje motívy, ciele, pravidlá, princípy, priority, riadenie a financovanie rozvojovej pomoci. V roku 2007 vznikol samostatný zákon o rozvojovej pomoci č. 617/2007. V Strednodobej stratégii rozvojovej pomoci na roky 2009-2013 máme definované 3 programové krajiny (Keňa, Afganistan, Srbsko) a 16 projektových krajín (Albánsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Čierna Hora, Etiópia, Gruzínsko, Kazachstan, Kirgizsko, Macedónsko (FYR), Moldavsko, Mongolsko, Sudán, Tadžikistan, Ukrajina, Uzbekistan a Vietnam), ktorým sme sa rozhodli aktívne pomáhať. To či nie je tých krajín priveľa sa pýtajú viacerí zainteresovaní. Ide nám o kvantitu či o kvalitu? Chceme veľa projektov v mnohých krajinách alebo viac pomoci na menšom území? Žiaľ momentálne to na päť rokov asi nezmeníme pretože zahraničná politika nášho štátu je nastavená takto. Prostredníctvom bilaterálnej a multilaterálnej rozvojovej pomoci sa tak Slovensko podieľa na riešení globálnych problémov sveta. Údajne máme k tomu viaceré dôvody, ako napr. spoluzodpovednosť za globálny rozvoj, byť aktívnym členom komunity darcov, morálna povinnosť a záväzky vyplývajúce z členstva v EÚ iných medzinárodných organizáciách.

Prihlásením sa k plneniu Miléniových rozvojových cieľov OSN a v súlade s hlavným cieľom rozvojovej spolupráce EÚ t.j. odstránenie chudoby sa Slovenská republika snaží prispieť k odstráneniu chudoby rozvojových krajín a k ich udržateľnému rozvoju. V prípade krajín so strednými príjmami, ktorým Slovenská republika poskytuje rozvojovú pomoc je hlavným cieľom ich trvalo udržateľný rozvoj, ktorý obsahuje dobré spravovanie verejných vecí, dodržiavanie ľudských práv a zaoberanie sa politickými, ekonomickými, sociálnymi otázkami a otázkami životného prostredia. (1)

Od Slovenska sa preto očakáva, že aktívne prispeje k celosvetovému snaženiu v oblasti rozvojovej pomoci nielen finančne, ale aj odborne a intelektuálne. No akosi to nie vždy s našou rozvojovou pomocou ide celkom hladko. Čoraz častejšie na povrch vychádza nie celkom ústretová spolupráca medzi Slovenskou agentúrou pre medzinárodnú rozvojovú pomoc (SAMRS), ktorá funguje pod minister-

stvom zahraničných vecí SR, a našimi mimovládnymi organizáciami. Tie, kritizujú hlavne fakt, že percento peňazí z nášho HDP určené na rozvojovú pomoc sa oproti minulému roku znížilo. Väčšinový balík týchto peňazí dokonca nejde na konkrétne projekty, ale na príspevky do medzinárodných organizácii OSN, OECD, Svetovej banky či EÚ a na tie peniaze veľký vplyv nemáme. Ďalšiu vysokú položku tvorí odpúšťanie dlhov, ktoré by sme zrejme aj tak nikdy nevymohli.

To či suma, ktorou Slovensko prispieva je dostatočná si netrúfam posudzovať, na to sú tu iné zložky, no podotýkam, že ide o sumu, päťkrát nižšiu ako dáva napríklad Česká republika. Otázkou však ostáva či je táto suma využitá naozaj efektívne, či sa pomoc dostane tým, pre ktorých je naozaj určená. Žiaľ, často sa to ani nedozvieme. Kritika je často smerovaná aj voči programovej krajine Srbsko, kam smerujú veľké zákazky slovenských firiem pod hlavičkou rozvojovej pomoci. Ide najčastejšie o infraštruktúrne projekty, budovanie elektrární, rozširovanie meteorologických staníc a podobných projektov. Nie sú však miesta na zemi, ktoré túto pomoc potrebujú akútnejšie? Mnohí sa tu teda zamýšľajú či pomáhame vždy v mene solidarity rozvinutej krajiny voči menej rozvinutým? Nie je to častejšie len presadzovanie vlastných štátnych záujmov?

2 Rozvojová pomoc versus závislosť rozvojových krajín na pomoci

Žijeme vo svete, kde vládne kultúra pomoci. Žijeme v kultúre, ktorá predpisuje lepším národom – mentálne aj finančne pomáhať tým, ktorí sú na tom horšie a veríme, že tak je to správne. Údajne za posledných päťdesiat rokov bolo viac ako 1 bilión USD transferovaných z bohatých krajín do Afriky. Národy sú podporované v tom, aby poskytovali každoročne viac a viac pomoci rozvojovým krajinám. No na druhej strane sú kritici, ktorí vravia, že Afrika už dostala neadekvátne veľký balík asistencie. Pomoc akoby sa stala len kultúrnou komoditou. Vládne tu pop - kultúra pomoci, no často krát bez hlbšieho konceptu, pomoc sa stala súčasťou priemyslu zábavy médií, „pseudo celebrity“ si prostredníctvom pomoci robia reklamu, hviezdy filmového neba či rokové legendy vyzývajú a provokujú k dávaniu viac a získavajú si svojich stúpencov, kritizujú a napomínajú vlády. Ten bilión dolárov však paradoxne nespôsobil to, že by sa africký ľud mal lepšie, ba naopak. Pomoc pomohla urobiť z chudobných ešte chudobnejších a rozvoj sa stal v mnohých oblastiach pomalším. Bieda a chudoby nezmizla, neukončila sa, ale pokračuje a zvyšuje sa. Napriek tomu zostáva pomoc rozvojovým krajinám v centre pozornosti rozvojových politík a je jednou z najpálčivejších tém dnešných čias.

Dambisa Moyo považuje pomoc za úplnú ekonomickú, politickú a humanitárnu katastrofu vo väčšine častí rozvojového sveta. Rozvojové politiky vybudovali závislosť rozvojových krajín na pomoci a tie sa chytli do pasce, z ktorej je veľmi ťažké vyjsť von. Ocitol sa tak v začarovanom kruhu korupcie, trhovej deformácie a hlbokej chudoby – a teda aj „potreby“ pre viac pomoci. Afrika sa stala závislou od pomoci, a táto pomoc je živnou pôdou pre korupciu, sebaobohacovanie, kradnutie a nekonečné možnosti pre osobné zbohatnutie, vlastný prospech a kumuláciu majetku. Vzdanie sa tejto pomoci pre Afriku je ako vzdanie sa drogy pre závislého, je to bolestivé a ťažko uskutočniteľné. Západ našiel v Afrike dokonalého klienta, s ktorým môže počítať. A vzdať sa závislosti si vyžaduje spoluprácu viacerých, no nikto tu musí nájsť guráž povedať „nie“. Má to byť „klient“ alebo „pomáhajúci“?

Nájsť však alternatívy k pomoci predpokladá obrovské úsilie, podporu obchodu, rozvoj založený na transparentnosti, neživení bezuzdných korupčných praktík. Poskytnúť záchranný čln a novú životnú silu, cez ktorú môže sociálny kapitál a ekonomika Afriky rásť. Afrika by sa mala dostať čo najviac možností zlepšiť svoj obchod, export, čo najviac sa dostať na medzinárodný kapitálový trh. Investície, dlhopisy, cenné papiere, je to riešenie? Ak aj áno to sa určite nemôže udiat okamžite, tak aby objem pomoci klesol z dňa na deň na nulu, chce to čas a postupný proces. (2)

Ako teda máme postupovať, aby sme naozaj rozvojovým krajinám pomohli a nepodporovali len rozsiahle byrokracie, nesamostatnosť a závislosť na pomoci?

2.1 Dobre mienená pomoc s nejasným výsledkom

Prívrženci tejto stratégie však hovoria, že nemôžeme prestať s rozvojovou pomocou okamžite, no ak ju realizujeme, mali by sme sa snažiť o čo najväčšiu efektivitu a o pomoc, ktorá aktivizuje lokálne obyvateľstvo. To stále opakované, „nehádzme ryby, ale naučme ich chytať“ by malo stále pri rozvojovej pomoci platiť. Žiaľ, často krát ešte stále staviame obyvateľov rozvojových krajín do rolí pasívnych prijímateľov pomoci. Nami často krát dobre mienená myšlienka môže priniesť nie celkom dobre ovocie ak nezávažíme všetky možné riziká, ohrozenia a dopady.

Je nevyhnutné citlivo zvažovať a posudzovať potreby obyvateľstva pred tým ako vôbec s pomocou začneme. Rozanalyzovať jednotlivé aspekty (ekonomické, zdravotné, komunitné, politické, personálne, sociálne, atď.) Nemusia byť jasné hneď, no ich odhalenie nám môže výrazne znížiť isté riziká. Mať dobre zmapované potreby (need assesment) je prvým krokom pre uplatnenie efektívnych stratégií pomoci. (3)

Pri koncipovaní projektu by sme nesmeli zabúdať na hľadanie pozitívnych východísk, ktoré nás ako pomáhajúcu organizáciu spájajú s danou komunitou, kme-

ňom, oblasťou a môžu napomáhať rozvoju. Môžu to byť spoločné postoje, hodnoty, záujmy, skúsenosti, atď. Nemali by sme však opomínať ani negatívne faktory (lokálne, národné,) či závažné odlišnosti, ktoré môžu pôsobiť ako „rozdeľovače“ pri realizovaní pomoci. Aj možno na prvý pohľad drobné odlišnosti môžu spôsobiť časom veľké problémy. Musíme si uvedomiť kontext danej krajiny, lokality so všetkými špecifikami a odlišnosťami. Poznanie pozitívnych aj negatívnych prvkov pri realizácii pomoci nám napomáha poskytovať komplexnejšiu a realickejšiu podobu asistencie. Potom je možné aj efektívnejšie kreovanie udržateľných rozvojových intervencií. Existuje množstvo príkladov z praxe, kedy pomoc, rozdelená netransparentne priniesla viac negatív ako pozitív.

Ako príklad uvádzam niektoré dilemy s ktorými som sa stretla v praxi pri realizácii rozvojových projektov. Ako slovenský subjekt sme zriadili resocializačné centrum pre chlapcov z ulice, kde im je poskytnutá celodenná starostlivosť, strava, ubytovanie, výuka, terapia, atď. Dieťa je však vytrhnuté z komunity, v ktorej žilo, to či po uplynutí 1.5 – 2 rokov rehabilitácie bude schopné znova fungovať v rodine je otázne. Prácu s príbuznými, sanáciu rodiny považujeme preto za nevyhnutnú súčasť práce s deťmi z ulice, no aj napriek tomu je tu riziko oslabenia identity týchto chlapcov.

Ďalšou otázkou vyvstáva aký etický odkaz organizácia vysiela prácou, ktorú robí. Je vždy to, čo hlásame v súlade s rovnoprávnosťou ľudských práv? Niekedy je to naozaj náročné posúdiť. Ako príklad ma napadá odchod slovenskej lekárky v doprovode vojenskej eskorty počas nepokojov spôsobenými prezidentskými voľbami v Keni v decembri 2007. Pri jej ohrození bola evakuovaná späť na Slovensko. Miestni ľud tam ostal. Nemohlo to byť lokálnymi ľuďmi vnímané ako nerovnaký prístup k zabezpečeniu ochrany a bezpečnosti? A je to tá správna správa, ktorú sme chceli obyvateľom vyslať?

Ďalším negatívnym príkladom je často kritizovaná pomoc zo západu, ktorá predstavuje formu niečoho čoho sa v rozvinutých krajinách potrebujeme zbaviť, prebytočné obilie či iné potraviny, sušené mlieko pred expiráciou a pod. Takýchto príkladov by sme našli mnoho. No nie sme tu na to aby sme súdili. Nech každý, kto realizuje rozvojové projekty zváži ich opodstatnenosť a zmysel.

3 Záver

Efektívne, transparentne a zmysluplne je azda heslo mnohých rozvojových programov, no nie všetkým a nie vždy sa to darí naplniť. Často krát aj to, čo sa na prvý pohľad môže zdať fantastické nemusí byť až také efektívne. A to, čo sa možno niekedy javí ako kvapka v mori môže mať obrovský zmysel. Ak teda realizujeme roz-

vojovú pomoc, mali by sme sa snažiť o to, aby sme neoslabovali lokálne trhy a ducha podnikavosti, ktorého ľudia v týchto krajinách majú a nevyhnutne na prežitie potrebujú. Mali by sme sa zamerať určite na pomoc, ktorá aktivizuje a osamostatňuje, nie robí ľudí závislých od pomoci z vonku.

Literatúra

- [1] Strednodobá koncepcia rozvojovej pomoci 2009-2013. Ministerstvo zahraničných vecí SR. (cit. 2010-04-07). Dostupné z [www. <http://slovakaid.sk>](http://slovakaid.sk).
- [2] MOYO, Dambisa. Dead Aid. USA: Farrar, Straus and Giroux, 2009. 188 s. ISBN 13:978-0-374-13956-8
- [3] Mainstreaming Peacebuilding into development policies. Initiative for peacebuilding. PDCI. 2009. 76 s.

PhDr. Lenka Fabianová, PhD.

Trnavská Univerzita v Trnave
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
Katedra verejného tropického zdravotníctva
Univerzitné námestie 1
918 43 Trnava
lenkaf@gmail.com

Sociální zabezpečení v ČR

Social security in Czech Republic

Lenka Fulínová

Abstrakt

Príspevok je zaměřen na objasnění základních pojmů z oblasti sociálního problematiky týkající se sociálního zabezpečení, důchodového a nemocenského pojištění. Popisuje jednotlivé druhy dávek sociální péče, druhy důchodů a princip nemocenského pojištění.

Abstract

The paper (contribution) concentrates on the explanation of the basic concepts (terminology) in the social security, pension and health insurance. It describes the different forms of allowances and contributions in social care, different forms of pension schemes and the principle of health insurance.

Klíčová slova

Sociální zabezpečení, důchodové pojištění, nemocenské pojištění, dávky sociální péče, druhy důchodů, nemocenské pojištění.

Key words

Social security, pensionable insurance, sickness benefit, welfare benefits, type of pensions.

Úvod

Sociální politika státu je poměrně široký pojem pod, kterým každý z nás může představovat něco jiného. Nejrůznější názory, ale mají jeden společný základ a to, že „stát se má postarat“ o své občany v případě, že nejsou výdělečně činní, nemají tedy vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu, životní situaci apod. příjmy z pracovní činnosti. V České republice je tato pomoc řešena ve třech oblastech

1. Sociální zabezpečení
2. Důchodového pojištění
3. Nemocenského pojištění.

Celou rozsáhlou oblast sociálního zabezpečení, důchodového a nemocenského pojištění upravuje celá řada zákonů, případně nařízení vlády a sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí. Mezi ty nejdůležitější patří

1. Zákon č. 100/1988 Sb., o **sociálním zabezpečení**
2. Zákon č. 582/1991 Sb., o **organizaci a provádění sociálního zabezpečení**
3. Zákon č. 117/1995 Sb., o **státní sociální podpoře**
4. Zákon č. 111/2006 Sb., o **pomoci v hmotné nouzi**
5. Zákon č. 108/2006 Sb., o **sociálních službách**
6. Zákon č. 11/2006 Sb., o **životním a existenčním minimu**
7. Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti
8. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění (doplňn nařízením vlády č. 366/2008 Sb.)
9. Zákon č. 155/1995 Sb., o **důchodovém pojištění** (doplňn mimo jiné Nařízením vlády č. 339/2009 Sb., dále Nařízením vlády č. 240/2009 Sb., o zvýšení zvláštního příspěvku k důchodu atd.)
10. Zákon č. 108/2009 Sb., o jednorázové peněžní částce nahrazující příplatek k důchodu a zvláštní příspěvek k důchodu a o změně některých zákonů

Pak následují sdělení Ministerstva práce a sociálních věcí jako např. Sdělení č. 354/2009 Sb., kterým se vyhláší pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2010.

Uvedené zákony byly změněny více novelami. Některé z nich už zase svoji platnost pozbyly, některé z těchto novel budou zase naopak nabývat účinnosti až v roce 2012, popř. 2013.

1 Sociální zabezpečení

Na první pohled by se mohlo zdát, že „nejdůležitějším zákonem v této oblasti je **zákon o sociálním zabezpečení**. Řada novel, kterými tento zákon ale prošel, ho dost „očesala“ a zrušila celou řadu paragrafů v tomto zákoně původně uvedených (např. § 6 až § 72), také byly zrušeny celá časti tohoto zákona (část 5. – 9.). Takže nakonec zůstala jenom 1., 3., 4. a 10. – závěrečná část. V podstatě pro občany ČR z tohoto zákona vyplývá že

- **právo** na sociální zabezpečení se zaručuje **všem občanům**
- **dávky** sociálního zabezpečení **poskytuje stát**
- dávky sociálního zabezpečení **nepodléhají dani**
- právo na dávky sociálního zabezpečení nezaniká uplynutím času

- způsobilost občana k právním úkonům týkajících se sociálního zabezpečení vzniká **dovršením šestnáctého roku věku**
- sociální zabezpečení zahrnuje sociální péči a nemocenské pojištění OSVČ
- v rámci sociální péče se poskytují:
  - a. **peněžitě dávky**,
  - b. **věcné dávky** (zapůjčení zdravotních pomůcek, zajištění průvodců apod.),
  - c. **mimořádné výhody** pro některé skupiny občanů.

Uvedený zákon dále řeší obecná ustanovení o nárocích a výplatách dávek a povinnosti a odpovědnost občanů – příjemců dávek).

1.1 Peněžitě dávky

Mají formu státní sociální podpory, která se ve stanovených případech poskytuje v závislosti na výši příjmu, případně po zohlednění dalších skutečností.

Druhy dávek

- a. dávky státní sociální podpory poskytované v závislosti na výši příjmu:
  - přídavek na dítě
  - sociální příplatek
  - příspěvek na bydlení
- b. ostatní dávky státní sociální podpory:
  - rodičovský příspěvek
  - dávky péstounské péče
  - porodné
  - pohřebné

Z uvedeného vyplývá, že většina těchto dávek je určena na pokrytí základních osobních potřeb dětí a jejich rodin. Obecně tyto dávky náleží pouze fyzickým osobám, které jsou hlášeny k trvalému pobytu na území České republiky a jsou státními občany ČR. Za určitých podmínek mohou být vypláceny cizincům. Nyní se stručně podívejme na jednotlivé dávky.

1.1.1 Přídavek na dítě

Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40. (životní minimum je dáno zákonem č. 11/2006 Sb., o životním a existenčním minimu). Tato dávka se vyplácí za kalendářní měsíc a týká se nezaopatřených dětí ve věku 0 až 26 let. Podle věku dítěte činí 500 Kč až 700 Kč měsíčně.

1.1.2 Sociální příplatek

Nárok na tento příplatek má rodič, který pečuje alespoň o jedno nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině je nižší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2. Tento příplatek náleží vždy pouze jedné osobě (např. matka samoživitelka). Výše tohoto příplatku se počítá za kalendářní měsíc a vychází se z životního minima nezaopatřeného dítěte, rozhodného příjmu rodiny a koef. 2.

1.1.3 Příspěvek na bydlení

Nárok na tento příspěvek má vlastník nebo nájemce bytu hlášený v něm k trvalému pobytu.

Příspěvek na bydlení se posuzuje za předchozí kalendářní čtvrtletí a vyplácí se čtvrtletně. Zde se posuzují náklady na bydlení a rozhodný příjem rodiny. Zároveň se, ale vychází z normativních nákladů na bydlení.

1.1.4 Rodičovský příspěvek

Náleží tomu rodiči, který po celý kalendářní měsíc, osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. Tento příspěvek náleží ve zvýšené výměře do 2 let věku dítěte a to je částka 11 400 Kč měsíčně. Pro přiznání této zvýšené výměry musí být splněny určité podmínky. Pokud rodič nesplní tyto podmínky, pobírá rodičovský příspěvek v základní výměře tj. 7 600 Kč měsíčně (pokud splní dané podmínky pro pobírání příspěvku v základní výměře). Dále je možné vyplácet tento příspěvek ve snížené výměře tj. 3 800 Kč měsíčně nebo dokonce v tzv. nižší výměře tj. 3 000 Kč měsíčně. Rodičovský příspěvek lze pobírat do 4 let věku dítěte u zdravotně postižených dětí až do 15 let.

1.1.5 Dávky péstounské péče

na tyto dávky má nárok nezletilé dítě svěřené do péstounské péče a pěstoun. Jedná se o tyto dávky

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte (životní minimum dítěte a koeficient)
- odměna pěstouna (osobní potřeby pěstouna a koeficient)
- příspěvek při převzetí dítěte (8 000 Kč až 10 000 Kč dle věku dítěte)
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla (až 70 % pořizovací ceny vozidla)

1.1.6 Porodné

Nárok na porodné má žena, která porodila dítě. Otec dítěte na něj má nárok v případě, že matka dítěte zemřela. Na porodné má nárok i osoba, která převzala dítě do jednoho roku do své péče. Výše porodného se vyplácí jednorázově a činí 13 000 Kč na každé narozené dítě.

1.1.7 Pohřebné

Nárok na něj má osoba, která vypravila pohřeb nezletilému dítěti nebo sobě, která ke dni smrti byla rodičem nezaopatřeného dítěte. Tato dávka se vyplácí jednorázově a činí 5 000 Kč.

1.1.8 Mimořádné výhody

Týkají se občanů se zdravotním postižením. Zahrnují např. příspěvek na dopravu postižené osoby, příspěvek na stravování (v případě lékařem předepsané diety), příspěvek na nákup vozidla pro dopravu postižené osoby a některé další.

2 Důchodové pojištění

Důchodové pojištění se týká stáří, invalidity a úmrtí živitele. Z důchodového pojištění se poskytují tyto druhy důchodů:

- starobní,
- vdovský a vdovecký,
- sirotčí,
- v zákoně se ještě můžeme setkat s dříve přiznanými důchody jako jsou např. důchod manželky, sociální důchod, důchod za výsluhu let apod.

Zákon v první řadě vyjmenovává osoby, na které se toto „pojištění“ vztahuje. Je jasné, že čerpat z pojištění může pouze ten, kdo si toto pojištění platil, ať už dobrovolně (osoby starší 18 let, které si podaly přihlášku k účasti na tomto pojištění), nebo vyplývá povinnost platit si „toto“ pojištění osobám ze zákona (zaměstnanci v pracovním poměru) a nebo toto pojištění za ně platí stát (dětí, studenti, uchazeči vedení v evidenci úřadu práce apod.). Poněkud složitější je situace u osob samostatně výdělečně činných, ale toto není předmětem tohoto článku. Pro splnění nároku na pobírání „důchodu“ není důležité pouze to, zda se platilo toto pojištění, ale také jak dlouho se platilo (platí např. pro přiznání starobního důchodu). Důležitým pojmem pro určení výše důchodů je **výpočtový základ**. Jedná se o osobní vyměřovací základ, který se zjistí jako měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů a rozhodného období vynásobeno koeficientem 30,4167. Z těchto údajů se vypočte předepsaným způsobem osobní vyměřovací základ. Je-li do 10 500 Kč, počítá se tato částka v plné výši, převyšuje-li 10 500 Kč, pak se částka 10 500 Kč počítá v plné výši a z částky nad 10 500 Kč do 27 000 Kč se bere 30 % a z částky nad 27 000 Kč 10 %.

2.1 Starobní důchod

Pojištěnec musí splnit jak potřebnou dobu pojištění a tak i dosáhnout důchodového věku. Potřebná doba pojištění závisí na tom, kdy dotyčná osoba dosáhne důchodového věku. V současné době je to minimálně 26 let pro ty, co dosáhnou důchodo-

vého věku v roce 2010 až 35 let, pro tohoto kdo dosáhne důchodového věku po roce 2018. Důchodový věk u sob narozených po roce 1968 činí u mužů 65 let; a u žen se pohybuje v rozmezí 62 až 65 let podle počtu vychovaných dětí. osoby narozené před rokem 1968 mají důchodový věk určený podle tabulky, která je nedílnou součástí zákona o důchodovém pojištění. Výše starobního důchodu je tvořena **základní výměrou + procentní výměrou**. **Základní výměra** starobního důchodu je **2 170 Kč** měsíčně. Výše procentní výměry se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu. Výše procentní sazby činí **1,5 % výpočtového základu** měsíčně za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na důchod. Pokud člověk pracuje i po této době tato procentní výměra se zvyšuje, ale pokud odejde do starobního důchodu před splnění obou podmínek tak se zase tato procentní výměra snižuje (v těchto případech je to 0,9 %).

2.2 Invalidní důchod

Pojištěnec má nárok na tento důchod pokud neosáhl věku 65 let, stal se invalidním a dosáhl potřebné doby pojištění. Tato činí u osob starších 28 let 5 roků. Pro určení jeho výše je opět dána **základní výměra + procentní výměra**. Základní výměra činí 2 170 Kč měsíčně a procentní výměra je dáno opět procentem z výpočtového základu. Činí 0,5 % až 1,5 % dle stupně invalidity.

2.3 Vdovský a vdovecký důchod

Vdova nebo vdovec má nárok na tento důchod jestliže ten kdo zemřel byl poživatелеm starobního nebo invalidního důchodu, splnil ke dni smrti podmínku nároku na invalidní nebo starobní důchod a nebo zemřel následkem pracovního úrazu. Vdovský a vdovecký důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manžela(ky). Delší dobu je možné tento důchod pobírat pouze za splnění určitých podmínek (např. péče o nezaopatřené dítě). Výše tohoto důchodu opět tvoří **základní výměra 2 170 Kč a procentní výměra 50 %** starobního nebo invalidního důchodu.

2.4 Sirotčí důchod

Nárok na něj má nezaopatřené dítě zemřel-li rodič dítěte nebo jeho opatrovník. Nárok na tento důchod nevzniká po pěstounovi a zaniká osvojením dítěte jinou osobou. Výše sirotčího důchodu je opět dána základní výměrou 2 170 Kč měsíčně. Procentní výměra by se počítala pouze v případě starobního důchodu nebo invalidního důchodu (3. stupeň) toho, kdo zemřel. V tomto případě by činila 40 %.

3 Nemocenské pojištění

Protože se opět jedná o pojištění, bude náležet tomu, kdo je pojištěn a řádně si toto pojištění platí a splnil určité nároky pro výplatu této dávky. Ze zákona jsou pojištění

všechny osoby v pracovním poměru, případně OSVČ, které si toto pojištění platí „dobrovolně“. Z pojištění se poskytují tyto dávky

- nemocenské,
- peněžitá pomoc v mateřství,
- ošetrovné (vyplácí se při ošetrování nemocného člena rodiny),
- vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství (dorovnání mzdy při přerazení ženy na méně placenou práci v důsledku těhotenství a mateřství).

3.1 Nemocenské

Nárok na něj vznikne osobě, která nemůže vykonávat pracovní činnost z důvodu pracovní neschopnosti. Nemocenské jako takové se poskytuje od 15. dne kalendářního měsíce trvání dočasné pracovní neschopnosti. Naskytá se otázka co tedy pobírá zaměstnanec těch prvních 15 dní? **Za první 3 pracovní dny** dočasné pracovní neschopnosti **nepobírá** žádnou náhradu mzdy ani nemocenské. Od 4. do 14. dne mu náleží za pracovní dny náhrada mzdy, kterou mu vyplácí zaměstnavatel. Od 15. dne „přejde“ do péče sociálního zabezpečení a je vyplácena dávka nemocenského pojištění. Výše této dávky se odvíjí od rozhodného období, kterým je předchozích 12 kalendářních měsíců a vyměřovacího základu. Vypočítá se denní vyměřovací základ, který se dále redukuje a z něho se vypočte příslušným procentem denní výše nemocenského. Maximálně to může být částka 626,40 Kč.

Závěr

Problematika sociálního zabezpečení, důchodového a nemocenského pojištění se řídí celou řadou zákonů a vyhlášek. Orientace v této oblasti bývá dost obtížná. Tento článek měl přispět k pochopení vzájemných vztahů a vazeb mezi dávkami sociálního zabezpečení, důchodovým pojištěním a dávkami nemocenského pojištění.

Literatura

- [1] Sborník zákonů III , Český Těšín : Poradce, s. r. o., 2010. ISSN 1802-8277
[2] www.mpsv.cz

Ing. Lenka Fulínová

Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o.
Lindnerova 575/1
180 00 Praha 8
lenka.fulinova@svses.cz

Sociální reklama – reklama, která pomáhá?!

Social advertising – advertising that helps?!

Marcela Göttlichová

Abstrakt

21. století si velmi často spojujeme s hektičností, jež se odráží v nespočetném množství transformací, jejichž dopady výrazně ovlivňují životy jedinců i celé společnosti. Dopady těchto změn nemusí být vždy jen pozitivní, a proto je potřeba hledat cesty k řešení narůstajících problémů. Úloha sociální reklamy nespočívá v předložení návrhu k okamžitému řešení, hlavním cílem je upozornit na ožehavá společenská témata, na problémy a výzvy současného světa, ať již se jedná o boj proti zločinu a násilí, rasismu, chudobě ve světě, za lepší životní prostředí či bezpečnější provoz, o boj proti drogám, alkoholismu, týrání a zneužívání dětí, ale také o pomoc handicapovaným spoluobčanům. Cílem je předat poselství tak, aby si příjemce nejen uvědomil svou spoluodpovědnost, ale současně zaktivizovat veřejnost přímo k podílu na řešení.

Abstract

21st century, very often associated with flurry, which is reflected in countless transformations, whose impacts significantly affect lives of individuals and the whole society. The implications of these changes aren't always positive and therefore finding ways to solve the growing problems is needed. The role of social advertising is not to present a proposal for an immediate solution, the main objective is to highlight delicate social issues, problems and challenges of the contemporary world, whether it is the fight against crime and violence, racism, poverty in the world, drugs, alcoholism, child abuse and maltreatment, the fight for better living environment or safer traffic, but also help the handicapped fellow citizens. The aim is to convey the message so as the recipient will be not only aware of his involvement, but at the same time to activate the public for direct participation in the solution.

Klíčová slova

globalizace, postmoderní společnost, společenské problémy, masová média, reklama, sociální reklama, hodnoty, postoje

Key words

globalization, postmodern society, social problems, mass media, advertising, social advertising, values, attitudes

1 Globalizace a globální společnost

Ačkoliv se pojmy *globalizace* a *globální společnost* stávají neoddělitelnou součástí našeho života zhruba od druhé poloviny 20. století, plně si dnes již uvědomujeme, že jde o proces přirozený a neodvratný, který v kontinuitě s rozvojem vědy a techniky přináší člověku na straně jedné významné civilizační priority a možnosti, na straně druhé však zcela nová rizika a ohrožení. Problémy, které před námi vyvstávají, nejsou již záležitostmi pouze jednotlivých zemí a kontinentů, ale jedná se o problémy celosvětového rozsahu, které v konečném důsledku mohou vést k zániku lidstva i všeho živého na zeměkouli. K hlavním problémovým oblastem se jednoznačně řadí hrozba válečných konfliktů, prudký populační růst, devastace přírodních zdrojů, nárůst civilizačních chorob. Tak bychom mohli specifikovat bezpočet akutních globálních problémů, ať je to např. chudoba, drogy, alkohol, kriminalita, pandemie, AIDS, finanční nestabilita, migrace, skleníkový efekt, globální oteplování, stejně tak jako další problémy s globalizací související, ať hovoříme o terorismu, fundamentalismu apod.

2 Globalizace a média

Problémů, které jsou nastoleny k řešení, ať již z pohledu celosvětového měřítko, či pouze v rámci jednotlivých kontinentů, států, komunit, jedinců stále přibývá. A jsou to *média*, která v procesu globalizace sehrávají významnou roli. O jejich účinku v dnešním globalizovaném světě, přestože jsou v rámci globalizačního procesu často opomíjena, není pochyb. Představují významný faktor ve spoluutváření bytí jedince, skupin i společnosti. Stále výrazněji vnímáme účinek mediální manipulace a vliv masové kultury. Rozšiřují poznání a vzdělání, usměrňují politické i spotřebitelské rozhodování, výrazně ovlivňují životní styl. Druhou stranou mince je však jejich negativní motivace ke společensky nežádoucímu jednání, vyvolávání pocitu dezorientace, strachu i napětí. *Primárním úkolem médií je formou přesvědčování, manipulování a sugerování dosáhnout určité stanovené změny v postojích či chování publika, a to v nejrůznějších oblastech veřejného i soukromého života* [Jirák, Köpplová, 2003, s. 176].

3 Demokracie hédonismu

Budeme-li vycházet z pojmů *přesvědčování, manipulování a sugerování*, jež směřují ke změně našeho vnímání a přijímání světa, dostaneme se k vydefinování pojmu **reklama**, jejímž cílem je dosáhnout u příjemců na bázi nejrůznějších forem sdělení, včetně mediálních, určitého požadovaného chování. Právě v reklamě spatřuje Erazim Kohák nejmocnější výchovný vliv při formování člověka, která však v dnešním postmoderním světě směřuje k sobectví a snobství. [Kohák, 2004, str. 60] Masivním jevem postmoderní společnosti se stává hédonistická životní orientace, jejíž nejvyšší hodnota je spatřována v materiálním blahobytu. *Blahobytná společnost plně zaměstnává člověka honbou za životní úrovní*. Gilles Lipovetsky ve své knize *Éra prázdnoty* charakterizuje postmoderní svět jako *demokracii hédonismu, vítězství „antimorálky a antiinstitucionalismu“, jako konec rozporu mezi hodnotami v každodenním životě*. [Lipovetsky, 2008, s. 166] Rozdílné ideje a hodnoty získávají stejnou platnost, dochází k civilizační homogenizaci v hodnotách životního stylu, aniž byl brán ohled na fakt, zda daného životního stylu a životních hodnot může být dosaženo a zda mohu být realizovány. 21. století tak po období revolucí *politických a ekonomických* z období 18. a 19. století, či *revoluci umělecké* z přelomu století 19. a 20. můžeme označit za éru *revoluce každodenního života*. [Lipovetsky, 2008, s. 167 – 8] Spotřeba a hédonismus vedou k všeobecnému rozšíření subjektivní krize. Prioritní uznávání seberealizace vyúsťuje v *podkopávání občanské uvědomělosti, podrývání odvahy a vůle*, v nemožnost objevování vyšších hodnot. Dochází k ztroskotání víry v tradiční hodnoty humanismu a s ním spjaté koncepce lidské kultury. *Ve světě věcí, reklamy a médií už každodenní život a člověk nemají vlastní váhu*. [Lipovetsky, 2008, s. 200 – 201]

4 Reklama, která pomáhá?

Charakteristickým rysem reklamy je, že to není pouze jazyková stránka, se kterou si pohrává, ale především je to naše vnímání světa, žebříček našich hodnot a utváření našich postojů. Nejde tedy jen o vztahy ekonomické, které může produkovat, přetvářet a upevňovat, ale i o vztahy etické a sociální, pocit osobní a skupinové identity. Hlavním cílem reklamy tak nemusí být výlučně úsilí přesvědčit veřejnost o koupi určitého produktu, ale současně potenciálnost prezentace hodnot a podpora žádoucích postojů. Jak tedy nazvat reklamu, jejímž cílem není propagace výrobků, ale snaha probudit v lidech pocit odpovědnosti, solidarity a ochoty pomoci potřebným? V odborné terminologii je prioritně upřednostňován termín **sociální reklama**, jenž vychází z anglického *social advertising*. Ale ne všichni odborníci se s daným termínem plně ztotožňují. Argument se nabízí. Jak uvádí Petr Hajn, pojem *sociální* je většinou chápán ve významu, v jakém se vyskytuje ve slovních spojeních – soci-

ální zabezpečení, sociální politika, ... [Hajn, 2002, s. 258]. V odborné literatuře se tak můžeme setkat dále s termíny: nekomerční reklama, dobročinná reklama, nezisková reklama, charitativní reklama, benefiční reklama, reklama ve veřejný prospěch, mimoekonomická reklama apod., byť by s daleko menší frekvencí. Odůvodněním daných termínů je fakt, že jejich zadavateli bývají zpravidla neziskové organizace nebo stát (vládní reklama). Právě posláním neziskových organizací přímo koresponduje s tematickými oblastmi sociální reklamy, k nimž patří ochrana zdraví (např. prevence chorob); prevence zranění a bezpečnost (např. dodržování pravidel bezpečnosti silničního provozu); ochrana životního prostředí (např. ochrana přírodních zdrojů); společenská angažovanost (např. rovnoprávnost minoritních skupin v populaci). Posláním sociální reklamy může být směřováno jak k celé společnosti, tak pouze k té cílové skupině, jíž se daný problém konkrétně dotýká. Cílová skupina však nemusí mít potřebu danou situaci řešit, měnit své postoje a chování, což vede k nezbytnosti, aby na základě předložených aspektů, že nabízená alternativa je správná, byly vytvořeny dispozice pro tvorbu dané potřeby.

5 Sociální reklama

Co je tedy obsahem sociální reklamy? Americká marketingová asociace (AMA, American Marketing Association) vymezuje sociální reklamu jako reklamu vytvořenou za účelem učit (vychovávat) či motivovat cílové publikum k převzetí a akceptování sociálního problému (tzn. k realizaci žádoucího chování), čímž podtrhuje její osvětovou, vzdělávací a výchovnou funkci. [www.marketingpower.com] Parkerová a Stehlík nahlíží na sociální reklamu jako na tvorbu a realizaci programů, které mají přivodit změny v sociální oblasti, a to pomocí technik a metod běžně používaných v komerční oblasti reklamy, přičemž rozdíl spatřují především v jejich obsahu a cílech. [Parkerová, Stehlík, 2004, s. 10] Hajn hovoří o přesvědčovacím procesu, jímž má být ovlivněno lidské chování, které se netýká obstarání užitných (zejména hmotných) hodnot, ... [Hajn P., 2002, s. 258], tzn. přijetí určité myšlenky, ideje či vzoru chování. Posláním sociální reklamy je tedy oslovit prostřednictvím vybraného média veřejnost, upozornit ji na určitý společenský problém, eventuálně navrhnout možnosti řešení či ji zaktivizovat přímo k podílu na řešení daného problému.

6 Reklama, která pomáhá!

Pokud bychom shrnuli veškerá základní fakta, můžeme konstatovat, že prioritním cílem sociální reklamy je upozornit veřejnost na konkrétní společenský problém, ať již se jedná o rasismus, alkoholismus, kriminalitu, domácí násilí, týrání a zneužívání dětí, chudobu ve světě, ochranu životního prostředí, prevenci zdraví aj.; sekun-

dárním cílem pak výchova ke kvalitnějšímu životnímu stylu, změna postojů a hodnot, obrana lidských práv, podpora veřejně prospěšných sbírek, subvence environmentální výchovy, posilování pocitu solidarity, výchova k odpovědnosti za sebe i své blízké apod. Důležitým aspektem je, aby sociální reklama dokázala obsáhnout veškeré fáze procesu, *což znamená dosáhnout náležité percepce problematiky (kouření je špatné), zorganizovat jednorázovou akci (rozdávání nálepek proti kouření), změnit chování (přestat kouřit) - případně hodnoty a postoje (přesvědčit podnikatele, aby zaměstnávali zdravotně postižené)*. [Kotler, Fox, 1980] Podstatným však je předat poselství tak, aby si percipient problém sám uvědomil a na základě jeho závažnosti začal sám přemýšlet o možné pomoci při jeho řešení, tzn. stimulovat příjemce k aktivitě udělat sám něco pro sebe jako součásti společnosti, anebo pro ty, kteří pomoc bezprostředně potřebují. Potom můžeme jednoznačně říci, že **sociální reklama je reklama, která pomáhá**.

Literatura

- [1] JIRÁK, Jan. KÖPPLOVÁ, Barbara: *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7.
- [2] KOHÁK, Erazim.: *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: SLON (Sociologické nakladatelství), 2004. 56 s., ISBN 80-86429-35-0.
- [3] LIPOVETSKY, Gilles.: *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*. 4. vydání, Praha: Prostor, 2008. 357 s., ISBN 978-80-7260-190-5.
- [4] HAJN, P.: *Nekomerční reklama a právo*. In: Právní rozhledy, roč. 10, č. 6, 258-263s. 2002.
- [5] KOTLER, P., FOX, K.: *Reducings Cigarette Smoking: An Oportunity for Social Marketing?* In: Journal of Health Care Marketing, 8 – 11 s. 1980.
- [6] PARKEROVÁ, D., STEHLÍK, E.: *Sociální reklama: jedna barva reklamního spektra*. In: Marketing & komunikace, č. 1, 2004
- [7] *American Marketing Association. Dictionary of marketing terms* [online]. Chicago, In: American Marketing Association, c2008 [cit. 2008-02-21]. Dostupné z: www.marketingpower.com/

PaedDr. Marcela Göttlichová

Univerzita Tomáše Bati Zlín
Fakulta multimediálních komunikací
Štefánikova 2431
760 01 Zlín
gottlichova@fmk.utb.cz

Agresja wŃród uczniŃw a dziaŃalnoŃŃ pedagoga szkolnego w oparciu o badania wŃlasne

Danuta Grzesiak-Witek, Mgr Paweł Witek

W ostatnim czasie w polskiej szkole obserwuje siŃ objawy agresji i przemocy wŃród uczniŃw. Celem artykuŃu jest zakreŃlenie gŃlŃwnych przyczyn agresji wŃród badanych uczniŃw gimnazjum oraz zbadanie, jakie formy zachowaŃ agresywnych wŃród nich dominujŃ. Jednocześnie w tekŃcie ukazane zostanŃ przykŃady dziaŃalnoŃi pedagoga szkolnego w przeciwdziaŃaniu temu zjawisku. Poza wyŃej wskazanymi celami badawczymi, autorzy niniejszego opracowania w oparciu o uzyskane wyniki badaŃ oraz dostŃpnŃ literaturŃ przedmiotu postarajŃ siŃ rŃwnieŃ sformuŃowaŃ konkretne wskazŃwki praktyczne, jakie moŃna zastosowaŃ w celu ograniczenia zjawiska agresji. MetodŃ zastosowanŃ podczas badaŃ byŃ sondaŃ diagnostyczny, natomiast narzŃdziem – kwestionariusz ankiety, obejmujŃcy 15 pytaŃ (zarŃwno pytania zamkniete, jak i otwarte). Badania ankietowe zostaly przeprowadzone w marcu 2010 roku i objęły 53 respondentŃw, jakimi byli uczniŃw klas pierwszych wybranych gimnazjŃw w powiecie sandomierskim. Przedmiotem analizy staŃo siŃ 49 kwestionariuszy. Zanim zostanŃ zaprezentowane niniejsze zagadnienia naleŃy wprowadziŃ w problematykŃ agresji, przytaczajŃc jej definicjŃ.

Agresja w potocznym rozumieniu jest utoŃsamiana z zachowaniem czŃlowieka, ktŃrego zamierzeniem jest wyrzŃdzenie drugiej osobie bŃlu czy szkody. W wielu publikacjach moŃna znaleŃŃ definicje zwracajŃce uwagŃ na rŃzne aspekty zjawiska agresji. Adam FrŃczek agresjŃ nazywa „czynnoŃci majŃce na celu zrobienie szkody i spowodowanie utraty cenionych spoŃecznie wartoŃci, zadanie bŃlu fizycznego lub spowodowanie cierpienia moralnego innemu czŃlowiekowi”¹. Z kolei Eliot Aronson definiujŃc agresjŃ ogŃlnie mówi o zachowaniach, ktŃre majŃ na celu wyrzŃdziŃ drugiej osobie szkodŃ lub przykroŃŃ².

1 Formy zachowaŃ agresywnych wŃród badanych uczniŃw gimnazjum

W ankiecie, jaka zostala przeprowadzona wŃród mŃodzieŃy gimnazjalnej, postawione zostalo pytanie o występujŃce formy agresji na terenie badanej szkoły. WŃród odpowiedzi dominowały takie, ktŃre wskazywały na wyrzŃdzanie fizycznej krzy-

¹ A. FrŃczek. *Studia nad psychologicznymi mechanizmami czynnoŃci agresywnych*, WrocŃaw: ZakŃad Narodowy im. OssoliŃskich, Wydawn. Polskiej Akademii Nauk (WrocŃaw) 1979, s.13. ISBN 8304001527.

² E.Aronson. *CzŃlowiek istota spoŃeczna*, Warszawa: PWN, 1995, s.302.

wdy (takiej odpowiedzi udzieliło 29 osób). Osoby te wypowiadały się jednocześnie w kolejnej odpowiedzi ankietaowej, iż bicie słabszych przez uczniów starszych zasługuje na największe potępienie. Do wyrządzania bólu fizycznego dochodzi często przed lekcjami, kiedy uczniowie oczekują na terenie szkoły na rozpoczęcie zajęć. Miejscem, w którym ma miejsce agresja fizyczna są najczęściej toalety i szatnie.

Inną formą zachowań agresywnych, na jaką wskazywali badani gimnazjaliści jest agresja słowna. 26 respondentów odpowiedziało, że wulgarnego słownictwa nadużywają uczniowie ich szkoły w stosunku do kolegów. Dodatkowo ankietowani zaznaczyli również inne warianty odpowiedzi: przezywanie (19 respondentów wskazało na taki wariant odpowiedzi), niszczenie przedmiotów (17 osób), plotki (11 osób) oraz wyłudzenie pieniędzy (9 osób) i wyśmiewanie się (7-u ankietowanych).

2 Przyczyny zachowań agresywnych w opinii gimnazjalistów

W celu uzyskania informacji odnośnie przyczyn agresji w szkole, przeanalizowano odpowiedź na pytanie ankiety: „Co wywołuje zachowania agresywne u uczniów w Twojej szkole?”. Ankietowana młodzież udzielała odpowiedzi na powyższe pytanie otwarte. Oto wypowiedź: „na takie zachowanie wpływa prowokacja kolegów”, „prowokacja kolegów i koleżanek”, „złe wychowanie”, „gry komputerowe i telewizja, które uczą takiego zachowania”, „telewizja, prasa i gry komputerowe, które pokazują, jak się bić”, „przebywanie w złym towarzystwie”, „problemy i kłopoty w domu”, „cwaniactwo i popisywanie się”.

Poza zacytowanymi powyżej najczęściej występującymi wypowiedziami badanej młodzieży, w ankietach znaleziono także pojedyncze odpowiedzi typu: „namowy kolegów”, „popychanie i wyzywanie się”, „kompleksy i chęć władzy oraz zaimponowania dziewczynom w klasie”, „na takie zachowania agresywne wpływają denerwujący nauczyciele”, „ta cała atmosfera w szkole jest denerwująca”, „to wina rodziców, którzy nie pilnują swoich dzieci, a one uważają, że im wszystko wolno”, „takie zachowanie to przez to, że ktoś ma za dużo pieniędzy i myśli, że wszystkim może rządzić”.

3 Pedagog szkolny w zapobieganiu agresji w oparciu o badania

Jedno z pytań skierowane do respondentów dotyczyło kwestii, co należy robić w sytuacji, aby ograniczyć agresję wśród młodzieży gimnazjalnej. Społeczność uczniowska jest raczej jednomyślna odnośnie konieczności zwalczania zjawiska agresji

(takie stanowisko przyjął 45 ankietowanych) Zdecydowana większość gimnazjalistów twierdzi, że zjawisku agresji należy przeciwdziałać przy pomocy stosowania surowych kar wobec jej sprawców. Podczas analizy w dwóch ankietach znaleziono odpowiedzi, iż młodzież sama powinna rozwiązywać swoje problemy. Wśród odpowiedzi, jakie udzielono na to pytanie jeszcze kilka innych należy zacytować, ponieważ odbiegają one sensem od pozostałych: „należy bić się i bić”, „trzeba w szkole zastosować kary za złe zachowanie”, „należy poinformować rodziców i policję”.

Wśród istotnych dla badań odpowiedzi ankietowych, należy przywołać także te, które dotyczą sposobu zachowania się ucznia prześladowanego przez innych. W większości respondenci przywołują tutaj osoby nauczycieli, dyrektora szkoły, pedagoga szkolnego jako te, do których należy zgłosić zachowania agresywne wobec swojej osoby: „Moim zdaniem uczeń, który jest prześladowany przez innego ucznia musi zgłosić się do nauczyciela albo wychowawcy klasy”; „powinno powiedzieć się o tym dyrektorowi szkoły, żeby tego ucznia niemoralnego przeniósł do innej szkoły”; „trzeba powiedzieć o tym rodzicom, nie wolno trzymać tego w tajemnicy”; „Ja bym na miejscu tego ucznia powiedziała pedagogowi albo nauczycielowi, żeby coś mogli z tym zrobić”. Kilka osób twierdzi, iż problem prześladowania powinien uczeń rozwiązać sam, bez pomocy kogokolwiek. Dwóch chłopców pobilo by i nastraszyło by sprawcę.

Ze względu na temat niniejszego artykułu należy szczegółowo przeanalizować pytanie dotyczące roli pedagoga w rozwiązywaniu problemów z agresją na terenie szkoły. Już analiza wypowiedzi odnośnie poprzedniego pytania pokazała, że uczniowie ufają nauczycielom, wychowawcom i pedagogowi szkolnemu skoro sugerują je jako te osoby, do których należy zgłosić się z prośbą o pomoc.

Na pytanie ankietowe („Czy w szkole rozmawia się na temat agresji?”), które pozostaje istotne dla tematu niniejszego opracowania prawie wszyscy ankietowani zaznaczyli wariant odpowiedzi „tak” (46 osób), natomiast na „nie” wskazało 3 osoby. Przy czym należy zaznaczyć, iż pierwszy wariant odpowiedzi respondenci dopełniali wypowiedziami wskazującymi na miejsce i okoliczności rozmawiania na temat agresji. Mianowicie młodzież podawała, iż na terenie ich szkoły o agresji rozmawia się na lekcjach wychowawczych, podczas apelów oraz na pogadankach organizowanych przez pedagoga. Dodatkowo w kolejnym pytaniu ankietowym, które miało charakter otwarty młodzież wskazywała, że osobą odpowiedzialną na terenie ich szkoły za podejmowanie działań profilaktycznych jest pedagog szkolny. Tutaj zdecydowana większość ankietowanych wskazała na tę osobę

(37 osób), zaś 4 osoby podało, że w ich szkole rozmawia się na temat agresji z osobami z poza szkoły.

4 Działania pedagoga w celu ograniczenia zjawiska agresji – implikacje praktyczne

W celu ograniczenia zjawiska agresji należy podjąć się szeroko zakrojonych działań profilaktycznych w celu przybliżenia młodzieży zjawiska agresji. Profilaktyka przyjmuje charakter procesu ciągłego, który daje zarówno jednostkom, jak i grupom społecznym możliwość wzbogacania wiedzy, świadomości oraz rozwijania umiejętności korzystania w pełni z osobistych potencjałów³. W Polsce szkolne programy profilaktyczne zaczęły funkcjonować od 2002 roku, przy czym należy zaznaczyć, iż stanowią one uzupełnienie programów wychowawczych i programów lokalnych o charakterze prewencyjnym. Można tylko zastanawiać się dlaczego tak późno, skoro na terenie Stanów Zjednoczonych programy edukacyjne o takim charakterze z wprowadzano już w latach 70-tych⁴. Mianowicie E. Matejka rozpatrując możliwości przeciwdziałania agresji w szkole, podaje, iż jej źródłem jest brak perspektyw po ukończeniu szkoły zawodowej, bezskuteczne poszukiwanie pracy, co jest powodem głębokiej frustracji i źródłem agresji⁵. Istotnym narzędziem profilaktyki miały okazać się programy wychowawcze szkoły podstawowej i gimnazjum. MEN dążył do integracji pracy wychowawczej oraz profilaktycznej, jak również do tworzenia lokalnego środowiska, które zainteresowane byłoby skuteczną pracą wychowawczą szkoły⁶.

W celu ograniczenia zjawiska agresji w szkole, zwrócono uwagę na konieczność zmiany atmosfery w szkole, a także zasugerowano potrzebę jak najwcześniejszej wykrywalności nawet najmniejszych aktów agresji⁷. J. Surzykiewicz uważa, iż w ramach prewencji pierwszego stopnia należy nauczyć umiejętności interpersonalnych, a także współpracy pomiędzy wychowawcami klas, pedagogami szkol-

³ Por. Z.Gaś. *Profilaktyka uzależnień*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1993, s.10. ISBN10: 8302049824.

⁴ Por. L.Chylewska-Barakat, M.Barakat. *Strategie redukcji agresji w szkole*, „Edukacja i Dialog” 2000, nr 5, s.36.

⁵ E.Matejka. *Przeciwdziałanie agresji i przemocy rówieśniczej (w programach i działaniach Ministerstwa Edukacji Narodowej)*, [w:] *Okrucieństwo i zbrodnie dziecięca: incydent czy znak czasu?*, pod red. L.Pytka. B.Głowacka, KKWR, Warszawa 2000, s.112.

⁶ Jw.

⁷ I.Namysłowska. *Jeden chory element powoduje chorobę całego systemu*, [w:] *Okrucieństwo i zbrodnie dziecięca: incydent czy znak czasu?*, pod red. L.Pytka, B.Głowacka, KKWD, Warszawa 2000, s.116.

ny a rodzicami. Duże znaczenie odgrywają także działania inicjowane przez środowisko lokalne, np. ośrodki kultury i sportu⁸.

W celu ograniczenia postawy agresywnej młodzieży należy odwoływać się do obowiązujących w społeczeństwie norm, które nie tolerują bezprawia i przemocy. Należy wyjaśniać, iż ważne są argumenty inne niż te oparte na sile a także podkreślać, że walka konieczna jest tylko w sytuacji, kiedy służy obronie innych. Duże znaczenie w ograniczaniu agresji ma także popularyzowanie sportu⁹.

Pedagog szkolny, który ma za zadanie pracować zarówno z ofiarami, jak i sprawcami agresji może posługiwać się strategiami interwencyjnymi, stosowanymi w pracy indywidualnej i grupowej. W programie pracy pedagoga mieści się zapoznanie uczniów ze sposobami reagowania na trudne sytuacje. Przykładowo w przypadku pracy z ofiarą prześladowania, pedagog skupia się na treningu asertywności. Uczy dzieci i młodzież odpowiednich sposobów reagowania na zaczepki, a także zapoznaje dzieci szkół podstawowych i młodzież placówek ponadpodstawowych ze sposobami zwiększania poczucia własnej wartości. Należy nauczyć uczniów umiejętności oceny sytuacji, poprzedzającej akty prześladowania. Umiejętności i wiedza przekazana przez pedagoga pomoże uczniom dokonywać właściwych wyborów oraz zachowywać się tak, by uniknąć agresji¹⁰. Przez pedagoga opieką powinni zostać objęci także rodzice. Zaleca się tutaj zastosować trening umiejętności rodzicielskich. W każdej sytuacji konieczne jest ustalenie, jaką dziecko odgrywa rolę w akcie przemocy¹¹.

W pracy pedagoga szkolnego z prześladowcami zaleca się „podejście bez obwiniania”. Przeprowadza się wówczas z prześladowcami serię dyskusji. Zachowania agresywne sprawców ujmowane są w kategorii problemu, informując prześladowców o skutkach ich zachowań. Pedagog mówi wówczas o odczuciach ofiar, które nie biorą udziału w dyskusjach.

Rola rodziców w eliminowaniu zachowań agresywnych ich dzieci jest znacząca, gdyż to ich zadaniem jest przeprowadzenie z dzieckiem długiej rozmowy na temat przemocy, prześladowania oraz znalezienia odpowiedzi na pytanie, dlaczego ich

⁸ J.Surzykiewicz. *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne*, CMPPP, Warszawa 2000, s.634.

⁹ W.W.Szczęsny. *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*, Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”, 2003, s. 104-105. ISBN: 83-89501-07-4 (9788389501073).

¹⁰ Por. S.Guerin, E.Hennessy. *Przemoc i prześladowanie w szkole*, przekł. J.Rybski, Gdańsk: GWP, 2004, s.41- 43.

¹¹ Jw., s.41.

dziecko zadaje innym ból. Również w sytuacji, kiedy dziecko jest ofiarą agresji najlepszym rozwiązaniem jest rozmowa z dzieckiem. Zarówno w pierwszym, jak i w drugim przypadku rodzice powinni wiedzieć, iż muszą zająć się podwyższeniem społecznych kompetencji dziecka. Ponadto w celu zapobiegania uczestniczenia dziecka w aktach agresji powinni ukazywać w relacjach między sobą właściwe sposoby traktowania siebie i innych¹².

Należy podkreślić konieczność organizowania programów profilaktycznych, w obrębie których można zaproponować następującą problematykę: budowanie właściwych relacji z rówieśnikami; umiejętność współpracy z innymi, szacunek dla kolegów; pozytywne oraz negatywne emocje – ich wyrażanie; przyczyny oraz objawy agresji; sposoby przeciwdziałania agresji; cechy i opis osób agresywnych; sposoby walki z agresją.

Summary

The article by dr [PhD] Danuta Grzesiak-Witek and mgr [MA] Paweł Witek entitled “Aggression among schoolchildren versus the activity of a guidance counsellor” presents the reasons for aggressive behaviour observed among pupils in middle school and describes the role which a guidance counsellor should play in countering this phenomenon.

The text depicts the scope of the phenomenon of aggression within school premises and presents the ways of preventative measures which school puts into practice through a guidance counsellor.

Bibliografia

- [1] Aronson E. *Człowiek istota społeczna*, Warszawa: PWN, 1995.
- [2] Chylewska-Barakat L. Barakat M. *Strategie redukcji agresji w szkole*, „Edukacja i Dialog” 2000, nr 5.
- [3] Dambach K.E. *Mobbing w szkole*, przekł. A. Ubertowska, Gdańsk: GWP, 2003. ISBN 83-89120-60-7.
- [4] Frączek A. *Studia nad psychologicznymi mechanizmami czynności agresywnych*, Wrocław 1979: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawn. Polskiej Akademii Nauk (Wrocław) 1979. ISBN 8304001527.
- [5] Gaś Z. *Profilaktyka uzależnień*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1993. ISBN10: 8302049824.

¹² Jw., s. 55-56.

- [6] Grzywa-Bilkiewicz A. *Socjologiczne i psychologiczne aspekty agresji uczniów*, „Wiadomości Opinie Myśli” 2002, nr 5, s. 10-13.
- [7] Guerin S., Hennessy E. *Przemoc i prześladowanie w szkole*, przekł. J.Rybski, Gdańsk: GWP, 2004.
- [8] Matejka E. *Przeciwdziałanie agresji i przemocy rówieśniczej (w programach i działaniach Ministerstwa Edukacji Narodowej)*, [w:] *Okrucieństwo i zbrodnie dziecięca: incydent czy znak czasu?*, pod red. L.Pytka, B.Głowacka, Warszawa: KKWR, 2000.
- [9] Namysłowska I. *Jeden chory element powoduje chorobę całego systemu*, [w:] *Okrucieństwo i zbrodnie dziecięca: incydent czy znak czasu?*, pod red. L.Pytka, B.Głowacka, Warszawa: KKWD, 2000.
- [10] Surzykiewicz J. *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne* Warszawa: CMPPP, 2000.
- [11] Szczęsny W.W. *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i proflaktyki*, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2003. ISBN: 83-89501-07-4 (9788389501073)

Danuta Grzesiak-Witek- dr nauk humanistycznych, absolwent logopedii i filologii polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Ukończone studia podypłomowe z zakresu surdologopedii i oligofrenopedagogiki. Wykładowca KUL –Stalowa Wola, WSH-P Sandomierz oraz pracownik Oddziału Neurologii z Poddziałem Udarowym w szpitalu w Sandomierzu. Ponadto były kurator społeczny w Sądzie Rejonowym w Sandomierzu. W sferze zainteresowań naukowych mieszczą się zaburzenia mowy, wady mowy – sposoby ich diagnozy oraz metody pracy terapeutycznej.

Mgr Paweł Witek- Sąd Okręgowy w Tarnobrzegu, Sąd Rejonowy w Sandomierzu (społeczny kurator sądowy) i asystent w Instytucie Pedagogiki Wydziału Zamiejscowego Nauk o Społeczeństwie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Stalowej Woli. Autor publikacji w czasopismach krajowych i zagranicznych w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej, profilaktyki społecznej oraz funkcjonowania kurateli sądowej

Danuta Grzesiak-Witek, Mgr Paweł Witek

Wydział Zamiejscowy Nauk o Społeczeństwie KUL
w Stalowej Woli
ul. Wincentego Burka 17 C,
27-600 Sandomierz,
POLSKA
telefon: 00 48 607 973 788
dpwitek25@o2.pl

Nezamestnatelnosť ako aktuálny fenomén v problematike zamestnanosti

Incapability of being employed as the current phenomenon in terms of employment

Tomáš Hangoň

Abstrakt

Nezamestnatelnosť je jav, ktorým označujeme nenadobudnutie alebo stratu schopnosti sa zamestnať a byť zamestnaným. Tento negatívny jav v problematike zamestnanosti je čoraz akútnejší a z hľadiska jeho eliminácie zdanlivo neriešiteľný. Príspevok ponúka charakteristiku nositeľov tohto javu ako aj podnety na diskusiu ohľadom možnosti riešenia tohto fenoménu.

Abstract

Nezamestnatelnosť is a phenomenon which is called or being without loss of the ability to employ and be employed. This negative phenomenon in terms of employment is becoming increasingly acute, and in view of its elimination seemingly unsolvable. Contribution has the characteristics of the holders of this phenomenon as well as suggestions for discussion regarding possible solutions to this phenomenon.

Kľúčové slová

nezamestnatelnosť, nezamestnanosť, sociálna práca, sociálna prevencia, sociálna intervencia

Key words

incapability of being employed, unemployment, social work, social prevention, social intervention

1 Nezamestnanosť ako sociálny jav

Nezamestnanosť ako sociálny jav je definične popísaná viacerými autormi teórie sociálnej práce, napríklad Matoušek (2003), chápe nezamestnanosť ako stav, v ktorom človek schopný práce a ochotný pracovať nemá platené zamestnanie. Podľa Krupinského (2002, s.3), „Za nezamestnanú považujeme osobu práceschopnú, ktorá

proti svojej vôli stratila prácu, respektíve osobu, ktorá hoci hľadá, nemôže zamestnanie nájsť, vrátane osôb hľadajúcich zamestnanie prvý krát“. Martincová (2005) za nezamestnaného považuje osobu, ktorá nie je zamestnaná, ale aktívne hľadá prácu alebo sa chce vrátiť do práce. Všetci autori sa zhodujú v tom, že je to jav, ktorý je nežiaduci jednak pre spoločnosť ako aj pre samotnú osobnosť jednotlivca. Pre spoločnosť sú títo jedinci ekonomicky pasívni, neprejavujú spoločensky žiaduce správanie, sú závislí na opatreniach spoločnosti. Ich osobnosť je vystavená rôznym alternatívnym možnostiam uspokojovania svojich základných životných potrieb. Prejavuje sa u nich hlavne frustrácia ohľadom napĺňania potreby sebaaktualizácie a sebaobjektivizácie, absentuje aj potreba významovosti a dôležitosti pre spoločnosť. Dlhšie trvajúca takáto frustrácia môže neskôr prerásť do deprivácie, ktorá je predpolím vzniku rôznych psychóz. Alternatívne uspokojovanie týchto potrieb sa prejavuje hlavne vo forme patologického, antisociálneho správania. Fenomén nezamestnanosti prináša zo sebou aj subdeprivačné dôsledky, ktoré pramenia hlavne z nedostatku možností sociálnych kontaktov a z takzvanej sociálnej izolácie. Nezamestnanosť je však súčasťou nielen problému jej nositeľa ale aj celej rodiny, v ktorej nezamestnaný jedinec existuje. V takýchto prípadoch ide o zdieľanú nezamestnanosť, hlavne vtedy, ak ostatní členovia rodiny boli existenčne závislí na ekonomickom zabezpečení nezamestnaným. Všetci títo jedinci majú tendenciu sa uplatniť na trhu práce. Zároveň však treba podotknúť tú skutočnosť, že v našej spoločnosti boli, sú a budú občania pre ktorých nemá práca význam, je pre nich cudzím fenoménom a neprejavujú záujem o zaradenie sa do pracovných činností.

2 Nezamestnateľnosť ako aktuálny termín v sociálnej práci

Týmto termínom v sociálnej práci budeme označovať tieto skupiny nezamestnaných občanov:

- A) Absolventi stredných a vysokých škôl, ktorí od ukončenia školy nikdy nepracovali a tento stav u nich pretrváva minimálne dobu dlhšiu ako 2 roky.
- B) Občania, ktorí pracovali, stratili prácu a sú nezamestnaní podobu viac ako 2 rokov.

V oboch týchto prípadoch ide o dobu trvajúcu minimálne 2 roky, je to doba počas ktorej sa strácajú nielen pracovné schopnosti, skúsenosti a návyky, ale mení sa celkove aj vedomie takéhoto nezamestnaného človeka, životný biorytmus, menia sa hodnoty, keďže práca ako zmysluplná činnosť postupne stráca svoju hodnotu a v neposlednom rade sa mení aj životný štýl takéhoto občana (Doba dvoch rokov bola potvrdená niekoľkými výskumami, napr. Výskumným ústavom práce, sociálnych vecí a rodiny v Bratislave, terajším Inštitútom pre výskum práce a rodiny ako aj osobnou empiriou sociálnych pracovníkov – sprostredkovateľov zamestna-

nia vo vzťahu ku konkrétnym klientom). V prípade absolventov škôl ide o nemožnosť nadobudnutia takejto skúsenosti a u dlhodobého nezamestnaného ide o návyk na dávkový životný štýl. Oba skupiny týchto znevýhodnených nezamestnaných strácajú postupne schopnosť sa zamestnať, byť zamestnanými a zdieľať profesionálnu sociálnu rolu. Dochádza tu k novému fenoménu v sociálnej práci a to k nezamestnateľnosti.

Pod nezamestnateľnosťou rozumieme taký jav, keď občan počas svojej predpokladanej ekonomickej aktivity od ukončenia sústavnej prípravy na svoje budúce povolanie nepracoval, nepovažuje prácu za významnú svoju hodnotu a zdieľa odlišný životný štýl, ktorý je typický pre nezamestnaného. Je to stav, keď človek nemá nadobudnutú schopnosť pracovať, alebo túto schopnosť stratil z dôvodu nezamestnanosti, pričom za dobu straty schopnosti pracovať sa považuje obdobie trvajúce dlhšie ako 2 roky.

Takíto jedinci sa budú vyznačovať týmito znakmi:

1. **Nepracovať a nemať prácu nepovažujú sa sociálny problém.** Tento jav berú ako súčasť svojej existencie, s ktorou sú spokojní, a preto nevývajú žiadne aktivity k uplatneniu sa na trhu práce.
2. **Netrpia existenčným stresom z nedostatku ekonomických stimulátov na uspokojenie svojich potrieb.** Sú navyknutí na dávkové životné štýly aj za cenu zníženia ich osobnej spotreby a vedia upustiť aj zo svojich nárokov.
3. **Sú závislí na opatreniach štátu v rámci poskytovania rôznych foriem sociálnej pomoci.** Títo občania sú pravidelnými poberateľmi dávok pomoci v hmotnej núdzi, zo základnej ideí prechodného charakteru stavu hmotnej núdze, sa u nich poberanie dávok stáva javom trvalým.
4. **Neprejavujú žiaduce ekonomické správanie, akceptovateľné majoritnou spoločnosťou.** Vo vzťahu k spoločnosti sú pasívni, neskôr pasivita prechádza do apatie a až k hostilite.
5. **Sú charakteristickí svojim asociálnym správaním.** Nezamestnanosť sa prejavuje aj na ich psychike, ktorá sa odráža v odlišných názoroch a postojoch a v konečnom dôsledku aj v správaní takýchto jedincov.
6. **Častejšie sa u nich vyskytujú sociálne – patologické javy.** Zdrojom takéhoto správania je alternatívne uspokojovanie ich základných ľudských potrieb. Potrebu vlastnej významovosti a sebarealizácie nachádzajú pre nich v akceptovateľných skupinách, ktoré väčšinou majú vo svojich vzorcoch správania nekonformné prejavy správania.

7. **Práca ako základná ľudská činnosť nemá pre nich žiadnu hodnotu.** Chýba im takzvaná socializačná skúsenosť s vykonávaním tejto činnosti. Nevedia, aký je to proces pracovať a aký je to stav byť zamestnaným. Aj napriek tomu, že vnímajú okolitý svet a chcú byť jeho súčasťou, v tejto spoločenskej činnosti sa odmietajú integrovať.
8. **Majú tendenciu ostať nezamestnanými po celé obdobie svojho života.** A teda aj spoločnosť si musí tento jav uvedomiť, že okrem ekonomicky aktívnych občanov má aj občanov, ktorí sú nezamestnaní a usilujú sa dostať na trh práce, ale aj takých, ktorí o túto činnosť neusilujú, pretože neznamena pre nich významnú životnú hodnotu.

Aj napriek tomuto poslednému znaku nezamestnatelnosti, sa štát usiluje o možné formy pomoci takýmto občanom. Príznačným nástrojom na riešenie takýchto skupín občanov je založenie sociálnych podnikov (Hangoni, 2009). Avšak ani vo väčšine prípadov nie je sociálny podnik typickým nástrojom na riešenie zamestnanosti týchto jedincov, pretože títo jedinci si osvojili iný štýl života a nemajú potrebu vykonávať prácu ako profesionálnu činnosť. Sprostredkovatelia zamestnania by mali pri doporučení adeptov na tento druh pomoci nezamestnaným zohľadniť toto konštatovanie a zaraďovať evidentov úradov práce, sociálnych vecí do sociálnych podnikov len na základe ich dobrovoľného rozhodnutia a prejavu ochoty zúčastniť sa takejto formy aktívnej politiky trhu práce.

2.1 Uplatniteľnosť nezamestnateľných v spoločnosti

Aj napriek skutočnosti, že táto skupina občanov nemá potrebu a záujem vykonávať spoločensky vnímanú prospešnú činnosť, ktorou práca nepochybne je, môže sa ich aktivita, nahrádzajúca profesionálnu činnosť, uberať rôznymi smermi. Zvlášť vnímané a vykonávané aktivity ako náhrady za profesionálnu činnosť sú odlišné pre ženy a pre mužov.

2.1.1 Ženy

Žena z rodovo – historického pohľadu je vnímaná ako tá, ktorá sa stará o výchovu detí, partnera, zabezpečuje chod domácnosti, vytvára pocit citovej istoty a bezpečia v rodine. Aj minulom období do roku 1989 tu boli ženy, ktoré neboli zamestnané, mali viac detí a starali sa o rodinu a o výchovu detí. V rámci zabezpečovacieho modelu sociálnej politiky v tomto období, ich štát zabezpečoval starobným dôchodkom, bez podmienky ekonomickej účasti na spoločenskom živote a bez príjmu z pracovnej činnosti. Tieto ženy naplňujú svoje spoločenské poslanie v materstve a v starostlivosti o domácnosť. Identifikujú sa v sociálnej roly matky a manželky. Nezamestnanosť u nich nebude fenomén, ktorý im spôsobí deprivá-

ciu a existenčný stres. Majú zmysel života, cieľ a úlohy, ktoré naplňajú vo vzťahu k rodine. Ak majú partnera, ktorý ich dokáže ekonomicky zabezpečiť, môžu žiť plnohodnotným životom. Aj v tejto alternatívnej podobe náhrady intenzívnejších sociálnych vzťahov môžu vznikať rôzne poruchy osobnosti jedinca, dôvodom môže byť monotónnosť denného režimu, ktorý sa môže v konečnom dôsledku prejavíť napríklad pitím alkoholu až po nadobudnutie závislosti na ňom. Stále častejším prejavom sociálno – patologického správania žien na materskej je problematika alkoholovej závislosti. Fenomén rodovej podmienenosti vnímania nezamestnatel'nosti vo väčšine prípadov nemá traumatizujúci dopad na osobnosť nezamestnanej ženy.

2.1.2 Muži

Muž z rodovo – historického pohľadu je vnímaný ako ten, ktorý zabezpečuje a chráni rodinu. Zabezpečuje ju hlavne finančnými a materiálnymi prostriedkami, aby mohla rodina riadne fungovať a aby zabezpečovala pre svojho člena napĺňanie jeho základných potrieb. Nezamestnatel'nosť z toho uhla pohľadu bude chápaná ako výzva pre nezamestnaného, aby alternatívnymi možnými spôsobmi zabezpečil rodinu. Bud' požiada orgány verejnej správy o nejakú z foriem pomoci pre svoju rodinu, avšak táto forma pomoci z hľadiska dlhodobého riešenia nie je pre rodinu perspektívna, pretože súčasný dávkový systém je vysoko motivačný a hlavne charakteristický ako prechodný. To znamená, že výška jednotlivých dávok a ich príspevkov je natoľko nízka, že nedovoľuje občanovi a jeho rodine dlhšiu dobu zdieľať tento dávkový štýl života rodiny. Nezriedka sa stáva, že za cieľom nadobudnutia alternatívnych zdrojov finančného zabezpečenia rodiny, sa muži, ako ich živitelia, uberajú k asociálnemu správaniu, t.j. začínajú sa prejavovať v kriminálnych trestných činoch. Dokonca, aj napriek svojmu sociálnemu postaveniu, zvyknú ešte umocňovať zníženie spotreby rodiny hlavne tým, že sa stávajú závislými na hracích automatoch, nezriedka aj na alkohole. Muži sa identifikujú v náhradných sociálnych rolách namiesto absentujúcej role zamestnaného, najmä v takých, ktoré majú väčšinou sociálno – patologický charakter.

3 Sociálna práca s nezamestnatel'nými

Je veľmi ťažké stanoviť adekvátne metódy sociálnej práce k tejto rizikovej skupine nezamestnaných. Ťažkosť stanovenia metód vidíme v antagonistickom ponímaní toho fenoménu spoločnosťou ako aj samotným vnímaním tohto javu jeho nositeľom. Nositeľ toho javu nemá potrebu sa zamestnať, práca preňho neznamená žiadnu hodnotu, pričom pre spoločnosť by bolo nanajvýš žiaduce, aby bol ekonomicky činný.

3.1 Preventívna sociálna práca

Javí sa ako jedna z najefektívnejších metód sociálnej práce s nezamestnateľnými. V rámci tejto metódy sú aplikovateľné všetky nástroje aktívnej politiky trhu práce na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny. Občania, ktorí sú v evidencii uchádzačov o zamestnanie do jedného roka, sú im ponúkané dostupné nástroje, ktoré im umožňujú čo najrýchlejšiu implementáciu na trh práce. Teda vytvárajú sa také aktivity, aby k fenoménu nezamestnateľnosti nedošlo. Túto skutočnosť potvrdzujú aj z hľadiska ekonomického Shavel, Čisecký a Oláh (2008), podľa ktorých znovuzaradenie dlhodobo nezamestnaných vyžaduje vyššie náklady, než sprostredkovanie práce osobám, ktoré boli nezamestnané len krátkodobo. Na dôvazok tohto konštatovania možno dodať, že väčšinou tie vyššie vynaložené náklady sa minú efektu, lebo dobou evidencie klesá schopnosť byť zamestnaným.

3.2 Sociálne poradenstvo

Odborné poradenstvo v zamestnanosti poskytovať čím skôr, najvýhodnejšie by bolo do 3 mesiacov odo dňa evidencie uchádzačov o zamestnanie na úrade práce sociálnych vecí a rodiny, pri plnej realizácii jej nástrojov a odporúčaní. Individuálna sociálna práca s nezamestnanými v odbornom poradenstve, ktorá zohľadňuje podľa Shavela a Oláha (2008) osobnostné predpoklady s požiadavkami, ktoré sa kladú na výkon určitého zamestnania, je vysoko efektívnym nástrojom sociálnej práce s touto skupinou nezamestnaných.

3.3 Sociálna intervencia indikovaná na odstránenie nezamestnateľnosti

V prípade ak predchádzajúce metódy sociálnej práce sa omeškali, alebo neboli účinné a nezamestnaný sa stal nezamestnateľným, bude veľmi náročné ho opätovne zaradiť so sociálneho normatívu. Náročnosť takéhoto procesu sa umocňuje aj tým faktom, že nezamestnaný už nebude chcieť byť zamestnaným a má tendenciu orientovať svoje správanie tak, aby sa nestal zamestnaným. Je na zvážení, podľa individuality prípadu, do akej miery je tento stav reverzibilný. V prípade neochoty spolupráce, prejavu nevôle pri snahách implementácie na trh práce, je potrebné takéhoto evidovaného uchádzača o zamestnanie z evidencie úradu práce, sociálnych vecí a rodiny vyradiť. Ide o takzvaný syndróm nenadobudnutej, respektíve získanej neschopnosti byť zamestnaným.

4 Záver

Z pohľadu sociálnej práce je potrebné si uvedomiť, že v našej spoločnosti sú jedinci, u ktorých práca nezohráva žiadnu zo životných hodnôt, majú iné životné ciele spo-

jené s odlišnými hodnotami normatívnej občianskej spoločnosti. Treba túto skutočnosť rešpektovať v rámci garancie občianskych práv a slobôd občanov, ktoré sú zakomponované v Ústave Slovenskej republiky a náležite, podľa doporučení tohto príspevku, v sociálnej práci aj pristupovať k takýmto jedincom.

Literatúra

- [1] HANGONI, T. Sociálny podnik – základné tézy a východiská. In *Zborník príspevkov Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety Bratislava, 2009. s. 481 – 485. ISBN 978-80-89271-63-4.
- [2] MARTINCOVÁ, M. *Nezamestnanosť ako makroekonomický problém*. Bratislava: IURA EDITION 2005. 127 s. ISBN 80-8078-038-2.
- [3] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 325 s. ISBN 80-7178-549-0.
- [4] KRUPINSKI, M. *Nezamestnaní pod lupou*. Bratislava: IUVENTA 2002. 36 s. ISBN 80-88893-84-4.
- [5] SHAVEL, M., ČIŠECKÝ, F., OLÁH, M. Sociálna prevencia. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2008. 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- [6] SHAVEL, M. – OLÁH, M. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, 2008. 224 s. ISBN 80-8068-487-1.

PhDr. Tomáš Hangoni, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Pravoslávna bohoslovecká fakulta
Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce
Masarykova 15
080 01 Prešov
hangoni.tomas@gmail.com

Biosociálne príčiny nešpecifických porúch správania odsúdených v penitenciárnom zaobchádzaní

Bio-social reasons nonspecific behaviour disorders doomed in the penitentiary treatment

Milan Hejdiš, Antonín Kozoň

Abstrakt

Cieľom príspevku je stručný popis biosociálnych príčin nešpecifických porúch správania odsúdených (hladovky a seba-poškodenia) v penitenciárnom zaobchádzaní. Analyzovať motívy správania sa odsúdených v penitencirnom zaobchádzaní útočiacich na svoju telesnú, psychickú a duševnú integritu rôznymi formami seba-poškodenia (self harm) alebo hladovkou (hunger strike), považujú autori príspevku za obtiažne, nakoľko nemôžu vyčerpávajúcim spôsobom ozrejmiť tak rozsiahly problém. Príspevok je iba časťou pripravovanej práce, ktorá bude predstavovať súhrn penologických poznatkov za obdobie rokov 1991 až 2007.

Kľúčové slová

odsúdený, väzenie, zaobchádzanie, biosocialita, hladovka, seba-poškodenie

Abstract

Aim contribution is description brief bio - social reasons nonspecific disorders behaviour doomed (hunger strike and self-inflicted trauma) in the penitentiary treatment. Analysis by the motives behaviour oneself doomed in the penitentiary treatment attacking on the your body, psychic and mental integrity by various forms self-inflicted trauma or hunger strike, consider authors of contribution in difficult, because they can't exhaustive in a way clarify some extensive problem. Contribution be merely part upcoming of the study, which will be publish summary penological knowledge in period years of 1991 until 2007.

Keywords

doomed, prison, treatment, bio-social, hunger strike, self-harm.

1 Biosocialita správania jedinca vo výkone trestu odňatia slobody

Vo filozoficko-kriminologickej analýze Michel Paul Foucault (2004) poukázal na spoločenský vývin spôsobu dozrania a trestania zločincov, od ich fyzickej likvidácie so sprievodným trestaním tela mučením v mene záchrany ich duše a na výstrahu iným, až po optimistickú zmenu väzenia na nápravno-výchovne ústavy, či prenesením riešenia medicínsko-psychiatrickými odborníkmi na oblasť prejavov abnormálne štruktúrovaných osobností zločincov. Problém sa hľadá nielen v spoločenských podmienkach utvárania jedinca, ale aj v samotnom človeku, jeho možnostiam zmeniť svoje spoločenské postavenie (Kozoň, 2009). Tento historický náhľad ako keby mal svoje opakovanie v konkrétnejšej podobe a to u odsúdených osôb k výkonu nepodmieneného trestu odňatia slobody s nešpecifickými poruchami správania (hladovky a sebaoškodenia). V individuálnej histórii týchto jedincov bolo pôsobenie vzťahných osôb v ich ranom detstve rozporuplné a na tomto pozadí sa odohráva prežívanie súčasného stavu v penitenciárnych podmienkach.

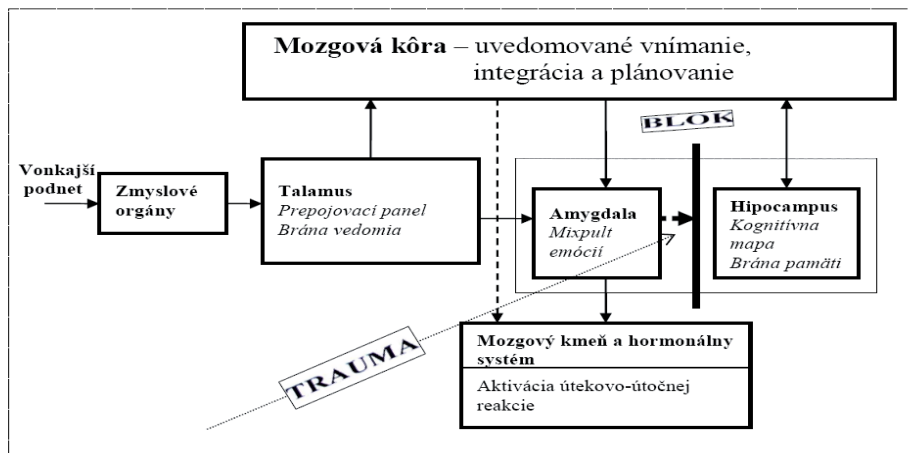
Vnútorne podmienky štruktúry osobnosti odsúdených zločincov sa výrazne odlišujú od bežnej populácie, čo sa podľa O. Mikšíka (1980, s.646–9) priamo vzťahuje k základnej štruktúre, anticipácii a regulácii správania. Osobnosť odsúdeného zločínca je najmä narušená vo faktoroch, ktoré sa bytostne dotýkajú autoregulačnej oblasti osobnosti. Ide o osobnostné dimenzie, ktoré sa prejavujú výraznou spontaneitou, psychickou nekontrolovateľnosťou, inklináciou k intenzívnemu dynamickému vnútornému vytváraniu napätia a autostimulácie; ako aj v intenzívnom vyhľadávaní a podnecovaní zmien vo vonkajšom prostredí pri znížených autoregulačných zábránach, zvýšenej impulzivite. Môžeme usudzovať, že na takéto osobnostné postihnutie pôsobí nielen rozporuplné kognitívne pozadie vzťahných osôb, ale aj emocionálna instabilita rodinného prostredia, permanentná raná úzkosť spojená so strachom a traumami z existencie vlastného bytia (bloková funkcia hipokampu; pozri obr. 1), sú tými faktormi, ktoré môžu mať na stav v konatívnej oblasti osobnostnej štruktúry sociálne nepriaznivú stálosť autostimuláciu sebaopotvrdzovania seba samého (identity) obdobným spôsobom ako sa mu to dialo v ranom detstve (Kozoň, 2009).

Identita osobnosti je formovaná cez oblasť nevedomia osobnosti, kde jedinec v atmosfére prostredia emocionálne prežíva ľúbezné a neľúbezné pocity, ktoré sú základom pre prejavenie jeho chcenia. Práve atmosféra rodinného prostredia u spomínaných odsúdených nedávala v detstve proporcionálne vyvážené diferencované

pocity, podľa ktorých by sa mohla nefalšovane orientovať. Výsledkom nemôže byť zdravá sebadôvera, ktorá čerpá zdroje z emocionálneho aparátu. Navonok sa osobnosť prejavuje zníženou citlivosťou a aspiráciami, ktoré sú jednoduché, živelné a krátkodobé. Sú bez trvalejších sociálnych hodnôt. Uvedení postihnutí jedinci sa upriamujú na svoje telo ako sociálny objekt, ktoré im dáva z nášho pohľadu paradoxnú spätnú väzbu sebauvedomovania cez bolesť a strádanie, čím sa uvoľňuje nutkanie biosociálnych impulzov. Vlastne telo sa stalo sociálnym objektom.

Obrázok 1 - Uvedomované vnímanie po psychotraume a dlhodobej psychosociálnej deprivácii (A. Kozoň, 2009)

2 Etapy práce s odsúdenými s nešpecifickou poruchou správania

Prvá - orientačná etapa (1991-1993) predstavovala zosnímanie vzorky odsúdených z evidencie pacientov Nemocnice pre obvinených a odsúdených v Trenčíne hospitalizovaných z dôvodu vyhlásenia hladovky alebo sebaopoškodenia (Hejdiš a kol., 1996).

Z druhej etapy (1995-1997) boli predložené výsledky zaobchádzania s klientmi s nešpecifickou poruchou správania prostredníctvom poradného zboru riaditeľa nemocnice, podstatná časť informácií bola uverejnená prostredníctvom periodika ZVJS (Hejdiš, Nováková, 1999).

Tretia etapa (1998-2002) predstavuje cielené zaobchádzanie s klientom, teoretické rozpracovanie a bude predstavovať nosnú časť pripravovanej štúdie.

3 Pojem hlad, hladovanie, hladovka

Hlad je fyziologický stav živočíchov spôsobený nedostatkom potravy v žalúdku. Neprijímanie potravy po dobu 24 hodín sa označuje ako strádanie, dlhší pôst sa nazýva hladovanie. Doba, po ktorú vydrží živočích (teda aj človek) hladovať závisí od predovšetkým od zásoby tuku v jeho organizme (Partyková, 1999).

Odborná verejnosť rozlišuje:

- **hladovanie liečebné** (Partyková, 1999), označované aj ako riadené alebo dávkované, podstupované za účelom prevencie a lebo zbavenia sa choroby. Môže ho vykonávať človek, ktorý má s hladovaním dostatok skúseností alebo musí byť hladujúci vedený niekým, kto tieto skúsenosti už získal. Liečebné hladovanie má tiež kontraindikácie, kedy sa hladovať nesmie,
- **hladovanie ako protest**, nenásilný odpor alebo nátlak, ktorý má svoje cieľ, zmysel, je to predmet medializácie, napr. írsky hladovka z roku 1981 (<http://www.ina.fr/video/CAB8101094001/obseques-de-bobby-sands.fr.html>), jej účastníci zvyčajne prijímajú iba tekutiny.

4 Pojem sebaoškodenie (automutilácia)

Sebazraneňovanie (self-harm), taktiež známe pod pojmi sebaoškodenie (self-injury), násilie voči vlastnej osobe (self-inflicted violence), nebezpečné správanie voči vlastnej osobe (self-injurious behaviour) alebo sebazmrazenie (self-mutilation), môže byť definované ako zámerné priame poškodenie vlastného tela, pričom poškodenie tkanív je viditeľné viac ako niekoľko minút a poškodenie je vykonané za účelom vyrovnania sa s nepríjemnou alebo stresovou situáciou (<http://www.selfinjury.org/indexnet.html#selfharm>). Termín (self-mutilation) môže poukazovať na spektrum správania v prípade preukázateľného poškodenia sebazavinením (<http://www.cripsib.com/whatissi.asp>).

Sebazranenie (self-inflicted wounds (<http://www.firstworldwar.com/atoz/siw.htm>)) je špecifickým výrazom spojeným s vojakmi, popisovaným ako nesmrteľné zranenie spôsobené v záujme získania včasného odsunu z bojových operácií. To sú odlišnosti od zvyčajnej definície sebaoškodenia, ako poškodenia vykonaného pre špecifický sekundárny cieľ.

4.1 Sebaoškodenia u väzenskej populácie

Úmyselné sebaoškodenie je rozšírené najmä vo väzenskej populácii. Navrhované vysvetlenie predpokladá, že väznice sú často miestami násilia a väzni, ktorí sa chcú

vyhnúť fyzickým konfrontáciám, môžu sa uchýliť k sebapoškodeniu ako ku lsti. A to buď presvedčiť ostatných väzňov, že sú nebezpečne šialení a odolní voči bolesti alebo na získanie ochrany od väzenskej správy (Gambitta, 2009). Alebo konajú úplne z iných pohnútok.

Na osobnosť každého odsúdeného, ktorý si odpykáva trest odňatia slobody s nepopierateľnou istotou vplývajú depriváčné dôsledky psychosociálnych a somatických potrieb. Nie však všetky majú na konečné správanie pre sociálne prostredie negatívny dopad, hoci znižujú kvalitu osobného prežívania. Ak by to tak nebolo, išlo by to pravdepodobne na škodu ostatných. Sú dokonca zistené niektoré prosociálne prejavy v správaní odsúdených, hoci charakterové hodnoty osobnosti z kriminálnej minulosti zostali nemenné. Nedostatočnými sociálnymi zručnosťami zostáva odkázaný na bezprostredné okolie donútený ku kooperatívnej komunikácii. Uvedeným depriváčným účinkom je odsúdený permanentne vystavený, a to bez ohľadu na to, v akom stave sa do výkonu trestu odňatia dostal.

Preto zdôrazňujeme význam hodnôt rodinných vzťahov, nakoľko v rámci penitenciárneho zaobchádzania prostredníctvom foriem špecializovaného zaobchádzania je dôležité nielen u odsúdených s nešpecifickou poruchou správania, ale často je aj potrebné presvedčiť rodinu odsúdeného, aby si ho aspoň trochu vážila (Kozoň, 2009) a hľadala možnosť, ako sa k nemu priblížiť. Zásadnú úlohu zohráva v procese penitenciárneho zaobchádzania s odsúdeným práve rodina s nezanedbateľným podielom na pozitívnej zmene správania. V čase penitenciárneho zaobchádzania bola hypoteticky a napokon aj reálne jedným zo subjektov ochranného a probačného dohľadu so suportívnym zaobchádzaním a intervenciou (Kozoň, 2006), nakoľko aj odsúdený s nešpecifikovanou poruchou správania sa napokon po odpykaní trestu vráti do spoločnosti a hľadá svoje prirodzené prostredie. A je to práve rodina, ktorá je ústretová a plní v systéme pomoci a podpore jednu z najvýznamnejších úloh.

5 Záver

V príspevku sme naznačili obsah pripravovanej štúdie, ktorá rozpracováva problematiku sebapoškodení a hladoviek (nešpecifickej poruchy správania) v procese zaobchádzania v prostredí výkonu trestu odňatia slobody.

Literatúra

- [1] FOUCAULT, Michel. *Dozerat' a trestat': Zrod väzenia*. Bratislava : Kalligram, 2004. ISBN80-7149-663-4.

- [2] GAMBETTA, D.: *Codes of the Underworld. Princeton*. [online]. 2009. [cit. 2009-12-13]. ISBN 978-0-691-11937-3. Dostupné z WWW: <<http://press.princeton.edu/titles/9010.html>>.
- [3] HEJDIŠ, Milan a kol.: *Skúsenosti z práce s hladovkármi a sebapoškodzoateľmi v Nemocnici pre obvinených a odsúdených v Trenčíne*. Zvesti Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, ročník XXVIII, č. 3, 1996, samostatná príloha časopisu, 7 strán.
- [4] HEJDIŠ, Milan, NOVÁKOVÁ, Marta. *Hladovky a sebapoškodenia v rokoch 1995 - 1997*. Zvesti. Bratislava: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, 1999, ročník XXXI, č. 2, str. 15.
- [5] KOZOŇ, Antonín. *Penologická prognóza recidivistov pred prepustením z výkonu trestu odňatia slobody*. Justičná revue, č.3, 2006, ss.507-520. ISSN 1335-6461
- [6] KOZOŇ, Antonín. *Právne vedomie a biosociálne faktory pri zmene kriminálneho správania*. Karlovarská právnická revue, č. 1, 2009, ss.82-98.
- [7] MIKŠÍK, Oldřich. *Osobnostní determinanty interakčního chování. Díl I.-III*. Praha : ÚP, 1980, 831s.
- [8] *Obsèques de Bobby Sands*. [online]. [cit. 2009-09-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.ina.fr/video/CAB8101094001/obseques-de-bobby-sands.fr.html>>.
- [9] PARTYKOVÁ, Vilma.: *Hladování pro zdraví*. Benešov: Start, 1999. s. 19. ISBN 80-89231-06-2
- [10] *Self-harm*. [online]. [cit. 2009-12-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.selfinjury.org/indexnet.html#selfharm>>.
- [11] *Self-inflicted Wounds (SIW)*. [online]. [cit. 2009-12-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.firstworldwar.com/atoz/siw.htm>>.
- [12] What do we know about self-injury? [online]. [cit. 2009-12-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.crpsib.com/whatissi.asp>>.

PaedDr. Milan Hejdiš

Spoločnosť pre sociálnu integráciu v SR – SpoSoIntE

Halalovka 41/8

918 08 Trenčín

m.hejdiš@gmail.com

doc. PhDr. Antonín Kozoň, CSc.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Nám. 1. mája č. 1

P.O. BOX 104

810 00 Bratislava

a.kozon@gmail.com

Zapojení České republiky do řešení izraelsko-palestinského konfliktu¹

The Role of the Czech Republic in the Israeli-Palestinian Conflict

Radka Havlová

Abstrakt

Príspevok analyzuje zapojení České republiky do řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Česká republika jakožto malý stát má relativně omezené finanční i personální možnosti se podílet aktivně na řešení blízkovýchodního konfliktu. Zároveň má však historicky velmi dobrou pozici pro to, aby mohla vystupovat jako zprostředkovatel jednání mezi Izraelem a Palestinskou autonomií, neboť obě strany konfliktu mají dlouhodobé vztahy s Českou republikou (Československem) a Česká republika pro obě strany představuje důvěryhodného partnera. V rámci Evropské unie Česká republika během českého předsednictví EU podpořila obnovení mírového procesu na Blízkém východě a Blízký východ rovněž představuje jednu z prioritních oblastí zájmu české zahraniční politiky.

Abstract

The article analyses the role of the Czech Republic in solution of the Israeli-Palestinian conflict. The Czech Republic as a small state has relatively limited financial and personal possibilities to participate in an active way on solution of the Israeli-Palestinian conflict. Simultaneously it nevertheless has a very good position to play an active role in the peace process – the Czech Republic has a history of good relations with both Israel and the Palestinians and both parties of the conflict see the Czech Republic as a trustful partner. Therefore the Czech Republic could play an active role in the Israeli-Palestinian peace process which was clearly illustrated also under the Czech presidency of the European Union during which the Czech Republic supported restoration of peace talks between Israel and the Palestinian Autonomy. Middle East and Israeli-Palestinian peace process also represent one of the key area of interests of the Czech foreign policy.

¹ Tato studie byla vypracována v rámci Výzkumného záměru Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze MSM6138439909 „Governance v kontextu globalizované ekonomiky a společnosti“.

Klíčová slova

Česká republika, Izrael, Palestinská autonomie, Evropská unie, izraelsko-palestinský konflikt, malý stát

Key words

Czech Republic, Israel, Palestinian Autonomy, European Union, Israeli-Palestinian conflict, small state

1 Úvod

Česká republika jakožto malý stát má relativně omezené finanční i personální možnosti se podílet aktivně na řešení blízkovýchodního konfliktu.² Zároveň má však historicky velmi dobrou pozici pro to, aby mohla vystupovat jako zprostředkovatel jednání mezi Izraelem a Palestinskou autonomií, neboť obě strany konfliktu mají dlouhodobé vztahy s Českou republikou (Československem) a Česká republika pro obě strany představuje důvěryhodného partnera. V rámci Evropské unie Česká republika během českého předsednictví EU podpořila obnovení mírového procesu na Blízkém východě a Blízký východ rovněž představuje jednu z prioritních oblastí zájmu české zahraniční politiky.

2 Česko-izraelské vztahy

Česko-izraelské vztahy se z dlouhodobého hlediska pohybují na velice dobré úrovni. Tyto vztahy byly navázány již před vznikem Státu Izrael v roce 1948. Československo uznalo židovskou národnost krátce po založení nezávislého státu v roce 1918, což souviselo s osobní iniciativou prezidenta Masaryka na tomto poli a vycházelo z podpory, kterou československá inteligence vyjadřovala snaze Židů o jejich zrovnoprávnění a splnění jejich snů. Tato podpora byla vyjádřena i opakovaným konáním kongresů Světové sionistické organizace v Československu v meziválečném období. Ve druhé polovině 30. let v souvislosti s růstem moci nacistů v Německu se Československo postupně stalo jedinou demokratickou zemí ve střední Evropě, která přijímala židovské uprchlíky z Německa a dalších nedemokratických států. Během okupace Československa nacisty za druhé světové války však většina československých Židů zahynula v koncentračních táborech.

Po druhé světové válce Československo, zejména jeho ministr zahraničí Jan Masaryk, aktivně podporovalo řešení otázky budoucího uspořádání v oblasti mandátní Palestiny a vznik nezávislého Izraele. Československo se vyslovalo pro podporu

² Vzhledem k rozsahu příspěvku není podrobněji diskutována problematika teoretického přístupu k zapojení malých států do mezinárodních vztahů obecně a do řešení konfliktů specificky. Podrobněji například viz Drulák, Iver B. Neumann - Sieglinde Gstöhl, Vogel či Hey.

vzniku nezávislého Izraele a arabského státu navrhovaného v rezoluci VS OSN 181/II z roku 1947. Po vyhlášení nezávislosti uznala československá vláda nezávislý Stát Izrael již pět dní po jeho vyhlášení (19.5.1948) a 3.7.1948 Československo navázalo oficiální diplomatické styky s Izraelem. Ve válce za nezávislost v roce 1948 Československo významně přispělo k vítězství Izraele dodávkou zbraní a výcvikem vojenských odborníků. Česko-izraelské vztahy ve druhé polovině 20. století byly významně ovlivněny studenou válkou, kdy po šestidenní válce v roce 1967 bylo tehdejší Československo jako součást sovětského bloku dokonce nuceno přerušit diplomatické styky s Izraelem. Politická a ekonomická agenda československé ambasády v Izraeli byla převzata Rakouskem a izraelské zájmy v Československu byly v tomto období zastupovány neutrálním Švédskem. Diplomatické vztahy mezi Československem a Izraelem byly obnoveny až po pádu komunismu v Československu 9. února 1990. V současné době jsou tyto vztahy na vysoké úrovni v oblasti politické, ekonomické i kulturní spolupráce, k čemuž významně přispívají i čeští imigranti v Izraeli.

Od 90. let proběhlo několik vzájemných návštěv izraelských a politiků v České republice a českých představitelů v Izraeli. Mezi Českou republikou a Izraelem byly podepsány bilaterální dohody (např. o vzájemné spolupráci v oblasti obchodu, o zamezení dvojího zdanění, o spolupráci v oblasti letecké dopravy, o ekonomické, kulturní a vědecké spolupráci, o spolupráci v oblasti lékařského výzkumu, zdravotnictví či zemědělství). Vzájemná spolupráce se rozvíjí na vládní i nevládní úrovni a zahrnuje mimo jiné společné vědecké a výzkumné projekty zejména v oblasti technologií a zemědělství či výměny studentů. Spolupráce mezi Českou republikou a Izraelem se úspěšně rozvíjí i v oblasti ekonomiky. V roce 1996 byla mezi oběma státy uzavřena dohoda o volném obchodu a v roce 1997 dohoda o vzájemné ochraně investic. Velmi dobré obchodní vztahy se rozvíjí navzdory vypuknutí Druhé intifády, v prosinci 2009 například Česká republika a Izrael podepsali dohodu o uvolnění nejméně 600 milionů korun na společný průmyslový výzkum během následujících sedmi let.³ Již deset let rovněž funguje i Česko-izraelská smíšená obchodní komora, která hraje důležitou roli v rozvoji česko-izraelských obchodních, průmyslových a vědeckých kontaktů.

3 Vztahy České republiky s Palestinskou autonomií

Na rozdíl od bohatých politických, ekonomických a kulturních vztahů s Izraelem, nejsou vztahy s Palestinskou autonomií zdaleka tak rozvinuté zejména vzhledem k tomu, že se nezávislý palestinský stát teprve obtížně rodí. České Minister-

³ Viz „ČR a Izrael dají na společný výzkum během sedmi let nejméně 600 milionů korun“, dostupné z <http://www.czechinvest.org/cr-a-izrael-daji-na-spolecny-vyzkum-behem-sedmi-let-nejmene-600-milionu-korun> (29.3.2010).

stvo zahraničních věcí proto považuje Palestinu za „*stát ve stadiu zrodu (in statu nascendi)*.“ Zájmy České republiky v oblasti Palestiny zastupuje v současné době Styčný úřad České republiky v Ramalláhu. Podle údajů Ministerstva zahraničních věcí ČR jsou přímé česko-palestinské vztahy – v politické i ekonomické oblasti – uskutečňovány prostřednictvím Palestinské národní správy, která je oficiálním představitelem Palestinců a vykonává na Palestinských autonomních územích přesně vymezené pravomoci místní samosprávy. Česká republika se podílí v rámci mezinárodní pomoci na obnově a rozvoji palestinských území financováním a prováděním projektu elektrifikace oblasti Túbás na Západním břehu řeky Jordán, na který byly vládou ČR vyčleněny pro období 1996-99 více než 103 miliony Kč.

Vztahy s Palestinskou autonomií se rozvíjejí i v oblasti ekonomické, avšak většina obchodních kontaktů s palestinskými obchodníky byla v minulosti statisticky sledována v rámci obchodní výměny s Izraelem, a proto je odhad objemu česko-palestinské výměny problematický. Samostatné údaje za obchod s Palestinskou autonomií jsou poprvé v českých statistikách zachyceny za rok 1999, kdy podle údajů Ministerstva zahraničních věcí dosahoval český vývoz do Palestiny 12,6 tis. USD.

4 Závěr: Česká republika a řešení izraelsko-palestinského konfliktu

Vzhledem k rozloze a mezinárodně politickému postavení České republiky nehraje Česká republika v mírovém procesu na Blízkém východě takovou roli, jako světové velmoci (USA, či Rusko). Na počátku 90. let měl však bývalý prezident Československa Václav Havel ambiciózní představu, že by neutrální Československo mohlo fungovat jako zprostředkovatel při mírových rozhovorech mezi Izraelci a Palestinci díky svým dobrým vztahům s oběma stranami. Návrh však byl odmítnut izraelským premiérem Šamirem.

Účast ČR se projevuje ve dvou základních rovinách zahrnující politická prohlášení proti válce v oblasti a podporující pokračování mírového procesu v souladu s rezolucemi OSN a s politikou prosazovanou velmocemi; a humanitární pomoc představitelům Palestinské autonomie. Rozvojová pomoc Palestinské autonomii přitom (zaměřená zejména na životní prostředí a infrastrukturu) patřila v letech 2002 až 2007 mezi priority české humanitární a rozvojové pomoci v oblasti Blízkého východu.

Od vypuknutí Druhé intifády v září 2000 političtí představitelé ČR ve svých projevech a prohlášeních opakovaně zdůrazňují znepokojení nad pokračujícím násilím v oblasti a nutnost mírového řešení konfliktu na Blízkém východě; řešení založeného na respektování rezolucí OSN (zejména rezoluce RB OSN 242, 338, 1403,

1402 a 1397). Česká zahraniční politika rovněž aktivně podporuje mírové řešení izraelsko-palestinského konfliktu založené na tzv. „Cestovní mapě“ z dubna 2003 a ukončení terorismu v oblasti.

Od vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004 koordinuje Česká republika svoji zahraniční politiku vůči Izraeli a Palestinské autonomii s ostatními státy Evropské unie. Česká republika nadále podporuje mírové řešení konfliktu na Blízkém východě a během českého předsednictví Evropské unie se například Česká republika významně angažovala při organizaci dárcovské konference pro Gazu v lednu 2009. Zájem zapojit aktivně Českou republiku do řešení izraelsko-palestinského konfliktu vyjádřil i český premiér Fischer, který vyjádřil ochotu ČR pomoci se zprostředkováním mírových rozhovorů na Blízkém východě na ČR s oběma stranami konfliktu.⁴

Literatura

- [1] ČR a Izrael dají na společný výzkum během sedmi let nejméně 600 milionů korun, dostupné z <http://www.czechinvest.org/cr-a-izrael-daji-na-spolecny-vyzkum-behem-sedmi-let-nejmene-600-milionu-korun> (29.3.2010)
- [2] DOSENRODE, S., STUBKJAER, A. *The European Union and the Middle East*. London: Sheffield Academic Press, 2002, 179 s., ISBN 0-8264-6089-7
- [3] DRULÁK, P. Identita malého státu v mezinárodní politice. *Mezinárodní politika*, 1998, roč. 22, č. 11, s. 9-11
- [4] DUFEK, J., KAPLAN, K., ŠLOSAR, V.: Československo a Izrael v letech 1947 – 1953. Studie, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Nakladatelství Doplňěk 1993
- [5] *Fischer: ČR je připravena pomoci řešit blízkovýchodní konflikt*, dostupné z http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/fischer-cr-je-pripravena-pomoci-resit-blizkovychodni-konflikt/432686&id_seznam=6502 (9.2.2010)
- [6] HEY, J.A.K. (ed.). *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*. Boulder: Lynne Rienner, 2003
- [7] NEUMANN, I.B., GSTÖHL, S. *Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations*. Centre for Small State Studies, University of Iceland, May 2004, Working Paper 1-2004, dostupné z <http://www.unice.is/Apps/WebObjects/HI.woa/swdocument/1008303/Lilliputians+Endanlegt+2004.pdf> (15.3.2010)

---

⁴ „Fischer: ČR je připravena pomoci řešit blízkovýchodní konflikt“, dostupné z http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/fischer-cr-je-pripravena-pomoci-resit-blizkovychodni-konflikt/432686&id_seznam=6502 (9.2.2010)

- [8] Pojar, M.: Izrael. Stručná historie státu, Libri, Praha 2004
- [9] PŠEJA, P. (ed.) *Zahraniční politika České republiky vůči zemím Blízkého východu, Zakavkazska a Střední Asie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, 114 s., ISBN 80-210-2740-1
- [10] VOGEL, Hans. *Small States' Efforts in International Relations: Enlarging the Scope*, In Höll, Otmar (ed.), *Small States in Europe and Dependence*. Vienna: Braumüller, 54-68, 1983

PhDr. Ing. Radka Havlová, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta mezinárodních vztahů

Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka

Nám. W. Churchilla 3

130 67 Praha 3

havlova@vse.cz

Výpovedná hodnota osobnosti v komunikácii

Demonstration of personality in communication

Mária Holubová

Abstrakt

Platforma, z ktorej by sa mala odraziť prezentácia slovenskej národnej identity je komunikácia. Fakt, že Slovensko je už od roku 2004 členom EÚ nás nabáda prehodnotiť doterajšie postupy prezentácie a tradičný model myslenia a komunikácie v tejto rovine. Komunikačný model je vytvorený v súlade s novými požiadavkami a trendami a mohol by priniesť zmenu v procese vylepšenia imidžu SR v zahraničí. Prezentácia je proces, ktorý si vyžaduje dlhodobý vývoj a preto si myslíme, že pri jeho vytváraní je vhodné čerpať základy, ktoré vyrastajú z tradičného antického komunikačného modelu.

Abstract

Communication is platform from which the presentation of Slovak national identity should come out. The fact, that since 2004 Slovakia has been the member of the European Union leads us to re-think existing techniques of presentation and conventional model of thinking and communication at this level. The communication level is created in accordance with the new requirements and trends and could be the reason for a change in the process of image improvement of the Slovak republic abroad. Presentation is a process, which demands long-lasting development and that is the reason for us to think, that for its creation it is suitable to search for essentials, which loom from the traditional antic communication model.

Kľúčové slová

Psychológia osobnosti, sebareflexia, disharmonická osobnosť

Key words

Personality psychology, self-reflection, disharmoniously personality

Základným predpokladom kultivovaného jazykového prejavu je zvládnutie procesu nociónality. Dovoľme si tvrdiť, že tento proces je, čo sa týka našej národnej identity, na veľmi nízkom stupni. Premisa, z ktorej budeme vychádzať je pojem "Rétorika" a v procese nociónality budeme poznatky gréckej rétoriky aplikovať na úroveň slovenskej komunikácie. V tomto procese určitej analógie poukážeme na

negatíva úrovne našej komunikácie, ktoré zároveň poškodzujú aj proces prezentácie našej národnej identity.

Jazykový prejav chápeme ako komplex jazykových a mimojazykových prvkov. Ak sa táto kontinuita naruší, tak dochádza k falošnej asociácii, ktorá je signálom neprofesionality. Aby sme sa vyhlí tomuto fenoménu, musíme byť stopercentne zrozumiteľní, čo podporuje aj verbálna, vizuálna a akustická zložka. Cieľom moderného jazykového prejavu je štylizovať ho tak, aby zaujal, získal a podnietil k ďalšiemu uvažovaniu pomocou argumentácie a v prvotnej fáze nepúšťať sa do roviny presvedčovania. Základom moderného jazykového prejavu je sugestívnosť a hlavne prirodzenosť.

S negatívnymi procesmi, ktoré by mohli ohroziť psychosomatickú zložku našej osobnosti sa zaoberá psychológia osobnosti. Vzhľadom na zložitosť komunikačného procesu sa budeme v našej práci zaoberať problematikou, sebavedomia a sebaovládania, pričom tieto procesy tvoria zároveň, z pohľadu obsahu, stupne komunikačného modelu. Na lepšie dokreslenie situácie uvedieme výrok: „Kto chce hýbať svetom, nech najprv pohne sám sebou.“ Presne v tomto duchu sa nesie analýza a rozbor nasledujúcich pojmov.

Sebaúcta: je proces postavený na poznaní a vedomí si svojich možností, poznanie a vedomie si hranice pokiaľ môžeme ísť. Tieto hranice si v procese vývoja a následnej komunikácie určujeme sami. Ak nám ich určuje a signalizuje okolie je to znak, že sebaúctu nemáme.

Ľudia majú pozoruhodné spoločné schopnosti, ktoré nemôžu byť pokladané za dôsledok kultúry, histórie, jazyka alebo náhody. Zdá sa, že všetci ľudia sú motivovaní vrodenu snahou po sebaúcte, ktorá do značnej miery pomáha rozvíjať súhlas ostatných. Majú teda vrodenu potrebu vzájomne na seba pôsobiť. K sebaúcte prispieva aj to, že závisí na širokej palete naučených alebo vedomo zvolených hodnôt, o ktorých si ľudia oprávnenne alebo mylne myslia, že prevyšujú hodnotu ich života. Potreba hodnôt je vrodená, ich náplň nie. (Greenspan, 2008)

Sebavedomie: procesuálna podstata tohto pojmu je postavená na troch základných faktoroch:

1. výzor osobnosti
2. vystupovanie osobnosti
3. odbornosť osobnosti.

Faktory sú odstupňované induktívnym logickým postupom, od najjednoduchšieho po najzložitejší, ale je medzi nimi vzťah rovnováhy a rovnocennosti a všetky tri plnia dôležitú funkciu budovania sebavedomia.

1. Výzor osobnosti

Faktor rozhodne netreba chápať ako imidž, ktorý podlieha módnym trendom. Výzor osobnosti by sa nemal dostať do konfliktu, rozporu s identitou osobnosti. Treba si uvedomiť premisu – „Ako kto vyzerá, tak taký je.“ Nesnažíme sa násilne zmeniť svoj zovňajšok, lebo to čo sme vytvorili v súlade s duševným vývojom je hodnotné, môžeme to vylepšovať, ale nie zmeniť. Ak náš výzor neodráža naše vnútro, budeme pôsobiť rozporuplne a hlavne nepresvedčivo.

2. Vystupovanie osobnosti

Tvorí obsah neverbálnej komunikácie. Reč tela, mimika a gestikulácia je doplnkom verbálnej komunikácie, ktorá je ťažisková. V procese nácviku budeme pracovať na upokojuvaní a statickosti nášho tela a v priebehu jazykového prejavu hľadať svoje osobné a kontextové gesto. Pregnantná, afektovaná a páťosná mimika a gestikulácia signalizuje stratu argumentov a nástup našej emocionálnej podstaty. Problematiku by sme mohli ukončiť výrokom „Menej je niekedy viac“.

3. Odbornosť osobnosti

Je ťažiskový faktor sebavedomia. Vedomosti nadobudnuté štúdiom a poznaním však majú len vtedy význam, keď ovládame tú správnu formu, ktorou ich podať. Preto základom faktoru odbornosti je argumentácia a presvedčovanie, ktoré radíme k objektívnym faktorom a koncentrácia, ktorá je subjektívny faktor. Stupeň koncentrácie závisí niekedy aj od náhodných okolností, ako sú konflikty, choroby, počasie, medziľudské vzťahy.

V súčasnosti je proces argumentácie a presvedčovania v súlade s názorovou toleranciou základom verbálnej a neverbálnej komunikácie. Pojem argumentácia a argumentovanie môžeme považovať za synonymá a je to forma prejavu, ktorá uvádza argumenty ako motívy pre navrhované konanie. Presvedčanie je forma prejavu, ktorou sa usilujeme získať súhlas pre svoj názor na základe argumentov o jeho pravdivosti.

Argumenty sú postavené na sile výrazu, ktorá spočíva v našej odbornosti a vzdelanosti. Ak sa ocitneme v kolíznej komunikácii, v názorových rozporoch, na neistej pôde, ovládne nás pocit zlyhania. Stratu argumentov riešime pomalým vycúvaním z pozície kolízneho dialógu s formuláciami: týmto spôsobom sme sa problémom nezaoberali, pohľad z tejto strany je zaujímavý, pozriem sa na to bližšie. Silný výraz signalizuje stratu argumentov a nástup emocionálnej zložky osobnosti. Signalizuje nepripravenosť, neodbornosť, neistotu, čo súvisí s našou teóriou podstaty sebavedomia. V pociťovaní zlyhania sa snažíme zbaviť problému formou osob-

ného útoku, urážok a vulgarizmov. Rovina argumentácie postavená na sile výrazu tvorí základný predpoklad dopracovania sa k názorovej tolerancii.

Proces sebaovládania uzatvára komplex krokov, ktoré smerujú k zvládnutiu komunikačného modelu. Sebaovládanie definujeme ako disciplínu konania, kde ovládame pojmy slušnosť, zdvorilosť a takt aj v praxi. Na prvý pohľad sa zdá, že tieto tri pojmy vytvárajú jednoduchý synonymický rad, ale ich nocionálna podstata je úplne odlišná.

Slušnosť je nám daná a vyjadruje náš vnútorný postoj k okoliu. Jej základy dostávame formou výchovy a tento proces je vlastne ovplyvnený spoločenskou morálkou a jej zásadami.

Zdvorilosť je vyšší stupeň prejavu ľudského konania. Zdvorilosti sa môžeme naučiť. Základ tvorí proces ovládania sa a potláčania našej momentálnej nálady a v tomto procese by sme sa mali naučiť, že nemôžeme prejavovať sympatie a antipatie nášmu okoliu pod vplyvom momentálnej nálady. Ovládame sa až do takej miery, že sme schopní byť zdvorilí k nezdvorilému, v kolíznej situácii, k nižšie postavenému človeku. Slušnosť teda kategorizujeme ako postoj, zdvorilosť ako prejav osobnosti, rovina taktu, ako najvyššia forma disciplíny konania, predstavuje schopnosť osobnosti ako sa vyhnúť rozporom. My môžeme byť slušní, zdvorilí, inteligentní, vzdelaní a predsa všetky atribúty v danom momente zlyhajú a my porušíme hranice taktu. Rovina taktu nemôže slúžiť ako nástroj hodnotenia, lebo ide o momentálne zlyhanie a jej porušenie sa nedá určiť komplexne, ale môžeme určiť mieru taktu, ktorá závisí od našej schopnosti, pozorovať, kombinovať a samozrejme vhodne narábať so získanými informáciami.

Práve problematikou narábania s informáciami by sme chceli zavŕšiť interakciu prezentácie a komunikácie. V medzinárodných dimenziách komunikácie platí zásada, že ak chceme informácie dostávať, musíme sa ich naučiť podávať. Proces výmeny informácií sa nemôže niesť v duchu overenej, alebo neoverenej informácie, ale v pozícii prijatia, alebo odmietnutia danej informácie. Osvojenie si tejto interakcie v intenciách našej národnej identity sa nesie pod silný tlakom návykov, ktoré si nesieme z minulosti a preto si musíme uvedomiť, že platforma, z ktorej by sme sa mohli v našej spoločnosti odraziť, je sformulovaná v duchu „prezentovať znamená komunikovať“.

Záver

Platforma, z ktorej by sa mala odraziť prezentácia slovenskej národnej identity je komunikácia. Fakt, že Slovensko je už od roku 2004 členom EÚ nás nabáda prehodnotiť doterajšie postupy prezentácie a tradičný model myslenia a komunikácie

v tejto rovine. Komunikačný model je vytvorený v súlade s novými požiadavkami a trendami a mohol by priniesť zmenu v procese vylepšenia imidžu SR v zahraničí. Prezentácia je proces, ktorý si vyžaduje dlhodobý vývoj a preto si myslíme, že pri jeho vytváraní je vhodné čerpať základy, ktoré vyrastajú z tradičného antického komunikačného modelu.

Literatúra

- [1] CARBONELL, CH. O. *Evropské dějiny Evropy. Mýty a základy*. Praha :Univerzita Karlova, Karolinum, 2003.
- [2] DUROSELLE, J.-B. *L'Europe de 1815 à nos jours*. Paris : PUF, 1992.
- [3] GREENSPAN, A.: *Věk Turbulencí*. Praha : Fragment, 2008.
- [4] GWYNN, A. *Roman Education from Cicero to Quintilian*. New York, 1996.
- [5] HRUŠOVSKÝ, I. *Dialektika bytia a kultúry*. Bratislava : Obzor, 1975.
- [6] KRAUS, J. *Rétorika v dějinách jazykové komunikace*. Praha, 1981.
- [7] KRAUS, J. *Rétorika v evropské kultúre*. Praha : Academia AV ČR, 1998.
- [8] LUDVÍKOVSKÝ, J. *Marcus Tullius Cicero: Ukázky jeho spisů rhetorických a folisofických*. Praha, 1927.
- [9] MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Praha. 1986.
- [10] MACHOVEC, D. *Diogenes Laertios: Životy, názory a výroky proslulých filofu*. Pelhřimov, 1995.
- [11] PAŠIAK, J. *Krajina a jej kultúrny potenciál*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 2004.
- [12] PLATON. *Gorgias*. Praha. 1958.
- [13] QUINTILIANUS. *Základy rétoriky*. Praha. 1985.
- [14] VELKÝ SLOVNÍK CUDŽÍCH SLOV. *Veľký slovník cudzích slov*. Veľký Šariš : SAMO – AAMM, 1997.

PhDr. Mária Holubová

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
maria.holubova@umb.sk

Pripravenosť medzinárodného spoločenstva na riešenie humanitárnych kríz

Preparedness of the international community to solve humanitarian crisis

Dagmar Hoscheková

Abstrakt

Koniec 20. storočia sa vyznačoval z hľadiska bezpečnosti ľudstva celým radom pozitívnych tendencií. Čiastočný ústup od vojenských a iných silových riešení vnútroštátnych i medzinárodných konfliktov však automaticky neznamená aj dôsledné odstránenie krízových javov zo života spoločnosti. Humanitárne krízy sú špecifickým prejavom absencie bezpečnosti, pretože postihujú širokú oblasť ľudského bytia. Globálna humanitárna situácia sa v posledných rokoch výrazne zhoršuje. Civilné obyvateľstvo zostáva naďalej hlavným terčom a obeťou vojnových konfliktov. Príspevok mapuje inštitucionalizáciu prvkov pomoci v humanitárnych krízach a metódy riešenia na úrovni EÚ a OSN.

Abstract

Considering the security of mankind, the end of the 20th century can be characterized with many positive features. Elimination of military solutions of crisis situations does not mean elimination of crisis situations from our everyday life. The humanitarian crises are specific events of absence of security, because they endanger wide area of human beings. Global humanitarian situation is getting worse in the last few years. Civilians still remain the main target and victim of military conflicts. The paper is focused on institutionalization of elements of humanitarian aid and methods used in projects of the EU and the UN.

Klíčová slova

Humanitárna kríza, humanitárna pomoc, bezpečnosť, Európska únia, OSN.

Key words

Humanitarian crisis, humanitarian assistance, security, European Union, the UN.

1 Humanitárne krízy

Globálna humanitárna situácia sa v posledných rokoch výrazne zhoršuje. Civilné obyvateľstvo zostáva naďalej hlavným terčom a obeťou vojnových konfliktov. Ku koncu roku 2008 predstavoval počet ľudí, ktorí boli pod ochranou UNHCR, 34,5 mil. Z toho bolo 10,5 mil. utečencov; 826 000 osôb hľadajúcich azyl; 14,4 mil. ľudí bez domova; 1,4 mil. utečencov, ktorí sa vrátili do svojej pôvodnej vlasti a 6,6 mil. ďalších osôb. [5] Pokiaľ ide o prírodné katastrofy, Správa o svetových katastrofách z roku 2009 uvádza výrazné zvýšenie počtu takýchto kríz od roku 1990, pričom v roku 2005 ich počet kulminoval. Napriek faktu, že prírodné katastrofy si vyžiadali menej obetí na ľudských životoch, počet postihnutých osôb v núdzi sa zvýšil. [1] Bez pomoci bohatých rozvinutých štátov by situácia bola ešte horšia.

Humanitárne krízy sú špecifickým prejavom absencie bezpečnosti, pretože postihujú širokú oblasť ľudského bytia. V podstate neexistuje jednotná definícia humanitárnych kríz, môžu sa týkať rôznych oblastí, mať rôzny teritoriálny rozsah a rôzne časové pôsobenie. Pod pojmom humanitárna kríza (v angloamerickej literatúre sa používa pojem humanitarian crisis alebo humanitarian disaster) sa rozumie udalosť, alebo séria udalostí, ktoré predstavujú hrozbu pre zdravie a bezpečnosť spoločenstva alebo veľkej skupiny ľudí, odohrávajúce sa na rozsiahlom teritóriu. K humanitárnej kríze môžu viesť ozbrojené konflikty, epidémie, hlad, prírodné katastrofy či iné rizikové faktory. Dnes sa pojem humanitárne krízy spája najmä s ohrozením ľudských práv a poškodzovaním ideí *communitas humani generis*, keď sa ľudské komunity dostávajú do situácie, ktorá je z hľadiska súčasných morálnych a demokratických princípov nezlučiteľná s morálkou a odporujúca právu.

V tomto kontexte je významná definícia OSN, ktorá za humanitárnu krízu považuje zlyhanie všetkých alebo väčšiny funkcií ohraničeného administratívneho celku, kde je postihnutých viac ako 5.000 obyvateľov tak, že je ohrozený ich život, zdravie a majetok. OSN rozdeľuje humanitárne krízy podľa pôvodu na tri druhy, označované ako tri D:

- development – spôsobené vývojom, sociálnou transformáciou, občianskou vojnou, drastickým vyčerpaním zdrojov, etnickými a náboženskými konfliktami,
- defense – spôsobené obranou alebo naopak agresiou štátu voči štátu, vojenským konfliktom ktorý má dlhotrvajúci charakter a prináša okrem strát na životoch, narastanie počtu utečencov, zničenie životne dôležitých zdrojov a komunikácií, nárast biedy,
- disaster – spôsobené prírodnými alebo technologickými katastrofami.

Špecifickou vlastnosťou humanitárnych kríz je, že často kombinujú všetky tri prvky. V súvislosti s touto flexibilnou charakteristikou humanitárnych kríz možno dokumentovať aj súčasný stav riešenej problematiky vo svetovom meradle. Neexistuje jedno dominantné vedecko-výskumné centrum, ani riadiaci orgán pre túto oblasť ohrozenia ľudstva. Za koordinačné centrum riešenia humanitárnych kríz možno považovať OSN, predovšetkým Bezpečnostnú radu OSN, ako aj ďalšie podporné agentúry OSN (napr. United Nations High Commissioner for Refugees). Vo svojej činnosti sa riadia princípmi medzinárodného práva (humanitárna asistencia, Agenda For Peace). Podobné monitorovacie centrá má aj Európska únia (the Humanitarian Aid Department – ECHO), OBSE či NATO v podobe centier krízového manažmentu rôzneho typu a kompetencií. Ďalej existujú rôzne medzištátne a medzivládne agentúry (NGOs) zaoberajúce sa touto problematikou, orientované najmä na ekologické hnutia, rozvojovú a post-konfliktnú pomoc a cezhraničnú spoluprácu.

Poskytovanie humanitárnej pomoci v rámci Európskej únie súvisí s rozvojom spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Rozhodovanie o poskytovaní humanitárnej pomoci je potom záležitosť viac politická ako ekonomická pretože je viazaná na politiku zahraničných vzťahov EÚ. V rámci Komisie sa humanitárnymi aktivitami zaoberá generálne riaditeľstvo pre medzinárodnú spoluprácu, humanitárnu pomoc a krízové opatrenia na čele s komisárkou Kristalinou Georgievovou a po tom, ako Lisabonská zmluva nadobudla platnosť, aj vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku Catherine Ashtonová.

Samotné poskytovanie humanitárnej asistencie, pomoc obetiam prírodných katastrof alebo ozbrojených konfliktov mimo územia EÚ zabezpečuje ECHO. Od svojho založenia v roku 1992 poskytlo humanitárnu pomoc v krízových oblastiach vo viac ako 85 štátoch, ktorá zahŕňa dodávku nevyhnutných potravín, lekárskeho vybavenia, lekárskeho tímov, logistickú podporu a iné. [6]

2 Alternatívny pohľad

Dekonstrukcia pojmu sa týka hľadania a formovania iných príčin humanitárnych kríz, aké poskytujú medzinárodné vzťahy a medzinárodné právo. Podľa alternatívnych smerov sa doposiaľ humanitárne krízy skúmali len na základe eurocentrického náhľadu, ktorý všetky krízové udalosti hodnotí z pozície povahy a dôsledkov Vestfálskeho systému (a jeho koloniálnych dimenzií), vysvetľujú sa monokauzálné. Humanitárne krízy sa týkajú vždy narušenia kolektívnej identity, teda majú multikultúrnu a multisociálnu dimenziu. V súčasnom variabilnom a multikultúrnom svete nie je zmysluplné pýtať sa kedy a za akých podmienok má jeden štát poskytnúť pomoc inému štátu. Pretože za touto otázkou sa vždy skrýva egoistický

národný záujem štátu (štátov) – poskytovateľov humanitárnej pomoci. Z tohto hľadiska sú humanitárne krízy len dôsledkom falošnej identity, ktorá bola nanútená určitým územiam za účelom ich ovládania. Pomoc v humanitárnej kríze znamená len novú distribúciu moci, je to postkoloniálny syndróm o tzv. nutnosti pomáhať štátom, ktoré si nevedia pomôcť samé.

Nutnosť poskytovať pomoc v humanitárnych krízach, ktorú si medzinárodné spoločenstvo povýšilo na morálnu povinnosť, znamená z tohto pohľadu import cudzích hodnôt, distribuovanie implantovaného poriadku, čo nerieši podstatu humanitárnej krízy, len zvyšuje závislosť postihnutého štátu a potláča jeho schopnosť pomôcť si vlastnými silami a prostriedkami.

Alternatívne skúmanie ide ešte ďalej. Otázku legálnosti či nelegálnosti humanitárnej intervencie, ako aj definovanie a limitovanie rozdielov medzi ozbrojenou humanitárnou a neozbrojenou humanitárnou asistenciou považuje za irelevantnú. Všetky spomínané humanitárne intervencie sú len dôsledkom pragmatických cieľov a národných záujmov donorských štátov a s podstatou humanitárnych kríz nemajú nič spoločné. Tento rigidný prístup, hoci na prvý pohľad málo analytický, argumentačne podporujú mnohé skutočné udalosti. Agentúry OSN evidujú fakty a údaje pochádzajúce z doby krízy pred humanitárnou asistenciou a v pravidelných časových intervaloch po nej. Nie sú výrazné rozdiely v údajoch týkajúcich sa počtu obetí hladomoru, chorôb, nie sú rozdiely vo fungovaní administratívy, neexistuje dlhodobý a cieľavedomý návrat k stabilite. Ešte negatívnejšie sú v rôznych agentúrach a INGOs hodnotené dôsledky ozbrojenej humanitárnej intervencie. Prinášajú krátkodobé upokojenie situácie ale z dlhodobého hľadiska nedokážu zabrániť eskalácií nových ohnísk kríz so všetkými dôsledkami (sociálnymi, zdravotnými, kultúrnymi, politickými).

Podľa princípu dekonštrukcie, pôvodne literárnej, neskôr filozofickej metódy skúmania [2], ktorá sa uplatnila aj v medzinárodných vzťahoch, západná civilizácia všetky kľúčové pojmy vyjadrené jazykom zaťažila hodnotovo. Sú definované v párových kategóriách, v dvojiciach protikladov (vojna/mier, humanitárna kríza/humanitárna intervencia). Povaha týchto dvojíc nie je len protikladná, je hierarchická. Hierarchickosť znamená moc, pretože jeden pojem z páru je *a priori* dobrý a jeden zlý. Táto vnútrotextová symbolika je podľa dekonštruktivistov základom vnímania všetkých spoločenských vzťahov. Takýto zjednodušený výklad hierarchizácie moci sa uplatňuje aj v medzinárodných vzťahoch. Priamo v srdci teórií medzinárodných vzťahov leží nepreskúmaná dvojica pojmov humanitárna kríza/humanitárna intervencia.

A. Orford uplatňuje vnímanie humanitárnych kríz ako súčinnosť piatich aktérov, ktorí majú na základe rečového aktu, symboliky textu a párových kategórií špecifické úlohy v humanitárnej kríze a napomáhajú pri vytváraní falošnej identity. Prvým aktérom je zlý vládca, zlá vláda, neschopný režim, ktorý treba odstrániť, pretože ohrozuje domácu a zahraničnú politickú scénu. Druhým aktérom je ťažko skúšaný ľud krízovej krajiny, kde vládne hlad, kde nefungujú žiadne administratívne štruktúry, odohrávajú sa etnické čistky až genocída. Tretím aktérom je medzinárodné spoločenstvo (reprezentované jedným štátom, alianciou alebo medzinárodnou organizáciou) vystupujúce v úlohe záchrancu a riešiteľa problémov humanitárnej krízy. V mene univerzálnej spravodlivosti a medzinárodnej solidarity odstráni zlého vládcu, zlý režim a oslobodí ťažko skúšaný ľud. Štvrtým aktérom sú občania sveta. Keďže nemôžu priamo pomôcť, aspoň vyjadrujú súhlas so zákrokom, ktorý odstráni zlo. Podporujú prostredníctvom verejnej mienky štáty, ktoré sa na úlohu záchrancu podujmú, pretože aj takto prejavená solidarita má podľa všeobecnej mienky vysokú morálnu hodnotu. Piatym aktérom sú médiá. Moc a vplyv médií môže habitus všetkých štyroch aktérov meniť podľa okolností, meniť ich podstatu, záujmy, ciele, falšovať skutočnú motiváciu. Manipulovať s aktérmi, teda aj s verejnou mienkou je v súčasnosti len otázka peňazí a moci, ktorá za nimi stojí. [3]

Podľa alternatívnych smerov skúmania humanitárnych kríz je najväčším problémom odhalenia ich podstaty falošná identita, ktorá býva všetkým štyrom aktérom pripisovaná a je manipulovateľná. V postihnutých krajinách zabraňuje uskutočňovať vlastné rozhodnutia, ktoré by pochádzali od opozičných politikov a z disidentského hnutia. Preto skutočný pokrok v riešení humanitárnych problémov nemôže byť uskutočnený, ak sa bude medzinárodné spoločenstvo naďalej zaoberať len otázkou legálnosti a potrebou vymedzenia limitov pre použitie ozbrojenej humanitárnej intervencie alebo neozbrojenej humanitárnej pomoci a nie odkrývaním falošnej identity a skutočných záujmov všetkých aktérov zúčastnených v humanitárnych krízach.

Literatura

- [1] KNIGHT, L. *World Disaster Report 2009. Focus on early warning, early action*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 210s. ISBN 92-9139-142-5
- [2] DERRIDA, J. *Texty k dekonštrukcii*. Bratislava : Archa, 1993, 134s. ISBN 80-7115-046-0.
- [3] ORFORD, A. *Reading Humanitarian Intervention. Human Rights and the Use of Force in International Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003, 243s. ISBN 9780521804646.

- [4] MATHENSON, M. J. United Nations Governance of Postconflict Societies. In *The American Journal of International Law*. Vol. 95:76, 2001. s. 76–85.
- [5] *Statistical Yearbook 2008*. United Nation High Commissioner for Refugees, [2009] ISSN 1684-9051 [cit. 2010-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.unhcr.org/4bcc58cf9.html>>.
- [6] *Humanitarian aid, Annual report 2009*. European Commission, [2010] [cit. 2010-04-14]. Dostupný z WWW: http://ec.europa.eu/echo/index_en.htm

PhDr. Dagmar Hosčeková, PhD.

Univerzita Mateja Bela

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Katedra bezpečnostných štúdií

Kuzmányho 1

974 01 Banská Bystrica

dagmar.hoscekova@umb.sk

Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0788/08 „Pripravenosť Slovenskej republiky na riešenie humanitárnych kríz“.

Ochrana zaměstnance při změně v subjektech právního poměru

Employee Protection in the Change of the Legal Relationship Party

Andrea Hrdličková

Abstrakt

Autorka ve svém článku se zabývala změnou subjektů – tedy jednoho z prvků pracovního poměru z pozice ochrany zaměstnance. Důraz byl kladem na změnu zaměstnavatele. Změnou pracovního poměru rozumíme změnu některého z prvků tohoto právního vztahu, aniž by tím byla dotčena existence samotného právního poměru, neboť ten dále trvá. V obecné rovině v pracovním právu lze hovořit pouze o změně subjektu či o změně obsahu, nikdy ne o změně objektu. Vycházíme-li z předpokladu, že objektem pracovněprávního vztahu je výkon závislé práce, jehož kogentní úpravu nalezneme v zákoníku práce, pak jakékoliv odchýlení od této úpravy nelze připustit, neboť by se pak nejednalo o pracovní poměr.

Abstract

The author deals with the change of employment party, especially from a position of protecting employees. The emphasis is on change of employer. Change of employment meant a change of the elements of this legal relationship without prejudice to the legal existence of a relationship, because it insists on. In general, the labor law can only speak on change on the subject or content and never on change on the object. Assuming the premise that the object of the employment relationship is dependent work performance, which mandatory defined rules can be found in the Labour Code, then any deviation from that principle can't be allowed because it wouldn't be then any employment relationship.

Klíčová slova

Pracovní poměr, subjekt, obsah, objekt, zaměstnanec, zaměstnavatel, kogentní ustanovení.

Key words

Employment relationship, person, content, object, employee, employer, mandatory rule.

Pracovní právo jako právní odvětví reguluje výkon závislé práce fyzické osoby, tedy zaměstnance pro zaměstnavatele za odměnu. Při svém působení musí v sobě sladit funkci ochrannou a organizační a to tak, aby na jedné straně právní předpis umožňoval zaměstnavateli, aby prostřednictvím pracovní síly realizoval svůj předmět činnosti, ale zároveň zaměstnance chránil a snažil se vytvářet mu co nejstabilnější a nejlepší pracovní podmínky.

1 Změna prvků právního vztahu obecně

Změnou pracovněprávního vztahu rozumíme změnu některého jejího prvku s tím, že právní vztah nadále existuje. Máme-li se zabývat změnou prvků právního vztahu je nutno vyčlenit, co rozumíme pod pojmem prvek pracovněprávního vztahu. Mezi prvky zařazujeme objekt, subjekt, obsah.

1.1. Změna subjektu

1.1.1 Změna zaměstnavatele

Změna subjektu přichází v úvahu pouze na straně zaměstnavatele. Jedná se o organizační změny, které nepřinášejí v podstatě ani změnu okolního pracovního kolektivu, ani úkolů ani pracovních podmínek.¹ Změny subjektu na straně zaměstnavatele z důvodu organizačních změn upravuje zákoník práce v § 338 a násl. Zde je konstatováno, že k přechodu práv a povinností z pracovněprávních vztahů může dojít jen v případech stanovených zákoníkem práce nebo zvláštním předpisem (např. obchodní zákoník). Podle § 68 obchodního zákoníku zaniká společnost ke dni výmazu z obchodního rejstříku. Zániku obchodní společnosti předchází její zrušení s likvidací nebo bez likvidace, přechází-li její jmění na právního nástupce **Společnost se zrušuje**

- Uplynutím doby, na kterou byla založena.
- Dosažením účelu, pro který byla založena.
- Dnem uvedeným v rozhodnutí společníků nebo orgánu společnosti o zrušení společnosti jinak dnem, kdy toto rozhodnutí bylo přijato, dochází-li ke zrušení společnosti s likvidací.
- Dnem uvedeným v rozhodnutí soudu o zrušení společnosti, jinak dnem, kdy toto rozhodnutí nabude právní moci.
- Dnem uvedeným v rozhodnutí společníků nebo orgánu společnosti, pokud dochází k zániku společnosti v důsledku fúze, převodu jmění na posledního nebo v důsledku rozdělení, jinak dnem kdy toto rozhodnutí bylo přijato.

¹ Bělina M. : Pracovní právo, Praha C.H.Beck, Praha 2007, 3 vydání, str. 183

- Zrušením konkursu pro splnění rozvrhového usnesení nebo zrušení konkursu z důvodu, že majetek dlužníka je zcela nepostačující.

V souladu s ustanoveními zákona č. 125/2008 Sb. v platném znění o přeměnách obchodních společností a družstev **lze přeměnu uskutečnit**

- fúzí,
- rozdělením,
- převodem jmění na společníka,
- změnou právní formy².

Obchodní zákoník upravuje v §§ 476–488 smlouvu o prodeji podniku. Platí, že podle § 261 odst. 3/ písm. d/ obchodního zákoníku smlouva o prodeji podniku náleží mezi tzv. absolutní obchody, tedy, že se smluvní strany nemohou odchýlit od ustanovení § 480 obchodního zákoníku a následně přechod práv a povinností z pracovněprávních vztahů smluvně vyloučit. Zákon uvádí, že práva povinnosti vyplývající z pracovněprávních vztahů k zaměstnancům podniku přecházejí z prodávajícího na kupujícího.³

Úprava obsažená v § 338 zákoníku práce navazuje na právní úpravu přechodu práv a povinností z pracovněprávních vztahů obsaženou v § 249 zákona č. 65/1965 Sb. ve znění pozdějších předpisů, kam byla zařazena **v rámci harmonizace s právem Evropských společenství, konkrétně se směrnicí Rady 77/187/EHS ze 14. února 1977**, o sblížování právních předpisů členských států týkajících se zachování práv zaměstnanců v případě převodů podniků, závodů nebo částí závodů ve znění směrnice Rady 98/50/ES. Ještě před účinností zákona č. 262/2006 Sb. nahradila tuto směrnici směrnice **Rady 2001/23/ES ze dne 12. března 2001 o sblížování právních předpisů členských států týkajících se zachování práv zaměstnancův případě převodu podniků, závodů nebo částí podniků nebo závodů**. Směrnice jako jeden z důvodů jejího přijetí zmiňuje změny ve struktuře podniků, ke kterým dochází v důsledku převodů podniků, závodů nebo částí podniků nebo závodů na jiné zaměstnavatele. Podstatou směrnice je garance přechodu práv a povinností z pracovněprávních vztahů na nabyvatele vždy když dochází k převodu / přechodu / hospodářské jednotky, která si zachovává svou identitu a je považována za organizované seskupení prostředků zacílené na výkon hospodářské činnosti jako činnosti hlavní.⁴

² § 2 zákona č. 125/2008 Sb. ve znění pozdějších předpisů

³ § 480 zákona č. 513/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁴ Grupách T: Přechod práv a povinností při převodu činnosti nebo úkolů zaměstnavatele, Právní rádce 2/2009 str. 43

V případě převodu zaměstnavatele nebo jeho části nebo činností zaměstnavatele přecházejí práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů z převádějícího zaměstnavatele (převodce) na přejímajícího zaměstnavatele (nabyvatele), aniž by bylo třeba končit dosavadní pracovní poměr převáděných zaměstnanců a navazovat nový. Přechod práv a povinností z pracovněprávních vztahů na jiného zaměstnavatele nemůže být výpovědním důvodem ze strany převádějícího zaměstnavatele. Tato situace nastává bez ohledu na vůli a souhlas zaměstnance, nastává tedy ze zákona bez jakéhokoliv dalšího právního úkonu. Při přechodu práv a povinností přecházející na přejímajícího zaměstnavatele nejen práva a povinnosti z individuálních pracovněprávních vztahů jednotlivých zaměstnanců, ale i práva a povinnosti z kolektivních pracovněprávních vztahů, tedy i pracovněprávní závazky vyplývající z kolektivních smluv.⁵

Dochází-li k převodu činnosti zaměstnavatele nebo části činnosti zaměstnavatele nebo k převodu úkolů zaměstnavatele anebo jejich části k jinému zaměstnavateli, **přecházejí práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů v plném rozsahu na přejímající zaměstnavatele.** Za úkoly nebo činnosti zaměstnavatele se pro tyto účely považují zejména úkoly související se zajištěním výroby nebo poskytováním služeb a obdobná činnost podle zvláštních předpisů, které právnická nebo fyzická osoba provádí v zařízeních určených pro tyto činnosti nebo v místech obvyklých pro jejich výkon pod vlastním jménem a na vlastní odpovědnost. Za přejímajícího zaměstnavatele se bez ohledu na právní důvod převodu a na to, zda dochází k převodu vlastnických práv, považuje právnická nebo fyzická osoba, která je způsobilá jako zaměstnavatel pokračovat v plnění úkolů nebo činností dosavadního zaměstnavatele nebo v činnosti obdobného druhu.⁶

Před přechodem práv a povinností z pracovněprávních vztahů k jinému zaměstnavateli jsou dosavadní zaměstnavatel a přejímající zaměstnavatel povinni informovat odborovou organizaci nebo radu zaměstnanců o této skutečnosti a projednat s nimi za účelem dosažení shody stanovené nebo navrhované datum převodu, důvody převodu, právní, ekonomické a sociální důsledky převodu pro zaměstnance a připravovaná opatření ve vztahu k zaměstnancům. Pokud u zaměstnavatele nepůsobí odborová organizace ani rada zaměstnanců, je dosavadní a přejímající zaměstnavatel povinen informovat zaměstnance, kteří budou převodem přímo dotčeni a projednat s nimi uvedené skutečnosti.⁷ K přechodu práv a povinností z pracovněprávních vztahů také může dojít zrušením zaměstnavatele nebo rozdělením zaměstnavatele.

⁵ Hůrka P.: Zákoník práce a související ustanovení občanského zákoníku, ANAG 2008, 1. vyd. str. 767

⁶ § 338 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů

⁷ § 339 zákona č. 262/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů

Práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů přecházejí na zaměstnavatele nově vzniklé. Orgán, který rozhodl o rozdělení zaměstnavatele, určí, který z nově vzniklých zaměstnavatelů přejímá od dosavadního zaměstnavatele práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů.⁸

Zvláštní režim v § 343 a násl. zákoníku práce je stanoven pro zánik, převod a zrušení organizační složky státu, které nejsou právnickými osobami, ale v pracovněprávních věcech jednají za stát. Jestliže je účastníkem pracovněprávních vztahů Česká republika (stát), je právnickou osobou a je zaměstnavatelem. Za stát, jako příslušná v pracovněprávních vztazích, jedná a práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů vykonává organizační složka státu, která za stát v pracovněprávním vztahu zaměstnance zaměstnává⁹. Právní úkony činí v těchto případech vedoucí organizační složky státu¹⁰

Změna v organizačních složkách státu nemá za následek skončení pracovněprávních vztahů zaměstnanců vůči státu a sama o sobě není důvodem k rozvázání pracovního poměru se zaměstnanci státu, kterých se dotýkají tyto změny.

Ke změně subjektu na straně zaměstnavatele může také v souladu s **§ 342 smrtí zaměstnavatele, který je fyzickou osobou**. Je-li tedy fyzická osoba zaměstnavatelem, dochází analogicky jako v případě smrti zaměstnance¹¹ k zániku pracovněprávního vztahu, avšak s výjimkou případů pokračování v živnosti fyzickou osobou uvedenou v § 13 odst. 1/ zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání. Jedná se o

- Dědici ze zákona, pokud není dědiců ze závěti,
- Dědicové ze závěti a pozůstalý manžel nebo partner, i když není dědicem, je-li spoluvlastníkem majetku používaného k provozování živnosti,
- Pozůstalý manžel nebo partner splňující podmínku spoluvlastnického podílu k majetku používaného k podnikání, pokud v činnosti nepokračují dědicové.

Zanikne-li pracovní poměr nebo dohoda o pracovní činnosti zaměstnance v důsledku smrti zaměstnavatele – fyzické osoby, vystaví zaměstnanci úřad práce příslušný podle místa činnosti zaměstnavatele na jeho žádost potvrzení o zaměstnání, a to na základě dokladů předložených tímto zaměstnavatelem.

V souvislosti s převodem činností nebo úkolů zaměstnavatele – nebo jejich částí – k jinému zaměstnavateli, může dojít k přechodu práv a povinností zaměstnanců.

⁸ Bělina M. : Pracovní právo, Praha C.H.Beck, Praha 2007, 3 vydání, str. 184

⁹ § 9 zákona č. 262/2006 Sb. v pozdějším znění

¹⁰ § 11 odst. 3/ zákona č. 262/2006 Sb. v pozdějším znění

¹¹ § 48 odst. 4 / zákona č. 262/2006 Sb. v pozdějším znění

Hovoříme o tzv. outsourcingu. Outsourcing vysvětluje výkladový slovník jako vyčlenění určité podnikové činnosti mimo firmu, její převedení na dodavatele. Dochází k němu zpravidla tehdy, je-li toto řešení pro firmu nákladově či z hlediska kvality provedení dané činnosti výhodnější.¹² V praxi jde obvykle o situace, kdy se zaměstnavatel rozhodne určité činnosti vyčlenit ze svého provozu a převést je na třetí osobu. Outsourcing a s tím související převod zaměstnanců nachází oporu v zákoníku práce v § 338 s tím, že tato úprava se omezuje pouze na otázky spojené s převodem zaměstnanců z dosavadního zaměstnavatele na zaměstnavatele přejímajícího a s tím související přechod práv a závazků dotčených zaměstnanců. Platí, že k přechodu práv a povinností z pracovněprávních poměrů převáděných zaměstnanců na přejímajícího zaměstnavatele dochází v případě outsourcingu činností nebo úkolů zaměstnavatele vždy ke dni účinnosti smlouvy o outsourcingu. Tímto okamžikem účinnosti smlouvy o outsourcingu končí bez dalšího také pracovněprávní poměr převedených zaměstnanců k dosavadnímu zaměstnavateli.¹³ Platí, že počet zaměstnanců dotčených outsourcingem vyplývá z počtu osob zaměstnané v části outsourcingové části zaměstnavatele. Nutno je mít ale na paměti, že v rámci outsourcingu přecházejí na přejímajícího zaměstnavatele rovněž práva povinnosti z pracovněprávních vztahů vůči zaměstnancům, kteří v převáděné části dosavadního zaměstnavatele působili a byl s nimi rozvázán pracovní poměr, jestliže v době převodu vedli se zaměstnavatelem u soudu spor o neplatnost rozvázání pracovního poměru¹⁴

V případě, že mzda je sjednána v souladu s § 113 odst. 1 zákoníku práce mzdovým výměrem, přechází též právo na výplatu mzdy v něm sjednané na přejímajícího zaměstnavatele. Na rozdíl od pracovní smlouvy, kde se na jakékoliv změna musí smluvní strany dohodnout, je přejímající zaměstnavatel oprávněn mzdový výměr, po okamžiku, kdy na něj přešla práva a povinnosti z pracovního poměru, jednostranně změnit.¹⁵

1.1.2 Změna zaměstnance

Při vyjasňování si postavení a možných změn subjektů pracovněprávních vztahů je nutno vycházet z definice závislé práce, která je základním právním vztahem mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem a jejíž definice předpokládá osobní výkon práce zaměstnance pro zaměstnavatele. Z tohoto znaku je nutno dovodit, že změna na

---

¹² Urban Jan : Výkladový slovník řízení zdrojů s anglickými ekvivalenty ASPI Publishing, 2004 , str. 121

¹³ Smejkal L. K přechodu práv a povinností zaměstnanců, Právní rádce 1/2008 str. 26

¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.listopadu 2000, spis zn. 21 Cdo 2038/99, 21 Cdo 2055/99

¹⁵ Smejkal L. K přechodu práv a povinností zaměstnanců, Právní rádce 1/2008 str. 27

straně zaměstnanecké není možná. Pokud by práci začal vykonávat na místo původního zaměstnance jiný zaměstnanec, jednalo by se zásadně o vznik nového pracovního poměru a zánik předchozího pracovního poměru.¹⁶

2 Závěr

Článek nastiňuje možnou změnu subjektu na straně zaměstnavatele s odkazem na harmonizovanou právní úpravu v obchodním zákoníku. Pracovníprávní způsobilost zaměstnavatele, který je právnickou osobou, se odvozuje v úpravě v obchodním zákoníku. Z obsahu článku plyne, že možná změna v subjektu pracovníprávního vztahu je možná, zejména uvedenými způsoby, na straně zaměstnavatele. Změna na straně zaměstnance se nepřipouští, neboť v pracovníprávních vztazích musí jít o osobní výkon práce.

Literatura

- [1] BĚLINA, Miroslav. *Pracovní právo*. [3.doplňené a přepracované vydání] : Praha C.H.Beck, 2007. 572 s. ISBN 978-80-7179-672-5
- [2] HOCHMAN, Josef, KOTTNAUER, Antonín, ÚLEHLOVÁ, Helena. *Nový zákoník práce s komentářem, použitelnou judikaturou a předpisy souvisejícími* [2.vydání.] : Praha, Linde Praha, a. s. 2008. 927 s. ISBN 978-80-7201-724-9
- [3] HURKA, Petr, BEZOUŠKA, Petr, SCHMIED, Zdeněk. *Zákoník práce a související ustanovení občanského zákoníku*. [1.vydání.] : Olomouc, ANAG, 2008. 943 s. ISBN 978-80-7263-481-1

JUDr. Andrea Hrdličková

Mendelova univerzita Brno

Ústav práva a humanitních věd

Zemědělská 1

613 00 Brno

andrea.hrdlickova@mendelu.cz

¹⁶ Bělina M. : Pracovní právo, Praha C.H.Beck ,Praha 2007, 3 vydání, str. 183

Školská sociálna práca zameraná na drogovú problematiku v prostredí vysokých škôl

School Social Work Focused on Drug Problems at Universities

Renáta Hrušková

Abstrakt

Problematika zneužívania návykových látok ako aj závislosti na týchto látkach predstavuje vážny spoločenský problém dotykajúci sa tiež vysokoškolského prostredia. Škola ako sociálna inštitúcia zastáva dôležité miesto v našom spoločenskom systéme. V posledných rokoch je narastajúca potreba sociálnej práce viditeľná okrem iných aj v rezorte školstva. V príspevku preto poukazujeme na dôležitosť výkonu sociálnej práce kvalifikovanými sociálnymi pracovníkmi v prostredí vysokých škôl, pričom z dôvodu narastajúcich sociálno-patologických javov v našej spoločnosti sa nám javí ako potrebné zamerať sa na zneužívanie návykových látok i medzi študentmi vysokých škôl.

Abstract

The problem of misuse of addictive substances as well as dependence on those substances, represents a serious social problem that also relates to campus. Schools as social institutions play an important role in our social system. The increasing need for social work in the last years can be also observed in our educational system. This paper therefore focusses on the importance of performing social work on campus by qualified social workers. Due to increasing number of social pathologies in our society it seems necessary to focus on misuse of addictive substances also among the undergraduate students.

Kľúčové slová

Droga. Návykové látky. Školská sociálna práca. Vysokoškolská mládež.

Key words

Drug. Addictive substances. School social work. Undergraduate students.

Na Slovensku sociálna práca najmä v posledných rokoch naberá na spoločenskom význame, pričom výrazný rozvoj bol zaznamenaný tak po kvalitatívnej ako aj kvantitatívnej stránke. Narastajúca potreba sociálnej práce bola zaznamenaná aj v oblasti školstva. Škola ako sociálna inštitúcia zastáva dôležité miesto v spoločenskom systéme a preto je nutné, aby táto narastajúca potreba bola akceptovaná a realizovaná.

Sociálna práca v prostredí vysokých škôl má viacero podôb a zastrešuje rôzne oblasti pomoci. Jednou z oblastí školskej sociálnej práce je aj oblasť sociálno-patologických javov, medzi ktoré okrem iného zaraďujeme aj problematiku zneužívania návykových látok. Konzumácia návykových látok ako aj vznik závislosti na týchto látkach predstavuje vážny spoločenský jav, ktorý má narastajúcu tendenciu a narastajúci globálny spoločenský význam. A práve preto sa v tomto príspevku budeme venovať oblasti školskej sociálnej práce zameranej na problematiku zneužívania návykových látok študentmi vysokých škôl.

Mládež ako riziková skupina

Problematika zneužívania návykových látok ako aj závislosti na týchto látkach predstavuje vážny spoločenský problém už celé desaťročia. Aj keď na Slovensku dnes už máme vybudovanú pomerne dobrú sieť zdravotnej, sociálnej či inej pomoci vzťahujúcej sa k tejto problematike, situácia je naďalej vážna. Nadmerné užívanie či dokonca zneužívanie návykových látok sa dotýka celej spoločnosti, takmer všetkých vekových skupín bez rozdielu pohlavia. Nadmerné užívanie nepriaznivo pôsobí na organizmus človeka, vplýva na kvalitu jeho života, narušuje medziľudské vzťahy. Najohrozenejšou skupinou v našej spoločnosti sú deti a mladí ľudia u ktorých je riziko zneužívania návykových látok veľmi veľké. Alarmujúce je, že neustále klesá veková hranica prvého kontaktu s drogou.

Vysokoškolských študentov budeme označovať pojmom mladí ľudia z dôvodu, že v našej spoločnosti nie je začiatok dospelosti jednoznačne vymedzený. Z právneho hľadiska je dospelosť definovaná jasne, ale „právna dospelosť, ako signál pre zmenu spoločenského statusu mladého človeka nie je spoločnosťou akceptovaná“ (Vágnerová, 2000, s. 301). Dospelosť z biologického pohľadu je určená zrením (je viazaná na vek), avšak z psycho-sociálneho hľadiska je určenie dospelosti omnoho zložitejšie. Premena adolescenta resp. dospievajúceho človeka na dospelého nebýva jednoznačne časovo určená najmä preto, že prebieha u rôznych ľudí v odlišnom veku. Najčastejšie sa považuje za koniec dospievania zapojenie sa do stáleho pracovného pomeru, ktorý je spájaný s ekonomickou samostatnosťou zbaľujúcou jedinca závislosti na orientačnej rodine. V súčasnosti nastáva čoraz väčšie oddiaľovanie konca dospievania, predlžovanie životnej fázy nazývanej mladosť.

Ako obdobie konca dospievania literatúra uvádza obdobie medzi 20. a 32. rokom života. Predĺženie obdobia mladosti mala za následok najmä expanzia vzdelávania, ktorá spôsobila, že mladí ľudia ostávajú žiť spolu s rodičmi oveľa dlhšie ako tomu bolo doposiaľ.

Podľa T. Dimoffa a S. Carperu (1994) je mládež sociokultúrnym javom, ktorého formy predstavujú historicko-spoločenskú dimenziu, čo znamená historicky meniace sa zoskupenie mládeže, meniace sa sociálne postavenie a právne vzťahy, ako i každodenné kultúrne praktiky, nachádzajúce svoj výraz v spôsobe života mládeže. Najvýznamnejšou charakteristikou súčasnej mládeže je jej individualizácia, ktorá sa stáva na jednej strane zdrojom doposiaľ nevídaných možností, ale súčasne aj zdrojom jej vlastného ohrozenia. Mládež sa tak stáva ako celok rizikovou skupinou v spoločnosti v oveľa väčšej miere ako ktorákoľvek iná sociálna či veková skupina obyvateľstva.

Najväčší prieskum užívania drog v populácii orientovaný na vysokoškolskú mládež (vo veku 19 - 24) bol zrealizovaný v roku 2008. Na Slovensku drogovú scénu monitoruje Národné monitorovacie centrum, ktoré je zamerané na monitorovanie a vyhodnocovanie drogovej situácie na Slovensku s prepojením na Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť. Informácie o stave drogovej problematiky (o vývoji, nových trendoch, preventívnych opatreniach, trhu s drogami a pod.) na národnej úrovni sú sústredené vo Výročnej správe o stave drogovej problematiky na Slovensku. Stálymi a zároveň najdôležitejšími princípmi súčasnej Slovenskej drogovej problematiky je znižovanie dopytu po drogách, znižovanie dostupnosti drog, znižovanie rizík súvisiacich s užívaním či zneužívaním drog. Školská sociálna práca zameraná na vysokoškolskú mládež, je uplatňovaná vo všetkých zmienенých oblastiach.

Nebezpečenstvo drog spočíva hlavne v návykovosti, ale i v rôznych negatívnych účinkoch, ktoré užívanie drog vyvoláva. J. Lietava (1997, s.13) definuje drogu ako „každú substanciu, ktorá po vpravení do živého organizmu môže zmeniť jednu alebo viacero jeho funkcií.“ Podľa tejto definície možno za drogy pokladať všetky prírodné a syntetické látky účinkujúce na centrálnu nervovú sústavu. Človek, ktorý drogu užíva, sa nemôže vyhnúť nežiaducim účinkom. Droga neohrozuje len samotných konzumentov, ale i ľudí žijúcich v ich blízkosti (rodina, priatelia). Preto pri užívaní drog hovoríme o bio-psycho-sociálnom modeli negatívnych dôsledkov, pričom o tomto modeli musíme hovoriť ako o celku.

Prečo mladý človek siaha pod droge?

Otázkou prečo mladý človek siaha po droge, sa už zaoberalo mnoho ľudí, či už to boli odborníci alebo laická verejnosť. Mladí ľudia sú usporiadaní bio-psycho-sociálne prijať a tolerovať drogu. Droga ponúka výnimočný zážitok, odlišný od reality. Pod vplyvom drogy študent zabúda na svoje starosti so školou, na svoje problémy s láskou, s rodičmi, príp. na iné. Droga ponúka konzumentovi vo chvíli opojenia „žiť naplno“. Bohužiaľ, len na chvíľu. Motivácia siahnuť po droge môže byť individuálna, zahŕňajúca motívy akými sú neujasnený a neobjasnený zmysel života, zvedavosť a túžba poznávať, pátranie po absolútnych pravidlách, túžba po spravodlivosti, slobode a iné, ale i sociálna, kde motívom môžu byť napr. transkultúrne vplyvy, politická situácia, náboženské vplyvy, orientácia na vzory, prijatie noriem správania sa náhradnej referenčnej skupiny a iné. Odpoveď na otázku prečo sa jedinec v určitom momente, či konkrétnej situácii rozhodne užívať drogu je podľa Račkovej (2007, s. 431) „multifaktorovo podmienené. Navyše výsledné správanie nemusí byť vždy racionálne, a ako také nie je jednoduché ho predikovať“.

Podľa sociálno-psychologického zistenia najčastejšou príčinou prečo študenti vysokých škôl (a nielen oni) siahajú po drogách, je túžba po získaní nových zážitkov, sklon experimentovať a zvedavosť. T. Dimoff a S. Carpera (1994, s. 112-162) uvádzajú príčiny ako sú zvedavosť, nuda, túžba po príjemnom zážitku, vplyv skupiny, útek pred problémami. U vysokoškolského študenta sa môže stať motiváciou k droge aj nevládanie adaptačných procesov. Nie každý študent dokáže s ľahkosťou zvládnuť prechod zo strednej školy na vysokú a hravo sa prispôbiť vysokoškolským podmienkam a pravidlám. Na študenta sú v porovnaní so strednou školou kladené zvýšené požiadavky na pracovný výkon, a podstatne vzrástol aj rozsah a náročnosť učiva. Ak tento adaptačný proces študent nevláda resp. zvláda len s ťažkosťami, dostáva sa do situácií ktoré sú pre neho stresové či záťažové. Určité percento študentov má v priebehu prvého roku štúdia problémy prispôbiť sa novým požiadavkám, ktoré na neho kladie vysokoškolské štúdium. Niektorí študenti sa snažia svoje problémy riešiť alkoholom, či inými drogami. Nevládanie adaptačných procesov býva častou príčinou aj ukončenia štúdia. Ďalšou skutočnosťou, ktorá môže viesť k zvýšenej konzumácii alkoholu či iných drog u vysokoškolskej mládeže je väčšia miera slobody, ktorú vysokoškolák ako dospelá osobnosť má. Rodičia svoje už dospelé dieťa viac rešpektujú, dôverujú a doprajú mu viac samostatnosti. Nie každý dokáže s toľkou „slobodou“ adekvátne naložiť - diskotéky, nočné hýrenie, zábava a k tomu alkohol, príp. iné drogy. Osobitnú skupinu tvoria študenti žijúci na internátoch u ktorých kontrola zo strany rodičov je minimálna. Život na vysokoškolskom internáte má sice svoje pravidlá, ale nijak študenta neobmedzuje. Aj užívanie si „slobody“ má svoju mieru. Nadmerná konzumácia

mácia alkoholu alebo iných drog, môže neskôr vyústiť do až nekontrolovaného užívania.

Sociálna práca v prostredí vysokých škôl

V súvislosti so sociálnou prácou v prostredí vysokých škôl, resp. v súvislosti so školskou sociálnou prácou sa nám naskytá otázka kto vykonáva túto sociálnu prácu. V poslednom období bolo často počuť o pozícii školského sociálneho pracovníka. Pozícia školského sociálneho pracovníka sa napriek snahám na Slovensku ešte nerozvinula, aj keď v niektorých krajinách je táto pozícia inštitucionalizovaná už pomerne dlho. Sociálny pracovník je na vysokých školách zväčša reprezentovaný prevažne internými pedagogickými zamestnancami, ktorí majú vzdelanie (príp. aj prax) v príslušnom, alebo príbuznom odbore. Na vysokých školách väčšinou ide o zamestnancov, ktorí majú vyštudovanú psychológiu alebo učiteľský odbor psychológia a ďalší. Určitý rozdiel je v zameraní školy. Technicky zamerané vysoké školy či univerzity majú užší výber spomedzi vlastných pedagogických pracovníkov ako humanitne zamerané školy. Okrem interných pracovníkov zabezpečujú sociálnu pomoc aj externí pracovníkmi. Väčšinou sa jedná o psychológov a len zriedkavo o sociálnych pracovníkov vyštudovaných v odbore. Externí pracovníci sú zväčša zmluvne viazaní iba na niekoľko hodín týždenne, čo im neumožňuje byť pre študenta každodenne k dispozícii.

Na vysokých školách či univerzitách pomoc zameranú na drogovú problematiku poskytujú centrá s rôznym názvom napr. centrá protidrogových a poradenských služieb, alebo centrá poradensko-psychologických služieb a pod.

Školská sociálna práca vo vzťahu k drogovej problematike zahŕňa tak prevenciu, ako aj včasnú diagnostiku, krízovú intervenciu, poradenstvo, spoluprácu s vrsťovníkmi, spoluprácu s rodinou, vyhľadávaciu činnosť, informačnú činnosť ale aj výskum a jeho podporu. K jej základným formám patrí práca s jednotlivcom i skupinou. Zameriava sa na študentov, ktorí neužívajú drogy vôbec (v rámci prevencie), ale najmä na študentov ktorí drogy užívajú s akoukoľvek frekvenciou. Zameriava sa na študentov:

- ktorí s drogou ešte len experimentujú, kde je hlavným motívom zvedavosť, s cieľom poznať príjemné pocity,
- ktorí užívajú drogu rekreačne, pri ktorom je hlavným cieľom uvoľnenie, relax, príjemné pocity. Často je spojené napr. s posedením v kruhu priateľov,
- ktorí užívajú drogu príležitostne - pri nejakej príležitosti, napr. oslave narodenín, sviatkov, výročia a pod. zväčša ide o „spoločensky tolerované“ drogy,

- ktorí užívajú drogu pravidelne, s istou frekvenciou. Toto užívanie môže byť spojené aj s istým životným štýlom, napr. hudobné festivaly, víkendové party a pod.

Zameriava sa i na tých:

- u ktorých užívanie drog vyvoláva biologické, psychologické alebo sociálne problémy, s ktorými si postihnutý len ťažko dokáže poradiť sám, prípadne si s nimi nedokáže poradiť vôbec,
- u ktorých ide o neprimerané až patologické užívanie drogy.

Z našich prieskumov vyplynulo, že experimentujúci, rekreační alebo príležitostní konzumenti spravidla nevyhľadávajú pomoc a to hlavne z dôvodu, že nepovažujú svoje občasné užívanie za zdravie, či osobnosť ohrozujúce. Sú presvedčení, že majú nad drogou kontrolu. Na druhej strane, niektorí študenti u ktorých sa objavili problémy súvisiace s užívaním, požiadali o pomoc pracovníka centra resp. obrátili sa o pomoc na mimoškolského odborníka. S prosbou o pomoc sa obracajú nielen samotní vysokoškolskí užívatelia, ale aj ich priatelia či rodinní príslušníci, ktorí chcú postihnutému pomôcť.

K metódam uplatňovaným v rámci školskej sociálnej práce s vysokoškolskou mládežou v oblasti zneužívania návykových látok patria:

- sociálne poradenstvo,
- diagnostické metódy – anamnestický rozhovor, pozorovanie, posudzovanie správ odborníkov,
- terapeutický rozhovor,
- vyjednávanie,
- mediácia.

Prioritou školskej sociálnej práce je najmä znižovať riziká a predchádzať ďalšiemu zhoršovaniu situácie v oblasti zneužívania návykových látok a v konečnom dôsledku vytvárať v škole zdravé sociálne prostredie.

Záver

V závere by sme chceli poukázať na skutočnosť, že okrem iného dynamická povaha súčasnej doby podnietila aj k zmenám v oblasti sociálnej práce. Sociálna práca sa stáva neodmysliteľnou súčasťou akejkoľvek organizácie či už sa jedná o podnik, školu alebo inú organizáciu. V dôsledku nových požiadaviek na kvalitu školského vzdelávania, ako aj nárastu sociálno-patologických javov, ktoré so sebou moderná spoločnosť prináša, sa ukazuje ako nevyhnutnosť poskytovať profesionálne vykonávanú sociálnu prácu v prostredí vysokých (ale aj základných a stredných) škôl.

Poskytovanie sociálnej práce v prostredí vysokých škôl by malo byť nevyhnutnou súčasťou každej vysokej školy či univerzity, pričom ideálne by bolo zastrešovať čo najširší rámec pomoci. Niektoré vysoké školy sa touto cestou už pustili. My dúfame, že ich bude stále viac. Pretože úlohou vysokých škôl je nielen odborne pripraviť študenta na vstup do sveta práce, ale tiež pomáhať pri formovaní zdravej osobnosti.

Literatura

- [1] *Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť: Výročná správa 2009: stav drogovej problematiky v Európe* [online]. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej unie [2009] [cit. 2010-03- 20]. Dostupný z [www: <http:// www.emcdda.europa.eu>](http://www.emcdda.europa.eu)
- [2] DIMOFF, T. – CARPER, S. *Berie vaše dieťa drogy?* 1 vyd. Bratislava: Obzor, 1994. 186 s. ISBN 80-215-0274-6.
- [3] LIETAVA, J. *Drogy v dejinách ľudstva*. Nitra: Nitrianske tlačiarne a.s., 1997. 288 s. ISBN 80- 85313-38-3.
- [4] ONDREJKOVIČ, P (ed.) a kol. *Sociálna patológia*. 2. rozšírené vydanie. Bratislava: Veda , 2001. 310 s. ISBN 80-224-0685-6.
- [5] RAČKOVÁ, M. Prečo fajčia cigarety poslucháči košických vysokých škôl?. PETRUCIOVÁ, J. – FEBER, J. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Človek - dejiny - hodnoty*. Ostrava, 25.9. - 26. 9. 2006. Ostrava: REPRO-NIS, 2007, s. 430-433. ISBN 80-7368-273-7.
- [6] *Súhrn výročnej správy o stave drogovej problematiky na Slovensku (Národná správa 2009 (údaje 2008) pre EMCDDA/REITOX)* [online]. [cit. 2010-03- 20]. Dostupné na internete:<<http://www.infodrogy.sk/index.cfm?AreaID=152&LibraryID=1&module=Library&page=DocumentList>>
- [7] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: detství, dospělost, stáří*. 1 vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0. Období mladé dospelosti, s 301-373.

Mgr. Renáta Hrušková

Technická univerzita v Košiciach

Katedra spoločenských vied

Vysokoškolská 4

042 00 Košice

renata.hruskova@tuke.sk

Sociálno-ekonomická kríza spoločnosti a jej dôsledky pri vytváraní emocionálnej inteligencie a sociálneho vedomia u mladých ľudí

Socio-economic crisis and its implications in the development of emotional intelligence and social consciousness among young people

Anna Imrichová

Abstrakt

Imrichová, Anna: Sociálno- ekonomická kríza spoločnosti a jej dôsledky pri vytváraní emocionálnej inteligencie a sociálneho vedomia u mladých ľudí.

Text príspevku je zameraný na základné aspekty výchovy a vzdelávania budúcich sociálnych pracovníkov, rozvoj emocionálnej inteligencie, sociálneho vedomia a kompetentného správania pre prácu s klientmi už v období štúdia na strednej škole v čase ekonomickej a sociálnej krízy.

Abstract

Imrichová, Anna: Socio-economic crisis and her implications in the development of emotional intelligence and social consciousness among young people.

The text of the paper is focused on fundamental aspects of education and training of future social workers, the development of emotional intelligence, social knowledge and competent to conduct work with clients already in the period of study in high school in times of economic and social crisis.

Kľúčové slová

Sociálny pracovník, sociálne vedomie, emocionálna inteligencia, sociálne cítenie, kompetentné správanie sa sociálneho pracovníka, komunikácia, láskavosť, pochoopenie klientov, úloha pedagógov vo výchove, náplň pracovných činností sociálneho pracovníka.

Key words

Social worker, social consciousness, emotional intelligence, social conscience, is competent to conduct a social worker, communication, kindness, understand-

ding clients, the role of teachers in education, job description of the work of social workers.

Ekonomicko-sociálna kríza v súčasnosti je životnou skúškou mnohých jednotlivcov, rodín, a komunit. Ako ohrozené skupiny sa v nej ocitajú ľudia pochádzajúci z hromadných prepúšťaní, z prepúšťaní malých firiem, ľudia prichádzajúci zo zahraničia a ľudia, ktorí sa tradične ocitajú v ohrození napr. absolventi, mamičky po materskej dovolenke, osoby so zdravotným postihnutím, matky s deťmi, starší ľudia vo veku blízkom dôchodkovému veku, dlhodobo nezamestnaní, príslušníci etnických menšín, ľudia s nízkou kvalifikáciou, imigranti a bezdomovci.

Všetci títo ľudia zrazu na trhu práce nemajú ponuku. Sú nešťastní, frustrovaní, dostávajú sa do depresie. Ťažké podmienky kvôli strate zamestnania nastávajú v dôsledku krízy najmä v regiónoch južného a východného Slovenska, kde o prácu prichádzajú a nenachádzajú ju aj vysoko kvalitní ľudia, dokonca kvalitní ľudia, ktorí majú vysokoškolské vzdelanie. Menej touto krízou sú postihnutí a trpia obyvatelia západoslovenského kraja, aj ďalších krajov. Strata zamestnania ide ruka v ruku s príchodom chorôb, zlým zdravotným stavom, zlým zdravotným štýlom a zlou sociálnou klímou v rodine. Hlavnou snahou má byť, aby ľudia prácu nestrácali, pretože v danej situácii je jej hľadanie nesmierne ťažké, najmä v niektorých oblastiach, ako napr. strojársky priemysel, automobilový priemysel, a iných odvetviach kde sa zamestnanci nenaberajú. Napriek nie najlepšej perspektíve súčasnosti zamestnať sa, vidím klad v tom, že dialóg medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, je podstatne lepší, je tu väčšia ochota oboch strán k ústupkom a ich úprimná snaha pristupovať k prepúšťaniu až ako k poslednému možnému kroku. Dôležité je predísť tomu, aby sa človek stal nezamestnaný a aby pristúpil aj k dočasnej redukcii pracovnej doby, možno aj k redukcii platu, ak sa zachová pôvodné pracovné miesto.

Táto situácia má priamy dopad na všetkých ohrozených, na ich rodiny a rodinných príslušníkov. Neustály dennodenný zápas o živobytie a zabezpečenie potrieb jednotlivcov či rodiny, sa premieňa do vzťahov, komunikácie a do emocionálneho správania sa ohrozených voči svojmu okoliu, rodine, komunite. Tieto problémy zapríčiňujú, že sa strácajú morálne hodnoty, vzniká deficit emocionálnej inteligencie, ktorá podnecuje u ľudí hodnoty ako láska, úcta, priateľstvo, rešpekt, rovnosť, sloboda, dobrá vôľa, tolerancia, dôvera, poctivosť, čestnosť, vzájomná pomoc a spolupráca. Rodičia opúšťajú kvôli pracovným možnostiam svoje deti a cestujú za prácou do vzdialenejších lokalít. Nastávajú poruchy vo výchove a vývine, deti sú vychovávané ulicou, kamarátmi, pôsobia na nich médiá a okolitý svet, pričom im chýbajú základné emocionálne presvedčenia, princípy a zručnosti.

Možno povedať, že dnes v čase hospodárskej krízy a veľkých ekonomických a sociálnych zmien vo svete, preto čoraz viac vyvstáva potreba výchovy mladých ľudí k správnym postojom, morálnym hodnotám, sociálnemu vedomiu a emocionálnej inteligencii.

Tento výchovný aspekt je o to viac dôležitý pri výchove a vzdelávaní budúcich sociálnych pracovníkov, ktorých hlavný cieľ pracovnej činnosti, spočíva v opatere, starostlivosti a pomoci klientom.

Doba v ktorej žijeme je ťažká, charakteristická špecifickými podmienkami, bojom o zaradenie sa a umiestnenie na trhu práce, a do budúcnosti vyvstávajúcou potrebou permanentnej starostlivosti a pomoci klientom. Mladí ľudia, pripravujúci sa na rolu sociálnych pracovníkov nie sú ešte pri vstupe na pôdu sociálnych akademii vyprofilovaní. Častokrát vzhľadom na svoj vek, minimálne skúsenosti, chýbajúcu osobnú zrelosť absentujúcu výchovu v rodine rozmyšľajú nie celkom uvážlivo a správne, vzhľadom na pomoc a starostlivosť o klientov všetkých oblastí a vekových kategórií. V prostredí v ktorom sa dnešní mladí ľudia ocitajú, sa stretávajú s javmi, pri ktorých sa prejavuje deficit úcty k starším občanom, deficit dobrých mravov a ukázanosti, deficit ľudskosti, nezištnosti, tolerancie a ohľaduplnosti.

Možno dodať, že prvú informáciu o týchto vlastnostiach by mali získať mladí ľudia už od útleho veku v rodine. Ak tam chýbajú tieto atribúty výchovy, supľujú výchovu rodiny pedagógovia v školách. Tí sa snažia mladých ľudí priviesť k správnej ceste poznania a múdrosti. Za najdôležitejší cieľ považujem zavedenie elementárnych stratégií, pomocou ktorých budú študenti vychovávaní s láskou a múdrosťou tak, aby výsledkom snaženia pedagógov a ostatných zamestnancov školy boli mladí ľudia, ktorí majú vedomosti, chuť učiť sa, mladí ľudia, ktorí vedú komunikovať s klientmi, organizovať si prácu, správne sa rozhodnúť, objektívne zhodnotiť vhodné možnosti podpory klientom, a tiež prejavovať odbornosť a profesionalitu pri realizácii rozhodnutí.

Deti prichádzajúce zo základných škôl sa snažia pedagógovia po dobu štyroch rokov pretransformovať na uvedomelých študentov sociálnej práce a neskôr na sociálnych pracovníkov, ktorý svoju prácu budú vykonávať svedomito, s radosťou a vysokou mierou zodpovednosti. Príprava na budúce povolanie býva pre budúcich pracovníkov sociálnej práce niekedy menej a niekedy viac náročná. V novom školskom vzdelávacom programe preto pedagógovia zámerne stanovili kritéria a snažili sa zapracovať tie najlepšie možné spôsoby, metódy a postupy pre dosiahnutie čo najadekvátnejšieho systému poznatkov pre generovanie všetkých aspektov, potrebných k úspešnému štúdiu budúcich absolventov sociálnej práce, vychádzajúc pri-

tom z budúcich úloh sociálneho pracovníka. Podľa Oláha, Schavela a Ondrušovej (2008) sú za najdôležitejšie úlohy sociálneho pracovníka považované¹ tieto:

- Predchádzať vzniku nepriaznivých sociálnych udalostí,
- Zisťovať príčiny sociálnych rozdielov, a zlepšovať vzťahy v interakcii soc. prostredia
- Byť nápomocný pri riešení sociálnych porúch,
- Venovať pozornosť tým, ktorí sa nemôžu zapojiť do normálneho chodu spoločnosti,
- Podporovať tvorbu sociálneho spolunažívania,
- povzbudzovať sociálneho klienta k správnym postojom,
- pomáhať prekonávať spoločenské ťažkosti,
- pomáhať klientovi orientovať sa v systéme toku nových informácií,
- vyzdvihovať a poukazovať na rozdiely medzi subjektívnou sociálnou realitou, a objektívnou reálnou skutočnosťou,
- odstraňovať negatívne indikátory v spoločnosti, ktoré zabráňujú sociálnemu vývinu občana,
- spolupodieľať sa na rozvíjaní a zlepšovaní schopnosti klienta riešiť vlastnú situáciu,
- sprístupňovať poskytovanie osobnej pomoci tak, aby nepoškodil klienta,
- spolupracovať s inými odborníkmi za účelom poskytnutia komplexnej ochrany, uplatňovať legislatívne opatrenia a normy za účelom zlepšenia výkonu sociálnej práce,
- dodržiavať práva občanov.

K ďalším významným úlohám práce sociálneho pracovníka patrí poradenstvo, pomoc a prevencia. Podľa Matela (2009) **“v procese sociálnej pomoci, sociálneho poradenstva a prevencie majú nezastupiteľné miesto sociálni pracovníci/ pracovníčky a poradkyne/poradcovia, ktorých činnosti v prospech obetí je široko spektrálna. Ich odbornosti by mala byť venovaná mimoriadna pozornosť.”**²

Sociálna práca začína ako veda a povolanie, no ani veda nemôže odpovedať na najväčšiu otázku čo a ako je potrebné robiť. Je zrejmé, že ľudia sa stávajú sociálnymi pracovníkmi z osobného presvedčenia a nejedná sa pritom o peniaze. Taktiež je to len zriedka pre pocit istoty byť zamestnaným. Väčšina sociálnych pracovníkov je priťahovaná k sociálnej práci, pretože cítia, že je dobré, aby pomáhali ľuďom.

¹ Oláh, M., Schavel, M., Ondrušová, Z.: *Úvod do štúdia a dejiny sociálnej práce*. Bratislava 2008, s.208.

² Mátel, A.: *Sociálne poradenstvo a pomoc ženám, ktoré prežili domáce násilie*. Trnava 2009, s.454.

Prax, ktorú študenti sociálnej práce absolvujú, privádza týchto mladých ľudí neraz po prvýkrát k stretnutiu s realitou života, v ktorej sa za nejaký čas naozaj ocitnú. Podľa Hagoniho (2009) „Sociálny pracovník je realizátorom úloh praktickej sociálnej práce.“

Okrem spomínaných vlastností a sociálneho cítenia, ktorými by mali budúci sociálni pracovníci disponovať, je nemenej dôležitým javom viesť mladých ľudí k správnej komunikácii s klientmi, poskytovaní láskavosti a k pochopeniu klientov. Mladí ľudia si vo svojom veku niekedy neuvedomujú, že aj oni raz budú vo veku seniorov a preto je potrebné klientom umožniť dôstojnú starobu. Pre mladých budúcich sociálnych pracovníkov v dnešnej dobe je niekedy ťažké zvážiť ako konať dobro, a či sú spôsoby a prístupy, ktoré používajú tie najsprávnejšie. K správnym rozhodnutiam a formovaniu vnútorného sociálneho postoja cítenia im napomáhajú tiež pedagógovia vhodnou motiváciou, vzdelávaním, komunikáciou, rozhovormi a niekedy priam rodičovským prístupom. U budúcich sociálnych pracovníkov sú podporované a rozvíjané osobné charakterové a povahové črty, ktoré sú spoluúčastné v predpokladoch pre sociálnu prácu s klientmi.

Na základe získaných a rozvíjaných predpokladov, poznania, vedomostí a nadobudnutých zručností sa budúci sociálni pracovníci pripravujú na úspešnú prácu s klientmi i inštitúciami, sú otvorení inováciám, novým trendom a metódam v sociálnej práci, využívajúc pri tom aj moderné IKT. Okrem absolvovania pedagogických, sociálnych psychologických a jazykových vied, sa na vytváraní ich osobností podieľajú aj prírodovedné predmety, ktoré ich naučia orientovať sa na základe informovanosti logicky, správne a rýchlo v nových zákonoch, štatistických ukazovateľoch a situáciách, príznačných pre sociálny štát.

Na základe požiadaviek profilu sa budúci sociálni pracovníci potrebujú naučiť využívať pri svojej práci princípy sociálnej spravodlivosti, v ktorej človek a jeho osobnosť predstavuje najvyššiu hodnotu. Počas štúdia majú budúci sociálny pracovníci získať citlivosť a orientačné vedomosti pre vnímanie života ľudí ako členov spoločnosti, majú sa naučiť rešpektovať ľudské práva a slobodu jednotlivcov i skupín, pričom budú dodržiavať zásady súkromia osobností, dôvernosti a zodpovedne pracovať zo získanými informáciami.

Podľa Imrichovej a Hagoniho(2010) u pracovníkov sociálnej práce pri práci s klientmi je tiež nesmierne dôležité kritické myslenie, pri ktorom je dôležité použiť také metódy, aby sa kritické myslenie sociálnych pracovníkov nestalo len zdô-

vodením vlastných názorov. V práci s klientmi je potrebné pracovať na zmene, učiť sa nové veci, alebo skúšať nové spôsoby.³

Záver

Úloha pedagógov vychovať sociálnych pracovníkov dneška naplnených emocionálnou inteligenciou a sociálnym vedomím v období problémov v čase ekonomicko- sociálnej krízy nie je ľahká. Je to úloha prevádzať výchovu s láskou v duchu etických a morálnych hodnôt, aby boli mladí ľudia pripravení plniť dôležité úlohy a pracovnú činnosť, k čomu prináleží podieľať sa sociálnych pracovníkov na zabezpečení starostlivosti o klientov, podporujúce dobré medziľudské vzťahy, využívať pri tom prostriedky poskytované spoločnosťou, orgánmi miestnej štátnej správy a samosprávy, zariadeniami sociálnej starostlivosti, krízovými centrami rodiny, sociálnymi poradenskými inštitúciami, podporovanie styku klientov so sociálnymi organizáciami, a inštitúciami, vedenie záznamov a podkladov pre inštitúcie, sumarizovanie, vyhodnocovanie, zlepšovanie a inovovanie sociálnych služieb, uskutočňovanie prevencie voči patologickým javom, dohliadanie nad sociálnymi, rekreačnými a vzdelávacími činnosťami v mládežníckych kluboch, obecných strediskách, zariadeniach starostlivosti o starých občanov, spolupracovanie s pracovníkmi sociálnych zariadení a odborníkmi v rôznych oblastiach.

Takto pripravení absolventi majú možnosť po ukončení štúdia buď priamo vstúpiť do praxe, alebo si rozšíriť vzdelanie v oblasti sociálnej práce, opatrovateľstva, ošetrovateľstva a iných smeroch na vysokých školách s humanitným zameraním.

Na záver chcem poznamenať, že je dôležité uplatňovať pri výchove a vzdelávaní budúcich sociálnych pracovníkov láskavosť, úctu voči ich osobe, aby tie aj oni dokázali rozdávať pri svojej práci plným priehŕstím všetkým klientom, ktorí sú na ich nezištnú, odbornú a profesionálnu pomoc odkázaní.

Literatúra

- [1] Hangoni, T., Imrichová, A.: *Manažment a jeho aplikácia v sociálnej práci*. Diecezjalny osrodek kultury prawoslawnej ELPIS Gorlice 2010, s.115. ISBN 978-83-928613-4-8.
- [2] Mátel, A.: *Sociálne poradenstvo a pomoc ženám, ktoré prežili domáce násilie*. Trnava 2009, s.454. In: Zborník príspevkov Hejdiš, M.-Kozoň, A.: *Sociálna a ekonomická núdza-bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Bratislava 2009.

---

³ Hangoni, T., Imrichová, A.: *Manažment a jeho aplikácia v sociálnej práci*. Diecezjalny osrodek kultury prawoslawnej ELPIS Gorlice 2010, s.115. ISBN 978-83-928613-4-8

- [3] Oláh, M., Schavel, M., Ondrušová, Z.: *Úvod do štúdia a dejiny sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008, s.208. ISBN80-969449-6-7.
- [4] Ondrušová a kol.: *Základy sociálnej práce*. Brno 2009, s.45. ISBN 978-80-7392-109-5.

PaedDr. Anna Imrichová

Pedagogická a sociálna akadémia

Kmeťovo Stromoradie 5

08001 Prešov

Slovenská republika

anna.imrichova@gmail.com

Sociálna starostlivosť ľudí v rozvojovej krajine Keni – programovej krajine slovenskej oficiálnej rozvojovej pomoci

Social protection of people in developing country Kenya – a program country of Slovak official development assistance

Juraj Janček, Lenka Fabiánová

Abstrakt

Tento príspevok sa zameriava na priblíženie oblasti sociálnej starostlivosti vo vybranej rozvojovej krajine, v Keni. Keňa je v súčasnosti programovou krajinou slovenskej oficiálnej rozvojovej pomoci na roky 2009-2013 a viaceré akademické aj neziskové subjekty tam realizujú svoje programy. Preto považujeme za nevyhnutné analyzovať sociálnu situáciu širokej populácie z viacerých aspektov. Cieľom je aj poukázať na marginalizované vrstvy obyvateľov žijúcich v slume.

Abstract

The study reflects upon the reality of social care in developing country Kenya. Kenya is at the moment the program country of slovak official development assistance for the years 2009–2013 and where a few academic and non – profit institutions are realizing their programs. We consider necessary to analyze the social situation of wide society from different point of view. The presentation looks especially at the marginalized community living in the slums.

Kľúčová slova

Sociálna starostlivosť, rozvojová krajina, Keňa, slumy.

Key words

Social care, developing country, Kenya, slums.

1 Rozvojová pomoc

Podstatou rozvojovej pomoci a spolupráce, ktorou rozvinuté krajiny odpovedajú na výzvu spoluzodpovednosti za globálny vývoj je podpora ekonomického a spo-

ločenského rozvoja v zaostalejších krajinách smerom k trvalo udržateľnému rozvoju. Slovenská republika poskytuje rozvojovú pomoc hlavne z dôvodov spolupodpovednosti za globálny rozvoj, záujmu byť aktívnym subjektom medzinárodnej politiky a aktívnym členom komunity darcov a morálnej povinnosti a záväzkov vyplývajúcich z členstva v medzinárodných organizáciách, osobitne z členstva SR v EÚ. [1]

Ciele oficiálnej rozvojovej pomoci SR určujú najmä zákon č. 617/2007 Z. z. a Miléniové rozvojové ciele OSN, medzi ktoré patrí zmierňovanie chudoby a hladu v rozvojových krajinách, podpora trvalo udržateľného hospodárskeho, sociálneho a ekologického rozvoja, zabezpečenie mieru a bezpečnosti vo svete, podpora univerzálného prístupu k vzdelaniu v rozvojových krajinách, zvyšovanie úrovne základnej zdravotnej starostlivosti v rozvojových krajinách, podpora hospodárskej spolupráce s rozvojovými krajinami a zvyšovanie informovanosti a povedomia občanov SR o potrebách rozvojových krajín a o slovenskej rozvojovej pomoci. Slovenská pomoc je dlhodobou orientovaná na dve až tri programové krajiny a niekoľko ďalších projektových krajín. Pre výber krajín boli stanovené kritériá politicko-ekonomické, logistické a praktické, rozvojové kritériá vrátane kritérií pre alokácie zdrojov na základe potrieb a výkonnosti a úspešnosť a efektívnosť doterajšej slovenskej rozvojovej pomoci, na základe ktorých bol zostavený zoznam prioritných krajín schválený vládou SR, medzi ktoré bola zaradená aj africká krajina Keňa. [2]

2 Keňa – história, súčasnosť a jej najpálčivejšie problémy

Keňa je štát s rozlohou 582 646 km² a 38 mil. obyvateľov, ležiaci na východe Afriky a je zložený z viacerých etnických skupín. Kénska republika získala nezávislosť 12. 12. 1963 a prvým prezidentom sa stal Jomo Kenyatta, presadzujúci politickú orientáciu nezávislej Kene na západné krajiny. V 60. – 70. rokoch 20. storočia Keňa zažívala obdobie politickej stability a vďaka štedrej finančnej pomoci západných krajín aj obdobie stáleho hospodárskeho rozvoja. Od získania nezávislosti až do volieb v decembri 2002 bola pri moci politická strana Kénsky africký národný zväz – KANU, a ostatné strany boli postupne eliminované. Po smrti J. Kenyattu v r. 1978, sa stal kenským prezidentom Daniel Arap Moi a počas jeho prezidentského obdobia krajina postupne strácala politický kredit a upadala taktiež hospodársky. Prezident Moi sa vzdal funkcie v decembri 2002 a nasledovali pokojné prezidentské voľby, ktoré vyhral Mwai Kibaki, Znovuzvolenie prezidenta Kibakiho v decembri 2007 malo za následok vlnu nepokojov a násilností v krajine. [3]

Keňa čelí hlavne problémom vyplývajúcim z nízkeho ekonomického rozvoja, vysokého nárastu populácie a nedostatkov v spravovaní krajiny. Je tam vysoká nezamestnanosť, korupcia, chudoba a hlavne HIV/AIDS, a všetky tieto problémy majú

podiel na neustálom zhoršovaní situácie. Vo veľkej miere ohrozuje populáciu i podvýživa, ktorej príčinou sú vysoké ceny jedla, slabé stravovacie návyky a nepodporovanie poľnohospodárstva. Takmer polovica Keňanov nemá zaistený prístup k zdrojom na každodenné potreby a prístup k potrave z dôvodu chudoby. Ďalším problémom je nezáujem rodičov o deti a ich neschopnosť postarať sa o ne a tiež osirotené deti. V Keni je bezplatné základné vzdelanie, čo deklarovala Kenská vláda v roku 2003. Vyššie vzdelanie je však už z finančných dôvodov dostupné skôr vyššej vrstve.

K najproblematickejším miestam v Nairobi patria slumy – osady, v ktorých je vysoká hustota obyvateľstva a aj najviac ľudí pozitívnych na HIV. Vytváranie slumov je dôsledok rýchleho urbanizačného nárastu kvôli odchodu vidieckeho obyvateľstva do miest. V Nairobi je približne 200 slumov, v ktorých žije cca 2,5 mil. obyvateľov. Domy v slumoch sú bez elektriny a vody, postavené z plechov a sú to ohniská spôsobujúce šírenie vírusu HIV, tuberkulózy, malárie a iných ochorení. V slumoch je vysoká nezamestnanosť a ľudia sú nútení zobrať akúkoľvek dostupnú prácu. Rovnako sa v slumoch môžeme stretnúť s kriminalitou, prostitúciou a drogami. Prehlbujúca sa chudoba a problém HIV/AIDS viedli v mnohých afrických krajinách k rozpadu tradičnej sociálnej podpory a privádzali mnoho detí na ulicu. V Keni sa tiež stretáme s deťmi ulice, ktorých množstvo je ťažké presne určiť, avšak z dostupných údajov je v Keni, v rámci afrického kontinentu početnosť detí ulice najvyššia – približne 250 000. Pričom iba v Nairobi, hlavnom meste Kene sa predpokladá, že žije okolo 60 000 detí ulice. [4] Sú to deti, ktoré utekajú z rodinného prostredia, ktoré môže byť nepriateľské, násilné s prvkami zneužívania a alkoholizmu. Na ulici sú deti vystavené zneužívaniu, či už sexuálnemu alebo pracovnému, prespávajú na rôznych miestach a sú nútené žobrať. Na ulici prežívajú vďaka vzájomnej pomoci, vytvárajú skupiny, príp. gangy, v ktorých si navzájom nahrádzajú rodinu. V súvislosti s dievčatami žijúcimi na ulici môžeme hovoriť hlavne o prostitúcii a zneužívaní, z ktorých sa útekem z domu snažili vymaniť, ale pri živote ulici sa do nich opäť dostávajú.

Ďalším problémom je aj rozšírené sexuálne a psychické násilie na ženách, pričom znásilnenie je bežné bez rozdielu sociálnej a etnickej skupiny. Obete prekonávajú prekážky kultúrnych zvyklostí a nevšímavosti úradov a po oznámení znásilnenia štátne orgány a polícia nereagujú, pretože postavenie ženy v spoločnosti a rodine je diskriminujúce. Problémom sú i ženské obriezky, ktorou sa v africkej patriarchálnej spoločnosti dáva jasne najavo, kto je pánom ženy, pričom ňou podrobujú dievčatá vo veku sedem až osem rokov. Avšak i napriek vládnomu zákazu v Keni sa ženské obriezky vykonávajú a v mnohých kultúrach je obriezka považovaná za podmienku nevyhnutnú pre vstup do manželstva. [5]

2.1 Sociálna starostlivosť v Keni

V osemdesiatych rokoch, kedy prišlo k úpadku, sociálnym problémom a oslabeniu systému sociálnej pomoci sa zvýšila potreba fungujúceho programu sociálneho zabezpečenia. Keňa však dodnes nemá organizovanú ústavnú legislatívnu politiku a inštitucionálne prostredie a Ústava Kene nemá oficiálnu politiku sociálneho zabezpečenia, alebo poistenia a ani neuznáva právo na sociálne zabezpečenie. Nie sú zavedené opatrenia medzinárodných zmlúv a dohôd na právo sociálneho zabezpečenia, nevyhnutné na dovolávanie sa zaopatrenia pred domácim súdom. Systém sociálneho zabezpečenia je sústredený na zamestnaných ľudí a takmer všetky dávky zo sociálneho zabezpečenia sú prístupné len osobám, alebo rodinným príslušníkom, ktorí sú zamestnaní. V tomto systéme sú diskriminovaní príležitostne pracujúci, alebo pracujúci v neoficiálnom sektore. Ochrana sociálneho zabezpečenia neráta s podporou pre zraniteľné sociálne skupiny chudobných, žien, postihnutých, detí ulice, utečencov a ostatných marginalizovaných skupín.

Sociálne zabezpečenie v Keni je poskytované zákonmi The Retirement Benefits Act – 1997, The Retirement Benefits (Amendment) Act – 1998, The National Social Security Fund Act, The National Health Insurance Fund Act – 1998, The Pensions Act, The Pensions (Increase) Act. [6] Ako tieto zákony však fungujú v praxi je otázne. Kto z nich profituje je zrejme jasné, ide len o vrstvu tých, ktorí sú pri moci a majú postavenie. Chudobní ľudia žijúci v slume nemajú šancu uplatňovať si nejaké sociálne práva. Sú diskriminovaní aj v tomto kontexte, môžu sa spoľahnúť zatiaľ len na seba, svoju komunitu, či pomoc donorov. Žiaľ realita pre túto kategóriu je krutá.

2.2 Projekty svetových a slovenských organizácií

V Keni realizujú svoje projekty viaceré medzinárodné organizácie. Lekári bez hraníc – MSF, Rozvojový program OSN – UNDP, Svetový potravinový program – WFP a iné.

Medzi slovenské organizácie realizujúce svoje projekty v Keni patria Nadácia Integra, organizácia Magna, občianske združenie Savio, organizácia eRko, Človek v ohrození, Vysoká škola sv. Alžbety v Bratislave a Trnavská univerzita v Trnave. Nadácia Integra prostredníctvom svojich projektov umožňuje pestovateľom dostať za svoje produkty spravodlivú cenu, investuje do rozvoja ekoturizmu vytvárajúceho nové pracovné príležitosti pre miestnych obyvateľov, zabezpečuje domov a školu pre siroty, opustené deti, deti ulice a deti chudobných rodičov. Organizácia Magna v Keni sprostredkováva komplexnú starostlivosť o matku a dieťa, zabezpečuje prenatálnu, natálnu a postnatálnu starostlivosť, cieľom ktorej je zabrániť prenosu vírusu

HIV z matky na dieťa. Združenie Savio svojimi projektmi podporuje výstavbu rehabilitačného centra a nového domova pre deti ulice Nairobi. Organizácia eRko realizuje svoje projekty zamerané na podporu zneužívaných žien a detí, vzdelávania dospelých, trvalého rozvoja slumu Mukuru a pomoc ľuďom s HIV/AIDS. Človek v ohrození svoje projekty zameriava na ekonomickú emancipáciu vidieckych žien a financovanie útulku pre deti liečiace sa z drogovej závislosti. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety realizuje viacero svojich projektov, napr. Klinika sv. Rafaela v Mihangu, klinika bl. Ladislava Batthyányho-Stattmanna v Eldorete, antimalnutričný program pre podvyživené deti v nemocnici St. Vincent De Paul's Mission Hospital, Centrum sv. Kizita pre chlapcov z Mihangu, finančne podporuje Centrum Boh s nami a Centrum sv. Bakithy. Táto pomoc často krát prevyšuje svojou efektivitou oficiálnu rozvojovú pomoc Slovenska.

2.3 Projekty Trnavskej univerzity v Keni

Trnavská univerzita v Keni realizuje projekty už desať rokov. Sú zamerané na oblasť sociálne vylúčených obyvateľov predmestia Nairobi v slumoch a obyvateľov odľahlých oblastí bez dostupnej zdravotníckej starostlivosti, prácu s deťmi ulice a matkami s deťmi s nedostatočnou výživou v dôsledku biedy a chorôb.

Projekt Monitoring a evaluácia kvality života žijúcich v Mukuru slumoch v Nairobi – Keňa, z pohľadu determinantov zdravia je realizovaný v spolupráci s partnermi, ktorými sú Mukuru Promotion Centre a v súčasnosti hlavne VŠZaSP sv. Alžbety, ktorá prebrala na seba aj väčšinu časť finančného krytia projektu. Projekt sa zameriava na šírenie poznatkov a skúseností v oblasti základnej zdravotnej starostlivosti, chirurgických úkonov, prevenciou a liečbou tuberkulózy, laboratórnych vyšetrení, základných hygienických návykov a starostlivosťou o tehotné ženy. Poskytuje prevenciu na všetkých stupňoch v oblasti malárie respiračných a infekčných ochorení a HIV/AIDS a poskytuje informácie klientom o možnostiach riešenia ich sociálnej situácie cez využitie sociálnych služieb a sociálneho poradenstva realizovaného lokálnymi organizáciami.

Projekty zamerané na psycho-sociálne a zdravotné aspekty u podvyživených detí vo veku 0–3 rokov zo slumov Mukuru a Lunga-Lunga sa realizujú v spolupráci Mukuru Promotion Centre. Cieľom je eliminovať podvýživu u detí cez poskytovanie a šírenie poznatkov o základnej zdravotnej starostlivosti o dieťa, o správnej výžive, prevencii detských ochorení a HIV/AIDS cez ambulantnú starostlivosť, poradenstvo a terénnu sociálnu prácu. Ďalší projekt je „Šírenie poznatkov z oblasti primárnej, sekundárnej a terciárnej prevencie HIV/AIDS u ľudí zo slumov“, ktorého cieľom je eliminovať negatívny dopad HIV/AIDS na život obyvateľov slumu, zvyšuje sa osвета o HIV a kvalita života.

3 Záver

Všetci by sme sa asi zhodli na tom, že sociálna starostlivosť v tejto krajine je nedostatočná, zvýhodňujúca len najbohatšie vrstvy obyvateľstva a nerieši reálne potreby tých najbiednejších. Tí nemajú často krát prístup ani len k základnej starostlivosti o svoje zdravie, a dennodenne bojujú o prežitie. No na mieste je otázka, aká je úloha neziskových organizácií, medzinárodnej pomoci a aká je úloha samotného štátu a komunity ľudí. Naša rozvojová pomoc je často úžasnou podporou, no často krát žiaľ oslabuje aktivitu jednotlivcov a predovšetkým zodpovedné štruktúry daného štátu. Kiež by úlohy boli jasnejšie definované a napĺňané, kiež by sme naozaj poskytovali Keni len asistenciu a nerobili ich závislými na našej pomoci.

Literatúra

- [1] *Ministerstvo zahraničných vecí SR : Strednodobá stratégia oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky na roky 2009 – 2013* [online]. MZV SR, [2009] [cit. 2010-04-03]. Dostupné z WWW: <[http://www.foreign.gov.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_1483395B26093959C125766500332756_SK/\\$File/strednodoba_strategia.pdf](http://www.foreign.gov.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_1483395B26093959C125766500332756_SK/$File/strednodoba_strategia.pdf)>.
- [2] *Ministerstvo zahraničných vecí SR : Rozvojová spolupráca* [online]. MZV SR, [2009] [cit. 2010-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/oficialna_rozvojova_pomoc-rozvojova_spolupraca>.
- [3] *Ministerstvo zahraničných vecí SR : Keňa* [online]. MZV SR, [2010] [cit. 2010-04-03] Dostupné z WWW: <http://www.foreign.gov.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ministerstvo&NCH=Y&OpenDocument=Y&LANG=SK&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/karta_statov.nsf/%28vw_ByID%29/ID_A55FCF92441A500FC125707A0040E799#book-ZaklInfo>.
- [4] FABIÁNOVÁ, L., JANČOVIČ, J. Trendy a prístupy k riešeniu situácie detí ulice v Nairobi, Keni. Konferencia – Možnosti práce s neorganizovanou mládežou, 14.–15.11.2008, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, Trnavská univerzita.
- [5] FABIÁNOVÁ, L., ONDRUŠOVÁ, A. Sociálna a ekonomická núdza žien vo vybraných krajinách tretieho sveta. 1. česko-slovenská vedecká konferencia – Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti, 22–23.5.2009, Bratislava.
- [6] *Hakijamii Trust: The Right to Social Security in Kenya. The gap between international human rights and domestic law and policy.* [online]. Nairobi : Hakijamii Trust, [2007] [cit. 2010-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/info-ngos/hakijamiikenya39.pdf>>.

Mgr. Juraj Janček

PhDr. Lenka Fabiánová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Katedra verejného tropického zdravotníctva

Univerzitné námestie 1

918 43 Trnava

Slovenská republika

juraj.jancek@truni.sk

lenkaf@gmail.com

Financování z prostředků Evropské unie na principu sdíleného řízení

Funding from the European Union on the principle of shared management

Vladislava Jedličková

Abstrakt

Komunitární programy mohou být realizovány centralizovaným řízením a nebo sdíleným řízením. Při centralizovaném řízení jsou komunitární programy financovány přímo z rozpočtu EU. Principem sdíleného řízení je rozdělení pravomocí mezi Evropskou komisí a členský stát EU. Prvním komunitárním programem, který je v české republice založen na principu sdíleného řízení je pro programové období 2007 až 2013 obecný program „Solidarita a řízení migračních toků“.

Abstract

Community programs may be implemented by centralized management or shared management. In the centralized management of community programs are funded directly from the EU budget. The principle of shared management is the division of powers between the European Commission and EU Member States. One Community program, which is in the Czech Republic based on the principle of shared management for the programming period 2007 to 2013 common program „Solidarity and Management of Migration Flows“

Klíčová slova

Komunitární program, centralizované řízení, sdílené řízení.

Key words

Community program, Centralized management, Shared management .

1 Úvod

Vedle financování z prostředků státního rozpočtu Česká republika využívá i prostředky z rozpočtu Evropské unie. Evropská unie financuje své akce v souladu se svými politikami. Jednou z nich je politika finanční solidarity mezi zeměmi EU týkající se problematiky migrace v Evropské unii. Důvodem této finanční solidarity

je, že vlády některých zemí Evropské unie musí vykonávat úkoly, ze kterých mají prospěch ostatní členové EU. Kvůli své zeměpisné poloze musí například země na jihu a východě chránit hranice v zájmu severněji a západněji položených zemí EU. Jako projev solidarity se vedoucí představitelé EU rozhodli sdílet některé náklady na tuto ochranu vytvořením obecného programu „Solidarita a řízení migračních toků“, který se skládá ze čtyř fondů se společným rozpočtem více než 4 miliardy EUR na období 2007 až 2013.

Největším z těchto fondů je **Fond pro vnější hranice** rozpočtem ve výši 1,8 miliardy EUR. Tato částka je rozdělena mezi země EU na základě poměrné zátěže s ohledem na kontrolu vnějších hranic a vízovou politiku. Peněžní prostředky EU pomáhají hradit infrastrukturu hraničních přechodů, dopravní prostředky pro pohraniční stráž a odbornou přípravu a investice do technologie.

Evropský fond pro integraci státních příslušníků třetích zemí členským státům usnadňuje začleňování přistěhovalců do evropské společnosti. Fond podporuje mezikulturní dialog mezi přistěhovalci a místními obyvateli. Zajišťuje rovněž výuku jazyků a učí přistěhovalce, jak se přizpůsobit bydlení a práci v novém prostředí.

Evropský návratový fond podporuje úsilí zemí Evropské unie o lepší řízení návratu a znovuosídlení nelegálních přistěhovalců. Poskytuje zvláštní pomoc pro zranitelné skupiny a hradí náklady na návrat, včetně nákladů na doprovod, zdravotnické pracovníky a tlumočníky.

Evropský uprchlický fond usiluje o zvýšení kapacity azylových systémů v zemích EU. Podporuje rovněž snahy o dlouhodobé usídlení uprchlíků a žadatelů o azyl a o rovnoměrnější sdílení zátěže spojené s přijímáním uprchlíků a žadatelů o azyl mezi členskými státy.

Finanční prostředky z těchto čtyřech fondů „utrácení“ členské státy principem tzv. „sdíleného řízení“. Sdílené řízení znamená, že Evropská komise přenesla pravomoci, které se týkají řízení a kontroly finančních prostředků na členské státy.

2 Sdílené řízení

Sdílené řízení je **nová metoda řízení** komunitárních (unijních) programů. Tento způsob řízení byl do současné doby možný pouze u Evropského zemědělského záručního a podpůrného fondu a u strukturálních fondů.

Prvním komunitárním (unijním) programem založeném na principu sdíleného řízení v ČR je obecný program Solidarita a řízení migračních toků.¹ Vláda

¹ www.vlada.cz

vydala k této nové situaci usnesení vlády². Toto usnesení vychází z nařízení³ ES 1605/2002, kterým se stanoví finanční nařízení o souhrnném rozpočtu Evropských společností.

2.1 Odpovědnost členského státu

Podle zmíněných právních norem má členský stát odpovědnost a přijímá opatření k zajištění skutečné realizace a správnosti provedených projektů financovaných z rozpočtu EU, přijímá opatření k prevenci řešení nesrovnalostí a podvodů; a vymáhání či navrácení nesprávně vyplacených nebo použitých prostředků nebo prostředků, k jejichž ztrátě došlo z důvodu nesrovnalostí nebo administrativních chyb.

2.2 Odpovědnost Evropské komise

Odpovědnost Evropské komise je dána provedením kontroly, zda nastavení řídicích a kontrolních systémů v členských státech je v souladu s ustanoveními rozhodnutí v příslušném programu, dále Evropská komise ověřuje zdali v členských státech řídicí kontrolní systémy řádně fungují a v neposlední řadě má právo přerušit nebo pozastavit veškeré platby nebo jejich části, či provést finanční korekce.

2.3 Společná odpovědnost členského státu a Evropské komise

Společná odpovědnost členského státu a Evropské komise je dána povinností zajišťovat financování programu, dodržování pravidel publicity, dodržovat soulad s ostatními politikami EU a provádět finanční monitorování a hodnocení programu.

Prostředky ze společného rozpočtu EU plynou ke konečnému příjemci⁴ zprostředkovaně. Odpovědný orgán poskytuje finanční prostředky. Podle české legislativy je k této činnosti oprávněn pouze správce kapitoly⁵.

Funkci odpovědného orgánu plní příslušné ministerstvo. Odpovědný orgán je povinen rozpočtovat o daném programu, a to jak v příjmech, tak ve výdajích své rozpočtové kapitoly. Za účelem sledování čisté pozice ČR vůči rozpočtu EU je odpovědnému orgánu navíc stanovena povinnost informovat každoročně Ministerstvo financí o skutečném objemu vyčerpaných prostředků.

² č. 104 ze dne 1. února 2006

³ Nařízení ES 1605/2002

⁴ Konečným příjemcem se zde rozumí subjekt, který žádá orgán odpovědný za řízení programu o příspěvek z rozpočtu Evropské unie a schválený příspěvek od příslušného orgánu přijímá.

⁵ Případně jiný orgán k tomu oprávněný ve zvláštním zákoně.

Na programy se sdíleným řízením stanovuje EK předem národní alokace, a to zvláště na každý roční program. Národní alokace se skládá z fixní a variabilní částky, přičemž výše variabilní částky vychází např. ze statistických údajů o počtech uprchlíků či azylantů, v závislosti na tom, o který konkrétní program⁶ se jedná. Na základě znalosti výše národní alokace a s využitím znalostí o daném komunitárním programu lze provést odhad skutečného čerpání. Gestorovi programu je proto uložena povinnost zasílat Ministerstvu financí současně s informací o skutečné výši čerpání také odhad čerpání na běžný rok.

2.4 Vztah mezi Evropskou komisí a členským státem

Pravomoci a povinnosti členského státu při realizaci programu jsou obsaženy v právních aktech. Jedná se o Rozhodnutí Evropské komise, která zakládají příslušný program nebo fond a jejich prováděcí pravidla, dále Rozhodnutí Evropské komise o národním víceletém programu a Rozhodnutí Evropské komise o spolufinancování. Toto poslední zmíněné rozhodnutí je vydáváno Evropskou komisí poté, co jí členský stát předloží a komise schválí návrh ročního programu zahrnující obecná pravidla pro výběr projektů, pravomoci odpovědného orgánu a návrh rozdělení finančních prostředků na jednotlivé činnosti. Rozhodnutí obsahuje alokovanou částku členskému státu a období způsobilosti výdajů.

2.5 Vztah mezi členským státem a konečným příjemcem

Způsob a konkrétní pravidla zajištění vztahu mezi členským státem, který je zastoupen odpovědným orgánem, a konečným příjemcem přímo z legislativy ES nevyplyvá. Vymezení tak vyplývá z národní legislativy. Podle právního řádu České republiky je pro volbu vhodného právního zajištění určující zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech, v platném znění, ze kterého vyplývá, že jedinou formou je „Rozhodnutí“ odpovědného orgánu,

3 Obecné zásady hospodaření

Mezi obecné zásady hospodaření s prostředky komunitárních programů se sdíleným řízením patří:⁷

1. Písemné dohody mezi odpovědným orgánem a zprostředkujícími subjekty. Odpovědný orgán je oprávněn delegovat některé své činnosti na

⁶ V rámcovém programu Solidarita a řízení migračních toků jsou navrhovány 4 roční programy.

⁷ www.mfcr.cz

zprostředkující subjekty, nadále však za výkon těchto činností nese odpovědnost.

2. Transparentní výběr projektů. Odpovědný orgán zajistí, aby výběr konečných příjemců probíhal na základě objektivních kritérií, v souladu s principy transparentnosti a rovného zacházení a v souladu s příslušnou legislativou.
3. Kontrola projektů. Odpovědný orgán a auditní orgán⁸ zajistí odpovídající průběžnou a následnou kontrolu projektů podle požadavků příslušné legislativy.
4. Zamezení dvojího financování. Odpovědný orgán zajistí, aby u projektů realizovaných v rámci programu nedocházelo k financování z více zdrojů EU a zároveň národních veřejných zdrojů za stejným účelem.
5. Zajištění publicity. Odpovědný orgán zajistí, aby subjekty podílející se na implementaci programu přiměřeným způsobem informovaly veřejnost o skutečnosti, že projekt je financován ze zdrojů Evropské unie.
6. Spolufinancování. Odpovědný orgán je povinen si ve své rozpočtové kapitole rozpočtovat dostatečné zdroje na spolufinancování.
7. Úplnost a včasnost plateb konečným příjemcům. Odpovědný orgán zajistí, aby konečný příjemce obdržel platbu z veřejných zdrojů v plné výši a bez zbytečného prodloužení.
8. Audit trail⁹. Odpovědný orgán zajistí, aby řídicí a kontrolní systém a pracovní postupy splňovaly podmínky legislativy ES na dostatečný audit trail.
9. Uchovávání dokumentů. Odpovědný orgán a ostatní subjekty podílející se na implementaci, včetně konečných příjemců, jsou povinni uchovávat dokumenty související s projekty realizovanými z prostředků komunitárních programů podle pravidel stanovených evropskou a národní legislativou.
10. Jednoznačné vymezení funkcí. Všechny subjekty zapojené do řízení a kontroly programu musí mít jasně vymezeny své funkce. Jasně definováno musí být rovněž rozdělení funkcí v rámci daného subjektu.

⁸ Specifický orgán definovaný evropskou legislativou, jehož úkolem je ověřování správného fungování řídicího a kontrolního systému příslušného programu.

⁹ Termínem audit trail se rozumí, že veškeré výdaje spolufinancované z prostředků Evropské unie jsou řádně zachyceny v účetnictví a každý výdaj je podložen účetními a dalšími dokumenty (zadávací dokumentací k veřejným zakázkám, zprávami z kontrol atd.), které jsou archivovány v souladu s evropskou či národní legislativou (úroveň uložení dokumentů, doba archivace, nosiče atd.).

11. Interní audit. Činnost Odpovědného orgánu včetně realizace plateb a činnost subjektů, na které Odpovědný orgán delegoval některé své funkce, musí podléhat internímu auditu. Tuto službu může plnit i útvar interního auditu zřízený v rámci instituce, ve které je tento subjekt organizačně začleněn.
12. Vracení prostředků. Každý subjekt podílející se na implementaci programu je povinen vrátit nevyužité nebo neoprávněně vyplacené či nesprávně použité prostředky v souladu s relevantními právními předpisy (např. zákony č. 218/2000 Sb., č. 250/2000 Sb.).
13. Kontroly před provedením platby. Před převodem prostředků na další subjekt je každý subjekt povinen v souladu se svými pracovními postupy provést a zdokumentovat příslušné kontroly.

4 Závěr

Finanční prostředky z rozpočtu Evropské unie, určené pro obecný program Solidarita a řízení migračních toků, jsou realizovány v členských státech EU principem tzv. sdíleného řízení. Tento obecný program je v České republice prvním a jediným komunitárním (unijním) programem realizovaným na tomto způsobu finančního řízení v programovém období 2007 až 2013.

Princip sdíleného řízení vyplývá ze skutečnosti, že daný členský stát přebírá od Evropské komise odpovědnost za čerpání finančních prostředků. Členský stát si musí sám vytvořit veškeré postupy řízení a kontroly; a to od odpovědného orgánu až po konečného příjemce, což v tomto případě jsou neziskové organizace nebo organizační složky státu. Neziskovost projektu je totiž jednou z podmínek čerpání prostředků z tohoto programu.

Odpovědný orgán tedy není pouze tím, který přijímá finanční prostředky z rozpočtu Evropské unie. Musí mimo jiné například zajistit písemné dohody se zprostředkujícími subjekty, vypracovat principy řádného a spolehlivého finančního řízení, musí provádět transparentní výběr projektů a kontrolu těchto projektů, má za úkol zamezit dvojímu financování z prostředků EU a zajistit publicitu financování z EU, je povinen ve své rozpočtové kapitole rozpočtovat dostatečné zdroje na spolufinancování, zajistit, aby konečný příjemce obdržel platbu z veřejných zdrojů bez zbytečného prodloužení, dále má povinnost zajistit, aby veškeré subjekty zapojené do řízení programu měly k dispozici dostatečné zdroje k výkonu své činnosti po celou dobu implementace programu.

Literatura

- [14] REKTOŘÍK, Jaroslav a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha : Ekopress, 2007. 309 s. ISBN 978-80-86929-29-3 .
- [15] DUBEN, Rostislav. *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2000. 325s. ISBN 80-245-0049-3

Ing. Vladislava Jedličková

Ministerstvo vnitra ČR
Odbor finanční kontroly
Na Pankráci 72
140 00 Praha 4
jedlickova_v@volny.cz

Analýza rizika jako klíčový faktor v podnikání

The analysis of risk as a key factor in business

Vojtěch Jindra

Abstrakt

Príspevok je zaměřen na vztah mezi podstupovaným podnikatelským rizikem a mírou výnosu z této činnosti. Investiční rozhodování nutné pro zhodnocení kapitálu. Analýza rizik, která musí firma nebo jednotlivec podstupovat. Definice hrozeb a vytvoření krizového scénáře. Závěrem jsou naznačeny metody snižování rizika.

Abstract

The contribution is aimed at the relationship between the undertaken business risk and the rate of yield from this activity. The investment decision necessary for capital appreciation. The analysis of risks, which must be undertaken by a firm or by an individual. The definition of threats and the formation of the crisis scenario. In the end there are indicated methods of the risk lowering.

Klíčová slova

Vztah rizika a výnosů, investiční rozhodování, analýza rizik, snižování rizika, pojištění.

Key words

the relationship of risk and yields, investment decisions, the analysis of risks, risk lowering, insurance.

1 Jaká jsou rizika

Pojem riziko by se dal definovat jako možnost vzniku ztráty. Jedná se o událost, která, pokud nastane, se projeví negativně na úspěšnosti firmy na trhu. Riziko by se dalo vyjádřit jako řada rizik. Jako příklad bych uvedl několik možných rizik: Teritoriální, politická, platební, úvěrová, inflační, právní, manažerská, odbytová.

Riziko se měří podle pravděpodobnosti, že daná nežádaná událost nastane. Může tedy nabývat hodnot mezi 0, kdy daná událost nenastane a 1, kdy se daná událost uskuteční. Tato hodnota je pak vyjádřena v procentech.

Riziko je spojeno s negativní událostí, které se firma snaží zabránit. Firma z hlediska jejího působení by se měla snažit popsat negativní faktory, které ji mohou ohrozit a provést taková opatření, aby co do největší míry dané situaci zamezila. S tím souvisí analýza rizik a návrh protipatření ke snížení hrozícího rizika. Riziku se firma může bránit buď pojištěním, zejména u rizik s vysokým dopadem a malou pravděpodobností, nebo redukcí rizika. Pokud to není nezbytně nutné, nevystavujeme se riziku.

2 Vztah rizika a výnosů

Po určení vztahu mezi rizikem a výnosy se budu nejprve věnovat výnosům a pak teprve rizikům, které je nutné pro požadovanou výši zisku podstoupit. Výnosy jsou spojeny vždy s nějakou formou investice. Dalším faktorem, který ovlivňuje výši výnosu je likvidita investovaných prostředků. Méně likvidní investice přináší zpravidla vyšší zisk, to však neplatí vždy. Cílem investorů je maximalizovat výnos ve vztahu k riziku a likviditě.

Firmy mají oproti domácnostem větší možnosti pro umístění svých finančních prostředků. Firmy totiž disponují zpravidla větším kapitálem a otvírá se mnoho množství, kam ho mohou umístit. Firmy svůj kapitál většinou umísťují do svého rozvoje tzn. investují do strojů a zařízení, nemovitostí, do rozvoje lidského kapitálu, výzkumu, provádí akviziční činnost. To vše dělají, aby dosáhly zhodnocení a výnosu. Při této činnosti musí čelit mnoha rizikům, která jsou u každé činnosti různá. Musí daná rizika znát popsat je a přijmout taková opatření, aby je minimalizovala. Firmy stejně jako domácnosti mohou své finanční prostředky umístit na kapitálovém trhu. Zde budou hlavními rizikovými faktory teritoriální umístění investice, výše investice vůči vlastnímu kapitálu, očekávané zhodnocení, doba návratnosti, měnové riziko; svou roli zde bude hrát i inflace. Bude také záležet na tom, zda bude investovat přímo nebo přes zprostředkovatele.

Firmy mají možnost investovat do těchto základních investičních instrumentů: Termínované obchody, Akcie, Dluhopisy, Peněžní trh.

Terminované kontrakty jsou pro investora velmi rizikové. Velmi záleží na volbě podkladového aktiva a vývoji na trzích. Na této investici se dá hodně vydělat, ale také všechno ztratit.

Akcie by podle dlouhodobých zkušeností měli z pohledu delšího časového horizontu přinášet větší výnos. Ten je ale spojen s volatilitou ceny akcií. Tedy platí, že investor by neměl investovat pouze do koupě akcií jen jedné firmy nebo odvětví, ale svou investici by měl co nejvíce diverzifikovat a provádět pravidelné nákupy. To by mělo vést ke snižování rizika neúspěchu v podobě náhlého poklesu určitých akcií.

Z pohledu doby, na kterou je vhodné investovat, se u akcí uvádí investiční horizont mezi 5 a 10 lety. Pro analýzu a výběr akcií vhodných jako investice je možné využít v zásadě tři varianty.

Fundamentální akciová analýza zkoumá faktory ovlivňující ceny akcií a hledá podhodnocené akcie, zkoumá hospodářské cykly – fundamentální data.

Technická akciová analýza slouží k prognózování krátkých období pomocí grafických metod.

Teorie efektivních trhů předpokládá, že aktuálně obchodovaná cena je ta, kterou akcie má na trhu. Cena není ovlivňována hospodářskými cykly a je stanovována náhodně.

Dluhopisy jsou buď vydávané veřejným sektorem (vláda, obce) nebo soukromým sektorem děleným na dluhopisy firemní a bankovní. Většinou se emitentovi nedostávají volné finanční prostředky a je nucen si je formou dluhopisů zaopatřit. U firem je to situace, kdy jí banka nechce půjčit nebo to je pro ni z nějakého důvodu výhodné. Banky si tím zaopatřují chybějící kapitál na delší časový úsek. Stát tím může financovat deficit státního rozpočtu. V tomto případě se jedná o dobře zajištěnou a vyhledávanou investici. Obecně lze říci, že dluhopisy jsou vydávané na dobu od tří let výše. Při emisi dluhopisu je povinností emitenta vytvořit prospekt, který popisuje investorům důležité informace pro jejich investiční rozhodnutí a může nám ukázat možná rizika s investicí spojená. Je zde také určeno, jakým způsobem bude vypočítáván výnos z naší investice. Likvidita u dluhopisů není vysoká, a když tak za cenu snížení výnosů z investice plynoucích.

Krátkodobé finanční instrumenty jsou obchodovány na peněžních trzích a jejich splatnost je zpravidla do 12 měsíců. Vyznačují se vysokou likviditou, tj. je zde možnost předčasného prodeje. Investor zde nepodstupuje vysoké riziko a tomu odpovídá nižší míra výnosu. Jedná se o obchody se státními pokladničními poukázkami (u státu téměř nehrozí riziko nezaplacení dluhu). Přístup k nákupu státních pokladničních poukázek má jen určitý okruh investorů, jelikož je omezující minimální investice. U státních pokladničních se nevyplácí žádné úroky, ale výnos je dán rozdílem mezi nominální cenou a emisním rozdílem. Dále sem patří depozitní certifikáty, které emitují pojišťovny, investiční fondy apod., a komerční papíry, to jsou většinou směnky emitované velkými korporacemi.

Domácnosti mohou investovat menší částky přes podílové fondy nebo přes zprostředkovatele, mohou nakupovat a prodávat akcie a jiné finanční instrumenty (waranty, certifikáty) přímo na burze. Podílové fondy představují pro investory menší riziko, jelikož portfolio je zpravidla spravováno zkušenými manažery a podí-

lové fondy většinou vlastní nějaká banka. Riziko lze snižovat diverzifikací portfolia do různých odvětví, měn a teritorií.

3 Analýza rizik

Při analýze je možné postupovat v následujících krocích

- stanovení hodnoty aktiv,
- identifikace hrozeb,
- analýza hrozeb,
- vyjádření pravděpodobnosti jevu,
- měření,
- návrh protiopatření.

Správně vyhodnocená rizika mají zásadní vliv na výnosy podniku a celkový jeho úspěch na trhu. Firma by měla sledovat své okolí, které ji ovlivňuje, aby nebyla zaslepena svými například krátkodobými úspěchy.

3.1 Stanovení hodnoty aktiv

Abychom mohli zjistit jak velké riziko (finanční ztráta) nám hrozí, musíme nejdříve ohodnotit naše aktiva, u kterých se bude hodnota vyvíjet v závislosti na vývoji investice. Pro ohodnocení aktiva musíme brát ohled na pořizovací cenu aktiva, důležitost aktiva pro firmu, možnost a rychlost odstranění případné škody.

Důležitá je **definice hrozeb**. Pro firmu to může být například situace, kdy ji opustí klíčový zákazník, vyhoří budovy, bude dočasně bez elektrické energie, dojde k chybě lidského faktoru vy výrobě, bude zveřejněno její know how, případně další citlivé informace, kdy investuje do rizikových finančních operací, dojde k propadu cen akcií na burze apod. Management firmy by si měl vytvořit krizové scénáře a být připraven je aplikovat až se hrozba stane realitou. Dále by měla následovat **analýza hrozeb**, kdy bychom si měli stanovit v určité škále (např. stupnice 1 – 10), jak velká je pro firmu hrozba. Poté stanovíme **pravděpodobnost jevu** vůči vymezenému časovému úseku. Riziko stanovíme jako pravděpodobnost nepříznivé odchylky od výsledku. Čím vyšší je pravděpodobnost, že k dané události dojde, tím vyšší je míra odchylky a tím vyšší je i riziko. Na základě měření a analýzy hrozeb stanovíme **návrh protiopatření**, který by měl navrhnout možná snížení rizik a opatření v rámci firmy. Například to může být návrh pojištění budov, zavedení zastupitelnosti na pracovišti, využití finančních instrumentů pro zprostředkování plateb – bankovní záruka, akreditiv apod.

4 Metody snižování rizika

S každou podnikatelskou činností souvisí určitá míra rizika, kterou firma podstupuje. Existují různé metody, které dokážou snižovat riziko a ty můžeme dělit do dvou skupin. Na ty, které zamezují příčinám vzniku rizika a na ty, které snižují důsledky rizikových událostí.

Metody zamezující příčinám vzniku rizika:

- přesun rizika,
- diverzifikace,
- prognózování,
- pojištění.

Přesun rizika provádíme pomocí uzavírání kontraktů na nákup surovin, uzavírání dlouhodobých obchodních smluv podmiňujících odběr námi vyrobeného zboží (tím si zajišťujeme příjem a případný zisk), přesunu vývoje také na spolupracující firmy, uzavírání terminovaných obchodů, dále možností odkupu pohledávek před jejich splatností, využitím dokumentárních operací (inkaso, akreditiv), financováním strojů a dopravních prostředků leasingem atd.

Diverzifikace se jedná o rozložení rizika na větší počet činností a dílů. Nejdříve podnikatel volí formu podnikání podle stupně odpovědnosti, kterou chce za firmu nést jako fyzická osoba nebo v. o. s, k. s., s. r. o., a. s. Další možností diverzifikace rizika je rozšíření výrobního programu. Pak v případě neúspěchu jednoho výrobku na trhu nebude dramaticky ovlivněna celková ziskovost firmy. Další možností je diverzifikovat geograficky, tedy zakládat nové pobočky v rámci státu, kontinentu nebo celosvětově. Firma se musí také snažit nebýt závislá na jednom dodavateli a stále hledat nové odběratele.

Důležitou roli v procesech snižování rizika hraje také **prognózování**. Jedná se o sledování trendů, zkoumání minulosti, například prodejů vzhledem k ročním obdobím, sledování jevů, které mají vliv na produkci nebo odbyt. Stanovení odchylek a navrhnutí scénáře možného dalšího vývoje.

Důležitou formou snížení rizika je **pojištění**. Vybral jsem živelní pojištění. Živelní pojištění je klasickým pojistným produktem v rámci pojišťování podnikatelského subjektu. Živelní pojištění kryje škody na majetku, který byly způsobeny realizací živelního rizika (požár, výbuch, blesk, vichřice, povodeň, záplava, pád stromů a stožárů, krupobití, zřícení skla, zemětřesení atd.). Toto živelní riziko je vymezeno v pojistných podmínkách konkrétního druhu pojištění. V rámci živelních pojištění bývá kryto i vodovodní riziko. Živelní pojištění bývá konstruováno na principu nové hodnoty, tzn. pojistné plnění je vypláceno ve výši potřebné opravy nebo

znovuzřízení pojištěného majetku, který byl poškozen nebo zničen. Přitom výplata pojistného plnění odpovídající nové hodnotě je praktikována u majetkových hodnot do určité výše opotřebení. Velikost pojistného závisí u živelních pojištění především na uvedené hodnotě pojišťovacího majetku, na rizikové situaci podniku tzn. na uspořádání podniku z hlediska možné škody (rizikové faktory v rámci živelního pojištění: konstrukce stavby, použité stavební materiály, vzdálenost jednotlivých objektů od sebe, realizace nebezpečných činností např. chemická výroby apod.) a také na velikost spoluúčasti pojištěného podnikatelského subjektu na krytí vzniklé škody.

Pojištění na časovou hodnotu tzn., že pojištěnému je vyplaceno pojistné plnění ve výši odpovídající hodnotě pojištěného poškozeného majetku těsně před pojistnou událostí (s ohledem na opotřebení).

Pojištění na novou hodnotu tzn., že pojištěnému je vyplaceno pojistné plnění, které nahrazuje pořizovací cenu nového předmětu umožňující obnovu majetku nebo cenu opravy, pomocí které se uvádí majetek do původního stavu.

Pojištění firmy manažeři firmy mohou být pojištěni proti riziku, že způsobí svým chybným rozhodnutím firmě škodu, pokladníci v bance mohou mít pojištění hmotné odpovědnosti, budovy jsou pojištěny proti živelným událostem a podobně.

5 Závěr

Závěrem bych shrnul vztah rizika a výnosů do známé věty, ve které se říká, že zpravidla je s vysokými výnosy spojeno i vysoké riziko a naopak. Výše rizika má zásadní vliv nejen při investování na kapitálových trzích, ale i v běžné podnikatelské činnosti. Firma tak musí čelit velkému množství rizik se snahou o maximalizaci zisku. Mezi aktivity, kterým by se pracovníci ve firmě měli neustále věnovat, patří snižování rizik. Dále by firma měla využívat všech dostupných prostředků a finančních nástrojů ke snižování rizika, jako je pojištění, průzkum konkurence, odkup pohledávek a vytvoření dlouhodobé strategie firmy. Rizika nikdy nevymizí, ale měli bychom s nimi umět žít a minimalizovat je samotné i jejich následky.

Literatura

- [1] SMEJKAL, Vladimír, RAIS, Karel, *Řízení rizik ve firmách a jiných organizacích*, 2. vydání, Místo vydání: Grada Publishing, 2006. 300 s. ISBN 8024716674.
- [2] ZIEGLER, K., ŽALMAN, L., ŠPERL, J., MRKVA, J., ČERNÝ, L., LUKÁŠ, V., NIEDETZKÝ, T., *Finanční řízení bank*, 1. vydání, Místo vydání: Bankovní institut, 2005. 203 s. ISBN 8072650785.

- [3] VLACH, J., a kolektiv, *Finanční řízení podniku*, 2. vydání, Místo vydání: Eko-press, 1999. 324 s. ISBN 8086119211.
- [4] REVENA, Z., MANDEL, M., KODERA, J., MUSÍLEK, P., DVOŘÁK, P., BRADA, J., *Peněžní ekonomie a bankovníctví*, 4. vydání, Místo vydání: Management Press, 2005. 621 s. ISBN 8072611321.

Ing. Vojtěch Jindra

Univerzita Hradec Králové

Katedra ekonomie

Rokitanského 62

500 03 Hradec Králové

vojtech.jindra@uhk.cz

Sociálno-ekonomické problémy prijímateľov sociálnych služieb

Irena Kamanová, Emília Janigová

Anotácia

Sociálne služby v Slovenskej republike prešli novou právnou úpravou – prijatím zákona o sociálnych službách. Preto sa v našom príspevku zameriavame na jednotlivé okruhy, činnosti podľa ktorých je sociálna služba poskytovaná. Zamerali sme sa na pobytovú formu sociálnej služby pre seniorov a jeho sociálno-ekonomické problémy ako prijímateľa sociálnej služby.

Kľúčové slova

Sociálna služba. Prijímateľ sociálnej služby. Domov dôchodcov. Štandardy sociálne služby. Adaptácia. Adjustácia.

Prijímateľ sociálnej služby

Základné prvky systému sociálnych služieb tvoria účastníci. Účastníci právnych vzťahov v zmysle zákona o sociálnych službách sú: prijímatelia a poskytovatelia.

Prijímateľ sociálnej služby – je fyzická osoba, ktorá je občanom Slovenskej republiky s trvalým alebo prechodným pobytom na území SR, aj cudzinec, ktorý je občanom členského štátu Európskej únie, má registrovaný trvalý pobyt, je zamestnaný, študuje na štátom uznanej vysokej škole na území SR. Prijímateľ je osoba, ktorej je poskytovaná sociálna služba z dôvodu nepriaznivého zdravotného stavu, nepriaznivej sociálnej situácie, v ktorej sa ocitol (§3, ods.1, písmeno a).

Pri rozhodovaní o zaradení občana do rezidenčialnej sociálnej starostlivosti sú vždy prítomné štyri faktory: indikácia, kontraindikácia, vedľajšie negatívne účinky a presmerovanie cieľa (Siegel, Senna, 1998) (In Labáth, 2004).

Pri zmene prirodzeného, optimálneho prostredia vznikajú riziká inštitucionálneho pobytu, kde môže dôjsť k adaptačnému zlyhaniu – geriatrickému maladaptáčnému syndrómu. Preto je veľmi dôležitý individuálny prístup (individuálny rozvojový plán klienta) k prijímateľovi sociálnej služby, ktorý vychádza z jeho individuálnych potrieb. Prijímateľ sa stáva subjektom sociálnych služieb – určujúcim a spolupracujúcim, nie pasívnym prijímateľom riešení, ktoré sú mu predkladané sociálnymi pracovníkmi (Repková, 2001).

V našom príspevku sa budeme zaoberať sociálno – ekonomickými problémami, ktoré nastávajú po príchode občana do zariadenia sociálnych služieb. Zamerali sme sa na jednotlivé indikátory kvality života, hlavne na indikátor nezávislosti. Nezávislosť, ktorá je podmienená mobilitou, pracovnou kapacitou, aktivitami v každodennom živote, závislosťou (nezávislosťou) od liekov a zdravotných pomôcok. Úroveň nezávislosti úzko súvisí s fyzickým a psychickým zdravím. Zdravie, ako východiskový predpoklad kvality života nevystupuje samo osebe. Je ovplyvňované rôznymi činiteľmi. Pritom sa nie vždy vyskytuje istá miera fyzickej sebestačnosti s rovnakou mierou psychickej a sociálnej sebestačnosti.

Náš prieskum sme realizovali na vzorke 250 respondentov, prijímateľov sociálnych služieb v zariadeniach sociálnych služieb ŽSK.

Ekonomické problémy

Poslanie a ciele sociálnej služby poskytuje poskytovateľ (zariadenie sociálnych služieb) upravené v písomnej podobe (rozhodnutie, dohoda) prijímateľovi a vždy obsah zodpovedá cieľom sociálnej služby. Zaujímali sme sa o to, aké diferenciácie môžeme špecifikovať po zmene zákona o sociálnej pomoci a nadobudnutí platnosti nového zákona o sociálnych službách. Podľa zákona NR SR č.195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci, sociálna služba poskytovala nevyhnutnú starostlivosť a zabezpečovala ďalšiu starostlivosť. Za nevyhnutnú starostlivosť bolo považované: stravovanie, bývanie a zaopatrenie, za ktorú K/P platil úhradu.

Zaujímali nás názor, aké informácie má klient o výške úhrady za SS. Podľa odpovedí respondentov 69% vždy vie výšku úhrady a za aké činnosti platí v danom kalendárnom mesiaci. 16% nikdy nevie.. Túto odpoveď sme skúmali ďalej a vyhodnocovali odpovede podľa dĺžky pobytu, kde dĺžka pobytu nemá priamy vplyv na informácie o výške úhrady.

Ak sa zmení klinická diagnóza a obmedzenia z nej plynúce, je možné navrhovať a meniť zmenu jednotlivých činností SS, preto sme sa zaujímali o možnosť zmeny, kde 56% uviedlo vždy, niekedy 19%, nikdy 25%. Tento údaj sme skúmali družstvom triedením podľa veku: od 60 – 65 rokov 32,7 %; od 66 – 74 rokov 21,4 %; od 75 – 90 rokov 21,1 % sa sociálna služba, jej častosť nezmení pri zhoršenom zdravotnom stave, t.j. nezmení sa výška platby. Ak zhoršení zdravotný stav pretrváva, výška úhrady sa mení.

Napĺňanie potrieb a prání prijímateľov je prvoradou úlohou poskytovateľa sociálnej služby. Ak nemôže pokryť odbornosťou a rozsahom potreby klienta, tak zabezpečuje tieto služby od iných bežných subjektov. Preto sme sa zaujímali o využívanie rôznych doplnkových služieb ako kaderník/holič, pedikúra, manikúra pod., kde

65 % využíva dané služby, 35 % nevyužíva. Dôvod nevyužívania danej služby bol v 100 % nízky zostatok finančných prostriedkov po zaplatení úhrady SS.

Organizácia má vypracovaný vlastný finančný rozpočet (nami skúmané zariadenia sociálnych služieb sú rozpočtové organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti ŽSK), zdroje, prehľad o finančných operáciách predkladá formou výročnej správy svojmu zriaďovateľovi, zamestnancom, klientom štatutár organizácie. Zaujímali sme sa o informovanosti o rozpočte, kde: 72 % nemá informácie o hospodárení s finančnými prostriedkami zariadenia sociálnych služieb; 28 % pozná finančný rozpočet organizácie.

Skúmali sme tento údaj ďalej, kde 80 % respondentov sa nezúčastňuje stretnutí s manažmentom zariadenia pri stretnutiach zameraných na zverejňovanú výročnú správu o hospodárení a plánovaní.

Zákon o sociálnych službách garantuje prijímateľovi zostatok finančných prostriedkov podľa typu zariadenia. Zaujímali sme sa o využitie vlastných finančných prostriedkov, kde 78 % uviedla, že po zaplatení úhrady, liekov, drobného nákupu, využitie doplnkových služieb nezostane žiadna finančná hotovosť, 15 % dokáže ušetriť finančné prostriedky pre svoje deti, vnúčatá. 7 % sa odmietlo vyjadriť.

Sociálne problémy

Prostredie, materiálno-technické vybavenie, osobná sloboda, ochrana súkromia v zariadení sociálnych služieb zodpovedá jeho kapacite a charakteru služby. Organizácia má platné predpisy, s ktorými oboznámi aj svojich prijímateľov. Zaujímali sme sa o voľnosť pohybu po celom zariadení, okrem častí, ktoré musia spĺňať všeobecné záväzné normy. Osobná nezávislosť sa prejavuje aj tým, že sa môžu prijímatelia SS voľne pohybovať po celom zariadení. 71 % potvrdilo danú možnosť a tak môžu využívať všetky miestnosti pre svoje aktivity. 29 % uviedlo možnosť pohybu niekedy (ako dôvod uvádzali „nemám záujem“, „môžem sa stratiť“, „nie som zvedavý“).

Využívanie sociálnych služieb nebráni jednotlivcom žiť bežným rytmom života (rytmus deň-noc, doma-vonku), práve naopak má zohľadňovať individuálne potreby v závislosti od jeho veku, zdravotného stavu. Preto sme sa zaujímali o voľný odchod zo zariadenia sociálnych služieb za účelom návštevy mesta, dediny, priateľov a pod. Podľa odpovedí vždy, ak potrebuje opustiť zariadenie pre seniorov, tak to môže urobiť a ísť samostatne 69%; niekedy: 18%; nemá potrebu samostatne odchádzať 13%. Každý jeden odchod 100% sa musí nahlásiť sociálnemu pracovníkovi.

V procese adaptácie adjustácie je dôležité pre človeka podpora zo strany rodina, časť návštev, poprípade obmedzenia zo strany inštitúcie. Zaujímali sme sa o určené návštevne hodiny, kde 79 % uviedlo, že návštevne hodiny nie sú určené nikdy a 21 % sú určené vždy. V čase návštev sú vytvorené podmienky na súkromný rozhovor so svojou návštevou 74 %. Záujem pracovníkov o návštevy prijímateľov SS 64 % kladný, 36 negatívny zo strany zamestnancov.

Voľný čas, ako jeden z atribútov pri adjustácii klientov je veľmi dôležitý, preto nás zaujímala odpoveď na otázku vedenia voľnočasových aktivít, ich systémové plánovanie zohľadňujúce individuálne záujmy. 50 % hodnotí kladne (aktívne) organizovanie voľno časových aktivít, ich systematickosť. 45 % odpovedalo čiastočné využívanie, ako zdôvodnenie uvádzali, záujmy sa nie vždy zhodujú s ponukou voľnočasových aktivít. Veľmi prekvapivá je odpoveď o pravidelnej účasti na rôznych rekreačných aktivitách: 52 % respondentov sa nikdy, niekedy 22 %, vždy 26 % sa zúčastňuje na rôznych rekreačných aktivitách. Účasť na rekreačných aktivitách, ktoré organizuje zariadenie SS je vždy (100 %) podmienená finančnou situáciou jednotlivca.

Záver

V našom príspevku sme sa zamerali na niektoré sociálno-ekonomické problémy, ktoré vznikajú pri saturovaní indikátora nezávislosť z pohľadu prijímateľov sociálnej služby.

Literatúra

- [1] KAMANOVÁ, I. 2007. *Inštitucionálne sociálne služby a kvalita života seniorov* Ružomberok: PF KU. 2007. ISBN 978-80-8084-275-8. LABÁTH, V. 2004. *Rezidenčná starostlivosť*. Bratislava: OZ sociálna práca, 2004. ISBN 80-89185-03-7.
- [2] NR SR: Zákon č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.
- [3] REPKOVÁ, K. – POŽÁR, L. – ŠOLTÉS, L. *Zdravotné postihnutie v kontexte novodobej sociálnej politiky*. Bratislava: 2003. 214 s. ISBN 80-89141-03X.

doc. PhDr. Irena Kamanová, PhD.

doc. Ing. PhDr. Emília Janigová, PhD.

Katolícka univerzita, Ružomberok

Aktuálne problémy budovania poznatkovo orientovanej spoločnosti

The contemporary problems of the knowledge oriented society development

Rastislav Kazanský

Abstrakt

Poznatkovo-orientovaná spoločnosť predstavuje nový prístup v problematike regionálneho rozvoja a regionálnej politiky. Nástup poznatkovo-orientovanej súvisí so zásadnou systémovou zmenou v kontexte regionálnej politiky ktorá nastala začiatkom 80. rokov 20. storočia. Táto zmena súvisela najmä s transformáciou svetovej ekonomiky za podpory moderných informačných a komunikačných technológií. Poznatky sú vnímané ako výrobný faktor a zároveň hnací motor sociálneho a ekonomického rozvoja. V súčasnosti približne 70% - 80% ekonomického rastu pochádza najmä z nových a dokonalejších poznatkov. Poznatky tak predstavujú najvýznamnejší nástroj ekonomického rastu a konkurencieschopnosti krajín a regiónov.

Abstract

The 21st century should have the characteristic of knowledge society. The main characteristic of this period is utilization and acquirement of knowledge. This system of knowledge-based society is based on a synthesis of intellectual and physical labour. The main source of value and economic growth in knowledge-based economy is the human mind. While in the recent period were the physical labour and manual skills the basic source of productivity, value and economic growth now in the knowledge-based economy intelligence and intellectual labour have replaced physical labour as a fundamental source of the value and profit. This significant change allowed utilising complexity of human intellect and creative competence. This change enables to use human intelligence and creative ability.

Klíčová slova

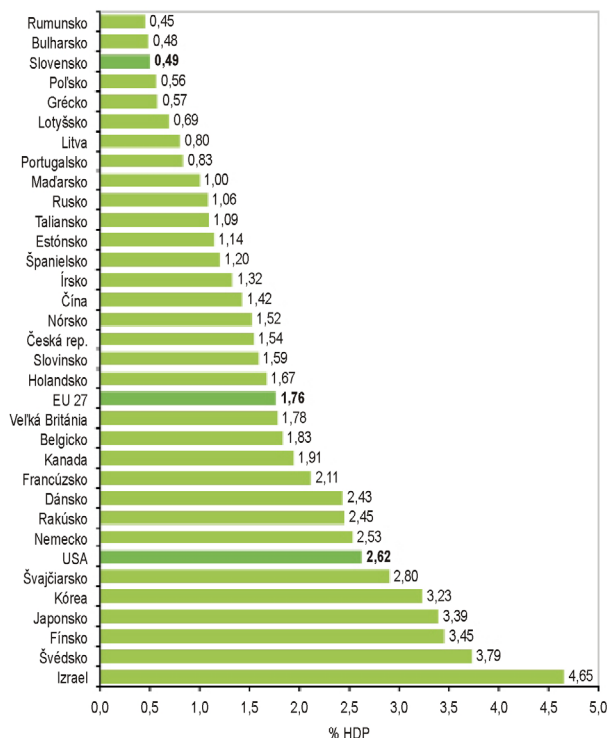
poznatkovo-orientovaná spoločnosť, poznatky, inovácie, konkurencieschopnosť, R&D

Key words

knowledge-based society, knowledge, innovation, competitiveness, research and development

Z hľadiska budovania vedomostnej spoločnosti osobitne nás pri skúmaní problematiky budovania poznatkovo orientovanej spoločnosti zaujíma prvé kritérium Lisabonskej agendy – rozvoj znalostnej ekonomiky. Je základným sociopolitickým elementom, bez ktorého nie je možné dostatočne dlhodobo finančne subvencovať štátom deklarované ciele v rozvojových dokumentoch nadväzujúcich na Lisabonskú stratégiu. Preto mu venujeme hlavnú pozornosť. Smelé ambície na poli investícií do vedy a výskumu sa nepodarilo naplniť. Politická stratégia rozvoja Slovenska musí v súčasnosti vychádzať nielen zo situácie v rámci EÚ, kde začína Slovensko výrazne zaostávať vo vzťahu k ostatným členským krajinám, ale musí aj reflektovať z rýchlo sa rozvíjajúcich krajín v oblasti aplikácií vedeckých poznatkov, akými sú Rusko, Čína, India, Brazília, Singapur, Izrael a iné. Tieto krajiny veľmi rýchlo budujú svoju výskumno-vývojovú základňu a vytvárajú podmienky a predpoklady prechodu k znalostnej ekonomike.

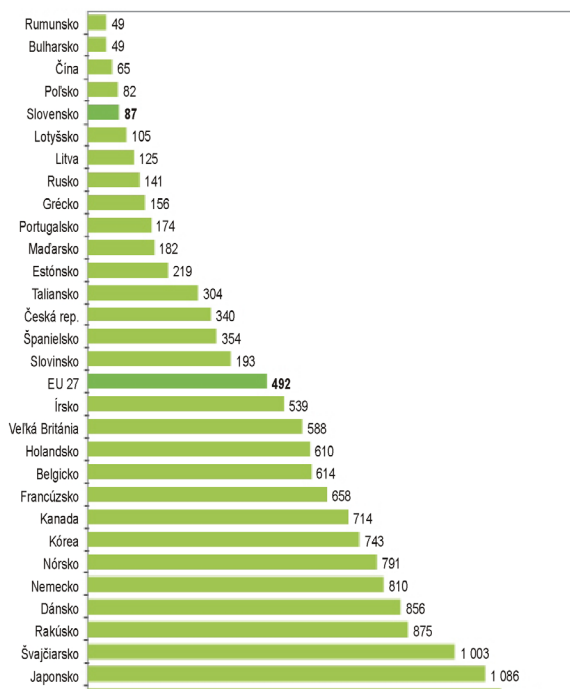

Zdroj: OECD, Main Science and Technology Indicators, 2008/1 Eurostat, máj 2008,
údaje z r. 2006

Obrázok 1 – Výdavky na výskum a vývoj

Katastrofálne postavenie Slovenska v oblasti inovačnej výkonnosti dokumentujú nasledovné grafy. Prvý graf nám zobrazuje výdaje na výskum a vývoj v r. 2006. Na Slovensku predstavovali 0,49 % HDP, čo bolo pod priemerom EÚ-27 (1,76 % HDP). Menšie výdaje malo už len Bulharsko (0,48 % HDP) a Rumunsko (0,45 % HDP). Najvyššie výdaje z európskych krajín mali Švédsko (3,79 % HDP), Fínsko (3,45 % HDP) a Švajčiarsko (2,80 % HDP). Celkovo najvyšší podiel výdavov mal Izrael 4,65 % HDP, potom Japonsko (3,39 % HDP), Kórea (3,23 % HDP) a USA (2,62 % HDP). Z hľadiska celkových výdavov na výskum a vývoj prepočítaných v parite kúpnej sily na obyvateľa viedli škandinávské štáty (Švédsko, Fínsko), USA, Izrael, Japonsko, Kórea a Švajčiarsko (nad 1000 USD v PPS na obyvateľa). Na Slovensku sa investovalo v prepočte 87 USD v PPS na obyvateľa, zatiaľ čo v členských krajinách EÚ bol priemer 492 USD. Menej výdavov mali už len štyri krajiny – Poľsko (82 USD), Čína (65 USD), Bulharsko (49 USD) a najmenej 49 USD Rumunsko:

Zdroj: OECD, Main Science and Technology Indicators, 2008/1 Eurostat, máj 2008, dostupné údaje k roku 2006

Obrázok 2 – Celkové výdaje na výskum a vývoj na obyvateľa

Keď v grafe porovnáme SR a EÚ s ostatnými štátmi sveta, zistíme, že vo výskume a vývoji zaostávajú. Tak ako iné vyspelé krajiny, aj EÚ a Slovensko musí vytvárať vedomostnú spoločnosť, pretože tá dokáže zaistiť dlhodobú konkurencieschopnosť nielen v Európe, ale aj v globálnom priestore. Napriek tomu, že neporovnávame medziročne analýzy ostatných členských krajín, situáciu na Slovensku môžeme hodnotiť ako čoraz viac nepriaznivejšiu. Je to zrejme aj z nasledujúcej tabuľky:

Tabuľka 1 – Porovnanie rastu HDP (%) vo vzťahu k podielu výdajov na výskum a vývoj z HDP (%)

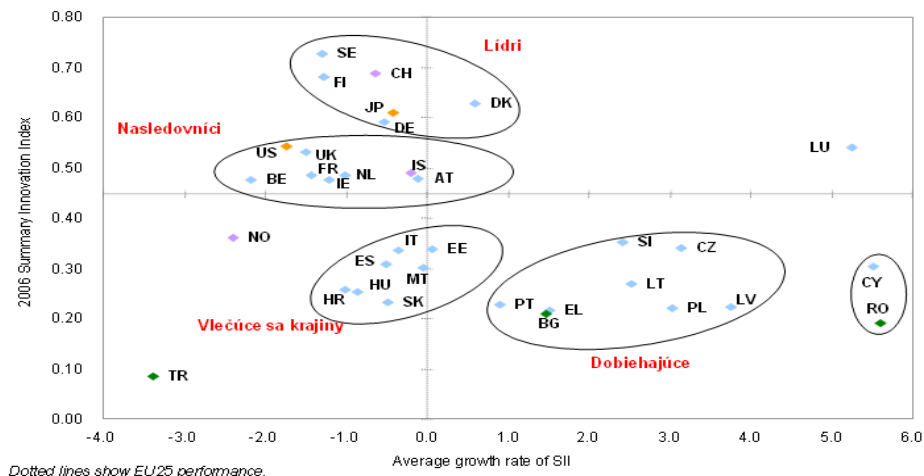
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Rast HDP (%)	1,4	3,4	4,8	4,8	5,2	6,6	8,8	9,2	7,6*
podiel výdajov na R&D z HDP(%)	0,65	0,63	0,57	0,58	0,51	0,51	0,49	0,46	0,47*

*predpokladaný údaj

Z uvedeného vyplýva, že stanovené ciele sa nepodarilo naplniť ani z pohľadu EÚ ako celku, ani z pohľadu Slovenskej republiky. Posledné roky možno v oblasti vedy budovania vedomostnej spoločnosti na báze rozvoja investícií do vedy a techniky a tvorby inovácií vo vede a výskume v Slovenskej republike označiť za roky stagnácie, čo sa v celoeurópskom kontexte prejavuje ako výrazné zaostávanie. EÚ a jej členské štáty vrátane nových členských štátov sa výrazne aktivizujú a posilňujú svoju vedecko-technickú základňu. Slovensko sa žiaľ prepadáva na posledné miesta vo všetkých ukazovateľoch sledovaných Európskou komisiou a OECD. Dôkaz o trende stagnácie v tejto oblasti ponúka napríklad Výskumná správa Európskej Asociácie Univerzít (European University Association Institutional Evaluation EUA).

Výskumná správa Európskej Asociácie univerzít začína konštatovaním žalostného stavu.. Opisuje stav Európy ako holistického celku. Podiel investícií do vedy a výskumu v dvadsiatich siedmich členov EÚ klesol z 29% v roku 1995 na 25% v roku 2005 (An EUA Sectoral Report, 2008, s. 5-11). Z neho vyplýva, ktoré krajiny Európy sú lídrom v investovaní a ktoré určujú trend rastu investície do vzdelávania, vedy a výskumu. Mnohé európske krajiny pochopili, že práve zvyšovanie podielu HDP, ktoré smeruje do tejto oblasti prinesie v budúcnosti akceleráciu ekonomiky a životnej úrovne. Vedomostná spoločnosť a jej budovanie je východiskom k riešeniu globalizačných výziev. Slovensko ako ukazuje nasledovný graf však tento trend doposiaľ nezachytilo (Hvorecký, 2008). Graf sleduje vývoj v rokoch 200-2008.

Zdroj: EUA Sectoral Report. January 2008, s. 18

Obrázok 3 – Postavenie krajín EÚ podľa inovačného indexu v roku 2006

V grafe sa sledujú dve charakteristiky. Na vodorovnej osi je to podiel výdavkov na výskum a vývoj v percentách štátneho rozpočtu, na zvislej je intenzita, s akou sa tento podiel medziročne mení. Ovály delia európske štáty na štyri základné skupiny podľa výšky investícií a ich vývoja: V prvej sú lídri ako Rakúsko, Švajčiarsko, Dánsko, Island, Fínsko, Nemecko a Švédsko. Podiel je vysoký, okolo troch percent a s výnimkou Švédska trvale rastie. Skupinu rastu tvoria Cyprus, Španielsko, Litva, Lotyšsko, Estónsko, Chorvátsko, Maďarsko, Česká Republika, Írsko, Rumunsko, Turecko, Portugalsko a Taliansko. V nich je podiel nízky, iba okolo jedného percenta. Rok od roka sa však výrazne zvyšuje. V tretej priemernej sú Holandsko, Francúzsko, Luxembursko, Veľká Británia, Belgicko a Nórsko. Podiel vedy a výskumu na rozpočte týchto krajín je okolo dvoch percent a nemení sa. Vo štvrtjej zaostávajúcej sú krajiny, v ktorých je podiel okolo pol percenta a každoročne klesá: Grécko, Bulharsko, Poľsko, Slovinsko, Malta - a až úplne posledné je Slovensko. Z grafu vidieť, že niektoré postkomunistické štáty, predovšetkým pobaltské, ale aj Česko a Maďarsko, sa svojou stratégiou dokázali dostať do skupiny rastu. To isté platí o bezprostrednom susedovi Slovenska – Rakúsku (Adašková a kol., 2009). Teda medzi krajiny, ktoré síce v absolútnych číslach ešte neinvestujú toľko ako priemer, ale ich medziročný nárast naznačuje, že sa tam pokúšajú dostať. Slovensko sa dostalo úplne na chvost, do ľavého dolného rohu (Hvorecký, 2006). Slovensko sa žiaľ prepádávalo na posledné miesta vo všetkých ukazovateľoch sledovaných Európskou Komisiou a OECD. Týka sa to tak kvali-

tativných, ako aj kvantitatívnych ukazovateľov. Zvlášť negatívne vyznievajúce sú ukazovatele týkajúce sa objemu finančných prostriedkov investovaných v Slovenskej republike do vedy a výskumu. Skutočná - inovačná politika tak pre SR tiež nevyznieva priaznivo, napriek nepochybne vytvorenému legislatívnemu a inštitucionálnemu rámcu.

Literatura

- [1] ADAŠKOVÁ D. a kol. Rozvoj vedy a výskumu na príklade vybraných krajín EÚ v kontexte rozvoja poznatkovo orientovanej spoločnosti (rakúsky model) In *Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji*. Podhájska: Východo-európska agentúra pre rozvoj, 2009, s. 7-16.
- [2] ČAJKA, P. 2002. Teoretické prístupy k štúdiu regionálneho vývoja. In *Medzinárodné vzťahy na prahu 3. tisícročia, rozširovanie EU ako mŕľník?* Zborník z Prvej medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov. Bratislava : Ekonóm, 2002. s. 20-25.
- [3] EUROSTAT - *Europe in Figures 2006- 2007*. European Communities, 2007.
- [4] HVORECKÝ, J. 2008. Európske hodnotenie našich vysokých škôl - začiatok zmeny. In *Trend*, 18. 5. 2008. s.17
- [5] KOK, W. 2004. *The Lisbon Review*. Davos: World Economic Forum, 2004.
- [6] PODHOROVÁ, Z. 2006. Slovensko viac vyrába ako myslí. In *Hospodárske noviny*, 17.-19. 2. 2006, s. 9-10.
- [7] SEDLÁK, M. 2007. Vedomostná spoločnosť – nová éra civilizácie. In IVA-NIČKA, K. a kol. (eds.) *Analýza ekonomickej a sociálnej úrovne regiónov SR a regionálna politika ich rozvoja*. Bratislava : VŠEM, 2007.
- [8] VOŠTA, M. *Změny v rozmístění světového hospodářství*. Praha: Oeconomica, 2006.

PhDr. Rastislav Kazanský, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Katedra bezpečnostných štúdií
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
rastislav.kazansky@umb.sk

Poruchy chování u dětí – výzva pro společnost

Children behavioral disorders – a challenge for society

Jarmila Klugerová

Abstrakt

Poruchy chování dětí a mládeže patří mezi vážné problémy společnosti. Tento faktor však v souvislosti se současnými celosvětovými ekonomickými problémy ještě nabývá na významu, neboť např. neadekvátní ekonomické zajištění rodiny se může projevit v nedostatečném uspokojování potřeb dítěte a s tím souvisejícími poruchami jeho chování. Přehlížení a tolerování agresivity a násilí nejmladší populace přitom společnost z hlediska morálky významně poznamenává, navíc se následně může promítnout do její další ekonomické zátěže. Proto je potřeba problematiku poruch chování u dětí a mládeže řešit, přičemž mimořádně důležité je aplikování preventivních opatření. Je to výzva pro rodiny, školy, výchovná zařízení a i pro co nejširší společnost, protože bez potřebných širších ekonomických podmínek a morálně hodnotového klimatu je tento problém velice obtížně řešitelný, přičemž navíc hrozí jeho eskalace.

Abstract

Children and youth behavioral disorders belong to the serious problems of society. However, this factor in context of the current global economic problems have become more important, for example inadequate family economic funding can result in a lack of meeting the needs of the child and the related problems of her or his behavior. Disregard and tolerance of aggression and violence of the youngest population nevertheless the society in terms of morality stigmatize, in addition may subsequently be reflected in a further economic burden. Therefore it is necessary to solve children and youth behavioral problems, whereas the extremely important is the application of preventive measures. It is a challenge for families, schools, educational institutions and even for the widest society, because without the necessary broader economic conditions and the moral value climate is this problem very difficult to solve, and threaten its escalation

Klíčová slova

agresivita, násilí, porucha chování, krize, rodiče, škola, sociální problém, globalizovaná společnost

Key words

aggression, violence, conduct disorder, crisis, parents, school, social problems, globalized society

1 Ekonomické problémy a jejich možný vliv na chování dětí i dospělých

1.1 Sociální problémy a jejich souvislost s výchovou dětí

Poruchy chování dětí jsou nedílnou součástí globalizované společnosti. Široká veřejnost je o těchto jevech informována, případně je s nimi konfrontována. Agresivita, násilí, šikana, nedodržování hodnot a norem či porušování zákonů to jsou pojmy, které jsou často uváděny v souvislosti s charakteristikou mladé generace a jejichž význam se zvyšuje ve spojitosti s probíhající ekonomickou krizí. Vždyť chudoba, nezaměstnanost a další sociální problémy jsou jedním z předpokladů, které mohou mít dopad na jedince v podobě poruch chování.

Jedním z klíčových požadavků proto je, aby děti a mládež měly vytvořeny takové podmínky, které by umožňovaly těmto negativním jevům předcházet nebo je alespoň minimalizovat. Velice důležitá je v tomto směru psychická, citová a emoční stránka osobnosti dospívajících. Silné citové pouto by mělo působit jako obranný mechanismus proti negativním jevům a dospělá populace by měla v tomto směru sehrát mimořádně významnou roli. Pokud však mají dospělí na nejmladší generaci pozitivně působit, je nutné vyloučit sociální problémy, která pak mohou mít na jedince negativní dopad. Nejedná se jen o nezaměstnanost, ale i o plánování či aplikaci různých restriktivních opatření bez ohledu na konkrétní sociální skupiny. Psychická nepohoda dospělého se může s velkou pravděpodobností negativně přenést na dítě.

Ani harmonická a fungující rodina, která dítěti nabízí podnětné prostředí, není stoprocentní zárukou, že bude působit jako eliminační prvek poruch chování. Nepřiměřeně tvrdá výchovná opatření ovšem mohou rovněž přispět k tomu, že se dané dítě bude projevovat nevhodným chováním, které může vyústit v poruchy chování. I v tomto případě mohou dopady ekonomické krize změnit psychiku dospělého natolik, že se struktura jeho osobnosti změní a uplatňované výchovné prvky mohou být v reakci na sociální problémy nepřiměřené a nežádoucí.

1.2 Významná role rodičů

Rodiče by se měli ve výchově orientovat na spravedlnost, chápavost, ale i důslednost a velkorysost. Byť se na první pohled může zdát, že jsou to pojmy, se kterými

se každý ztotožňuje, ne vždy jsou však dodržovány a náležitě uplatňovány. Nedílnou součástí výchovného procesu je trpělivé, vstřícné a ohleduplné chování k dítěti, což je přístup, na který nemusí být vždy v globalizované společnosti brán náležitý zřetel. Někteří rodiče mohou být sami v souvislosti s nepřiměřeným sociálním tlakem psychicky unaveni a blízcí neadekvátního chování ve vztahu k vlastním dětem. I v takové situaci je ovšem důležité dodržování základních vzorců lidského chování, udržení si odstupů a klidu. Složitost situace a nejednoduchost řešení pak vyžaduje trpělivé jednání a vřelé projevy citů. Toto doporučení se však ve společnosti zřetelně orientované pouze na výkon bez eliminace sociálních dopadů, může jen velmi těžko aplikovat.

Humánní přístup k agresivním dětem nemusí vždy vyústit do podoby zlepšeného chování dítěte. Osobnost jedince je natolik složitá, že i dobře míněné a správně aplikované postupy mohou selhat.

2 Školství: významný eliminační prvek

Násilí, agresivita, ale i šikana nejsou neznámými pojmy i ve školství, které může z hlediska minimalizace těchto pojmů sehrát významnou, až klíčovou roli, přestože tento sektor může být přímo či nepřímo ovlivněn negativními sociálními dopady. Dítě si je může přinést i podvědomě z domácího prostředí. Jednotliví pedagogové jsou často vystaveni velkému stresu, mohou mít problémy v rodině a tím pádem se mohou k žákům chovat neadekvátně a nepřiměřeně. Odborná a psychologická způsobilost učitele či vychovatele by však měla být značnou zárukou adekvátních eliminačních prvků poruch chování žáků.

Je neoddiskutovatelné, že agresivitu či šikanování nelze ve školních podmínkách a nejen v nich tolerovat. Na tyto jevy je nutné kultivovaným, avšak zřetelným způsobem reagovat. Nelze je nechat rozvíjet se bez povšimnutí, ale je nutné zvolit vhodné eliminační metody, včetně adekvátního diferencovaného přístupu. K tomu je nezbytná analýza chování žáků, která vychází nejen z jejich poznání, ale i z poznání jejich rodinného prostředí. Nepřiměřené reakce a zhoršené chování mohou mít za příčiny zdravotní, sociální důvody, ale i poruchy osobnosti.

„Porucha osobnosti může předcházet jiným psychickým poruchám, nebo se s nimi může vyskytovat současně. Lidé s poruchou osobnosti při frustraci snadno podléhají úzkosti, somatomorfním poruchám, depresi nebo závislosti na návykových látkách.“ (PRAŠKO, J. a kol., 2003, s 19)

V problematice situací se vyskytují i žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve snaze co nejlépe plnit školní povinnosti, mohou vynaložit enormní úsilí, přičemž výsledky nebudou podle jejich představ. Neočekávaný negativní dopad může

vyústit v jejich frustraci či neadekvátní, až agresivní chování. Problém je závažný i z toho důvodu, že se nepříznivě může projevovat také v dospělosti.

Agresivitu nelze vnímat zjednodušeně, ale naopak je nutné velice pečlivě hledat příčiny jejího vzniku, nalézat vhodná opatření a projevovat snahu pro pochopení změněného chování jednotlivých individualit.

Nelze ani opomenout psychickou deprivaci, nedostatečné uspokojování dítěte základními psychickými potřebami. Jen prokázáno, že ve školním věku mívají takoví žáci horší prospěch, než odpovídá jejich intelektovým schopnostem. Psychická deprivace se také projevuje výkyvy v chování, a to zejména v sociálním kontaktu. Mohou se objevit neurotické potíže, prohloubená citová otupělost, nedůvěra k lidem a většímu společenství, někdy také agresivita.

„Sem patří neúplná rodina, nepříznivý ekonomický nebo sociokulturní stav rodiny. Psychická deprivace v těchto podmínkách je spojována s nedostatečným uspokojováním potřeby afektivně sociální a potřeby senzorické stimulace. To vede k takovým důsledkům, jako je opoždění řeči, nevyvinutost sociálních návyků, úzkostnost, emoční nezralost, afektivní podrážděnost, někdy sociální hyperaktivita, agresivnost, celkové opoždění psychického vývoje.“ (JANOUSEK, J. a kol., 1988, s. 14)

3 Vliv životního prostředí

V souvislosti s psychickou deprivací se jeví jako opodstatněné, aby dospělí poskytovali svým dětem co nejvíce podnětů, impulsů a vzorů. Nelze opomenout ani důležitý vznikající kontakt matky s dítětem v období prenatalním a v raném stádiu postnatálním.

Psychická a osobnostní stránka hraje v problematice agresivity a potenciálního násilí významnou roli.

Existují ovšem také další oblasti, které se k tomuto významnému jevu vztahují. Nemůžeme vyloučit ani vliv prostředí, ve kterém žijeme. Lze předpokládat, že čím více je dané prostředí neosobní, což lze brát jako jeden z rysů globalizační a konzumní společnosti, tím větší existuje riziko negativního chování a jednání dětí, mládeže i dospělých. Prostedí člověka determinuje a pokud je tzv. anonymní, může někoho lákat k jednání v rozporu s hodnotami a normami uznávanými a respektovanými většinovou společností. V některém případě může vést až k porušení zákona.

Životní prostor může mít podíl na případném propuknutí agresivity, zvláště, když zejména ve velkých městech mají děti omezené možnosti trávení volného času přirozenými pohybovými aktivitami než na venkově, kde je větší příležitost fyzické

práce a pohybu. Chybí jim možnost a někdy i chuť účasti na různých hrách a sportovních aktivitách.

Významným katalyzátorem případného agresivního chování jsou také party a vrstevnické skupiny, kdy takovéto jednání může být podmínkou přítomnosti v nich. Nemůžeme vyjmout ani možný negativní vliv masmédií a reklamy, kdy se jedinec může ztotožňovat s negativním hrdinou, může napodobovat jeho chování nebo jednat tak, jak se mu předkládá v reklamě.

Nelze ovšem vyloučit ani negativní důsledky ústavní péče o děti a mládež, a to bez ohledu na to, že k ní bylo přistoupeno v zájmu jejich ochrany a zdravého vývoje. K tomu je nutné připočíst současné sociální a ekonomické problémy, jejichž dopady se projevují v mnoha oblastech společnosti, byť i ve zdánlivě odtažitých souvislostech.

4 Závěr

Souvislost sociálních a ekonomických problémů společnosti s některými poruchami chování u dětí a mládeže je zřejmá. Řešení je i výzva pro společnost, aby ze svého rejstříku zcela nevymazala sociální rozměr tohoto problému, neboť absence tohoto vnímání může problém poruch chování jen prohloubit. Pozitivní sociální klima není samozřejmě absolutním východiskem, avšak rodičům či školským institucím, jejichž podíl na výchově dětí je klíčový, dává obecně lepší podmínky pro naplňování jejich nejen osobnostně, ale i společensky prospěšných záměrů.

Literatura

- [1] JANOUŠEK, J. a kol. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 185 s. 14-683-88.
- [2] KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing Praha, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.
- [3] PRAŠKO, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 359 s. ISBN 80-7178-737-X.
- [4] SERFONTEIN, G. *Potíže dětí s učením a chováním*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 152 s. ISBN 80-7178-315-3.

PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

Univerzita Jana Amose Komenského, s. r. o.

Speciální pedagogika

Roháčova 63

130 00 Praha 3

klugerova.jarmila@ujak.cz

Rodinné právo a evropská rodinná politika

Family Law and the European family policy

Pavel Kofroň

Abstrakt

Príspevok sa zabyvá rodinnou politikou a rodinným právom v rámci Európskej únie. V súčasnosti existujú odlišné úpravy rodinného práva v jednotlivých zemích únie. V rámci únie je patrná snaha prikládať rodině a rodinné politice stále väčší význam. Potenciálnym sjednotením odlišných systémů rodinné politiky přicházejí jednotlivé státy o možnost si stanovit, které formy rodinného soužití, jakým způsobem podporovat. Tradiční forma rodiny je na ústupu, jestliže dříve bylo podmínkou existence rodiny uzavření manželství, dnes jsou za rodinu považovány registrované i nesezdané páry. K dalším jevům patří nízká porodnost a stárnutí populace. Na tyto jevy musí reagovat rodinné právo a rodinná politika.

Abstract

The paper deals with family policy and family law in the European Union. Currently, there are different rules of family law in different EU countries. The union is apparent effort to give to family and family policy of increasing importance. Potential unification of different systems of family policy come of individual states the option to determine which forms of family life, how to promote. The traditional form of family is in decline, where previously there was a condition of marriage families, today they are regarded as family registered as unmarried couples. Other phenomena include the low birthrate and aging population. These phenomena must respond to family law and family policy.

Klíčová slova

rodinné právo, rodina, rodinná politika, Evropská unie,

Key words

family law, family, family policy, European Union

1 Rodinné právo

Rodinné právo je souhrn právních norem, které regulují manželské a rodinné vztahy. Z hlediska současného občanského práva jsou za rodinu považovány osoby, které spolu žijí ve společné domácnosti a jsou tzv. osobami blízkými (osoby blízké § 116

Občanského zákoníků). Rodinné právo tvoří spolu s právem občanským, obchodním a pracovním základ soukromého práva. Právní řád České republiky za rodinu považuje především svazek založený manželstvím, Manželskému soužití se věnuje v legislativě zvláštní pozornost. Manželství je definováno jako právní svazek mezi mužem a ženou, který vzniká za splnění zákonných podmínek, předepsanou formou, má zákonem stanovený obsah. Rodinu lze definovat nejen jako určitou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými a příbuzenskými vazbami, ale za rodinu je možné považovat i svazek založený fakticky společným způsobem života. Od manželství je třeba odlišit faktické soužití muže a ženy, to bývá nazýváno nesezdaným soužitím nebo soužitím druha a družky. O nesezdané soužití se jedná zejména tehdy, jestliže dvě osoby odlišného pohlaví vytvoří určité dlouhodobější životní společenství. Druhem a družkou lze rozumět muže a ženu, kteří spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

Správně fungující rodina má plnit následující funkce: ekonomickou, reprodukční, sociální, výchovnou. Vedle institutu manželství se dnes ustanovuje nová forma soužití - registrované partnerství osob stejného pohlaví. Právní úprava vzájemného vztahu mezi osobami téhož pohlaví není chápána jako manželství. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství v sobě spojuje jednak soukromoprávní aspekty tohoto vztahu (vznik, obsah, zánik), jednak upravuje veřejnoprávní aspekty, zejména otázky týkající se matričních zápisů.

Rodinného práva se týkají v České republice následující právní normy:

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (vybraná ustanovení)
- Zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení (vybraná ustanovení)
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (vybraná ustanovení)
- **Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**
- **Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství**
- Vyhláška č. 300/2006 Sb., kterou se provádí zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, a kterou se mění vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Legislativní úprava rodinného práva je plně v kompetenci jednotlivých členských států EU. Členské státy však uznávají a sdílí společné normy, hodnoty a principy, na

nichž vznikla Evropská unie a jimiž se řídí ve svém fungování demokratické státy. Z této skutečnosti vyplývají určité standardy, které členské státy ve svých legislativách upravující rodinné právo musí dodržovat. Jedná se především o:

- zvláštní ochranu práv dítěte, uplatňování principu blaha dítěte
- ochranu lidských práv
- preference manželství před jinými formami soužití
- umožnění rozvodů
- rovnost rodičovské odpovědnosti obou rodičů
- respektování svobodné vůle jedince

V následující části příspěvku se věnuji problematice rodinné politiky na evropské úrovni, jejímž základem má být právě legislativa týkající se rodin.

2 Evropská rodinná politika

Rodinná politika představuje soubor aktivit a opatření za účelem podpory rodin při naplňování jejich funkcí. Soustřeďuje se na všechny vývojové etapy rodin, stejně jako na jejich potřeby v konkrétních situacích. Na prvním místě však musí stát zájem dětí. Za účastníky rodinné politiky lze považovat orgány státní správy, samosprávy, zaměstnavatele, občanský sektor, vědecké a vzdělávací instituce.

Evropská unie má nevelké kompetence ve sféře sociální politiky, tento stav má vliv i na kompetence v oblasti rodinné politiky. Římské smlouvy, které stály na počátku vzniku Evropského společenství byly orientovány především na hospodářskou spolupráci, kompetence ve sféře sociální se orientují hlavně na práci a zaměstnávání. Od vzniku Maastrichtských dohod (1992) musejí být opatření v sociální sféře v členských státech zaměřeny na všechny občany celé EU. Důležité je také doporučení Rady EU, které již v roce 1990 směřovalo ke sbližování sociální politiky v členských státech EU, doporučení zahrnuje oddíl o rodině, kde bylo doporučeno rozšíření dávek pro chudé a vícečetné rodiny. Dále se doporučení týká znovu začlenění osob, které po skončení mateřské dovolené opětovně vstupují do zaměstnání. Rodinnou politiku už po vzniku Evropské unie ovlivňovalo rovněž umožnění volného pohybu rodinných příslušníků, s tím souvisel i jejich případný nárok na dávky sociální zabezpečení. V této oblasti zasahují orgány EU do systémů sociálního zabezpečení národních států směrnicemi, které jsou následně začleněny do národních legislativ. Zcela novým akcentem v rodinné, resp. sociální politice EU je dohoda o rodičovské dovolené. V této evropské směrnici je stanoveno, že se jedná o podporu realizovanou poskytováním částek životního minima po dobu 3 měsíců. Tato povinnost je stanovena v sociálním protokolu, který je součástí Maastrichtské smlouvy. Je nezbytné, aby v této oblasti probíhala neustálá spolupráce, tato spo-

lupráce může vyústit k tomu, že opatření národních států budou v dalších státech využita, případně začleněna do národní legislativy a přispět tak k dalším dohodám na úrovni EU.

Této spolupráci napomáhá Evropskou komisí založená **Evropská observatoř pro sociální situaci, demografii a rodinu** (The European Observatory for Social Situation, Demography and Family), tato observatoř vznikla v roce 1989 v souladu se závěry zasedání Rady ministrů pro rodinné záležitosti. Observatoř zastřešuje odborníky, kteří se ve své činnosti zaměřují na rodinnou problematiku. Na počátku zajišťoval fungování observatoře Institut de l'Enfance et de la Famille v Paříži, v současné době se jedná o Rakouský institut pro výzkum rodiny se sídlem ve Vídni. Sleduje vývoj jednotlivých národních rodinných politik a jejich dopady na rodiny, sleduje ekonomické, politické a demografické, a změny, které dotýkají rodin a jejich života. Přes veškerou rozsáhlou činnost observatoře je dopad jejího fungování nevelký. Schází zpětná vazba výsledků její činnosti na oblast národních politik a politiky na úrovni EU.

Rodinné politice se rovněž věnuje **Evropský fond pro zlepšení životních a pracovních podmínek**, který vznikl v roce 1975. Spolupracuje s vládami členských států EU, a Komisí EU, odbory a zaměstnavateli. Evropský fond se zabývá hlavně výzkumem rodinného a pracovního života. Evropský fond sestává z administrativní rady a odborného výboru, administrativní radu tvoří reprezentanti vlád a sociálních partnerů, což jsou odbory a zaměstnavatelé. Pracovní úkoly fondu se stanovují vždy jednou za 4 roky a zodpovídá za jejich plnění administrativní rada.

Další institucí zabývající se rodinnou politikou na evropské úrovni je **Konfederace organizací pro podporu rodiny v Evropské unii** (Confederation of Family Organizations in the European Union - COFACE). Konfederace byla založena po podepsání Římské smlouvy, zahrnuje národní organizace, které se zaměřují na rodiny. Má 54 členských organizací téměř ve 20 zemích. COFACE usiluje o začlenění rodinného prvku do společných opatření EU. Funguje na základě výzkumů a diskusí, které probíhají v několika pracovních skupinách. Stanoviska přijatá skupinami jsou následně předkládána ke schválení a jsou zveřejněna jako stanoviska COFACE. Deklarace COFACE vydaná v roce 1978 pro první volby do Evropského parlamentu měla za cíl sloužit jako východisko pro dalších let. V deklaraci bylo zaznamenáno, že *“rodinná skupina je biologickou, emocionální, výchovnou, kulturní, sociální a spotřební jednotkou ... potřebnou jak pro štěstí a seberealizaci jednotlivců, tak pro vyvážený vývoj společnosti”*. V roce 1983 Evropský parlament přijal usnesení o evropské rodinné politice na základě návrhu sepsaného vedením COFACE. Uvádí se v něm: *„Mnoho politických rozhodnutí má*

dopad na rodinu, a proto by všechny příslušné politické sektory měly brát v úvahu důsledky pro rodinu. Rodinná politika by se proto měla stát nedílnou součástí všech politik Společenství.”

Integrace rodinných politik v rámci EU je poměrně náročná a musí probíhat citlivým způsobem. Země s málo rozvinutou rodinnou politikou bude integrace znamenat tlak na přizpůsobení ve sféře rodinné politiky na úroveň zemí s více rozvinutou rodinnou politikou.. Nezbytná je intenzivní výměna zkušeností a informací.

Témata současné politiky oblasti sociální a rodinné jsou především následující:

- sladění zaměstnání a péče o rodinu
- nepříznivý demografický vývoj, nízká míra porodnosti (např. v Itálii a Německu pouze 8,2 porodů na 1000 obyvatel za rok. Česká republika 8,8 porodů na 1000 obyvatel za rok), stárnoucí populace EU,
- změna rodinných forem (partnerské soužití)
- zajištění rovného postavení mužů a žen, a to nejen v zaměstnání, ale i v oblasti rodinného života
- změna systému sociálního zabezpečení při podpoře rodin
- chudoba rodin

S přihlédnutím k dlouhodobější perspektivě je sbližování rodinných politik jedním z cílů EU. Jedná se o součást sociální integrace jednotlivých zemí EU.

3 Závěr

Rodinné právo lze v objektivním smyslu vymezit jako souhrn právních norem, které regulují manželské a rodinné vztahy. Tato oblast práva je zcela v působnosti jednotlivých států Evropské unie. Rodinné právo však musí vždy respektovat základní hodnoty, na nichž stojí evropská společnost. Právě v nich nalézáme evropské normy rodinného práva. Mají svůj základ v obecných zásadách sdílených demokratickými státy a zakotvených v mezinárodních smluvních dokumentech, vytvořených evropskými institucemi a OSN.

Správné fungování rodiny není samozřejmé a často znamená pro rodinu určitá znevýhodnění. Proto je důležité zavést systematickou rodinnou politiku. Účinná rodinná politika přesahuje koncept hospodářské pomoci rodině a je nutně chápána jako úkol, který jde napříč celou společností.

Oblast rodinné politiky je plně v kompetenci národních států a EU nemá žádné pravomoci do této oblasti zasahovat. Pokud však má být dosaženo strategických cílů EU, je zapojení rodinných politik do systému koordinace na úrovni EU nezbytné. Stát nemůže sám vytvářet hodnoty, na kterých spočívá a na něž se odvolává.

Literatura

- [1] Králíčková, Zdeňka - Hrušáková, Milana. *České rodinné právo*. 3. vyd. (Učebnice). 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. 400 s. (Edice učebnic PrF MU ; č. 376). ISBN 80-210-3974-4.
- [2] Králíčková, Zdeňka. Zákon o rodině. Komentář. 3. vyd. In *Hrušáková, M. a kol. : Zákon o rodině. Komentář*. 3. vyd., Praha: C. H. Beck, 2005. 3. vyd. Praha : C. H. Beck'sche Verlag und Buchhandlung (Oscar Beck), 2005. 150 s. (Beckova edice komentované zákony). ISBN 80-7179-912-2.
- [3] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- [4] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- [5] Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství
- [6] Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (vybraná ustanovení)
- [7] Vyhláška č. 300/2006 Sb., kterou se provádí zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, a kterou se mění vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- [8] Internetová stránka: <http://coface-eu.org/en/About-COFACE/What-is-COFACE/>

Ing. Pavel Kofroň

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.

Výzkumné centrum Brno

Joštova 10,

602 00 Brno

pavel.kofron@vupsv.cz .

Analýza súčasnej situácie rómskej etnickej skupiny na Slovensku

Analyze of present situation of Romany ethnical group of Slovakia

Katarína Kotradýová

Anotácia

Autor sa v príspevku zaoberá súčasnou ekonomickou a sociálnou situáciou rómskej národnostnej menšiny na Slovensku. Finančná kríza prehĺbila chudobu slovenských Rómov a kriminalita sa v tejto etnickej skupine zväčšuje. Možné riešenia vzniknutej situácie sú zamerané na znižovanie odkázanosti Rómov na sociálnych dávках. Situácia je však alarmujúca aj z tohto pohľadu, že sme na Slovensku v poslednom období zaznamenali prudký nárast činností radikálnych extrémistických skupín, ktoré organizujú masové pochody zamerané na rómske obyvateľstvo. Tieto nálady sú vystupňované aj zvyšujúcou sa kriminalitou, pričom v mnohých prípadoch dochádza k priamym fyzickým stretom medzi jednotlivými etnickými skupinami.

Summary

This article is about present economical and social situation of Romany minority on Slovakia. Poorness and criminality has been increased by financial crisis. Perhaps, solution of this problem will be decreasing of depending Romany on poor-relief. Last time there has been high increased number of ultra group. This group has made protest on Romany people. This is a reason of increasing criminality and there is a lot of collision between these ethnical groups.

Kľúčová slova

extrémizmus, rasizmus, Róm, chudoba, konflikt, nadradenosť.

Key words

racism, gipsy, poorness, conflict, dominance, extremism.

1 Úvod

Podľa neoficiálnych štatistických zistení žije na Slovensku asi 500 000 Rómov. Pravdu o počte Rómov žijúcich na Slovensku však je veľmi ťažké zistiť, pretože väčšina z nich sa pri sčítaní obyvateľstva hlási k slovenskej národnosti. V súčasnej dobe sa však v Slovenskej republike zvyšuje napätie medzi majoritou a rómskou minoritou, ktoré je spôsobené predovšetkým extrémistickými pravicovými hnutiami, ktoré situáciu využívajú vo svoj vlastný prospech. Nosnou interakčnou rovinou, ktorá spája život mladých ľudí s rasizmom, je nevedecké a zavádzajúce učenie o nerovnosti ľudských rás, ktoré má základy v európskom myslení 19. storočia. Za otca moderného rasizmu je považovaný barón Jozef Artur de Gobineau, ktorého myšlienky o nerovnosti ľudských rás, sa stretli v rôznych kruhoch vtedajšej Európy so značným ohlasom. (Giddens, 2005, s. 239) Na strane druhej je v historickom kontexte Európa poznačená tzv. európskym etnocentrizmom. Toto ponímanie nadradenosti vlastnej kultúry pramení alebo spočíva na vykorisťovateľskej povahe vzťahov, ktoré Európania vnútili mimoeurópskym národom. (Giddens, 2005, s. 239) Rasizmus nám Európanom pomáhal ospravedlňovať neľudské zaobchádzanie s otrokmi, zaberat' ďalšie kolónie, vyvražďovať amerických Indiánov a vykonávať mnohé ohavné skutky, ktorých sme sa dopustili, pretože sme sa cítili kultúrne nadradení nad ostatnými etnickými skupinami. Pocit kultúrnej nadradenosti, ktorý hraničí v mnohých prípadoch nielen s averziou, teda odmietaním kontaktov, ale i s vyvražďovaním a - teda biologickým rasizmom by v dnešnej modernej Európe nemal mať miesto. 20. storočie bolo totiž pre európske národy veľmi kruté, šovinistické nálady v Nemecku prerástli do národného socializmu a neskôr fašizmu. Európa prekonala dva veľké celosvetové konflikty a zdalo sa, že myšlienka rasizmu je navždy pochovaná pod ruinami tzv. veľkého Nemecka. Radikálne extrémistické hnutia, ktoré sa znova objavujú po celej Európe sa zakladajú na obmedzovaní ľudských práv a slobôd a znevýhodňovaní určitej skupiny obyvateľstva, ktoré je založené na rasovom pôvode, pričom hraničí s nacionalizmom ako smerom, podľa ktorého je národ v danej krajine nadradenou jednotkou nad ostatnými minoritami. Extrémisti na Slovensku sa vyznačujú rasovou neznášanlivosťou, ktorú obrátili práve proti rómskemu obyvateľstvu. V činnosti slovenských extrémistov sa objavili prvky agresivity a brutality, pričom príslušníci týchto skupín odmietajú právne, sociálne a morálne hodnoty a normy. Extrémizmus v slovenskej spoločnosti musíme už v jeho zárodkoch považovať za nebezpečný protispoločenský jav, ktorý hraničí s trestno - právnou zodpovednosťou.

2 Kto sú Rómovia a ako žijú

Z pohľadu ekonomického, sociálneho a kultúrneho predstavuje rómske etnikum špecificky výraznú skupinu slovenského obyvateľstva, ktoré vo väčšine ukazovateľov spôsobu života vykazuje zreteľné odlišnosti od majoritného slovenského obyvateľstva, pričom túto realitu môže vyvracať i ten fakt, že Rómovia sa snažia priblížiť k životu majority. Prevažná väčšina rómskych obyvateľov však žije na hranici chudoby alebo v úplnej biede. Segregované osady sú zanedbané, obyvateľstvo je ohrozené zvýšeným rizikom infekčných chorôb a deti často nedosahujú iné vzdelanie ako povinnú školskú dochádzku. Rómovia prišli na Slovensko v prvej tretine 13. storočia v družine uhorského panovníka Ondreja II., ktorý sa s nimi stretol na križiackych výpravách v Byzantskej ríši. V tomto období už Rómovia putovali 1000 rokov. Prvé oficiálne záznamy uvádzajú, že v roku 1463 im boli pod Spišským hradom prvýkrát v rámci Európy vytvorené oficiálne podmienky na trvalé osídlenie. V súčasnosti môžu Rómovia na niektorých ľudí robiť dojem, že nie sú schopní sa sami užiť a že neovládajú žiadne remeslo. (Adamová, 2007, s.105) A pritom ochranný glej, ktorý im umožnil v 15. storočí osídliť oblasti Spiša im bol udelený preto, lebo boli vynikajúci remeselníci a to predovšetkým kováči. Keďže Spiš bol známy ťažbou železnej rudy, ich prítomnosť a usadenie vtedajšie úrady nekritizovali. Medzi ďalšie tradičné rómske remeslá patrilo košíkárstvo, zvonkárstvo, korytárstvo, výroba metiel, pálenie uhlia, ale i výroba hudobných nástrojov, pretože boli známi ako vynikajúci hudobníci. Štatistika z roku 1893 spomína na Slovensku osem Cigánov, ktorí sa živili drevorezbárstvom a boli považovaní za vynikajúcich a zručných umelcov aj zo strany majoritného slovenského obyvateľstva. (Adamová, 2007, s. 120) Rómovia boli dokonca uznávaní liečitelia koní a cvičitelia medveďov. Niektorí ovládali aj prácu s hlinou a v rámci textilnej výroby spracovávali prírodné materiály. Vyrábali silné laná a povrazy, ktoré používali pri práci v lesoch alebo na stavbách domov. Prítomnosť je charakteristická tým, že prevažná väčšina slovenských rómskych obyvateľov žije na hranici chudoby alebo v úplnej biede. Rómske obyvateľstvo samotné je vnútorne silne diferencované. Napriek tomu možno uvažovať o niektorých spoločných črtách, a to v závislosti od oblasti či problému aktuálneho stavu. V súčasnosti sa Rómovia ako národ nachádzajú vo veľmi zložitej situácii vlastnej emancipácie a identifikácie. (Kotradydová - Kalanin, 2008, s.65) Po roku 1989, kedy Slovenská republika prechádzala ekonomickou reštrukturalizáciou a privatizáciou, a kedy začínala byť na Slovensku, podobne ako v ostatných post komunistických krajinách badateľná zvyšujúca sa nezamestnanosť, Rómovia boli prví, ktorí prišli o prácu. S nezamestnanosťou sa spája stav ako sociálnej, tak aj ekonomickej núdze. (Šefčíková, F., Lužňáková, L. 2009, s. 419) Dlhodobý nedostatok finančných prostriedkov, život na okraji spoloč-

nosti a neúnosný nárast cien potravín a spotrebného tovaru sa v rómskych osadách premietol do chudoby, ktorá začala mať medzigeneračný charakter a rómska národnostná menšina sa bez pomoci majority už nedokáže z tejto situácie vymaniť. Radikálne extrémistické skupiny, ktoré organizujú proti rómske pochody v slovenských mestečkách a mestách, predovšetkým v tých, kde sa počet rómskeho obyvateľstva pohybuje okolo 15 % a viac sa ohradzuje a ospravedlňuje svoju agresivitu namierenú proti Rómom, zvyšujúcou sa kriminalitou, teda nárastom lúpežných prepadenutí a krádeží v týchto oblastiach. Dokonca samotní slovenskí politici spájajú vo svojich diskusiách rómsku chudobu s nárastom trestných činov. V takomto prípade by sme však mohli označiť všetkých chudobných a teda aj nerómov za potenciálnych kriminálnikov a tento argument z hľadiska sociologického v žiadnom prípade neobstojí. Samozrejme, že existuje kriminalita, ktorá sa v určitých sociálnych skupinách vyskytuje pravidelnejšie, ale uvádzanie zlej sociálnej situácie ako hlavnej príčiny páchania trestnej činnosti nie je na mieste. V prvom rade si musíme uvedomiť rozdiel medzi chudobným Rómom a chudobným človekom pochádzajúcim z majority. Rozdiel spočíva v tom, že rómska chudoba je koncentrovaná na jednom mieste, pričom chudobní obyvatelia Slovenska sú rozptýlení medzi ostatné obyvateľstvo. V tomto ponímaní si musíme uvedomiť, že chudoba sa ináč prejavuje a ináč sa správa keď je koncentrovaná, a jej prenos je medzigeneračný, ako keď je rozptýlená. Chudoba je stav, ktorý všeobecne hodnotíme ako priamy nedostatok základných životných potrieb. (Šlosár, 2008, 29–32) Je pravdepodobné, že ak tento stav pretrváva dlho a má medzigeneračný prenos, dochádza k tomu, že jednotlivec sa dostáva do takej spoločenskej vrstvy, ktorá je ohrozená práve sociálnym vylúčením a nastupuje u nej proces sociálnej exklúzie, v ktorom prevládajú narušené sociálne väzby a vzťahy. Myslíme si, že práve sociálna exklúzia, ako stav, kedy dochádza u niektorých sociálnych skupín k vylúčeniu a vytláčaniu na okraj spoločnosti, teda k tomu, že sociálna skupina neparticipuje na verejnom živote, pretože jej to nie je umožnené, alebo stratila pozitívny záujem o túto participáciu, je prvotnou príčinou zvyšujúcej kriminality. Negatívny pocit strachu, ktorý rozosievajú radikálne extrémistické hnutia na Slovensku, ale i v iných európskych krajinách a ktoré sú zamerané proti Rómom, prípadne iným etnickým skupinám sú prejavom šovinizmu, ktorý môže vyústiť do rasových nepokojov. Predsudky obyvateľstva voči Rómom sú rigidné, sú vcítané negatívnymi emóciami a mnohé z nich vznikajú už v primárnej sociálnej skupine teda v rodine.

3 Záver

Ako sa bude vyvíjať model interetnických vzťahov vo svete môžeme len predvídať. Z hľadiska sociologického by sme si mali uvedomiť, že všetky kultúry a teda

aj všetky národy a etniká sú si rovnocenné a mali by sme sa prikláňať ku kultúrnemu pluralizmu. Je však možné, že jednotlivé kultúry sa budú navzájom premiešavať v tzv. taviacom kotly a vyvinú sa nové kultúrne vzorce. (Giddens, 2005, s. 251)Musíme však pripomenúť, že cesta radikálneho nacionalizmu a rozosievania šovinistických nálad, môže priviesť aj tak vyspelé krajiny ako sú krajiny EÚ na cestu, z ktorej už nemusí byť návratu. Východisko z danej situácie vidíme v multikultúrnej integrácii ako najvyššej forme integrácie medzi etnikami a národmi. V budúcnosti nemôžeme ísť v riešení rómskej otázky cestou adaptácie alebo asimilácie, ale jedine cestou vzájomného prepojenia a spolužitia dvoch kultúr na báze rovnocennosti, pričom sa musíme postarať o to, aby negatívne prvky rómskeho tradičného spôsobu života odumreli a boli nahradené novou pozitívnou hodnotou. Je potrebné pracovať predovšetkým s mládežou a to nielen s rómskou, ale aj s deťmi s majoritného obyvateľstva a pokúsiť sa o cestu sociálnej inklúzie, aby sme zabezpečili to, aby aj rómske etnikum mohlo participovať na verejnom živote a aby sa v krajine, ktorú pokladajú za svoj domov cítili bezpečne. Jedno z východísk vidíme vo vzdelávaní. Máme na mysli najmä neformálne vzdelávanie ako proces sociálneho vzdelávania, ktoré sa odohráva mimo formálneho systému. Neformálne vzdelávanie v mnohých súvislostiach zabezpečuje vhodný systém pre reagovanie na potreby, ktoré nemôžu byť uspokojené formou formálneho vzdelávania (najmä získavanie sociálnych zručností pre osobitité sociálne skupiny). (Černá, 2009, s14-15) Je spoločensky nevyhnutné zamerať sa na prevenciu proti násiliu a rasizmu a tu by mohli dôležitú úlohu zohrávať nielen školy, masmédiá, ale aj mimovládne organizácie. (Majcherová, 2005, 89–99.)

Literatúra

- [1] ADAMOVÁ, Irena. *Antológia rómskych tradícií a remesiel*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2007. 178 s. ISBN 80-89225-14-4.
- [2] GIDDENS, Anthony. *Sociológia*. Praha: Argo, 2005. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- [3] ČERNÁ, L.. *Celoživotné vzdelávanie a neformálne vzdelávanie dospelých*. In: Úloha neformálneho vzdelávania v procese celoživotného vzdelávania : Zborník z rovnomennej medzinárodnej konferencie NKOS. Spišská Kapitula 2009. - Košice : TYPOPress, 2009. - ISBN 978-80-89089-87-1. - s. 13-19.
- [4] KOTRADYOVÁ, Katarína - KALANIN, Peter. Slovensko v európe a jeho bezpečnostné riziká vzhľadom na marginalizované skupiny obyvateľstva. In Šlosár. D. (ed). *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16. 5. 2008 v Košiciach*. Košice: KSK, UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978-80-969932-1-5.

- [5] MAJCHEROVÁ, K.: *Slovensko v kontexte migrácie jako celosvětového problému*. In *Disputationes scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok*. Roč. V., č. 2, Katolícka univerzita v Ružomberku : Ružomberok, 2005, ISSN 1335-9185, s. 89 – 99.
- [6] ŠLOSÁR, Dušan. Chudoba a stratégie jej zvládania. In Šlosár, D. (ed). *Stratégie vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 16. 5. 2008 v Košiciach*. Košice: KSK, UPJŠ Košice, 121 s. ISBN 978 - 80- 969932 - 1 - 5.
- [7] ŠEFČÍKOVÁ, Františka, LUŠŇÁKOVÁ, Lucia.: Psychika nezamestnaného človeka ako predpoklad riešenia zmeny stavu sociálnej a ekonomickej núdze In: Hejdiš, Milan- Kozoň, Anton.(ed). *Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti. Zborník príspevkov z 1. československej vedeckej konferencie dňa 22.-23.5.2009 v Bratislave*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, n.o.. s. 418. ISBN 978-80-89271-63-4.

Mgr. Katarína Kotradyová, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta v Košiciach

Teologický Inštitút Spišské Podhradie

kkatarinay@centrum.sk

Rizikové skupiny obetí v problematike obchodovania s ľuďmi

Risk groups in the areas of victims of trafficking

Nadežda Kovalčíková

Abstrakt

Príspevok je orientovaný na špecifickú sociálnu problematiku – obchodovanie s ľuďmi. Ide o závažnú problematiku s negatívnym celospoločenským dopadom a od roku 1989 sa táto problematika týka aj Slovenskej republiky. V príspevku sa zaoberáme jednak všeobecným popisom problematiky, situáciou na území Slovenskej republiky a v neposlednom rade popisujeme rizikovosť jednak na strane jednotlivca ale aj na strane spoločnosti.

Abstract

This paper is focused on specific social issues - trafficking in human beings. This is a serious problem throughout society, with negative impact and, since 1989, this issue relates to the Slovak Republic. In the paper we first describe the general problem, the situation in the Slovak Republic and, finally describe the risk to both the individual but also society.

Kľúčové slová

obchodovanie s ľuďmi, obeť, profil obetí, riziko, chudoba, nízke vzdelanie

Keywords

trafficking, victim, victim profile, risk, poverty, low education

V súčasnosti patrí obchodovanie s ľuďmi na popredné miesta v organizovanom zločine na medzinárodnej úrovni. najzávažnejším faktorom tejto trestnej činnosti je vo vzťahu k obetiam popieranie akýchkoľvek ľudských práv a slobôd.

Podľa článku 3 písm. A) Palermského protokolu je obchodovanie s ľuďmi *verbovanie, preprava, transfer, prechovávanie alebo získavanie ľudí pod hrozbou násilia, únosmi, podvodom, lsťou, prinútením, silou, zneužitím pozície, v rámci ktorej nemá táto osoba žiadnu inú reálnu a akceptovateľnú možnosť iba prijať túto hrozbu, poskytovaním alebo prijímaním peňazí alebo iného prospechu za účelom získania súhlasu osoby majúcej kontrolu nad inou osobou s cieľom jej zneužívania,*

nezávisle od toho, či obeť obchodovania súhlasili s účelom zneužívania. Zneužívanie zahŕňa, ako minimum zneužívanie prostitúciou iných alebo inej formy sexuálneho zneužívania, vynútenú prácu alebo služby, otroctvo alebo taktiky podobné otroctvu, zotročovanie alebo odoberanie orgánov na nelegálne účely.

Formami OSL rozumieme účely, za ktorými sú ľudia obchodovaní. Základným účelom OSL je vykorisťovanie, ale to môže mať rôzne podoby. Jednotlivé formy OSL sa rozlišujú podľa spôsobu ďalšieho využívania takto obchodovaných osôb, pritom sa môže jednať o sexuálne využívanie a vykorisťovanie týchto osôb, o využívanie ich pracovnej sily alebo odber ľudských orgánov a tkanív. Podľa druhu vykorisťovania tak rozoznávame 6 základných foriem OSL – práca v sexbiznise, domáce práce, nútené práce, sprostredkovanie svadby, predaj orgánov, žobranie, vynútená služba v armáde vrátane detských vojakov.

Na Slovensku sa tento fenomén po prvý krát objavil po páde železnej opony v roku 1989. Otvorenie „nového sveta“ poskytlo slovenským občanom nové možnosti, vrátane slobody pohybu. Zároveň však vystavilo Slovenskú republiku medzinárodným zločineckým sieťam, vrátane domácich a medzinárodných skupín obchodníkov s ľuďmi. Problém obchodovania s ľuďmi odvtedy na Slovensku pretrváva.

Slovenská republika je aj naďalej skôr krajinou SR krajinou pôvodu a taktiež tranzitná krajina prevažne mladých ľudí, ktorí sú obchodovaní najmä do **Rakúska, Holandska, Francúzska, Španielska, Švajčiarska, Talianska, Grécka, Slovinska, Česka a Japonska**. V rámci obchodovania je Slovensko tiež krajinou tranzitnou, obeť, ktoré sú prevažané cez našu krajinu pochádzajú z bývalých sovietskych republík a balkánskeho regiónu.

Zahraničné obeť, ktoré boli nájdené na našom území, pochádzajú hlavne z Ukrajiny, Moldavska, Rumunska, Bulharska, Ruska, Bieloruska, Indie. Na Slovensku možno hovoriť o pomerne širokom zastúpení aj tzv. vnútroštátneho obchodovania s ľuďmi (t. j. obeť pochádzala zo Slovenska a na Slovensku sa s ňou aj obchodovalo), kde najčastejšími cieľovými miestami v rámci SR sú Košice, Bratislava, Humenné, Lučenec, Komárno a Kežmarok. Podľa Výskumnej správy UNODC existujú dva spôsoby prepravy obetí zo Slovenska. Buď obeť obchodovania prevažá sám páchatel', čo sa uskutočňuje prevažne autom, alebo obeť cestuje sama, zvyčajne na vlastné náklady za prácou do zahraničia autobusom, vlakom, lietadlom a pod.

Predmetom OSL je človek, ľudská bytosť, ktorá je chápaná ako tovar. Človek je zbavený akýchkoľvek práv a slobôd a je plne podriadený vôli obchodníkov. Z tejto osoby sa v procese obchodovania stáva tovar, je ponúkaný a predávaný, má v závislosti od svojej „kvality“ stanovenú cenu a „dátum potreby“. Táto tzv. komodifi-

kácia ľudskej osoby v procese OSL je dôsledkom potreby obchodníkov zbaviť takúto osobu akýchkoľvek osobnostných práv. Obetou OSL sa môže stať ktokoľvek. Podľa správy americkej vlády o obchodovaní s ľuďmi sa cez medzinárodné hranice obchoduje približne so 600 000 až 800 000 mužmi, ženami a deťmi ročne. Tieto počty pritom nezahŕňajú osoby, s ktorými sa obchodovalo v rámci územia jedného štátu. **Správa odhaduje, že asi 80 % obetí obchodovania tvoria ženy a dievčatá, a až 50% obetí je maloletých.** S väčšinou obetí sa obchoduje za účelom sexuálneho **zneužívania v prostitúcii, pornografii** a podobne, no zvyšujú sa aj počty obetí zneužívaných **na nelegálnu prácu v priemysle, poľnohospodárstve, domácnostiach** a podobne.

Samozrejme existujú rizikové skupiny obetí a tiež rizikové situácie, ktoré môžu proces viktimizácie urýchliť. V našom príspevku sa zameriame práve na tieto riziká. Tie je dôležité poznať hlavne nielen pri práci so samotnými obeťami, ale aj pri realizovaní rôznych preventívnych aktivít.

Rizikovosť na strane obeť je podmienená vekom a pohlavím, príslušnosťou k etnickej skupine, rodinnou situáciou atď. Podľa analýzy Výskumnej správy UNODC sú ženy stále najčastejšími obeťami obchodovania s ľuďmi na Slovensku. Vyplýva to aj zo skutočnosti, že najčastejším účelom obchodovania s ľuďmi ostáva sexuálne vykorisťovanie. Obeť sú ale čoraz mladšie a stále častejšie sa nimi stávajú deti. Ženské obeť však predstavujú asi 80% všetkých obetí.

Deti (osoby do 18 rokov) predstavujú ďalšiu špecificky zraniteľnú skupinu práve v tejto problematike. Vysoko ohrozenou skupinou sú predovšetkým maloletí bez sprievodu, ktorí sa nachádzajú v situácii, keď sú bez akejkoľvek ochrany.

S deťmi a dospelými sa obchoduje podobným spôsobom ako s dospelými, tj. predávajú sa ako lacná pracovná sila do tovární, na domáce práce alebo s cieľom sexuálneho zneužívania. V mnohých prípadoch sa ale stane, že deti predávajú ich blízki rodinní príslušníci. Obetou obchodovania sa čoraz častejšie stávajú aj muži. Relatívne nízky počet zistených prípadov mužských obetí môže spôsobovať aj to, že väčšina programov na boj proti obchodovaniu s ľuďmi sa zameriava na obeť ženského pohlavia, čoho následkom je o. i. nízke povedomie o existencii obchodovania s mužmi. Poznatky pomáhajúcich organizácií ukazujú, že muži a mladí chlapci sa rovnako ako ženy stávajú obeťami sexuálneho zneužívania, alebo sú obchodovaní na nútenú prácu.

Čo sa týka veku, na Slovensku sú najčastejšími obeťami obchodovania osoby vo veku od 18 do 30 rokov, u osôb ženského pohlavia prevažuje veková hranica 15–24 rokov.

Do analýzy vekového rozpätia obetí zahrnula Výskumná správa spolu 132 obetí (vrátane obetí kupliarstva) a podľa nej rozdelila obeť do dvoch skupín. Prvú skupinu tvoria detské obeť vo veku od 4 rokov (najmladšia známa obeť) do 18 rokov a u obetí rómskej národnosti (nie však výlučne) súčasnými obeťami deti okolo 15 rokov. Druhú skupinu tvoria dospelé obeť, ktorých vekové rozpätie sa pohybuje od ukončených 18 do 51 rokov (najstaršia známa obeť).

Ďalším rizikovým faktorom je vzdelanie a socioekonomický status. Obeť mali nízke vzdelanie, často len základné, prípadne neukončené stredné, boli absolventi odborných učilíšťa alebo stredných odborných školy zväčša bez maturity. Výnimkou nie sú ani obeť, ktoré navštevujú špeciálne školy z dôvodu rôznych mentálnych alebo fyzických postihnutí.

Chudoba a nestabilné sociálno-ekonomické podmienky sú hlavné „push“ faktory v problematike obchodovania s ľuďmi. Väčšina obetí pochádza z lokalít, kde je vysoké percento nezamestnanosti, nie je tam dostatok pracovných príležitostí alebo je práca „málo platená“. Väčšina osôb z takýchto regiónov preto častejšie vyhľadáva prácu v iných regiónoch, prípadne v zahraničí. Ľudia na hranici chudoby tiež častejšie súhlasia s tzv. čiernou prácou v zahraničí, čo zase len zvyšuje riziko zneužívania.

Sociálne zázemie a rodinná situácia sú ďalšími rizikovými faktormi. Obeť zvyčajne pochádzajú z neuspokojivého a nefungujúceho rodinného prostredia, z rodiny s nízkym socioekonomickým statusom, obeťami sa tiež stávajú osoby žijúce na hranici chudoby alebo v chudobe, pochádzajú z chudobnejších regiónov z nedostatkom pracovných príležitostí. Podľa Volpicelliho ide tiež o osoby, ktoré majú za sebou skúsenosť domáceho násillia a v prevažnej miere pochádzajú z vidieka. Štatistiky moldavského IOM z rokov 2000 až 2004 ukazujú, že 57 % obetí obchodovania (z viac než 1 200) pochádzalo práve z rodín s nízkym sociálno-ekonomickým statusom. Medzi dôležité faktory zvyšujúce zraniteľnosť potenciálnych obetí patrí aj prežitie násillie alebo zneužívanie. Výskum naznačuje, že náchylnosť stať sa obeťou obchodovania môže byť dôsledkom zníženej sebaúcty, pocitov hanby a zraniteľnosti vyplývajúcich zo zneužívania v maloletom veku.

Štatistiky ukrajinského Programu asistovaných návratov IOM ukazujú, že rozdiel medzi obeťami so stabilným zázemím a tými, ktoré sú psychicky labilné, spočíva v schopnosti obeť uniknúť vykorisťovaniu. Čím je obeť duchaprítomnejšia, tým rýchlejšie dokáže uniknúť obchodníkovi a spamätať sa z takejto skúsenosti.

K ďalším znakom patrí príslušnosť k marginalizovanej skupine (na Slovensku hlavne rómske etnikum, utečenci), spomínaná skúsenosť s ústavnou starostlivosťou

ťou, nedostatočný prístup k informáciám. Rizikovosť je zvýšená u pracovných migrantov, osôb, ktoré sa dobrovoľne živia prostitúciou a pri užívatel'och drog. Ohrození sú aj ľudia v životnej tiesni, bez prostriedkov, bez možnosti sa zamestnať, užiť si rodinu, ľudia naivní, ľudia bez ochrany druhého, ľudia v pre nich neriešiteľnej situácii.

Ak by sme to mali zhrnúť, riziko že sa osoba stane obeťou vyplýva z rôznych, navzájom prepojených faktorov. Rizikovosť je ale zvýšená tým, že osoba je ženského pohlavia, má nízke, alebo žiadne vzdelanie, je príslušníkom marginalizovaných skupín, má nízky vek, nedostatočný alebo žiadny prístup k informáciám, trpí závislosťou. Tiež pochádza z regiónu s vysokou nezamestnanosťou a častým výskytom chudoby.

Literatúra

- [1] Identifikácia obetí obchodovania s ľudmi medzi migrantami v SR. Bratislava : Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2009 ISBN 978–80-970307-1-1
- [2] Madliak et al.: Policajná teória a prax. Obchodovania s ľudmi. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISSN 1335 – 1370
- [3] Základné organizácie v problematike obchodovania s ľudmi. Bratislava : medzinárodná organizácia pre migráciu. 2009
- [4] Obchodovanie s ľudmi. [on line] [citov.2010- 07 - 04]Dostupné na: <http://www.minv.sk/?obchodovanie-s-ludmi>
- [5] IOM, Brožúra- Program návratu a reintegrácie obchodovaných osôb. [online]. Bratislava: IOM, [cit. 2009-01-07] Dostupné na: http://www.iom.sk/upload/objects/VOTSK_1160133801.pdf
- [6] Ministerstvo vnútra SR, Obchodovanie s ľudmi- situácia na Slovensku, [online].Bratislava:[cit. 2009-02-15] Dostupné na: <http://www.minv.sk/?obchodovanie-s-ludmi-a-slovenska-republika>
- [7] VOLPICELLI, S. 2004. Porozumieť a konať- Obchodovanie s ľudmi. Rím: IOM, 2004. 77 s. ISBN 978- 92-9068-230-1
- [8] Holanová, K. et al. Obchod lidmi v ČR. Instruktažní manuál pro sociální a terénní pracovníci. Praha : 2007

doc. PhDr. Nadežda Kovalčíková, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Univerzitné nám. č. 1

97100 Trnava

Úskalia v socializácii psychosociálne a zdravotne postihnutých

Challenges in socialization of the psychosocially and physically disabled

Antonín Kozoň

Abstrakt

Požiadavky sociálneho prostredia kladú na človeka čoraz väčšie nároky a on ich sám veľakrát nedokáže z nejakého dôvodu zvládnuť. Blízke okolie (rodina, priatelia, známi, kolegovia) často už nie sú tými, ktorí by vedeli s prehľadom zaujať konštruktívne stanovisko pri odstraňovaní problémov. Ich riešenie sa čím ďalej tým viac presúva aj do profesionálnej činnosti sociálnej práce. U jedincov s rôznymi druhmi psychosociálneho a zdravotného postihnutia sa vo väčšej miere prejavujú socializačné ťažkosti. Odlišnosť od iných nesie so sebou subjektívne podmienenú špecifickú rovinu komunikácie, ktorej má sociálny pracovník porozumieť.

Abstract

The requirements placed by the social environment on an individual are becoming increasingly demanding, in such a way that they often cannot be handled by the individual on his/her own. The immediate vicinity of an individual (family, friends, acquaintances, colleagues) is often no longer capable of taking a constructive position in the process of problem-solving. The responsibility for finding the solutions for these problems is increasingly moving to the field of professional social work. Individuals with various kinds of psychosocial and physical disabilities exhibit a higher level of socialization difficulties. Being different from others entails a specific, subjectively determined way of communication, which has to be comprehended by the social worker.

Kľúčové slová

postihnutie, patopsychológia, sociálna práca, osobnosť, poruchy správania, socializácia, morálka

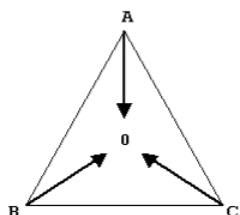
Key words

disability, patopsychology, social work, personality, behavioural disorders, socialization, morality

1 Osobnosť v socializácii

Poruchy socializácie (správania) vznikajú podľa našich praktických zistení tým, že podmienky prostredia sociálnej slobody, emocionálnej sféry a morálnych hodnôt pre prirodzený vývin osobnosti (obr.1) nevytvárali v danom období ontogenézy vhodný vzájomný pomer stretu s identitou osobnosti. Pre indikáciu sociálnej práce je prísľubom poznanie, že ak určité sociálne hodnoty prejdú cez emocionálnu sieť, stávajú sa pevným spojovadlom medzi jednotlivými zložkami obsahu psychickej štruktúry osobnosti. Dávajú identite osobnosti určitú stabilitu. Tu vidíme príčiny toho, prečo určitá skupina mladých jedincov asociálnymi poruchami správania (spočiatku je to len ontogenetická záležitosť) si pevne stojí za určitými názormi (i keď spočiatku navonok nekriticky prevzatými). Pri oponovaní napriek predostieraným logickým argumentáciám nechce od nich upustiť. Prisvojené názory, presvedčenia sú tým stavebným materiálom, ktorý dáva pocit seba samého. Čím sú názory a postoje jedinečnejšie (extrémnejšie), tým je pocit výnimočnosti identity ešte výraznejší, a preto je často krát správanie svojhlavejšie. U detí a mladistvých ide o prirodzený prejav ontogenetického procesu dozrievania, avšak u dospelých s antisociálnymi poruchami správania ide o prejav trvalého osobnostného postihnutia. Prípadná zmena postojov je len účelová, vyprchá pominutím dôvodu. Emocionálne zakotvenie nového poznania a vytvorenie postojov (kognitívna funkcia) je nemožná, pretože emocionálna stopa v identite osobnosti sa v období dozrievania (imprintingu) nevytvorila, nanajvýš sa vytvoril účelový pocit spolupatričnosti. Tu musíme upozorniť, že takýto jedinci sú schopní empatického vhl'adu do prežívania iných, ktorý môžu dôvtipne zneužívať bezohľadne vo svoj prospech. Je však ďalšia kategória porúch správania, kde sa imprintingom emocionálna stopa zanesla nevhodným obsahom.

- O - osobnosť
- A - sféra sociálnej slobody
- B - emocionálna sféra
- C - sféra morálnych hodnôt

Obrázok 1 – Sféry vplyvu na rozvoj osobnosti¹ (A. Kozoň, 2010)

¹ **Sféra sociálnej slobody (A)** predstavuje konkrétny priestor, v ktorom sa môže dieťa bez obáv pohybovať za prítomnosti láskavej osoby (rodiča) vo vytvorenej priaznivej emocionálnej atmosfére, ktorá mu poskytuje istotu bezpečia a oporu. Má predpoklady pre zapojenie sa do činnosti, naplňalo očakávania okolia, osvojovalo si žiadané režimové požiadavky, a tým sa učilo hodnotám a spoločenským normám. Sociálna sloboda má mať taký priestor, aby sa jedinec v ňom nielen cítil bezpečne, ale aj toto bezpečie podľa svojich možností poskytoval iným. „Postihnutí mladiství potrebujú usporiadaný životný, učebný a pracovný priestor, ktorý im umožní osobný kontakt v

2 Poruchy správania postihnutých

Mnohí postihnutí sa nedokážu správať dospelé a samostatne, mimochodom aj preto, že ich dovtedajšia socializácia (výchova) k tomuto nesmerovala. Uspokojenie potrieb sociálneho ocenenia je u postihnutých jedincov omnoho zložitejšie. Aby sa tomuto predišlo, môžu poznatky patopsychológie poukázať na úskalia socializácie postihnutých, aby sociálna intervencia, sociálne poradenstvo, sociálna terapia a ďalšie sociálne aktivity, mohli byť nielen úspešné, ale aj aby korigovali prípadné socializačné nedostatky a eliminovali psychotraumy z postihnutia. To netýka len problémov socializácie zrakovo, sluchovo, telesne, rečovo a mentálne postihnutých, ale aj porúch správania psychosociálneho a citového (mravného) vývinu. Tieto poruchy správania a sú podľa našich skúseností dôsledkami nedostatočnej, nezvládnutej socializácie v priebehu ranej a neskoršej ontogenézy jedinca. Medzi ne sme zaradili detský autizmus, hyperaktivitu, ale aj delikvenciu, ktorá má v mnohých prípadoch nezvratné neuropsychologické postihnutie prameniace z raného detstva. Je to odvážne tvrdenie, ale dáva to reálnejší pohľad na sociálnu prácu s týmito jedincami, najmä, keď sa k tomu pridružujú sekundárne zdravotné postihnutia v dôsledku nadmerného požívania alkoholu a drog.² Monitoring správania delikventne postihnutých jedincov nie je obmedzovaním ich osobnej slobody, ale ide o jej usporiadanie vo vzťahu ku skutočnej slobode ostatných na základe možnosti delikventne postihnutých jedincov dokázať svoju schopnosť uvažovať o výhodnosti výberu svojho konania ako svojprávnej osoby a v tomto smere manažment sociálnych práce zabezpečuje plnenie zo strany delikventne postihnutých

dialógu, a tým trvalé a usporiadané sebarozvíjanie“ (Ertle, Neidhardt, in: Klein a kol., 2001, s. 226). **Emocionálna sféra (B)**, ktorá je prítomná vo vzájomnom vzťahu k blízkej osobe, priaznivo pôsobí na otvorenie genetických dispozícií recipročného mechanizmu správania, ktoré v počiatočnej fáze sa prejavujú citom spolupatričnosti. Prostredníctvom iných a spolu s nimi sa môže jedinec úspešne zorientovať v rôznych sociálnych situáciách, osvojovať si názory, postoje, hodnoty a formovať si životnú filozofiu. Poznávacie (kognitívne) funkcie, ktoré sú nositeľmi **sociálnych noriem a morálnych hodnôt (C)**, môžu mať trvalé zakotvenie práve v emocionalite. Pocity sa predvedome priamo dotýkajú identity, než si to človek uvedomí. Sebavedomie má hlbokú nevedomú podstatu, uvedomenie si seba samého je len jeho zábleskom.

² Aj napriek nie príliš priaznivých doterajších výsledkov socializácie týchto osôb, neuropsychológia naznačuje pre osobnostnú oblasť patopsychológie delikventne postihnutých jedincov možnú cestu vytvárania nových imprintingových ciest neurónov mozgu vedených emocionálnymi stopami pre prepojenie s oblasťou kognitívnych funkcií štruktúry osobnosti a tak zmeniť poruchy správania v prosociálne konatívne smerovanie osobnosti, čo môžeme jednoducho vyjadriť ako hlboký pozitívny zážitok emócií prosociality - amygdalou v limbickom systéme so súčasným senzorickým spracovaním informácií zo všetkých oblastí tela hipokampom a cez tento filter posunutím na kortexové spracovanie pre výsledný konatívny efekt.

záväzné obmedzenia, posilňuje sociálne žiaduce aktivity poskytovaním pozitívnej spätnej väzby a takto sa môžu vytvárať neurálnom systéme pozitívne citové stopy s prepojením na konatívnu oblasť osobnosti a celkovo ju prosociálne ovplyvniť.

3 Svojprávnosť postihnutého

U psychociálne a zdravotne postihnutých jedincov majú psychické procesy iný kvantitatívny a kvalitatívny priebeh, sociálny pracovník má mať znalosti aj z patopsychológie, aby vedel akým spôsobom má viesť sociálnu aktivitu, neprisudzovať im psychopatologický charakter. Takýto pohľad na postihnutého klienta umožňuje sociálnemu pracovníkovi realistickejšie posúdiť sociálny stav, aktívne vstúpiť do subjektívneho sveta postihnutého klienta na partnerskej úrovni, byť objektívnym poradcom, terapeutom a sprievodcom na nevyhnutný čas. Pred sociálnou prácou vyvstáva využiť poznanie priebehu psychických procesov u rôznych druhoch zdravotného a psychosociálneho postihnutia, a to aj z hľadiska vývinovej patopsychológie a neuropsychológie. Tu by nemalo sociálnemu pracovníkovi chýbať ich poznanie, nielen ako používať praxie, ale aj prečo je potrebná v procese socializácie postihnutých intervencia sociálnej práce.

Sv. Tomáš Akvinský vo svojich tézach³ hovorí, že civilizácia je rozumnou diskusiou, pod ktorou môžeme rozumieť objektívne zabezpečenie existencie človeka v sociálnom priestore so židovsko - kresťanskou tradíciou a jej morálkou. Diskusiou subjektívneho sveta v emocionálnom priestore postihnutého jedinca je jeho identita. Expresívna kompetencia sa stáva súčasťou profesionálnej výbavy sociálneho pracovníka, pretože na základe patopsychologických znalostí postihnutého sa vie dobre orientovať v jeho subjektívnom svete a diskusiou porozumenia sa podieľa u postihnutého na vytváraní spätnej väzby pre sebauvedomenie možnosti, o ktorých dokáže postihnutý uvažovať a vyberať si, čím sa stáva slobodným (2. téza sv.

³ Súhrn šiestich téz sv. Tomáša (M. Novak, 1996, s. 136):

1. Civilizácia je rozumnou diskusiou.
2. Človek je slobodný, pretože dokáže uvažovať a vyberať si.
3. Civilizované politické inštitúcie rešpektujú úvahu a výber.
4. Skutočná sloboda je usporiadaná sloboda.
5. Ľudia sú svojprávne osoby, nielen indivíduá alebo členovia skupiny.
6. Režim chrániaci pred zneužitím a najzodpovedajúcejší osobnosti človeka, je zmesou monarchistických, aristokratických a demokratických prvkov (M. Novak, 1996).

Tomáša).⁴ Takto sa v procese socializácie aj postihnutí jedinca stávajú vzhľadom na vytvorené možnosti svojprávnymi osobami (4. téza sv. Tomáša).⁵

4 Otázka sociálnej práce nielen pre patopsychológiu

Patopsychológia by mala mať možnosť odpovedať na otázku sociálnej práce, ako je aktuálne determinovaná osobnosť postihnutého jedinca, aby sa následne mohli vytvoriť prirodzené podmienky pre homeostáziu intrapsychických procesov pre celkové zrenie osobnosti postihnutého jedinca ako vnútorne vyrovnanej osobnosti. Obrazne si to môžeme predstaviť tak, že napriek vývinom pozmenenej štrukturalizácie osobnosti, pretože niektorá jej časť je postihnutá, jadro osobnosti (identita) je posunuté, ťažisko sa nenachádza v blízkosti ideálneho stredu ako za bežných okolností, postihnutí jedinec je úspešne socializovaný. Samotné postihnutie nie je podstatnou prekážkou pre subjektívnu spokojnosť sebauplatnenia. Toto treba rešpektovať, pri ontogenéze vytvárať také podmienky, aby sa zranenia z postihnutia samé o sebe kompenzovali, nič sa neuľahčovalo a nenahrádzovalo, čo sa dá veľakrát s veľkou námahou pri trpezlivom tréňovaní časom posilniť vyvážením na druhom konci osobnosti a tak sa celkové ťažisko osobnosti posunie k samovývinu, čo je pre nositeľa zdrojom tvorivého sebauplatnenia. Pre okolie je postihnutý jedinec relatívne nezávislý, čiže v recipročnom partnerskom vzťahu.

5 Význam morálky

Internalizovaný hodnotový systém pomáha udržať identitu osobnosti, a tým sa poskytuje stabilná rovnováha v proporciách libidózne, agresívnej a neutralizovanej energie všeobecnej hladiny vzrušivosti osobnosti. Dáva subjektívnemu svetu vonkajšiu stabilitu, pocitom prežívania vierohodnosti vlastnej identity, čím sa reguluje sebahodnotenie a udržuje harmóniu medzi morálnymi kódmi a seba-presadzovaním v usporiadanom sociálnom prostredí v zmysle skutočnej slobody postihnutého jedinca (5. téza sv. Tomáša).⁶ Hoci morálku možno pestovať rôznymi typmi výchovy, je nepredstaviteľná bez vrodenej schopnosti cítiť sa previnilo. Ide o funkčnú jednotku biologických faktorov s poruchami správania, kde tento pocit viny je zdeformovaný, alebo u delikventného správania často neprítomný. Totiž pocity viny nie sú vytvárané v detstve len inkorporáciou zákazov autorít, ale aj identifikáciou. Najskôr s matkou, neskôr s mužskou autoritou otca a sú základmi, ktoré regulujú správanie podľa internalizovaných etických princípov. Práve u somaticky postihnutých jedincoch ako keby bolo zvýraznené prežívanie

⁴ Novak, M.: Filozofia slobody, s. 131

⁵ Novak, M.: Filozofia slobody, s. 133

⁶ Novak, M.: Filozofia slobody, s. 134

pocitov viny za to, že je postihnutím narušená ich somatopsychická integrita, než je to u ostatných postihnutých jedincov. Pretože tieto vzory autorít boli z hľadiska formovania identity somatopsychického postihnutia dieťaťa ovplyvnené vedomou a nevedomou zodpovednosťou rodičov za postihnutie svojho dieťaťa, čím sa postihnuté dieťa stotožnilo a prevzalo pocity viny svojho postihnutia na miesto rodičov na seba mechanizmom prevrátenej projektívnej identifikácie, aby takto ich urobilo pre seba silnejšími, schopnejšími a seba závislejšími na sociálnom prostredí. Mnohokrát pocitmi viny zneistení rodičia a ich postihnuté dieťa, sa ťažšie orientujú v možnostiach pre úspešnú socializáciu kompenzáciou postihnutia ďalšími osobnostnými dispozíciami postihnutého dieťaťa. Preto je veľmi vhodná odborná intervencia sociálneho pracovníka, ktorá umožní objektívne zhodnotiť možnosti utvárania identity postihnutého jedinca, aby sa celková úzkostná emocionálna atmosféra v rodine s permanentnými previnilými pocitmi neistoty zmenila, dala náhľad rodičom na svoje možnosti a na reálne dispozície (aj latentné) postihnutého dieťaťa, aby jeho osobnostná identita bola pre postihnutého zrozumiteľná, mala pevné zakotvenie medzi blízkymi osobami.

6 Záver

U mnohých postihnutých sa môže sociálny pracovník stretnúť s rôznymi psychopatologickými prejavmi neurotického a psychotického charakteru, posttraumatickou stresovou poruchou osobnosti, či odklonom vo vývine osobnosti do trvalej poruchy správania. Čím je postihnutie navonok pre iných viditeľnejšie a obranné mechanizmy nedostatočné, tým sú dôsledky zraňujúcejšie. Pri sociálnej práci s postihnutým jedincom treba poznať patopsychológiu jeho osobnostného vývinu, aby sociálny pracovník vedel posúdiť závažnosť psychopatologických prejavov a zmien a tieto riešil v spolupráci s ďalšími odborníkmi, pretože limitujú osobnostný rozvoj, sťažujú celkovú socializáciu, dokonca môžu mať závažnejšie dôsledky pre nositeľa než jeho postihnutie, čím sa znemožňuje psychosociálna spôsobilosť, hoci sú prítomné latentné schopnosti, ktoré by sa mohli rozvinúť prostredníctvom intervencie sociálneho pracovníka.

Pre sociálneho pracovníka, ktorí sa zaoberá socializáciou zdravotne a psychosociálne postihnutými jedincami, najmä v období detstva a dospelovania, je dôležité, aby mal orientačné poznatky v diferenciálnej diagnostike, aby neprišlo u postihnutého ich trvale pozmenenému priebehu osobnostného vývinu (dané charakterom postihnutia) prisúdenie psychopatologickej symptomatiky, ktoré sú spôsobené exogénnymi a endogénnymi faktormi, tak ako je aj vystavená bežná populácia. V prípade potreby socializácie postihnutého môže sociálny pracovník iniciovať priestor

pre intervenciu lekárov – psychiatrov, liečebných pedagógov, či psychoterapeutov. Sám sa môže v tejto oblasti činnosti spolupodieľať ako sociálny terapeut.

Literatúra

- [1] AKVINSKÝ, Tomáš. *O stvoření*. Praha: Krystal OP, 2008, 80 s. ISBN 978-80-87183-03-8.
- [2] KLEIN, F., MEINERTZ, F., KAUSEN, R. *Liečebná pedagogika*. Bratislava: Sapienta, 2001, 227 s. ISBN 80-967180-6-1.
- [3] KOZOŇ, Antonín. *Patopsychológia psychopatológie postihnutých v socializácii*. Trenčín: SpoSoIntE, 2010, 174 s. ISBN 978-80-970121-7-5.
- [4] NOVAK, Michael. *Filozofia slobody: Program pre ľud na ceste k slobode*. Bratislava: Charis, 1996, 176s. ISBN 80-887443-16-8.

doc. PhDr. Antonín Kozoň, CSc.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Nám. 1. mája č. 1

P.O. BOX 104

810 00 Bratislava

a.kozon@gmail.com

Chudoba v globálnom svete

Poverty in the global world

Emília Krajňáková, Sergej Vojtovič

Abstrakt

Odporcovia globalizácie tvrdia, že práve ona vytvára sociálne rozdiely a chudobu. Extrémna chudoba a finančné suchoty dominujú krajinám tretieho sveta. Situácia v týchto krajinách sa stále zhoršuje, zatiaľ čo bohaté krajiny zažívajú prudký rast, pričom profit bohatých krajín nie je distribuovaný do tých chudobných. Toto je dôvod, prečo je mobilizácia globálnej vedy a techniky najväčšou výzvou týchto dní. Jednak aby napomáhali bojovať proti chorobám, ale aj získavať vyššie hospodárske výnosy, predchádzať ekologickým problémom.

Abstract

Objectors of globalization state that just globalization creates social disparities and poverty. Extreme poverty and financial sheepishness dominate the third world countries. Situation of that countries is getting worse while rich countries experience abrupt expansion regarding that the profit of rich countries is not distributed to poor ones. This is why the biggest challenge of these days is mobilization of global science and technology to struggle the diseases, better agricultural yields, ecological problems.

Kľúčové slova

globalizácia, chudoba, bohatstvo, nerovnosť, spotreba

Key words

globalization, poverty, wealth, inequality, consumption

1 Vymedzenie pojmu chudoba

Dnes, v období, ktoré je považované za zlatý vek, zdalo by sa, že chudoba neexistuje. Žiaľ, opak je pravdou. Štatistiky hovoria o tom, že dve tretiny ľudstva žijú v chudobe, o hlade, často bez strechy nad hlavou, v podmienkach degradujúcich ľudskú dôstojnosť. Z druhej strany, neustále rastie blahobyt vyspelej konzumnej spoločnosti, čo však ani zďaleka neznižuje priepasť medzi bohatými a chudobnými.

Otázky chudoby, sociálnej nerovnosti patrili medzi hlavné témy od vzniku sociologickej vedy. Aj iné vedy nezostávajú ľahostajné k týmto otázkam. Ako dôkaz tohto tvrdenia uvidíme jeden príklad. Katalógy knižnice na univerzite Queen's v Kanade, a svedčí o tom počítač, obsahujú 1805 názvov kníh, brožúr a článkov, opublikovaných v rokoch 1994–1996, v názvoch ktorých sa vyskytuje pojem „chudoba“. Zbehlé nahliadnutie a oboznámenie sa s ich sujetmi a témami, chudoba je predmetom čisto akademického záujmu, skúmajú ju predstavitelia aplikovaných vied s cieľom rozpracovania stratégie a taktiky boja s ňou, chudoba je tiež pretrvávajúcou „bolesťou hlavy“ prijímajúcich rozhodnutia politikov. Podľa názoru P. Townsenda, jedného z najautoritatívnejších na kontinente bádateľov chudoby, stabilita neúspechu pokusov vykoreniť ju dokonca v najbohatších krajinách si vyžaduje sústrediť viac pozornosť na analýze príčin tohto sociálneho javu. [1]

Čo je to vlastne chudoba? Rozličné subjekty sa môžu nazývať „chudobnými“. Je na mieste tak hovoriť o kontinentoch, o skupinách krajín, o jednotlivých štátoch, o regiónoch vo vnútri týchto štátov, o vrstvách obyvateľstva (profesiách, napríklad, alebo o „obyvateľoch malých miest“, rodinách, individuách. Vo vzťahu k štátom, napríklad, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu za rok 1979 T. Schultz je pevne presvedčený o tom, že väčšina obyvateľstva sveta je chudobná alebo veľmi chudobná, nazýva tri dostatočne presné ukazovatele chudoby:

- a. kedy polovica alebo väčšia časť individuálneho príjmu sa mína na potraviny,
- b. kedy priemerná dĺžka života neprevyšuje 40 rokov,
- c. kedy úroveň poznania a vedomostí je nízka [2].

A predsa chudoba je definícia najvhodnejšia vo vzťahu k individuám. Tu je všetko najjednoduchšie a zároveň najzložitejšie. Všetko je jasné, ak máme na mysli nenasýtenosť alebo dokonca hladovanie – v tomto prípade hovoríme o *absolútnej chudobe*. Oveľa ťažšie je ukázať štandard v peňažnom vyjadrení, dostačujúci pre uspokojenie čisto materiálnych potrieb /tzv. spotrebný kôš/, a tiež určiť minimálne podmienky pre uspokojenie sociálnych potrieb - právo na prácu, vzdelanie, na formálnu účasť v sociálnych inštitúciách, na oddych a podobne, t.j. kvalifikovať *relatívnu chudobu*. V tomto prípade kritériá nie sú očividné, politici strácajú o ne záujem, bádatelia sa zapájajú do nekonečných diskusií.

Poľský bádateľ Jerzy Turowicz, zaoberajúci sa problematikou chudoby z hľadiska jej chápania cirkvou hovorí, že chudobní to nie sú len tí, ktorí nič nemajú, ktorí sú hladní a bez strechy nad hlavou. Ale za chudobných pokladáme aj ľudí bezradných, maličkých, utláčaných a podceňovaných mocnými a bohatými. A týmto všetkým cirkev sľubuje vyslobodenie, odmenu za všetko poníženie a utrpenie.

Je potrebné otvorene povedať, že cirkev nie je proti prirodzenému smerovaniu človeka k rastu svojej životnej úrovne. Ale rozhodne vystupuje proti dvom vlastnostiam, ktoré sú typické pre dnešnú konzumnú spoločnosť. Sú tú tzv. konzumná mentalita a sociálna nespravodlivosť. Konzumná mentalita je vlastne chuť vlastniť čoraz viac, je to „vlastnenie pre vlastnenie“, je to umelé vytváranie nejestujúcich potrieb na to, aby ich mohol uspokojovať.

Sociálna nespravodlivosť nie je výsledkom teórie konzumnej spoločnosti, ale súčasná prax ukazuje, že je jej plodom; v konzumnej civilizácii sa bohatí stávajú čoraz bohatšími, chudobní zas čoraz chudobnejšími. Je to výsledok ľudského egoizmu, plod praktického materializmu, ktorý charakterizuje konzumnú mentalitu. [3]

Sociológovia sa tiež zúčastňujú, rozličných diskusií o chudobe, avšak v určení príznakov a charakteristík chudoby nie oni majú posledné slovo. Veci sa majú tak, že zo sociologického hľadiska chudobu môžeme rozoberať ako situáciu neúčasti v praktikách pre uspokojovanie potrieb, ktoré sa počítajú za normálne a jednoduché v danej spoločnosti alebo danej skupine; neúčasť je podmienená absenciou nevyhnutných zdrojov. Sociológ, na rozdiel od politika a ekonóma, sa pokúša predstaviť chudobu ako výsledok klasifikovaných úsilí rozličných sociálnych subjektov.

Je všeobecne známe, že trhové hospodárstvo sa ubera cestou odstraňovania prekážok jednotlivých národných ekonomík, likvidácie národných zvláštností jednotlivých hospodárstiev a postupným formovaním homogénneho trhového priestoru. Dôsledkom týchto trendov v rozvoji trhového hospodárstva sú súčasné procesy globalizácie hospodárskeho života ako na európskom kontinente, tak aj v celom svete. Trh nepozná ekonomické, politické hranice a kultúrne a národnostné bariéry. Napriek tomu na základe disparít v klimatických, pôdnych, surovinových a energetických zdrojoch trh vytvára určité ekonomické centrá, kam smerujú dôležité materiálne, finančné a ľudské toky. „Takým spôsobom vznikajú ako regionálne, tak aj svetové ekonomické centrá. Zároveň sa vytvárajú zaostalé, z hľadiska ekonomického rozvoja, okrajové regióny. Vysoká koncentrácia ekonomického potenciálu, vedy, kultúry, kvalifikovaných pracovníkov atď. so zodpovedajúcou vysokou životnou úrovňou obyvateľstva sú určitou platbou za zaostávanie a hospodársku stagnáciu okrajových regiónov“. [4]

2 Sociálne a mravné dimenzie environmentálnej krízy

Erich Fromm svojho času napísal, že chudobu nesmieme vnímať len ako problém sociálny, ale tiež ako pojem spojený s individuálnym životom. A z tohto hľadiska je chudoba morálnou kategóriou, a teda aj mravnou výzvou pre celý svet. A to je

úloha pre nás všetkých: bohatých aj chudobných, aby sme s týmto nepriaznivým a nežiaducim javom bojovali a prekonávali ho.

Ešte silnejšie ako mravná dimenzia vystupuje v súvislosti s globálnou environmentálnou krízou dimenzia sociálna. Na konferencii OSN v Rio de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji v roku 1992, známej ako Summit Zeme, sa konštatovalo, že „chudoba a degradácia životného prostredia navzájom úzko súvisia. Kým chudoba sa premieta do určitých druhov environmentálnych stresov, hlavnou príčinou pokračujúceho zhoršovania globálneho životného prostredia je, predovšetkým v priemyselných krajinách, trvalo neudržateľný spôsob spotreby a výroby, ktorý má vážne dôsledky, podporuje chudobu a nerovnováhu“.

Najviac sú postihnuté krajiny tretieho sveta, v ktorých žije takmer 80 % všetkého obyvateľstva Zeme. Práve na tomto obrovskom geografickom priestore najmarkantnejšie vidno súvislosť medzi chudobou, populačným rastom a poškodzovaním životného prostredia. Ak totiž v týchto krajinách žijú ľudia pod hranicou životného minima, mysleného nielen finančne, ale v celej sociálnej škále, ich záujem o životné prostredie niejeby bol minimálny, ale vôbec neexistuje.

Napríklad v krajinách Južnej Ameriky, kde nadnárodné spoločnosti vyrubujú dažd'ové pralesy, málokomu z miestnej populácie záleží na ich konečnom osude. Veľmi radi sa v týchto spoločnostiach zamestnávajú a fyzicky sa podieľajú na ich vyrubovaní. Je to pre nich ojedinelá šanca finančného zárobku. Pri svojej nízkej vzdelanosti si nemôžu uvedomiť dosah vymiznutia tohto zložitého ekosystému ovplyvňujúceho svetovú klímu. Myslia len v dimenziách prítomnosti, budúcnosť je pre nich irelevantná.

Podobná situácia panuje v Afrike, kde dochádza k ústupu saván v dôsledku ich zúrodňovania hladujúcimi domorodými etnikami, čím prudko ubúda priestor pre miestnu faunu. Azda najukážkovejším príkladom je hubenie slonov, nosorožcov a tigrov pre niektoré oceňované časti ich tiel. Pytlíaci, opäť len obeť sociálnej biedy, loviaci pre bohaté americké a ázijské spoločnosti sotva uvažujú o tom, čo bude, keď zastrelia posledného slona či posledného nosorožca.

Ekologické problémy sa prejavujú vo všetkých oblastiach materiálneho bytia ľudstva; znečisťovanie prostredia ohrozuje nielen zdravie ľudí, ale i existenciu fauny a flóry, ohrozuje zdroje pitnej vody. A budú sa zosilňovať nielen kvôli neochote vyspelých krajín znižovať produkciu škodlivých emisií, ale aj v dôsledku biedy krajín tretieho sveta, ktoré sa nemôžu zriecť ekologicky škodlivých prevádzok. Ekologické problémy vyvoláva aj vyrubovanie tropických lesov, vysušovanie a znečisťovanie pôdy, vody a ovzdušia. Do ovzdušia unikajú milióny ton znečisťujúcich látok, ktoré nielenže zhoršujú jeho kvalitu, ale spôsobujú aj vznik „ozónových dier“. Do

svetových morí a oceánov vytečú milióny ton ropných produktov a nespočítateľné množstvo odpadu, vrátane rádioaktívneho odpadu. Dôsledkom iracionálneho správania sa ľudstva je, že každú hodinu sa z povrchu Zeme stratí jeden biologický druh. Okolo rokov 2010–2015 môže na Zemi chýbať do 15–20 % živočíšnych druhov. Následky konania ľudí dneška budú znášať ľudia v budúcnosti. „Ekologická kríza nadobúda globálny rozmer, makroznečistenie prekračuje hranice krajín“. [5]

Potenciálnym nebezpečenstvom sú aj zložité technické systémy, výroba nebezpečných látok (chemický priemysel, hutníctvo a pod.), jadrové elektrárne, prevoz nebezpečných látok po komunikáciách (cestných, železničných, vodných a pod.), nízka kvalita prípravy manažmentu a obslužného personálu na zložité výrobné procesy.

Záver

Aké sú teda vyhliadky ľudstva? Z histórie vieme, že najväčším nebezpečenstvom, ohrozením pre ľudstvo, je sám človek, poháňaný nenávisťou, závisťou, agresivitou, túžbou po koristi a inými negatívnymi motívmi konania, ktoré sú pôvodcom vojen, zabíjania, krádeží a lúpení a iných protiprávných konaní, asociálnych a antihumánnych skutkov. Kľúč k riešeniu spomínaných problémov majú v rukách ľudia. Ak sa prestanú správať koristnícky k prírode, ak sa stanú tolerantnejšími k iným názorom, vnímavejšími k problémom iných ľudí, ak nebude jediným motívom osobný prospech a zisk za každú cenu [6], tak potom môžu žiť v bezpečnejšom svete.

Príspevok bol pripravený v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/ 0211 / 08.

Literatúra

- [1] TOWNSEND, P. *The International Analyses of Powerty*. – New York – London: Harvester Wheatsheaf, 1993. – P. 3–26.
- [2] SCHULTZ, T.W. *The Economics of Being Poor*. – Oxford UK – Cambridge USA: Blackwell, 1993. – P. 6.
- [3] TUROWICZ, J. Cirkev chudobných. In.: *Občianska spoločnosť*, 2000, č. 1, s. 49–50.
- [4] VOJTOVIČ, S. Globálne a regionálne súvislosti spotrebiteľského správania sa. In.: *Zb. z ved. medz. konf. Národná a regionálna ekonomika III*. Herľany, 2000, s. 364.
- [5] MAJTÁN, O., KUSIN, V. *Humánna ekológia*. OZSP, 2005, s. 9.
- [6] SAFRANSKI, R. *Koľko globalizácie unesie človek?* Kalligram, Bratislava, 2006, s. 17.

doc. Emília Krajňáková, CSc.

Technická univerzita v Košiciach

Ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teórií

B. Němcovej 32

040 01 Košice

emilia.krajnakova@tuke.sk

doc. Sergej Vojtovič, DrSc.

Trenčianská univerzita A. Dubčeka v Trenčíne

Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov

Študentská 3

911 50 Trenčín

vojtovic@tnuni.sk

Bezpečnostné aspekty chudoby Safety aspects of poverty

Stanislav Križovský, Ondrej Jamnický

Abstrakt

Chudoba, nezamestnanosť sú spoločenské javy, ktoré spolu veľmi úzko súvisia. Nezamestnanosť plodí chudobu a tá je hlavnou príčinou migrácie. Všetky tieto javy majú rôzne dimenzie. S ilegálnou imigráciou je úzko späté obchodovanie s ľuďmi. Ľudia, ktorí sú predmetom obchodu, pochádzajú z chudobnejších oblastí sveta, kde sú obmedzené možnosti. Zgrupujú sa z najzraniteľnejších skupín spoločnosti ako sú deti na úteku, utečenci, alebo iní ľudia bez domova. Nielen chudoba tretieho sveta a s ňou spojená migrácia osôb je významným, v tomto prípade vonkajším bezpečnostným rizikom, ale aj chudoba a nezamestnanosť domáceho obyvateľstva predstavuje bezpečnostné riziko, najmä, ak sa toto riziko dlhodobo podceňuje.

Kľúčové slová

chudoba, nezamestnanosť, kriminalita, imigrácia,

Abstract

Poverty and unemployment are social phenomena that are closely linked together. Unemployment breeds poverty and that is the main cause of migration. All these phenomena have different dimensions. With illegal immigration is closely linked to human trafficking. People who are traded, typically come from poorer areas of the world where there are limited opportunities. Grouped the most vulnerable groups of society such as children on the run, refugees and other uprooted people. Not only third world poverty and its associated migration of people is important, in this case, external safety risks, but also poverty and unemployment, domestic population represents a security risk, especially if the risk of underestimating the long term.

Key words

poverty, unemployment, crime, immigration,

Chudoba, nezamestnanosť sú spoločenské javy, ktoré spolu veľmi úzko súvisia. Nezamestnanosť plodí chudobu a tá je hlavnou príčinou migrácie ľudí do oblastí,

kde očekávají splnenie svojich nádejí na lepší život. Všetky tieto javy majú rôzne dimenzie. Medzinárodná (globálna) dimenzia súvisí s migračnými vlnami obyvateľov chudobných krajín Ázie, Afriky, Južnej Ameriky do bohatších severských krajín Severnej Ameriky a najmä Európy. Migrácia sa uskutočňuje vo formách legálnej ale najmä nelegálnej migrácie. Migrácia má svoje kladné aj záporné stránky. V súvislosti s „vymieraním“ Európy, vrátane Slovenska je tu potreba obnovy obyvateľstva pre potreby tvorby zdrojov. Predpokladom tvorby zdrojov je ale kvalifikovaná pracovná sila. Žiaľ, najmä v prípade nelegálnej migrácie sa jedná o ľudí, ktorí nie sú pripravení vykonávať kvalifikovanú prácu.

S ilegálnou imigráciou je úzko späté obchodovanie s ľuďmi. Mnohé európske krajiny začali aktívne viesť zápas s nelegálnou imigráciou, robiac všetko možné preto, aby zabránili vstupu ilegálnych imigrantov do Európy a deportovali tých, ktorí sa nachádzajú na ich území bez potrebných povolení, vrátane pracovných.

S obchodovaním s ľuďmi úzko súvisí používanie nelegálnych prostriedkov ako sú hrozby alebo použitie sily alebo iných foriem donucovania, zneužívanie, podvod, klamanie, zneužívanie moci alebo stavu núdze. Obchodovanie s ľuďmi obsahuje získavanie, prepravu, ukrývanie alebo prijímanie ľudí za účelom ich zneužívania.

Riešenie problému ilegálnej imigrácie je považované za prioritou v rámci celej Európskej únie. Opatrenia prijímané Európskou úniou a jej členskými štátmi proti ilegálnej imigrácii vychádzajú zo skutočnosti, že nekontrolovateľná imigrácia osôb z tretích krajín ohrozuje stabilitu politického, ekonomického aj demokratického systému.

Vytvára sa značná ekonomická záťaž voči systému sociálneho zabezpečenia, čo vytvára tlaky na zmenu tohto tradičného systému.

V lokalitách, kde minority dosahujú vysokú početnosť, dochádza často k odchodu investorov, čo vedie k hospodárskemu úpadku takýchto regiónov.[1]

Za zdôrazňovaním problémov spojených s prijímaním imigrantov je strach. Občania sa boja negatívneho efektu, ktorý vraj majú prisťahovalci na ekonomiku, sociálny systém a vnútornú bezpečnosť.

Haagsky program prijatý na zasadnutí Európskej rady 4. až 5. novembra 2004 zdôrazňuje potrebu lepšej koordinácie vnútroštátnych integračných politík a iniciatív EÚ v tejto oblasti. V programe sa ďalej uvádza, že základom budúcich iniciatív v EÚ by mal byť rámec založený na spoločných princípoch, ktorý sa opiera o jasné ciele a spôsoby hodnotenia.[3]

Na zasadnutí Rady v oblasti spravodlivosti a vnútorných záležitostí 19. novembra 2004 sa prijali spoločné základné princípy, o ktoré sa má opierať koherentný európsky rámec pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín[4]

K tomu, aby opatrenia v rámci integračného procesu boli účinné, je nutné, aby boli proaktívne. Znamená to predovšetkým, aby boli na príslušnej regionálnej úrovni spracované programy integrácie, do realizácie ktorých budú zapojení sociálni partneri a organizácie, vrátane zástupcov imigrantov. K základným pilierom, o ktoré sa opiera proces integrácie imigrantov, patria:

1. znalosť jazyka hostiteľskej krajiny,
2. prístup k zamestnaniu,
3. zabezpečenie bývania,
4. prístup k vzdelaniu,
5. zamedzenie akejkoľvek formy diskriminácie,
6. neustály monitoring a analýza situácie,
7. rozvoj a podpora pedagogiky spolužitia,
8. občianska účasť imigrantov na verejnom živote,
9. prispôsobenie sa verejných orgánov a služieb novej situácii.

Z hľadiska budúceho vývoja v oblasti imigračných tlakov na Európu ťažiskovou oblasťou sa stáva stredomorie. Na krajiny Južnej Európy sa neustále valia vlny imigrantov zo Severnej Afriky. Je potrebné uvedomiť si, že v údolí rieky Níl, v Sudáne, Čade sa neustále zvyšuje počet obyvateľstva, pričom zdroje na ich obživu sa nezväčšujú, naopak, v dôsledku drancovania prírodného prostredia a neustálych vojnových konfliktov sa zmenšujú. Odhady hovoria, že v týchto oblastiach je dnes asi 350 miliónov ľudí žijúcich v nedostatku. Bude Európa schopná týchto ľudí prijať a integrovať do svojej spoločnosti? Ak sa včas neprijmú účinné opatrenia a ak sa táto masa ľudí pohne smerom k Európe, bude to mať katastrofálne dôsledky. Je to veľmi významná bezpečnostná hrozba.

Nielen chudoba tretieho sveta a s ňou spojená migrácia osôb je významným, v tomto prípade vonkajším bezpečnostným rizikom, ale aj chudoba a nezamestnanosť domáceho obyvateľstva predstavuje bezpečnostné riziko, najmä, ak sa toto riziko dlhodobo podceňuje. Máme na mysli predovšetkým chudobu, nezamestnanosť a s tým spojené negatívne javy v marginalizovanej rómskej komunite.

Nemáme pritom na zreteli rómsku komunitu ako celok, ale časť rómskej komunity, ktorá sa doposiaľ nebola schopná adaptovať na podmienky života v súčasnej civilizovanej spoločnosti. Problém vidíme v prístupe, akým sa doteraz tzv. rómsky prob-

lém riešil. Zastávame názor, že riešenie spočíva v rovnocennom prístupe k všetkým obyvateľom bez ohľadu na to, či sa jedná o Róma, alebo ne – Róma.

Marginalizovaná časť rómskej populácie sa pasovala do pozície „sme tu, tak sa o nás postarajte“. Pritom ale vehementne poukazujú na to, že sú diskriminovaní v prístupe k vzdelaniu, práci, dokonca aj k sociálnej a zdravotnej starostlivosti. Z takéhoto postoja je malý krôčik k páchaniu protiprávnej činnosti.

Trestná činnosť Rómov predstavuje vážny spoločenský problém, je ale nutné poukázať na to, že v súčasnosti nejstávajú štatistiky o ich skutočnom podiele na páchaní priestupkov a trestných činov. K tomu konštatovaniu dochádzame len na základe správ, ktorých sme denno-denne svedkami. Rómovia, páchajúci trestnú činnosť v súčasnosti už nie sú iba „lapikurkár“, páchajú závažnú trestnú činnosť lúpeží, obmedzovania domovej a osobnej slobody, dokonca vraždy. Nedávne prípady v obciach Buzica a Jasov sú toho jasným dôkazom.

Nemôžeme byť ľahostajní voči konaniu, keď deti páchajú trestnú činnosť na popud rodičov, pretože maloletých páchatel'ov nemožno postihnúť.

O Rómoch sa hovorí, že ich jediným bohatstvom sú deti. Je nutné toto príslovie poopraviť, pretože deti sa stávajú takmer jediným zdrojom obživy. Deti sú pľodené preto, aby živili svojich rodičov prostredníctvom sociálnych dávok. Nie sú výnimočné prípady, ak sú deti zneužívané na žobranie, krádeže, prípadne na rôzne druhy vydierania za účelom získania peňazí.

Pokusy integrovať Rómov do spoločnosti jestvujú od čias panovania Márie Terézie. Integračné opatrenia boli vždy poplatné danej dobe, vždy vyhovovali viac existujúcej vládnej moci ako samotným Rómom. Nemožno sa dnes čudovať ich prezieravému postoju.

Je nám všetkým jasné, že majoritná spoločnosť nikdy neprijme a ani nemôže prijať a akceptovať spôsob života, aký vedie v súčasnosti marginalizovaná časť Rómskej komunity. V rámci boja proti chudobe sú prijímané a realizované rôzne programy, v súčasnosti napr. lokálne stratégie komplexného rozvoja zamerané na pomoc obciam s minimálne 15% podielom rómskeho obyvateľstva. Je zaujímavé zistiť, ako boli zistené počty Rómov v jednotlivých obciach, keď oficiálna štatistika nejstvue.

To ale nie je hlavný problém. Hlavný problém je v tom, že v minulosti a aj v súčasnosti sa vynakladajú obrovské finančné prostriedky na sociálne dávky, ktoré sú ale využívané neúčelne, pretože ich adresáti nevedia hospodáriť, žijú len pre prítomnosť. V dňoch sociálnych dávok je veľká hojnosť, o niekoľko dní opäť hlad. Túto situáciu zneužívajú úžerníci, žijúci v prostredí danej komunity, takmer celý objem

sociálnych dávok končí v ich vreckách. Oni potom za vysoký „interes“ požičia-
vajú Rómom ich vlastné peniaze. Nebolo by rozumnejšie vyplácať sociálne dávky
nie raz mesačne, ale raz týždenne? Ak to vedia robiť úžerníci, mohol by to vedieť
aj štát.

Veľkým problémom je otázka bývania. Členovia marginalizovaných rómskych
komunit nie sú ochotní platiť elektrinu, vodu, prípadne plyn, drevo na kúrenie.
Navyše domy, v ktorých bývajú sú tak zdevastované, že po krátkej dobe nie sú
vhodné na bývanie. Ak sa zväčší počet členov rodiny, k domu pribudujú chatrče,
ktoré rastú zo dňa na deň. Problém je riešený tak, že sa postaví nové domy, aj keď
s nízkym štandardom, kam sú títo Rómovia nasťahovaní. Za veľmi krátku dobu,
zhruba do piatich rokov sú ale tieto domy tzv. „vybývané“. Znamená to, že sú tak
zdevastované, že nie sú vhodné na bývanie. Príkladov z minulosti a aj prítomnosti
je neúrekom, aj v našom blízkom okolí. Najnovšie sa riešila otázka na Luníku IX
v Košiciach, kde musel byť panelový bytový dom zbúraný kvôli narušenej statike.
Vznikli tu obrovské škody, ale nikto nie je braný na zodpovednosť. Neprispôsobiví
Rómovia sa sťahujú z domu do domu, jeden byt zničia, druhý dostanú. Myslím že
je namieste otázka, komu to prospieva?

Cez realizáciu projektov sa prelievajú veľké peniaze. Chybou všetkých projektov je
to, že sú krátkodobé, že peniaze sú určené na vytvorenie vhodných podmienok na
zlepšenie kvality života Rómov, ale nie na udržanie kvality života. Takto sa vlastne
pohybujeme vždy v určitom kruhu. Je potrebné zmeniť filozofiu prístupu k riešeniu
tzv. rómskeho problému. Z hľadiska riešenia sociálnych problémov na Rómov je
potrebné prestať hľadiť ako na etnikum. Každý obyvateľ, občan štátu je nositeľom
práv a povinností. Je potrebné pristupovať ku každému rovnako, dôsledne vyža-
dovať plnenie povinností, aj uplatňovať práva každého jedinca. A práve vo vyža-
dovaní povinností je naša spoločnosť nedôsledná. Je pohodlnejšie urobiť nejaké
vyhlásenia, vyčleniť balík peňazí, po nejakom čase skonštatovať, že nastali nejaké
pokroky, aj keď žiadne nenastali, ako riešiť problémy aj realizáciou aj nepopulár-
nych opatrení, bez ktorých ale nemôže dôjsť k zmene situácie.

Ak sa má v relatívne krátkom čase, teda za obdobie života jednej generácie niečo
zmeniť, mali by sa prijať niektoré opatrenia, napríklad:

1. Vyplácať dávky sociálnej starostlivosti týždenne – aj za cenu, že peniaze
na to pôjdu práve z vyplácaných sociálnych dávok.
2. Pri návrhu projektov na zlepšenie života Rómov vyčleniť prostriedky na
udržanie toho, čo sa vybuduje, na udržanie kvality života.

3. Zamestnať Rómov z marginalizovaných komunit aj za cenu umelej zamestnanosti – nedávať im peniaze len tak, je potrebné aby nadobudli pracovné návyky.
4. Postupne ich integrovať do spoločnosti prostredníctvom selekcie – vybudovať nové sídliská s kompletnou vybavenosťou, vrátane pracovných príležitostí, kde umožniť bývanie tým členom marginalizovanej komunity, ktorý chcú pracovať, vzdelávať sa. Ak sa nebude vzdelávať, nebude pracovať, vráti sa späť do pôvodného prostredia. Nie je predsa možné, aby na tých, ktorí sa nechcú integrovať, doplácali ostatní.
5. Vybudovať internátne školy, kde budú umiestnené deti neprispôsobivých rodičov, tým upraviť režim styku s deťmi tak, aby v čo najmenšej miere mohli negatívne ovplyvňovať výchovný proces.
6. Pri vyplácaní sociálnych dávok uplatňovať princíp zásluhovosti.

Literatúra

- [1] A. THURZO: Dopad vstupu Slovenskej republiky do schengenského priestoru na slovenských občanov In: Zborník Informačná kampaň o dopadoch Schengenu na občanov SR a rizikách obchodovania s ľuďmi
- [2] KOM(2003) 336.
- [3] Príloha I k Záverom predsedníctva, Európska rada, 4.-5. november 2004
- [4] Dokument Rady 14615/04 z 19. novembra 2004

JUDr. Stanislav Križovský, PhD.

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
Ústav občianskej bezpečnosti
Zádielská 12
040 01 Košice
stanislav.krizovsky@vsbm.sk

Ing. Ondrej Jamnický

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
Ústav ekonomickej a logistickej bezpečnosti
Košťova 1
040 01 Košice
ondrej.jamnicky@vsbm.sk

Reprodukčné správanie žien v EU-27: Rodová rovnosť¹

The Reproduction Behaviour of Women in EU-27: The Gender Equality

Ivana Kunderátová

Abstract

This paper addresses following question: whether it is possible to explain the reproduction behaviour of women within the current (2010) European Union member states (thereinafter EU-27) by means of gender equality measures. In the analysis we employed the total fertility rate (TFR) as a proxy indicator of fertility (reproduction behaviour) and the Gender Gap Index (GGI) on the measurement of the gender equality within EU-27. This paper aims at contributing to the debate on the relation between gender equality and fertility by analysing the case of EU-27. According to our analysis there is a positive relation between gender equality (namely in two subindexes related to economy and education) and TFR, while controlling for a GDP per capita measure and membership to former post-communistic countries.

Key words

Gender equality, fertility, total fertility rate, EU-27.

We decided to explore the relationship between chosen dimensions of *gender equality*¹ and *TFR*² as a proxy of quantum effect of fertility behaviour. To measure *gender equality* (or gender gap) within EU-27 we had used the *Gender Gap Index* (thereinafter *GGI*). *GGI* belongs to recent composite gender-sensitive indicators, specifically to the sex-disaggregated indicators. It quantifies the gap between women and men in their access to resources and opportunities "...in four fundamental cate-

¹ "Equality between women and men...refers to the equal rights, responsibilities and opportunities of women and men and girls and boys. This entails that women's and men's rights, responsibilities and opportunities not depend on whether they are born male or female and that the interests, needs and priorities of both women and men are taken into consideration" (Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women, [quote 2010-03-21]).

² "The mean number of children that would be born alive to a woman during her lifetime if she were to pass through her childbearing years conforming to the fertility rates by age of a given year. It is therefore the completed fertility of a hypothetical generation, computed by adding the fertility rates by age for women in a given year (the number of women at each age is assumed to be the same)" (Eurostat, 2002).

gories: *economic participation and opportunity, educational attainment, health and survival, and political empowerment*" (Hausmann et al., 2006, p. 5) – see Table 1 below. In the case of *GGI* we obtained data per 2006 – 2009 from *World Economic Forum's* annual reports titled *The Global Gender Gap Report*. The data related to *TFR* were obtained from the *International Data Base (IDB)* of *U. S. Census Bureau, Population Division (2009)*. The socio-economic and political differences of *EU* countries were measured by *PPPC*³ and by dummy variable for post-communistic countries (1 if it is a post-communist country). The data of *PPPC* were obtained from *World Economic Outlook Database, October 2009* of *International Monetary Fund*.

Table 1 - Structure of the Gender Gap Index 2006 - 2009

Subindex	Variables
<i>Economic Participation and Opportunity</i>	Ratio: female labour force participation over male value
	Wage equality between women and men for similar work (converted to female-over-male ratio)
	Ratio: estimated female earned income over male value
	Ratio: female legislators, senior officials and managers over male value
	Ratio: female professional and technical workers over male value
<i>Educational Attainment</i>	Ratio: female literacy over male value
	Ratio: female net primary level enrolment over male value
	Ratio: female net secondary level enrolment over male value
	Ratio: female gross tertiary level enrolment over male value
<i>Health and Survival</i>	Ratio: female healthy life expectancy over male value
	Sex ratio at birth (converted to female over male ratio)

³ Gross domestic product based on purchasing-power-parity (PPP) per capita GDP.

Political Empowerment	Ratio: women/females with seats in parliament over male value
	Ratio: women/females at ministerial level over male value
	Ratio: number of years of a female head of state (last 50 years) over male value

Source: Hausmann et al. (2006, p. 6); Hausmann et al. (2007, p. 4); Hausmann et al. (2008, p. 5); Hausmann, Tyson and Zahidi (2009, p. 5).

We think that higher values of *gender equality* in e. g. education, economy and policy⁴ can be the response on the preferred individuals' values and behaviour in modern societies (such as individual autonomy, freedom or tolerance). At the same time we also believe that this shift to *gender equality* leads to the increase of *opportunity costs* of women. Therefore we expected a negative relation between higher values of *gender equality* in: *Educational Attainment* and *Economic Participation and Opportunity* (two dimensions of *GGI*) with *TFR*. In our opinion these dimensions can offer other opportunities for women aside from motherhood and so higher values should be associated with lower values of *TFR*.

In the case of relation between *gender equality* in *Political Empowerment* and *TFR* our expectations were unambiguous. We think that higher participation of women in politics, could lead to increased policies towards women's agenda. As a consequence, policies would address more women related requirements in society. On the other hand we do not know women's requirements. One option is that women's agenda will be oriented towards family-friendly policies (creating conditions for couples to realize their fertility plans). In that case we expected that higher values in this subindex would be associated with higher values of *TFR*. The second option is that women's agency is oriented mostly on improvements towards women's position in public sphere (e. g. by reduction or elimination of obstacles in access to education and labour market). In this case, we expected that higher values in this subindex would be associated with lower values of *TFR*. Naturally, both situations may be present at the same moment. However we assume that in case of a significant relationship, it is the case, when one will dominate the other.

And in the case of fourth subindex *Health and Survival*⁵, we expected a positive relation between *gender equality* in this dimension and *TFR*. We assume that higher

⁴ They are due to higher women's participation in society. We assume, that these dimensions of social life were dominated by men (and still are).

⁵ This variable captured the gap between women's and men's healthy life expectancy "... provides an estimate of the number of years that women and men can expect to live in good health by taking into account the years lost to violence, disease, malnutrition or other relevant factors"

values of *gender equality* within this dimension could be associated with higher number of potential mothers. This is due to the reduced son preference at the birth or by equal access to medical care for women and men. Our opinion is that by creating better conditions for fertility of women should lead to higher values of *TFR*.

In analysis we have tested the following regressions using simple OLS estimation techniques:

$$TFR_i = \beta_0 + \beta_1 Ec_i + \beta_2 Ed_i + \beta_3 HS_i + \beta_4 Pol_i + \beta_5 Post + \beta_6 PPPC_i + 1 \quad (1)$$

Where *TFR* is *total fertility rate*, *Ec*, *Ed*, *HS* and *Pol* are subindexes of *GGI* (*Ec*- *Economic Participation and Opportunity*, *Ed*- *Educational Attainment*, *HS*- *Health and Survival* and *Pol* – *Political Empowerment*), *Post* is a dummy variable for post-communistic countries and *i* is an index for specific observation (each country).

Table 2 summarizes main results for each model. In our models we standardized explanatory variables in order to remove the influence of scaling. All the results were tested for following standard regression assumptions:

- normal distribution of residuals,
- heteroscedasticity by *White's test* for heteroscedasticity,
- Additionally, we have tested for multicollinearity between explanatory variables by variance inflation factor (*VIF*, with a simple rule, if for a particular variable the $VIF > 5$ - multicollinearity is present).

Table 2 - Results of models for TFR 2006 - 2009

	Total fertility rate			
	2006	2007	2008	2009
Const	1,560** (27,65)	1,567*** (37,81)	1,587 (31,36)	1,608*** (30,57)
Economic Participation and Opportunity	0,054 (1,194)	0,047 (1,496)	0,066* (1,797)	0,074* (1,985)
Educational Attainment	0,026 (0,761)	0,057* (1,899)	0,047 (1,426)	0,053 (1,583)
Health and Survival	0,024 (0,614)	0,039 (1,222)	0,031 (0,893)	0,041 (1,192)

and the sex ratio at the birth "...capture the phenomenon of "missing women" prevalent in many countries with strong son preference" (Hausmann et al., 2006, p. 6).

<i>Political Empowerment</i>	-0,012 (-0,230)	0,027 (0,911)	-0,008 (-0,171)	-0,022 (-0,468)
<i>Post-communistic</i>	-0,234* (-1,879)	-0,246*** (-2,886)	-0,279** (-2,440)	-0,322** (-2,626)
<i>PPPPC</i>	0,083* (1,900)	0,054 (1,483)	0,054 (1,376)	0,042 (1,086)
<i>AdjR²</i>	0,405	0,572	0,525	0,546
<i>P-value (F)</i>	0,0091	0,0005	0,0013	0,0008

Source: author's computations

The interesting point of our analysis is a positive relation between *gender equality* in *Ec* and *TFR* in years 2008 and 2009 on $\alpha = 0,1$ level (higher *gender equality* in *Economic Participation and Opportunity* was accompanied with higher *TFR* within *EU*. This result is not in line with well-known approaches explaining decline of fertility (such as *rational choice approach* or approach of Van de Kaa emphasizing dramatic changes in individual behaviour and values). It seems that higher *gender equality* in economies within *EU* does not present the obstacle for realization of motherhood.

Another significant factor from explanatory *GGI*'s indicators is *Ed* ($\alpha = 0,1$) in model of 2007. There is also a positive relation between *gender equality* in *Educational Attainment* and *TFR* that means that higher value of *gender equality* in this dimension was associated with higher values of *TFR* within *EU* in 2007. Also in this case the result is not in line with before mentioned approaches. And so *gender equality* in education was not associated with lower values of *TFR* in examined years of *EU* member states.

In all our models for *TFR* the coefficient for dummy variable *Post* was significant factor but on different α values in particular years. In all mentioned cases the value of the b_5 is negative and so post-communistic countries of *EU-27* are associated with lower values of *TFR* within *EU-27* during examined period. *TFRs* of post-communistic countries within *EU-27* belong to the lowest *TFRs* within *EU-27* for years 2006 – 2009 also⁶. We think that the reason for this may be different timing of transition in reproductive and family life- in Western European countries it has been taking place since the 1960s while in Eastern Europe over the 1990s (see for exam-

⁶ The ranking of *TFRs* from lowest values to higher values during period 2006-2009 is unchanged: Lithuania, Czech Republic, Slovenia, Poland, Latvia, Spain, Italy, Hungary, Slovakia, Greece, Austria, Romania, Bulgaria, Germany, Estonia, Cyprus, Portugal, Malta, Belgium, Netherlands, United Kingdom, Sweden, Finland, Denmark, Luxembourg, Ireland and France.

ple Sobotka, 2002). In line with our results, it appears that women (or couples) in post-communist countries are still intensively enjoying advantages offered by opportunities obtained after the fall of the communist regime⁷.

The last significant factor in our models is *PPPC* in model for *TFR* in 2006 ($\alpha = 0,1$). Also in this case there is a positive relation between *PPPC* and *TFR* that means that countries with higher values of *PPPC* (better economic background) are associated with higher values of *TFR*. Results in Table 2 indicate that other two subindexes of *GGI* – *HS* and *Pol* – are not significant factors in the explanation of acquired *TFR* within *EU-27* in 2006 – 2009.

Literatura

- [1] CRAIG, Lyn. Contemporary Motherhood, The Impact of Children on Adult Time. Burlington : Ashgate Publishing Company, 2007. 187 s. ISBN 978-0-7546-4998-4.
- [2] DIJKSTRA, A Geske. Revisiting UNDP's GDI and GEM: Towards an alternative. Social Indicators Research [online]. March 2002, 57, 3, [cit. 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <<http://ibak.pulib.sk:2061/pqdweb?index=0&sid=2&srchmode=1&vinst=PROD&fmt=10&startpage=-1&clientid=57740&vname=-PQD&RQT=309&did=119598891&scaling=FULL&ts=1270748215&vtype=PQD&rqt=309&TS=1270748220&clientId=57740>>. ISSN 0303-8300.
- [3] DIJKSTRA, A Geske. Towards a Fresh Start in Measuring Gender Equality: A Contribution to the Debate. Journal of Human Development [online]. July 2006, 7, 2, [cit. 2010-03-08]. Dostupný z WWW: <<http://ibak.pulib.sk:2070/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&hid=5&sid=606dbf27-7f7e-48c6-96e3-7ecaff1d7cf6%40sessionmgr4>>. ISSN 1464-9888.
- [4] *Europe in figures – Eurostat yearbook 2009* [online]. Editor in chief Gunter Schäfer. Luxembourg : Eurostat, Statistical Office of the European Communities, 2009, last update 18.09. 2009 [cit. 2010-03-12]. Population, s. 128-173. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-09-001-03/EN/KS-CD-09-001-03-EN.PDF>.
- [5] Eurostat. *Epp.eurostat.ec.europa.eu : Glossary* [online]. 04/03/2002 [cit. 2010-04-07]. Domain: Demography. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/demo_pop_esms_an2.htm>.
- [6] HAUSMANN, Ricardo, et al. The Global Gender Gap Report 2006 : [online]. Switzerland : World Economic Forum, 2006, [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.weforum.org/pdf/gendergap/report2006.pdf>>.

⁷ Such as „...enlarged opportunities for studying, building a professional career, travelling...” (Potančoková et al., 2008, p. 979).

- [7] HAUSMANN, Ricardo, et al. The Global Gender Gap Report 2007 [online]. Switzerland : World Economic Forum, 2007 [cit. 2010-04-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.weforum.org/pdf/gendergap/report2007.pdf>>.
- [8] HAUSMANN, Ricardo, et al. The Global Gender Gap Report 2008 [online]. Switzerland : World Economic Forum, 2008 [cit. 2010-04-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.weforum.org/pdf/gendergap/report2008.pdf>>. ISBN -10:92-95044-09-6.
- [9] HAUSMANN, Ricardo; TYSON, Laura D.; ZAHIDI, Saadia. The Global Gender Gap Report 2009 [online]. Switzerland : World Economic Forum, 2009 [cit. 2010-04-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.weforum.org/pdf/gendergap/report2009.pdf>>. ISBN -10:92-95044-28-2.
- [10] International Monetary Fund. *Imf.org* [online]. [cit. 2010-03-24]. Download entire World Economic Outlook database. Dostupné z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/weodata/download.aspx>>.
- [11] Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women. Un.org [online]. [cit. 2010-03-21]. Concepts and Definitions. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>>.
- [12] PERMANYER, In~aki. On the Measurement of Gender Equality and Gender-related Development Levels. *Journal of Human Development* [online]. March 2008, 9, 1, [cit. 2010-03-08]. Dostupný z WWW: <<http://ibak.pulib.sk:2070/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&hid=5&sid=606dbf27-7f7e-48c6-96e3-7ecaff1d7cf6%40sessionmgr4>>. ISSN 1464-9888.
- [13] POTANČOKOVÁ, Michaela, et al. Slovakia: Fertility between tradition and modernity. *Demographic Research* [online]. 01 July 2008, 19, 25, [cit. 2010-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/25/19-25.pdf>>. ISSN 1435-9871.
- [14] SOBOTKA, Tomáš Ten years of rapid fertility changes in the European post-communist countries : Evidence and interpretation. In . -. Croningen : Population Research Centre, July 2002 [cit. 2010-03-15]. Dostupné z WWW: <http://www.rug.nl/prc/publications/workingPapers/download/WP_02_1.pdf>.
- [15] U.S. Census Bureau, Population Division. Data Access [online]. Page Last Modified: March 19, 2010 [cit. 2010-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.census.gov/ipc/www/idb/informationGateway.php>>.

Mgr. Ivana Kundrátová

Prešovská Univerzita v Prešove

Filozofická fakulta, Inštitút edukológie a sociálnej práce

17. Novembra 1

080 78 Prešov

ivana.kundratova@gmail.com

Chudoba na Slovensku v kontexte súčasnej doby

Poverty in Slovakia in the context of the current period

Slavomír Laca

Abstrakt

Chudobu možno chápať ako výraz extrémnej nerovnosti, lepšie povedané, ako odstup od určitej časti populácie. A to nielen od bohatých, ale aj od celého zvyšku populácie. V súčasnom svete sa nerovnosť a chudoba neustále vytvára a roztržka medzi bohatstvom a chudobou narastá, tak v globálnom, ako aj v národnom meradle.

Cieľom nášho príspevku je priblížiť pohľad na chudobu v kontexte súčasnej doby ako na závažný problém, ktorý sa dotýka celej spoločnosti. Naším príspevkom chceme tiež poukázať na stav sociálno-ekonomickej nerovnosti v slovenskej spoločnosti. V ňom sa konkrétne zameriame na dopad chudoby u jednotlivcov, ale aj u jednotlivých skupín. Zároveň sa zameriame aj na možnosti zmiernenia existujúcej chudoby, keďže chudoba je sociálno-ekonomický fenomén, ktorý sprevádza ľudskú spoločnosť, azda od jeho zrodu.

Abstract

Poverty can be seen as an expression of extreme inequality, rather than distance from some part of the population not only from the rich people, but also from the rest of the population. nequality and poverty are being developed in today's world. Split between wealth and poverty is increasing in the global and national level.

The aim of this contribution is closer look at poverty as a serious problem in the context of the current period. At the same time we want to highlight the complicated social situation in Slovak community. The social situation remains because of socio-economic inequality today. We will focus in this contribution on the impact of poverty not only for individuals but also for different groups in society and on options to mitigate the existing poverty. Poverty is a socio-economic phenomenon, which accompanies the human community perhaps since its birth.

Kľúčové slová

Chudoba, Sociálne vylúčenie, Sociálna nerovnosť, Sociálna politika, Sociálna exklúzia, Slovenska republika.

Keywords

Poverty, Social exclusion, Social inequality, Social politics, Social exclusion, Slovak Republic.

Chudoba je veľmi komplexný a zložitý pojem a v súčasnej dobe je považovaná za jeden z najzávažnejších problémov globalizovaného sveta. O chudobe vieme paradoxne tak veľa, že máme problém jasne a najmä stručne povedať, čo to vlastne chudoba je. Predovšetkým nie sú vždy jasne vymedzené pojmy, ktoré spolu súvisia: chudoba, bieda, nerovnosť, bezmocnosť, nedostatok, núdza. Svoju rolu tu zohrávajú aj rozdiely jednotlivých jazykov, respektíve ustálenosť odbornej terminológie v nich. Neexistuje žiadna absolútna a všeobecne uznávaná definícia alebo hranica, ktorá vymedzuje pojem chudobného. Zvlášť je to markantné pri definícii chudoby v rámci hospodársky vyspelých krajín, kde je zabezpečená situácia základných životných potrieb, najmä jedlo, ošatenie a strecha nad hlavou. Chudoba z tohto pohľadu je vždy definovaná vo vzťahu k štandardu danej spoločnosti.

Chudoba je prítomná na celom svete. V Európe, aj na Slovensku. Pozornosť si zasluhuje poznanie, akým spôsobom sa chudoba a hlavne jej príčiny odrážajú vo verejnej mienke. Je to dôsledok nepravdivosti osudu, lenivosti, absencie pevnej vôle, nespravodlivosti v spoločnosti, ale dokonca je to nevyhnutná súčasť pokroku. Frekvencia týchto postojov a názorov je zaujímavejšia, ak ich dávame do medzi generáčnych porovnaní a súvislostí. Chudobu možno chápať ako výraz extrémnej nerovnosti, ako odstup od určitej časti populácie od bohatých, ale aj od celého zvyšku populácie.

V súčasnom svete sa neustále vytvára nerovnosť a chudoba. Roztržka medzi bohatstvom a chudobou narastá, tak v globálnom, ako aj v národnom meradle jednotlivých európskych štátov. Chudoba je často spájaná s pojmom nerovnosť. Nie sú to však totožné pojmy, ale navzájom súvisiace. Chudoba sa definuje ako výraz „extrémna nerovnosť, respektíve ako dištanc určitej časti populácie, nielen od bohatých, ale aj od celého zvyšku populácie“ (Mareš 1999, s. 39). Všeobecná koncepcia chudoby neexistuje a kritéria chudoby sú závislé od tradícií a od aktuálnej koncepcie sociálnej spravodlivosti. Najširšie poňatie chudoby presadzované v súčasnosti niektorými medzinárodnými organizáciami zahŕňa okrem príjmu i dostupnosť verejných služieb a stav výživy.

Chudoba je bežne považovaná za sociálny problém. Inakedy je považovaná za sociálnu deviáciu a tiež za biedu a sociálnu patológiu. „Chudoba je v rôznych koncepciách a prístupoch rôzne definovaná a meraná, vždy však ide o inferiorné podmienky života so zvláštnymi individuálnymi a spoločenskými dôsledkami“ (Cantalamesa 1999, s. 45). Čoraz častejšie sa na miesto pojmu chudoba používa pojem sociálna exklúzia, respektíve sociálne vylúčenie. Sociálna exklúzia je širší koncept než chudoba. Vyjadruje riziko marginalizácie a vylúčenia pre individua a skupiny vo viacerých oblastiach života a vždy zahŕňa chudobu. Naopak chudoba nemusí vždy znamenať exklúziu (Schavel et al. 2008, s. 32). Chudoba sa vzťahuje k spotrebnému štandardu, dosahovaniu nízkych alebo neadekvátnych materiálnych prostriedkov. Zároveň je sociálna exklúzia vždy spojená so sociálnou inklúziou. To znamená, že ak sú ľudia vylúčení z jednej sféry, zároveň sú začlenení do sféry inej (napr. matky sú vylúčené z trhu práce a sú zaradené do rodín).

Existuje viac konceptov chudoby a pohľadov na ňu. Niektoré sociálne, či politické koncepty sa pozerajú na chudobu, napríklad z pohľadu nedostatočného prístupu k vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti, či politickej moci. „Najčastejšie sa pod chudobou rozumie nedostatok financií a malé materiálne vlastníctvo. Nie všetko, čo sa často pokladá za materiálnu chudobu, chudobou aj v skutočnosti je“ (Tvrdon, Kasanová 2004, s. 52).

Chudoba zasahuje do všetkých stránok ľudského života, už v 19. stor. a prvej polovici 20. storočia sa niektoré územia Slovenska na základe zaostávajúcej industrializácie marginalizovali a boli charakteristické chudobou. Zaostávanie, a tým schudobňovanie regiónov Slovenska z minulosti sa prejavuje aj v súčasnosti vysokou nezamestnanosťou, narastajúcou chudobou a samozrejme sociálnopatologickými javmi.

Slovensko patrilo dlhodobo k európskym krajinám s najnižšími príjmovými nerovnosťami. V priebehu 90. rokov však dochádza k postupnému nárastu príjmovej nerovnosti. Z hľadiska medzinárodnej komparácie nejde o ojedinelý trend vývoja vyskytujúci sa len na Slovensku a v ostatných postsocialistických krajinách. Ekonomické nerovnosti rástli aj v západnej Európe, nevynímajúc severnú Ameriku. Vývojom spoločnosti sa transformačné procesy v Slovenskej republike čoraz evidentnejšie prejavili vo vznikajúcich sociálnych a ekonomických nerovnostiach, ktoré mali za dôsledok chudobu ľudí. Jedným z najviditeľnejších sú sociálno-ekonomické nerovnosti. Tieto nerovnosti sa prejavujú v príjme, či v majetku. Sú v diferenciácii spotrebného správania, životného štýlu, životných podmienok v jednotlivých regiónoch.

V oblasti výskumu a niektorých štatistických meraní sa pojem chudoba používa a najčastejšie spája s príjmom jednotlivcov alebo domácností, ktoré sú pod určitou hranicou. Najčastejšie sú citované údaje z Eurostatu (európsky štatistický úrad). Sám Eurostat ich neprezentuje ako chudobu, ale len ako ohrozenie chudobou v slovenskej krajine. Podľa najnovšieho merania Eurostatu je spomedzi krajín únie na Slovensku druhý najmenší podiel ohrozených ľudí chudobou. Na Slovensku hrozí chudoba 11% obyvateľov. V porovnaní krajín Európskej únie obsadilo Slovensko spolu s Holandskom druhú priečku. Najmenej chudobných v Európe má Česká republika. Vo všetkých ostatných štátoch je miera chudoby vyššia.

V krajinách Európskej únie hrozí chudoba priemerne 17 % ľudí. Eurostat považuje za chudobných tých ľudí, ktorých ročný príjem nedosahuje 60 % priemerného príjmu dospelého človeka. Ide tak o relatívne porovnanie. Napríklad človek, ktorý je na hranici chudoby v Luxembursku, má vyše štvornásobne vyšší príjem ako Slovák na hranici chudoby. Práve toto je na zváženie, či je dobré, ak sa vykonáva takýto prieskum ohľadom chudoby.

Najohrozenejšími skupinami obyvateľstva sú deti do 17 rokov a seniori nad 65 rokov. Chudoba v Európe hrozí pätine mladých a 19 % dôchodcov. Na Slovensku je podľa Eurostatu ohrozených 17 % mladých a desatina seniorov. Opačná situácia je v prípade zamestnaných ľudí. Spomedzi zamestnancov hrozí chudoba na Slovensku 6 % ľudí, v Európe 8 % ľudí.

Tabuľka 1 – Obyvatelia EÚ ohrození chudobou, <http://www.scribd.com/doc>

Obyvatelia EÚ ohrození chudobou					
Štát	Hranica chudoby v €	Podiel ohrozených ľudí (v %)			
EU 27	—	Cela populácia	Do 17 rokov	Nad 65 rokov	Zamestnanci
		17	20	19	8
Belgicko	10 100	15	17	21	5
Bulharsko	2 800	21	26	34	7
Česko	5 800	9	13	7	4
Dánsko	10 500	12	9	18	5
Nemecko	10 600	15	15	15	7
Estónsko	4 700	19	17	39	7

Írsko	10 900	16	18	21	6
Grécko	7 200	20	23	22	14
Španielsko	8 400	20	24	28	11
Franúzsko	9 700	13	17	11	7
Taliansko	9 000	19	25	21	9
Cyprus	11 300	16	14	49	6
Lotyšsko	4 400	26	25	51	11
Litva	4 200	20	23	29	9
Luxembursko	16 500	13	20	5	9
Maďarsko	4 000	12	20	4	5
Malta	7 800	15	20	22	5
Holansko	11 300	11	13	10	5
Rakúsko	11 200	12	15	15	6
Poľsko	3 900	17	22	12	12
Portugalsko	5 800	18	23	22	12
Rumounsko	1 900	23	33	26	17
Slovinsko	8 400	12	12	21	5
Slovensko	4 000	11	17	10	6
Fínsko	9 600	14	12	23	5
Švédsko	10 400	12	13	16	7
Veľká Británia	11 600p	19p	23p	30p	9p
Island	13 000	10	11	15	7
Nórsko	13 700	11	10	15	5

Údaje, ktoré Eurostat meral, bolo „riziko chudoby“. Teda, aké percento populácie žije z príjmu pod hranicou 60 % priemerného príjmu v krajine. Prísne vzaté, príjem pod touto hranicu ešte neznamená, že človek je naozaj chudobný. Možno však povedať, že chudobou je už ohrozený. Z prieskumu vyplýva, že v Európskej únii je priemerne ohrozených chudobou 16 % ľudí, celkovo asi 72 miliónov ľudí. Priemer však zakrýva výrazné rozdiely medzi jednotlivými krajinami. Výpovedná hodnota relatívnej chudoby je niekedy spochybňovaná – „chudobný“ človek v krajine

s priemerným vyšším príjmom je stále bohatší, má vyšší príjem ako časť „bohatých“ v krajine s nižším priemerným príjmom.

Skutočná chudoba predstavuje nedostatok materiálnych potrieb nevyhnutných pre každodenné prežitie, t. j. jedlo, pitnú vodu, ošatenie a primerané bývanie. „Hranica skutočnej chudoby sa vyjadruje absolútne, t. z. prostredníctvom určitej pevne stanovenej hodnoty, ktorá stačí na zabezpečenie základných potrieb“ (Waisová 2006, s. 59). Domácnosť je klasifikovaná ako chudobná, ak jej príjem nedosahuje túto fixne stanovenú hranicu. Na identifikáciu materiálne ohrozenej skupiny ľudí na Slovensku môžeme využiť systém sociálnej pomoci ľuďom v hmotnej núdzi. Aj keď je životné minimum definované administratívne, považujeme ho za hranicu, keď príjem a iné zdroje sú natoľko nedostatočné, že neumožňujú dosiahnuť minimálnu životnú úroveň, ktorá je akceptovateľná v našej spoločnosti.

Tento rok je Európskym rokom chudoby, ktorý sa prekryl s finančnou, ekonomikou a sociálnou krízou. Preto sa treba pozastaviť vo svete nad tým, aby sa chudoba stala podnetom pre spoločné uvažovanie. Lebo len tak sa vybudujú krajiny, kde ľudia môžu žiť bez útrap, ktoré im spôsobuje chudoba a sociálne vylúčenie. Pri tomto uvažovaní a formulovaní záväzku snažiť sa o spoločnosť bez chudoby je potrebné:

- *Nezjednodušovať chudobu a nástroje na jej odstraňovanie.* Chudoba je mnohorozmerný jav, nie sú to len nedostatočné finančné zdroje a príjmy zo zamestnania alebo sociálnych dávok.
- *Prihlásiť sa na všetkých úrovniach k dosiahnutiu cieľa zmierniť a skoncovať s chudobou a sociálnou exklúziou a zabezpečiť prístup k právam a dôstojnosti pre všetkých.* Takéto odhodlanie vyžaduje prelamovať stereotypy a nerozdeľovať chudobných na tých, čo si „pomoc zasluhujú“ a „nehodných našej pomoci“.
- *Navýšiť rôzne kampane, ktoré zvýšia poznanie štrukturálnych príčin chudoby a sociálneho vylúčenia.*
- *Uskutočniť participáciu a záväzok k dialógu s chudobnými ľuďmi.* Budovanie spoločnosti, v ktorej má každý miesto nie je možné bez participácie a záväzkov. Nutná je participatívna demokracia, aby bolo počuť aj hlasy ľudí, ktorí prežívajú chudobu, a aby tieto hlasy mohli ovplyvňovať ľudské konanie, verejnú mienku a získavať jej podporu pre riešenie sociálnych otázok formou posilňovania rovnosti v prístupe k základným právam.

Záver

V predloženom príspevku sme sa pokúsili načrtnúť ako je ponímaná chudoba v Slovenskej republike. Sociálno-ekonomická situácia slovenskej spoločnosti a jej rôzne úrovne pomerne verne odrážajú dianie, turbulencie i problémovosť súčasnej hospodárskej krízy v jednotlivých regiónoch. Otázky chudoby začínajú v slovenskej spoločnosti čoraz viac rezonovať. Dôležitým sa stáva definovanie chudoby a jej meranie. Kto je vlastne chudobný? Dá sa to vôbec nejako odmerať? Zodpovedanie týchto základných, no nie tak jednoduchých otázok môže posunúť nás, aj spoločnosť dopredu. Hľadanie riešení nesie v sebe veľkú zodpovednosť za životy ľudí, ktorí chudobou trpia, a to nielen v politickej rovine, pri tvorbe zákonov, ale aj v spoločenskej rovine. Fenomén chudoby je prítomný na celom svete. Preto treba o ňom hovoriť. Treba ho analyzovať, poznávať jeho rôzne podoby, príčiny, dopady. Ale predovšetkým treba hľadať spôsoby riešenia odstránenia tohto problému.

Literatúra

- [1] CANTALAMESSA, R. *Chudoba*. 1999. Bratislava : Serafin, 1999. 109 s. ISBN 80-88944-08-2.
- [2] MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1999. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISSN 80-85850-61-3.
- [3] SCHAVEL, Milan; OLÁH, Michal; ONDRUŠOVÁ, Zlatica. *Úvod do štúdia a dejín*. 2008. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 208 s. ISBN 80-969449-6-7.
- [4] TVRDOŇ, M. – KASANOVÁ, A. *Chudoba a bezdomovecť*. 2004. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF, 2004. 141 s. ISBN 80-8050-776-7.
- [5] WAISOVÁ, Šárka. *Chudoba a bohatství v současném světě*. 2006. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 160 s. ISBN 80 -86898-86-5.
- [6] *Eurostat newsrelease* : [online]. Luxemburg : [2010] [cit. 2010-08-04]. Dostupné z WWW: <<http://scribd.com/doc/25370674/10-2010-18-January-2010>>

PaedDr. Slavomír Laca, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave
Ťačevská 13
085 01 Bardejov
Slovenská republika
slavomir.laca@gmail.com

Otázky sociálnej bezpečnosti exkludovaných Rómov na začiatku 21. storočia

Issues of social security of excluded Roma people at the beginning of the 21 st century

Tibor Loran

Abstrakt

Príspevok z aspektu širších národných dimenzií deskriptívne analyzuje súčasné až neprekonateľné prekážky v poskytovaní inkluzívnych intervencií vo vzťahu k exkludovaným Rómom v záujme zabezpečenia ich sociálnej bezpečnosti na začiatku 21. storočia. V kontexte s témou príspevku autor poukazuje na význam a potrebu zintenzívnenia sociálno – andragogického pôsobenia aj v exkludovano – marginalizovaných rómskych osadách.

Abstract

The report from the aspect of the broader national dimensions, descriptively analysis the present, insurmountable obstacles to the provision of inclusive interventions in relation to excluded Roma people in order to ensure their social security at the beginning of the 21 st century. In the context, the report highlights the importance and need of intensification of socio / andragogic activity in excluded, marginalized Roma settlements.

Kľúčové slová

Sociálna bezpečnosť, exklúzia, rómovia, sociálna intervencia, osady, sociálno – andragogické aktivity.

Key words

Social Security, exclusion, roma, social intervention, settlements, obstacles, social andragogic activity.

Za účelom deskripcie predmetnej problematiky a potreby našej vedeckej presnosti vo vyjadrovaní sa a tiež z dôvodu dosiahnutia pojmovej zhody medzi príslušnými odborníkmi, tak najskôr obsahovo vymedzíme pojem sociálna bezpečnosť. A to vzhľadom na to, že

1. Problematiku, ktorú tu deskriptívne načrtávame a zároveň o nej informujeme, je nami vnímaná ako mnohovrstvenno – problematická, multidimenzionálna a interdisciplinárna. Zároveň ju na začiatku 21. storočia vnímame za tak problematickú, že začíname mať obavu, či sa v tomto storočí prostredníctvom doterajšej socializácie a doterajších metódik sociálnej a andragogickej práce podarí inkluzovať rómsku minoritu do hlavného prúdu národných spoločností, ale aj európskej. Sme toho názoru, že ak sa nám to nepodarí ani v tomto storočí, tak z nášho „nekonania“ konzekvencie bude naďalej pociťovať nielen slovenská, ale aj európska spoločnosť.
2. Podľa nášho názoru, „každá informácia, aby mohla mať správnu odovzvu, musí byť presná. Len na presnú informáciu môžeme presne reagovať“ (Klein, 2006, s. 10). A teraz k predmetnému pojmu.

Podľa Krausa a kol. (2008, s. 887) pod pojmovou kategóriou sociálny, môžeme chápať niečo, čo sa týka „1. ľudskej spoločnosti, vzťahov medzi ľuďmi v spoločnosti, sociálne javy, sociálne pomery. 2. niečo, čo sa týka „úsilia, snahy o zlepšovanie spoločenských pomerov. 3. niečo, čo sa týka „životných podmienok jednotlivca vo vzťahu k spoločnosti a štátu, jeho hmotného zabezpečenia“. **K pojmu bezpečnosť.** V zhode s Kozoňom (2009, s. 11) si uvedomujeme, že pojem bezpečnosť „môže mať niekoľko podôb nominatívnej substantívy“. No napriek tejto skutočnosti, z aspektu našej odbornej kvalifikácie pojem bezpečnosť v tom najvšeobecnejšom zmysle slova chápame niečo, čo nám má zabezpečovať, zaručovať, zaručiť v prípade potreby spoločenskú účinnú ochranu pred nejakým istým ohrožovaním, či ohrozením. Ak z takto chápaného aspektu pojem bezpečnosť dáme do pojmového kontextu slova sociálny, tak potom pod pojmom **sociálna bezpečnosť** môžeme chápať taký národný, európsky sociálny systém realizovaných opatrení sociálnej politiky štátu, ktorý bude kreovať určité aj špecifické sociálne programy. A to najmä take, ktoré napomôžu v bežnom živote človeka, klienta (bez ohľadu na jeho príslušnosť k etnickej minoritnej kultúre) zabezpečiť v prípade potreby jeho účinnú spoločenskú a sociálnu ochranu. Ďalej máme na mysli aj take projekty, ktoré napomôžu žiaducej socializácii marginalizovaných a exkludovaných klientov, ich sanáciu sociálnych pomerov, interakčných vzťahov, hmotného zabezpečenia, atď. v podobe sociálnej rehabilitácie tak, aby sa z exkludovaného a sociálne závislého statusu nadobudli inkluzívny status v hlavnom spoločenskom prúde, t.j. vo vedomostnej ekonomike.

Vzhľadom na tému tohto konferenčného príspevku a vyššie načrtnutého teoretického vymedzenia pojmu sociálna bezpečnosť, tak tento môj príspevok som zámerne sýtil problematikami, ktoré sú tematizované do reálií, ktoré v praktickej sociálnej

a andragogickej práci vyvolávajú nielen dilemy, ale aj množstvo zásadných otázok. Tieto sú spojené najmä s vedeckou aplikáciou sociálnej a andragogickej práce do národnej a európskej ochrany. Ďalej v prípade rómskych klientov do sociálnej pomoci a pomoci k svojpomoci a sociálnej rehabilitácie implantovaných do programov a opatrení sociálnej politiky v rámci zabezpečovania a zabezpečenia sociálnej bezpečnosti. Totižto značne veľká časť z nich už ako exkludovaní a marginalizovaní absolvovali povinnú desaťročnú školskú dochádzku na špeciálnych základných školách pre mentálne postihnuté deti. Napriek tomu, že tento typ školy je oproti ostatným školám štátom finančne zvýhodňovaný, tak nepripravuje rómskych občanov pre potreby vedomostnej spoločnosti. Po desiatich rokoch pôsobenia na Rómov, mnohí špeciálne školy opúšťajú ako pologramotní až analfabetickí. Vezmime na vedomie, že sektor vzdelávania po desiatich rokoch návštevy školy presúva Rómov automaticky do sektora sociálnych vecí, z ktorého počas ďalšieho svojho života pasívne poberajú dávky v hmotnej núdzi. V takomto stave, my sociálni pracovníci máme z takýchto klientov urobiť okamžite úspešných občanov štátu, ktorí by mu zo závislej činnosti platili dane. A to aj keď nemáme plyn na zamestnávateľov, možnosť zabezpečenia pre nich štandardného bývania, či vzdelávania a inkluzovať ich do spoločnosti v kontexte s odporúčaniami Európskej komisie. Pritom je všeobecne známe, že naša spoločnosť naďalej pociťuje deficit národnej inkluzívnej stratégie vo vzťahu k Rómom v 21. storočí, ktorá by bola aspoň na takej úrovni, akú majú napríklad, v Českej republike, Slovinskej republike, Maďarskej republike, v Británii, Švédsku, Holandsku, atď. Celý tento dilematický stav v práci s exkludovanými a marginalizovanými Rómami je doprevádzaný aj takou skutočnosťou, ktorou je, že praktická sociálna práca (najmä vo forme terénnej sociálnej práce) vykonávaná v rómskych osadách je realizovaná mimo vedeckej podstaty odboru Sociálna práca a akademickej prípravy budúcich sociálnych pracovníkov. Žiaľ, musíme otvorene konštatovať, že k tak veľkej spoločenskej devalvácii sociálnej práce, ako je tomu v súčasnosti, doteraz neprišlo. Prečo? V našich podmienkach sa realizuje Národný program terénnej sociálnej práce v rómskych komunitách, ktoré žijú v rurálnych osadách, či iných etnických getách. Teda, z hľadiska nášho vedného odboru by malo ísť výlučne o odborne vykonávanú činnosť odborne kvalifikovaného, spôsobilého sociálneho pracovníka, ktorý v prípade potreby príslušnej rómskej komunity, v konkrétnej osade, či gete, poskytne žiaduce sociálne intervencie za účelom zmiernenia alebo eliminovania konkrétne riešeného problému a zabezpečenia jeho efektívnej sociálnej rehabilitácie. Tieto činnosti sociálnej práce v rómskych osadách, v súčasnosti vykonáva viac ako 700 sociálnych pracovníkov, z ktorých je približne 80% pologramotných, odborne nespôsobilých. V kontexte s touto realitou zostáva nezodpovedaná otázka: Aké odborné činnosti pre riešenie všeobecne známych problémov v skutočnosti vykonávajú nespôsobilí sociálni pracovníci

v osadách? A hneď si na položenú otázku dovoľím aj odpovedať. Žiadne. Ich činnosť je výlučne nasmerovaná len na poskytovanie pomoci v svojpomoci, teda, napríklad: ak je ti zima, tu máš deku, ak si hladný, tu máš desiatu, atď. Podľa nášho názoru, ani samotní Rómovia z osád, či slovenská spoločnosť ani po 10 rokoch takto nasmerovanej realizácie tohto sociálneho programu nepocitujú žiaduce benefity. Prosím, aby ste tieto moje slová nebrali ako kritiku príslušného ministerstva, či realizátorov predmetného programu. Pre účely tohto príspevku nám ide len o dekskriptívnu konštatáciu, ktorej cieľom je pokúsiť sa vyvolať odbornú diskusiu vzhľadom na vedný odbor a akademickú prípravu budúcich sociálnych pracovníkov k praktickému výkonu sociálnej práce, vykonávanej v rómskych osadách. Sme toho názoru, že ak v spoločnosti máme zabezpečovať efektívnu sociálnu bezpečnosť, tak k tomu majú byť aj zamerané efektívne sociálne programy. Preto, ale aj vzhľadom na vyššie uvedené reálie si nevieme prakticky predstaviť, ako objekt nášho pôsobenia má si byť istý, že v našej spoločnosti má zabezpečenú sociálnu bezpečnosť v prípade, že ju bude potrebovať, keď jej doterajšie mnohé programy, či opatrenia nepriniesli ani jemu, či spoločnosti take žiadateľné výsledky, s ktorými by mohla byť vyjadrovaná spokojnosť. V kontexte s uvedenými reáliami, na záver nášho príspevku si dovoľíme načrtnúť odporúčania pre prax:

Smerom k politickej exekutive

Vo vzťahu k rómskej minorite prijať národnú inkluzívnu stratégiu pre 21. storočie, ktorá bude alternatívou tej súčasnej.

Smerom k rezortu vzdelávania

1. Mentálne zdravým rómskym deťom umožniť primárne a sekundárne vzdelávanie na štandardných základných školách, čím sa predíži ich edukačná trajektória v prospech ich samotných a spoločnosti.
2. Špeciálne základné školy pre deti s mentálnym postihnutím prestať zvyšhodňovať oproti ostatným základným školám. V blízkosti rómskych osád vybudovať aj základné školy pre mentálne zdravé rómske deti.

Smerom k rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny

1. V rómskych osadách realizovať iba take sociálne programy, ktoré budú akceptovať, že objektom sociálnej práce je špecifická cieľová skupina,

ktorá svojimi charakteristickými znakmi sa výrazne odlišuje od ostatných cieľových skupín sociálnej práce.

2. V rómskych osadách realizovať najmä sociálnu prácu, ktorá bude zameraná na inklúziu a edukáciu Rómov, s cieľom ich efektívnej prípravy pre potreby vedomostného trhu práce.
3. V rómskych osadách vykonávať sociálnu prácu iba prostredníctvom odborne kvalifikovaných sociálnych pracovníkov za štandardnú mesačnú mzdu.

Literatúra

- [1] LORAN, T. 2009. *Paradigma kreovania ľudského kapitálu Rómov*. Bratislava: ŠPÚ, 2009, 170 s. ISBN 978-80-89225-56-9.
- [2] KLEIN, V. 2006. *Komunikácia – rozvoj komunikačných zručností*. Školiaci program o multikulturalizme a motivácii pre učiteľov. Žilina: Euroformes, 2006, 96 s. ISBN 80-89266-06-1.
- [3] KOZOŇ, A. 2009. *Sociálna práca s rizikovým klientom*. Trenčín: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2009, 68 s. ISBN 978-80-970121-6-8.
- [4] KRAUS, J. a kol. 2008. *Slovník cudzích slov (akademický)*. Bratislava: SPN, 2008, 1054 s. ISBN 978-80-10-01425-5.

doc. PhDr. Tibor Loran, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Ústav rómskych európskych štúdií

Pod brehmi č. 4/a

841 03 Bratislava

loran@stonline.sk

Názory verejnosti na vybrané aspekty restoratívnej justície v SR – výskumná sonda

Public attitudes towards chosen aspects of restorative justice in Slovakia – pilot study

Martin Lulei

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na deskripciu a analýzu názorov výskumného súboru vo vytipovanom regióne SR na vybrané aspekty restoratívnej justície. Výsledky výskumnej sondy realizovanej kvótnym výberom na výskumnom súbore 200 respondentov z 13 miest a 32 obcí prezentujú zistenia týkajúce sa inštitútu probácie, zásady ultima ratio, kriminality mládeže a prevencie kriminality.

Abstract

The article is focused on description and analysis of public attitudes towards chosen aspects of restorative justice in specified region in Slovakia. Results of pilot study realized by quota selection on research sample of 200 respondents from 13 towns and 32 villages presents findings concerning to institute of probation, principle of ultima ratio, youth crime and crime prevention.

Klíčová slova

Restoratívna justícia, Probácia, Kriminalita mládeže, Prevencia kriminality, Výskumná sonda.

Key words

Restorative justice, Probation, Youth crime, Crime prevention, Pilot study.

1 Restoratívna justícia a probácia

V USA sa v odbornej literatúre často stretávame s prístupom 3R, ktorý definuje základné atribúty úspešného návratu prepustených osôb z výkonu trestu odňatia slobody späť do spoločnosti a ktorého súčasťou je tiež restoratívna justícia. Tento prístup a jeho vypracovanie úzko súvisia so situáciou v USA, kde sa práve v súčasnosti vracia množstvo odsúdených (predovšetkým vďaka represívnej trestnej poli-

tike 80tych rokov tzv. „get though“ éra) na slobodu. Lehman a kolektív amerických autorov (2002, s. 3) charakterizujú 3R ako

- restoratívna justícia (reparative justice),
- 2. vzťahy (relationships),
- 3. zodpovednosť (responsibility).

Restoratívna justícia je nositeľom obnovy trestným činom narušeného sociálneho prostredia, a to s aktívnou participáciou páchatel'a, obete, komunity a spoločnosti. Jednou z dominantných oblastí spravodlivosti orientovanej na obnovu narušeného sociálneho prostredia je i inštitút probácie a dôraz na využívanie alternatívnych sankcií v justícii. Efektívne využívanie probácie predznamenáva racionalitu a humánnosť spoločnosti vo vzťahu k páchatel'om trestných činov. Americký profesor kriminológie na Univerzite v Kalifornii Joan Petersilia (1998, s. 30) uvádza všeobecne uznávanú definíciu probácie v USA ako „súdom nariadený príkaz alternatívny, prostredníctvom ktorej je odsúdený páchatel' namiesto uväznenia umiestnený pod kontrolu, dohľad a starostlivosť probačného pracovníka, pokiaľ klient spĺňa určené štandardy kontaktu“. Úlohou probácie je podľa Šterna (2005, s. 5) „kontrolovať súdom uložené povinnosti a súčasne motivovať a viesť klienta k tzv. riadnemu životu“. Jedlička a kolektív českých autorov (2004, s. 447) charakterizujú probáciu ako „jednu z foriem alternatívnych nápravných sankcií, ktorá nie je spojená s odňatím slobody. Spočíva v povinnosti obvineného, resp. odsúdeného, spolupracovať s probačným pracovníkom, ktorý na jednej strane kontroluje plnenie obmedzení a povinností uložených súdom a na strane druhej ponúka a poskytuje psychosociálnu pomoc a podporu pri riešení náročných životných situácií klienta“. Lubelcová (2005, s. 47) uvádza, že je to kategória alternatívnych trestov, ktorá „spočíva v rôznom obmedzení práv páchatel'a (napr. zákaz činnosti, rôzne opatrenia výchovného donútenia a napr. povinná návšteva špecializovaných stredísk počas niekoľkých hodín denne určitý počet dní vo voľnom čase odsúdeného, povinné využívanie sociálnej pomoci rôzneho druhu, ohlasovacia povinnosť a pod.). Do tejto kategórie možno zaradiť aj najstarší a najrozšírenejší alternatívny trest – probáciu“. Probácia využíva ako preventívne aktivity (komunikácia s cieľom profesijnej pomoci klientovi k vedeniu života bez trestných činov s aktívnou participáciou sociálneho prostredia klienta), tak i možnú represiu (dodržanie primeraných obmedzení a povinností určených súdom, výkon trestu odňatia slobody).

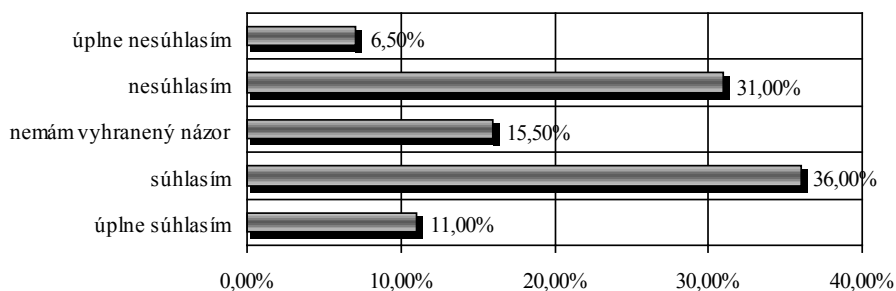

2 Názory verejnosti na vybrané aspekty restoratívnej justície – výskumná sonda

Časť výsledkov výskumnej sondy sme prezentovali v príspevku s názvom „Sociálna práca v trestnej justícii ako nástroj sociálnej inklúzie marginalizovanej skupiny trestaných osôb v SR a v zahraničí - teoretický entuziazmus a praktická skepsa“ na česko-slovenskej vedeckej konferencii v Bratislave v roku 2009, a preto zároveň odkazujeme čitateľa (vzhľadom na limitovaný rozsah príspevku) na uvedený zdroj (Lulei, 2009). Výskumná sonda bola realizovaná v roku 2008 kvótnym výberom na súbore 200 respondentov, pričom vo faktografickej položke „mesto“ bolo zastúpených 13 miest a v položke „obec“ 32 obcí zo SR. V nasledujúcom texte príspevku uvádzame znenie otázky výskumného nástroja (dotazník) a percentuálne vyhodnotenie odpovedí.

Otázka

„Trest odňatia slobody by sa mal využívať v minimálnej miere, keď už nie je iná možnosť zabezpečenia ochrany spoločnosti pred páchatel'om.“

Graf 1 – Zásada ultima ratio

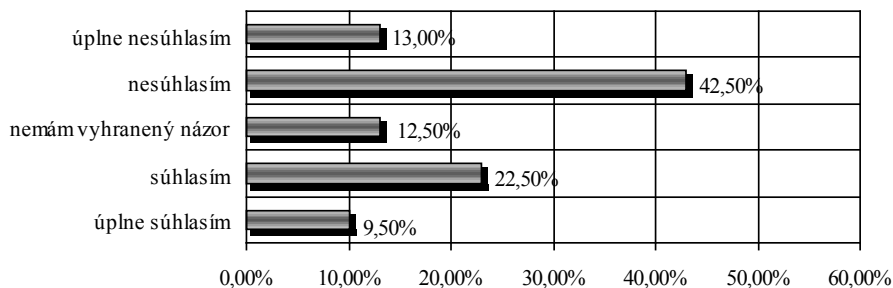
V päťstupňovej posudzovacej škále bola najväčším počtom v percentuálnom vyjadrení 36,00% zastúpená odpoveď *súhlasím*. Z názorného percentuálneho vyjadrenia v Grafe 1 je evidentné, že najmenej bola zastúpená odpoveď *úplne nesúhlasím*. Pri priradení koeficientov jednotlivým polohám kontinua posudzovacej škály predstavoval aritmetický priemer hodnotu 3,14, ku ktorej bola najbližším koeficientom 3 – *nemám vyhranený názor*. K uvedenému výroku, ktorý je atribútom restoratívnej

justície, nezaujali respondenti nášho výskumného súboru názor, ktorý by sa po prepočte ekonomických teórií tak ako ich uvádza Gavora (2001) kvantitatívne prejavil výrazne na jednom z pólov posudzovacej škály.

Otázka

„Každý, kto spácha akýkoľvek trestný čin, by mal ísť do basy.“

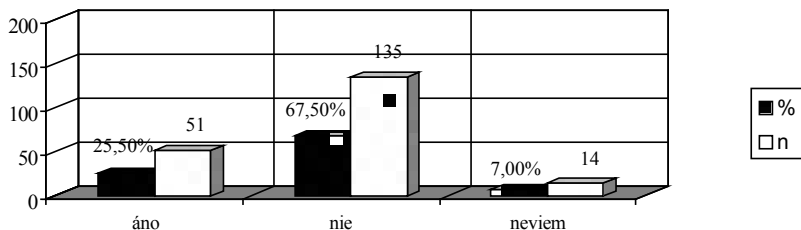

Graf 2 – Spáchanie trestného činu – výkon trestu odňatia slobody

V päťstupňovej posudzovacej škále bola najväčším počtom v percentuálnom vyjadrení 42,50 % zastúpená odpoveď *nesúhlasím*. Z názorného percentuálneho vyjadrenia v Grafe 2 je evidentné, že najmenej bola zastúpená odpoveď *úplne nesúhlasím*. Pri priradení koeficientov jednotlivým polohám kontinua posudzovacej škály predstavoval aritmetický priemer hodnotu 2,73, ku ktorej bola najbližším koeficientom 3 – *nemám vyhranený názor*.

Otázka

„Stali ste sa Vy alebo niekto z Vašej rodiny obeťou trestného činu?“

Graf 3 – Respondenti a ich rodiny – obeť trestných činov

Na základe výsledkov uvedených v Grafe 3 môžeme konštatovať, že až 22,50 % (n = 51) respondentov z nášho výskumného súboru uviedlo, že sa oni alebo niekto z ich rodiny stal obeťou trestného činu. 67,50 % (n = 135) respondentov výskumného súboru uviedlo odpoveď *nie*.

Otázka

„Cítite alebo necítite hrozbu, že by ste sa mohli stať obeťou trestného činu Vy alebo Vaša rodina?“

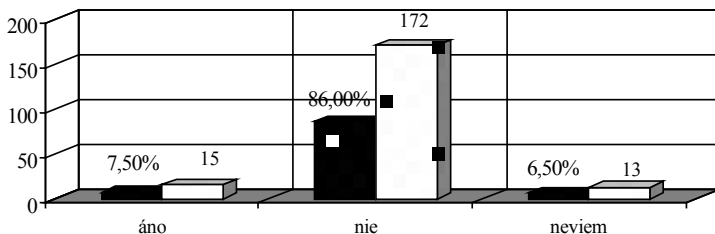
Tabuľka 1 – Pocit ohrozenia z trestnej činnosti

názor	n	%
Cítim veľkú hrozbu, obávam sa toho	12	6,00
Určité nebezpečenstvo tu je, ale nemám výraznejšie obavy	147	73,50
Nám nehrozí žiadne nebezpečenstvo, vôbec sa toho nebojím	20	10,00
neviem	21	10,50
spolu	200	100,00

V najväčšom počte (n = 147) bola zastúpená odpoveď *„určité nebezpečenstvo tu je, ale nemám výraznejšie obavy“*, ktoré uviedlo 73,50 % respondentov z nášho výskumného súboru. Názorné vyjadrenie v % a početnostiach je uvedené v Tabuľke 1.

Otázka

„Spáchali ste Vy alebo niekto z Vašej rodiny trestný čin?“

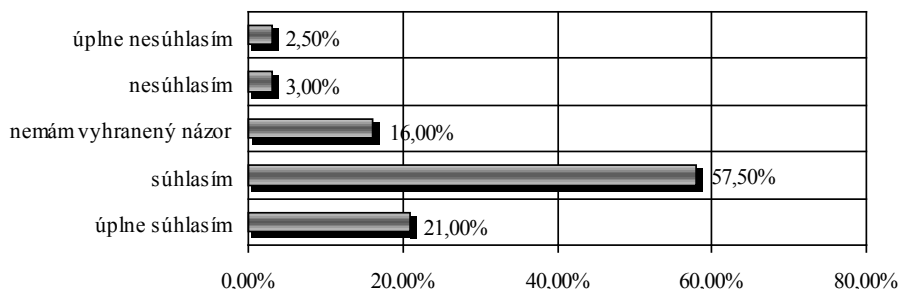
Graf 4 – Respondenti a ich rodiny – páchatelia trestných činov

Na základe výsledkov uvedených v Grafe 4 môžeme konštatovať, že až 86 % respondentov z nášho výskumného súboru ($n = 172$) uviedlo, že nespáchali alebo niekto z ich rodiny nebol páchatelom trestného činu. 15 respondentov (7,50 %) uviedlo odpoveď *áno*.

Otázka

„Osobám vracajúcim sa z výkonu trestu (z basy) by v prípade, že prejavia záujem mala byť poskytnutá pomoc (napr. pri hľadaní zamestnania, ubytovania atď.).“

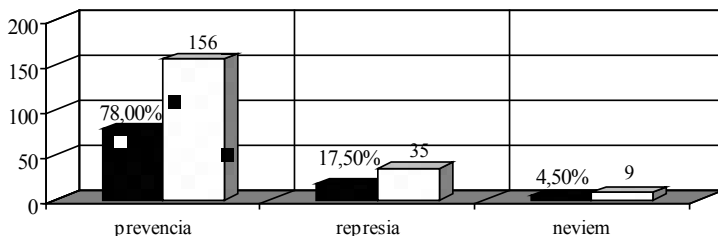
Graf 5 – Pomoc osobám vracajúcim sa z výkonu trestu

V päťstupňovej posudzovacej škále bola najväčším počtom v percentuálnom vyjadrení 57,50 % zastúpená odpoveď *súhlasím*. Z názorného percentuálneho vyjadrenia v Grafe 5 je evidentné, že najmenej bola zastúpená odpoveď *úplne nesúhlasím*. Pri priradení koeficientov jednotlivým polohám kontinua posudzovacej škály predstavoval aritmetický priemer hodnotu 3,92, ku ktorej bola najbližším koeficientom 4 – *súhlasím*.

Otázka

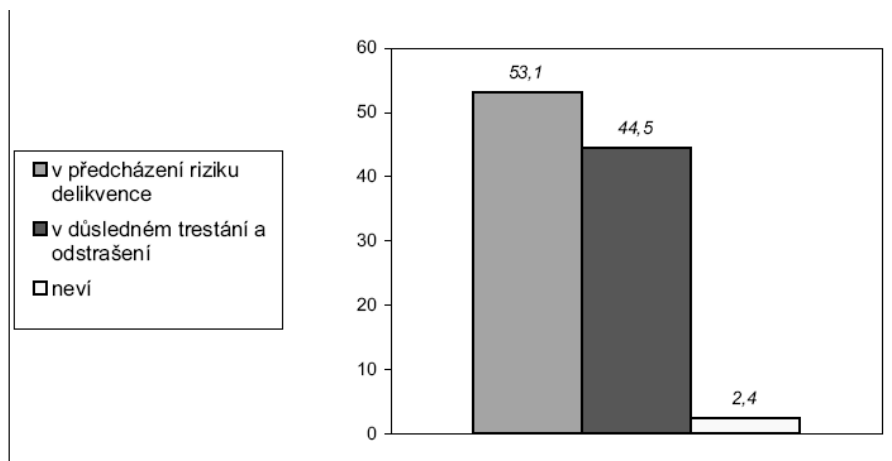
„Najlepší spôsob ako zabrániť tomu, aby mladí ľudia páchali trestné činy spočíva:“

Až 78 % respondentov ($n = 156$) z nášho výskumného súboru označilo výrok „v predchádzaní riziku delikvencie, vo včasnom zapojení problémových mladých ľudí do výchovných činností a záujmov ako sú napríklad športové aktivity, programy pre získanie pracovnej kvalifikácie, liečebné programy závislosti na drogách“ (Graf 7).

Graf 6 – Respondenti o prevencii kriminality mládeže

Položky a formulácie uvedenej otázky považujeme za značne komplikované, použili sme ich z dôvodu totožnosti s realizovanou českou štúdiou. Výskumná štúdia českej verejnosti realizovaná výskumným tímom Večerka et. al (2007, s. 51) uvádza nasledovné vyhodnotenie uvedenej otázky (Graf 8). Vzhľadom na náš prieskumný súbor, ktorý z metodologického hľadiska nie je reprezentatívnym, je komparácia neprípustná, preto uvádzame výsledky len informatívne.

Graf 7 – Respondenti o prevencii kriminality mládeže – ČR

3 Záver

Restoratívna justícia prináša do trestnej politiky nový rozmer „obnovy“ sociálneho prostredia narušeného trestným činom a v neposlednom rade sa zameriava nielen na efektívnu resocializáciu páchatel'ov trestnej činnosti, ale i na postavenie obetí. Výskumná sonda, ktorú sme realizovali v roku 2008 kvótnym výberom má deskriptívny charakter, a i keď obsahuje množstvo hodnotných empirických dát, vyžadovala by si sekundárnu analýzu. Z nášho pohľadu je nevyhnutné implementovať princípy restoratívnej justície priamo v praxi trestnej politiky, a zároveň evaluovať výkon probačnej činnosti, ktorú považujeme za efektívny nástroj kontroly kriminality, ktorý by mal byť v rámci prístupu výskumom riadenej praxe výskumne aj podporovaný. Opačný prístup považujeme za neprofesionálny a narušujúci symbiózu vedy (výskumu) a realizovanej praxe, pričom „v prípade neprofesionálneho prístupu zo strany probácie však hrozí nielen neefektívnosť, ale predovšetkým vzostup recidív páchatel'ov, ktorí sa v rámci aplikácie restoratívnej justície ocitli na slobode, avšak pod nedostatočnou kontrolou a profesionálnou pomocou“ (Lulei, Tomka, 2008, s. 229).

Literatúra

- [1] GAVORA, Peter. 2001. *Úvod do pedagogického výskumu*. Bratislava : UK, 2001. 236 s. ISBN 80-223-1628-8.
- [2] JEDLIČKA, Richard et al. 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha : Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
- [3] LEHMAN, Joseph et al. 2002. *The three „R's“ of reentry*. Washington, D.C.: Justice Solution. 2002. 22 s. ISBN 20001-3716.
- [4] LUBELCOVÁ, Gabriela. 2005. Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality. In: *Sociológia*, roč. 37, 2005, č. 1, s. 33–58. ISSN 0049-1225.
- [5] LULEI, Martin - TOMKA, Milan. 2008. Význam supervízie probačných úradníkov a úradníčiek na Slovensku a v zahraničí. In: *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou* : sborník z konference IV. Hradecké dni sociální práce. – Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2008. ISBN 978-80-7041-118-6. s. 229–233.
- [6] LULEI, Martin. 2009. Sociálna práca v trestnej justícii ako nástroj sociálnej inklúzie marginalizovanej skupiny trestaných osôb v SR a v zahraničí - teoretický entuziazmus a praktická skepsa. In: *Sociálna a ekonomická núdza - bezpečnosť jedinca a spoločnosti* : zborník príspevkov z 1. česko-slovenskej vedeckej konferencie konanej v dňoch 22.–23.5.2009 v Bratislave. – Bratislava:

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, 2009. ISBN 978-80-89271-63-4. s. 444-453.

- [7] PETERSILIA, Joan. 1998. Probation in the United States. In: *Crime and Justice*. Chicago : University of Chicago Press, 1998. s. 30–41.
- [8] ŠTERN, Pavel. 2005. Zrod Probační a mediační služby souvisí se zaváděním alternativních postupů. In: *Sociálna práca*, 2005, č. 4, s. 3–11. ISSN 1213-6204.
- [9] VEČERKA et al. 2007. *Občané o kriminalitě a prevenci*. Praha : IKSP 2007. 128 s. ISBN 978-80-7338-057-1.

PhDr. Martin Lulei, PhD.

Univerzita Konštantína Filozova v Nitre
Katedra sociálnej práce a sociálnych vied
Kraskova 1
949 01 Nitra
mlulei@ukf.sk

Polčas Dekády začleňovania rómskej populácie 2005–2015

Halftime – Decade of Roma Inclusion 2005–2015

René Lužica

Abstrakt

Sedem Európskych krajín (Bulharsko, Česká republika, Maďarsko, Macedónsko, Rumunsko, Slovensko, Srbsko a Čierna Hora) vyhlásili účasť v Dekáde začleňovania rómskej populácie 2005–2015. Uvedené členské štáty Dekády vytvorili koncept Akčných plánov pre rómsku populáciu v štyroch okruhoch: vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie a bývanie. Navrhované opatrenia Akčných plánov budú prispievať k zrušeniu marginalizácie rómskych komunít, k vykoreneniu chudoby a v závislosti od ekonomického vývoja by mohli mať vyšší životný štandard. Vo všetkých štyroch plánoch špeciálna pozornosť sa venuje právam detí a žien, ich vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti a začleňovaniu Rómov do všetkých foriem práce.

Abstract

Seven European countries (Bulgaria, Czech republic, Hungary, Macedonia, Romania, Slovakia, Serbia and Monte Negro) declared and participate in the Decade of Roma inclusion 2005–2015. These member states of the Decade, has drafted its Action Plans for Roma population in four circles: education, employment, health and housing. Measures proposed by the Action Plans will contribute to the abolishment of marginalisation of the Roma communities and the eradication of poverty, and depending on the economic development, they might also secure a higher standard of living. In all fours plans special attention has been devoted to the rights of children and women, their education, health-care and inclusion of Roma in all forms of work.

Kľúčové slová

Sociálne začleňovanie, akčné plány, antidiskriminácia, vzdelanie, zamestnanosť, zdravie, bývanie, monitorovanie.

Key words

Social inclusion, Action plans, Anti-discrimination, Education, Employment, Health, Housing, Monitoring.

1 Vznik Dekády

V Európe sú Rómovia/Cigáni najväčšou a najchudobnejšou etnickou menšinou. Celkový počet sa odhaduje na 8 až 12 miliónov. Väčšina z nich – približne 75 % žije v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy.

Problém etnickej identifikácie národnostných menšín, ich ekonomického a sociálneho rozvoja patrí medzi najdôležitejšie výzvy väčšiny európskych krajín. Na začiatku 90. rokov si mnohé vlády začali uvedomovať nepriečnosť národných konceptov riešení uvedenej problematiky. Impulzom k zmene chápania sociálneho vyčlenenia rómskych/cigánskych komunit bolo rozšírenie Európskej Únie v rokoch 2004 až 2006 o stredoeurópske krajiny v ktorých žije väčšia časť rómskej populácie.

Ídea medzinárodnej spolupráce – dekády vznikla na prvej regionálnej konferencii o Rómoch (ďalej len Rómovia) na vysokej úrovni : “*Rómovia v rozširujúcej sa Európe: Výzvy do budúcnosti*“ v Budapešti v roku 2003. Konferenciu usporiadala maďarská vláda v spolupráci s Inštitútom otvorenej spoločnosti (OSI), Svetovou bankou, Európskou komisiou, Rozvojovým programom OSN (UNDP), Rozvojovou bankou Rady Európy (CEB), švédskou a fínskou vládou (Správa o realizácii..., s. 3).

Účast' vysokých vládnych funkcionárov a medzinárodných organizácií vyvrcholila oznámením predsedov a členov vlád Bulharska, Česka, Chorvátska, Macedónska, Maďarska, Rumunska, Slovenska, Srbska a Čiernej Hory iniciovať vznik Dekády. Uvedené krajiny oficiálne prijali **Dekádu začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015** vo februári 2005. Ďalšie krajiny: Rusko, Ukrajina, Moldova, Albánsko, Bosna a Hercegovina, Slovinsko, Poľsko boli prizvaní ako pozorovatelia. V roku 2007 sa dočinnosti dekády ako pozorovatelia zapojili Albánsko, Bosna a Hercegovina a prvá západoeurópska krajina, ktorá s uvedenými krajinami nesusedí – Španielsko.

Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005–2015 bola medzinárodne otvorená v Sofii 2. februára 2005. Jej realizácia je politickým záväzkom vlád riešiť mnohovrstvené vylúčenie Rómov v ôsmich zúčastnených krajinách. Dekáda sa nestala nadnárodnou, regionálnou inštitúciou, finančným fondom. Úlohou každej krajiny je identifikovať ciele pokroku v začleňovaní Rómov do spoločenského života. Medzi-

národný riadiaci výbor určil štyri spoločné okruhy dekády – **vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie a bývanie** a stanovil tri spoločné témy: **chudoba, diskriminácia, rodová rovnosť**. Účastnícke krajiny sa zaviazali vzájomne sa informovať o dosiahnutom pokroku pri prekonávaní bariér medzi Rómami a ostatnou spoločnosťou (tamtiež, s.4).

2 Financovanie Dekády

Finančná pomoc medzinárodných organizácií je doplnková. Hlavná ťarcha je na vládnych úrovniach. Podobne EÚ neposkytuje dekáde žiadne finančné prostriedky. Zúčastnené krajiny zriadili trustový fond. Pre každú krajinu bola určený každoročný vklad vo výške minimálne 20 000 EUR. Trustový fond podporuje dve aktivity: realizáciu akčných plánov (technická pomoc, výmena informácií, náklady konzultantov, workshopy) a aktivity zamerané na monitoring a hodnotenie akčných plánov (identifikácia a zber údajov) všetkých účastníckych krajín (tamtiež, s. 6).

Uvedený fond nepodporuje projekty realizujúce sa v jednotlivých krajinách. Od počiatku bolo zdôrazňované, že finančná pomoc medzinárodných organizácií bude symbolická a finančné bremeno budú v maximálnej miere zabezpečovať vlády jednotlivých krajín. Ten kto očakával masívnu finančnú podporu (národné vlády) sa jej nedočkal. Európska komisia odporučila členom EÚ – štrukturálne fondy, Rumunsku a Bulharsku – predvstupové fondy EÚ (PHARE) a nečlenom EÚ – finančný program CARDS. Krajiny dekády sú odkázané identifikovať finančné zdroje v domovských štátoch, získavať pôžičky napr. zo Svetovej banky alebo viesť dialóg so súkromnými donormi.

Už od počiatku dekády sa vytvoril určitý nesúlad medzi jednotlivými krajinami v získavaní finančných prostriedkov na podporu akčných plánov jednotlivých projektov. Výrazným problémom je štátna finančná účasť. Jednotlivé ministerstvá financií štátov Dekády nemajú zdroje a iniciované zasadanie zodpovedných ministrov sa nepodarilo zorganizovať. Úspešnou sa však stala konferencia donorov pre Rómsky vzdelávací fond, ktorá sa uskutočnila začiatkom decembra 2004 – v Paríži. Finančný prísľub má hodnotu 41 miliónov USD.

3 Účasť Rómov v Dekáde

Kľúčovým problémom včleňovania Rómov bolo zabezpečenie participácie predstaviteľov menšiny na tvorbe národných akčných plánov, ich implementácii, pri monitorovaní a hodnotení činnosti dekády. Všetky krajiny vytvorili mechanizmy pre zabezpečenie uvedenej účasti, napriek tomu trvalo určitý čas než sa podarilo včleniť rómskych účastníkov do národných pracovných skupín. Rómovia zabez-

pečujú reflektovanie potrieb rôznorodých rómskych komunít. Rizikom Dekády však nieje početnosť a rozmanitosť rómskych participantov. Problémom zostáva „slabá“ účasť EÚ prostredníctvom ktorej sa oslabuje politický záväzok, formalizuje sa národná účasť v dekáde, ktorá sa môže zmeniť na neakcieschopný diskusný klub. V polovici dekády je zrejme narastajúci skepticizmus – najmä z pohľadu rómskych aktivistov, ale aj vlád, že sa nepodari dosiahnuť stanovené záväzky do ukončenia dekády v roku 2015.

Napriek odlišným národným prístupom a nedostatočným finančným zdrojom, maďarský predstaviteľ prezentoval plán aktivít maďarského predsedníctva v Dekáde – od 1. 7. 2007 do 31. 6. 2008

- silné prepojenie medzi dekádou a EÚ,
- podpora krajín dekády pri porovnávaní, výmene a revidovaní akčných plánov,
- zvyšovanie povedomia o dekáde prostredníctvom komunikačných kampaní,
- podpora politiky rovnosti príležitostí vo vládnom financovaní,
- rozvoj jednotných stratégií v sociálnej zodpovednosti,
- pozvanie nových krajín do dekády (Správa o realizácii..., s. 17).

Dekáda stále viac sa stáva priestorom pre diskusiu ako pre konkrétne riešenia akčných plánov. Integrované stratégie začleňovania zostávajú nenaplneným cieľom. Za mnohými pozitívnymi opatreniami sa skrývajú negatíva, ako napríklad sťaženie prístupu k sociálnym výhodám bez doplňujúcich opatrení, ktoré by podporili sociálnu inklúziu. Správa Decade Watch konštatuje: *„Dekáda odštartovala vývoj smerujúci k zmene, ale zatiaľ nemá dosah, aký by Rómovia v Európe potrebovali – hmatateľnú a skutočnú integráciu do väčšinovej spoločnosti.“* (Decade Watch, 2008, s. 10).

4 Rómski aktivisti a Decade Watch

Decade Watch je monitorovacia skupina rómskych aktivistov a výskumníkov hodnotiaci priebeh dekády. Vznikla ako logické vyústenie snahy aktívne zapojiť Rómov do celého procesu. Monitoring hodnotí aktivity vlád, kvalitu Akčných plánov, fungovanie opatrení v štyroch rozhodujúcich okruhoch – vzdelávaní, zamestnanosti, zdraví a bývaní. Prvá správa pokrýva prvé tri roky dekády. Správa zohľadňuje rozdiely v jednotlivých krajinách, ktoré sťažujú spoločne koordinovaný postup v plnení záväzkov. Prvé dva roky môžeme charakterizovať ako „štartovacie“. V treťom roku nastal pozitívny pokrok vo všetkých krajinách. Prioritnou výzvou zostáva do nasledujúcich troch rokov 2008–2010 navrhovať systematickejšie rie-

šenia. Pre maximálny efekt opatrení by mala slúžiť intenzívnejšia výmena skúseností všetkých zainteresovaných. Najväčším nedostatkom je nedostatočný počet relevantných údajov o Rómoch, ktoré by vypovedali o ich vzdelaní, zamestnanosti, zdravotnom stave a úrovni bývania. Každá krajina využíva pri zbere dát odlišné metodiky výskumu, ktoré nedokážu obsiahnuť celú populáciu. Preto aj účinnosť mnohých opatrení je nízka a neefektívna. Do určitej miery je to spôsobené nedocenením problematiky v minulosti. Mnohé krajiny pred vstupom do Dekády nemali rozpracované národné stratégie začleňovania rómskych komunít alebo úplne absentovali.

S pohľadu nielen Decade Watch spoločným rysom krajín dekády je vysoký počet rómskych komunít a zrejmy nedostatok pozitívnych riešení mnohoveštvennej problematiky. Dekáda je konfrontovaná s množstvom rôznych procedurálnych nedostatkov a stále nástojčivejší je fakt ešte širšej spolupráce – na úrovni všetkých krajín Európskej Únie. Monitorovacia skupina už po prvých troch rokoch existencie dekády navrhuje posunúť „rómsku agendu“ na vyššiu úroveň. Podporuje vytvorenie Rómskej stratégie EÚ a to po zhodnotení účinnosti Dekády po roku 2015.

5 Porovnanie jednotlivých krajín

Decade Watch konštatuje, že úspech Dekády závisí od kvality opatrení, ktoré vlády v štyroch rozhodujúcich okruhoch realizujú. Monitoring hodnotí

- dostupnosť Akčných plánov,
- inštitucionálne opatrenia na implementáciu Dekády,
- vládne opatrenia pre všetky prioritné oblasti, dostupnosť údajov a ich zberu, antidiskriminačných zákonov kompatibilných so smernicami EÚ.

Jednotlivé krajiny sú ohodnotené bodovo od **0** do **4**. **Hodnotenie 0** označuje vládu, ktorá nevyvíja žiadnu činnosť. **Hodnotenie 1** označuje čiastkové opatrenia, absenciu pravidelnej a systematickej činnosti. **Hodnotenie 2** označuje pravidelné opatrenia, avšak nesystémové, nevytvárajúce programový celok. **Hodnotenie 3** označuje vládny program bez integrovanej koncepcie. **Hodnotenie 4** označuje integrovanú koncepciu, stanovenie štandardov pre činnosť vlády a prijatie sociálnej zodpovednosti (tamtiež, 2008, s.19, 20).

Decade Watch napriek nejednoznačnosti hodnotiacich kritérií vyhodnocuje účinnosť prijatých riešení v jednotlivých krajinách. Podľa priebežného hodnotenia najlepšie hodnotenými krajinami sú zatiaľ Maďarsko, Česká republika a Macedónsko. V strede sa umiestnili Bulharsko, Rumunsko, Slovensko a Chorvátsko. Na konci sa nachádzajú Srbsko a Čierna Hora. K ním sa pridali noví členovia Albán-

sko, Bosna a Hercegovina, Španielsko, ktoré vstúpili do Dekády v roku 2007. Slovensko má štatút pozorovateľa.

Najlepšie hodnotená krajina **Maďarsko** prijalo stratégiu Dekády parlamentom a realizuje vládne uznesenie jej implementácie. Dôležitým krokom maďarského predsedníctva v roku 2008 bolo zaradenie priorít Dekády do politickej agendy Európskej Únie. V **Národnom rozvojovom pláne** sú zahrnuté opatrenia určené samosprávam aby vypracovávali plány na rovnosť príležitostí (2008–2011) vo vzdelávaní znevýhodnených žiakov, presunutia časti rómskych pracovníkov z programu verejných prác na pracovný trh. Nepodaril sa však naplniť program oživenia rómskych sídiel, zlepšenia nenastali v programe zdravotnej starostlivosti, ktoré zostali v polohe pilotných programov.

V Českej republike vznikla v roku 2007 Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. Úlohou úradu je harmonizácia prístupov na úrovni vlády, samosprávy a rómskymi komunitami. Vzdelávacie aktivity sa zamerali pre „sociokultúrne znevýhodnené“ deti. V roku 2007 sa zvýšil počet prípravných tried na základných školách. Takmer polovica z nich sú v špeciálnych školách je perspektíva prechodu do štandardných škôl problematická. V tom istom roku vyčlenilo ministerstvo školstva finančné prostriedky pre 318 asistentov učiteľov na pomoc rómskym žiakom. Ich perspektíva je však neistá z dôvodu problematického financovania, ktoré z vládneho zdroja prechádza na samosprávy a vlastníkov škôl. V programe zamestnanosti sú Rómovia začlenení do všeobecného programu zamestnanosti. Efekt týchto opatrení sa nedá určiť z dôvodu nezisťovania údajov o etnicite uchádzačov. Zo zdravotníckej problematiky sa podarilo rezolúciou Rady vlády ČR pro záležitosti romských komunit upozorniť na riešenie kompenzácií, morálneho odškodnenia pre obete nútenej sterilizácie z obdobia reálneho socializmu.

V Českej republike je hmatateľná snaha posilovať Sociálnu prácu do vylúčených rómskych komunit a to po celé obdobie rokov 2005–2015. Súčasťou tohto cieľa je implementácia programu „Výstavba podporovaného bydlenia“, ktorý bude finálne vyhodnotený v roku 2015.

Nedostakom je neprijatie a následné zrušenie návrhu antidiskriminačného zákona.

V **Macedónsku** vláda vytvorila Akčný plán rodovej rovnosti a stratégie v problematike ľudských práv. Rómske témy sa dostali do centra verejnej politiky, štátny rozpočet zahŕňa položku venovanú implementácii aktivít Dekády.

U ostatných účastníkov Dekády skôr prevládajú negatíva nad čiastkovými úspechmi v rôznych častiach Akčných plánov. Niektoré uvedené problematiku po roku 1990

vôbec neriešili (štáty bývalej Juhoslávie). Deklarujú čiastočné pozitívne riešenia najmä vo vzdelávacích aktivitách.

Akčný plán vzdelávania zahŕňa vo všetkých krajinách zabezpečenie prístupu k povinnému vzdelávaniu, realizáciu integrácie a desegregácie. Základným problémom je integrovanie rómskych žiakov zo špeciálnych do štandardných škôl. Opatrenia zahŕňajú prehodnotenie metodiky testovania pre prijatie do špeciálnych škôl, presadenie právnych krokov pre desegregáciu všetkých stupňov škôl. Rozšírenie prístupu k predškolskému vzdelávaniu deklarujú všetky krajiny. Vo väčšine krajín zaviedli štipendiá na stredných a vysokých školách.

Akčný plán zamestnanosť má zvýšiť zamestnanosť prostredníctvom zvyšovania kvalifikácie, ktoré rozvíjajú schopnosti rómskych pracovníkov. Ďalšie aktivity využívajú možnosti programov verejných prác, rozvoj malého podnikania, podporu budúcich zamestnávateľov. Mnohé opatrenia sú nasmerované na zvýšenie efektívnosti úradov práce a pracovných agentúr. Podporuje sa zahrnutie rómskych mimovládnych organizácií do poskytovania sociálnych služieb.

Akčný plán zdravie sa orientuje na posilnenie začlenenia Rómov do zdravotného poistenia. Vo všetkých krajinách je kritický nedostatok informácií o zdravotnom stave Rómov. Nedostatočný je prístup rómskych komunít k zdravotným zariadeniam, k zdravotnej prevencii. Niektoré krajiny zavádzajú funkciu rómsky zdravotný asistent, kde sú možnosti zamestnať aj rómske ženy. Len niektoré krajiny prišli k podpore medzikultúrneho vzdelávania poskytovateľov zdravotnej starostlivosti.

Akčný plán bývanie sa snaží odstraňovať diskrimináciu Rómov v bývaní a to najmä legalizáciou nelegálnych sídiel. Opatrenia na zlepšenie životných podmienok, infraštruktúry, inžinierskych sietí narážajú na vlastnícke vzťahy, nedostatok finančných prostriedkov, zapojenie samotných rómskych komunít k aktívnemu prístupu a udržaniu kvalitného bývania. Pozitívnym trendom je posilovanie sociálnej práce vo vylúčených rómskych komunitách a v lokalitách ohrozených sociálnym vylúčením.

6 Program Dekády v rokoch 2009–2015

- Stále chýbajú systémy a mechanizmy zberu údajov vo vzťahu k sledovaniu dosiahnutých výsledkov za určitý čas.
- Prijat' strednodobé operačné plány, ktoré umožnia stanoviť si konkrétnejšiu agendu, ako aj preukazovať pokrok
- Decentralizácia Dekády. Národné vlády nesú primárnu zodpovednosť, musia však zapojiť samosprávy a decentralizovať svoje politické záväzky.

- Podporiť systémové riešenia. Vyvíjať systematické celospoločenské programy a koncepcie so zapojením a efektívnym dosahom na Rómov.

Snaha vytvoriť rómsku stratégiu EÚ na základe Dekády, ktorá by zohľadnila kľúčové princípy Dekády, medzi ktoré patrí participácia Rómov so zameraním na pozitívne výsledky a skúsenosti z jednotlivých krajín (tamtiež, krátené, 2008, s.17, 18).

7 Rovina možného a nemožného v programe Dekády

Polčas Dekády poukazuje na obmedzené možnosti východoeurópskych národných štátov riešiť mnohovrstvennú rómsku problematiku. Motivácia spojiť krajiny do Dekády bola aj nepriamou výzvou pre krajiny a inštitúcie EÚ aktívne sa zapojiť do riešenia uvedenej problematiky v stredo-juhovýchodnej Európe. Od počiatkov krajiny Dekády očakávali štedrú finančnú pomoc z nadnárodných inštitúcií, tak ako sa to zaužívalo po kolapse tzv. východného bloku, keď sa z trosiek sovietskeho impéria vynorila medzi inými aj tzv.cigánska/rómska otázka. V západoeurópskych krajinách skôr podceňovaná a sekundárna, vo východnej Európe naliehavá a primárna. Medzi západnou a východnou Európou panujú hlboké rozdiely v počte rómskej/cigánskej populácie, etnokultúrnej, sociálnej a ekonomickej úrovni „európskej menšiny“. Tak isto ekonomická prosperita v západnej Európe oproti východoeurópskym krajinám s mnohočetnými enklávami a komunitami Rómov je len ťažko zrovnateľná.

Od roku 1993 Rada Európy chápe Rómov/Cigánov ako „Etnickú, európsku minoritu“ bez územného princípu. Politológ Martin Kovats upozorňuje, že európske inštitúcie nedisponujú vedomosťami a znalosťami o špecifických situáciách romských komunít v rôznych krajinách. EÚ sa musí obrátiť na lokálne a regionálne skúsenosti, ak finančné prostriedky chce do uvedenej problematiky investovať cieľene (Kovats, 2008). Na strane jednej EÚ legislatívne chráni rómsku menšinu, na strane druhej najmä „štátotvorné“, väčšinové národy v stredo – východoeurópskych krajinách môžu získať presvedčenie, že rómske menšiny sú európskymi inštitúciami favorizované na úkor väčšinovej spoločnosti.

Krajiny Dekády otvorili problém, ktorý ich núti vzdať sa časti národnej suverenity a to nielen v prospech EÚ - čo prináša mnohé benefity, ale aj v prospech rómskych komunít a enkláv bez výhod ale s mnohými, neodvratnými povinnosťami, komplikáciami a znevýhodneniami majoritných spoločností. Vlády môžu postupne zmierňovať celospoločenskú diskrimináciu, exklúziu a segregáciu Rómov/Cigánov vo všetkých sférach verejného života. Na záver obsiahlej štúdie andragóg Tibor Loran konštatuje: *“Doteraz sme na riešenie „rómskej problematiky“ vynaložili niekoľko miliárd slovenských korún a predsa sa nám ani na začiatku 21.storočia v čase*

prechodu k vedomostnej ekonomike nepodarilo eliminovať analfabetizmus a pologramotnosť väčšej časti marginalizovanej rómskej populácie. Doposiaľ sme u nej tolerovali analfabetizmus, celoživotnú nezamestnanosť a explicitnú závislosť na pomoci sociálnej exekutívy...“ (Loran, 2008, s. 89).

8 Záver

Vlády krajín združené v Dekáde, deklarujú svoju zvrchovanosť pri riešení problematiky ktorú samé však nemôžu zvládnuť. Pozvánka inštitúcií EÚ (väčšina z krajín Dekády sú „noví“ členovia EÚ) do Dekády je výzvou aby vytvorili európsku rómsku stratégiu, ktorá podporuje tendenciu profilovať rómske/cigánske komunity/enklávy na národnostnom princípe bez územného princípu. Uvedená politika z časti okliešťa národné štáty, čo môže vyvolať určité rozpory z vládami krajín Dekády. Paradoxne v niektorých „starých“ členských krajinách EÚ Rómovia/Cigáni a ich subkultúry nie sú legislatívne chápaní ako národnosť alebo národ (napr. Portugalsko, Grécko). V krajinách Dekády je rómska národnostná menšina významnou politickou „kartou“ a s uznaním jej etnických, kultúrnych práv najmä po roku 1990 sa rieši aj celý komplex najmä sociálnych problémov. Pretláčanie riešení uvedenej problematiky na národnostnom princípe, otvárajú nové okruhy problémov na ktoré ešte nedokážu odpovedať vlády, aktivisti, výskumníci a ani administratíva Európskej Únie. V roku 2015 by sa mali mnohé otázky zodpovedať, ale odpovede nebudú úplnými, konečnými. Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005-2015 bude pravdepodobne medzníkom jej pokračovania do ďalšieho desaťročia, za účasti ďalších krajín, na trnistej ceste z dezintegrácie do integrácie rómskej/cigánskej populácie v európskych podmienkach.

Literatúra

- [1] *Správa o realizácii Dekády začleňovania Rómskej populácie 2005–2015.* Úrad spomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Nepublikovaný materiál.
- [2] DANOVA, Savelina. (ed.), *Decade Watch*. Rómski aktivisti hodnotia priebeh Dekády začleňovania rómskej populácie, Budapešť: Open society institute, 2008. 67 s.
- [3] KOVATS, Martin. *Možnosti a výzvy – Rozšiřování Evropské unie a romská/cikánská diaspora*. Z angličtiny preložili Lenka Budilová a Marek Jakoubek. In: Marek Jakoubek a Lenka Budilová.(eds.), *Romové a Cikáni – Neznámí i známí*. Voznice: LEDA, 2008. 13–21s. ISBN 978-80-7335-119-9.
- [4] LORAN, Tibor. *Ludský kapitál u marginalizovaných Rómov z aspektu edukácie a potrieb znalostného trhu práce*. In: Lelkes Gábor a Tóth Károly. (eds.). *Národnostné a etnické menšiny na Slovensku – Nemzeti és etnikai kisebbségek*

Szlovákiában. Šamorín – Somorja: Fórum inštitút pre výskum menšín–Fórum
Kisebbségkutató Intézet, 2008. 7–89 s. ISBN 978-80-89249-24-4.

doc. PhDr. René Lužica, ArtD., m.Prof.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave
Katedra sociálnej práce
Nám.1. Mája. č. 1
Bratislava

Trnavská Univerzita v Trnave
Katedra sociálnej práce
Univerzitné nám. č. 1
Trnava

Možnosti vzdelávania dieťaťa so zrakovým postihnutím na Slovensku

Eva Magdziaková

Abstrakt

Skupina slabozrakých a nevidiacich detí je jednou z rizikových skupín klientov. V školách i v domácnostiach sa často stretávame s problematikou poškodeného zraku. Niekedy má dieťa strach z využívania kompenzačných pomôcok v integrovannej škole, niekedy majú strach rodičia dať dieťa do školy špeciálnej. Úmyslom súčasnej sociálnej práce s deťmi s poruchami zraku je šíriť osvetu v oblasti samostatnosti a predchádzanie závislosti na pomoci od inej osoby. Základom pre ďalší rozvoj sociálnych schopností dieťaťa je aj výber vhodnej školy.

Abstract

A group of children with serious sight defects is one of risky groups of clients. In schools as well as in families, the issue of sight is often downplayed. Sometimes a child is frightened by using the compensating tool in the integrated school, otherwhile parents hesitate to put their child in special school. The intention of the present social work with visually impaired children is to spread an edification in the area of self-reliance and to prevent dependency on other person. The basis for a further development of child social abilities is also a selection of appropriate school.

Kľúčové slová

Integrácia. Špeciálna škola. Nevidomosť. Slabozrakosť.

Key words

Integration. Special school. Blind. Partially sighted.

Narodenie nevidiaceho dieťaťa je nepochybne veľký zásah do bežného kolobehu rodiny i do očakávaní zdravého dieťaťa. Taktiež je pre rodičov zaťažujúcou skúškou to, ak ich dieťa príde o zrak následkom úrazu alebo choroby. T. Hangoni¹ uvádza, že sociálny pracovník by mal byť ten, ktorý pomôže rodine zameriavať sa

¹ Hangoni, T. Sociálny pracovník. In: Ondrušová, Z. a kol. Základy sociálnej práce. 1. vyd. MSD Brno, 2009. s. 46

na predchádzanie, eliminovanie následkov a riešenie nepriaznivej sociálnej situácie. Mal by naučiť rodičov i dieťa so zrakovým postihnutím tomu, ako fungovať svojpomocne. Zrakový handicap môže spôsobiť zmeny nielen v sociálnej, ale aj v emocionálnej oblasti u dieťaťa. Chýbajúci očný kontakt dieťaťa s rodičmi môže vážne narušiť ich väzbu, ak rodičia nevedia, ako dieťa s postihnutím zraku vychovávať a prispôbiť mu domáce prostredie. Nevidiace dieťa sa neučí napodobňovaním ako zdravé deti, nevezme si hračku, keď mu ju matka podáva, dokonca sa môže naľakať aj pohladenia, keďže ho neočakáva. Pri výchove nevidiaceho alebo slabo vidiaceho dieťaťa sa u rodičov vynára mnoho otázok. Jednou z najdôležitejších je otázka vzdelávania. Rodičia by mali vedieť, že už pred nástupom do školy je nutné svoje dieťa vzdelávať. Pri zvyškoch zraku je potrebné naučiť sa ich efektívne využívať. To sa dá dosiahnuť prispôbením prostredia dieťaťa, aby napomáhalo prirodzenému získavaniu vizuálnych informácií – farebné úpravy, veľkosť a tvar zrakových podnetov, ich kontrast oproti pozadiu a ich dostupnosť v potrebnej vzdialenosti s využitím ostatných kompenzačných zmyslov. Rozvoj motorických schopností možno docieľiť použitím vhodných hračiek, ako sú skladačky a rozvoj reči sa docieľi vytvorením podmienok pre komunikáciu, detskými knihami, ktoré spĺňajú kritériá farebnosti a kontrastu. T. Hanganí² uvádza, že jednou zo základných osobnostných vlastností je i vytrvalosť, keďže niektoré sociálne intervencie trvajú z hľadiska vnímania času, dlho. Efekt úspechu sa najmä pri deťoch s poruchami zraku dostavuje po dlhšej dobe. Nezávisí to iba od toho, či s dieťaťom pracuje sociálny pracovník, rodičia, či učitelia, ale aj od podmienok, ktoré sú schopní zabezpečiť na rozvoj jeho schopností. Ťažko by sme slabozraké dieťa nútili písať do klasickej písanky pre zdravé deti, keď nevie rozlíšiť riadky a okraje. Ak mu dáme písanku so zväčšenými riadkami, až vtedy môžeme objektívne hodnotiť jeho schopnosti písania. Mali by sme však myslieť aj na to, že rozdiel medzi výučbou písania medzi zdravými a slabozrakými deťmi bude aj v dĺžke trvania, pretože slabozraké dieťa potrebuje viac prestávok, viac opakovaní, keďže jeho koncentrácia na aktivitu môže byť znížená v dôsledku vedomého sústredenia sa na riadky, línie a nielen na obsah.

Je veľmi dôležité upozorniť rodičov na to, že informácie si ich dieťa potrebuje získavať najmä hmatom. Pri nevidiacich deťoch je to jediný spôsob, ako si rozšíriť slovnú zásobu. Čím viac vecí si dieťa v detstve ohmatá a pomenuje, tým lepšie sa mu budú vysvetľovať aj abstraktné veci v neskoršom veku.

Pre deti s postihnutím zraku, čiže nevidiace alebo slabozraké, sú na Slovensku dva hlavné typy vzdelávania

² Tamtiež, s. 57

- špeciálne školy,
- integrované školy.

V špeciálnych školách sú všetci žiaci zrakovo postihnutí. Sú to väčšinou školy internátneho typu a žiaci domov chodia na víkendy alebo cez prázdniny. Výhody špeciálnej školy spočívajú v tom, že škola môže skôr zakúpiť špeciálne vybavenie, knihy s Braillovým písmom, knihy so zväčšeným písmom. Tým, že dieťa navštevuje špeciálnu školu, zdôrazňuje sa jeho odlišnosť od ostatných detí. Pohybuje sa v kolektíve, kde nie je príliš motivované stať sa lepším, pretože sa porovnáva s podobne postihnutými deťmi. Špeciálne školy pre deti s poruchami zraku sa zameriavajú najmä na činnosti a prácu s materiálom vhodnú pre túto skupinu detí. Na jednej strane je to veľkou výhodou, pretože sú uspokojené na bezpečnú orientáciu v priestore školy, v prípade potreby vedia požičať alebo zabezpečiť potrebnú pomoc, aj učiteľ a vyškolený v sociálnej rehabilitácii pre zrakové postihnutie. Na druhej strane v tejto forme výučby môže absentovať učenie sa prirodzeným spôsobom, teda podnety a veci, na ktoré by mohlo dieťa naraziť medzi zdravými spolužiakmi, ohmatať si ich a takýmto spôsobom spoznať. Aj zrakovo postihnutý sa môže zúčastniť napríklad pracovného vyučovania, kde vo dvojici s vidiacim spolužiakom bude spoznávať predmety, s ktorými bežne nepracuje. Môže tak v spolupráci vytvoriť výrobok, pri ktorom si bude cibriť svoju zručnosť, poznávanie a návyky práce s rôznym materiálom.

Integrované vzdelávanie znamená, že zrakovo postihnuté deti navštevujú bežnú školu v mieste svojho bydliska. Učia sa s učiteľom v bežných triedach a zároveň špeciálny učiteľ, ktorý je vyškolený na prácu s deťmi s chybou zraku, im poskytuje mimoriadnu pomoc. Výhodou takého študijného programu je to, že žiaci nie sú odlúčení od rodičov a súrodencov, ale sú v kolektíve vidiacich detí, čo im umožňuje lepšie porozumenie. Prítomnosť žiaka s postihnutím v bežnej škole môže mať pozitívny vplyv na zdravých žiakov v tom zmysle, že im umožňuje naučiť sa byť empatickými a tolerantnými.

Výhodou je aj to, že bežná škola postihnutému jedincovi poskytuje viac možností uplatnenia sa, či ďalšieho vzdelávania. Aj integrácia má svoje negatívne stránky. Rodičia sa často obávajú toho, že ich dieťa nezapadne do kolektívu, že si nenájde kamarátov, alebo sa bude ťažko adaptovať na nové podmienky. So sociálnym pracovníkom by preto mali prebrať aj reálne možnosti toho, ako reagovať v prípade ťažkostí integrácie. Dôležitým aspektom pre výber školy, na ktorý by rodičia nemali zabudnúť je aj dostupnosť školy od bydliska. Ideálne je, keď je trasa aj architektúry upravená, teda na chodníkoch sú vodiace línie pre bielu palicu, dlažba, ktorá naznačuje koniec chodníka a hlasom ozvučené semaforey. Nebýva to bežným štan-

dardom, preto je nevyhnutné zamerať sa na čo najväčšiu bezbariérovosť počas presunu do školy a zo školy a na nie príliš frekventovanú premávku v jej okolí. Rodičia s dieťaťom by tiež mali zhodnotiť obtiažnosť orientácie v priestoroch školy, nebezpečné výklenky, prípadne visiace pútače a ozdoby v úrovni výšky hlavy. Dieťa by sa malo vedieť samostatne dostať do jedálne, či telocvične. V integrovaných školách môže byť problém s počtom detí v triede. Ak je ich veľa, tak nie je možné individuálne pristupovať k jednotlivcom a zrakovo postihnutí sa v takomto kolektíve viac namáha. Ak je žiakov veľmi málo, tak sa stráca zmysel kolektívu a zrakovo postihnutí sa stáva stredobodom pozornosti, čo je na škodu. Ani priveľké sústreďenie sa učiteľa na zrakovo postihnutého neprospieva k jeho samostatnosti. Riziká integrovaného vzdelávania sú takisto v tom, že učitelia v bežných školách nemávajú špeciálno-pedagogické vzdelanie. Skutočná integrácia si však vyžaduje, aby učitelia poznali správne špecifické postupy pri výučbe postihnutých detí. Takisto je nutné, aby bola trieda na príchod takéhoto žiaka pripravená. Úlohou sociálneho pracovníka v individuálnych pohovoroch so zrakovo postihnutým študentom je pripraviť ho aj na možnosť reakcie kolektívu z negatívnej stránky, napr. vysmievanie sa, možno odsúvanie od určitých činností, prípadné podceňovanie. Je to prirodzená reakcia nedospelých a je dobré, ak je žiak na to čiastočne pripravený a vie reagovať aj na tieto situácie. Takisto je úlohou sociálneho pracovníka pripraviť učiteľa a triedu na príchod spolužiaka so zrakovým problémom. Školský psychológ nemusí poznať všetky špecifiká zrakovo postihnutých a preto je vhodná psycho-sociálna spolupráca.

K sociálnej integrácii zrakovo postihnutých detí prispieva aj zapájanie detí a mládeže do aktivít. Dá sa očakávať, že z času na čas chcú byť niektoré z nich stredobodom pozornosti. Povzbudenie nevidiaceho žiaka k tomu, aby sa do činnosti zapojil, má dobrý vplyv na jeho sebavedomie. Čo sa týka pochvaly a pokarhania, rovnako platí pre žiaka s chybou zraku ako aj pre vidiaceho. Vyjadrenie pochvaly, ktoré nevidiace dieťa nemôže vidieť je vhodné nahradiť inou formou, napríklad slovným ohodnotením. Dieťa so zrakovým postihnutím neregistruje situácie, ktoré sa odohrávajú vo väčšej vzdialenosti od neho, a preto sa ani o tieto udalosti nezaujíma. Nemusí napríklad vidieť pokývanie hlavou učiteľa, mávnutie rukou, aby prišiel pred tabuľu, alebo iné neverbálne znamenia. Preto je vhodné osloviť študenta menom a inštrukcie zadávať jasne a pomenovane. Vyhnúť sa formulám „tu“ a „tam“, keďže žiak nevidí smer pokynu a nahradiť ich pokynmi „po tvojej pravej ruke“, či „dva kroky za tebou“.

V integrovaných školách vzbudí dieťa so zrakovým postihnutím záujem spolužiakov. Aby sa predišlo nesprávnym domnienkam, môžu byť týmto problémom venované niektoré vyučovacie hodiny. Napríklad na biológiu sa môže hovoriť o proble-

matike funkcií zraku, na etickej výchove sa môže diskutovať o problémy diskriminácie, rozdieloch vo vzdelávaní a zamestnávaní.

Pomocou pre učiteľov, ktorí majú v triede žiaka s poruchou zraku môže byť aj beseda so sociálnym pracovníkom – odborníkom v tejto problematike. Ten môže priviesť so sebou vodiaceho psa, ktorý deti iste zaujme. Na základe ukážok, čo všetko vodiaci pes dokáže si žiaci uvedomia potreby zrakovo postihnutých. Vhodné je zapojiť deti do práce so psom, aby si mohli so zviazanými očami vyskúšať ako ich pes povedie, ako im zodvihne veci. V špeciálnych školách môže byť takáto prezentácia informačným zdrojom aj pre rodičov detí, keďže vodiaci pes sa podľa Zákona 477/2008 o kompenzácii ťažkého zdravotného postihnutia považuje za kompenzačnú pomôcku.

Výber medzi špeciálnou a integrovanou školou je teda na spoločnom rozhodnutí dieťaťa a rodičov. Spolupráca so sociálnym pracovníkom môže objasniť mnohé neznáme, ktoré vyvolávajú pochybnosti a neistotu. Ako uvádza T. Hangoni³, sociálnym klientom nie je len jednotlivec, ale aj rodina, ako v tomto prípade. Preto je potrebné brať do úvahy jedinečnosť, neopakovateľnosť osobnosti dieťaťa so zrakovým postihnutím, ale aj spolužitie a vzťahy v rodine. Tak môže rodič a sociálny pracovník nájsť odpoveď na vhodnosť študijného programu pre konkrétne dieťa. Na jednej strane je to na profesionálnom zvážení schopností a pripravenosti dieťaťa, no vo veľkej miere aj na zrelosti rodičov objektívne posúdiť situáciu.

Použitá literatúra

- [1] HANGONI, T.: Sociálny pracovník. In: Ondrušová, Z. a kol. Základy sociálnej práce. 1. vyd. MSD Brno, 2009. ISBN 978-80-7392-109-5.
- [2] MORAVCOVÁ, D.: Zraková terapie slabozrakých a pacientů s nízkým vizelem. 1. vyd. Praha: Triton 2004. ISBN 80-7254-476-4
- [3] POŽÁR, L.: Patopsychológia jedincov s rôznym druhom postihnutia. 1. vyd. Bratislava 2003. ISBN 80-89113-07-9

PhDr. Eva Magdziaková

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave
Palackého 1
810 00 Bratislava
eva.magdziakova@centrum.sk

³ Hangoni, T. Sociálny pracovník. In: Ondrušová, Z. a kol. Základy sociálnej práce. 1. vyd. MSD Brno, 2009. s. 68

Jaké společenské jevy jsou dnes označovány jako závažné sociálně patologické jevy?

What Kind of Social Events Have Been Indicated Today as Serious Social-Pathological Phenomena

Alena Marešová

Abstrakt

Sociálně patologické jevy patří mezi základní rušivé prvky fungování společnosti. Nejzávažnějším z nich je kriminalita. Ostatní sociálně patologické jevy mohou být, pokud ohrožení jimi působené se stane závažným společenským problémem, následně kriminalizovány. A naopak kriminální jevy, pokud jejich rozšíření přestane být závažným společenským problémem mohou být dekriminlizovány. Hranice mezi sociální patologií postihovanou trestním kodexem a ostatními patologickými jevy je velmi neztetelná a stále v pohybu. Je proto nezbytné sociálně patologické jevy trvale monitorovat a reagovat včas na jejich výraznější změny. Jedině tak lze zabránit jejich přetvoření v jevy, jejichž další rozšiřování a prohlubování může zastavit jen trestní právo.

Abstract

Belong among basic disturbing elemets of society functioning. The most serious one is criminality. Other social-pathological phenomena can become a serious social problem and can be criminalized. On the other hand criminal phenomena when their dissemination will not cause a serious social problem can subsequently be decriminalized. The border between social pathology included in criminal code and other pathological phenomena is very unclear and all the time changing. For that reason it is necessary to monitor social pathological phenomena and react in time on their considerable changes. That is the only way how to avoid their change into phenomena whose further dissemination and deapening can be stopped only by the criminal law.

Klíčová slova

Sociálně patologické jevy, kriminalita, trestní zákon, násilí, mobbing, bossing, stalking, extremismus, prostitute.

Keywords

Social – pathological phenomena, crime, penal code, violence, mobbing, bossing, stalking, extremism, prostitution

Sociálně patologické jevy jsou jedním z nejzávažnějších problémů současného společenského vývoje. A to problémem, který se stále dynamicky vyvíjí a u kterého způsoby dosud uplatňované při jeho řešení obvykle nelze hodnotit jako účinné.

Jako sociálně patologické jevy jsou v naší kultuře vždy hodnoceny: kriminalita, násilí proti jedinci i skupině, sebevraždy, alkoholismus a jiné závislosti. Řazení dalších bývá již ovlivněno dobou, kdy ten který jev znepokojuje společnost. K radikálním změnám skladby sociálně patologických jevů dochází zpravidla při velkých společenských změnách, které bývají doprovázeny změnou v tabuizování určitých jevů ve společnosti (např. sexuálních, kulturních norem).

V současnosti jako sociálně patologické jevy bývají chápány především:

- a. alkoholismus, toxikomanie a jiné závislosti včetně chorobného hráčství (gamblingu),
- b. členství v extremistických skupinách a náboženských sektách, rasismus, xenofobie,
- c. domácí násilí, chorobné pronásledování,
- d. šikana ve škole, na pracovišti (mobbing, bossing), v sociálních a výchovných institucích vůči klientům těchto institucí,
- e. prostituce, promiskuita, účast na pornoprodukci, kuplířství, komerční sexuální zneužívání,
- f. vandalismus včetně sprejství, násilí na stadionech, pouliční násilí,
- g. asociálnost šířená prostřednictvím internetu a na tzv. sociálních sítích (dětská pornografie, výzvy k sebevraždám, rasistickým útokům, politicky motivovanému násilí a další „návody“ k asociálnímu jednání), zneužívání osobních dat přístupných na internetu (phishing), šíření záznamů z fyzických útoků na vrstevníky, učitele, hendikepované osoby, tzv. podvody sociálního inženýrství atd.),
- h. sebevraždy,
- i. korupce, klientelismus,
- j. vytváření pouličních gangů dětí a mladistvých, bezdomovectví.

Nejzávažnějším sociálně patologickým jevem je kriminalita – tj. zločin, jenž představuje z pohledu konkrétní společnosti nejzávažnější porušení sociálních norem – a na který zpravidla společnost reaguje zvláštním systémem sankčních norem vyjádřeným v trestním kodexu.

Jednotná definice sociálně patologických jevů neexistuje. Někdy jsou sociálně patologické jevy, sociální deviace, sociálně abnormální procesy a sociálně negativní jevy chápány jako synonyma. Někdy mají tyto pojmy odlišný význam, či vyjadřují různou intenzitu nebezpečnosti jevů pro společnost. Jako jevy hodnotově neutrální bývají chápány sociální deviace (v širším pojetí), které zahrnují i takové jevy jako jsou chudoba, válečné konflikty, vysoká rozvodovost, nezaměstnanost, nízká porodnost, nízká tolerance vůči osobám výrazně se odlišujícím od okolí, vysoká tolerance k nadměrnému užívání alkoholu, promiskuitě, potratům, ale i výrazný nedostatek pocitu občanské sounáležitosti, lidské solidarity apod.

Rozsah prorůstání sociálně patologických jevů do společnosti je nepochybně závislý na těchto skutečnostech:

- a. **na kvalitě vnitřních regulativů chování jedince**, která závisí především na kvalitě socializačního procesu zejména v prostředí rodiny a nejbližším sociálním okolí, působení školy, prostředí zaměstnání a působení volnočasových aktivit,
- b. **na kvalitě vnějších regulativů**, tj. na intenzitě a funkčnosti uplatňované kontroly formální (prováděné školou, výchovnými zařízeními, policií, justicí apod.) i neformální (prováděnou členy rodiny, osobami blízkými – spolužáky, přáteli, spolupracovníky, sousedy, obecně vrstevníky atd.),
- c. **na objektivní sociální situaci ve společnosti** (včetně závaznosti platných norem a tlaku na jejich dodržování, na společensky propagované hierarchii hodnot atd.).

Co do intenzity nebezpečnosti jsou sociálně patologické jevy občas rozdělovány podle závažnosti do dvou skupin: na **méně závažné a závažné**. Jako méně závažné jsou řazeny takové nežádoucí jevy, které jsou ve společnosti více méně tolerovány, tj. především prostituce, nemírné užívání alkoholu, užívání marihuany, spejsterství, méně intenzivní projevy domácího násilí (verbálního charakteru), drobné krádeže a podvody v rodině a na pracovišti, nenásilné projevy rasismu a xenofobie, hazardní hráctví apod. Jako závažné sociálně patologické jevy jsou hodnoceny násilné útoky, a to jak proti jiným osobám, tak i proti vlastní osobě, zneužívání návykových látek a především kriminalita, která zahrnuje jevy označované v platném trestním zákoně jako trestné činy, případně přestupky.

Jako závažné sociálně patologické jevy jsou dnes označovány:

a. zneužívání alkoholu, drogová a jiné závislosti.

Největší škody působí závislost na fyzickém a duševním zdraví mládeže. Zdravotními a sociálními důsledky způsobenými závislostmi trpí nejen postižení, ale celé jejich sociální okolí a společnost.

Jako vysvětlení vzniku a enormního šíření závislostí se uvádí totální dezorientace jedinců i celé společnosti – ztráta důvěry v hodnotový systém, posun od hodnot povinnosti k hodnotám seberealizačním, změna životního stylu. „Stále více lidí opouští svět povinností a nutnosti a vrhá se do raské náruče volnosti a nevázanosti. Souběžně s těmito proměnami (a ve shodě s očekáváním sociologů a kriminologů) sílí projevy sociální nesnášenlivosti, sobeckosti a bezohlednosti.“¹

b. násilí páchané na jiných a na sobě

„Agrese je normální vlastnost, jejímž smyslem v přírodě je přežití. Násilné chování (violence) je druh agrese, jejímž záměrem je někoho poškodit nebo zničit. Násilné chování je patologická agrese.“²

Agresivita v lidském chování (agresivní jednání) je zpravidla ztotožňována s **úmyslným** násilným jednáním. Etiologie patologické agrese v lidském chování je totožná s etiologií většiny sociálně patologických jevů. Častěji než u jiných jevů bývá agresivní jednání jedince spojováno s poruchou osobnosti (afektivní labilitou, disociální poruchou osobnosti atd.), případně uváděno do souvislosti se zneužíváním alkoholu a drog. Nejzávažnějším projevem násilí směřujícího proti jinému člověku je vražda a proti vlastní osobě – sebevražda.

V posledních letech je věnována ve společnosti zvláštní pozornost agresí projevující se různými formami šikany v nejbližším sociálním okolí jedince: od šikany ve škole, přes šikanu na pracovišti, v bydlšti, až po šikanu v sociálních institucích typu výchovných ústavů a léčeben.

c. extremismus

Extremismus, jehož nejkrajnějším projevem je terorismus, je t.č. na vzestupu. Často se manifestuje jako militantní odmítání panujícího stavu, s prvky násilného chování. Jím prezentované politické, příp. náboženské cíle směřují mimo tradiční demokracii. Za představitele extremismu se v současné době považují všechna

¹ SPOUSTA, V. *Gamblerství a narkomanie in Etika a sociální deviace*, Olomouc, 2002, s. 285, ISBN 80-7182-049-0

² KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den*, Praha: Makropulos, Galén, 2001. s.28, ISBN 80-7262-088-6,

seskupení zakládající svoji ideologii na tradicích nacionálního socialismu, rasismu a antisemitismu, náboženské nesnášenlivosti.

d. násilí na stadionech

Fotbalové chuligánství je dnes založeno na partách – tlupách, většinou mladých příznivců³, kteří přicházejí na fotbalové stadiony, či mimo ně (což je dnes častější), s primárním cílem vyvolat konflikt či bitku s jinými podobnými skupinami soupeřova týmu.³

Některé z těchto part jsou velice dobře organizovány a nesjednocuje je jenom klubové rivalství a nenávisť k nepřátelským chuligánským skupinám, ale i politické, rasové, náboženské, národnostní, regionální a sociální motivy.

e. násilí na pracovišti

Mobbing⁴ představuje šikanu na pracovišti, kterou provádějí spolupracovníci oběti. Někdy je místo slova šikana užíváno označení psychoteror. K podobným útokům dochází zpravidla na pracovištích se slabými vedoucími pracovníky, bezzásadovým řízením, které nahrává vzniku závisti, řevnivosti mezi pracovníky, které není schopno zajistit rovné zacházení se zaměstnanci a na pracovišti připouští diskriminaci.

Bossing⁵ představuje šikanu na pracovišti, kterou způsobují vedoucí pracovníci a oběti je jejich podřízený. Praktiky takové šikany bývají ještě razantnější než u mobbingu.

f. domácí násilí

Jev označovaný jako domácí násilí zahrnuje všechny druhy fyzického, sexuálního a psychického násilí vyskytujícího se ve všech typech intimních vztahů, tzn. rodinných a partnerských. (Durdík 2002)

Jedná se tedy o případy jakéhokoliv násilí, kdy mezi obětí a útočníkem existuje nějaká forma osobního vztahu nebo takový vztah mezi nimi existoval v minulosti.

Domácí násilí zpravidla není jednorázovou reakcí na určitou problémovou situaci, která nastala mezi obětí a agresorem, naopak jedná se o déletrvající jev, jehož intenzita se postupem doby stupňuje. Příčinu tohoto jevu lze přitom hledat jednak

³ SMOLÍK, J. *Preventivní aktivity v oblasti fotbalového fandovství in Mládež a sociální patologie*, Praha: sborník příspěvků ze semináře MČSS, 2006. s. 213,217, ISBN 80-903541-3-0

⁴ mob – z angl. ve smyslu útočného chování skupiny

⁵ boss – angl. vedoucí, šéf, bos

v povahovém založení útočníka, dále v jeho sklonech ke zvýšené konzumaci alkoholu, jeho psychické poruše či domácích neshodách.⁶

g. patologické pronásledování (stalking)

Patologické pronásledování lze charakterizovat jako déletrvající soustavné, cílené sledování a obtěžování jiné osoby, která takové chování pocítuje jako ohrožující a stresující. Nejčastěji jde o kombinaci různých jednání s různou motivací: od přání navázat vztah až po pomstu. Společným znakem jednání jsou silné emoce, reálné ohrožení oběti.

Oběti „pronásledování“ se může stát kdokoli. Stresující pro oběť, ale i její okolí je dlouhodobost jevu a jeho nevyzpytatelnost. Zprostředkovaně z medií jsou známy případy fyzického násilí končícího usmrcením oběti.

h. zneužívání internetu včetně sociálních sítí

Je to jev relativně mezi sociálně patologickými jevy nejmladší avšak, co do rychlosti šíření a počtu postižených, již zaujímá první příčky mezi nejrozšířenějšími sociálně patologickými jevy. Volevecký v roce 2008 uvádí jako hlavní pojmy tohoto jevu: internetová kriminalita, e-kriminalita, kyberterorismus, softwarové pirátství, hacking, phishing, počítačové sabotáže (představující úmyslné jednání s cílem zničit či poškodit výpočetní techniku, programy, technické příslušenství apod.), počítačovou špiónáž, krádeže času a manipulace s informacemi a softwarem, nedbalostní jednání při kterém dochází ke zničení, zneužití výpočetní techniky. Avšak už v roce následujícím (2009) nejnovějším a nejrozšířenějším typem patologie v tomto prostředí je zneužití sociálních sítí (Facebooku, Twittru aj.) konkrétně prostřednictvím sociálních sítí šířených aplikací a spamů.⁷ Jedná se o zneužití spamů spojených se seznamováním, vábením na cizí (falešné) profily a na vylákání zneužitelných osobních i dalších informací, přesměrování obsahu stránky konkrétní osoby na jiné nebezpečné stránky, žebrání o finanční příspěvky na falešné akce, falešné nabídky práce, vábení konkurenčních sociálních sítí či pochybných náboženských směrů, kybersikanu. Někdy to končí i tzv. ztracením identity.

i. prostituce

Prostituce a pornografie jsou jevy v naší posttotalitní společnosti legalizované, avšak stále zůstávají řazeny mezi sociálně patologické jevy. Je to způsobeno tím, že často souvisejí s drogovou závislostí, sexuálním zneužíváním nezletilých, násilným nucením k prostituci, dále s kuplířstvím, vydíráním, týráním svěřené osoby

⁶ DURDÍK, T. *Problematika „domácího násilí“ z pohledu právníka*, Zpravodaj BKB č.3/2002. s. 13,14, ISSN 1213-8282

⁷ srov. <http://pcworld.cz/internet/Facebook-MySpace-a-dalši-socialni-patologie-6770>

a dalšími čistě kriminálními jevy. Také často bývají spojovány s organizovaným zločinem.

j. bezdomovectví

Bezdomovectví je v naší společnosti relativně novým sociálně patologickým fenoménem, který je současně nahlížen jako krajní forma sociálního vyloučení. Ve společnosti je pak bezdomovectví spojeno s negativními stereotypy: především kriminalitou, alkoholismem, duševními i fyzickými nemocemi a bezdomovci jsou vnímáni jako potenciální ohrožení veřejného pořádku. U bezdomovců není výjimkou záznam v trestním rejstříku, ale velmi často jsou i objektem kriminálních útoků.⁸

Závěr

Pokud nedojde ke změnám v podmínkách, za kterých sociálně patologické jevy vznikají, nelze počítat s jejich radikální redukcí.

Žádné opatření není samo o sobě opatřením schopným radikálně ovlivnit výskyt, existenci či rozšíření sociálně patologických jevů v naší společnosti. Účinnost uplatňovaných opatření je závislá na jejich vzájemném spolupůsobení, na existenci fungujícího systému represe a prevence, na součinnosti resortů, státních i nestátních organizací.

PhDr. Alena Marešová

Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Nám. 14. října 12

150 00 Praha 5

amaresova@iksp.justice.cz

---

⁸ blíže viz ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*, Praha: IKSP, 2008. 111 s., ISBN 978-80-7338-069-4,

Řecká krize a společná evropská měna Greek crisis and the European common currency

Lucie Marková

Abstrakt

Státy Evropské unie usilují o vytvoření silného ekonomického seskupení se silnou evropskou měnou. V roce 1999 vstoupilo prvních 11 států do eurozóny. Přijetí do této měnové oblasti je podmíněno splněním řady „maastrichtských kritérií“. Touha po zavedení eura byla tak velká, že již při přijímání první skupiny zemí byla využita možnost daná maastrichtskou smlouvou a místo přísného posouzení výše státního dluhu se brala v úvahu tendence k jeho snižování k referenční hodnotě. Řecko v prvním kole přijato nebylo, nesplňovalo žádné z maastrichtských kritérií. Obdivuhodnou rychlostí se tato země vybičovala k „velkým výkonům“ a do eurozóny byla přijata o dva roky později. V současné době má k velkému překvapení jen krůček ke státnímu bankrotu. Vyřeší nedostatek finančních prostředků půjčka a záruka států EU, nebo je lépe zemi nepůjčit či ji přimět k výstupu z eurozóny?

Klíčová slova

eurozóna, euro, Evropská unie, státní dluh, deficit státního rozpočtu, Řecko

Abstract

EU countries seek for establishing a strong economic group with and a strong European currency. In 1999 first 11 states joined the Eurozone. Admission to this monetary sector is conditional upon a number of „Maastricht criteria“. Longing for the introduction of the euro was so great, that when accepting the first group of countries, the option of the Maastricht Treaty was exercised and instead of the rigorous assessment of the state debt, the tendency to reducing the reference value took account. Greece wasn't accepted in the first round, because they did not meet any of the Maastricht criteria. This country forced itself to achieve „amazing great performance“ and was accepted two years later into the Eurozone. To a big surprise Greece is currently just a step to the state bankruptcy. Can a loan guarantee from the EU solve the shortage of funds? Is it better not to provide the loan to this country or would it be better to get this country out of the Eurozone?

Keywords

Eurozone, the euro, European Union, national debt, state budget deficit, Greece

Prožíváme období hospodářské krize. Sledujeme vývoj makroekonomických ukazatelů, s obavami odhalujeme praktiky finančního světa. Z recese obviňujeme nenasytné finančníky a doufáme, že pokud se nám podaří lépe nastavit pravidla jejich činnosti včetně jejich odměňování, předejdeme další podobné recesi. Odhadujeme vývoj hospodářského recese, bude mít tvar V, W či to bude dokonce L. Chtěli bychom, aby to nejhorší již bylo za námi, nebo alespoň abychom se s dalším poklesem vyrovnali se ctí.

Státní zásahy do ekonomiky, které mají zabránit ničivým následkům hospodářské krize, stojí moc peněz. Státní rozpočty téměř všech rozvinutých ekonomik se dostávají do vysokých deficitů, státní dluhy nebezpečně rostou.

Největší problém nespočívá v aktuálním nárůstu deficitů státních rozpočtů, ale v tom, že v obdobích hospodářského rozkvětu se mnoho vlád chovalo nezodpovědně a místo vytváření přebytků své národy zadlužovalo. Racionální člověk ví, že v dobách hojnosti je nutné vytvářet rezervy na chudší léta. V čele států mají být lidé racionální, vzdělaní, kteří umí spravovat bohatství národa a cítí zodpovědnost za budoucí vývoj. Bohužel, tak jak se do manažerských pozic finančních institucí dostali lidé myslící především na svůj okamžitý osobní prospěch, manažeri nemotivovaní k dlouhodobému zdraví jimi řízených firem, tak i do čela států se dostali lidé podobného typu. Lidé toužící vládnout, zabezpečit sebe, své rodiny, toužící vyhrát volby, získat oblibu u většiny voličů. Aby potřebné procento voličů získali, začali rozdávat. Lidé si snadno zvykli na různé formy transferových plateb, které však byly nepřiměřeně vysoké ve srovnání s výkonností ekonomiky. Zvykli si na brzkou možnost odchodu do důchodu v porovnání k průměrné délce života, na relativně vysoké důchody v porovnání s tím, co čeká současné třicátníky, na vysoké sociální podpory, dávky v nemoci, porodné, pohřebné, nezdaněné formy firemních benefitů, atd.

Tabulka 1 – Stav státních rozpočtů a celkové zadlužení zemí Evropské unie, Spojených států amerických a Japonska v letech 2007 – 2010

	Stav státního rozpočtu (% HDP)				Celkový státní dluh (% HDP)			
	2007	2008	odhad 2009	odhad 2010	2007	2008	odhad 2009	odhad 2010
Belgie	-0,2	-1,2	-6,0	-5,0	84,2	89,8	96,7	99,0
Finsko	5,2	4,2	-2,2	-3,8	35,2	34,2	44,0	50,5
Francie	-2,7	-3,3	-7,5	-8,0	63,8	67,5	77,6	83,6
Irsko	0,1	-7,3	-14,3	-11,7	25,0	43,9	64,0	77,3
Itálie	-1,5	-2,7	-5,3	-5,3	103,5	106,1	115,8	118,2
Kypr	3,4	0,9	-6,1	-7,1	58,3	48,4	56,2	62,3
Lucembursko	3,6	2,9	-0,7	-3,5	6,7	13,7	14,5	19,0
Malta	-2,2	-4,5	-3,8	-4,3	61,9	63,7	69,1	71,5
Německo	0,2	0,0	-3,3	-5,0	65,0	66,0	73,2	78,8
Nizozemsko	0,2	0,7	-5,3	-6,3	45,5	58,2	60,9	66,3
Portugalsko	-2,6	-2,8	-9,4	-8,5	63,6	66,3	76,8	85,8
Rakousko	-0,4	-0,4	-3,4	-4,7	59,5	62,6	66,5	70,2
Řecko	-5,1	-7,7	-13,6	-9,3	95,7	99,2	115,1	124,9
Slovensko	-1,9	-2,3	-6,8	-6,0	29,3	27,7	35,7	40,8
Slovinsko	0,0	-1,7	-5,5	-6,1	23,4	22,6	35,9	41,6
Španělsko	1,9	-4,1	-11,2	-9,8	36,2	39,7	53,2	64,9
Eurozóna	-0,6	-2,0	-6,3	-6,6	66,0	69,4	78,7	84,7
Bulharsko	0,1	1,8	-3,9	-2,8	18,2	14,1	14,8	17,4
Česká republika	-0,7	-2,7	-5,9	-5,7	29,0	30,0	35,4	39,8
Dánsko	4,8	3,4	-2,7	-5,5	27,4	34,2	41,6	46,0
Estonsko	2,6	-2,7	-1,7	-2,4	3,8	4,6	7,2	9,6
Litva	-1,0	-3,3	-8,9	-8,4	16,9	15,6	29,3	38,6
Lotyšsko	-0,3	-4,1	-9,0	-8,6	9,0	19,5	36,1	48,5
Maďarsko	-5,0	-3,8	-4,0	-4,1	65,9	72,9	78,3	78,9
Polsko	-1,9	-3,7	-7,1	-7,3	45,0	47,2	51,0	53,9
Rumunsko	-2,5	-5,4	-8,3	-8,0	12,6	13,3	23,7	30,5
Spojené Království	-2,8	-4,9	-11,5	-12,0	44,7	52,0	68,1	79,1
Švédsko	3,8	2,5	-0,5	-2,1	40,8	38,3	42,3	42,6
EU	-0,8	-2,3	-6,8	-7,2	58,8	61,6	73,6	79,6
USA	-2,7	-6,4	-11,0	-10,0	62,2	70,7	84,0	93,6
Japonsko	-2,5	-2,0	-6,9	-6,7	187,8	172,0	189,2	193,5

Zdroj: Eurostat

Států s vysokou mírou zadlužení není málo. V současné době se jako velmi nebezpečná jeví úroveň státního zadlužení Řecka, země, která byla v roce 2001 přijata do eurozóny. Aby mohla být země EU členem eurozóny, musí splnit tzv. „**Maastrichtská konvergenční kritéria**“ vyplývající ze Smlouvy o Evropské unii podepsané 7. února 1992. Kritéria jsou následující:

1. **deficit státního rozpočtu** nesmí přesáhnout 3 % HDP,
2. **celkové veřejné zadlužení** nesmí překročit 60 % HDP, s výjimkou případů, kdy se poměr dostatečně rychle snižuje a blíží se uspokojivým tempem k referenční hodnotě,
3. **míra inflace** smí být max. o 1,5 % nad průměrnou inflací tří zemí členských států unie s nejlepšími výsledky v oblasti cenové stability,
4. **dlouhodobé úrokové sazby** nesmí překročit průměr tří zemí členských států s nejlepšími výsledky v oblasti cenové stability o více než 2 %,
5. **stabilita měnového kurzu** – země musí dodržet stanovené rozpětí pohybu své měny v mechanismu směnných kurzů nejméně po dobu dvou let.

V květnu 1998 evropská komise vyhodnotila shromážděné údaje o plnění maastrichtských kritérií 15 členskými státy EU. Jak vyplývá z níže uvedených údajů v tabulce č. 2, první kritérium splnilo 14 zemí, pouze Řecko vykázalo deficit ve výši 4 % HDP. Druhé kritérium splnily 4 země z 15, a to Finsko, Francie, Lucembursko a Velká Británie. Přestože některé země se dostaly i přes 100 %, touha po zavedení evropské měny dala prostor k využití možnosti vykazovat vyšší míru dluhu s tím, že se zadlužení snižuje a přibližuje k referenční hodnotě. Třetí a čtvrté kritérium splnily všechny země s výjimkou Řecka. Do pátého kritéria – systému ERM se nezapojilo Řecko, Švédsko a Velká Británie. Přestože všechna kritéria (bez využití povolených úlev) splnilo pouze Finsko, Francie a Lucembursko, v roce 1999 jedenáct evropských států začalo realizovat společnou měnovou politiku a zavedlo společnou měnu euro (euro se používalo zatím pouze v bezhotovostní podobě). Řecko do eurozóny v první vlně přijato nebylo, výjimka o nezavedení eura byla udělena Spojenému království Velké Británie a Severního Irska a Dánsku již při vyjednávání Maastrichtské smlouvy, Švédsko členství v eurozóně odmítlo v referendu.

Tabulka 2 – Plnění maastrichtských kritérií členskými zeměmi EU před vstupem do eurozóny

		Inflace	Sazby	Deficit	Dluh	ERM	Členství
	Limitní hodnota	2,7	7,8	-3,0	60,0	ano	
1.	Belgie	1,4	5,7	-2,1	122,2	ano	ANO
2.	Dánsko	1,9	6,2	0,7	65,1	ano	NE
3.	Finsko	1,3	5,9	-0,9	55,8	ano	ANO
4.	Francie	1,2	5,5	-3,0	58,0	ano	ANO
5.	Irsko	1,2	6,2	0,9	66,3	ano	ANO
6.	Itálie	1,8	6,7	-2,7	121,6	ano	ANO
7.	Lucembursko	1,4	5,6	1,7	6,7	ano	ANO
8.	Německo	1,4	5,6	-2,7	61,3	ano	ANO
9.	Nizozemsko	1,8	5,5	-1,4	72,1	ano	ANO
10.	Portugalsko	1,8	6,2	-2,5	62,0	ano	ANO
11.	Rakousko	1,1	5,6	-2,5	66,1	ano	ANO
12.	Řecko	5,2	9,8	-4,0	108,7	ne	NE
13.	Španělsko	1,8	6,3	-2,6	68,8	ano	ANO
14.	Švédsko	1,9	6,5	-0,8	76,6	ne	NE
15.	Velká Británie	1,8	7,0	-1,9	53,4	ne	NE

http://www.zavedenieura.cz/cps/rde/xchg/euro/xsl/euro_vznik_eurozony.html

Řecko v hodnoceném období nesplňovalo žádné kritérium. Do eurozóny bylo přijato o dva roky později na základě „vylepšovaných“ makroekonomických údajů o očekávaném vývoji národního hospodářství, deficitu státního rozpočtu a celkovém zadlužení země. Zrevidovaný rozpočtový deficit za rok 2000, který byl jedním z klíčových ukazatelů pro posouzení splnění maastrichtských kritérií, byl čtyřprocentní namísto 2 % uváděných v materiálech pro EU, státní dluh činil 114 % HDP namísto přiznaných 106,2 %.

Levicová vláda Jorgose Papandrea, která vyhrála loňské volby díky slibovanému zvýšení sociálních dávek, platů státních zaměstnanců atd., v říjnu 2009 přiznala nesrovnalosti ve vykazování rozpočtových deficitů a zadlužení státu. Přiznala, že do rozpočtů Řecka nezahrnovalo dluhy, které měl stát vůči některým stavebním a jiným firmám. Zveřejnila, že rozpočtový deficit roku 2008 není deklarovaných 5 %, ale 7,7 %, deficit roku 2009 zvýšila ze 6 na 12,7 %, tedy více než čtyřnásobek povolený maastrichtskými kritérii. Ani toto číslo však nebylo konečné.

Zadlužení Řecka je příliš vysoké, prognóza vývoje země není příznivá. Členství v eurozóně po zveřejnění reálného stavu ekonomiky přestává Řecko privilegiovat na finančních trzích, ratingové agentury mu snižují rating, přístup k půjčkám se zhoršuje, úroky rostou. Řecko potřebuje prostředky na financování chodu státu,

vyplácení důchodů, sociálních dávek, podpor v nezaměstnanosti, školství, zdravotnictví, vnitra, armády, ... a refinancování svých dluhů. Řeckem oklamané země EU ví, že by měly Řecku pomoci kvůli stabilitě EU, ale cítí se podvedeny, obyvatelé eurozóny s pomocí Řecku nesouhlasí, země neplatící eurem doufají, že se na „subvencování“ nebudou muset podílet. Evropa řeší otázku, zda pomoci řecké ekonomice, či ne. Krajní možností je vystoupení Řecka z eurozóny.

Pokud Evropská unie Řecku pomůže a poskytne půjčku, bude muset Řecko splnit stanovené podmínky. Bude muset omezit výdaje státního rozpočtu a zvýšit jeho příjmy. Bude nutné propustit nepotřebné státní úředníky, snížit platy státních zaměstnanců, sociální dávky, zmrazit důchody, posunout věk odchodu do důchodu, zrušit předčasné odchody do důchodu. Bude zapotřebí zvýšit daň z přidané hodnoty a spotřební daň z pohonných hmot, tabáku a alkoholu. Dále bude nezbytné zmodernizovat státní správu, zamezit daňovým únikům a zlepšit fungování státních a polostátních firem.

Je otázkou, zda vláda přesvědčí své občany o nutnosti úsporných opatření, která budou dlouhodobá, sníží životní úroveň a sociální jistoty většiny domácností. Lidé budou šetřit, sníží svoji spotřebu a tím podlomí koupěschopnou poptávku. Mnoho firem se dostane pod velký tlak, bude muset snižovat náklady včetně nákladů na mzdy. U zadlužených podniků snížení tržeb vyvolá problémy se splácením dluhů, bude ohrožena jejich samotná existence. Pokud obyvatelé nebudou ochotni přijmout úsporná opatření, můžeme očekávat vlnu stávek, která ochromí život řecké ekonomiky. I když úsporná opatření budou prosazena, snížení spotřeby domácností (C), snížení investic firem (I) a snížení vládní spotřeby (G) povede ke snížení HDP, což komplikuje snižování státního dluhu. Řecko by mohlo zvýšit svůj HDP zvýšením konkurenceschopnosti svých výrobků a služeb. Snížení mezd se odrazí v cenách a zvýšení vývozu by mohlo kompenzovat snižující se domácí poptávku. Poskytnutí půjčky Řecku dává čas (a není ho mnoho) na vyrovnání se se závažnou ekonomickou situací, není však zárukou zlepšení.

Druhou možností je, že státy EU půjčku neposkytnou. Vždyť řecký premiér Jorgos Papandreu počátkem března prohlásil, že Řekové nepotřebují cizí pomoc, že se se svými dluhy vyrovnají. Vláda 3. března t. r. vyhlásila již třetí balík úspor, který má snížit letošní rozpočtový schodek na 8,7 % HDP. Zvýšila DPH na 21 % a spotřební daň z pohonných hmot, tabáku a alkoholu. Odměny státních zaměstnanců mají klesnout o 30 %. Největší odborová organizace zaměstnanců v soukromém sektoru svolává další stávkou. I kdyby však obyvatelé ukázněně přijali úsporná opatření, Řecko je již v tak vysokých dluzích, že provedení deklarovaných opatření nebude stačit. Další možností je privatizovat státní podniky, rozprodávat státní podíly,

prodávat např. památky a ostrovy. Prodej státních podílů může přinést nemalé prostředky do státního rozpočtu. Řecko však nemá dostatek času na cenové vyjednávání, investoři o tom vědí, což nevytváří dobré podmínky pro stanovení optimální prodejní ceny. Další otázkou je, kdo bude mít zájem státní podíly odkoupit. Snad bychom nemuseli mít obavy o nedostatek investorů ze zemí, které neohrožují bezpečnost řecké a evropské ekonomiky. Největší prostředky budou však pravděpodobně ochotny dát pro nás nebezpečné země, které mají zájem v Evropě budovat své strategické základny.

Pokud Řecko svůj majetek neprodá a nezíská nové úvěry na financování svých závazků, bude následovat státní bankrot. Světové finanční ústavy budou muset odepsat úvěry, v případě rizika přenosu nákazy do národních ekonomik opět pravděpodobně zasáhnou vlády a ztráty uhradí. Druhá varianta – nepůjčit není pro státy EU potažmo eurozóny řešením, neboť jsou s ní rovněž spojeny nemalé náklady.

Třetí možností je přimět Řecko k odchodu z eurozóny. Již teď se z různých států eurozóny ozývá, že Řeky ve společné měnové unii nechťejí. Občané zodpovědných ekonomik nechťejí dotovat nadstandardní životní úroveň Řeků. Ve vyloučení Řecka z eurozóny je viděna možnost záchrany prestiže společné evropské měny a dále je to chápáno jako varování ostatním zadluženým státům, které by nebyly schopny či ochotny dodržovat maastrichtská kritéria.

Návrat k národní měně (drachmě) by byl nesmírně organizačně náročný i nákladný. Bylo by nezbytné ihned zakázat převody eur do zahraničí. Drachma by musela znehodnotit cca o 40 %. Dovozy zahraničního zboží a služeb by byly drahé a snížily by se. Naopak řecký vývoz by se stal konkurenceschopnějším na zahraničních trzích. Mohli bychom očekávat zvýšení přílivu turistů, pokud se však v zemi budou cítit vítání a nebudou mít pocit ohrožení. To by zlepšilo situaci běžného účtu platební bilance. Zlepšila by se však schopnost splácet dluhy, které jsou a zůstanou v eurech? Převod slabé drachmy na euro by byl nevýhodný a banky by opět musely celé či alespoň část úvěrů odepsat. Ztráta finančních institucí věřitelských zemí by pravděpodobně byla opět přenesena na bedra daňových poplatníků kompenzacemi ze státních rozpočtů.

Pokus o záchranu řecké ekonomiky, ačkoliv se nám jeví jako nákladný, není až tak drahý ve srovnání s cenou, kterou bychom museli nést při destabilizaci Evropské unie. Ztráty evropských finančních institucí, pokles eura, ztráta prestiže EU – to vše je teď ve hře. Řecko je malou zemí, která vytváří cca 2 % evropského HDP. Záchrana takovéto ekonomiky není až takovou zátěží, pokud se nám do ní bude chtít. Na obzoru je ale další problém. Další země ze skupiny označované zkratkou PIGS (Portugalsko, Itálie, Řecko a Španělsko) se ocitají na pokraji vážných

ekonomických problémů. A zde již nejde o ekonomiky zanedbatelných rozměrů. Agentury snižují uvedeným zemím rating, znepokojuje je nejen jejich vysoká zadluženost, deficity bilancí běžného účtu vyvolané nízkou konkurenceschopností, ale i vysoká nezaměstnanost. Snižování celkového zadlužení je tu proto naprosto nevyhnutelné. My v České republice bychom také měli být v rozpočtové politice velmi opatrní. Není dobré uklidňovat se tím, že míra našeho celkového státního zadlužení je hluboko pod hranicí povolenou maastrichtskými kritérii (v roce 2009 činila 35,4 % HDP). Naše zadlužování rychle roste, nezadlužujeme se kvůli investicím zvyšujícím produkční potenciál země. Většinu půjčených peněz „projíme“. Není etické, kvůli pomíjivým požitkům zadlužovat budoucí generace.

Literatura

- [1] Euroskop, věcně o Evropě [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz>>
- [2] European Commision, Eurostat [online]. Dostupné z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>
- [3] Zavedení eura v České republice [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.zavedenieura.cz>>
- [4] Ministerstvo financí České republiky [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.mfcr.cz>>

Ing. Lucie Marková

Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o.

Lindnerova 575/1

180 00 Praha 8

e-mail: lucie.markova@svses.cz

Sociálna patológia rodiny

Social pathology of the Family

Andrej Mátel

Abstrakt

Príspevok sa venuje definovaniu a rozlišovaniu sociálnej patológie rodiny. Ide o takú deviáciu alebo nekonformné správanie, ktoré sa priamo a dlhodobo negatívne dotýka všetkých členov rodiny, pričom spôsobuje narušenie jej základných funkcií. Patrí sem najmä domáce násilie voči dospeljej osobe, týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa, chudoba a bezdomovectvo rodín. Od sociálnej patológie rodiny sa odlišuje deviantné správanie jednotlivcov s výrazným vplyvom na celú rodinu. Z hľadiska prevencie, eliminácie a zmiernenia negatívnych dôsledkov sociálno-patologických javov je dôležitá systematická sociálna práca s rodinou.

Abstract

The article focuses on defining and differentiating social pathology of the family. It is such a deviation or non-conformist behaviour, which directly, negatively and on a long term basis influences all members of a family thus causing a disruption of its elementary functions. It includes primarily domestic violence against an adult person, child abuse and neglect, poverty or family homelessness. Deviant behaviour of individuals with strong influence on the whole family is differentiated from social pathology of the family. From the point of view of prevention, elimination and alleviation of negative consequences of socio - pathological phenomena, systematic social work with family is important.

Kľúčové slová

bezdomovectvo, domáce násilie, deviácia, chudoba, rodina, sociálna patológia.

Key words

homelessness, domestic violence, deviation, poverty, family, social pathology.

1 Sociálna patológia

Sociálna patológia je v súčasnosti chápaná ako súhrnné označenie nezdravých, abnormálnych a všeobecne nežiaducich spoločenských javov.

Tieto sú predmetom štúdia nielen sociológie, ale aj sociálnej pedagogiky, sociálnej psychológie, právnych disciplín, kriminológie a v neposlednom rade aj sociálnej práce. Práve sociálna práca ako aplikovaná a praktická vedná disciplína hľadá možnosti prevencie, odstránenia alebo zmiernenia dôsledkov sociálno-patologických javov prostredníctvom sociálnej politiky, sociálnych služieb, sociálneho poradenstva a sociálnej práce.

Dôležitou otázkou je, ktoré javy môžeme identifikovať ako sociálno-patologické? Odpoveď na ňu nie je jednoduchá a jednoznačná. Z historického hľadiska na prelome 19. a 20. storočia boli považované za sociálne patologické javy samovražednosť, alkoholizmus, homosexualita, prostitúcia, rozvodovosť, nezamestnanosť a vojna. Český sociológ Bláha (1968, s. 374) v 50-tych rokoch 20. stor. písal, že sa medzi ne zaraďujú javy ako zločinnosť, bieda, prostitúcia, alkoholizmus, tuberkulóza. Neskôr sa k nim pridali aj narkománia, drogové závislosti, násilie a agresivita (Ondrejko, 2009, s. 93). Pritom niektoré z predchádzajúcich boli postupne depatologizované (napr. homosexualita). Pri ich skúmaní potrebujeme identifikovať kritériá, podľa ktorých istú formu správania môžeme označiť ako patologickú. Autor tejto práce rozlišuje nasledovné kritériá (Mátel, 2010)

- *nekonformnosť správania*, resp. *odchýlky od aktuálnych spoločenských (sociálnych) noriem* – tieto sa dynamicky vyvíjajú, menia v čase a nezriedka odlišujú aj v jednotlivých kultúrach;
- *rozpoznané negatívne vplyvy* tohto správania na jednotlivca, rodinu alebo spoločnosť;
- *hromadnosť* porušovania noriem viacerými jedincami alebo skupinami;
- *opakovanosť* porušovania spoločenských noriem v čase a priestore;
- *nutnosť intervencie spoločnosti*, resp. jej inštitúcií a kompetentných zástupcov, s cieľom odstránenia nežiaduceho správania, prevencie alebo zmiernenia negatívnych dôsledkov.

2 Sociálna patológia rodiny

Rodina má množstvo dôležitých funkcií. Všeobecne je považovaná za základnú bunku spoločnosti. S tým súvisí aj biologická, resp. reprodukčná funkcia. Zo sociologického hľadiska je rodina prvou a základnou sociálnou skupinou, jednotkou sociálneho života, ktorá zabezpečuje socializáciu detí. Z aspektu pedagogiky a psychológie jej základné funkcie sú dlhodobá starostlivosť o deti a ich výchova, a to v rámci bazálneho personálneho vzťahu vzťahového rámca „ja – ty“. Práve v tomto vzťahovom rámci sa najlepšie naplňuje jej emocionálna funkcia, poskytovanie prostredia lásky, citovej opory, prijatia, istoty a stability. Rodina je základným modelom rozličných rolí v živote (napr. role otca, matky, manžela, manželky).

Z hľadiska sociálnej práce a starostlivosti patria k jej dôležitým funkciám poskytovanie sociálnej opory, osobnej sociálnej siete, finančné a hmotné zabezpečovanie. V rodine sa zdieľajú a odovzdávajú základné hodnoty, kultúrne návyky a je priestorom pre zážitok viery či náboženskej formácie. Pri jej pozitívnych vplyvoch dáva možnosť vzniku mocného pocitu životného uspokojenia (eudaimonizačná funkcia) a istoty bezpečia (ochranná funkcia).

Funkčná rodina má najlepšie predpoklady byť vhodným prostredím pre formovanie zdravej osobnosti a byť prevenciou deviantného správania v spoločnosti. Ak rodina vykazuje isté poruchy základných funkcií, ktoré však neohrozujú jej existenciu ani zdravie jednotlivých členov (najmä detí), hovoríme o problémovej rodine. V prípadoch, keď intenzita porúch základných funkcií rodiny vedie k jej poškodeniu a narušené je zdravie a život jej členov, hovoríme o dysfunkčnej až afunkčnej rodine.

Viacere problémové, dysfunkčné alebo afunkčné rodiny sú z právneho hľadiska ukončené rozvodom. Práve *rozvod* sa v minulosti považoval za sociálno-patologický jav. Podľa psychológov rozvodom je výrazne ohrozený zdravý vývoj osobnosti dieťaťa, ktorý pre neho predstavuje psychologickú záťaž (Matějček – Dytrych, 1994). Rozvod môže byť jednou z príčin antisociálneho konania alebo suicidálnych sklonov. V súčasnosti je však rozvod akceptovaným správaním v spoločnosti. Dokonca je možné poukázať aj na jeho pozitívne aspekty, napr. v prípadoch domáceho násillia, sexuálneho zneužívania detí, gamblerstva apod.

Ktoré sociálno-patologické javy možno klasifikovať ako sociálnu patológiu rodiny? Aké kritériá je vhodné použiť? Vo všeobecnosti možno konštatovať, že všetky sociálno-patologické javy sa priamo alebo nepriamo dotýkajú rodiny, či už z pohľadu aktérov alebo poškodených. Aktérmi deviantného správania sú jednotlivci, ktorí zvyčajne patria do nejakej rodiny. Napríklad delikventné správanie mladistvého jednotlivca – hoci by bolo konané na verejnosti – sa bude veľmi úzko dotýkať aj jeho rodičov, súrodencov a širšej rodiny. Podobne je to s alkoholizmom dospelého, ktorého konanie môže mať širokospektrálny negatívny dopad na životného partnera a ich deti. Sem patrí aj suicidálne správanie, ktoré by sa mohlo javiť ako typicky individuálne sebapoškodzovanie. Jedinci, ktorí sa usilujú spáchať samovraždu, však prinášajú mnoho bolesti práve tým najbližším – členom vlastnej rodiny. Takéto formy sociálnej patológie možno označiť za deviantné správanie jednotlivca s výrazným vplyvom na celú rodinu.

Ak by sme sledovali dôsledky deviantného správania na poškodených jednotlivcov, ani títo nie sú zvyčajne izolovaní od svojich rodín. Spolu s obeťami trpia celé ich rodiny.

Odborníci, ktorí skúmajú príčiny deviantného správania, objavujú množstvo ovplyvňujúcich faktorov práve v dysfunkčných rodinách. Jestvuje teória aj o tzv. „transgeneračnom prenose násilia“, podľa ktorej sa násilné vzorce správania opakujú v ďalších pokoleniach.

Ak sa teda takmer každé sociálno-patologické správanie implicitne dotýka rodiny, kedy možno priamo a explicitne hovoriť o sociálnej patológii rodiny? Autor tohto príspevku sa domnieva, že ide o takú *deviáciu alebo nekonformné správanie, ktoré sa priamo a dlhodobo negatívne dotýka všetkých členov rodiny, pričom spôsobuje narušenie jej základných funkcií*. Medzi typické príklady sociálnej patológie rodiny by autor príspevku zaradil nasledovné:

1. Domáce násilie, čiže násilie vyskytujúce sa v rodine, ktoré môže mať dve základné podoby
  - a. domáce násilie voči dospelaj osobe, najčastejšie manželke / partnerke,
  - b. týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa.
2. Chudoba rodiny, do ktorej patrí aj bezdomovectvo rodín.

2.1 Domáce násilie

Násilie je všeobecne považované za sociálno-patologický jav. Ono sa môže odohrávať kdekoľvek – na verejnosti, pracovisku, v inštitúciách, škole, ale aj za zatvorenými dverami rodiny. Autor tohto príspevku definuje domáce násilie ako dlhodobé zneužívanie moci, ktoré sa odohráva v rámci rodinných, či partnerských vzťahov, ale aj po ich rozpade, zvyčajne v rámci spoločného obydlija. Domáce násilie zahŕňa nielen fyzické a sexuálne formy násilia, ale aj psychické poškodzovanie, sociálne a ekonomické strádanie. Poškodenými bývajú najmä deti, ženy, seniori, alebo iné osoby, ktoré sa zneužívaniu moci svojpomocne a náležite nedokážu brániť.

V súvislosti s domácim násilím voči deťom sa rozhodujúcim výrazom v tejto súvislosti stal „syndróm CAN“, čiže syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa. Zdravotnícka komisia Rady Európy ho v roku 1992 definovala ako poškodenie fyzického, psychického alebo sociálneho stavu a vývoja dieťaťa, ktoré vzniklo dôsledkom nie náhodného konania rodičov alebo inej dospelaj osoby, ktoré je v danej spoločnosti hodnotené ako neprijateľné (Patočka, 1999, s. 170). Syndróm CAN je súbor nepriaznivých príznakov v najrôznejších oblastiach stavu vývoja dieťaťa a jeho postavenia v spoločnosti, predovšetkým v rodine (Oláh, Roháček, 2008, s. 19).

2.2 Chudoba a bezdomovectvo rodín

Akákoli'vek podoba chudoby v rodine ohrozuje dôležité funkcie rodiny. Z hľadiska klasifikácie sociálnych klientov alebo sociálnych udalostí sa v sociálnej práci chudoba zvyčajne zaraďuje do sociálno-ekonomických problémov, ktoré sú úzko spojené s nezamestnanosťou, rozličnými sociálno-patologickými javmi, či zdravotnými problémami a postihnutiami. V súvislosti s rodinou hovoríme o chudobe vtedy, keď sa explicitne dotýka všetkých jej členov. Chudoba môže mať rozličnú intenzitu a dĺžku trvania. Treba rozlišovať rodiny, ktoré sa dostali do *dočasnej núdze* dôsledkom špecifickej životnej udalosti alebo vplyvom prostredia. Ich chudoba je zvyčajne krátkodobá. Ďalej sú to rodiny, ktoré dôsledkom dlhodobej nezamestnanosti, nízkeho vzdelania a nedostatku zručností žijú dlhodobo na *pokraji chudoby*, resp. vo veľmi nízkych sociálnych štandardoch. Vyššiu a dlhodobejšiu intenzitu chudoby možno nazvať *reziduálnou chudobou* (resp. *biedou*), ktorá sa v súčasnosti spája s teóriou o medzigeneračnom prenose chudoby. Barker (2003, s. 333) v tejto súvislosti uvádza pojem „cyklus chudoby“, keď deti v chudobných rodinách majú životný vzor bytie v chudobe. To má za následok, že ich deti sa takisto stávajú chudobné a chudoba sa stáva ich životným štýlom. V prípadoch, keď dôsledkom dlhodobej chudoby je aj absencia bývania, hovoríme o zjavnom *bezdomovectve*. Jednotlivci a rodiny žijúce na pokraji chudoby a rodiny s reziduálnou chudobou bývajú označované za potenciálnych bezdomovcov. Bezdomovectvo je klasifikované ako deviácia v každej spoločnosti, kde patrí do spoločenskej normy bývanie s jeho minimálnymi štandardmi.

Žiaľ, veľmi málo odbornej literatúry sa venuje problematike bezdomovectva rodín. Aj na Slovensku sa čoraz viac rodín ocitá bez strechy nad hlavou. Sociálne služby ani iné formy sociálneho zabezpečenia nie sú na tento problém dostatočne pripravené. V takmer všetkých útlukoch je možné dočasne ubytovať výhradne jednotlivcov jedného pohlavia, resp. matky s deťmi, ale nie celé rodiny.

3 Sociálna práca s rodinou

Levická (2007, s. 81) výstižne napísala, že prevažná väčšina klientov sociálnej práce je súčasťou nejakej rodiny a spolu s ňou prežíva všetky záťažové životné situácie. Ak teda riešime problém jedného člena rodiny, riešime ho vždy v kontexte celku. Mydlíková (2008, s. 69) v tejto súvislosti pripomína, že je vecou tréningu naučiť sa pracovať s rodinou ako celkom, a nielen s jej jednotlivými členmi.

V sociálnej práci s rodinou je veľmi dôležité posúdiť, kto všetko sa môže v rámci rodiny a v akej miere zúčastniť na procese intervencie a terapie. V závislosti od problému a situácie môžeme pracovať s nukleárnou rodinou (resp. niektorými jej

členmi), so širšou rodinou vzhľadom na ďalších príbuzných alebo s viacerými rodinami. Dôležité môže byť aj zapojenie do terapie ďalších profesionálov alebo členov prirodzeného prostredia klientov (Pector et al., 1995, s. 945). Na druhej strane v prípadoch domáceho násilia je zásadou prioritou zastavenie násilia, preto zapojenie násilného člena rodiny do terapie bez toho, aby si uvedomil, priznal a s profesionálnou pomocou ukončil násilný spôsob správania, nie je vhodné. Sociálni pracovníci by preto mali vedieť rozlišovať vhodnosť použitých intervencií, metód a techník sociálnej práce. Netreba zabúdať, že v sociálnej práci s rodinou je vhodné pracovať v jej sociálnom prostredí, a pokiaľ je to možné, využívať terénnu sociálnu prácu.

4 Záver

Funkčná rodina je vhodným prostredím pre formovanie zdravej osobnosti a prevenciou deviantného správania v spoločnosti. Na druhej strane deviantné správanie jednotlivcov môže mať výrazný vplyv na celú rodinu a jej základné funkcie. Niektoré sociálno-patologické javy sa pritom explicitne dotýkajú všetkých členov rodiny. Medzi ne patrí najmä domáce násilie, chudoba a bezdomovectvo rodín. V celospoločenskom procese prevencie, eliminácie a zmiernenia negatívnych dôsledkov týchto sociálno-patologických javov má dôležité miesto systematická sociálna práca s rodinou.

Literatúra

- [1] BARKER, Robert L. *The Social Work Dictionary*. 5th Edition. Washington, DC : NASW, 2003. 493 s. ISBN 0-87101-355-X.
- [2] BLÁHA, Arnošt I. *Sociologie*. 1. vyd. Praha : Academia, 1968. 440 s.
- [3] LEVICKÁ, Jana, et al. *Sociálna práca I. 1* vyd. Trnava : Oliva, 2007. 168 s. ISBN 978-80-969454-2-9.
- [4] MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha : Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X.
- [5] MÁTEL, Andrej. Domáce násilie ako sociálno-patologický jav. In MÜHL-PACHR, P. et al. *Dilemata sociální patologie*. Brno : MSD, 2010. Publikácia je pripravovaná do tlače.
- [6] MYDLÍKOVÁ, Eva. Dysfunkčná rodina ako klient sociálnej práce. In ŠARAKAN, Martin; CSONTOS, Ladislav (eds.). *Rodina v súčasnom svete : Mnohodetná rodina – bremeno, alebo zdroj sily?*. Bratislava : TF TU v Trnave, 2008. s. 67–72. ISBN 978-80-7141-630-2.
- [7] OLÁH, Michal, RÓHÁČ, Ján. *Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 256 s. ISBN 978-80-89271-35-1.

- [8] ONDREJKOVIČ, In BEDNÁRIK, R. et al. *Stručný prehľad sociológie*. Nitra : Enigma, 2009, s. 93. ISBN 978-80-89132-59-1.
- [9] PATOČKA, Jiří. *Proč jsou zneužívané děti v dospělém věku více nemocné*. In *Prevence úrazů, otrav a násilí*, 2009, roč. 5, č. 2, s. 170–172. ISSN 1801-0261.
- [10] PROCTOR, Enola K.; DAVIS, Larry E.; VOSLER, Nancy R. *Families: Direct Practice*. In EDWARDS, Richard L. *Encyclopaedia of Social Work*. 19th Edition. Washington, DC : NASW, 1995. s. 941–950. ISBN 0-87101-256-1.

PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave
Detašované pracovisko Dr. P. Blahu v Skalici
Potočná 58
909 01 Skalica
andrej.matel@gmail.com

Když nemáme informace? When we have no information?

Ingrid Matoušková, Joža Spurný

Abstrakt

V procesu cílevědomého lidského jednání se uplatňuje rozhodování nejenom při volbě mezi různými pohnutkami a cíli, ale i při volbě mezi alternativami jednat – nejednat. Jedinec se rozhoduje rovněž při výběru prostředků a postupů k dosažení cíle, v situaci vyžadující přerušení anebo zastavení činnosti. Schopnost rozhodovat se správně, uvážlivě a včas patří k základním předpokladům praktické činnosti a tvořivého myšlení, a je zároveň důležitou složkou lidské osobnosti.

Klíčová slova

rozhodování, riziko, krizový manažer, struktura rozhodování, chyby při rozhodování.

Abstract

In the process of purposeful human acting it is used making decision not only in a choice among various motives and targets but also in choice between alternatives to act – not to act. A person decides also in the selection of instrument and process to attain an aim in the situation which needs interrupt or stop working. The ability to make correct and early resolution belong to the primary presumption of practical acting and creative thinking and it is also important element of human personality

Key words

decision making, risk, crisis manager, decision structure, decision mistakes.

Situace, v nichž se ocitáme a problémy, které řešíme, nás staví dnes a denně před nutnost rozhodovat se. Naše rozhodování se může týkat věcí životně důležitých nebo každodenních maličností (nastoupit či nenastoupit do přeplněného metra, aj.).

Ocitáme se v situacích, kdy na rozhodování máme relativně dost času, nebo se musíme rozhodnout okamžitě, „za chodu“ (v situacích ohrožení). Rozhodovat můžeme „za sebe“ nebo za své podřízené.

Rozhodnutí může být výsledkem pouze mého rozhodovacího procesu, může však být i produktem kolektivního rozumu. Naše rozhodnutí mohou být správná, ale i chybná. Následky našich rozhodnutí mohou mít různou míru závažnosti jak pro nás samotné, tak pro naše okolí.

Chování člověka v různých situacích, jeho reakce na vnější (i vnitřní) podněty jsou velmi různorodé. Mohou mít podobu nepodmíněných reakcí, jako „automatické“, vrozené způsoby reagování na podněty, podmíněných reakcí (návyky), nebo cílevědomého, vůlí řízeného jednání.

V psychologické literatuře s problematikou rozhodování setkáváme nejčastěji v souvislosti s vůlí a volnými procesy, myšlením, cílevědomým chováním příp. v souvislosti s bojem motivů.

V procesu cílevědomého řízení lidského jednání se uplatňuje rozhodování nejen při volbě mezi různými pohnutkami a cíli, ale i při volbě mezi alternativami jednat – nejednat. Jedinec se rozhoduje také při výběru prostředků a postupů k dosažení cíle, v situaci vyžadující přerušení nebo zastavení činnosti. Schopnost rozhodovat se správně, uvážlivě a včas patří k základním předpokladům praktické činnosti a tvořivého myšlení a je zároveň důležitou složkou lidské osobnosti.

Specifickou oblastí, ve které rozhodování představuje klíčový pojem, je oblast rozhodování krizového managementu.

Pro potřeby praxe je funkční proces rozhodování chápat ve dvou významech

- a. **rozhodování jako intrapsychický proces utváření rozhodnutí ve vědomí jedince,**
- b. **rozhodování jako sociální proces,** jako součást řídících činností.

Psychologie chápe rozhodování jako intrapsychický proces výběru cíle a prostředků, který končí rozhodnutím. Rozhodování je centrálním procesem na všech úrovních zpracování informací a psychické regulace v systému cílevědomé činnosti. Je závěrečnou částí volního aktu, z níž bezprostředně plyne pohotovost k jednání. Proces rozhodování lze v tomto smyslu chápat jako vědomý výběr či vědomou volbu. Psychologicky je tedy rozhodování spojeno s jistotou či nejistotou a s úvahou o vztahu mezi ziskem a ztrátou.

Strukturu rozhodování tvoří cíl, výsledek, způsob dosažení cíle, kritéria hodnocení a pravidla výběru. Struktura a mechanismy rozhodování nejsou stabilní a univerzální, na různých úrovních psychického odrazu jsou různé.

Rozhodování v běžném životě je většinou krátké a snadné. Může však trvat i velmi dlouho, a to zejména v situacích, kdy všechny alternativy, mezi kterými se rozhodujeme, jsou nežádoucí, a jde jen o to, zvolit nejmenší zlo. Jindy příklon ke kterékoli z možných alternativ budí silnou úzkost a člověk raději zůstává ve stavu nerozhodnutí. Tento stav je po čase tak mučivý, že se jeho ukončení samo stane silným motivem a vede ke zkratkovitému řešení, k jakémukoli rozhodnutí, jen aby už byl konec.

Kdo setrvává ve stavu nerozhodnutí nezdravě dlouho, převrací znovu a znovu všechna pro a proti, vzniká u něho chronický neurotický konflikt.

Za základní fáze rozhodování lze považovat následující

- vznik situace s alternativními možnostmi jednání, vyvolávající vnitřní napětí,
- kognitivně emotivní zpracování daných alternativ vyústující ve volbu jedné z nich,
- poté, co bylo rozhodnutí učiněno, vznikají pochybnosti o jeho správnosti, vzniká stav kognitivní disonance a snaha redukovat jej racionalizací původního rozhodnutí.

Proces formování rozhodnutí ovlivňují bezprostředně či zprostředkovaně vnitřní a vnější činitelé. Z vnitřních činitelů sem patří – vedle kognitivních procesů – především city a vůle. Z vnějších faktorů sou uváděni činitelé konkrétní situace, v níž se rozhodující jedinec nachází, příp. charakter praktických problémů, které rozhodnutí vyžadují.

Rozhodování jako sociální proces

V tomto pojetí je rozhodování součástí procesu řízení, který je tvořen sledem následujících činností: hodnocení, rozhodování, plánování, organizování, motivování, kontrola. Vlastní proces rozhodování má dvě fáze. První fázi procesu rozhodování představuje myšlenkové řešení situace, jehož výsledkem je rozhodnutí. Zahrnuje informační přípravu řešení, sám proces rozhodování – vytvoření a srovnávání vzorů, jejich korekci, výběr vzorové hypotézy či programu činnosti.

Druhá fáze je realizační. Jde o realizaci rozhodnutí tak, aby bylo dosaženo stanoveného cíle. V této fázi dochází k bezprostřední interakci jedince, který rozhodl, s těmi, jichž se rozhodnutí týká.

V první fázi manažer využívá především schopností a dovedností potřebných k řešení problému, ve druhé uplatňuje zkušenosti a sociální dovednosti, umožňující mu regulovat činnost a jednání podřízených (i vlastní).

Z časového a funkčního hlediska lze v procesu, jehož výsledkem je rozhodnutí manažera, rozlišit:

- a. **ujasnění úkolů** (stanovení cíle),
- b. **hodnocení situace** (stavu, možností, trendu vývoje),
- c. **vlastní rozhodování**, jehož obsahem je nenáhodný výběr jedné alternativy – neoptimálnější,
- d. **transformaci přijatého rozhodnutí** do formy srozumitelné vykonávajícím.

Hodnotit situaci v procesu krizového řízení znamená stanovit hodnotu určitého jevu na základě jeho vlastností a projevů podle předem stanovených kritérií a zásad. Hodnocení je vždy určitým měřením, tj. srovnáváním objektu hodnocení s nějakou jinou skutečností – měřítkem. Kvalita hodnocení je těsně spjata se schopnostmi včas postihnout problémy a v širších souvislostech analyzovat jejich příčiny. Malý odstup od událostí mnohdy nedovoluje komplexně posoudit vyvíjející se situaci, poněvadž v důsledku emocionálních prožitků se pozornost zužuje na dílčí aspekty. K základním požadavkům na hodnocení patří objektivita. K vyšší objektivitě hodnocení vede konfrontace informací z několika zdrojů.

Přijímání rozhodnutí je velmi náročnou činností, představující zejm. pro mladé manažery značnou psychickou zátěž (u starších zase působí naučené myšlenkové stereotypy). Zdrojem zátěže je míra odpovědnosti, kterou pocítují za účelný a zdůvodněný výběr neoptimálnější varianty dalšího postupu. Řada psychologických momentů, jejichž docenění v praktické činnosti je nezbytné, souvisí s takovými stránkami rozhodnutí, jako jsou hloubka zdůvodnění, stupeň dořešení problému, originalita, shoda s vývojem událostí v čase, nutnost utajení a účast podřízených na jeho tvorbě.

Transformace rozhodnutí do podoby srozumitelné těm, kterým je určeno, je podmínkou pochopení a přijetí rozhodnutí. I sebelepší, nesrozumitelně zformulované rozhodnutí zůstane jen teorií, pokud nebude pochopeno a přijato těmi, kteří jeho realizaci zajišťují. Má-li rozhodnutí stimulovat zúčastněné k výkonu, pak záleží nejen na **jeho obsahu**, ale i **způsobu**, jakým je rozhodnutí prezentováno.

Rozhodování v situacích ohrožení, za nejistoty reprezentuje situace, kdy rozhodovatel

- neví, zda se projeví jakékoli skutečnosti, které mohou ovlivnit výsledek jeho řešení,
- nezná kauzální vztahy v prostředí řešeného problému,
- nemá vliv na prostředí a podmínky řešeného problému,
- se nachází v nestabilním prostředí.

Pro situace ohrožení či nejistoty je příznačné, že jde o situace enormně zatěžující psychiku rozhodující se jedince tím, že vyžadují rychlé rozhodování a bezprostřední reagování, a to při absenci dostatečného množství informací, potřebných pro přijetí zdůvodněného rozhodnutí. Přitom pocit ohrožení či nejistoty je záležitostí individuálního prožívání rozhodujícího se jedince. Na něm záleží, jakou závažnost, osobní význam svému rozhodnutí, i faktorům, které ho ovlivňují, připisuje.

V situacích, které lidé prožívají jako mimořádně vážné nebo nebezpečné, se snižuje schopnost pozorování, paměti, usuzování a pohybu, reakce jsou zmatené nebo nepřiměřené, člověk opakuje táž slova nebo pohyby, přestože jsou očividně neúčinné.

Málo informací, “nečitelnost” situace, časová tíseň, potřeba riskovat, tlak odpovědnosti, závažnost rozhodnutí, uvědomění si možných následků svého rozhodnutí, to jsou charakteristiky situací, v nichž se krizoví manažeři ocitají častěji, než ostatní. Negativní pocity, které v nich tyto situace vyvolávají, minimum času, ve kterém musí k rozhodnutí dospět, jsou příčinou vzniku vnitřních konfliktů, jejichž neadekvátní řešení je nejčastějším zdrojem chybných rozhodnutí.

Přístup lidí k riziku je **záležitost osobnostního založení (a výchovy)**. Zásadně platí, že užitečnost, která je spojována s rizikem, záleží na jeho velikosti, od určité míry se užitečnost rizika s jeho přibýváním zmenšuje.

Co ovlivňuje rozhodování v situacích ohrožení či nejistoty?

To, jak proces rozhodování u konkrétního jedince probíhá, je produktem vzájemného působení vnějších a vnitřních činitelů, jakými jsou

- **množství a kvalita informací, které o problému o němž rozhodují, mám v momentě rozhodování k dispozici.** Praxe ukazuje, že jednou z nejčastějších příčin chybných rozhodnutí je nedostatek informací a jejich špatná kvalita (neúplné, nepravdivé, změněné nezáměrně, záměrně – dezinformace),
- **charakter problému, o kterém rozhodují.** Problém, který se nás bezprostředně, osobně dotýká, vyvolává potřebu rozhodovat podstatně výrazněji, než problém neosobní. Individuální význam, který situaci či problému přisoudíme, působí při rozhodování jako stimulující (často i stresogenní) faktor. V situacích rizika pak zvláště získávají na osobním významu hodnoty, které jsou ohroženy.
  - **osobnostní dispozice jedince, který rozhoduje, a to především** jeho schopnosti reálně percipovat realitu, souvislosti, vztahy, postřehnout změny. V důsledku chybné percepce buď neregistrujeme existující signály či změny, které nastaly, a naše rozhodování i reakce jsou zpozdilé, nebo naopak vnímáme signály a změny tam, kde nenastaly a naše rozhodování i reakce jsou ukvapené.
  - **motivační, resp. hodnotový systém rozhodujícího se jedince**, plnící v procesu rozhodování roli „normy“, kritéria pro výběr alternativ. Vedle vědomých motivů, jejichž vliv na naše rozhodování si většinou

uvědomujeme, existují i **motivy nevědomé**, vyplývající z předsudků, z potlačených pudových hnutí. **ostatní osobnostní vlastnosti** (úroveň aspirace, sebevědomí, frustrační tolerance)

- **zkušenosti a sociální dovednosti** (projevující se jako schopnost aplikovat zásady, postupy a návyky rozhodovat na konkrétní situace či problémy),
- **kvalita vůle, volních vlastností** – volní jednání je provázáno pocitem odpovědnosti, zahrnuje provedení zvolené činnosti. Bez ní by bylo jen chtěním,
- **situační faktory** – především sociálně psychologické klima pro rozhodování, čas, vliv sociální skupiny, již je rozhodující se jedinec členem, sociální role, apod.

Nejčastější příčiny chybných rozhodnutí

Příčinou chybných rozhodnutí je člověk, zejména jeho JAK se rozhoduje a na základě ČEHO, jakých informací se rozhoduje.

Vychází se z poměru mezi množstvím informací a naší schopností věrně je percipovat. Na pomyslné škále se množství informací pohybuje od „mám minimum informací“ až po „mám maximum informací“. Stejně tak se naše percepce pohybuje na kontinuu od naprosto chybné až po reálnou. Ideální je kombinace dostatek informací a „bezchybná“ percepce. To se však v praxi téměř nevyskytuje, zejm. vzhledem k závislosti množství informací na čase. V praxi jsou častější situace, kdy máme dostatek informací, při chybné percepci, nebo málo informací, které věrně percipujeme, nebo málo informací při chybné percepci. Je nutno změnit styl vnímání, je třeba vytvořit, znát systém informací, tj. vědět, které informace k řešení daného problému potřebuji mít

- nedostatek informací, jejich nedostatečné „intelektuální“ zpracování,
- podcenění příp. přecenění jednotlivých stránek situace (při strachu nejsme ochotni vnímat situaci v celku, co považujeme za nejvíce ohrožující, na to zaměřujeme pozornost, unikají další aspekty, které se při rozhodování mohou projevit jako chybějící),
- rigoróznost – podřizování rozhodování jen zákonům logiky,
- v případě chybného rozhodnutí nebát se přiznat ho a změnit.

Chyby při rozhodování

- nesprávná hypotéza – vnímáme to, co očekáváme, že budeme vnímat,
- je přirozené, že každý jedinec, má svou hypotézu pro většinu situací, se kterými se v životě setkává i v tom případě, když jeho informace je velmi nedokonalá.

Obavy a úzkost mají tendenci podporovat vytváření hypotéz. Anxiózní jedinec se od normálních lidí liší v tom, že se hypotézy střídají daleko větší měrou. Opakem častého střídání hypotéz je **lpění na nesprávné hypotéze** předtím přijaté. Děje se tak většinou z nedostatku informace, že hypotéza je nesprávná, existuje pět základních podmínek, které podporují setrvání na nesprávné hypotéze:

- a. jestliže úroveň mé úzkosti je vysoká a zvláště když vysoká hladina úzkosti byla rychle snížena,
- b. stereotyp ve vykonávání činnosti, nejsem si vědom možnosti odklonu, vylučuji ho, nesprávně odhadnu pravděpodobnost,
- c. nesprávná hypotéza je současně obrannou reakcí, jsem ve vážném nebezpečí, držím se velmi často nerealistické naděje, protože mé osobní zaujetí pro problém je velké,
- d. převládnutí jednoho aspektu problému, který řeším, o němž rozhoduji, přeházím pořadí.

Informace, které jsou prezentovány proti mému očekávání, vyžadují daleko větší intenzitu, trvání nebo kvalitu, než za normálních okolností, mají-li být vnímány přesně.

Nouzový mechanismus – jakmile se objeví nebezpečí, které ohrožuje organismus, stanou se biologické tendence ovlivňující chování silnějšími a celé chování doznává určitých charakteristických změn. Tento typický sled lze pozorovat např. při panice.

Jak je možné zefektivnit rozhodování v situacích ohrožení či rizika?

- zefektivnit vnímání, zvýšit interpersonální percepci,
- zvýšit schopnost empatie,
- umění komunikovat (sám se sebou, s podřízenými),
- naučit se získat odstup,
- naučit se nést důsledky svých rozhodnutí, vyrovnat se se svým rozhodnutím, žít se svým rozhodnutím,
- mít jasno ve svém hodnotovém systému, jako kritérii mých rozhodnutí,
- své rozhodnutí dotáhnout do podoby realizace, činu,
- pracovat se zpětnou vazbou,
- naučit se získat odstup (zejména emocionální) od situace,

- své rozhodnutí považovat za své, bez potřeby zdůvodňovat ho (mám právo na nelogická rozhodnutí),
- kompetentnost rozhodnutí znamená že rozhoduji o věcech, k jejichž řešení, rozhodování jsem kompetentní.

Pro udržení duševní rovnováhy je velmi důležité, aby si jedinec vytvořil některé základní předpoklady pro správné rozhodování

1. **stanovení vlastních kritérií**, podle nichž se jedinec řídí a pružně je uplatňuje,
2. **cílevědomost, uvědomění si smyslu života,**
3. **přiměřená úroveň aspirace,**
4. **samostatnost a nezávislost,**
5. **odstranění nevhodných návyků,**
6. **trénink v rozhodování,**
7. **schopnost řešit vnitřní konflikty.**

Literatura

- [1] ARNOLD, J. a kol.: *Psychologie práce pro manažery a personalisty*. Brno: Computer Press, a.s., 2007. ISBN 978-80-251-1518-3
- [2] HALL, C. S., LINDZEY, G.: *Psychológia osobnosti*. Bratislava: SPN, 2002. ISBN 80-08-03384-3
- [3] PARDEL, T., BOROŠ, J.: *Základy všeobecnej psychológie*. Bratislava: SPN, 1975. ISBN 67-509-75
- [4] PLAMÍNEK, J.: *Řešení problémů a rozhodování*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2437-9
- [5] SPURNÝ, J.: *Rizikové rozhodování*. Praha: PAČR, nepublikovaná přednáška 2009.

Mgr. Ingrid Matoušková, Ph.D.

Bankovní institut vysoká škola, a.s.

Katedra ekonomických a sociálních věd

Nárožní 2600

158 00 Praha 5 Stodůlky

imatouskova@bivs.cz

JUDr. Mgr. Joža Spurný, Ph.D.

Policejní akademie ČR

Katedra společenských věd

Lhotecká 559

143 00 Praha 4

spurny@polac.cz

Hospodárska a menová únia Európskej únie – právne východiská gréckej krízy

Economic and Monetary Union of the European Union – legal solution to the Greek Crisis

Vladislav Mičátek

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na aktuálnu problematiku gréckej finančnej a hospodárskej krízy, a to z pohľadu práva a fiškálnych kritérií Európskej únie. V prvej časti autor ponúka stručný právny výklad medializovaných úvah ohľadom možnosti vylúčiť Grécko z eurozóny. Následne rozoberá povinnosť a právne možnosti EÚ a najmä eurozóny finančne pomôcť Grécku. Tretia časť poukazuje na vágnu legislatívu EÚ v oblasti proklamovanej fiškálnej stability.

Abstract

In his contribution, the author points out the current problems of the Greek financial and economic crisis - by the perspective of law and fiscal criteria of EU. In the first part the author offers a brief legal interpretation of possibility of excluding Greece from the Euro-area. Then the article analyse the legal obligation and the possibility of the EU and especially the Euro-area of financial support to Greece. The third part shows vague legislation of the EU, which proclaims stability and growth in the EMU.

Klíčová slova

Finančná a hospodárska kríza, grécka dlhová kríza, eurozóna, fiškálne kritériá.

Key words

Financial and economic crisis, Greek debt crisis, eurozone, fiscal criteria.

1 Úvod

Svetom financií stále rezonuje finančná a hospodárska kríza, pričom tento rok na seba pritiahlo hlavnú pozornosť Grécko, ktoré lavíruje na pokraji štátneho bankrotu.

Ovšem globální hospodářská a finanční krize nie je hlavnou příčinou řeckých problémů, stala sa však jej spúšťáčom, resp. urýchlila a zdôraznila neudržateľné grécke hospodárenie a problémy, ktoré si Grécko doslova vyrobila samo.

Pritom grécka kríza sa dotýka aj Slovenska i Českej republiky. Grécke finančné problémy majú priamy dopad na Slovensko, keďže sme od 1. 1. 2009 členom eurozóny, zaviedli sme jednotnú európsku menu, ktorú používa aj Grécko; vzdali sme sa menovej suverenity a menovej politiky – odovzdali sme ju Európskej centrálnej banke, ktorá má udržiavať celkovú finančnú a najmä menovú v eurozóne, no tá je pod vplyvom hospodárskej krízy podstatne rozhojdaná.

Príklad zadlžovania Grécka a následnej straty dôvery na finančných trhoch, neefektívneho využívania a premrhania eurofondov na plávanie dier v štátnom rozpočte, je výstrahou aj pre Slovensko a ďalšie nové členské štáty EÚ, keďže práve v čase hospodárskej krízy sú nožnice verejných príjmov široko otvorené. Dovolím si predpokladať, že práve v tomto období, keď sa finančné trhy navonok upokojujú z krízových turbulencií a predpokladajú oživenie svetovej ekonomiky, začíname čeliť tretej vlne krízy – po hypotekárnej kríze, kríze finančných subjektov a celkovej hospodárskej kríze, je to dlhová kríza. Táto kríza môže byť v európskych ekonomikách podčiarknutá fiškálnou nestabilitou a dôsledkami starnutia populácie, čiže tlakom na verejný rozpočet.

2 Právny výklad možnosti vylúčiť Grécko z eurozóny

V súvislosti s otázkou vylúčenia Grécka z eurozóny¹ považujem za nutné zdôrazniť, že menová únia je súčasťou Európskej únie. Čiže nie je nadstavbou EÚ, je priamo spojená s hospodárskou úniou, čo potvrdzuje aj znenie Zmluvy o EÚ „Únia tvorí hospodársku a menovú úniu, ktorej menou je euro,²“ na čo nadväzujú ďalšie ustanovenia zmluvy a celý rad sekundárnej legislatívy EÚ.

Samotný pojem „*Európska menová únia*“, ktorý sa na Slovensku často používa, je zavádzajúci a právne nezmyselný, keďže vznikol nesprávnou transformáciou skratky „*EMU*“, ktorú zaviedlo anglické znenie tzv. Maastrichtskej zmluvy. Táto skratka však znamená „*Economic and Monetary Union*“ čiže „*Ekonomická³ a menová únia*“. Jednoducho, samotné primárne právo EÚ jednoznačne deklaruje,

¹ T. j. zo skupiny členských štátov, ktoré zaviedli euro.

² Čl. 3 ods. 4 konsolidovaného znenia Zmluvy o EÚ (po prijatí tzv. Lisabonskej zmluvy)

³ S výnimkou Veľkej Británie a Dánka v zmysle ich výnimiek, ktoré si vyjednali (v podobe samostatných protokolov, ktoré sú pripojené k zakladajúcej zmluve) ešte predtým ako tzv. Maastrichtska zmluva vstúpila do platnosti.

že menou únie je euro, že všetky členské štáty⁴, majú povinnosť zaviesť euro, a to po splnení stanovených konvergenčných kritérií. V zmysle právneho výkladu neexistujú žiadne dve únie, resp. „podúnia“ vo forme EMU. Všetky členské štáty, s výnimkou spomínaných dvoch, vytvorením resp. vstupom do EÚ sa začlenili aj do hospodárskej a menovej únie s menou euro, pričom na reálne zavedenie eura majú v právnom význame derogačnú výnimku doiaľ nespĺňajú nemajú zodpovedajúcu ekonomickú kondíciu.

Z toho vypláva, že v súčasnom právnom stave Grécko nemožno vylúčiť z eurozóny, dokonca nemá ani možnosť z nej na základe vlastného rozhodnutia vystúpiť. Na to by bolo potrebné novelizovať primárne zmluvné právo EÚ, čo je možné len zdĺhavým procesom a konsenzom vo všetkých členských krajinách európskej 27-čky. To by však malo podľa mojej mienky za následok rozbitie uvedenej základnej výstavbovej koncepcie EÚ založenej na spoločnom trhu a odsúdenie projektu jednotnej európskej meny na zánik.

Jedinou možnosťou, na základe súčasného právneho stavu, ako odpútať Grécko od eura, by bolo vystúpenie Grécka zo samotnej EÚ, keďže túto možnosť zaviedla práve Lisabonská zmluva do čl. 50 Zmluvy o EÚ. No, ani konsolidované znenie zmluvy nepripúšťa žiadnu formu vylúčenia členského štátu z EÚ na základe rozhodnutia ostatných členských štátov. Rozhodnutie vystúpiť z EÚ by muselo učiniť a právne podložiť samotné Grécko, pričom konkrétny postup, pravidlá fungovania po vystúpení z únie a budúci vzťah s EÚ vrátane menovej otázky, by si Grécko muselo dojednať formou dohody, na ktorej sa uznáša kvalifikovanou väčšinou Rada EÚ po udelení súhlasu Európskeho parlamentu.

Dovolím si však vysloviť tvrdenie, že ak by som si aj odmyslel všetky uvedené právne argumenty, prečo Grécko nemožno vylúčiť alebo nemôže vystúpiť len zo samotnej eurozóny, nevidím výhody pre takéto riešenie, a to pre EÚ a ani Grécko. Trebárs, ak by sa Grécko zbavilo eura, vrátilo sa k drachne a vlastnej menovej politike, z ekonomického pohľadu by pre štát nebolo výhodné znehodnotiť vlastnú menu, keďže svoj dlh má naviazaný na euro, takže by to spôsobilo jedine nárast dlhu do astronomických výšok a nereálnosť jeho splatenia. Praktickým príkladom je Maďarsko a Lotyšsko, ktoré nedevalvovali svoju menu, hoci mali na to nástroje vzhľadom k tomu, že majú stále autonómnú menovú politiku a vlastnú menu.

⁴ Ten deklaruje, že piliermi hospodárskej a menovej politiky EÚ sú zdravé verejné financie, stabilné ceny, menové podmienky a dlhodobo udržateľná platobná bilancia.

3 Právne východiská finančnej pomoci EU pre Grécko

Ďalším aspektom, na ktorý chcem poukázať, je relevantnosť diskusie, o tom či EÚ, resp. iba štáty eurozóny, majú povinnosť a zodpovedajúce mechanizmy finančne pomôcť Grécku. Odpoveď som opäť hľadal v práve EÚ, no a musím vyvodiť záver, že to takúto možnosť nepredpokladá.

Európska únia jednoducho nemá vytvorené mechanizmy a pravidlá pre finančnú výpomoc členskému štátu, ktorý sa ocitne vo finančných problémoch aké má Grécko. Je zrejmé, že Grécko nemá právny nárok na pomoc od EÚ, resp. štátov eurozóny. Subsumovať jeho problémy pod čl. 122 ods. 2 konsolidovaného znenia Zmluvy o fungovaní EÚ, by si vyžadovalo enormné množstvo fantázie, keďže okrem iného by sme museli pripustiť, že Gréci mali svoj vývoj, teda život zjavne nad reálne ekonomické pomery (napr. druhé najvyššie dôchodky v OECD, nízky vek odchodu do dôchodku, skoré výsluhové dôchodky, vrátane falšovania ekonomických ukazovateľov štátu) mimo vlastnej kontroly.

Zodpovedne treba skonštatovať, že s takouto pomocou únia nemá ani dostatočné skúsenosti a ak by sa na ňu odhodlala, bude suplovať možnosti Medzinárodného menového fondu, ktorý by podľa môjho názoru bol na Grécko ráznejší a striktnejší by vynucoval a dohliadal na plnenie záväzkov plynúcich zo zmluvy o poskytnutí finančnej pôžičky. Požadoval by najmä jasný, rázny a zároveň čo je v prípade Grécka najväčší problém, aj poctivo naplňaný plán ozdravenie gréckej ekonomiky. Inštitúcie EÚ, resp. štátov eurozóny, ktoré by niesli hlavné bremeno tejto finančnej ťarchy (teda najmä Nemecko a Francúzsko), by boli vystavené väčšiemu politickému tlaku gréckych obyvateľov a politikov ako Medzinárodný menový fond.

Únia by sa mala skôr zamerať na riešenie sekundárneho problému, čiže prípadnú finančnú výpomoc bankám, ktorým by Grécko nebolo schopné splácať dlh a dostali by sa tak do finančných problémov.

Zároveň, ak sa únia odhodlá k tejto forme solidarity, môže to byť nebezpečným precedensom a signálom pre zadlžovanie ostatných štátov únie a budúce nárokovanie podobnej finančnej solidarity. Problémy s vysokým dlhom, resp. s jeho nárastom za posledné roky ako ilustruje uvedený graf nemá zďaleka len Grécko. Podstatný rozdiel je však v tom, že finančné trhy zatiaľ dôverujú veľkým ekonomikám – veria, že sú schopné pokryť splácanie svojho dlhu a zabezpečiť jeho udržateľnosť.

Ak by napokon prišlo k neštandardnému politickému rozhodnutiu sanovať grécku ekonomiku, preferoval by som, aby právo zohralo vážnejšiu a účinnejšiu úlohu, t. j. aby boli 1) vopred právne ošetrené a vyjasnené „pravidlá hry“ a 2) prijaté zod-

povedajúce striktné a jasné právne predpisy, a to nie len účelovo ex post vzhľadom na grécku krízu, ale využiteľné aj ex ante do budúcnosti.

Rovnako je podstatné, aby bola finančná výpomoc pre Grécko zmluvne podložená, aby obsahovala zodpovedajúce pravidlá a zároveň kontrolné i sankčné mechanizmy pre striktné naplnenie jej obsahu.

4 Legislatívu EÚ v oblasti fiškálnej stability

Podľa môjho názoru, v súvislosti s gréckymi finančnými problémami by sa nemala začínať bezhlavá emotívna diskusia o opodstatnenosti jednotnej meny Európskej únie, ale mal by sa vytvoriť primeraný právne jasný základ pre fiškálne pravidlá EÚ a eurozóny. Veď predsa za problémami grécka nestojí euro, ale grécka fiškálna rozšafnosť. Samozrejme, faktom je, že problematika rôznej ekonomickej vyspelosti členov eurozóny a nízka mobilita pracovnej sily, nie je silnou stránkou jednotnej meny. No, z tohto problému je možné hľadať východiská, a to aj s prispením práva. Rovnako je potrebné sa intenzívnejšie zamerať na to, aby menej vyspelé ekonomiky čo najrýchlejšie dobiehali tie viac vyspelé, čo je možné efektívnejšou kohéznou a štrukturálnou politikou v priestore EÚ.

Myslím si, že práve teraz nastal čas na stanovenie jasných, použiteľných a zároveň v praxi rešpektovaných a uplatňovaných fiškálnych pravidiel vo vnútri EÚ, a to v spojitosti s vykonávaním účinnejšej politiky z hľadiska prekonávania regionálnych rozdielov. Prax ukázala, že základné fiškálne pravidlá EÚ zachytené v Zmluve o EÚ, v podobe Protokolu č.12 o postupe pri nadmernom schodku, ako aj v Pakte stability a rastu obsahujú právne normy, ktoré sa veľmi jednoducho a zároveň pravidelne obchádzajú. Jedným z dôvodov je ich samotná vágna formulácia, ktorá umožňuje právne kľučky a výklad vo svoj prospech, resp. právnu úvahu inštitúcií, ktoré príslušné ustanovenia aplikujú.

Samotné kritérium maximálne 3 % deficitu verejných financií v pomere k hrubému domácomu produktu, ktoré je obsiahnuté v čl. 126 Zmluvy o fungovaní EÚ v zmysle protokolu č. 12, je zmiernené v tomto istom článku alternatívnou formuláciou, ktorá vyníma prípady, keď pomer klesá podstatne a nepretržite a dosahuje úroveň, ktorá sa blíži doporučovanej hodnote, alebo prekročenie je iba výnimočné a dočasné a pomer zostáva blízko k doporučovanej hodnote. Táto alternatíva je právne vágna a jej posudzovanie závisí od pohľadu inštitúcie, do ktorej pôsobnosti patrí procedúra nadmerného schodku – t. j. Európskej komisie, ktorá v zmysle zmluvy sleduje vývoj rozpočtovej situácie a výšku verejného dlhu v členských štátoch s cieľom odhaliť hrubé chyby, pričom skúma najmä dodržiavanie rozpočtovej disciplíny v zmysle stanovených kritérií. Rovnako aj druhé fiškálne pravidlo, že cel-

ková zadlženosť verejných financií nesmie byť v zmysle článku 126 Zmluvy o fungovaní EÚ vyššia ako 60 % hrubého domáceho produktu, modifikuje písmeno b) odseku 2 uvedeného článku, ktoré stanovilo alternatívnu podmienku v podobe sledovania, či sa pomer verejného zadlženia k HDP dostatočne znižuje a vyhovujúcim tempom sa približuje referenčnej hodnote 60 %. Slovné spojenia „dostatočne“ a „vyhovujúcim tempom“ sú pre právny predpis tohto významu neobvyklé a z právneho pohľadu vágne, keďže neboli v nijakom predpise bližšie konkretizované.

Hoci primárne právo EÚ v čl. 126 ods. 3 Zmluvy o fungovaní EÚ ako aj v Pakte stability a rastu proklamuje postup a sankcie pri porušení uvedených pravidiel, v praxi sa sankčný mechanizmus efektívne neuplatňuje, a to vďaka právnej formulácii, ktorá umožňuje kľúčky. Ďalším dôvodom bezzubosti sankcií je aj nastavenie systému rozhodovania o porušení proklamovaných fiškálnych pravidiel, nakoľko v konečnom štádiu o tom, či deficit existuje, rozhoduje Rada EÚ, čiže politický orgán v zložení všetkých členských štátov v zastúpení ministrov financií, kde sa ťažko hľadá odvaha tvrdsie potrestať svojho partnera. Jasne to dokladá príklad z roku 2002, keď sa Európska komisia rozhodla prvý raz uplatniť sankcie za prekročenie deficitu štátneho rozpočtu voči Nemecku a Portugalsku. Situácia však vyvrcholila 25. novembra 2003, kedy sa Rada EÚ rozhodla neakceptovať odporúčania Európskej komisie.

Uvedené základné argumenty, ktoré by bolo možné podložiť ďalšími právnymi i ekonomickými faktami, poukazujú na potrebu, aby sa EÚ zamyslela nad fiškálnou stabilitou regiónu a zvážila nastavenie nových fiškálnych pravidiel a zároveň aj mechanizmov na ich napĺňanie a sledovanie.

Literatura

- [1] WOOD, P. *Can the law prevent another financial crisis?* Financial crisis online service, Allen & Overy, 2009.
- [2] DOWND, K. *Moral Hazard and the Financial Crisis*. In Cato Journal 29/1, 2009.
- [3] <<http://eur-lex.europa.eu>>

JUDr. Vladislav Mičátek

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra obchodného, finančného a hospodárskeho práva

Šafárikovo nám. 6

818 06 Bratislava

vladislav.micatek@flaw.uniba.sk

Sociálna bezpečnosť z pohľadu krízového manažmentu

Social Security from point of view of Crisis Management

Vladimír T. Míka, Alexander Kelíšek

Abstrakt

Súčasnú dynamickú zmenu v externom a internom prostredí sociálnych systémov sa stávajú zdrojmi nových sociálnych rizík a kríz. Charakteristickým prejavom skúmania rôznych stránok bezpečnosti ľudí a sociálnych systémov je prienik subjektívneho a objektívneho, viacdimeziionalita a multidisciplinarita. Sociálna bezpečnosť a sociálne krízy predstavujú nové výzvy pre teóriu a prax krízového manažmentu.

Klíčová slova

Prostredie, bezpečnosť, sociálne riziká, sociálna bezpečnosť, krízový manažment.

Abstract

Contemporary changes in social systems present sources of new social risk and crises. Intersection of subjective and objective view of security, multi-dimensionality and multi-disciplinarity are characteristic aspects of different angles security research of social systems. Social security and social crises appears new challenges of theory and praxis of crisis management.

Key words

Environment, security, social risk, social security, crisis management.

1 Zmeny v prostredí ako zdroj sociálnych rizík a kríz

Posledná tretina 20. storočia je poznamenaná výraznými ekonomickými, politickými, technologickými, sociálnymi a ďalšími zmenami. Vývoj súčasného svetového prostredia charakterizuje turbulencia a diskontinuita, to znamená, že

- faktory prostredia sa vzájomne nepredvídateľne ovplyvňujú, pôsobia nestabilne, komplexne inokedy rozptýlene, ich dôsledky nie je možné dobre predvídať,
- dochádza k zmenám aj vo vnútornom prostredí sociálnych systémov, jednak vďaka vnútorným jednak pod vplyvom vonkajších faktorov (zmeny vo vojensko-politickej oblasti, zmeny vo vývoji svetovej ekonomiky, zmeny v dostupnosti zdrojov, dôsledky iných sociálnych zmien a pod.).

Na prelome tisícročí a najmä v posledných rokoch sa tieto faktory globalizujú. Zaujímavé pohľady priniesla správa americkej Národnej spravodajskej rady (NIC), z ktorej je zrejmé, že svet bude v najbližšej budúcnosti pravdepodobne čeliť permanentným krízam, turbulenciám, chaosu a násiliu. Tieto turbulencie a neurčitosti vývoja budú narastať. Podľa správy Globálne trendy 2025 je možné v nasledujúcich desaťročiach okrem iného očakávať tieto javy [1]

- *nárast faktorov sociálnych rizík a sociálnych kríz* v jednotlivých krajinách, posun k radikalizmu pri riešení sociálnych, etnických a náboženských konfliktov,
- *množstvo a šírka zdrojov možných ohrození bezpečnosti*, napr. ako dôsledok prírodných katastrof, kriminalita, sabotáže, teroristické činy,
- *siliaca potreba posilnenia bezpečnosti štátov*, ako aj vnútornej bezpečnosti (jednotlivých občanov, poriadku, zákonnosti a pod.),
- *zmeny v životnom prostredí a klimatické zmeny* vyvolávajú potrebu posilnenia pripravenosti jednotlivcov, samospráv a štátov, narastajú požiadavky na tvorbu a ochranu životného prostredia,
- *narastajú potreby posilnenia bezpečnosti* na individuálnej, národnej i medzinárodnej úrovni.

To všetko vplýva na zmeny v sociálnych podmienkach života ľudí, na širšie poňatie ich bezpečnosti, ale aj na vznik nových sociálnych rizík a kríz. Súčasne to vyvoláva potrebu dôsledky týchto zmien identifikovať, včas a vhodnými opatreniami na nich reagovať.

2 Sociálna bezpečnosť ako odraz nového poňatia bezpečnosti ľudí

Pojmy ako sociálna bezpečnosť, sociálne riziká a sociálne krízy sa objavujú vo viacerých súvislostiach v rôznych teoretických disciplínach. Ich definovanie je často veľmi problematické najmä pre ich mnohoznačnosť a multidimenzionalitu. Zatiaľ čo napr. v amerických zdrojoch je sociálna bezpečnosť chápaná častejšie v súvis-

losti so systémom sociálneho zabezpečenia, v európskych podmienkach je zreteľný širší obsah.

Sociálnu bezpečnosť chápeme ako multifaktorový fenomén, ako súčasť komplexne chápanej bezpečnosti človeka a ľudského spoločenstva, vyjadrujúcej stav interného a externého prostredia jednotlivca (komunity, spoločnosti),

- a. v ktorom *neexistujú faktory (hrozby)* ohrozujúce základné sociálne a ekonomické podmienky existencie a rozvoja, alebo
- b. v ktorom *sú zabudované dostačujúce mechanizmy* na elimináciu týchto hrozieb, alebo ktorý umožňuje jednotlivcovi (spoločenstvu) týmto hrozbám úspešne odolávať,
- c. v ktorom má jednotlivec a spoločnosť *zabezpečený dostatok prístupných základných zdrojov* pre život a ďalší rozvoj, a ktoré mu umožňujú, aby ich mohol efektívne využívať (treba vnímať aj subjektívnu zodpovednosť za vlastnú sociálnu bezpečnosť).

Takto širšie poňatá sociálna bezpečnosť môže byť východiskom pre príslušných aktérov jednak zodpovedných jednak schopných základné podmienky zabezpečiť. Nárast sociálnych rizík a ohrozenie sociálnej bezpečnosti môže za určitých predpokladov predznamenávať budúce sociálne krízy. Ako príčiny vzniku sociálnych rizík a kríz v súčasnosti vystupujú predovšetkým zmeny sociálnych vzťahov v celej svetovej spoločnosti, pretrvávajúce vojnové konflikty v časti sveta a neschopnosť vyspelých krajín sveta efektívne riešiť z toho vyplývajúce problémy, prírodné katastrofy, technologické havárie, environmentálne krízy a iné katastrofy. Ich dôsledkami sú najpostihnutejší práve sociálne najzraniteľnejší obyvatelia, sociálne odkázaní, starí a chorí, dlhodobo nezamestnaní, minoritné komunity, imigranti a pod.

3 Sociálne krízy – nové výzvy teórie krízového manažmentu

Analýza, hodnotenie a riadenie sociálnych rizík a kríz sa tak stávajú novými problémami krízového manažmentu v širšom poňatí. V posledných desaťročiach sa poňatie krízového manažmentu výrazne menilo. V súčasnosti sa ustáľuje názor, že pod pojmom krízový manažment treba chápať *cieľavedomý koordinovaný proces zameraný na prevenciu, elimináciu priebehu a odstraňovanie dôsledkov javov, ohrozujúcich alebo schopných významným spôsobom ohroziť bezpečnosť spoločnosti, životy a zdravie ľudí, ich majetok ako aj životné prostredie* [2].

Riešenie problémov súvisiacich so sociálnymi rizikami, s krízami v sociálnych vzťahoch, s krízami, ktorých príčiny sú primárne sociálneho charakteru, zostávalo donedávna trocha stranou. Krízový manažment tak v obsahovej ako aj inšti-

tucionalizovanej forme môže mať vedľa už tradičného poňatia aj podobu *procesu a systému opatrení zameraného na odhaľovanie rizík a krízových javov v sociálnom systéme spoločnosti, na redukciu a elimináciu hrozieb narušujúcich sociálnu bezpečnosť, sociálnu stabilitu a súdržnosť jednotlivých prvkov spoločnosti*. Krízový manažment musí byť schopný reagovať aj na také krízové situácie, ktoré môžu vzniknúť v sociálnom systéme, ako napr.

- kriminalita, vandalizmus, dôsledky alkoholizmu, drogovej a iná závislosti,
- národnostná, rasová, náboženská, názorová a iná neznášanlivosť,
- dôsledky dlhodobej nezamestnanosti, sociálna vylúčenosť,
- úpadok vzdelania a kultúry, sociálne konflikty, sociálne nepokoje a iné.

Ohrozenie sociálnej bezpečnosti môže viesť k zmene správania jednotlivcov – môže sa stať druhotnou príčinou nárastu kriminality ako dôsledok nezvládania novej sociálnej situácie, môže viesť k hľadaniu neštandardných extrémistických ciest na riešenie problémov, môže viesť k vzniku javov ohrozujúcich vnútornú bezpečnosť krajiny. Z toho vyplýva aj rad úloh pre teóriu a prax krízového manažmentu. Pozitívnym príkladom je kooperácia akademickej obce s orgánmi krízového manažmentu ústrednej štátnej správy, čo sa premietlo do aktualizácie bezpečnostného systému Slovenskej republiky. Nové výzvy stoja aj pred teóriou krízového manažmentu. Najmä z hľadiska vymedzenia pojmov, základných zákonitostí a princípov a vzťahu k iným vedám zaoberajúcimi sa bezpečnosťou [3].

Teóriu krízového manažmentu komplikujú niektoré širšie súvislosti. Ide predovšetkým o tieto problémy

- nejednoznačnosť a zrozumiteľnosť základných pojmov,
- subjektovo-objektová charakteristika, vzťah subjektívneho a objektívneho v obsahu pojmov (napr. bezpečnosť je často definovaná ako *pocit!*),
- potreba právneho vymedzenia v príslušných normách – pre potreby praxe riadenia krízových situácií orgánmi verejnej správy.

4 Záver

V posledných rokoch sa vývoj obsahu, poslania a cieľov krízového manažmentu podstatne mení. Výrazné zmeny interných a externých faktorov prostredia, nové skúsenosti z priebehu a riadenia rôznych krízových situácií prinášajú nové otázky a nové výzvy. Aktuálne praktické úlohy ako aj nové potreby vyžadujú teoretické zovšeobecnenie, formuláciu zákonitostí, princípov a odporúčaní pre efektívne riešenie kríz v rôznych oblastiach spoločenského života. Nárast sociálnych rizík a možnosť vzniku sociálnych kríz rôzneho charakteru na miestnej, regionálnej ale aj globálnej úrovni bude vyžadovať hlbšie analýzy a komplexnejší prístup k ich rie-

šeníu. Manažment rizika pôvodne chápaný najmä ako proces znižovania ekonomického ohrozenia prosperity podniku, ako proces analýzy a redukcie podnikateľského rizika, dostáva tak nový obsah.

Sociálne riziká a sociálne krízy sa tak stávajú aj problémom krízového manažmentu resp. širšie poňatého manažmentu sociálnych rizík a kríz. Jedným z príspevkov teórie krízového manažmentu môže byť skvalitnenie prípravy subjektov, podieľajúcich sa na redukcii a prípadnom riešení sociálnych rizík a kríz, napr. v podobe zvyšovania manažérskych schopností kompetentných pracovníkov verejnej správy, štátnych, verejnoprospešných i súkromných subjektov zaoberajúcimi sa sociálnou prácou a sociálnymi službami.

Článok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0797/10 Komplexné modelovanie rizík ohrozujúcich bezpečnosť.

Literatúra

- [1] *Global Trends 2025: A Transformed World*. Washington D.C. : US Government Printing Office, 2008. 120 p. ISBN 978-0-16-081834-9. Dostupné z [www: http://www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html](http://www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html)
- [2] MÍKA, V.T. a kol. *Manažment a krízový manažment. Úvod do krízového manažmentu*. Žilina : EDIS - vydavateľstvo ŽU, 204 s. ISBN 978-80-554-0079-2.
- [3] MÍKA, V.T., ONDRUŠEK, M. Actual problems of crisis management theory. In International Scientific Conference "Management 2010". Krusevac, Serbia, 17–18. Dostupné z [www: http://www.akademickyrepozitar.sk/Vladimir-Tomas-Mika](http://www.akademickyrepozitar.sk/Vladimir-Tomas-Mika)

Mgr. Vladimír Tomáš Míka, PhD.

Ing. Alexander Kelíšek, PhD.

Žilinská univerzita

Fakulta špeciálneho inžinierstva

Katedra krízového manažmentu

Ul. 1. Mája 32

010 26 Žilina

vladimir.mika@fsi.uniza.sk

alexander.kelisek@fsi.uniza.sk

Problémy oceňování malých a středních podniků v kontextu ekonomické krize

Problems of small and medium-sized enterprises appraising in context of economic crisis

Petr Mulač, Petra Bednářová

Abstrakt

Oceňování malých a středních podniků se principiálně nijak neliší od stanovování hodnot podniků velkých. Rozdíl spočívá zejména v omezené šíři a kvalitě vstupních dat a často i menší stabilitě tržního postavení menších podnikatelských subjektů. Tyto faktory však zásadním způsobem implikují celý následný proces ocenění a zne-možňují využití některých obvyklých postupů. Klíčovým problémem je často nemož-nost vyslovení předpokladu trvalého pokračování podniku, což zamezuje použití výnosových metod ve tvaru perpetuity. Tato skutečnost je v současné době navíc umocněna značnými turbulencemi ekonomického prostředí, což provádění dlouho-dobých prognóz ještě komplikuje, a to i v případě dispozice kompletním souborem podkladových dat.

Abstract

Appraising of small and medium-sized enterprises is principally similar to deter-mining the values of bigger companies. The key difference lies in limited amount and quality of the input information and lower stability of market position. Howe-ver it implicates the whole appraising process, application of some traditional pro-cedures is then unacceptable. The fundamental problem consists in impossibility to pronounce a going concern principle, which accordingly stops using of perpe-tuity based inflows methods. This fact is nowadays also amplified because of mas-sive turbulences of economic environment, which makes long-term forecasting even more difficult, no matter the input data is completed.

Klíčová slova

Hodnota, oceňování, pokračující podnik, finanční plán, ekonomická krize.

Key words

Value, appraising, going concern, financial plan, economic crisis.

1 Úvod

V české i mezinárodní literatuře a odborných časopisech z oblasti oceňování podniků je věnován značný prostor polemikám o komparaci různých přístupů ke stanovení hodnoty podniků, přičemž cílem těchto pojednání je nalezení technik teoreticky nejvhodnějších a metodicky nejsprávnějších. A priori je zde uvažováno téměř výhradně o oceňování velkých podniků, kde odhadce disponuje širokým souborem vstupních dat ze všech oblastí činnosti příslušného podniku (tj. informace finanční, marketingové, obchodní, výrobní, apod.) a jeho klíčovým úkolem je tyto údaje optimálním způsobem zpracovat vzhledem k účelu ocenění a konkrétním okolnostem předmětného případu [1]. Závěry a doporučení zmíněných pramenů pak jednoznačně směřují k aplikaci značně sofistikovaných postupů a metod, které minimalizují nepřesnosti výsledků a umožňují tudíž dosažení maximální shody s postuláty samotné ekonomické teorie.

Naopak jiná oblast, kde dochází v oceňovací praxi taktéž k častým nepřesnostem, je v odborné literatuře často bagatelizována či přímo ignorována. Jedná se o problém dostupnosti kvalitního souboru vstupních dat, na jejichž základě má být posudek zpracován. Tento nedostatek se v největší míře týká podniků malých a středních [2]. Smyslem tohoto příspěvku je tedy pojednat o oceňování malých a středních podniků, poukázat na některé základní praktické problémy a doporučit postupy, jež dle názoru a zkušeností autorů představují vhodné a fakticky využitelné přístupy k určení jejich hodnoty.

Uvedené obecně platné nedostatky jsou v současné době ještě umocněny značnou turbulencí ekonomického prostředí v důsledku hospodářské krize. I pro velké a po dlouhou dobu stabilně se vyvíjející podniky je najednou stále obtížnější provádět dlouhodobé projekce budoucího vývoje, u malých a středních podniků je pak tento fakt zcela zásadní. Aplikace výnosových metod ve tvaru perpetuity jako nástroje stanovení hodnoty malých a středních podniků se tudíž jeví jako značně problematické, resp. zcela nevhodné.

2 Účely ocenění podniků

Stěžejním předpokladem procesu ocenění podniku je definování jeho účelu, ten determinuje celý následný postup ocenění. Typickými podněty pro stanovení hodnoty podniku jsou [3]

- koupě a prodej podniku nebo jeho části,
- zvýšení (snížení) základního kapitálu,
- vstup (vystoupení) společníka či akcionáře,
- dědické řízení na majetek společníka či akcionáře,
- splynutí, sloučení či rozdělení obchodních společností,
- vklad podniku nebo jeho části do obchodní společnosti,
- transformace obchodní společnosti (změna právní formy),
- restrukturalizace podniku,
- rozhodování o sanaci nebo likvidaci podniku,
- uvádění společnosti na kapitálový trh,
- poskytování či přijetí úvěru,
- hodnocení výsledků práce managementu,
- pojištění podniku,
- privatizace podniku nebo jeho části,
- placení daní.

Z výčtu je zřejmé, že nejde zdaleka pouze o podněty, které by byly specifické výhradně pro velké podniky. Naopak, celá řada uvedených motivů se týká všech organizací bez rozdílu velikosti. I proto se jeví opodstatněné přispět k odborné diskusi pojednáním o specifických oceňování podniků menších a středních, pro které často není v teoretické a akademické rovině dostatečný prostor.

3 Omezené podklady pro oceňování malých a středních podniků

Prvním problémem aplikace výnosových metod stanovení hodnoty podniku pro menší podnikatelské subjekty je omezené množství vstupních dat [4]. Malé a střední podniky se totiž vzhledem ke své velikosti a finanční síle orientují výhradně na svůj „core business“ a všechny doplňkové činnosti řeší pouze v míře a formě nezbytně nutné (nejnáznornějším příkladem je účetnictví). Právě v takových případech bývá věrohodné a transparentní ocenění skutečně obtížným úkolem a často je nutné aplikovat taktéž modifikované postupy oproti doporučením v teoretických pramenech. Na základě praktických zkušeností lze pojmenovat tato základní omezení na straně vstupních dat

- faktická neexistence finančního účetnictví – je prováděna pouze daňová evidence, která nepředstavuje věrné zobrazení skutečnosti,
- jednoduché účtování (resp. zjednodušená evidence) některých podniků,
- neexistence formalizovaných plánů – finančních, investičních, výrobních,
- změny informačních systémů, přičemž do nových produktů nejsou zanesena historická data.

Nejen tyto problémy pak představují závažnou překážku pro provedení náležité strategické analýzy, jejímž cílem je posouzení budoucí perspektivy podniku (zejména finanční analýza je v obvyklém rozsahu nerealizovatelná). Bez patřičné anamnézy podniku je však poněkud problematické předpokládat jeho trvalé pokračování (going concern). Tento předpoklad je ale fundamentálním východiskem aplikace výnosových metod, bez něho nemá jejich užití ve tvaru perpetuity náležitou oporu ve skutečnosti.

4 Nestabilita ekonomického prostředí

Preference aplikace výnosových metod stanovení hodnoty podniku v několika posledních desetiletích byla implicitně založena na určité předvídatelnosti vývoje exogenních faktorů činnosti podniků. Zejména pak vycházela ze stability světové ekonomiky a kontinuity průběhu nejdůležitějších makroekonomických veličin i indikátorů kapitálových trhů [5]. Plně tudíž vynikly přednosti anglosaských přístupů k oceňování podniků, zatímco jejich negativní stránky se neprojevyly. Vše přešlo k téměř bezvýhradné preferenci výnosových modelů ve tvaru perpetuity a posuzování platnosti going concern principu se ponížilo jen na pouhou formalitu. S eventualitou, že by hodnocený podnik, jenž v předmětném období vykazoval dobré ekonomické výsledky, neměl automaticky pokračovat ve vytyčené trajektorii, se v drtivé většině případů vůbec neuvažovalo. Ekonomická krize však toto paradigma dramaticky prolomila.

Nestabilita světové ekonomiky, potažmo ekonomik národních, drtivě zasáhla řadu podniků bez ohledu na jejich velikost a právní formu. Je však zřejmé, že velké podniky jsou schopny vzhledem ke své finanční síle, diverzitě činnosti a tržní vyjednávací pozici podstatně účinněji eliminovat negativní důsledky uvedených exogenních šoků než podniky malé. V jejich případě často dochází k signifikantním poklesům výkonů, avšak s výjimkou podniků s dalšími interními problémy (strategickými, finančními apod.) příliš často nedochází k samotnému ohrožení existence jako takové.

Malé a střední podniky však krizi odnášejí nejmarkantněji (pojednáváme zde generálně, pro řadu MSP to samozřejmě neplatí). Velké firmy totiž z důvodu poklesu výkonů vytěšňují ty menší i z aktivit, které pro ně byly v minulosti nezajímavé. V důsledku omezení výroby větších podniků pak dochází k výpadkům subdodávek, na nichž je řada malých a středních podniků životně závislá. Na trhu se tudíž nachází velká skupina malých středních podniků, jejichž budoucí vývoj nelze spolehlivě predikovat podle jejich minulého vývoje, resp. tuto budoucnost často nelze předjímat vůbec.

Jedná se tedy o další pádný argument o nevhodnosti výnosových metod ve tvaru perpetuity pro oceňování malých a středních podniků. Byť toto bylo diskutováno na konkrétním případě současné hospodářské krize, autoři jsou přesvědčeni, že uvedený závěr platí obecně. Turbulentní globalizované ekonomické prostředí nedává dostatečnou oporu pro spolehlivé finanční plánování. Nabízí se sice možnost promítnout rizikovost činnosti malého podniku do diskontní sazby příslušných modelů (jak je v praxi časté), ale samotná kvantifikace rizikové přírážky je natolik subjektivní či mechanicky koncipovaná, že její vypovídací hodnota se dle názoru autorů stejně blíží nule.

5 Diskuze a závěry

V praxi lze obvykle posoudit očekávanou budoucnost menších podniků pouze ve střednědobém horizontu. Proto je v drtivé většině případů nutno použít alternativní postupy ocenění než je projekce trvalých zisků, resp. peněžních toků. V závislosti na úrovni vstupních dat lze v zásadě doporučit dvě možnosti. První z nich spočívá v určení výnosové hodnoty z časově omezené etapy činnosti podniku a následné přičtení likvidační hodnoty podniku stanovené ke konci příslušného období. Tento způsob však předpokládá dispozici odhadce takovými podklady, na jejichž základě lze provést smysluplnou projekci budoucího vývoje a sestavit alespoň redukovaný finanční plán. Tento postup je navíc podmíněn dostatečně pevnou pozicí na trhu, jež zaručuje jistou odolnost podniku proti působení exogenních faktorů. Pokud je budoucnost podniku nejistá či je dokonce pravděpodobný jeho zánik, je jedinou správnou možností aplikace likvidační hodnoty již ke dni ocenění či projekce velmi krátkého období, po které bude podnik generovat cash flow.

Druhou možností je preference majetkového přístupu a volba ocenění podniku metodou substanční hodnoty [6]. Tato technika určuje hodnotu podniku součtem hodnot jeho aktiv a následným odpočtem hodnoty závazků. Metodu substanční hodnoty lze v podstatě aplikovat pro každý podnik, neboť inventární soupis majetku včetně jeho základních parametrů (rok pořízení, pořizovací cena, odhad životnosti) je dostačujícím dokumentem. Tento soupis je však pochopitelně nezbytné doprovodit vlastním šetřením v podniku a průzkumem trhu příslušných oceňovaných aktiv. Byť i tato metoda vychází z going concern principu, jsou její výsledky podstatně méně zatíženy nepřesnostmi odhadů budoucího vývoje podniku než u metod výnosových. Proto je její použití vhodné tam, kde lze očekávat pokračování podniku, ale není možné spolehlivě stanovit objem jeho výkonů a rozsah aktivit. Tuto metodu naopak nelze aplikovat v případě, že je ohrožena samotná existence podniku, zde je nutno užít metodu likvidační hodnoty.

Vhodným praktickým postupem pro případ pokračujícího podniku je aplikace obou popsaných přístupů a následná komparace jejich výsledků (samozřejmě jen pro případy, kdy lze oba propočty uskutečnit). U podniků s uspokojivým výnosovým potenciálem by měla první technika přinést vždy vyšší výsledek než ocenění majetkové, přičemž rozdíl hodnot by měl vyjadřovat výši goodwillu. Někdy však mohou výsledky jmenovaných přístupů popisovat opačný stav, což má v zásadě dva typy příčin. Prvním případem je stav, kdy plánované období pro určení výnosů není dost dlouhé, aby jeho přínosy převýšily rozdíl v ocenění majetkových základů rozdílnou optikou metody substanční (z pohledu budoucího pokračování podniku) a likvidační (z pohledu likvidace podniku). Druhou možností je existence natolik specifických aktiv podniku, že jsou pro jiný subjekt prakticky nevyužitelná a jejich likvidační hodnota je proto takřka nulová. V obou případech pak u výnosové metody s následnou likvidací dochází k podcenění hodnoty podniku oproti skutečnosti a pro konečný výrok musí dostat přednost výsledek určený metodou substanční.

V případě, že vyjde kladný goodwill, je nezbytné provést závěrečné zhodnocení provedených řešení. První, v praxi oceňování malých podniků dost častý závěr, je zamítnutí výnosově stanovené hodnoty kvůli její očividné nesprávnosti či nedostatečné transparentnosti a zdůvodnitelnosti. Jde zejména o případy, kdy bylo výnosové ocenění realizováno navzdory limitovaným vstupním informacím. Zde je opět zcela logicky upřednostněna metoda substanční. Když jsou však výstupy obou metod věrohodné a transparentní, je pro potřeby konečného výroku zapotřebí zvolit tu vhodnější. Přednost by měl tedy dostat ten přístup, jenž podle odborného uvážení odhadce lépe odpovídá účelu ocenění a konkrétní situaci předmětného podniku. Ve většině případů by mělo být preferováno ocenění výnosové, protože zahrnuje i goodwill a vyjadřuje tudíž hodnotu předmětného podniku v plné výši.

Literatura

- [1] MULAČ, Petr, VOCHOZKA, Marek, MULAČOVÁ, Věra. *Podniková ekonomika*. 2. vyd. [s.l.] : [s.n.], České Budějovice : Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích, 2009. 176 s. ISBN 978-80-87278-25-3.
- [2] MULAČ, Petr, VOCHOZKA, Marek. *Problémy aplikace ekonomické přidané hodnoty při oceňování podniku*. Auspicia, České Budějovice : VŠERS České Budějovice, roč. 3/2009, 7 s. ISSN 1214-4967. 2009. Cze.
- [3] KISLINGEROVÁ, Eva. *Oceňování podniku*. [s.l.] : [s.n.], 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-529-1.
- [4] VOCHOZKA, Marek, MULAČ, Petr. *Predikce vývoje společnosti Bernard, a. s. na základě výsledků vybraných bankrotních a bonitních modelů*. České Budějovice : VŠERS, roč. 3/2009, 7 s. ISSN 1214-4967. 2009. Cze.

- [5] VOCHOZKA, Marek, MULAČ, Petr. Ekonomické versus finanční metody hodnocení investic. In *Revitalizace orlické nádrže 2009*. České Budějovice : Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích, 2009. 13 s. ISBN 978-80-87278-29-1.
- [6] VOCHOZKA, Marek, MULAČ, Petr. Ekonomická přidaná hodnota a její interpretace. In *Sborník příspěvků z odborného semináře katedry managementu a marketingu*. České Budějovice : Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích, 2009. 10 s. ISBN 978-80-87278-07-9. Cze.

Ing. Petr Mulač

Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích
Okružní 10
370 01 České Budějovice
mulac@mail.vstecb.cz

Ing. Petra Bednářová, Ph.D.

Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích
Okružní 10
370 01 České Budějovice
bednarova@mail.vscetb.cz

Bezpečnostní rizika v období ekonomické krize

Security Risks in the Period of Economic Crisis

Stanislav Nečas

Abstrakt

Stat' se zaměřuje na aktuální problém zasahující celý svět – současnou ekonomickou krizi a její bezpečnostní rizika. Pod bezpečnostním úhlem pohledu jsou zmiňovány projevy, dopady a některá možná východiska z ekonomické krize.

Abstract

The article concentrates on the current problem: the world economic crisis and the security risks it brings with it. The manifestations, impacts and some possible outcomes of the crisis from the perspective of security are mentioned.

Klíčová slova

Bezpečnost, hrozba, riziko, bezpečnostní prostředí, bezpečnostní politika, bezpečnostní analýza.

Key words

Security, threat, risks, security environment, safety/security policy, safety analysis.

Motto: Být poražen je omluvitelné, neomluvitelné je být překvapen. (Friedrich Veliký, pruský král, 1740–1786).

Pojem riziko pochází z italštiny („*risico*“) a označoval úskalí, kterému se museli vyhnout námořníci, aby nedošlo ke ztroskotání lodi při cestě do cílového přístavu. Riziko tak v přeneseném slova smyslu označovalo odvahu vystavit se nebezpečí manévru, který mohl v případě špatného provedení vyvolat neúspěch plavby. Ale pokud se podařil, byla plavba nejenom úspěšná, ale také výnosná.

Není sporu o tom, že bezpečnost (bezrizikový stav) je jednou ze základních podmínek prosperity a ekonomického růstu. O prosperitě často hovoří nejen politici, ale i podnikatelé, investoři, manažeři. A právě manažeři a vedoucí pracovníci jsou odpovědní za bezpečnost – osob, majetku, výrobních procesů, informační technologie apod. S cílem dosáhnout maximální zisk jsou někdy přijímána opatření bez bezpečnostní analýzy, neracionálně a nesystematicky. Bez dostatečné bezpečnostní analýzy jsou zaváděny nové služby, nové produkty. Problémem jsou celkové náklady na zajištění bezpečnosti.

Je třeba si však uvědomit, že rizika jsou znásobována novými technologiemi, použitím zbraní hromadného ničení, chemických a biologických zbraní, zvyšuje se agresivita počítačových pirátů a teroristů. Rizika mohou vznikat i bez zásahu a vůle člověka – sopečná činnost, tsunami, zemětřesení, laviny, ekologické havárie aj.

Krize zasáhla silně i rozhodování manažerů o bezpečnostních opatření – ochrana osob, majetku, výrobních procesů, informační technologie aj.

Bezpečnost je dnes nedílnou součástí řízení.

Současná hospodářská krize je ve světové ekonomice přirozeným jevem. Nastoupila zákonitě a nijak překvapivě. Problém současných firem není v tom, že globální krize udeřila nečekaně, ale v tom, že na její vznik nebyly připraveny. Signály o blížící se krizi totiž byly, bohužel, většinou vedoucích pracovníků jednotlivých organizací ignorovány.

Současná ekonomická krize, která dnes výrazně ohrožuje většinu světových firem a institucí je zároveň příležitostí k provedení radikální změny jejich stávajícího podnikatelského chování. Tato změna musí být, má-li mít smysl, založena na zapojení nehmotných aktiv (znalostí) do dalšího rozvoje jejich nově orientovaného (inovačního) podnikání a v širším měřítku i společenského působení! K žádoucímu cíli, k dlouhodobé prosperitě organizace, vede mnoho různých cest. Volba té správné proto není jednoduchá, ani pro úspěšné provedení potřebné organizační změny neexistuje žádný univerzální návod. O tom kterou cestou se má organizace vydat, i o tom jak bude ve svém transformačním úsilí úspěšná, rozhodují schopnosti jejich manažerů orientovat se pružně a rychle na zvolené cestě i překonávat překážky, které se na ní zákonitě vyskytnou.

Primární finanční krize nečekaně rychle přerostla v hlubokou krizi ekonomickou, což potvrzuje, že se jedná o krizi je systémovou. A její příčinou je ztráta světového ekonomického systému dále se rozvíjet. Dosud vesměs chybí odvaha přiznat, že na přelomu 20. a 21. století v podstatě došlo k vyčerpání rozvojového potenciálu většinově uplatňovaného podnikatelského modelu „zvyšování hodnoty pro akcionáře“, který byl motorem výrazného rozvoje světové ekonomiky v poslední dekádě 20. století. A je proto nutné tento model nahradit modelem jiným!

Hloubka současné ekonomické krize a její systémový charakter s vysokou pravděpodobností způsobí, že se naplní předpovědi některých odborníků a v nejbližší době bude následována krizí společenskou a – díky odlišným zájmům krizí dotčených regionů – také krizí politickou. Proto nelze vyloučit ani její pokračování v podobě bezpečnostní krize! Ty organizace, jejichž vedoucí pracovníci si tuto varovnou skutečnost neuvědomují či dokonce ji odmítají, mohou být následovanými krizemi nemile překvapeny.

Stabilita a bezpečnost každé organizace, tedy i státu spočívá zejména v zajištění a udržení podmínek příznivých pro její efektivní fungování a trvalou ochranu oprávněných zájmů. Kromě toho povinnost zajistit takovou ochranu vyplývá i z obecně uznávaných etických hledisek a závazných právních norem. K tomu slouží aplikace celého systému opatření a činností, které mají ochranný charakter. Způsob, jakým se uvedené postuláty naplňují, bývá obvykle vymezen základním dokumentem přijatý vrcholovým managementem organizace, který upravuje chování organizace směřující k dosažení bezpečnostních cílů.

O tom, kterou cestou se má organizace vydat, i o tom jak bude ve svém transformačním úsilí úspěšná, rozhodují schopnosti a dovednosti jejích manažerů orientovat se pružně a rychle na zvolené cestě i překonávat překážky, které se na ní zákonitě vyskytnou.

Krise je krizí systémovou, i když většinou odborníků jsou uváděny jako hlavní příčiny vzniku finanční krize ve druhé polovině loňského roku jevy, které mají spíše dílčí než komplexní charakter

- a. uvolněná monetární politika významných centrálních bank po roce 2000,
- b. vznik nových komplikovaných finančních instrumentů, které vyvolaly kolaps sub-prime trhu,
- c. neoprávněné vysoké hodnocení mnoha renomovaných ratingových agentur, které nadhodnotily podnikatelskou úspěšnost institucí, obchodníků s novými finančními instrumenty.

Stávající krize na rozdíl od běžných každodenních podnikatelských problémů, vyžaduje mnohem delší dobu řešení a vedení organizace se přitom často nemůže spolehnout jen na vlastní zdroje, ale musí mnohdy vyžádat i pomoc z okolí. Krize a (krizový) management organizace v krizové situaci prochází určitými fázemi, v průběhu kterých se uplatňují odlišné zásady vymezující postup jejich zvládnutí. Dá se uvést, že co se týká organizace, týká se ve většině i státu jako celku. Fáze krize jsou následující:

1. Předkrizová situace – vytvoření krizového štábu a příprava krizových plánů (co je potřeba udělat, v jakém pořadí, kdy a kdo to udělá). Nejčinnějším řešením krizových situací je v této fázi prevence, zabránění možnosti jejich vzniku.
2. Varovné období – aktivace sil a prostředků nutných ke zvládnutí krizové situace. Management organizace se proto musí soustředit na vyhledání ohnisek možných krizí a vypracovat opatření proti jejich případné aktivaci. Těmito ohnisky jsou vesměs ty slabiny organizace, jichž se může dotknout vliv hrozeb z okolí. Proto je nezbytné, aby management orga-

nizace měl v každém okamžiku přehled o existujících slabinách a o možnosti jejich ohrožení.

3. Propuknutí krize – série tíšňových událostí spouští činnost krizového štábu a uvádí do života scénáře (plány) řešení krizových situací. Je-li ohnisko krize lokalizováno, je možné navrhnou různé alternativy jeho eliminace. Nejúčinnější alternativou je odstranění ohniska možné krize, což však není vždy v plném rozsahu proveditelné. Zejména v případech, kdy se ohnisek krizí vyskytuje několik. Pak musí organizace zaměřit svou pozornost prioritně na odstranění těch ohnisek, z nichž vznikají nejzávažnější krize! Např. požár ve skladu náhradních dílů pro výpočetní techniku má pro organizaci většinou mnohem závažnější důsledky než pro ni má krátkodobý výpadek dodávky elektrické energie.
4. Zvládnutí krize – obnova pořádku, záchrana hodnot, realizace humanitních opatření a zamezení šíření paniky. Podle závažnosti ohnisek krizí je v této fázi další (k alternativě odstranění ohniska krize) možnou alternativou řešení krizové situace kontrola průběhu a zmiřňování důsledků již vzniklé krizové situace.
5. Likvidace negativních důsledků skončené krizové situace – obnova původního stavu, analýza příčin a průběhu krize, úprava krizových plánů (scénářů).

Řízení všech činností organizace v mimořádné situaci (v jednotlivých fázích narůstající krize) přebírá krizový štáb a normální činnost managementu je suspendována až do okamžiku ukončení činnosti krizového štábu.

Účinná reakce na vznik krizové situace je charakterizována akceptováním skutečného stavu (vzniku krizové situace!) – místo nevhodného podléhání iluzorním představám o tom, že se krize rychle přežene vše se vyřeší v podstatě samo. Organizace musí projít plánovitě připravenými formami přípravy její účinné reakce na vznik krizové situace a zajistit v případě jejího skutečného vzniku efektivní koordinaci realizace všech připravených krizových plánů (scénářů).

Identifikací všech hrozeb a nebezpečí i možností využití jejich zvládnutí jako příležitosti pro další rozvoj organizace je umožněno provedení účelné reakce na vznik krizové situace. Předem definovaný a nacvičený postup zvládnutí krizové situace a ochrany proti škodám (evakuace osob, majetku, příp. zvířat apod.) je podmínkou takto charakterizované účelné reakce.

Co bude a co může být dál, tedy co nás čeká po současné ekonomické krizi?

- Je jasné, že po odeznění krize se nevrátí vše do „starých kolejí“, svět bude jiný,
- krize vytvořila platformu pro vývoj podnikatelského prostředí, v němž budou neznámé a obtížně předvídatelné změny a mohou být příčinami kvalitativně nových krizových situací,
- dnešní recese spojená s vysokými riziky a nutností rychlé reakce na změny v okolí organizace budou determinovat koncepci podnikání i po krizi,
- podnikatelské subjekty, ale i státy budou nuceny účelně a dynamicky reagovat na změny pravidel globální konkurenční soutěže včetně politické nestability civilizačně diversifikovaného světa,
- manažeři se musí připravit na zvládnutí pokrizových problémů, diskuse v odborných časopisech naznačují, že některé vývojové trendy, které charakterizovaly předkrizové období budou působit ještě silněji, jiné zaniknou, nastoupí i nové trendy.

Literatura

- [1] BALABÁN, M., DUCHEK, J., STEJSKAL, L., *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha, Karolinum, 2007.
- [2] BAUER, A., RAUFER, X., *Válka teprve začíná*. Scénáře pro 21. století Praha, Themis, 2004.
- [3] KOZONĚ, A., *Manažment bezpečnosti v systéme organizácie*. Praha, sborník Právnické fakulty UK a Soukromé vysoké školy ekonomických studií, 2008.
- [4] NEČAS, S., Lidská práva a bezpečnostní management. In: *Ekonomické a právní aspekty podnikání v EU a ochrana lidských práv*. Praha, Sborník Universitas Crolina facultas iuridica a SVŠES, 2007.
- [5] NEČAS, S., *Bezpečnost a ochrana podnikání*. Praha, SVŠES, studijní pomůcka pro obor management – NMgr. studium, 2009.
- [6] PITRA, Z., *Management rizika*. Praha, SVŠES, studijní pomůcka pro obor bezpečnostní management, 2006.
- [7] PITRA, Z., *Podnikový management*. Praha, ASPI, Institut svazu účetních, a. s., 2008.

doc. PhDr. Stanislav Nečas, CSc.

Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o.

Lindnerova 575/1

180 00 Praha 8-Libeň

stanislav.necas@svses.cz

Modely governance v globalizované světové ekonomice¹

Governance Models in the Globalized World Economy

Pavel Neumann

Abstrakt

Příspěvek charakterizuje tendence globalizace ve světové ekonomice. Dále poukazuje na změny ve formách ekonomické governance, která musí, v souladu s globalizací, přijímat globální podobu. V závěru uvádí příklady možných prvků globální governance.

Abstract

The article characterises globalization tendencies in the world economy. Furthermore, it points out the changes in economic governance forms, which in accordance with globalization has to adopt the global shape. In conclusion, the examples of potential elements of the global governance are suggested.

Klíčová slova

Globalizace, governance, Evropská unie.

Key words

Globalization, governance, European Union.

1 Úvod

Globalizace představuje nyní nejvýznamnější faktor utvářející prostředí světové ekonomiky. Formování světové ekonomiky s fenoménem globalizace velice úzce souvisí, neboť historicky dochází ke stále výraznějšímu oddělování lidských aktivit od konkrétního území. Ekonomické činnosti získávají tak záhy nadstátní, resp. regionální, či v poslední fázi globální charakter. Postupně, vzhledem ke spontánnímu, velmi rychlému až chaotickému průběhu globalizace je rovněž kladena otázka,

---

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci řešení projektu IGA „Politiky EU: koncepty a proměny na pozadí Lisabonské smlouvy“ č. F2/24/2010.

jak je, či může být globalizační proces řízen nebo alespoň usměrňován; zda tedy fungují mechanismy, které bychom označili za formy globální ekonomické (popř. politické) governance, a jak se etablují v období současných ekonomických turbulencí.

V reakci na tyto skutečnosti příspěvek mapuje hlavní tendence globalizačního procesu a pokouší se postihnout jejich vliv na rozvoj forem ekonomické governance.

2 Globalizace a governance: vymezení pojmů

2.1 Globalizace

Globalizace představuje přirozenou součást rozvoje tržní ekonomiky; možno říci vrcholnou fázi jejího vývoje. Z různých charakteristik (definic) globalizace lze citovat např. Ch. Omana, u kterého se jedná o růst ekonomických aktivit napříč národními a regionálními hranicemi, jenž se projevuje zrychleným pohybem zboží, služeb a vlastnických práv prostřednictvím toků obchodních a investičních a pohybem lidí prostřednictvím toků migračních². Jiní autoři³ doplňují, že tím, jak dochází k rozšiřování ekonomické činnosti, tato se rozptyluje do všech teritoriálních úrovní (regionálních, globálních). Rozptýl se děje zejména pomocí aktivit vnitřně i mezifirmně velmi integrovaných transnacionálních korporací, které oslabují vazbu ekonomických činností na národní ekonomiky.

Rozvoj globalizace podporuje několik faktorů. Hnací sílu představuje obecně, v souladu s tržním charakterem procesu, snaha maximalizovat tržní efektivnost a dosáhnout silnějšího ekonomického růstu. Ekonomický růst v liberálním prostředí národních ekonomik i světového hospodářství povede ke klasickému optimu výroby a spotřeby a zvýší objem národního a světového bohatství.

Firmy, potažmo národní státy, usilují o efektivní produkci, která může být dosažena zejména aplikací moderních technologií. Technologické změny se začaly dynamičtěji prosazovat již v poslední třetině 19. století. Skutečný převrat však byl zaznamenán teprve v průběhu období po druhé světové válce. Mezníkem se stala zejména 70. léta, kdy potřeba strukturálních změn dotlačila podniky k opuštění konceptu taylorismu. Tehdy byly relativně rigidní výrobní postupy nahrazeny nástupem štihlé výroby a uplatněním výsledků znalostní ekonomiky, jež spolu s technologickými inovacemi a změněnou skladbou oborů výroby umožnily postupně obnovení vyšší dynamiky ekonomického růstu.

² OMAN, Charles. *The Policy Challenges of Globalisation and Regionalisation*. Paris: OECD, 1996, s. 5.

³ BERNÁŠEK, Václav. Fenomén globalizace ve světové ekonomice. In BERNÁŠEK, Václav. *Globalizační procesy ve světové ekonomice*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2002, s. 19, 14.

Mimo věcných změn v podmínkách výroby sehrál podstatnou úlohu faktor zkracování času a zmenšování vzdáleností, které rozhodujícím způsobem zvýšily mobilitu společenských výrobních aktivit (resp. jejich výsledků) a oslabily jejich teritoriální vázanost⁴. Klíčovou roli v tomto procesu prokázala revoluce v dopravě, informačních a komunikačních technologiích⁵. V návaznosti na dopravní a komunikační inovace z konce 19. století (rozvoj železnice, transatlantického spojení, aplikace telegrafu, telefonu, atd.) byl ekonomický rozvoj zásadně usnadněn novými prostředky uplatněnými v této oblasti (kontejnerová doprava, tankery, osobní počítače, internet, satelitní spojení, atd.).

Dopravní, informační a komunikační revoluce podpořily podstatné změny v charakteru národních ekonomik. Jednotlivé země se daleko výrazněji otevírají. Přichází nová etapa liberalizace světové ekonomiky, která navazuje, ovšem na kvalitativně podstatně vyšší úrovni, na liberalizační fázi z konce 19. a počátku 20. století přerušenu první světovou válkou a Velkou depresí. Pokles překážek v mezinárodním obchodě, uvolnění investic, omezení vnitřní i vnější ekonomické regulace je dovršeno prudkým rozvojem transnacionalizace ve světové ekonomice, která potvrzuje definitivně zmíněné teze o rostoucím nadnárodním charakteru ekonomické činnosti. Transnacionální korporace, které se začaly etablovat po druhé světové válce, získávají absolutní převahu ve světové ekonomice: přebírají rozhodující část produkce a vtiskují svébytný charakter organizaci a průběhu výrobního, distribučního a spotřebního procesu ve společnosti.

2.2 Ekonomická governance

Obecně se governance *se vztahuje ke způsobu či aktu vlády, vykonávání kontroly nebo moci vůči akcím jednotlivých subjektů: jde tedy o určitý systém regulace záležitostí státu, či záležitostí mezinárodních*⁶.

V hospodářsko-politické oblasti lze governance definovat jako *proces a instituce, jejichž prostřednictvím je vykovávána moc při řízení sociálních a ekonomických zdrojů za účelem rozvoje*. Proces governance se týká jednak politiky, jestliže jsou v jeho průběhu vybírány, sledovány a střídány vlády, které mají zodpovědnost vůči společnosti.

⁴ Tamtéž, s. 19.

⁵ WOLF, Martin. *Will Globalization Survive?* Third Whitman Lecture. Washington DC: Institute for International Economics, April, 5, 2005, s. 2. [cit. 2010-01-05]. Dostupný z WWW: <http://www.iie.com/publications/papers/wolf0405.pdf>.

⁶ *Governance for a Sustainable Future*. Reports of the Commissions of the World Humanity Action Trust, s. 17. [cit. 2007-02-11]. Dostupný z WWW: <http://www.earthsummit2002.org/es/issues/Governance/governance.html>.

Dále, v ekonomickém smyslu, je *governance* schopnost vlády řídit účinně zdroje a formulovat, implementovat a prosazovat zdravé politiky a regulace⁷.

Governance je prováděna prostřednictvím institucí, formálních a neformálních, které představují důležitý nástroj řízení zemí. Mezi *formální* instituce lze řadit především právo, předpisy a nařízení. *Neformální* pravidla pak vycházejí z kultury, historie a zkušeností příslušné společnosti či regionu a odrážejí modely chování a systémy myšlení. Výsledek pak vytváří pobídkový systém pro příslušníky dané společnosti; determinuje jejich sociální chování a tvoří východiska pro ekonomickou činnost⁸. Ekonomická governance vychází tedy z forem politiky, v první řadě jednotlivých států, a závisí tedy na typu státu a povaze příslušné společnosti, její ochotě si zvolit určité nástroje k řízení společnosti.

Jednotlivé státy však nepůsobí v izolovaném prostředí, a proto také governance nemůže být trvale prováděna pouze akty individuálních zemí. Příčinou je právě sílící globalizace, která působí na změnu povahy světového ekonomického systému. V určitém vývojovém stádiu tak správná (good) governance vyžaduje kooperaci (optimálně partnerství) mezi jednotlivými vládami, resp. i mezi vládami a dalšími významnými subjekty světové ekonomiky: velkými lokálními firmami, transnacionálními korporacemi, mezinárodními organizacemi, atd. Potom lze chápat ekonomickou governance nikoliv jen úzce, jako příslušnou jednotlivému národnímu systému, ale i široce, ve spojení s mezinárodními ekonomickými a politickými vztahy vcelku. Governance tak může představovat komplexní fenomén fungující na všech stupních: od místní, národní, přes regionální či interregionální, až po globální úroveň.⁹

⁷ Viz KAUFMANN, Daniel, RECANATINI, Francesca, BILETSKY, Sergiy. *Assessing Governance: Diagnostic Tools and Applied Methods for Capacity Building and Action Learning*. The World Bank, Discussion Draft, June 2002, s. 7. [cit. 2007-02-07]. Dostupný z WWW: <http://www.worldbank.org/wbi/governance>).

⁸ LLOYD, Peter, SMITH, Penny. *Global Economic Challenges to ASEAN Integration and Competitiveness: A Prospective Look*. REPSF Project 03/006a, Final Report, September 2004, s. 6. [cit. 2007-02-11]. Dostupný z WWW: http://ausaid.gov.au/publications/pdf/global_econ_challenge.pdf.

⁹ Viz *Governance for a Sustainable Future*. Reports of the Commissions of the World Humanity Action Trust, s. 18.

Tabulka 1 – Úrovně governance ve světové ekonomice.

Pramen: HNÁT, Pavel., c.d., s. 51.

Úroveň governance		Příklady aktérů rozhodování
Globální	supranacionální	mezinárodní organizace, instituce a režimy, transnacionální korporace
Regionální		regionální integrace a organizace
Národní	národní	národní vlády a instituce
Místní	subnárodní	místní a regionální samosprávy a organizace
Individuální		firmy, občanská společnost, jednotlivci

3 Nové formy governance v globalizované ekonomice

Nadnárodní formy governance se stávají aktuálními od 70.–80. let 20. století. Tehdy se stal neudržitelným keynesiánský model governance, který se plně rozvinul a etabloval po druhé světové válce a byl zaměřen převážně na obhajobu národních ekonomických cílů. Využíval přitom vysokou míru státní intervence do preferovaných oblastí (předně domácí ekonomický růst, plná zaměstnanost).

Sílicí globalizace a otevřenost národních ekonomik přinesly proto (vlivem neokonzervativní ideologie) nové formy governance, které odmítly silnou roli státu v národním měřítku. Státní role se podle konceptu Mezinárodního měnového fondu (tzv. washingtonský konsensus) zúžila v ekonomice na privatizaci, deregulaci a zajištění vnější ekonomické rovnováhy. I přes redefinici funkcí státu a jeho zdrojů¹⁰ však samotná governance nemohla být zcela zásadně zúžena, a to vzhledem k novým úkolům aktuálním v globalizační fázi. Nejen stát, ale i nadstátní subjekty musí dále selektivně, avšak účinně doplňovat a optimalizovat fungování tržního prostředí (úpravou konkurence, organizací vzdělání a nových forem kvalifikace, integrací státu do mezinárodního prostředí, koordinací ochrany životního prostředí).

Role národních států zůstává v těchto oblastech významná; nicméně stále více je vyžadována v těchto oblastech i governance s globálním dosahem. Nově požadovaný vztah státu a trhu, charakterizovaný v 90. letech jako tzv. postwashingtonský konsensus¹¹, přesahuje tak do oblasti globální governance.

¹⁰ SATISH, Chandra Mishra. The economics and politics of „good“ governance: notes towards an anatomy. Jakarta: Presentation to BAPPENAS, August 2000. [cit. 2007-02-12]. Dostupný z WWW: http://www.goodgovernance-bappenas.go.id/kom_bahan_dis_1-2.htm .

¹¹ Srovnaj STIGLITZ, Joseph E. *The Roaring Nineties*. New York, London: W.W. Norton & Company, 2003, s. 291, 293.

Roste potřeba ustavení modelu nové globální governance, která nabídne řešení globálních a regionálních problémů a bude založena na funkční, efektivní multilaterální kooperaci států¹². Státy přitom předávají nebo sdílí část své suverenity s nadstátními nebo mezivládními institucemi, jež konají tam, kde je jejich působnost efektivnější, než akce individuálních států. Podobný model může na globální úrovni především

- podpořit ekonomickou integraci zemí, která spontánně probíhá vlivem globalizace, včetně prvků sociální, kulturní a politické spolupráce,
- podpořit konvergenci hospodářského modelu, především sladěním některých součástí hospodářských politik, včetně otázek měnové koordinace, či zavedení společné měny,
- pozitivně ovlivnit rozvoj právního řádu, demokracie a uplatňování lidských práv,
- vytvořit diplomatickou institucionální (popř. i vojenskou) bázi k řešení ekonomických a politických konfliktů.

Pozitivní příklad rodící se struktury, která splňuje uvedené požadavky a současně je inspirací pro model globální governance, se rýsuje v Evropě. Zde Evropská unie kombinuje výraznou ekonomickou sílu s tzv. měkkým přístupem v politicko-bezpečnostních otázkách. Struktura ES/EU byla původně využita ke stabilizaci evropského prostoru a plní nyní úlohu regionální governance s širokým dosahem na členské i nečlenské státy oblasti. Disponuje však současně reálnými i potenciálními ekonomickými a politickými vazbami na všechny další významné regiony světa. Může proto v budoucnu naplnit roli základu „good“ governance v globální měřítku¹³.

¹² HNÁT, Pavel. *Globální politická ekonomie nového regionalismu a Evropská unie*. Doktorská disertační práce. Praha: VŠE 2009, s. 196.

¹³ Srovnej tamtéž, s. 198.

4 Závěr

Globalizace představuje v obecné rovině nesporně určující fenomén formování mezinárodních ekonomických vztahů. Její vrcholná fáze se projevuje v posledních třiceti letech odstraňováním technických a ekonomických překážek ke skutečnému přerodu světové ekonomiky do integrovaného celku.

Za těchto podmínek se stupňuje tlak na původně národní formu ekonomické governance, která zřejmě přejímá nadnárodní a globální podobu. Klíčovou úlohu v regulaci světového tržního procesu mohou proto v nastalé situaci plnit některé silné subjekty s nadnárodní působností, jejíž význam přerůstá regionální rámec. Tyto skutečnosti podtrhují roli některých integračních seskupení, např. Evropské unie.

Literatura

- [1] BERNÁŠEK, Václav. Fenomén globalizace ve světové ekonomice. In BERNÁŠEK, Václav. *Globalizační procesy ve světové ekonomice*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2002, s. 7–28. ISBN 80-245-0265-8.
- [2] *Governance for a Sustainable Future*. Reports of the Commissions of the World Humanity Action Trust, s. 17. [cit. 2007-02-11]. Dostupný z WWW: <http://www.earthsummit2002.org/es/issues/Governance/governance.html>.
- [3] HNÁT, Pavel. *Globální politická ekonomie nového regionalismu a Evropská unie*. Doktorská disertační práce. Praha: VŠE, 2009, 219 s.
- [4] KAUFMANN, Daniel, RECANATINI, Francesca, BILETSKY, Sergiy. *Assessing Governance: Diagnostic Tools and Applied Methods for Capacity Building and Action Learning*. The World Bank, Discussion Draft, June 2002, s. 7. [cit. 2007-02-07]. Dostupný z WWW: <http://www.worldbank.org/wbi/governance>
- [5] LLOYD, Peter, SMITH, Penny. *Global Economic Challenges to ASEAN Integration and Competitiveness: A Prospective Look*. REPSF Project 03/006a, Final Report, September 2004, s. 6. [cit. 2007-02-11]. Dostupný z WWW: http://ausaid.gov.au/publications/pdf/global_econ_challenge.pdf.
- [6] OMAN, Charles. *The Policy Challenges of Globalisation and Regionalisation*. Paris: OECD, 1996.
- [7] SATISH, Chandra Mishra. *The economics and politics of „good“ governance: notes towards an anatomy*. Jakarta: Presentation to BAPPENAS, August 2000. [cit. 2007-02-12]. Dostupný z WWW: http://www.goodgovernance-bappenas.go.id/kom_bahan_dis_1-2.htm.
- [8] STIGLITZ, Joseph E. *The Roaring Nineties*. New York, London: W.W. Norton & Company, 2003. 379 s. ISBN 0-393-05852-2.

- [9] WOLF, Martin. *Will Globalization Survive?* Third Whitman Lecture. Washington DC: Institute for International Economics, April, 5, 2005, s. 2. [cit. 2010-01-05]. Dostupný z WWW: <http://www.iie.com/publications/papers/wolf0405.pdf>.

doc. PhDr. Pavel Neumann, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická, Praha

Katedra světové ekonomiky

nám. W. Churchilla 4

130 67 Praha 3

neumann@vse.cz

Několik úvah nad Listinou základních práv EU

Some thoughts concerning the Charter of Fundamental Rights of the European Union

Jan Ondřej

Abstrakt

Dne 1. prosince 2009 vstoupila v platnost Lisabonská smlouva. Na jejím základě se právně závaznou stává i Listina základních práv EU. Listina obsahuje práva základní (občanská) práva politická, práva hospodářská a sociální. Obsahuje i nová práva a představuje vyšší standard lidských práv než je v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950. Některé státy mají tzv. výjimku (Velká Británie, Polsko), zejména z důvodu práv sociálních, ale i jiných práv. Česká republika má také takové ambice.

Abstract

The Lisbon Treaty of EU came into force on 1 December 2009. Based on the Lisbon Treaty, the Charter of Fundamental Rights of the European Union is legally binding as well. The Charter includes civil, political, economic and social rights for EU citizens. It also includes some new rights, representing a higher standard of human rights than that in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended in 1950. Some states (Great Britain, Poland) have negotiated the so-called exemption, covering social rights in particular. The Czech Republic aspires to the same statute.

Klíčová slova

Základní práva, Listina základních práv, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

Key words

Fundamentals rights, Charter of Fundamental Rights of the European Union, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Dne 1. prosince 2009 vstoupila v platnost Lisabonská smlouva. Podle této Smlouvy má Unie právní subjektivitu (čl. 47 Smlouvy o EU). Unie je založena na **Smlouvě o Evropské unii** a na **Smlouvě o fungování Evropské unie** (revidovaná Smlouva

o ES). Tyto smlouvy mají stejnou právní sílu. Unie nahrazuje Evropské společenství a je jeho **nástupkyní** (čl. 1 Smlouvy o EU).

Vedle těchto Smluv Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v **Listině základních práv Evropské unie** ze 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007 ve Štrasburku. Listina základních práv EU má stejnou právní sílu jako Smlouvy (čl. 6 Smlouvy o EU). Smlouva o Evropské unii obsahuje i závazek Unie přistoupit k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 6 odst. 2 Smlouvy o EU).

1 Základní ustanovení Listiny základních práv EU

Listina základních práv EU (dále Listina) přebírá, s některými úpravami, Chartu vyhlášenou dne 7. prosince 2000 a nahrazuje ji s účinkem ode dne vstupu Lisabonské smlouvy v platnost. Vystává také otázka potřeby ochrany lidských práv v rámci EU. Podle Z. Kuhna „smyslem lidských práv na evropské úrovni je vytvořit ochranu občanů proti činnosti evropských institucí, která by měla být jednotná, a ne se lišit podle jednotlivých národních ústav“¹. Dále Z. Kun uvádí, že přístup k Evropské úmluvě na ochranu lidských práv z roku 1950 **není podle jeho názoru alternativou Listiny**. „Současný systém Rady Evropy je přehlacený, navíc standard ochrany lidských práv v EU by měl být logicky vyšší než standard ochrany lidských práv v Radě Evropy. Jak můžeme efektivně chránit lidská práva českých občanů proti institucím EU, pokud instituce EU budou omezeny ve svém jednání ve stejném rozsahu jako např. Rusko nebo Albánie? Není shora uvedený princip Evropské úmluvy jako minimální ochrany když Listina práv EU poskytuje vyšší standard lepší?“²

Z hlediska klasického třídění lidských práv **obsahuje** Listina

- a. práva základní (občanská),
- b. práva politická,
- c. práva hospodářská,
- d. práva sociální.

Pro účely výkladu a použití je Listina založena na několika principech.

- a. Ustanovení této listiny jsou při dodržení zásady subsidiarity určena orgánům, institucím a jiným subjektům Unie, a dále členským státům, výhradně pokud uplatňují právo Unie (čl. 51 odst. 1 Listiny).

¹ Kuhn, Z. Je Listina základních práv potřebná? <http://jinepravo.blogspot.com/> 27. dubna 2007.

- b. Tato listina nerozšiřuje oblast působnosti práva Unie nad rámec pravomocí Unie, ani nevytváří žádnou novou pravomoc či úkol pro Unii (čl. 51 odst. 2 Listiny).
- c. Pokud tato listina obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim přikládá uvedená úmluva. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu (čl. 52 odst. 3 Listiny).
- d. Pokud tato listina uznává základní práva, která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, musí být tato práva vykládána v souladu s těmito tradicemi (čl. 52 odst. 4 Listiny).
- e. Žádné ustanovení této listiny nesmí být vykládáno jako omezení nebo narušení lidských práv a základních svobod, které v oblasti své působnosti uznávají právo Unie, mezinárodní právo a mezinárodní smlouvy, jejichž stranou je Unie nebo všechny členské státy, včetně Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a ústavy členských států (čl. 53 Listiny).

2 Nová práva obsažená v Listině

V řadě ustanovení obsahuje Listina **práva**, která **nebyla dosud chráněna ve většině katalogů lidských práv**² včetně Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950. Například se jedná zákaz **diskriminace z důvodu sexuální orientace** podle článku 21 odst. 1 Listiny, který vedl Polsko k přistoupení k Protokolu (viz dále), neboť nesouhlasí s manželstvím homosexuálů. Novým základním právem je zákaz diskriminace na základě věku podle článku 21 odst. 1 Listiny. Nově Listina formulovala právo na **řádnou správu** (článek 41 Listiny) nebo **rovnost pohlaví** (článek 23 Listiny). Dále se jedná o práva z oblasti **biotiky** jako například zákaz eugenických praktik, zejména těch, jejichž cílem je výběr lidských jedinců, zákaz využívat lidské tělo a jeho části jako takové jako zdroj finančního příjmu a zákaz reprodukčního **klonování lidských bytostí** (článek 3 Listiny), ochrana osobních údajů (článek 8 Listiny) a **svoboda podnikání** (článek 16 Listiny).

Složitá je otázka **sociálních práv a zásad** obsažených v hlavě IV Listiny, jako např. **práva na stávku** podle článku 28 Listiny **sociální pomoci** podle článku 34 odst. 3 Listiny. Podle tohoto ustanovení Unie uznává a respektuje právo na **sociální pomoc**

² Schwarz, J. Charta základních práv Evropské unie. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, FSV, 2010, s. 124–125.

a pomoc v oblasti bydlení. Cílem je zajistit důstojnou existenci pro všechny, kdo nemají dostatečné prostředky. Tato práva a zásady byly hlavním důvodem pro přistoupení Velké Británie k Protokolu (viz níže).

3 Spory týkající se sociálních a dalších práv

Pokud jde o sociální práva vznikl při projednávání Charty spor.

Nakonec se však podařilo dosáhnout kompromisu hospodářská a sociální práva byla do Charty zakotvena třemi pilíři³

- a. princip solidarity zmíněn v preambuli a v názvu hl. IV,
- b. soubor jednotlivých sociálních práv,
- c. je zajištěno respektování vnitrostátního práva i mezinárodních závazků členských států. Řada práv hlavy IV je **vymezena vnitrostátními právními předpisy**.

Z důvodu **sociálních**, ale i **dalších práv** si Velká Británie a Polsko vyjednaly **Protokol o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Spojeném království**, který v čl. 1 odst. 1 stanoví, že: „Listina nerozšiřuje možnost Soudního dvora EU ani jakéhokoliv soudu Polska či Spojeného království shledat, že právní a správní předpisy, zvyklosti nebo postupy Polska či Spojeného království nejsou v souladu se základními právy, svobodami nebo zásadami, které Listina potvrzuje.“

Důvodem vyjednání Protokolu byly v případě Velké Británie zejména obavy, že by charta ovlivnila zákony týkající se zaměstnanosti. Polsko se mimo jiné obávalo povolení sňatků homosexuálů či potratů.

Dále Protokol v čl. 1 odst. 2 stanoví: „zejména, a aby se předešlo jakékoliv pochybnosti, nic v hlavě IV Listiny nezakládá soudně vymahatelná práva platná v Polsku či ve Spojeném království, pokud tato práva nejsou stanovena ve vnitrostátním právu Polska či Spojeného království“.

V souvislosti s tímto Protokolem, se někdy mluví o výjimce⁴ (opt-out) z Listiny. Zmínku o výjimce také používaly sdělovací prostředky. Mluvit o výjimce není však přesné ani správné. Protokol se nazývá o uplatňování, tj. jakým způsobem bude ve vztahu k příslušným státům aplikován. Nejedná se tudíž o to, že se Listina nebude vztahovat na dané státy, ale jakým způsobem bude uplatňována. Potvrzujete to i odstavec 8 Protokolu, ve kterém je vyjádřeno přání Polska a Spojeného království vyjasnit některé aspekty uplatňování Listiny. Jak i správně konstatuje J. Schwarz:

³ Ibid., s. 125.

⁴ Lisse, L. Listina základních práv Evropské unie. Právo, 2010, č. 1, s. 6–7.

„pokud by tomu tak bylo, jednalo by se o narušení jednoty ochrany základních práv Unie ve všech členských státech. Ochrana práv jednotlivců ze strany Velké Británie a Polska (příp. ČR) by totiž mohla být kvalitativně jiná, než ochrana ze strany jiných členských států⁵“. Z Protokolu však vyplývá, že Listina musí být uplatňována s omezeními, které Protokol stanoví.

4 Vztah České republiky k Listině základních práv EU

Rovněž Česká republika usiluje o to, aby se Protokol o uplatňování Listiny na ní vztahoval. Zatím se tak nestalo právním aktem, ale pouze příslibem, který není z hlediska mezinárodního ani práva EU právně závazný. Má se tak stát až v souvislosti s přistoupením dalšího státu, kterým by mělo být Chorvatsko k EU. V současnosti musí být Listina **aplikována** ve vztahu k České republice tak jak byla sjednána.

Mezi důvody pro vyjednání tzv. „výjimky“ z Listiny pro Českou republiku jsou uváděny obavy z uplatňování restitučních nároků zpochybňující poválečné majetkové uspořádání (otázka tzv. Benešových dekretů). Rovněž obavy z **rozšíření pravomocí** Unie.

Proti těmto obavám lze namítnout následující.

- a. Podle čl. 345 Smlouvy o fungování EU se smlouvy nijak nedotýkají úpravy vlastnictví uplatňované v čl. státech.
- b. Benešovy dekrety nejsou **uplatňováním** práva Unie podle čl. 51 Listiny.
- c. Zákaz **retroaktivity**, tj. zpětné působnosti Listiny vyplývající z českého, komunitárního práva, i z Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969.

Na druhé straně lze uvést argumenty **pro**.

- a. Vlastnické právo je **nepromlčitelné**, rovněž i do minulosti. Článek 17 Listiny obsahuje **právo na vlastnictví**. V případě podání žaloby **Tribunálu**⁶ (původně se nazýval Soud prvního stupně) by tak bylo na tomto Tribunálu, jak bude vykládat tento článek.⁷

V tomto případě lze vycházet z toho, že majetková křivda sice vznikla před přistoupením k Úmluvě o ochraně lidských práv nebo před vstu-

⁵ Schwarz, J. Charta základních práv Evropské unie. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, FSV, 2010, s. 107.

⁶ Tribunál je vymezen v čl. 254 Smlouvy o fungování EU, jedná se o bývalý čl. 224 Smlouvy o ES.

⁷ Lisse, L. Listina základních práv Evropské unie. Právo, 2010, č. 1, s. 18.

pem v platnost Listiny, ale závadový stav trvá⁸. Dané nebezpečí **nelze** zcela **podceňovat**. Existuje **případ** kdy soud v členském státě EU **uznal**⁹ právo bývalého vlastníka na majetek, který mu byl z politických důvodů odňat. Takový rozsudek vynesl britský soud, který uznal dvě rozhodnutí kyperského soudu. Podle nich musí manželé Orasmovi z Velké Británie vyklidit pozemek v severní části ostrova, kterou nyní okupuje Turecko a kde působí neuznaná Severokyperská republika. Do tureckého vpádu v roce 1974 patřil tento pozemek kyperskému Řekovi. Poté jej kyperští Turci prodali Britům. Protože EU neuznává okupaci části ostrova ani samozvanou republiku, podpořila původního majitele. Rozsudek byl vynesen při současném stavu práva ve Velké Británii a v EU. Znamená to ještě před vstupem v platnost Lisabonské smlouvy včetně Listiny základních práv. daný případ lze však považovat za velmi specifický vzhledem k protiprávnímu zásahu Turecka na Kypru.

Na druhé straně se uvádí argument, že se otázkou např. **vyvlastnění** lze zabývat pouze za předpokladu, že došlo na straně vnitrostátních orgánů k jednání nebo opomenutí vztahujícímu se k vyvlastnění po vstupu v platnost Úmluvy v těchto státech. Evropský soud pro lidská práva tak jedná o „novém porušení“, které nastalo po uvedeném datu.¹⁰

- b. Případ by se mohl dostat před Evropský soudní dvůr v rámci řízení o **předběžné otázce**. Např. situace, kdy by český soud řešil majetkové nároky uplatňované jednotlivcem přímo na základě čl. 17 Listiny. V tomto případě by se český soud **mohl** ve smyslu čl. 267 (Smlouvy o fungování EU) obrátit na Evropský soudní dvůr. V daném případě by se již jednalo o uplatnění¹¹ práva Unie ve smyslu čl. 51 Listiny.

5 Závěr

V současnosti je Listina základních práv EU **závazná** pro Českou republiku, tak jak byla **přijata**, a to až do vstupu v platnost Protokolu. V případě, že se Protokol o uplatňování Listiny stane závazný pro Českou republiku neznámá to, že Česká republika nebude vázána Listinou základních práv EU, ale, že bude aplikována v mezích stanovených Protokolem. Tím se lze **vyhnout případným nebezpe-**

⁸ Pejchal, A. Prezident má pravdu, nebezpečí existuje. Právo z 12. října 2009.

⁹ Právo ze 14. října 2009.

¹⁰ Schwarz, J. Charta základních práv Evropské unie. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, FSV, 2010, s. 105.

¹¹ Lisse, L. Listina základních práv Evropské unie. Právo, 2010, č. 1, s. 21.

čím, které mohou představovat snahy o zpochybnění poválečných dekretů prezidenta republiky.

Na **druhé straně** je však otázka zda **nedojde k omezení** pokud jde o některá nová práva obsažená v Listině, zejména práva sociální. Tato práva nebudou vymahatelná pokud **nejsou uznávány** v právních předpisech České republiky.

doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc.

Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o.

Lindnerova 755/1

180 00 Praha 8

jan.ondrej@svses.cz

Je euro výhodou Slovenska? Is Euro advantageous for Slovakia?

Alena Paulíčková

Abstrakt

Zavedením eura sa u nás odstránili kurzové, transakčné, ako i rôzne administratívne náklady, od čoho možno očakávať ešte lepšie prepojenie Slovenska s trhmi v eurozóne. Pričom práve krajiny eurozóny patria k našim najvýznamnejším obchodným partnerom. Slovensku z pohľadu investorov momentálne naopak najviac chýba kvalitnejšia infraštruktúra a lepšia atmosféra v podnikateľskom prostredí. Veľký potenciál rozvoja vidno v oblasti služieb. V súvislosti s vysokým podielom automobilového a elektrotechnického priemyslu sa nemálo hovorí aj o vyššom stupni diverzifikácie v priemysle. Je potrebné stabilitu eura vnímať z dlhodobého pohľadu ako výhodu pri získavaní investorov.

Abstract

After implementation of Euro exchange different, transactional and different administrative costs have been removed what signals expectation of even better connection of Slovakia with the Euro zone markets. Exactly the euro-zone countries belong to our most important business partners. From the investors' point of view, Slovakia currently voids of higher quality infrastructure and better atmosphere in business environment. A big development potential is visible in services. In connection with a high rate of car and electrotechnical industries a lot is spoken about a higher level of diversification in the industry. It is necessary to perceive the Euro stability from a long period as an advantage to attract investors.

Kľúčové slová

Euro, investície, hospodársky rast, ekonomika, hospodárska kríza, nezamestnanosť.

Key words

Euro, investments, economic growth, economy, economic depreciation, unemployment.

1 Dopad krízy v Európskej únii

Kríza odhalila vnútri Európskej únie rozdiely v zaobchádzaní medzi východom a juhom. Dali by sa zhrnúť do záveru: Budeme teraz o to prísnejší na východ, o čo zhovievavejší sme boli predtým k juhu. V Paríži prevládala myšlienka, že Francúzsko kríze odolalo vďaka významnej úlohe štátu v ekonomike, zatiaľ čo najviac boli zasiahnuté krajiny na východe, ktoré podľahli sirénom hospodárskeho liberalizmu. Štáty strednej Európy odolávajú kríze lepšie ako západné. Najdôležitejšia krajina regiónu, Poľsko, je jediné v únii, ktoré nie je v recesii (rast 1,5 percenta v roku 2009). Na región dopadá kríza, za ktorú nie je zodpovedný.

Napriek tomu existuje skupina krajín, v prvom rade Maďarsko a Lotyšsko, ktoré po oslabení mien nedokážu splácať rakúske a škandinávске úvery nominované v eure. Tieto krajiny sa obrátili na Medzinárodný menový fond a prijali drastické úsporné opatrenia v rozsahu, ktoré sú na západe a hlavne na juhu Európy nepravdepodobné.

2 Ďalší prepád ekonomiky

Na druhej strane západná Európa liberálne pravidlá nemá ani zďaleka a ekonomika sa nie a nie prečistiť. Čo sa udialo doteraz? Prišla finančná kríza a banky a firmy boli v problémoch. Následne štáty do veľkej miery vykryli ich problémy (šrotovné, záchrana bánk, pomoc vybraným podnikom). Štáty však už boli riadne zadlžené aj predtým a týmto si dlh zvýšili. Po Grécku budú mať vážne problémy ďalšie štáty na juhu a bude to postupovať severnejšie. Peniaze z rôznych záchranných balíčkov sa pritom firmám pomaly mihajú a tie už musia siahnuť na radikálne racionalizačné opatrenia. Prepúšťať začnú najmä automobily, prvé lastovičky sú Fiat a Opel. Poznajúc fakty netreba byť veštcom na to, aby sa človek dovätpil, kam to bude smerovať. Otázka je skôr kedy. Dá sa predpokladať, že ďalší prepád príde na konci tohto leta.[1]

3 Euro na Slovensku

Zavedením eura sa u nás odstránili kurzové, transakčné, ako aj rôzne administratívne náklady, od čoho možno očakávať ešte lepšie prepojenie Slovenska s trhmi v eurozóne. Pričom práve krajiny eurozóny patria k našim najvýznamnejším obchodným partnerom. Slovensku z pohľadu investorov momentálne naopak najviac chýba kvalitnejšia infraštruktúra a lepšia atmosféra v podnikateľskom prostredí. Veľký potenciál rozvoja vidno v oblasti služieb. V súvislosti s vysokým podielom automobilového a elektrotechnického priemyslu sa nemalo hovoriť aj o vyššom stupni diverzifikácie v priemysle. Motorom vysokých rastov slovenskej ekonomiky v čase pred globálnou hospodárskou krízou boli práve automobi-

lový a elektrotechnický priemysel. Okrem týchto odvetví však netreba zabúdať ani na menšie investičné projekty.

Investície vo všeobecnosti prispievajú k poklesu miery nezamestnanosti, rastu životnej úrovne a spotreby zo strany domácností. To priťahuje a dáva priestor novým investorom, predovšetkým z oblasti poskytovania služieb. V konečnom dôsledku tak veľkí zahraniční investori vytvárajú pôdu aj pre príchod a rozvoj menších podnikov zameraných najmä na poskytovanie služieb, a to aj z domáceho prostredia.

Medzi krajiny, ktoré u nás za posledné roky preinvestovali najviac, patria Holandsko, Rakúsko a Nemecko. Ich podiel na celkových priamych zahraničných investíciách (PZI) od vzniku samostatnej SR predstavuje viac ako polovicu. Medzi nemeckých dôležitých investorov na Slovensku patria z dlhodobého hľadiska aj investori z Českej republiky, Talianska, Maďarska či Cypru. Absolútna väčšina, viac ako 85 % z celkového objemu PZI bola u nás alokovaná v podnikovej sfére, zvyšok v bankovom sektore. Najvýznamnejšie objemy boli pritom umiestnené do priemyselnej výroby, najmä výroby áut a elektroniky, energetického priemyslu a do finančného sprostredkovania. Zaujímavé investície boli však uskutočnené aj v oblasti obchodu či dopravy a telekomunikácií. Z regionálneho pohľadu bolo dosiaľ najviac zahraničných investícií, až dve tretiny, umiestnených v Bratislavskom regióne a naopak najmenej, necelé jedno percento, v Prešovskom kraji.[2]

Ešte nikdy v histórii samostatného Slovenska nezažila naša ekonomika taký prudký pád ako minulý rok, keď prišli o prácu desaťtisíce ľudí. To je horšia časť správ, ktoré priniesol Štatistický úrad. Detailnejší pohľad do jeho čísel z posledných mesiacov roka však už naznačil, že vďaka priemyslu sa ekonomika pomaly začína zviechať. Spomalil sa tiež nárast nezamestnanosti. V poslednom štvrtroku sme mali druhý najvyšší hospodársky rast v únii. To zmiernilo aj celkový pád ekonomiky.

Ak situáciu porovnáme s Českom, celoročne sme ťahali za kratší koniec. Česká ekonomika sa prepadla o 4,3 percenta a naša o 4,9 percenta. Na začiatku minulého roka sme zažili prudký pád, jeden z najvyšších v únii. Finiš sme však mali lepší ako Česi. Za vlnajším pádom je hlavne kríza, pre ktorú zahraničie od nás kupovalo menej tovarov ako predviani. Únia si vlni pohoršila v priemere o 4,1 percenta.

Tento rok by sme už znova mali rásť. Ministerstvo financií odhaduje, že o 2,8 percenta, čo je dvojnásobne rýchlejšie ako Česko. Pomôcť by nám pri tom mal rozbeh výstavby ciest. Pokles ekonomiky sprevádzalo zmrazenie a pokles platov a veľké prepúšťanie. O prácu prišlo vyše stotisíc ľudí a ich príjem radikálne klesol. Zamestnanosť sa znížila o vyše štyri percentá, teda najviac v histórii. Bez práce je dnes takmer 350-tisíc ľudí. V tomto roku by síce ekonomika mala rásť, no reálne platy podľa rezortu financií mierne poklesnú. Pribudnú aj nezamestnaní, pod nárast

ich počtu sa podpíše neistota. Priemysel v súčasnosti vyrába asi o sedem percent menej ako pred krízou, odvetvie však zamestnáva až o 21 percent ľudí menej. To naznačuje, že zamestnanci sú viac vyťažení a firmy reagujú na oživenie produkcie s omeškaním. Zlepšenie tak skoro nepríde. Nezamestnanosť začne klesať len mierne. Potrvá niekoľko rokov, kým sa dostane na úroveň roka 2008, keď sa kríza ešte len začínala.[3]

Rok 2009 môžeme nazvať rokom krízy. Po hypotekárnej bubline za veľkou mládkou sa začala prelievať aj na starý kontinent. Najviac zasiahla trh práce. Ľudia prichádzali o zamestnanie ako na bežiacom páse, za ktorým predtým pracovali. Zisky firiem podľa štatistikov poklesli o vyše 30 percent. Počet nezamestnaných presiahol číslo 324-tisíc. Zlosť, chudoba a zatrpknutie. Aj také dôsledky mala kríza pre mnohých. A neboli to iba tí „nešikovní a leniví“. Navyše vôbec nie je isté, či aj tento rok nenazveme neskôr krízovým. Je zrejmé, že kríza vyplavila na povrch krutú pravdu. Zrodila sa aj z nadprodukcie. Fabriky v prehnaných očakávaniach vytvorili také kapacity, ktoré sa ukázali ako nadbytočné. Laicky povedané, chceli vyrábať toľko a také produkty, ktoré by za normálnych okolností nikto nechcel. Svet je plný zbytočných firiem.

Je teda kapitalizmus systém, ktorý dokáže priniesť prosperitu? Ak chce svetová ekonomika prosperovať, krajiny by sa mali zamerať na to, čo zvládajú najlepšie a odstraňovať v spolupráci s inými svoje nedostatky. Politici by mali z očí zhodiť clony volebných období a pokúsiť sa urobiť kroky, ktorých ovocie môže dozrievať dlhšie. Vláda by sa mala sústrediť na inovácie a rozvoj vedy a školstva. Vzdelaní ľudia by sa stratit nemali. Len tí totiž pochopia, že kapitalizmus síce nie je prechádzka ružovou záhradou, ale všetko ostatné zlyhalo. Iba vzdelaný človek navyše môže vymyslieť niečo lepšie ako je kapitalizmus. Niečo menej utopické?[4]

Finančné bohatstvo slovenských domácností napriek dopadom hospodárskej krízy rastie. Domácnosti v minulom roku zareagovali na zhoršujúcu sa ekonomickú situáciu obmedzením spotreby a začali kumulovať úspory, ktoré v minulom roku v porovnaní s rokom 2008 vzrástli. Vyplýva to z analýzy UniCredit Bank, podľa ktorej síce príjem domácností v minulom roku poklesol, avšak domácnosti ešte viac obmedzili svoju spotrebu. Jedným z motívov takéhoto konania je skutočnosť, že Slováci neradi žijú na dlh. Domácnosti na Slovensku sú momentálne opatrnejšie v miňaní a preto kumulujú úspory, dokonca napriek narastajúcej nezamestnanosti.

Menšia ochota Slovákov žiť na dlh ako aj dlhodobo vysoká nezamestnanosť spôsobili, že finančné bohatstvo domácností dosiahlo v minulom roku 59 % hrubého domáceho produktu (HDP), čo je najmenej v porovnaní s ostatnými krajinami Visehrádskej štvorky. Analytici však upozorňujú, že pri takomto hodnotení je

potrebné brať do úvahy aj nefinančné bohatstvo reprezentované predovšetkým nehnuteľným majetkom. Slováci majú totiž oveľa viac bohatstva sústredeného v nefinančnom majetku. Obyvatelia Slovenska vlastnili podľa údajov z roku 2001 o 16 % viac bytových jednotiek ako v západnej Európe a až o 40 % viac ako napríklad v Českej republike. Podiel vlastného bývania dosiahol na Slovensku v spomínanom roku 66 %, kým priemer západnej Európy bol 57 %. S postupným rastom životnej úrovne na Slovensku by sa podľa Jána Tótha malo zvyšovať aj finančné bohatstvo. V správaní domácností neočakávame dramatické zmeny.

Analytici však zároveň upozorňujú, že Slováci majú síce v porovnaní s ostatnými krajinami menej úspor, avšak na druhej strane majú aj menej dlhov. Finančné záväzky domácností dosiahli na Slovensku vlani v priemere iba 22 % hrubého domáceho produktu, kým priemer krajín západnej Európy je na úrovni 59 % HDP. Slováci stále využívajú málo finančných produktov a držia príliš veľkú časť finančného bohatstva v hotovosti a bankových vkladoch. Príliš málo máme zastúpené podielové fondy. Slováci podľa záverov analýzy stále využívajú viac drahších spotrebných úverov a menej úverov na bývanie.[5]

4 Záver

Napriek dočasnej konkurenčnej výhode okolitých krajín pri oslabení ich mien v minulom roku treba práve stabilitu eura vnímať z dlhodobého pohľadu ako výhodu pri získavaní investorov. Vysoká kolísavosť mien okolitých krajín môže byť totiž určitým symbolom nestability a teda negatívom v očiach investorov pri rozhodovaní o vstupe do danej krajiny. Proti kolísavosti meny sa investor (podnikateľ) síce môže zabezpečiť, ale toto zabezpečenie znamená pre neho náklady navyše.

Literatúra

- [1] *Kríza udrela na štáty – Pôjdeme z kopca.* Dostupný z WWW: <<http://blog.etrend.sk>>
- [2] *Dane a euro sú našimi výhodami.* Dostupný z WWW: <<http://finweb.hnonline.sk>>
- [3] *Ekonomika padla, ale začína rásť.* Dostupný z WWW: <<http://ekonomika.sme.sk>>
- [4] *Zdochni kapitalizmus?* Dostupný z WWW: <<http://hnonline.sk>>

- [5] *Finančné bohatstvo Slovákov napriek kríze rastie*. Dostupný z WWW: <<http://ekonomika.aktuality.sk>>

doc. JUDr. Alena Paulíčková, PhD.

Vysoká škola v Sládkovičove
Fakulta práva Janka Jesenského
Fučíkova 269
925 21 Sládkovičovo
alena.paulickova@vssladkovicovo.sk

Příspěvek k usnadnění návratu do zaměstnání

The Contribution for Convenience of Return to Work

Jaroslava Pavelková, Miroslav Doležal

Abstrakt

Příspěvek představuje Evropský grant „JobTool“, řešený v roce 2009 na Bankovním institutu vysoká škola, a. s. v Praze, jehož smyslem byla příprava metodiky pro pracovníky úřadů práce v České republice v podobě deseti modulů, které umožní systematictější práci s nezaměstnanými, hledajícími práci. Pomáhá jim překonávat jejich psychické handicapy a podporuje jejich schopnosti pro získání nového pracovního místa a úspěšného zapojení do pracovního procesu.

Abstract

The contribution introduces European grant “JobTool”, solved in 2009 at the College of Banking in Prague, whose purpose was to prepare methodology for staff member at the Employment offices in the Czech Republic in presentation of ten program units, which can enable more systematically work with unemployed people, seeking jobs. This helps them to overcome their mental handicaps and support their competences for obtaining new working station and successful engagement to procedure.

Klíčová slova

Nezaměstnanost, hmotná zabezpečení v nezaměstnanosti, mezinárodní grant „JobTool“.

Key words

Unemployment, material security in unemployment, international grand “JobTool”.

1 Úvod

Jedním z nevyhnutelných průvodních jevů fungování společenských systémů založených na tržní ekonomice je nezaměstnanost, která svým rozsahem následně působí na ekonomickou úroveň státu a ovlivňuje jeho celkovou společenskou situaci. V současné době světové finanční a hospodářské krize se tento jev mnohdy bohu-

žel dotýká především lidí, kteří pracovat chtějí a rádi by získali práci podle vlastní představy. Neřešitelná situace nastává v této otázce především pro starší a zdravotně postižené jedince, nové absolventy škol, matky s malými dětmi, občany propuštěné z výkonu trestu, lidi společensky nepřizpůsobivé (žebračky, bezdomovce), rómské etnikum, imigranty a osoby, u kterých se kumuluje více znevýhodnění.

2 Práce jako integrální součást života

Práci je možné definovat jako cílevědomou lidskou činnost směřující k vytváření materiálních a duchovních hodnot, která hraje v životě každého člověka důležitou pozici (Sekot 2002, 108). Práce je rovněž výrazem sociálního postavení jedince, jeho osobní identitou, pramenem sociálních kontaktů. Vytváří sociálně orientační rámec individuální sebereflexe a sebehodnocení. Je místem, kde je možné vést rozhovory, střetávat se s jinými lidmi, uzavírat přátelství. Splňuje i důležitou podmínku důstojné existence a přináší materiální užitek. Z pohledu životní dráhy určuje začátek i konec ekonomické aktivity lidí (Buchtová 2001, 81) a ukazuje obecně platné hodnoty nejen těm, kteří pracují, ale i těm, které nejprve vychováváme – dětem (problematika ztotožnění, napodobování a osobního příkladu). Navíc je považována za základní jednotku časové struktury dne i života. Práce se stává nezastupitelnou integrální součástí plnohodnotného života jedince.

3 Současná situace nezaměstnanosti v České republice

Nezaměstnanost, jako typický jev transformujících se ekonomik ve střední a východní Evropě, se stává v současné době aktuálním problémem pro mnohé obyvatele v České republice. Podle Mezinárodního úřadu práce (ILO) je možné vymezit nezaměstnaného jako osobu, která je v daném okamžiku bez práce, hledá ji a je připravena okamžitě práci přijmout a začít okamžitě pracovat (Sekot 2002, 110). Z psychologického a sociologického pohledu je význam placené práce nenahraditelný (individuální, celospolečenský, přínos peněz, vklad do osobního rozvoje a zdokonalování dovedností, časová skladba rozvrhu dne a života, sociální kontakty, sociální pozice aj.). Nezaměstnanost sebou nese téměř vždy určitou ztrátu sociálního statusu, který je provázán se socioprofesní strukturou.

Podle Integrovaného portálu MPSV¹, nezaměstnanost se v roce 2009 po říjnovém propadu na 5,2 procenta vrátila na hodnotu 5,3 %, kterou si držela několik měsíců. Počet lidí bez práce, kteří mohli bezprostředně nastoupit do zaměstnání se zvýšil na 300 237 osob. Počet volných pracovních míst oproti říjnu klesl o 18 817 na 111 307 míst. Je to o 29 973 pracovních příležitostí méně než v listopadu 2008. Firmy ale kvůli finanční krizi hlásily stop-stav. Nejvíce volných míst ubylo na jihu

¹ [http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/esf/programove_obdobi_2007-2013\[10-03-17\]](http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/esf/programove_obdobi_2007-2013[10-03-17])

Moravy. Zaměstnavatelé zde v listopadu nabízeli o třetinu méně volných míst než v říjnu. Meziměsíční nárůsty byly ovšem zejména v prosinci a lednu velké vzhledem k sezónním faktorům. **Na jedno volné místo bylo 15 potenciálních uchazečů (únor 2010 je to již 18,2, což je nová nejvyšší úroveň v historii České republiky).** Pro rok 2010 se očekávala průměrná míra nezaměstnanosti zvýšená na 6,3 %. Skutečnost předčila očekávání a vývoj trhu práce se pohyboval nad očekávání analytiků: consensus forecast nezaměstnanosti byl v únoru 2010 na úrovni 9,7 % (vliv sezónnosti, zánik řady pracovních míst se smlouvou na dobu určitou aj.). Míra nezaměstnanosti žen vzrostla na 10,6 %, u mužů se zvýšila relativně více, na 9,3 %. Počet nezaměstnaných se v únoru zvýšil na 574 000, tedy o 6,5 % více než v prosinci 2009. I přes dynamický růst nezaměstnanosti zůstává Česká republika mezi zeměmi s nižšími úrovněmi v rámci EU (harmonizovaná míra nezaměstnanosti České republiky činila v prosinci 2009 8,0 %, přitom průměr v EU-27 se pohyboval na 9,5 %).

4 Hmotné zabezpečení v nezaměstnanosti

S nezaměstnaností se objevila potřeba materiálně zabezpečit formou finanční podpory lidi, kteří přechodně, a ne vlastní vinou, o práci přišli. V návrhu Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky (říjen 2008, platné dosud) se počítá se změnou procentní sazby poskytování podpory v nezaměstnanosti a s ní související zkrácení podpůrčí doby. Po dobu prvních dvou měsíců bude poskytována podpora ve výši 65 % průměrného měsíčního výdělku dosaženého v posledním zaměstnání, po dobu dalších dvou měsíců ve výši 50 % a po zbytek podpůrčí doby ve výši 45 %. Podpůrčí doba se zkracuje o 1 měsíc. To znamená, že do 50 let bude činit 5 měsíců, mezi 50 až 55 lety 8 měsíců a nad 55 let 11 měsíců. Tato právní opatření by podle zmíněného ministerstva měla lépe motivovat uchazeče o zaměstnání, aby se v co možná nejkratší době opětovně začlenili na trhu práce. Mezi další hmotná zabezpečení, poskytovaná státem patří např. **minimální mzda**² (8 000 Kč), **životní minimum**³ (pro jednotlivce 3 126 Kč), **existenční minimum**⁴ (2 020 Kč), **příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc**⁵.

Zvládání situace záleží jen na individuálním přístupu jednotlivce a psychologických možnostech jeho samého. Jde např. o konstruktivní adaptace vzhledem k vzniklé psychologické zátěži; věk – rozdílnosti v pocíťování odpovědnosti k nejbližšímu okolí

² [http://www.pracovni-smlouva.cz/minimalni-mzda-2010\[10-03-17\]](http://www.pracovni-smlouva.cz/minimalni-mzda-2010[10-03-17])

³ [http://www.mpsv.cz/cs/3213\[10-03-17\]](http://www.mpsv.cz/cs/3213[10-03-17])

⁴ [http://www.zivotni-minimum.cz/\[10-03-17\]](http://www.zivotni-minimum.cz/[10-03-17])

⁵ [http://portal.mpsv.cz/soc/hn/obcane/zivobyti\[10-03-17\]](http://portal.mpsv.cz/soc/hn/obcane/zivobyti[10-03-17])

z pohledu aktuálního věku; pohlaví - problematika žen v péči o rodinu; dosažená kvalifikace – nekvalifikovaní snadněji přicházejí o práci a obtížněji ji nacházejí; zkušenosti jedince; profesně úzce specializovaní aj. Vynechat nelze ani finanční možnosti nezaměstnaného, jeho sociální a rodinná opora. Nezaměstnanost snáze překonávají ti, kteří v ní spatřují novou výzvu ke změně životního stylu (Buchtová 1999, s. 107).

5 Možná řešení nezaměstnanosti

Pomoc nezaměstnaným je v první řadě věnována na úřadech práce (pracovně profesní a psychologické poradenství). Zde jsou nabízeny mimo jiné i kvalitní poradenské aktivity do kterých může být uchazeč zařazen. V současné době se jedná např. o **Job club**, který spočívá v poradenském programu zaměřeném na techniku vyhledávání zaměstnání. Pracovní diagnostika zahrnuje poradenské činnosti ověřující předpoklady účastníků poradenství k pracovnímu uplatnění a k možnosti dalšímu vzdělání. Dobré výsledky přináší i tzv. Bilanční diagnostika, která se zabývá komplexním posouzením schopností a možností účastníka poradenství v návaznosti na jeho pracovní uplatnění při využití jak individuální, tak skupinové formy poradenství⁶.

V současné době v České republice může pomoci lidem vyhledávajícím pracovní příležitost nový tzv. **Národní individuální projekt ministerstva práce a sociálních věcí** – poradenství a cílená rekvalifikace (Individuální projekt OP LZZ – oblast podpory 2.1 Aktivní politika práce/Posílení aktivních politik zaměstnanosti)⁷. Pomoc je orientována na vybrané profese, které v dané době těžko nacházejí uplatnění ve svém oboru (v současné době např. skláři, malíři porcelánu, keramici). Spočívá v placené formě poradenského kurzu voleného podle potřeby nezaměstnaného. Jedná se o poradenství pro volbu nového povolání a pro volbu vhodné rekvalifikace („Aktivně do práce“)⁸.

I pro zaměstnavatele jsou zde projekty, které by měly být využívány např. projekt „**Vzdělávejte se!**“ je určen pro zaměstnavatele, kteří v důsledku hospodářské recese museli nebo budou muset omezit výrobu ve svých provozech⁹.

Otázka nezaměstnanosti je tak aktuální, že se její problematikou a návrhy řešení začínají zabývat i instituce, pro které tato problematika není až tak prioritní. Konkrétním příkladem je Evropský grant „JobTool“ řešený na Bankovním institutu vysoká škola, a. s. (BIVŠ) v Praze. BIVŠ se zapojuje do evropských grantů již něko-

⁶ http://www.strukturalnifondy.info/data/vyzva_OPLZZ_2-1b.pdf[10-03-17]

⁷ http://portal.mpsv.cz/sz/local/pm_info/esf/aktivne[10-03-17]

⁸ http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/esf/projekty/vzdelavejte_se[10-03-17]

⁹ <http://puls.bivs.cz>[10-03-17]

lik let. V minulosti se účastnil na vytváření e-learning aplikace „Virtuální evropské bankovní školy“ (projekt VEBS) ve spolupráci s kolegy z Rumunska, Bulharska, Polska, Slovenska a Itálie. V projektu „On-line Training in Securities“ spolupracoval s bulharskými, řeckými a italskými kolegy. Právě dobré kontakty a zkušenosti z mezinárodní spolupráce přivedly BIVS i k účasti na projektu „JobTool“ (2009)¹⁰. Smyslem projektu byla pomoc pracovníkům úřadů práce při vyhledávání pracovních příležitostí pro lidi se sníženou schopností zaměstnanosti. Základem se stala metodika vypracovaná slovinskou společností KADIS z Lublaně, která umožňuje systematictější práci s nezaměstnanými, hledajícími práci. Pomáhá jim překonávat jejich psychické handicapy a podporuje jejich zapojení do návratu do pracovních činností. Základem úspěchu bylo zkoumání specifických podmínek jednotlivých zemí, kulturních, legislativních a dalších rozdílů, které vytvářejí rámec specifických vstupních údajů v každé participující zemi. Přístupy byly uplatňovány diferencovaně, s přihlédnutím ke zmíněným rozdílům, aby bylo dosaženo co nejlepších výsledků v zařazování takto handicapovaných jedinců do pracovního procesu. Zmíněná metodika byla precizována v podobě 10 manuálů (např. Sebevědomí, Příležitostné povědomí, Stanovení cílů, Dovednosti pro hledání zaměstnání, Osobní rozvoj, Elektronická příprava žádostí o zaměstnání, Pohovor, První dny v zaměstnání atd.). Využívá smíšený vzdělávací přístup, jež v sobě slučuje docházkové školení s vybranými rysy e-learning, zastřešené speciálně navržným studijním postupem. Jeho evaluace byla prakticky ověřena na Pracovním úřadu práce v Karlových Varech. Výsledky vedly k tomu, že grant byl hodnocen jako jeden z nejúspěšnějších v rámci Evropské unie. Užitečnost projektu „JobTool“ se ukázala jako nosná a aktuální především v období současné finanční a hospodářské krize. Obecně se neočekával celkový dramatický růst nezaměstnanosti, která dále ztěžuje postavení ohrožených skupin na trhu práce. Na výše zmíněném programu se podíleli pracovníci čtyř kateder, které byly na řešení této problematiky zainteresovány. Sociální aspekty grantu pomáhali řešit kolegové z Katedry ekonomických a sociálních věd; právní otázky se konzultovali s kolegy z Katedry práva; podnikový vstup zabezpečila Katedra managementu firem a institucí; sociálně-antropologický přístup připravili kolegové z Katedry ekonomiky a managementu zdravotních a sociálních služeb. V současné době je k dispozici pro úředníky na pracovních úřadech a vlastní uchazeče o zaměstnání. Z důvodu omezeného počtu stran příspěvku na konferenci zájemce o tuto aktivitu odkazujeme na internetovou adresu www.jobtool.bg, kde je v plném znění představený mezinárodní grand k dispozici.

6 Závěr

Pro celospolečenské zlepšení otázky nezaměstnanosti je nutné provádět aktivní politiku zaměstnanosti (úřady práce; agentury, které pomáhají aktivně vyhledávat zaměstnání na základě vzdělání, schopností, znalostí, fyzického a psychického stavu uchazeče aj.). Důležité je vytváření nových pracovních příležitostí (např. veřejně prospěšné práce organizované obcemi, které slouží k zachování pracovní aktivity hlavně pro nekvalifikované uchazeče; zřizování chráněných pracovišť pro osoby se změněnou pracovní schopností, pro lidi těžce zdravotně postižené, retardované či vyloučené ze společnosti svojí nepřizpůsobivostí apod.). Dalším řešením je finanční podpora společensky účelných pracovních míst, absolventské praxe a cílené rekvalifikace pro lepší uplatnění na trhu práce. Přínosem jsou i jednotlivé řešené granty, které přináší speciální metodiky (představený mezinárodní grand „**JoobTool**“), které pomáhají pracovníkům na úřadech práce s klienty při vyhledávání pracovních příležitostí. Již ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojených národů (1948) v článku 23, odstavec 1 je uvedeno: „Každý člověk má právo na práci, svobodnou volbu povolání, přiměřené a uspokojivé podmínky, jako i na ochranu proti zaměstnavateli“.

Literatura

- [1] BUCHTOVÁ, B. Sociální psychologie nezaměstnanosti. In *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha : Grada, 2001. s. 81–111. ISBN 80-247-0042-5.
- [2] SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno : Paido, 2002. 142 s. ISBN 80-7315-021-2.
- [3] Vyhláška ministra zahraničních věcí číslo 30/1947 Sb. ze dne 16. ledna 1947 o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci, konané v San Francisku.

RNDr. Jaroslava Pavelková, CSc.

Bankovní institut vysoká škola, a. s.

Nárožní 2600/9

158 00 Praha 5

jpavelkova@bivs.cz

MUDr. Miroslav Doležal

Bankovní institut vysoká škola, a. s.

Nárožní 2600/9

158 00 Praha 5

mudrdolezal@bivs.cz

Výkonnost organizací jako garance jejich bezpečnosti

Efficiency of Organizations as Guarantee of their Safety

Radka Pešková

Abstrakt

Výkonnost je pojem, se kterým se dnes v ekonomických disciplínách setkáváme stále častěji. Zcela logicky je výkonnost spojována se sektorem podnikatelským, kde jsou pro měření výkonnosti firmy používány především finanční instrumenty, ale také celá řada nefinančních nástrojů. Aktuálně je zcela opodstatněné zabývat se měřením výkonnosti organizací i v sektoru neziskovém, a to jako významné součásti národního hospodářství. Rozdílnost používaných metod v sektoru ziskovém a neziskovém vyplývá z podstaty obou sektorů. Management organizací pak s ohledem na význam a rozsah používaných metod a nástrojů měření firemní výkonnosti využívá získané výstupy k eliminaci rizik a zajištění firemní bezpečnosti.

Abstract

Efficiency is conception we meet in economic discipline today more and more often. Quite logical is efficiency connected with entrepreneurial sector where are used for measurement of efficiency especially financial instruments and also a lot of non-financial implements. Actually is really well-founded to concern in measurement of efficiency of organizations in non-profit sector as the important part of our economy. Difference of used methods in profit and non-profit sector is given with base of both sectors. Management of organizations then included importance and range of used methods and instrument for measurement of the firm efficiency exploits obtained goals for risk reduction and for ensurance of firm's security.

Klíčová slova

Výkonnost, měření výkonnosti, ziskový sektor, neziskový sektor, nástroje měření výkonnosti.

Key words

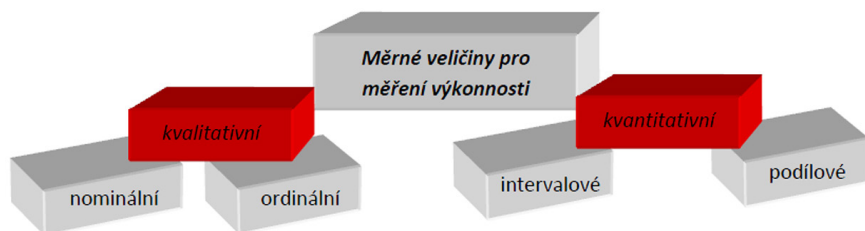
Efficiency, Measurement of Firm's Efficiency, Profit Sector, Non-profit Sector, Instruments for Efficiency Measurement.

1 Principy měření výkonnosti

Výkonnost je téma, se kterým se v současném ekonomickém prostředí setkáváme dnes velmi často, a to ve vztahu k ekonomické krizi, ve vztahu k výkonnosti celé ekonomiky, ve vztahu k výkonnosti organizace, ale i k výkonnosti každého z nás. Výkonnost je těsně propojena na výsledky činnosti podnikatelských (ziskových) i nepodnikatelských (neziskových – státních i nestátních) subjektů. Výkonnost jako téma široké zahrnuje problematiku řízení, měření a vyhodnocování. Optimální řízení výkonnosti organizací ziskových i neziskových pracuje s měřením a vyhodnocování vhodných ukazatelů. Měření výkonnosti podniku není tedy pouze nástrojem umožňujícím popsat podnikovou výkonnost, ale současně představuje nástroj, jehož vhodným či špatným využitím je možné pozitivně či negativně působit na chování a jednání těch osob, které mohou průběh zkoumané činnosti ovlivnit.[1]

1.1 Měrné veličiny a uživatelé informací

Zjištění úrovně výkonnosti organizace je však možné zajistit pouze prostřednictvím vhodně volených měrných veličin. Jejich typologie je znázorněna na následujícím obrázku 1.

Obrázek 1 – Typologie měrných veličin pro měření výkonnosti

WAGNER, Jaroslav. *Měření výkonnosti*. Praha: Grada Publishing, a. s. 2009. 43 s. ISBN 9788024729244.

Kdo jsou uživatelé informací o výkonnosti je další důležitou součástí procesu zjišťování výkonnosti organizace. Zjednodušeně řečeno se jedná o všechny, kdo mají zájem se o výkonnosti organizace dozvědět nějaké informace. Jedním z možných způsobů je rozlišení dvou skupin uživatelů, a to externí uživatelé informací a interní uživatelé informací. V neposlední řadě nezbytnou součástí při hodnocení výkonnosti organizací je třeba vybrat vhodnou metodu měření s ohledem na kategorii sektoru – ziskový či neziskový.

2 Hodnocení výkonnosti organizací ziskového a neziskového sektoru

2.1 Specifika neziskového sektoru

Zcela logicky je výkonnost spojována se sektorem podnikatelským, kde jsou pro měření výkonnosti firmy používány především finanční instrumenty, jako jsou nástroje finanční analýzy, VBM (Value Based Management), bankrotní, bonitní modely, ale také celá řada nefinančních nástrojů, BSC (Balanced Scorecard), strategické mapy, atd. Finanční analýza patří k poměrně propracovaným součástem finančního řízení, avšak je pravdou, že implicitně se předpokládá její užití pro ziskově orientované firmy soukromého tržního sektoru. [2] Aktuálně je však zcela opodstatněné zabývat se měřením výkonnosti organizací i v sektoru neziskovém, a to jako významné součásti národního hospodářství. Nezisková organizace, která se orientuje na výkonnost, dnes řeší následně problémy týkající se inovační strategie, kvality a dodržování norem a optimální skladby dodavatelů a služeb obdobným způsobem jako organizace zisková. Inovační strategie neziskové organizace je založena např. na zavedení nepřetržitého obchodního modelu inovačních procesů, který je definován jako kombinace sedmi elementů „kdo, co, kdy, proč, kde, jak a kolik“. Výsledkem implementace opakujícího se obchodního modelu inovačních procesů je zlepšení konkurenceschopnosti a tržního postavení identifikovaných organizací.[3] V konečném důsledku je pak výsledkem zlepšení výkonnosti neziskové organizace. Nicméně tyto tržní principy jsou praktikovány v rozvinutých zemích, neboť tak zajišťují konkurenceschopnost organizací, efektivní uspokojování zákaznických potřeb a zvýšení tak výkonnosti organizací. Proces marketizace neziskového sektoru má svoje specifika, daná odlišností tohoto sektoru. Jeho prvořadým cílem není realizace zisku, ale naplnění poslání sektoru. Strategické řízení, řízení změn, koncepce a řízení podpůrných procesů (správa finančních zdrojů, materiálních, lidských, informačních a komunikačních) tak tvoří hlavní manažerské činnosti v neziskových organizacích. Jedním z nástrojů hodnocení výkonnosti organizací veřejného sektoru je i méně známý model CAF (Common Assessment Framework - společný hodnotící rámec), který poskytuje sebehodnotící rámec s podobnou koncepcí jako u základních modelů TQM a zejména EFQM. Je však speciálně vytvořen pro organizace veřejného sektoru s přihlédnutím k jejich odlišnostem. Aplikace tvorby marketingové strategie, zohledňující principy filozofie TQM, je také výchozím podkladem pro uplatňování strategie udržitelného rozvoje. [4] Všechny tyto informace, pojetí a přístupy si kladou za úkol zvýšení výkonnosti v neziskové organizaci.

2.2 Metody měření výkonnosti organizací a jejich použitelnost

Při měření výkonnosti lze aplikovat celou řadu metod, které lze rozlišit dle úrovně podrobnosti měřítek na syntetické (odrážejí všechny stránky výkonnosti zkoumaného objektu) a analytické (koncentrace pouze na určitou dílčí stránku výkonnosti zkoumaného objektu). Ne všechny metody jsou však použitelné jak v sektoru ziskovém, tak v sektoru neziskovém. Základní přehled metod měření výkonnosti je uveden v tabulce 1.

Tabulka 1 – Metody měření výkonnosti

Ziskový sektor	Neziskový sektor
Hospodářský výsledek	Hospodářský výsledek
Finanční analýza	Finanční analýza
Bonitní modely	Bonitní modely
Bankrotní modely	Bankrotní modely
Value Based Management	–
Nefinanční indikátory	Nefinanční indikátory
Komponentní analýza	Komponentní analýza
Kauzální analýza	Kauzální analýza
Pyramidový rozklad rentabilních ukazatelů	Pyramidový rozklad rentabilních ukazatelů
TQM, EFQM	CAF (Common Assessment Framework)
BSC (Balanced Scorecard)	BSC (Balanced Scorecard)

Zdroj: vlastní zpracování

3 Výkonnost organizace jako garance bezpečnosti a eliminace jejich rizik

Výkonnost organizace a její hodnotový řetězec ovlivňují vnější a vnitřní faktory, jež můžeme hodnotit jako riziko. Riziko je klíčovým faktorem, který ovlivňuje úspěšnost organizace. Řízení, měření a vyhodnocování výkonnosti s využitím výše uvedených metod znamená eliminaci rizik a garanci vyšší bezpečnosti organizace. Riziko, které je organizací neovlivnitelné – systematické (přírodní katastrofy, politické režimy, ...) představuje z hlediska existence organizace jistou hrozbu. Vedle toho však organizace může ovlivňovat tzv. riziko nesystematické, které v rovině podnikatelské je zejména provozního charakteru nebo nestabilita organizace. V rovině finanční pak ohrožuje organizaci zejména platební neschopnost a zadlu-

žení. Nástroje pro měření výkonnosti tak pomáhají ve firmách zavést kontrolní režimy, která působení rizik do jisté míry eliminují.

Závěr

Strategickým nástrojem řízení organizací je měření její výkonnosti. Snahou každé organizace by měla být identifikace faktorů ovlivňujících celkovou výkonnost a seznámení se s možnostmi měření prostřednictvím finančních či nefinančních indikátorů. Výsledky měření je pak vhodné zahrnout do hodnotícího rámce organizace, a to jako základního nástroje jejího řízení. Takto akceptované výsledky měření organizacemi ziskového i neziskového sektoru pak eliminují rizika a stávají se nástrojem garance bezpečnosti organizací.

Literatura

- [1] WAGNER, Jaroslav. *Měření výkonnosti.*, Praha: Grada Publishing, a. s. 2009. 19 s. ISBN 9788024729244.
- [2] KRAFTOVÁ, Ivana. *Finanční analýza municipální firmy.*, Praha: C.H.Beck. 2002. 23 s. ISBN 80-7179-778-2.
- [3] MITCHEL, D., COLES, C., *Establishing a Continuing Business Model Innovation Process*, Volume 11 Issue 1.5 January 2004, online dostupné <http://www.refresh.com/!dmcccontinuing.html>
- [4] PODSKLÁN, A.: *Uplatnění TQEM v marketingové strategii podniku*, 1. vydání Praha Management Press 2003 Moderní řízení ročník XL číslo 2, Praha: Economia, a. s., 2005, s 23. ISSN 0026-8720.

Ing. Radka Pešková Ph.D.

Vysoká škola ekonomie a managementu, o. p. s.
Katedra podnikové ekonomiky
Nárožní 2600/9a
158 00 Praha 5
radka.peskova@tiscali.cz

Některá vybraná hlediska kybernetické kriminality

Some Selected Standpoints of Cyber Crime

Josef Požár

Abstrakt

Článek se zabývá vybranými aspekty kybernetické kriminality. Jedná se zejména o právní, ontologickou a kriminalitickou problematiku. Tyto projevy významně ovlivňují průběh vyšetřování tohoto fenoménu.

Abstract

This article deals with selected aspects of cyber crime. The author discusses especially the legal, ontological and criminalistic problems. These issues significantly influence the course of investigation of this phenomenon.

Klíčová slova

Kybernetická kriminalita, ontologie, právní aspekty, vyšetřování kybernetické kriminality.

Key words

Cyber crime, ontology, law aspects, investigation of cybercrime.

1 Úvod

Prudké rozšíření nových informačních a komunikačních technologií dalo vzniknout více druhům kybernetické kriminality, která ohrožuje nejen důvěrnost, integritu či dostupnost počítačových systémů, ale také bezpečnost kritické infrastruktury. Při boji s touto kriminalitou čelí vyšetřovatelé, státní zástupci i soudci řadě složitých forenzních problémů. Je to zčásti proto, že digitální procesy vznikly v souvislosti s nehmotnou a přechodnou povahou digitálních důkazů. Kromě toho vyžaduje účinné vyšetřování a stíhání kybernetické kriminality často sledování kriminálních aktivit prostřednictvím řady různých poskytovatelů internetu, v některých případech i mimo hranice daného státu, což může vést ke složitým problémům, které se týkají pravomoci a suverenity.

Cílem tohoto příspěvku je informovat čtenáře o vybraných aspektech kybernetické kriminality, konkrétně se to týká ontologie vyšetřování kybernetické kriminality, právních hledisek podle nového trestního zákoníku, platného od 1. 1. 2010.

2 Pojem kybernetické kriminality

Definice kybernetické kriminality se mění s vývojem technologií a změnami možností výpočetní techniky jako takové. V dříve se používal termín počítačová kriminalita, kterou odborníci chápali jako *páchání trestné činnosti, v níž figuruje určitým způsobem počítač jako souhrn technického a programového vybavení včetně dat, nebo pouze některá z jeho komponent, případně větší množství počítačů samostatných nebo propojených do počítačové sítě, a to buď jako předmět této trestné činnosti, ovšem s výjimkou majetkové trestné činnosti, nebo jako nástroj trestné činnosti*.

V poslední době se prosazuje spíše termín kybernetická kriminalita, která v sobě zahrnuje počítačovou kriminalitu, ale také některé další aspekty jako informační a komunikační technologie, jako útoky na softwarové a hardwarové zařízení. Do kybernetické kriminality náleží takové fenomény, které se zabývají mobilními technologiemi a útoky proti nim. Stručně řečeno, sem patří takové skutky, které se týkají *skutečnosti, že trestný čin má vztah k software, k datům, resp. uloženým informacím*, nebo šířeji k informačním a komunikačním technologiím. Důvodem tohoto posunu je prolínání výpočetní techniky s komunikačními technologiemi a nabalování dalších aktivit na dosud poměrně úzce vymezenou oblast výpočetní techniky.

Jirovský¹ definuje kybernetickou kriminalitu velice obecně, kdy jí rozumí takovou činnost, kterou je porušován zákon nebo je v rozporu s morálními pravidly společnosti. Dále uvádí, že tato kriminalita může být namířena proti počítačům, jejich hardware, software, datům, sítím apod., nebo v ní vystupuje počítač pouze jako nástroj pro páchání trestného činu, případně počítačová síť a k ní připojená zařízení jsou prostředím, v němž se taková činnost probíhá.

Pachatelé kybernetické kriminality pracují v globálním prostředí, v kyberprostoru. Kybernetika je multioborová věda, která se zabývá systémy komunikace a řízení v živých systémech, organizacích a strojích². Termín **kyberprostor** (anglicky cyberspace) se používá pro označení virtuálního světa vytvářeného moderními technologiemi (počítači, telekomunikačními sítěmi apod.) paralelně ke světu „reálnému“.

¹ JIROVSKÝ, Václav. *Kybernetická kriminalita*. Praha : Grada, 2007, s. 19.

² WIENER, Norbert. *Kybernetika neboli řízení a sdělování v živých systémech a strojích*. Praha : Academia 1960.

Kybernetický prostor je tedy virtuální svět vytvořený moderními informačními a komunikačními prostředky.

Za kyberprostor se označuje v podstatě umělé prostředí, metaforický prostor, ve kterém probíhá online komunikace mezi počítači. Výměna dat mezi počítačovými sítěmi a servery tak může být popisována jako procházka kyberprostorem.

3 Ontologické aspekty kybernetické kriminality

Oblast vyšetřování kybernetické kriminality se stále vyvíjí³. Vznikají nové přístupy i metody vyšetřování této kriminality, které mohou být velmi prospěšné nejen znalcům, ale i policistům – vyšetřovatelům. Ti se setkávají s touto trestnou činností v počátečních fázích. Na druhé straně to vyžaduje stále rostoucí potřebu adekvátních definic a postupů dalšího rozvoje této problematiky. Týká se to zejména oblasti uvnitř profesionálního prostředí, certifikací a/nebo tvorby studijních programů. Je tedy nutné vytvořit jednotný vzor metodiky a metodologie vyšetřování kybernetické kriminality. Obsah této části uvádí ontologický model vyšetřování za účelem nalezení korektních vrstev pro specializaci, certifikaci a vzdělávání v oblasti vyšetřování kybernetické kriminality. Získání velmi malého množství dat nebo dokonce informace může usnadnit dosažení cíle vyšetřování, i když tyto informace a data byla v průběhu vyšetřování změněna. To podtrhuje důležitost vytvoření metody pro korektní stanovení úrovně vzdělání, certifikace a specializace. Tato ontologie je základem pro další diskusi pro zkoumání dané problematiky a může být také použita při tvorbě studijních plánů a vzdělávacích materiálů různé úrovně.

Původně je tento termín odvozený z filozofie, kde ontologie je podle GRUBERA⁴ chápána jako systematický popis existence, jsoucna. Svátek⁵ uvádí pojem ontologie, kde popisuje pojem ontologie v informatice, který je spíše jen volně spjat s filosofickým pojmem ontologie. Ve filosofii se ontologie chápe jako soubor nauk o „bytí“, popřípadě jako univerzální soustava znalostí popisující objekty, jevy a zákonitosti světa „tak jak je“, tj. maximálně nezávisle na lidském usuzování o něm. Ontologie jako předmět praktického *ontologického inženýrství*, tj. jako „informační artefakt“, je do jisté míry odvozena z druhé možnosti: popisuje to, co „existuje“ a může být tudíž reprezentováno v informačním resp. znalostním systému.

Ontologie se používají v umělé inteligenci, sémantickém webu, softwarovém inž-

³ POŽÁR, Josef. Ontologie forenzních přístupů k vyšetřování kybernetické kriminality *In Sborník z 2. mezinárodního kongresu dne 11. – 12. 3. 2008 Interop-Soft Protect*. Brno : Univerzita obrany, 2008, CD, 13 s. ISBN 978-7392-023-4

⁴ GRUBER, Tom. What is an Ontology? 2006, cit. [10.2.2007], URL:<<http://www.ksl.stanford.edu/kst/what-is-an-ontology.htm>>

⁵ SVÁTEK, Vojtěch. Ontologie a web. Praha : VSE, [2008] [cit. 2008-02-17]. Dostupný z WWW: <<http://nb.vse.cz/~svatek/rzzw/wie.pdf>>

nýrství a systémovém inženýrství jako datový model reprezentující určitou znalost nebo její část. Datový model ontologie obecně obsahuje čtyři typy prvků: jedince, třídy, atributy a vazby.

Ontologie vyjadřuje explicitní popis určité problematiky. Proto též ontologie kybernetické kriminality popisuje formální a deklarativní reprezentaci, která obsahuje glosář (definici pojmů) a tezaurus (definici vztahů mezi jednotlivými pojmy). Ontologie je slovníkem, který slouží k uchovávání a předávání znalostí a systematiky, jež se týká problematiky i kybernetické kriminality.

Hlavní oblasti v tomto modelu se dělí na užité *technologie a profese*. Při zkoumání hlavních témat specializace, certifikace a vzdělání mohou být využita všechna významná témata v nižších vrstvách. Profesní stránka se zaměřuje na jisté profesní speciální oblasti týkající prosazování zákonů, bezpečnosti i soukromí v oblasti vzdělávání. Technologie se dále dělí na *hardware a software*. Toto dělení je logické, protože se zaměřuje na techniky a nástroje forenzního vyšetřování. Souvisí to s profesní stránkou a zasahuje do oblasti zákona, akademického světa, bezpečnosti a soukromého sektoru.

Tyto oblasti se podle Rogerse⁶ mají vždy zkoumat ve forenzním vyšetřování kybernetické kriminality. Oblast zákona se zaměřuje na sdělení obžaloby, oblast bezpečnosti se zabývá posloupností operací při vyšetřování a soukromý sektor se soustřeďuje na dostupnost služeb a praktickou realizaci práva. Akademická oblast pokrývá všechny vrstvy.

Hardwarová část tohoto modelu se rozděluje na následující části: rozsáhlé digitální zařízení (LSDD – Large Scale Digital Devices), malá digitální zařízení (SSDD – Small Scale Digital Devices), počítače, zálohovací zařízení (vnější paměti) a nakonec neznámá (skrytá) zařízení.

Základ tohoto zkoumání tvoří počítače, které mají hlavní význam pro nalezení forenzních stop pro soudní důkazy. Počítače tedy představují vlastní kategorii. Mobilními telefony a PDA jsou nové technologie, které patří do kategorie SSDD jsou však také neméně důležité pro forenzní vyšetřování. Kategorie zálohovacích zařízení je speciální hardware, který je využíván jen pro ukládání dat. Další kategorií jsou skrytá, neznámá zařízení využívá hardware počítače pro hry aj.

---

⁶ POŽÁR, Josef. Ontologie forenzních přístupů k vyšetřování kybernetické kriminality. In *Sborník z 2. mezinárodního kongresu dne 11. – 12.3.2008 Interop-Soft Protect*: Brno : Univerzita obrany, 2008, CD, 13 s. ISBN 978-7392-023-4

Vzledem k rozáhlému systému ontologického modelu nelze pro nedostatek prostoru popisovat všechny vrstvy modelu kybernetické kriminality. Blíže tuto skutečnost popisuje následující článek.⁷

4 Právní aspekty kybernetické kriminality

V dalším výkladu se zaměříme na právní hlediska kybernetické kriminality. Dne 1. 1. 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb., který, mimo mnoha jiných, přináší i poměrně podstatné změny v postihu toho, co je souborně nazýváno počítačová či kybernetická kriminalita. Autoři tohoto zákoníku vycházeli z Úmluvy o počítačové kriminalitě, schválené Výborem ministrů Rady Evropy 8. 11. Česká republika tuto Úmluvu podepsala již v roce 2005. Úmluva neobsahuje jednotnou definici počítačové či kybernetické kriminality jako takové, ale souhrn aktivit, které by smluvní strany měly v rámci svého práva postihovat jako trestný čin. Jde o tyto aktivity jako protiprávní přístup, protiprávní zachycení informací, zásah do dat, zásah do systému, zneužití zařízení, falšování údajů souvisejících s počítači, podvod související s počítači, trestné činy související s porušením autorského práva.

Již tím se nová právní úprava liší od stávající. Změny jsou i formulační a především v značně rozšířené působnosti. Doposud jsme v trestním zákoně vystačili s jednou normou, která explicitně popisovala a postihovala to, co by se dalo nazvat počítačová kriminalita podle trestního zákona č. 40/1964 Sb., který uvádí v §257a, odst. 1 následující formulaci: Poškození a zneužití záznamu na nosiči informací.

Pro naplnění skutkové podstaty zmíněného trestného činu poškozování a zneužití záznamu na nosiči informací bylo zapotřebí: získat přístup k nosiči informací, získat takový přístup v úmyslu způsobit jinému škodu nebo jinou újmu nebo získat sobě nebo jinému neoprávněný prospěch, informací z tohoto nosiče neoprávněně užít, takové informace zničit, poškodit nebo učinit neupotřebitelnými a nakonec učinit zásah do technického nebo programového vybavení počítače nebo jiného telekomunikačního zařízení. Je třeba dodat, že to vše úmyslně, neboť se jedná o úmyslný trestný čin.

Poněkud jiná je koncepce nového trestního zákoníku postihu kybernetické kriminality. A to podle § 230 odst 1. *Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací.*

Zde je zřejmé, že nová úprava je pokud jde o popis postihovaných aktivit *rozáhlější*. Nadto se z původního jednoho ustanovení § 257a tr.zák. stala dvě ustanovení, § 230 postihující neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči

⁷ GRIVNA, Tomáš, POLČÁK, Radim a kol. *Kyberkriminalita a právo*. Praha : Auditorium, 2008, s. 162 a násl.

informací. Podle § 231, který postihuje opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat se jedná o skutečnost, že je trestné i to, pokud si někdo opatří nebo přechovává zařízení, včetně počítačového programu nebo počítačové heslo, přístupový kód, nebo podobný prostředek, jímž lze získat přístup k počítačovému systému, to vše v úmyslu spáchat trestný čin neoprávněného přístupu k počítačovému systému. *Stejně je nový i § 232 Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah dovybavení počítače z nedbalosti.* Dosud bylo postižitelné pouze úmyslné jednání, což bylo analogické úpravě postihující poškození cizí věci. Zákonná úprava, podle které je trestné i poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací či zásah do vybavení počítače z nedbalosti, byť z nedbalosti hrubé, je tedy dost podstatnou změnou. Přitom poškození cizí věci je trestné i do budoucna pouze v případě, že bylo spácháno úmyslně.

5 Závěr

Policejní sbory všech vyspělých států se ve stále větší míře zabývají problematikou zneužívání výpočetní techniky. Hledají speciální metody identifikace a prevence a své síly spojují i v mezinárodním měřítku prostřednictvím mezinárodní organizace kriminální policie Interpolu. V ČR byla a je registrována a soudně stíhána řada případů kybernetické kriminality.

Odhalovat jevy nebo činy kybernetické kriminality vyžaduje týmovou práci specialistů. Dalším mimořádně nebezpečným jevem je tzv. lidský faktor. Potvrzuje se, že největší riziko hrozí systému nikoli průnikem zvenčí, ale především od lidí, kteří mají přístupová práva.

Literatura

- [1] JIROVSKÝ, Václav. *Kybernetická kriminalita*. Praha : Grada, 2007, 283s.
- [2] POŽÁR, Josef a kol. *Základy teorie informační bezpečnosti*. Praha : PA ČR, 2007, s. 219. ISBN 978-80-7251-250-8
- [3] POŽÁR, Josef. *Kybernetická kriminalita v podniku*. In *Mezinárodní vědecká konference "Ekonomika, financia a management podniku – rok 2009"*, Bratislava : Ekonomická fakulta, 2009, 9 s. ISBN 978-80-225-2808-5.
- [4] POŽÁR, Josef. *Odhalování a vyšetřování kybernetické kriminality*. In *Sborník přednášek Mezinárodní konference "CYTER 2009"*, s. 29–40. ISBN 978-80-01-04372-1.

doc. RNDr. Josef Požár, CSc.

Policejní akademie ČR v Praze

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra managementu a informatiky

Lhotecká 559/7

143 01 Praha 4

pozar@polac.cz

Strategie: významný zdroj informací pro podstatné okolí podniku

Strategy: Important Source of Information for Fundamentals Surrounding of Enterprise

Karel Preuss

Abstract

Strategies can provide all partners with necessary information about the measures prepared by the subject; assure them that there is not primarily a danger of an attack, but the serious competitive behaviour. It is an entire network of interests around any enterprise in the world. Without some common interests around them no enterprise can exist. However, the place of common interest is not very large, and different subjects have – among these common interests – also their own pertinent (justified) interests.

The space of common interest remains not fixed. It is possible to enlarge it by negotiation. The information provided to all the groups, involvement of these groups into the common responsibility, can influence the space substantially.

Key words

Strategy, information, behaviour, common interest, entrepreneurial subject, entrepreneurial ethics, government.

The current crisis damaged the entire system of the world economy, but at the same time boosted some processes. One of these issues remains the pressure to innovation and modernization, yet not only in the developed countries, but also in emerging markets of the Central and East European countries. However, we do not understand the term “innovation” in the traditional narrow way, more-less in technical and economic sense only. It is necessary to broaden it to the wide socioeconomic framework.

The scene is dramatic: after the fall of the planned economy in the region new ways has been proved, different ideas and concepts introduced in pertinent countries. Nevertheless, one was general – each the country tried to find the way back to its roots, traditions and overcome the difficulties of social and economic disruption. Newly, obviously from the very beginning built system boosted the increase of new social features, some of them of rather criminal character. The corruption, racketeering, grey economics made the important part of economy in the region.

The situation came to a peak, threatening entire base of the national economies, calling for a serious solution. The financial and economic crisis placed the last block into the wall of necessity, sharpening the existing features, making them rather visible and the people more sensitive.

The old methods, e.g. the sale of the raw materials, simple trading, and tendency to restoration nearly feudal splitter economies within the boundaries of small regions, are over. If the economic subjects in our region wish to have a future, they are forced to improve their general behavior, by deep modernization, substantial innovation, but also adapting new patterns of behavior among themselves, with the national institutions, and people – meaning not the relation to the people as consumers only. The will accept more ethic ways in people's relationships. New entrepreneurial ethic is urged.

This is scarcely possible without close cooperation between all kinds of participants in this process – governments, public administration, regional authorities, as well as municipalities and private people. It is necessary to keep in mind that this process has its political, economic, social, and cultural faces with deep moral and ethic base¹, i.e. it is necessary to coordinate this process thoroughly and carefully. There are two principal ways, how to dealt with – either dictate or democratic search for consensus and compromise. Because the first one is unacceptable for many reasons (not only humanitarian, but also entirely economic ones), it remains a question, how to manage the democratic way of modernization under the conditions of limited capital resources, and desperate need of optimization of the processes.

The main way is using principles of strategic management at all the levels of the process. Just the strategies can provide all the partners with necessary information about the measures prepared by the subject; assure them that there is not primarily a danger of an attack, but the serious competitive behavior.

There is a network of interests around any business in the world. The entire network of interest is depicted at the following chart 1. Without some common interests around them no enterprise can exist. However, the place of common interest is not very large (X_1), and different subjects have – among these common interests – also their own pertinent (justified) interests. There is natural that internal interested groups, namely employees, management and owners, have something in common (X_1) – otherwise there will not be any space for negotiations. Also external groups have some – at least sometimes – common interests (X_2). We can observe the gover-

---

¹ Of course, this is not obvious yet, to behave at that base in our region (and sometimes also outside its boundaries – we are far from to be idealistic), but we understand it as a necessary condition for securing steadily economic growth.

nment and communities acting together also with some social groups in common interest, so as we can the creditors and suppliers. The space of common interest remains not fixed. It is possible to enlarge it by negotiation (X_n). The information provided to all the groups, involvement of these groups into the common responsibility, can influence the space substantially.

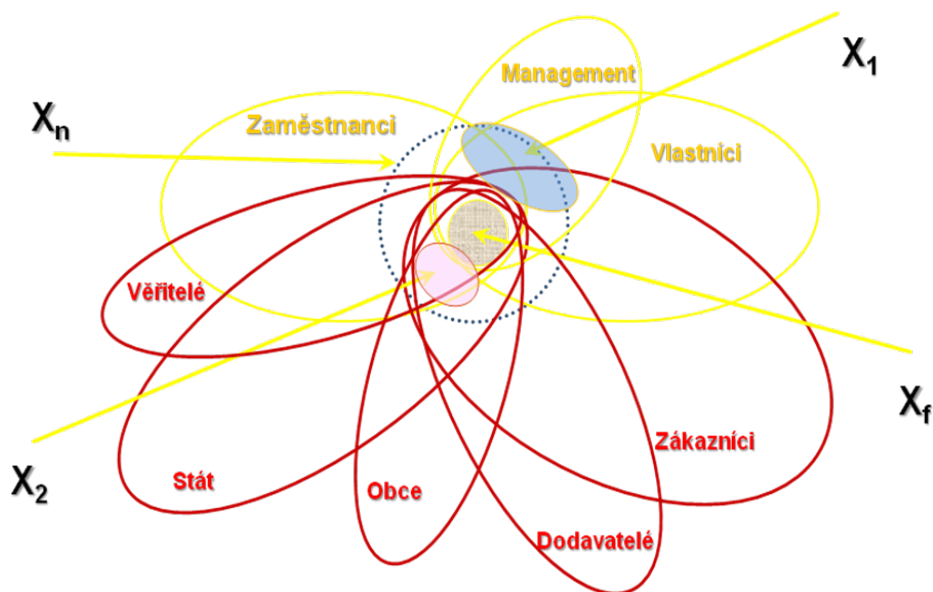

Chart 1 – Network of interests around the enterprise.

This network of interests and upon them based relationships makes solid ground for understanding of respectful requests of pertinent groups. These will be negotiated with the aim to ensure the specific interests of pertinent groups, and to enlarge the space of common interest. On these relations are based also the inner and outer sense of the strategy.

The inner sense of the strategy consists namely in its role of concentrator of the struggle of the staff, lighthouse in the mist of the turbulent ages, as well as the overall improver of the corporate culture and organizational behavior. In case of cooperatives strategy plays even more substantial role, because of rather broad list of its owners.

The outer sense of the strategy consists – beside the role of increase of the competitive force – in providing the substantial surrounding with information about

the main targets of the subject, its own interests. This is important. Without this information it remains doubtful, what for the goals will be most important for the subject, what for behavior it attends from his direct competitors, as well as other groups in its surrounding. Just this kind of information can be helpful in seeking for broader understanding and in the process of negotiation aiming to enlarge the space of common interest around the entrepreneurial subject.

Also for the government and municipalities the strategy remains the most important source of information. In the terms of dictatorship the government tends to collect all information, despite of its internal character. This is obviously based upon the belief that from this information the knowledge of goals and potential of the subject can be derived. But this is not truth, and the freedom of behavior of the subjects, its ability to develop new, innovative and specific way of fulfilling of the (social) request, makes the matter rather difficult, if not impossible. In modern democratic society such a way remains scarcely possible – but this does not mean that the information do not to be collected. But the ways of its collection as well as the methods of its analysis and use needs to be more sophisticated, based upon the understanding of the specific goals of any subject.

Our need in increased innovation forces us to make the potential of people more free, and enable them to unify themselves with their enterprises and profession as well. On the other hand, in this new position they need rather perfect information concerning general goals of their enterprise, also in some specific targets (e.g. innovation, marketing, production etc.) This is why the strategy needs to be communicated entirely in the whole structure of the company. Even more, just in the time of its construction it needs to be communicated with the aim to build up a common vision – making strong base and glue of the strategic behavior of the all people within the enterprise, the employees, managers and owners² as well.

But it is not important to develop the entrepreneurial strategies only. The importance of clear and communicated strategies of government and other bodies remain even so important, if not more. The long-term stability of government policy and the surrounding is one of the most requested desires from the point of view of investors and entrepreneurs. This is quite opportune in the terms of increasing needs of nowadays, asking for increased investments not only in production and products themselves, but also in structural investments with their long-term return of investment³.

How to build up such a strategy? It is clear that not all the requests of ordinary

² This is namely the interest of so called „core investors“.

³ [1], p. 2.

strategy building can be introduced in full. The basic idea, making the source of dynamics of the strategy, resulted from the needs leading to the research itself. The same is in mission, following the basic aims of examination, its basic purpose and sense. The issues of information background are more difficult. Obviously, there is a lack of information about the markets, because there is no market in this moment – the product is too new, and nobody is willing it. The strategy needs to cope with the ways how to explain to the potential customers the sense and how to evoke the need in product.

Another difficulty will be based in low level of internal coherence of the team. There are scientists, managers, technicians, other employees, all participating in this work. In such conditions mutual respect and thorough discussions are necessary. It is important to build up a common belief, common vision. This is the only proper base for formulation of the strategy.

Whatever carefully we constructed the strategy, it is important to check its potential and acceptance. In case of the innovative strategies the danger of high desires remains rather high. Also the danger of insufficient acceptance remains high, due to the internal differentiation in the team. In this case the standard methods can be used⁴.

Conclusions

We shall conclude that the role of the entrepreneurial, but also other, strategies will increase in process of modernization. The necessity in overall collaboration of different subjects with different justified claims calls for more information, more open and frankly behavior, and seek for new spaces, opening the doors into economic future not only of our countries, but the mankind as a whole.

Literatura

- [1] BEARDSLEY, S.C.; BUGROV, D.; ENRIQUEZ, L. *The role of regulation in strategy*. In: The McKinsey Quarterly, November 5th, 4/2005
- [2] PREUSS, K. Podnikatelské strategie. Praha : BIVŠ, 2008, 101 p. ISBN 80-7265-096-3.
- [3] PREUSS, K. Evaluation of business strategies „Ex-Ante“. In: Вісник Української академії банківської справи, 2(25)/2008, pp. 86-91 ISSN sine.

PhDr. Karel Preuss, CSc.

Bankovní institut vysoká škola, a. s.
Nárožní 2600/9
158 00 Praha 5
preuss@bivs.cz

Akú pomoc potrebujú slumy Nairobi? What kind of help is needed in the slums of airobi?

Libuša Radková

Abstrakt

Nedostatok možností zamestnania, infekčné choroby, malnutícia, vysoká pôrodnosť, obrovská chudoba, nedostatok nezávadnej pitnej vody, prostitúcia ako jediná obživa, nevyhovujúce podmienky bývania bez vody, elektriny a záchodov, vysoký výskyt HIV, činnosť miestnych zločineckých gangov a potenciálne medzikmeňové napätie, vysoká negramotnosť sú základné problémy obyvateľov slumov. Jednorazová sociálna a zdravotnícka pomoc nie sú dostatočným riešením. Osobná skúsenosť autorky s prácou v slumoch Nairobi potvrdzuje, že umožnenie vzdelania na odstránenie negramotnosti, vzdelanie aj vo vyšších stupňoch a formovanie komúnit, ktoré sú schopné s podporou sami si riešiť miestne problémy, spolu s využívaním potenciálu medzinárodnej pomoci pomáha nachádzať dlhodobo udržateľné riešenia.

Abstract

Lack of employment opportunities, infectious diseases, malnutrition, high fertility, vast poverty, lack of safe drinking water, prostitution as the only sustenance, poor housing conditions without water, electricity and toilets, a high incidence of HIV, the activity of local criminal gangs and potential tribe conflicts, high illiteracy are fundamental problems of slum residents. A single social and medical assistance is not sufficient solution. Author's personal experience of working in the slums of Nairobi confirms that education to eliminate illiteracy, education in higher levels and the formation of communities that are able to support themselves to solve local problems, with the potential use of international aid help to find sustainable solutions.

Kľúčové slová

Slumy, chudoba, negramotnosť, deti ulice, vzdelávanie, formovanie komúnit.

Key words

Slums, poverty, illiteracy, street children, education, formation of communities.

1 Ako vznikajú slumy

Keňa ako relatívne pokojná krajina východnej Afriky slúži ako útočisko utečencom z okolitých krajín, ktorí utekajú pred lokálnymi vojnovými a kmeňovými konfliktmi. (Sudán, Somálsko, Etiópia, Uganda. Tanzánia) V slumoch Nairobi žije asi 4 milióny utečencov a presídlencov z vidieka v otrasných hygienických a sociálnych podmienkach. Slumy sú ilegálne, niekedy aj prenajímané zabraté plochy, na ktorých stavajú títo utečenci a presídlenci svoje chatrče z plechu alebo kartónu, o veľkosti asi 3x3 metre, vybavené len najnutnejším nábytkom, naprostriedku ohnískom, okná sú len otvory v stene bez zasklenia. Aj najmenšie slumy majú desaťtisíce až statisíce obyvateľov, odhaduje sa, že najväčší slum Nairobi Lunga lunga má viac než milión obyvateľov. Zdravotná a sociálna pomoc, ktorú v slumoch ponúkajú neziskové organizácie a rehoľné spoločenstvá z celého sveta je bezprostrednou pomocou, budujú sa záchody, prívod vody, lokálne zdravotnícke ambulancie, testovacie centrá na HIV, anti malnutričné programy a iné, ale to všetko pomáha len malej časti obyvateľov slumov. Odhaduje sa, že v slumoch Nairobi v súčasnosti je viac než 100 000 detí ulice, ktoré sú odkázané samé na seba. Niektoré odhady hovoria až o 250 000 deťoch. Do slumov prichádzajú utečenci z okolitých krajín, kde sú lokálne kmeňové, náboženské či vojnové konflikty. Muži sú často zabíjajú alebo násilne naverbovaní a to už malí chlapci, ženy ak prežijú opakované znásilnenia, utekajú spolu s deťmi a prejdú aj stovky kilometrov v nádeji na bezpečnejší život v relatívne pokojnej krajine, ktorou je vo východnej Afrike Keňa.

2 Najčastejšie problémy obyvateľov slumov

Títo ľudia nádej na obživu hľadajú v hlavnom meste, končia však v slumoch väčšinou bez zamestnania. Nedostatok možností zamestnania, infekčné choroby, malnutrícia, vysoká pôrodnosť, obrovská chudoba, nedostatok nezávadnej pitnej vody, prostitúcia ako jediná obživa, nevyhovujúce podmienky bývania bez vody, elektriny a záchodov, vysoký výskyt HIV, činnosť miestnych zločineckých gangov a potenciálne medzikmeňové napätie, vysoká negramotnosť sú základné problémy obyvateľov slumov.

Obyvatelia slumov v Nairobi trpia v nadmorskej výške 1 700 m výkyvmi teplôt medzi dňom a nocou, časté sú choroby dýchacích ciest, bronchitídy, zápal pľúc, astma a alergie. Ďalej sú to najrôznejšie infekcie tráviaceho traktu, hnačkové ochorenia, nebezpečné najmä pre najmenšie deti, popáleniny z varenia na otvorenom ohni, parazitárne ochorenia, infekcie, TBC, HIV a AIDS, malária.

Život v slume je tvrdý. Za vodou, aj keď závadnou, sa často chodí veľmi ďaleko, uličky sú úzke, chatrče napečené na seba. Toalety takmer neexistujú, známe je feno-

mén tzv. flying toilets, keď sa exkrementy ukladajú v igelitových sáčkoch na strechu. Neexistujú žiadne športoviská ani miesta na hranie pre deti, žiadne komunitné centrá.

Lekári a nemocnice v Nairobi sú v prípade choroby chudobným nedostupné, zdravotné poistenie neexistuje a za ošetrovanie sa draho platí.

3 Naše možnosti pomoci

Preto humanitárne organizácie a mimovládne organizácie, rehoľné rády poskytujú zdravotnícku a sociálnu pomoc týmto ľuďom. Stavajú jednoduché kliniky, skorej ambulancie, kde sa poskytuje základná lekárska pomoc. Naša škola, Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce spolu s Fakultou zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity sa podieľa na takejto pomoci. Vybudovali sme 2 ambulancie a laboratórium, antimalnutričné centrum pre deti hlavne HIV pozitívnych matiek, ktoré nemôžu koiť, dobrovoľné testovacie a konzultačné centrum na HIV. Jednorazová sociálna a zdravotnícka pomoc sú veľmi užitočné, ale nie sú dostatočným riešením pre všetky problémy obyvateľov slumov.

Uvedomujeme si to aj my. Často takáto pomoc vedie k určitej závislosti, k očakávaniu, že biely, v ich predstavách bohatý človek je ten, čo má dávať a miestni sú tí, ktorí majú pomoc prijímať. Preto napríklad za ošetrovanie aj lieky berieme malý symbolický poplatok. Rozdávať zadarmo sa neosvedčuje, aj v afrických pomeroch to, čo je zadarmo, si nikto neváži. Napríklad moskytiéry, ktoré rozdávali humanitárne organizácie, sa povalovali po kútoch a nepoužívali. Akonáhle boli za symbolický malý poplatok, obyvatelia ich aj používali.

Čo je teda riešením pre slumy Nairobi? Odpoveď nepoznáme, ale naučili sme sa, že kľúčom je individuálna práca s jednotlivcami a komunitami. Samozrejme nikto nečaká, že zmena príde za pár rokov. Afrika zrejme bude potrebovať asi viac než jedno storočie, aby našla zdroje zmeny medzi svojimi obyvateľmi, aby nebola závislá len na pomoci zvonka. Lokálne kmeňové a náboženské konflikty sú v afrických podmienkach bežné a chudoba túto výbušnú zmes ešte zvyšuje. Spolu so skorpumpovanými miestnymi režimami, s úradníkmi, ktorí čakajú na každom kroku úplatky, sú toto najbolestnejšie problematické body.

Aby nachádzali miestni ľudia riešenia dobré pre miestne pomery, na to treba „otváranie hláv“, ktoré poskytuje len vzdelanie. Odstraňovanie negramotnosti umožňuje ľuďom prístup ku knihám, k tlači, k novým poznatkom. Majú oproti nám tú výhodu, že ich druhým úradným jazykom je angličtina a v tej sú sprostredkované najnovšie vedecké poznatky.

Preto aj naša rozvojová pomoc je zameraná na vzdelávanie. Bakalárske štúdium zamerané na zdravotníctvo a sociálnu prácu v miestnych pomeroch pre chudobných mladých ľudí zo slumov, ktorí majú maturitu, je tou najlepšou pomocou našej vysokej školy pre nich samých, aj pre ich komunity. Nielen že im dáva možnosť zamestnať sa, ale im aj otvára dvere poznania, možnosti samoštúdia v knižniciach z kníh a internetu.

S výchovou a vzdelávaním začíname u detí ulice už na najnižšom stupni. Tie deti ulice, ktoré vyrastajú v našich zariadeniach pre deti, pripravujeme hlavne, aby mohli chodiť do školy, aby sa vzdelávali a získavali zároveň bežné hygienické aj pracovné návyky, ktoré sa u nich nerozvíjali počas života na ulici. Pokiaľ tieto deti chodia do školy, podporujeme ich vzdelávanie finančne, pokiaľ dosiahnu niektorí maturitu, môžu pokračovať v našom bakalárskom programe.

Väčšina absolventov bakalárskeho štúdia sa zamestnala, najčastejšie v projektoch humanitárnych organizácií. Okrem iného ich učíme ako formovať život komunit, v ktorých žijú, hľadať prirodzené zdroje a miestnych lídrov, ktorí tieto komunity formujú a usmerňujú. Spolu so vzdelaním prispieva toto formovanie k dobrým trvalo udržateľným riešeniam miestnych pomerov krok po kroku, dokonca k zmene postojov miestnych režimov, ktoré sa musia učiť rešpektovať toto ľudové hnutie zdola, ako to dokazuje aj príklad a úsilie nositeľky Nobelovej ceny mieru Wangari Maathai a jej hnutia Green belt movement. Sama ako absolventka americkej univerzity vrátila sa k jednoduchým ľuďom v Nairobi a povzbudzovala ich, aby chránili svoje životné prostredie vysádzaním stromov. Toto hnutie však bolo zároveň skrytým protestom proti oficiálnej politike odlesňovania a skončilo ako protestné nenásilné politické hnutie aj proti nespravodlivo väzneným a utláčaným. Práca Dr. Maathai s jednotlivcami a komunitami nielen že otvára nové myslenie a pomáha nachádzať miestne zdroje pre riešenia chudoby, ale museli sa ju naučiť rešpektovať i oficiálni predstavitelia režimu, ktorým inak na chudobných veľmi nezáleží.

4 Záver

V našom príspevku sme chceli priblížiť čitateľovi život obyvateľov slumov Nairobi. Vznik týchto slumov podnietilo prisťahovalectvo utečencov lokálnych vojnových konfliktov z okolitých krajín ako aj snaha o lepšiu obživu obyvateľov chudobného vidieka. Zdravotné a sociálne problémy obyvateľov slumov sa snažia riešiť humanitárne organizácie pomocou okamžitej zdravotnej a sociálnej pomoci. Dlhodobé a udržateľné zlepšenie pomerov však spočíva najmä vo vzdelávaní a osвете, v budovaní miestnych komunit tak, aby potencionálne zdroje riešení neočakávali len od pomoci zo zahraničia, ale nachádzali ich vo vlastných ľuďoch, ktorí budú vzdelaní a rozhladení.

Literatúra

- [1] *Coalition of Organizations for Capacity Enhancement of Street Children Interventions: Research background and methodology* [online] [cit. 2010-04-4]. Dostupný z WWW: <<http://streetchildren.kardsafrica.org>>
- [2] *Lirri Evelyn: Nobel Laureate Maathai warns on forest destruction* [online]. Daily Monitor, March 17, 2010 [cit. 2010-04-4]. Dostupný z WWW: <<http://www.greenbeltmovement.org/>>
- [3] *Olanyo Joseph: Natural Resources tragedy envelopes Africa* [online]. Nairobi: East African Business Week, March 22, 2010 [cit. 2010-04-4]. Dostupný z WWW: <<http://www.greenbeltmovement.org/>>

prof. Ing. Libuša Radková, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
Námestie 1. mája 1,
P.O.Box 104
810 00 Bratislava
libusa.radkova@gmail.com

Špecifické formy prevencií s drogovou závislosťou odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody

Specific Forms Of Prevention With Drug Addicted Convicts Serving A Sentence In A Prison

Tibor Roman

Abstrakt

Projekt zameraný na primárnu prevenciu drogových závislostí na základných a stredných školách v trnavskom regióne prostredníctvom odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, ktorí sa dobrovoľne liečia z drogových závislostí. Dôraz projektu je kladený na súvislosť zneužívania drog a trestno-právnej zodpovednosti so zámerom na zatraktívnenie menej účinných foriem prevencie. Cieľom je preukázať schopnosť zatraktívniť a zvýšiť účinnosť aktuálne najčastejšie využívaných preventívnych prístupov na školách za aktívnej a priamej účasti odsúdených, ktorí sa liečia z drogových závislostí.

Abstract

The project was focused on primary substance abuse prevention in elementary and high schools in Trnava region using active participation of convicts who underwent voluntary substance addiction treatment. The whole presented project is aimed at making the less effective forms in substance abuse prevention more attractive with the emphasis that is put on the link between drug abuse and legal responsibility of an individual. The purpose of the project is to show the possible way to increase the effectiveness and attractiveness of most frequently used substance abuse programmes by means of active and direct participation of convicts in voluntary substance addiction treatment in correctional facilities.

Kľúčové slová

Drogová závislosť, výkon trestu odňatia slobody, oddelenie dobrovoľnej liečby drogových závislostí, adolescent, odsúdený, prevencia.

Key words

Substance addiction, execution of punishment, department of voluntary drug addiction treatment, adolescents, convicts, prevention,

1 Úvod a cieľ projektu

Drogové závislosti sa v posledných desaťročiach zaradili medzi vážne hrozby pre súčasnú spoločnosť. Najohrozenejšou skupinou sú mladí ľudia. Veková hranica sa však neustále znižuje a možno už hovoriť o prvom experimentovaní s drogou na hranici trinástich rokov. Chápanie drogových závislostí ako izolovaný problém by bolo škodlivé a odborne chybné. Podľa všeobecných záverov autorov mnohých odborných štúdií v sfére drogových závislostí, či iných sociálno-patologických javov, je nevyhnutné a prvoradé pôsobenie na úrovni primárnej prevencie.

Pre účel projektu máme na mysli konkrétne zapojenie dobrovoľne sa liečiacich drogovovo závislých odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, ktorí sa do trestu dostali práve v súvislosti s vlastnou drogovou závislosťou a rozhodli sa dobrovoľne počas výkonu trestu podrobiť liečeniu, do primárnej prevencie drogových závislostí ohrozených vekových skupín priamo na stredných a základných školách. Úlohou liečiacich sa odsúdených na oddelení dobrovoľnej liečby drogových závislostí vo štvrtjej, najvyššej fáze liečby, bolo preukázať schopnosť prezentovať svoju životnú cestu s drogami k nástupu do výkonu trestu odňatia slobody pred publikom, pravdivo a otvorene informovať o svojich zážitkoch a pocitoch. Cieľom takto vykonávanej prevencie je urobiť stretnutie so žiakmi atraktívnym, zaujímavým a hodným prehodnotenia postojov žiakov k drogám. Dôraz je kladený na zneužívanie drog a priamu súvislosť s trestom – právnou zodpovednosťou v súvislosti so zneužívaním drog prostredníctvom odsúdených, ktorí túto zodpovednosť mali potlačenú až do takej miery, že ich priviedla do výkonu trestu. Samozrejme, že trestno-právna zodpovednosť a jej uvedomenie si je kontraindikáciou v úspešnej propagácii drog a ich predaja cieľovým skupinám.

Projekt bolo zámerne potrebné rozpracovať v dvoch úrovniach pretože výstupy sú zamerané na dve cieľové skupiny. Prvou skupinou sú odsúdení vo výkone trestu, ktorí sa dobrovoľne liečia z drogových závislostí a sú u nich uplatňované špecifické formy prevencií. Druhou skupinou sú adolescenti zo základných a stredných škôl trnavského regiónu, ktorí sa realizáciou jednej zo špecifických foriem prevencií s odsúdenými vo výkone trestu stali prijímateľmi preventívneho programu.

Účelom účasti odsúdených na projekte primárnej prevencie na základných a stredných školách, je zvýšenie terapeutického pôsobenia na dobrovoľnej liečbe drogových závislostí.

Realizovaný výskum bol zameraný na preukázanie schopnosti zefektívniť menej účinné formy primárnych prevencií doteraz realizovaných na základných a stredných školách.

Cieľ projektu

- zistiť záujem alebo nezáujem žiakov základných a stredných škôl o prezentovanú formu projektu či už pre jeho jedinečnosť, pútavosť, možnosť diskutovať o probléme, osobné zaangažovanie do komunikácie, alebo pre nedostatky, ktoré žiaci základných a stredných škôl označili,
- zistiť, akým spôsobom dokážu žiaci základných a stredných škôl prezentovať názory a postoje k prednesenej drogovej problematike po ukončení besedy anonymným písomným prejavom.

1.1 Metodika

Spracovanie anonymných spätných väzieb študentov základných a stredných škôl formou obsahovej analýzy.

Podstatou obsahovej analýzy je preskúmať obsah komunikácie (písanej, zvukovo alebo obrazovo zaznamenananej) prostredníctvom systému vytvorených kategórií, v ktorých je zjednodušene vyjadrený predmet obsahovej analýzy a sú určené jednotky merania (Surynek, Komárková, Kašparová, 2001 In: Kollárik a Sollárová 2004). Základnou rezultatívnou podobou, v ktorej obsah dokumentu vystupuje, je text, preto obsahová analýza je najčastejšie analýzou príslušného textu – písaného, zvukovo alebo obrazovo zaznamenaného (Kollárik, Sollárová 2004). Na základe stanovených výskumných cieľov po podrobnom oboznámení sa s obsahmi jednotlivých textov sme vykonali kategorizáciu zoskupovania podobných pojmov. Následne sme vytvorili päť hlavných kategórií, z ktorých štyri tvoria kategórie potrebné na zistenie stanovených výskumných cieľov a jedna kategória, ktorá priamo s výskumnými cieľmi nesúvisela ale obsah textov bol pre nás natoľko zaujímavý, že sme sa ju rozhodli podrobne rozanalyzovať a zinterpretovať.

2 Výsledky a diskusia

Na overenie predpokladu, že adolescenti budú v spätných väzbách hodnotiť prezentovanú formu prevencie ako zaujímavú a relevantnú pre ich život sme použili z časti obsahovej analýzy hlavné kategórie atraktivita a pútavosť so všetkými ich podkategóriami. Získaný počet obsahov i ich kvalitatívne vyjadrenie preukazuje pravdivosť nášho predpokladu. Z celkového počtu 752 adolescentov označilo 254 prezentovanú formu prevencie za atraktívnu a 497 adolescentov za pútavú.

V časti atraktivita sa vyskytovali rôzne druhy obsahov v rôznych počtoch a v jedinečných vyjadreniach. 40 obsahov bolo o dôvodoch atraktivity, 73 obsahov bolo zameraných na intenzitu, ako napr. príďte častejšie, príďte aj nabudúce a pokračujte s tým. 141 obsahov z atraktivity hodnotilo prezentovanú formu prevencie.

Spôsoby vyjadrenia obsahov tohto hodnotenia poukazujú na vysokú mieru schopnosti prezentovanej formy prevencie zapôsobiť na emotívnu zložku osobnosti zúčastnených adolescentov. V časti pútavosť 171 adolescentov označilo prezentovanú formu ako zaujímavú s rôznymi ďalšími vyjadreniami, ktoré dokazovali, že takáto forma prevencie pre nich naozaj zaujímavou je. 326 obsahov označených ako páčila sa mi tiež preukazuje už pôvodné tvrdenie, že zážitok z takejto formy je pre adolescentov silný.

Výsledky získané z obsahovej analýzy z kategórií 3 vlastné názory a postoje, ktoré sa v obsahoch vyskytli v počte 479 z celkového počtu 752. V kvalitatívnom i kvantitatívnom vyjadrení potvrdzujú, že prezentovaná forma prevencie bude rezultovať u zúčastnenej adolescentnej mládeže do vyjadrenia vlastných názorov a postojov k drogovej problematike. Pre 293 adolescentov bola takto ponúknutá preventívna aktivita poučná, so širokou škálou ďalších obsahov súvisiacich s poučením. V tejto časti sa vyskytovalo množstvo jedinečných názorov. 90 adolescentov vyjadrilo svoj názor a postoj k danej problematike v presvedčení, že nikdy nezačnú brať drogy, alebo že prestanú brať drogy a podobne. Aj v tejto časti sa vyskytovalo množstvo jedinečných neopakujúcich sa obsahov. Pre 96 adolescentov bola prezentovaná forma prevencie výstrahou, ktorú vo svojich názoroch a postojoch zdôvodňovali. Spôsob vyjadrenia vlastných názorov a postojov rovnako poukazoval na silný emočný zážitok zo stretnutia s odsúdenými.

Predpoklad, že vykonávaný projekt dostane pozitívnu spätnú väzbu od prijímateľov potvrdili výsledky získané v kategórii 4 záporné poznatky ako i kategóriu 1 a 2, ktoré smerujú k pozitívnym spätným väzbám. Z obsahov získaných 59 záporných poznatkov, preukazuje len veľmi nízke percento nespokojnosti adolescentov, ktorí sa na stretnutiach zúčastňovali. Spôsoby akými boli negatívne spätné väzby prezentované viedli k formálnym nedostatkom v 36 obsahoch ako je nedostatok pohodlia, dlhé trvanie besedy, ale na druhú stranu i krátke trvanie, alebo slabá počuteľnosť a podobne. Priamo k problematike prezentovanej formy prevencie bolo identifikovaných 23 obsahov, z ktorých bolo cítiť nezáujem, pochybnosti ale i zbytočnosť akejkoľvek formy prevencie. Okrem týchto záporných poznatkov všetky obsahy ostatných kategórií boli analyzované ako pozitívna spätná väzba k prevencii.

Výsledky projektu preukazujú potrebu neustále pokračovať v primárnej prevencii drogových závislostí vo výkone trestu a s odsúdenými z dobrovoľnej liečby drogových závislostí expandovať s primárnou prevenciou do základných a stredných škôl, práve medzi adolescentov, ktorí patria v súvislosti s drogovou problematikou medzi ohrozenú populáciu. Teória i prax jednoznačne preukazujú, že preventívnych programov v oblasti primárnej prevencie drogových závislostí je síce

pomerne veľké množstvo, toto ale stále nezodpovedá skutočným potrebám spoločnosti.

K uvedeným záverom opierajúc sa o doterajšiu teóriu o účinnosti preventívnych aktivít sme dospeli na základe dlhodobého vykonávania projektu „Drogy v plnej nahote“, počas ktorého vyjadrenia žiakov, ale i pedagogického personálu potvrdzujú, že doteraz vykonávané formy prevencie nie sú pre adolescentov dostatočným podnetom k zamysleniu sa nad negatívnymi účinkami a dôsledkami zneužívania drog. Podľa nich tie preventívne programy, ktoré absolvovali boli skôr pre nich ako nudná prednáška a absolútna strata času a mali pocit, že ten kto s nimi túto preventívnu aktivitu vykonával nemal skutočný záujem o danú problematiku ani o prijímateľov preventívneho programu.

Nami realizovaný, v histórii väzenstva jedinečný projekt „Drogy v plnej nahote“ podľa nás spĺňa atribúty pomerne účinného preventívneho programu, ktorý dokáže adolescentov dostatočne zaujať, podnietiť ich o prehodnotení svojich postojov k drogovej problematike, prestať chápať drogy ako do určitej miery modernú a samozrejmu súčasť života v období dospievania, a tým môže prispieť k zníženiu počtu potenciálnych zneužívateľov drog.

Takto vykonávané špecifické formy prevencií s odsúdenými vo výkone trestu preukazujú svoju opodstatnenosť v systéme slovenského väzenstva, pretože doterajšie hodnotenia výsledkov dobrovoľnej liečby drogových závislostí vo výkone trestu sú pozitívne, pre závislých odsúdených majú veľký význam a znižujú počet recidivujúcich narkomanov. Význam realizovaného projektu je o to väčší, že pôsobí súčasne na dve cieľové skupiny. Prvou skupinou sú liečiaci sa odsúdení na dobrovoľnej liečbe drogových závislostí a druhou skupinou sú adolescenti, ktorí sa zúčastňujú jednotlivých stretnutí. Jedinečnosť tohto projektu a význam jeho výkonu pre spoločnosť potvrdzuje spoločenské ocenenie, ktoré uvedený projekt získal v roku 2005. Bol ocenený mimoriadnou cenou Rady mládeže Slovenska „Most“ za podporu práce s deťmi a mládežou.

SKUSAL SOM FAĽIŤ (FAJČÍM) TRÁVU A
PRÁVEPODOBNE PRESTANEM! BOLO TO POUČNÉ
A DONÚTILO MA ROZAMSLIEŤ SA NAD SEBOU.
NO BUDE ŤAŽKÉ SKONČIŤ S TÍM.

*Glukočné obdĺnikyem ľudí, kt. dokázali otravne
pokypňovať o mojím probléme a šťorok s ním.
Táto beseda bola plutočne na úrovni, ne ľem
pre ke ku nyporode.*

Obrázek 1 – Ukážky spätných väzieb

Obrázok 2 – Fota z jedného stretnutia na základnej škole V Leopoldove

Literatura

- [1] KOLLÁRIK, T. – SOLLÁROVÁ, E. 2004. *Metódy sociálnopsychologickej praxe*. BRATISLAVA : IKAR, 2004. ISBN 80-551-0765-3.

PhDr. Tibor Roman, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

Detašované pracovisko sv. Pátra Pia Piešťany

Nábr. I. Krasku 4

921 01 Piešťany

romantibor@gmail.com

Multilaterálna inštitucionalizovaná spolupráca neuznaných štátov

Multilateral Institutionalized Cooperation of Unrecognized States

Peter Rosputinský

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá dvoma príkladmi mnohostrannej inštitucionalizovanej spolupráce neuznaných štátov a iných útvarov podobných štátom, a to Organizáciou nezastúpených štátov a národov a Spoločenstvom „Za demokraciu a práva národov“.

Abstract

This article deals with two forms of multilateral institutionalized cooperation of unrecognized states and other entities proximate to states: the Unrepresented Nations and Peoples Organization and the Community “For Democracy and Peoples’ Rights”.

Kľúčové slová

Neuznaný štát, medzinárodné spoločenstvo, nezávislosť, Organizácia nezastúpených štátov a národov, Spoločenstvo „Za demokraciu a práva národov“.

Key words

Unrecognized state, international community, independence, The Unrepresented Nations and Peoples Organization, The Community for Democracy and Peoples’ Rights.

1 Úvod

Pre súčasný vývoj svetového politického systému majú prinajmenšom v určitých oblastiach medzinárodných vzťahov a v určitom územne ohraničenom rozsahu podstatný význam rôzne útvary blízke suverénnym a medzinárodne uznaným štátom. Ako príklady možno uviesť Taiwan, Západnú Saharu, Severocyperskú tureckú republiku, Kosovo, Abcházsko či Južné Osetsko. V odbornej literatúre možno identifikovať niekoľko označení pre takéto útvary, a to napríklad „*sporné štátne útvary*“

„teritoriálne entity najbližšie štátu“[10] alebo „neuznané štáty“[11]. Medzinárodnoprávne a medzinárodnopolitické postavenie takýchto útvarov je viac ako zložitý nielen z praktickej stránky ich každodennej existencie ako aktérov svetovej politiky, ale napríklad aj z teoretického aspektu ich považovania alebo nepovažovania za členov medzinárodného spoločenstva. Napriek skutočnosti, že takéto útvary sú uznané menšinou medzinárodne uznaných štátov, resp. dokonca iba jedným či niekoľko málo štátmi, vstupujú do vzťahov s takýmito útvarmi medzinárodne uznané štáty sveta pomerne často, a to spravidla prostredníctvom osobitnej skupiny orgánov zriaďovaných pre udržiavanie vzájomných stykov s neuznaným štátom. Ide o neoficiálne alebo polooficiálne zastupiteľské úrady, ktoré vykonávajú úlohy svojou podstatou diplomatického či konzulárneho charakteru, pričom vzhľadom na mieru rozšírenia takýchto inštitúcií možno podľa niektorých autorov dokonca hovoriť o vznikajúcom medzinárodnom práve kvázidiplomatických stykov. Predmetom tohto príspevku však nebudú vzťahy medzi uznanými a neuznanými štátmi sveta, ale multilaterálne inštitucionalizované vzťahy výlučne medzi neuznanými štátmi.

2 Organizácia nezastúpených štátov a národov

Najpočetnejšou medzinárodnou inštitúciou pre spoluprácu neuznaných štátov je Organizácia nezastúpených štátov a národov (*The Unrepresented Nations and Peoples Organization*, skratka UNPO). Táto inštitúcia sa sama definuje ako „medzinárodná nenásilná demokratická členská organizácia, ktorej členmi sú domorodé národy, menšiny a neuznané alebo okupované územia združené za účelom ochrany a podpory ich ľudských a kultúrnych práv, uchovania ich životných podmienok a nájdenia nenásilných riešení konfliktov, ktoré sa ich týkajú“[5]. Ide o medzinárodnú mimovládnu organizáciu so sídlom v Hágu, ktorá vznikla 11. 2. 1991 na základe Štatútu UNPO podpísaného zástupcami pätnástich štátov a národov, a to „Arménska, Austrálskych Aborigénov, Kordiller, Krymských Tatárov, Východného Turkestanu, Estónska, Gruzínska, gréckej menšiny v Albánsku, Kurdistanu v Iraku, Lotyšska, Palau, Taiwanu, Tatarstanu, Tibetu a Západnej Papuy“[6]. V súčasnosti pozostáva z 28 ázijských, 13 európskych, 11 afrických, 2 amerických a 2 austrálsko-oceánskych útvarov, spolu teda z 56 národov a štátov, ktoré podľa Štatútu UNPO[7] nie sú primerane zastúpené v OSN, a ktorých reprezentatívny orgán deklaruje

- a. vieru v rovnosť všetkých štátov a národov a ich neodňateľné právo na sebaurčenie,
- b. dodržiavanie taxatívne vymenovaných medzinárodných štandardov ochrany ľudských práv a zásad demokratického pluralizmu,
- c. odmietnutie totalitarizmu a akýchkoľvek foriem náboženskej neznášanlivosti,

- d. rešpektovanie všetkých národných skupín a iných skupín obyvateľstva vrátane menšinového alebo väčšinového obyvateľstva patriaceho k odlišnej etnickej, náboženskej alebo jazykovej skupine, akou je člen organizácie, a žijúceho na území člena organizácie,
- e. podporu demokracie, nenásilia a právnemu štátu. UNPO podľa svojho štatútu považuje za štát alebo národ skupinu ľudských bytostí s vôľou identifikovať sa ako štát alebo národ a určovať si spoločný osud, ktorá je spojená spoločným historickým, rasovým, etnickým, jazykovým, kultúrnym, náboženským alebo územným dedičstvom. Reprezentatívnym orgánom člena UNPO môže byť vláda, zákonodarný orgán, národnooslobodzovacie hnutie alebo iný vedúci orgán bez ohľadu na to, či sa nachádza na území štátu alebo národa alebo je v exile a súčasne je uznávaný podstatnou časťou národa, podporuje záujmy svojho národa, má demokratickú formu a zaviazal sa k nenásiliu.

Cieľom UNPO je pomáhať jej členom pri vyjadrovaní ich pozícií, potrieb a sťažností na všeobecne uznávaných fórach a poskytovať im podporu pri dosahovaní ich aspirácií prostredníctvom nenásilných prostriedkov. Hlavnou myšlienkou je vytvoriť účinný nástroj na zviditeľnenie členov organizácie na medzinárodnej úrovni a na artikulovanie ich záujmov na miestach, kde by bol samostatný postup každého člena nemožný alebo takmer nemožný. Ide predovšetkým o spoluprácu s OSN (najmä s Radou pre ľudské práva, ale aj Komisiou OSN pre ľudské práva či Skupinou OSN pre domorodé obyvateľstvo) a Európskou úniou (napríklad zabezpečenie vystúpení zástupcov jednotlivých členov UNPO v Európskom parlamente či organizovanie Konferencie *de facto* štátov 15. 5. 2008 v Európskom parlamente). Z účasti v UNPO nevyplýva jednotlivým členom povinnosť súhlasiť s cieľmi a politikami ostatných členov a ani ich podporovať či byť s nimi solidárny pri dosahovaní iných ako spoločných cieľov uvedených v Štatúte UNPO, a teda členstvo v UNPO možno považovať za akúsi vstupnú bránu izolovaných útvarov do medzinárodnej politiky.

V doterajšej histórii UNPO existuje päť príkladov, kedy jej členovia získali nezávislosť, boli uznaní za plnohodnotných členov medzinárodného spoločenstva a boli aj prijatí do OSN. Ide o prípady Estónska, Lotyšska, Arménska, Gruzínska a Východného Timoru, pričom pre objektivnosť treba dodať, že sa tak stalo viac-menej bez pričinenia UNPO.

3 Spoločenstvo „Za demokraciu a práva národov“

V dôsledku rozpadu Sovietskeho zväzu došlo k vzniku 15 samostatných štátov z bývalých zväzových republík spoločného štátu, čo však neuspokojilo túžby

všetkých národov bývalého ZSSR po existencii v samostatných štátoch. Výsledkom nenaplnených snáh o dosiahnutie vlastnej zvrchovanosti bolo niekoľko prípadov jednostranného vyhlásenia nezávislosti a neúspešných pokusov o odštiepenie v postsovietskom priestore: Čečensko, Gagauzsko, Abcházsko, Južné Osetsko, Náhorný Karabach či Podnestersko. Štyri posledné vyššie menované útvary sa však mocensky presadili a do dnešných dní aj fakticky jestvujú ako samostatné štáty, hoci bez širšieho medzinárodného uznania, pričom v ruskej literatúre sa pre tieto štáty od 90. rokov minulého storočia ujalo označenie SNŠ-2 alebo Spoločenstvo neuznaných štátov, a to ako náprotivok SNŠ, teda Spoločenstvu nezávislých štátov.

Tri štáty z uvedenej skupiny, Republika Abcházsko, Podnesterská moldavská republika a Republika Južné Osetsko, podpísali 14. 6. 2006 Spoločnú deklaráciu o založení Spoločenstva „Za demokraciu a práva národov“ (ďalej len „spoločenstvo“), ktorú podľa jej obsahu možno považovať viac za politický ako právny akt. Základnými cieľmi spoločenstva sú podľa uvedenej deklarácie najmä priznanie medzinárodnoprávnej subjektivity všetkým trom členom, dosahovanie spoločných cieľov výlučne mierovými prostriedkami, rozvoj a posilňovanie demokratických inštitúcií a ochrana a rozvoj kultúrnej, národnej a územnej identity národov všetkých troch členov. Deklarácia taktiež stanovuje, že spoločenstvo nie je zamerané proti žiadnemu tretiemu štátu, medzinárodnej organizácii či združeniu. V uvedenej deklarácii však niet zmienky o postavení vytvoreného spoločenstva, jeho inštitucionálnej štruktúre, právomociach, sídle či financovaní, z čoho by bolo možné usudzovať, že vytvorené spoločenstvo je skôr medzinárodným orgánom alebo medzinárodným kooperatívnym zoskupením štátov ako medzištátnou organizáciou. Na podporu tohto názoru je aj skutočnosť, že v rámci spoločenstva dochádza iba k občasným stretnutiam zástupcov jednotlivých členov na medzivládnej alebo medziparlamentnej úrovni a následnému prijímaniu spravidla právne nezáväzných vyhlásení či deklarácií. Výnimkou je dohoda troch členov uzatvorená na summite hláv štátov spoločenstva 27. 9. 2009 o zrušení vízového režimu medzi nimi. V doterajšej praxi troch členov spoločenstva a krátkej histórii spoločenstva však možno nájsť príklady snáh jednak členov spoločenstva a jednak nimi vytvorenej inštitúcie prezentovať spoločenstvo ako medzištátnu organizáciu, a to napríklad zriadením Medziparlamentného zhromaždenia spoločenstva a jeho rady (v podstate *ad hoc* zvolávané zhromaždenie parlamentných delegácií troch členov spoločenstva) a funkcie Výkonného sekretára spoločenstva a jeho osobitnej internetovej stránky, na ktorej budú publikované otázky týkajúce sa rôznych aspektov činnosti „*novej organizácie a jej inštitúcií*“ spolu s odpoveďami Výkonného sekretára spoločenstva. Výslovné označenie spoločenstva za medzinárodnú organizáciu obsahuje aj Vyhlásenie Rady Medziparlamentného zhromaždenia štátov – účastníkov Spoločenstva

„Za demokraciu a práva národov“ v súvislosti s prvým výročím vzniku Spoločenstva „Za demokraciu a práva národov“ z 26. 6. 2007, podľa ktorého je spoločenstvo *„organizáciou zameranou na prekonanie dávnej nespravodlivosti rozdeľujúcej národy navzdory základným princípom medzinárodného práva na rôzne kategórie v závislosti od geopolitických záujmov svetových mocenských centier a na domáhanie sa spoločnými silami priznania práva na existenciu ako plnoprávných suverénnych a nezávislých štátov potvrdzujúc prednosť práva zákona nad právom sily“*.

4 Záver

Je zrejmé, že útvary, ktoré etablovaní členovia medzinárodného spoločenstva odmietajú považovať za štáty alebo iné subjekty medzinárodného práva, majú veľmi komplikované politické i právne postavenie, a to aj napriek tomu, že podľa vlastného hodnotenia spĺňajú všetky kritériá štátnosti a svoju štátnosť dokonca fakticky a dlhodobo presadzujú. Nezaujím o oficiálnu spoluprácu s nimi je podmienený predovšetkým politickými dôvodmi, hoci nezriedka ekonomické styky bývajú pomerne časté (napríklad s Taiwanom). Jedným zo spôsobov, akým sa takéto útvary snažia prelomiť medzinárodnopolitickú izolovanosť a zároveň dosiahnuť plnohodnotnú štátnu „sebarealizáciu“, je vytváranie medzinárodných inštitúcií, v ktorých sa za týmto účelom združujú výlučne oni sami. Ide o pomerne nový druh spolupráce, ktorý sa objavil až po skončení studenej vojny, pričom zatiaľ vôbec nemožno pozitívne hodnotiť efektívnosť ich pôsobenia vo vzťahu k hlavnému ich cieľu, ktorým je dosahovanie medzinárodnopolitickej a medzinárodnoprávnej akceptácie neuznaných štátov. Z uvedeného dôvodu možno skôr konštatovať, že zmysel existencie takýchto medzinárodných inštitúcií je trojaký. V prvom rade ide o kontinuálne upozorňovanie členov medzinárodného spoločenstva na konkrétne pomery konkrétnych štátov a národov za účelom preukázania samotnej existencie neuznaných štátov a ich životaschopnosti, čo je typické aj pre UNPO a aj Spoločenstvo „Za demokraciu a práva národov“. Druhým zmyslom je postupné zlepšovanie podmienok existencie takýchto útvarov vo väčších celkoch ovplyvňovaním iných aktérov medzinárodnej politiky, ktorí sú silnejší a môžu zasa ovplyvňovať väčšie celky, v ktorých takéto útvary existujú, napríklad prezentovaním stanovísk v orgánoch OSN alebo EÚ pri prijímaní nových členov či podpisovaní rôznych dohôd s nečlenskými štátmi uvedených organizácií, čo je príznačné pre UNPO, ale už nie pre Spoločenstvo „Za demokraciu a práva národov“. V neposlednom rade majú vyššie charakterizované inštitúcie zmysel aj pre celé medzinárodné spoločenstvo, pretože sa snažia o dosahovanie cieľov nenásilnými spôsobmi.

Literatúra

- [1] ŠLACHTA, Mojmir. *Sporné a neuznané štátní útvary. Pro a Proti* [online]. 2009, únor, [cit. 2010-04-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.vip-vs.cz>>.
- [2] CRAWFORD, James. *The Creation of States in International Law*. 2. Oxford : Clarendon Press, 2007. 870 s. ISBN 978-0-19-922842-3.
- [3] VLČEK, Dalibor. *K otázke komunikácie medzi neuznanými štátmi - faktoru riešenia bezpečnostných kríz*. In LASICOVÁ, Jana, et al. *Bezpečnostné fórum '09 : Zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie*. 1. Banská Bystrica : FPMV UMB, 2009. s. 85-93. ISBN 978-80-8083-790-7.
- [4] LEE, Thomas B. Quasi-Diplomatic Relations Between Taipei and Washington: Practices of the Taiwan Relations Act. *Tamkang Journal of American Studies* [online]. 1990, 6, 3, [cit. 2010-04-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.kley-kampintaiwan.com/files/Lee09.pdf>>. ISSN 1027-4979.
- [5] *The Unrepresented Nations and Peoples Organization* [online]. 2010 [cit. 2010-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.unpo.org/content/view/7782/239/>>.
- [6] *The UNPO Brochure* [online]. 2010 [cit. 2010-04-02]. Dostupné z WWW: <http://www.unpo.org/images/unpo_brochure_2009.pdf>.
- [7] *The UNPO Covenant* [online]. 2010 [cit. 2010-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.unpo.org/content/view/6192/60/>>.
- [8] КРЫЛОВ, Александр. СНГ-2: новые тенденции. „Непризнанные“ интегрируются реальней признанных. *Новая политика* [online]. 19.9.2005, [cit. 2010-04-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.novopol.ru/text3256.html>>.
- [9] *Совместная Декларация о создании Сообщества «За демократию и права народов»* [online]. 2010 [cit. 2010-04-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.community-dpr.org/about/index.php>>.
- [10] *Сообщество «За демократию и права народов»* [online]. 2010 [cit. 2010-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.community-dpr.org/contacts/faq/ask_page.php>.
- [11] *Заявление Совета Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Сообщества «За демократию и права народов» в связи с 1-ой годовщиной образования Сообщества «За демократию и права народов»* [online]. 2010 [cit. 2010-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.community-dpr.org/declaration/declaration_full.php?nid=1259&>.

PhDr. Mgr. Peter Rosputinský, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie

Kuzmányho 1

974 01 Banská Bystrica

rosputinsky@gmail.com

Marketing v 21. století? Marketing in the 21st Century?

Jiří Rotschedl

Abstrakt

Vnímání marketingu ve 20. století se vyvíjelo ruku v ruce s charakterem trhů, jejich nasycenosti a dalšími společenskými faktory. V současné době je vliv marketingu na člověka jako spotřebitele natolik vážný, že se negativně projevuje v několika oblastech (např. ve zdraví člověka či ekologii). Tyto skutečnosti jsou prezentovány současným vývojem a nastolenými trendy marketingu, které si žádají další evoluční stupeň podnikatelské koncepce, který by reflektoval celospolečenský vývoj.

Abstract

The perception of marketing in the 20th century was developed hand in hand with the character of the markets their saturation and other social factors. Nowadays influence of the marketing is on consumers so serious, that it has manifested negatively in several areas (e.g. health or the environment). These facts are presented by the contemporary progress and trends in marketing; these are calling for the next evolutionary level of business philosophy, which would reflect the all-society development.

Klíčová slova

Podnikatelské koncepce řízení, marketing, branding, E. H. Chamberlin, brandin-gová koncepce řízení.

Key words

Business Philosophy, Marketing, E. H. Chamberlin, Branding, The Branding Philosophy.

1 Úvod

Úvodem bychom si měli připomenout podnikatelské koncepce řízení tak, jak postupně vznikaly. V první řadě se jedná o **výrobní** podnikatelskou filozofii, dále ji následovala **výrobková** a **prodejní**. Všechny tři jsou spojeny svým zaměřením na vnitřní stránku fungování firmy, tj. nákladovost či kvalitu a nebo prodejní dovednosti. Někteří autoři často tyto modely vztahují k určitému období, ale pravdou je,

že se zmíněné koncepce objevují do současné doby; záleží na druhu produkce, typu trhu, zákazníka a také konkurenci.

2 Negativní projevy marketingové podnikatelské koncepce

V souvislosti s nasycením trhu a nárůstem konkurenčnosti prostředí vznikla nová koncepce tzv. **marketingová podnikatelská koncepce**, která je datována do poloviny 20. století (Kotler 2009) a která přinesla zcela zásadní změny. Marketingově orientované firmy se přestaly „koukat zahleděně do sebe“ a inspirovali se přímo u zákazníka; začaly nabízet to, co si přál. Tento přístup se stal sám o sobě takovou konkurenční výhodou, které firmy, zaujímající starší koncepce řízení, nemohly nikdy odolat a buď byly donuceny se změnit, nebo zanikly. Marketingová podnikatelská koncepce díky tomu postupně začala ztrácet konkurenčnost. Tržní vůdci byli nuceni tuto filozofii dále rozvíjet, aby si udrželi svou pozici. Nejen, že uspokojovali potřeby zákazníků, ale dokonce se tyto potřeby snažili nejprve vyvolat a následně je uspokojit. I tento přístup byl brzy aplikován do praxe masově. Z tohoto důvodu začaly vznikat různé modely, které marketingovou podnikatelskou koncepci rozšířily např. „Sociálně-marketingová koncepce“, „Eticko-marketingová koncepce“, „Ekologicko-marketingová koncepce“. Všechny vyjmenované jsou jen určitou modifikací se společným jmenovatelem, a tím je **zákazník** a jeho **potřeba**. V těchto koncepcích došlo pouze k „využití“ ekologie, etiky či sociálního prostředí jako prostředku k dosažení dlouhodobého úspěchu a budování vztahu se zákazníkem.

V současné době jsou nároky na udržení firmy na trzích těžší, což vede k dravějšímu marketingu. Ten ovšem v některých případech hraničí až s celospolečenským přínosem, a to hned v několika směrech. První z nich je např. nezanedbatelný vliv marketingových kampaní na mikro- a makro- ekonomiku. Je zřejmé, že této oblasti se zatím nepřikládá takový význam. Jedním z prvních ekonomů, který tuto otázku nepřímou přednesl, byl **Edward Hastings Chamberlin** ve své práci *The Theory of Monopolistic Competition: A Re-orientation of the Theory of Value* (1962). Autor posunul klasičskou ekonomii blíže reálnému světu tím, že zakomponoval do nákladové mikroekonomické teorie i „prodejní náklady“. Tyto však mají prostřednictvím poptávky vliv i na makroekonomii, což se ukazuje v posledních 15 letech na ekonomických krizích, obzvláště pak v posledních dvou letech.

Díky marketingovým kampaním mnohdy docházelo k neadekvátnímu „boomu“ některých trhů. Příkladem může být trh nemovitostí a hypoték. Marketingové aktivity realitních agentur v synergii s nízkými úroky hypoték a jiných úvěrových produktů vytvořily neadekvátní poptávku po nemovitostech – neadekvátní vůči reálným důchodům domácností a stavu ekonomiky. Vznikl tak převis poptávky a ten

v relativně stabilním období urychlil růst cen nemovitostí a růst úrokových sazeb, které vedly ke zdražení hypoték a následně i k neschopnosti dlužníků je splácet. Hypotéky se staly rizikovými, což vedlo ke krachu velkých nebankovních (hypotéčních) subjektů, které neměly dostatečnou likviditu. Destabilizace finančního sektoru pak spustila hlubší ekonomickou recesi. Marketingové aktivity sice nehrály zcela hlavní roli, ale k negativnímu stavu jistě přispěly.

Další směr, který mluví v neprospěch marketingových aktivit, je jejich vliv na ekologii. Spotřební společnost, ve které bezpochyby žijeme, je výsledkem mimo jiné i marketingových aktivit firem. Zatím co (starší) výrobová podnikatelská koncepce se orientovala na **kvalitu** výrobku, marketingová koncepce se snažila v prvních fázích snížit životnost výrobku na co nejkratší dobu, aby byla zkrácena perioda nákupu. Chování spotřebitelů se začalo orientovat na levné výrobky krátkodobé spotřeby, které bylo jednodušší koupit opakovaně, vždy po vypršení jejich fyzické životnosti. K tomuto kupnímu chování se začaly přiklánět nejen nejnižší socioekonomické skupiny, u nichž to lze předpokládat, ale i střední sociální vrstvy. Negativní projev tohoto stavu je vidět především na životním prostředí a na neefektivní alokaci přírodních zdrojů.

Třetí směr se týká zdraví člověka. Vyspělý svět trápí např. obezita a další civilizační choroby, jejichž příčiny již zdaleka nejsou jen zdravotní, nýbrž i socioekonomické. Do určité míry lze říci, že k epidemickému šíření obezity přispívá nezodpovědný přístup prodejců a výrobců, jejichž jediný cíl je dosáhnout maximálního zisku, a to i za cenu poškození zdraví svých zákazníků. Vezměme si příklad z Velké Británie. Tamní supermarkety často nabízejí ve svých nabídkách „Kup dva a třetí zdarma“. Podobné nabídky přinutí i zdánlivě racionálně uvažujícího člověka si koupit větší množství potravin. Stejný případ je, když spotřebitel může koupit např. sladkost za 40 pencí. Ovšem když si koupí dvojitou velikost, zaplatí jen 60 pencí. Rozdíl v ceně je 20 pencí, což je 50 % z původní ceny. Přírůstek potenciálního uspokojení potřeby zákazníka je však 100 %. Tento poměr koresponduje často s klesajícím mezním užitek spotřebitele, což vede k poptávání většího množství výrobků. Podobné marketingové a prodejní akce vedou z globálního pohledu k vyšší spotřebě, převážně nezdravých potravin. Marketingový přístup začíná překračovat celospolečensky přínosnou hranici a z dlouhodobého hlediska se stává negativním činitelem zdravé ekonomiky a mnohdy i zdraví samotných spotřebitelů.

3 Branding jako podnikatelská koncepce?

V první dekádě 21. století se spotřebitelé (zejména střední sociálně-ekonomické vrstvy) začali orientovat na dražší výrobky, od nichž se však očekává vyšší kvalita. Tyto produkty se odlišují od ryze spotřebních svou jakostí a značkou, která kvalitu

garantuje. Odpoutali bychom se nyní od firem, pod jejichž značkou není skryta skutečná kvalita a zaměřili bychom se na „poctivé“ výrobce. Zaváděním kvalitních, značkových výrobků na trh dochází k vyloučení některých negativních projevů marketingové koncepce; prodlužuje se např. životnost výrobku (snižuje náročnost zdrojů a množství znečištění životního prostředí „zbytečnou“ produkcí a odpady). K tomu, aby firma takto uspěla na trhu, musí začít budovat svou značku.

Budování značky (*branding*) je zde však chápáno v mnohem širších souvislostech, než si možná většina z nás uvědomuje. Jak uvádí Příbová (2009), proznačkové firemní prostředí nebo proznačková kultura znamená, že značka stojí v centru pozornosti a zájmu nejvyššího managementu společnosti. *Branding* v pozici „proznačkové firemní kultury nebo prostředí“ je však nedostačující. Je tedy možné označit *branding* za další vývojový stupeň podnikatelských koncepcí? Řekněme, že ano. *Branding* poté z toho pohledu je nutné vnímat jako nadřazenou autoritou marketingu, čímž se marketing stává **prostředkem** k dosažení brandingových cílů. Budování značky v tom pravém slova smyslu tedy není zahlcení spotřebitelů *corporate identity* společnosti, ale celkovou koncepcí řízení celé firmy, vedoucí k zvyšování hodnoty značky a její prestiže. Do popředí zájmu se kromě zákazníka dostává i **značka** jako taková.

Tabulka 1 – Podnikatelské filozofie řízení, upraveno podle Tomek, Vávrová, Vašíček 2002.

Východisko	Těžiště	Způsob	Cíl		
Výrobní základna	Výrobky	Standardizace	Tržby, zisk, podle objemu výroby	Výrobní koncepce řízení	Vnitřní (interní) podniková koncepce
Výrobní základna	Výrobky	Jakost	Tržby, zisk, podle objemu výroby	Výrobní koncepce řízení	
Výrobní základna	Výrobky	Prodej	Tržby, zisk, podle objemu výroby	Prodejní koncepce řízení	

Východisko	Těžiště	Způsob	Cíl		
Trh	Potřeby zákazníka	Marketingová koordinace	Tržby, zisk podle uspokojení zákazníka	Marketingová koncepce řízení	Vnější (externí) podnikatelská koncepce
Trh	Vyvolaná potřeba zákazníka společenský zájem	Marketingová koordinace, sociální a etická hlediska vůči společnosti	Tržby, zisk podle uspokojení zákazníka	Sociálně-, etick-, ekologicky-marketingová koncepce řízení	
Trh ZNAČKA	Vyvolaná potřeba zákazníka, IMAGE	Brandin- gová koordinace	Dlouhodobý úspěch, růst hodnoty značky	Brandin- gová koncepce řízení	Vnitřně-vnější podnikatelská koncepce

4 Závěr

Brandingová koncepce (viz tabulka 1) vede nejen ke stabilitě mikro- a makro- ekonomiky, zdraví spotřebitelů (zákazníků) a životního prostředí. Tato koncepce může mít svou „pseudo“ podobu, která do jisté míry ovlivní poctivé brendingové firmy. Pokud firma bude budovat značku pouze formou komunikace (tzv. dojemový marketing) a nebude rozvíjet i kvalitativní a ostatní stránky produktu v souladu s očekáváním zákazníků, může dojít v budoucnu k poklesu důvěry jakékoli značky.

Primárním strategickým **cílem** dnes není zisk, nýbrž růst hodnoty značky a dlouhodobý úspěch. Dosahování zisku je taktický cíl, neboli **prostředek** k dosažení zmíněných strategických cílů. Proto se manažeri působící ve firmách s **brandingovou podnikatelskou koncepcí** musí při každém svém rozhodování ptát: „***Jak mé rozhodnutí ovlivní značku***“?

Brandingovou podnikatelskou koncepci lze tedy charakterizovat jako celostní filozofii firmy, která klade důraz na kvalitní produkty a služby s vyšší přidanou hodnotou, vyvíjené v souladu s potřebami zákazníků.

Literatura

- [1] HORÁKOVÁ, H. *Strategický marketing*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2001. 152 s. ISBN 80-7169-996-9.
- [2] CHAMBERLIN, E.H. *The Theory of Monopolistic Competition: A Re-orientation of the Theory of Value*. 8th Edition. Cambridge : Harvard University Press, 1962. 396 s. ISBN 0-674-88125-7.
- [3] KELLER, K.L. *Strategické řízení značky*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2007. 796 s. ISBN 978-80-247-1481-3.
- [4] KOTLER, P. et al. *Marketing Management*. 13th Edition. Harlow : Pearson Education Limited, 2009. 889 s. ISBN 978-0-273-71856-7.
- [5] MEFFERT, H. *Marketing Management*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 1996. 552 s. ISBN 80-7169-329-4.
- [6] PŘIBOVÁ, M. *Strategie.cz* [online]. Mlada Fronta, 10.10.2006 [cit. 2010-04-07]. Do značek se musí nejdříve investovat. Dostupné z WWW: <<http://www.strategie.cz/scripts/detail.php?id=270146>>.
- [7] TOMEK, G., VÁVROVÁ, V., VAŠIČEK, J. *Marketing v energetice*. Praha : Grada publishing, 2002. 248 s. ISBN 80-247-0370-X.

Ing. Jiří Rotschedl

Bankovní institut vysoká škola, a. s.

Nárožní 2600/9

158 00 Praha 5

jrotschedl@bivs.cz

Poptávkový přístup k poskytování municipálních veřejných služeb

Demand Approach to Municipal Service Delivering

Pavel Rousek

Tento článek vznikl s podporou grantu IGA VŠE, název projektu: Optimalizace poskytování veřejných služeb a zkoumání dopadů na veřejné výdaje.

Abstrakt

Príspevok popisuje základní přístupy a koncepty v oblasti poskytování veřejných služeb na municipální úrovni. Klíčová část příspěvku je věnována poptávkovému přístupu, jenž obsahuje pevně zabudované prvky umožňující obyvatelům ovlivňovat rozsah, úroveň a kvalitu poskytovaných veřejných služeb. V příspěvku je předkládán vzorový návrh poptávkového přístupu, který respektuje elementární zásady pro poptávkový přístup. Vzorový poptávkový systém je rozčleněn na několik etap, z nichž se každá skládá z dílčích kroků.

Abstract

The paper describes basic approaches and concepts of public service delivering at the municipal level. Key part of the paper is devoted to demand approach. This approach enables residents to influence the quantity and quality of public services. There is presented a draft model of demand approach in the paper. This sample model respects the fundamental principles of demand approach. Draft demand system is divided into several stages. Each stage consists of several sub-steps.

Klíčová slova

Veřejné služby, poptávkový přístup, municipality.

Key words

Public Services, Demand Approach, Municipalities.

1 Úvod

Príspevok analyzuje poptávkový přístup k systému poskytování veřejných služeb na municipální úrovni. Jako východisko při tvorbě navrhovaného poptávko-

vého přístupu slouží současný stav poskytování municipálních veřejných služeb, který odpovídá takzvanému nabízetelskému modelu – tuto terminologii užívá např. F. Ochraňa[1], neboli tzv. nabídkovému přístupu – terminologie užívaná např. P. Rouskem[2]. Nabídkový přístup odráží zejména preference strany nabídky, kterou v případě zabezpečování municipálních služeb tvoří preference obecních úředníků. Navrhovaný poptávkový přístup zahrnuje prvky, které napomáhají zjištění parametrů poptávky po dané veřejné službě. Samotné rozhodnutí o kvalitě, kvantitě, ceně a dalších parametrech poskytované veřejné služby je stále v gesci úřadu.

Odborným cílem tohoto příspěvku je vytvoření vzorového postupu pro implementaci poptávkových prvků do systému zabezpečování municipálních veřejných služeb. Základním východiskem při tvorbě tohoto vzorového modelu byly zjištěné problémy a klíčové nedostatky vyskytující se v řadě municipalit na území České republiky.

2 Metodologická část

V ČR stejně jako v některých nových zemích EU (jako např. na Slovensku či v Estonsku) proběhla v posledních letech řada výzkumů se zaměřením na fungování veřejné správy. Český tým pod vedením prof. PhDr. Františka Ochraňa, DrSc. pracuje na výzkumu efektivnosti v oblasti zajišťování municipálních veřejných služeb.

Ekonomická efektivnost je často definována tzv. Paretovým optimem. L. Macáková [3] definuje efektivnost jako „takové použití ekonomických zdrojů, které přináší maximální úroveň uspokojení dosažitelnou při *daných vstupech a technologií*.“ M. Vochozka[4] uvádí definici efektivnosti jako „stav, kdy jsou v určitém ekonomickém *systému zdroje rozmístěny optimálním způsobem*.“ Zahraniční literatura v této souvislosti rozlišuje pojmy Effectiveness a Efficiency.

První výzkum výše zmiňovaného expertního týmu byl realizován v roce 2006 a obsáhle zkoumal stav zajišťování svozu komunálního odpadu, pohřebnictví, péče o podobu obce, údržby místních komunikací, zabezpečování veřejného osvětlení a čištění odpadních vod. V rámci výzkumu bylo osloveno všech více než 6 200 municipalit České republiky, z nichž odpovědělo 900 obcí všech velikostních kategorií. Výzkum byl proveden dle metodiky, která je blíže popsána v publikaci[5].

Druhý výzkum se uskutečnil mezi vybranými statutárními městy v roce 2007. Výzkumný tým má pro vyhodnocení k dispozici 13 vyplněných dotazníků z celkového počtu 17 oslovených statutárních měst. Metodika celého výzkumu je uvedena v publikaci autorů P. Rouska a M. Fantové Šumpíkové[6].

Mezinárodní výzkum zaměřený zejména na kvalitu veřejných služeb proběhl v letech 2008 a 2009 souběžně v několika nových členských zemích EU. Jako forma sběru dat byl v České republice zvolen webový dotazník, na který odpovědělo 535 municipalit. Metodiku popisuje M. Fantová Šumpíková a P. Rousek[7].

Navrhovaný poptávkový model vznikl na základě výstupů všech uvedených výzkumů, které analyzovaly současný stav poskytování veřejných služeb.

3 Vzorový poptávkový systém

Aktuální, nabídkový přístup veřejné správy je zkoumán autory L. Skořepou a J. Duškem[8], M. Vochozkou, J. Krejsovou, P. Bednářovou[9] či M. Vochozkou [10]. Z výzkumu L. Skořepy a J. Duška[8] plyne, že „současný model veřejné správy považuje většina představitelů měst a obcí jako model principiálně správný, nutné jsou ale významné změny (44 % celkem). 33 % představitelů měst a obcí chce vytvořit nový model, protože současný model považuje za faktor brzdící hospodářský a občanský rozvoj. Všechny obce a města se tedy ve své podstatě shodují na tom, že nějaké změny jsou nutné.“

Obdobná situace panuje nejen v celém veřejném sektoru, ale také v jeho subsystému, kterým je poskytování veřejných statků a služeb. Bližší popis této problematiky lze nalézt v publikaci[11], který mimo jiné píše, že „při posuzování efektivnosti *poskytování veřejných statků musíme považovat za veřejné služby rovněž meritní a klubové statky*.“ Změnu současného stavu by mohla nastolit např. navrhovaná implementace poptávkových prvků do systému.

3.1 První etapa – počátek

Náplní počáteční etapy je období, kdy se rozhoduje o případné implementaci poptávkového modelu, kalkulují se náklady spojené s tímto rozhodnutím a vybírá se tým, který bude mít patřičné pravomoci a ponese odpovědnost za průběh procesu.

3.2 Druhá etapa – příprava

Přípravná etapa zahrnuje kroky expertního týmu od studia odborné literatury, přes zjišťování stavu veřejných služeb, definici problému, stanovení cíle, formulaci hypotéz, vymezení relevantních respondentů, rozhodnutí o způsobu sběru informací, až po formulaci otázek.

3.3 Třetí etapa – terénní šetření

Ve třetí etapě se provádí terénní šetření a paralelně s tím se odpovědi patřičným způsobem zaznamenávají.

3.4 Čtvrtá etapa – statistické zpracování

Data nasbíraná ve třetí etapě se statisticky vyhodnocují v rámci čtvrté etapy. Přípravou, která předchází samotnému statistickému vyhodnocení, je očištění dat o nepoužitelné zdroje informací.

3.5 Pátá etapa – opatření

V páté etapě, která se skládá ze tří dílčích kroků, se navrhuje opatření. Navržená opatření ve formě hodnotící zprávy je potřeba předložit ke schválení zastupitelstvu obce. V závěru etapy se dohlíží na implementaci opatření.

3.6 Šestá etapa – zpětná vazba

Poslední etapou navrhovaného poptávkového modelu je zpětná vazba, která zajišťuje případné dodatečné úpravy navržených opatření. Zpětná vazba se skládá ze čtyř dílčích kroků – sběr dat zpětné vazby, korekce původní hodnotící zprávy, projednání upravené hodnotící zprávy zastupitelstvem a dohled na implementaci nových opatření.

Vyžadují-li to okolnosti, proces šesté etapy se může opakovat v několika cyklech tak, že po posledním kroku se zopakuje celá etapa zpětné vazby.

4 Závěr

V příspěvku je předložen návrh na implementaci poptávkových prvků do systému poskytování veřejných služeb na úrovni obcí ve formě vzorového poptávkového modelu. Na implementaci poptávkových prvků je potřeba vynaložit určitou vstupní investici zejména ve formě personálních nákladů. Investovaná finanční částka se však nepochybně odrazí snížením nákladů na zabezpečování municipálních veřejných služeb nebo efektivnějším využíváním vynaložených prostředků. To vše v souladu s požadavky a potřebami občanů.

Literatura

- [1] OCHRANA, František. *Veřejné služby – jejich poskytování, zadávání a hodnocení*. Vydání 1. Praha : Ekopress, 2007. ISBN 978-80-86929-31-6.
- [2] ROUSEK, Pavel. *Implementace poptávkových prvků do systému poskytování municipálních služeb*. Auspicia, 2010, ročník VII., 8 stran. ISSN 1214-4967. V tisku.
- [3] MACÁKOVÁ, Libuše a kol. *Mikroekonomie (základní kurz)*. Čtvrté vydání. Slaný : Melandrium, 1995. ISBN 80-901801-2-4.

- [4] VOCHOZKA, Marek. *Pojem efektivity v ekonomické literatuře*. Littera Scripta, 2008, ročník I., číslo 1, str. 103–113. ISSN 1802-503X.
- [5] ROUSEK, Pavel. Zajišťování veřejných služeb v ČR – Zkušenosti ze sběru primárních dat a analýzy. In *Ekonomická teória a prax – dnes a zajtra II* [CD]. 1. vydání. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2007. ISBN 978-80-8883-407-4. 9 stran.
- [6] ROUSEK, Pavel, FANTOVÁ ŠUMPÍKOVÁ, Markéta. Jsou statutární města specifická v zabezpečování služeb? In *Teoretické a praktické aspekty veřejných financí* [CD]. 1. vydání. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2008. 14 stran.
- [7] FANTOVÁ ŠUMPÍKOVÁ, Markéta, ROUSEK, Pavel. Přístupy ke kvalitě služeb v obcích v ČR. In *Bílá místa a černé díry reforem ve veřejném sektoru* [CD]. 1. vydání. Brno : Masarykova Univerzita, 2009. 13 stran.
- [8] SKOŘEPA, Ladislav, DUŠEK, Jiří. *Vnímání veřejné správy jejími představiteli a občany*. Auspicia, 2005, ročník II., číslo 2, str. 57–61. ISSN 1214-4967.
- [9] VOCHOZKA, Marek, KREJSOVÁ, Jana, BEDNÁŘOVÁ, Petra. *Organizace veřejné správy v České republice I*. [s.l.] : [s.n.], 2008. 110 s. ISBN 978-8087287-00-0.
- [10] VOCHOZKA, Marek. Správní úřady a měření jejich efektivity. In *Sborník příspěvků z VIII. mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů IMEA 2008*. Liberec : TU Liberec, 2008. 6 s. ISBN 978-80-7372-335-4.
- [11] VOCHOZKA, Marek. *Měření efektivity správních úřadů*. České Budějovice : Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích, 2008. 158 s. *Ekonomie a finance*. ISBN 978-80-87278-02-4.
- [12] Zákon č. 128/2000 Sb., *o obcích (obecní zřízení)*, ve znění pozdějších změn a doplňků.
- [13] Zákon č. 101/2000 Sb., *o ochraně osobních údajů*, ve znění pozdějších změn a doplňků.

Ing. Pavel Rousek

Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích

Katedra ekonomiky a financí

Okružní 10

370 01 České Budějovice

rousek@mail.vstecb.cz

Rodina v kontexte systému preventívnej starostlivosti o deti na Slovensku

The family in the system of preventive childcare in Slovakia

Markéta Rusnáková

Abstrakt

Uplatnenie preventívneho princípu v starostlivosti o deti znamená, že preventívnu a to najmä preventívnu sociálnu a psychologickú činnosť je potrebné zamerať na optimalizáciu správania detí a mládeže už v období, keď toto správanie nemusí byť v závažnom rozpore so školským poriadkom a pokračuje kontinuálne pri porušovaní školského poriadku, ustanovení zákona o rodine a trestného zákona. Príčiny potreby tohoto typu starostlivosti by sme teda radi priblížili v kontexte slovenských podmienok v našom príspevku.

Abstract

The preventive principle application in childcare means, that preventive, especially preventive social and psychological activity needs to be focused on children's and youth's behavior optimization yet in the period, when this behavior need not to be in serious conflict with the school order and it continues with breaking the school order, the family law and criminal law. In our contribution we would like to bring this kind of childcare closer in context of Slovak condition.

Klíčová slova

Dieťa, problémové dieťa, školský systém, komplexná prevencia, rodina.

Key words

Child, problem child, school system, complex prevention, family.

Spôsob riešenia konfliktov v rodine má nepochybne vzťah k delikventnému správaniu detí. Celou radou výskumov (napr. Rusnáková, 2008) je potvrdené, že deti vyrastajúce v rodinách, kde je mnoho otvorených konfliktov medzi rodičmi, majú väčší sklon k negatívnemu správaniu ako deti vyrastajúce v kľudnom rodinnom prostredí. Tiež konflikty dieťaťa so súrodencami predpovedajú vyššie riziko

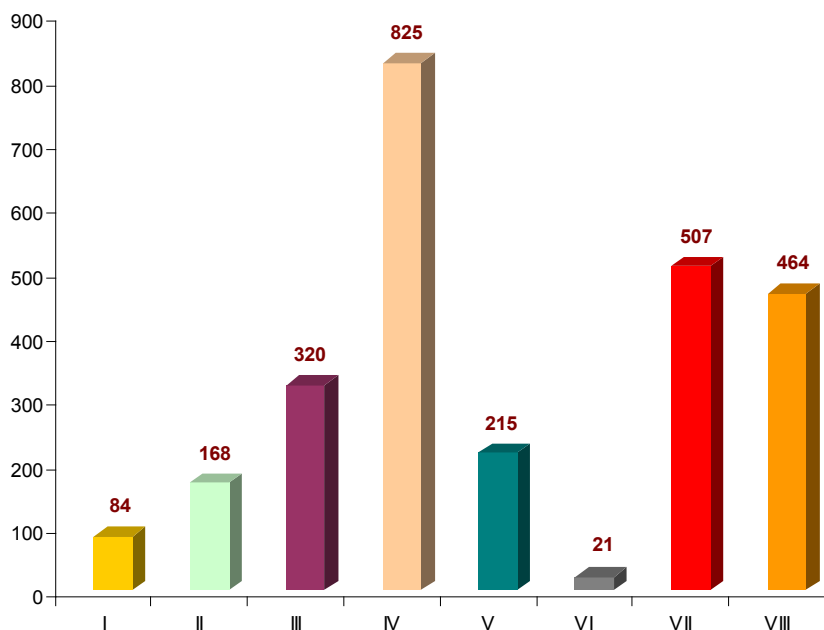

delikvencie. Z tohto prostredia má dieťa tendenciu čo najskôr a čo najčastejšie unikáť alebo sa v ňom učí negatívnym spôsobom riešiť problémy.

Sears, Moccobyová a Levin (in: Nákonečný, 1996) zistili nasledujúcu závislosť agresivity na spôsoboch rodinnej výchovy

- malá povolenosť – mierne trestanie – slabá agresivita
- malá povolenosť – silné trestanie – stredná agresivita
- veľká povolenosť – slabé trestanie – stredná agresivita
- veľká povolenosť – silné trestanie – silná agresivita

Radi by sme na tomto mieste uviedli výsledky výskumu, ktorý sme realizovali v priebehu školského roka 2007/2008 a jeho hlavným cieľom bolo zistiť typy rodín, z ktorých najčastejšie pochádzajú problémové deti. Tento výskum bol celoslovenský.

Graf 1 – Počet problémových detí z jednotlivých klinických rodín za celú Slovenskú republiku (školský rok 2007/2008)

- I. Rodina so zdravotne postihnutým členom.
- II. Rodina so zanedbávaným, zneužívaným alebo týraným dieťaťom.
- III. Rodina, kde prebieha alebo prebehlo rozvodové konanie.
- IV. Rodina s nezamestnaným rodičom (i).
- V. Rodina, kde jeden alebo obaja rodičia sú závislí na alkohole.
- VI. Rodina, kde jeden alebo obaja rodičia sú závislí na nelegálnych drogách.
- VII. Rómska rodina.
- VIII. Rodina, kde jeden alebo obaja rodičia podnikajú (rodina podnikateľa).

Z grafu je zjavné, že za najrizikovejšiu rodinu v súvislosti s problémovosťou detí na Slovensku môžeme považovať rodinu, kde jeden alebo obaja rodičia sú nezamestnaní. Vysoké skóre získali takisto aj rómska rodina a rodina, kde jeden alebo obaja rodičia podnikajú. Ani skóre rodiny, kde prebieha alebo prešlo rozvodové konanie, nie je zanedbateľné. Môžeme konštatovať, že výsledky našej sondy do problematiky rizikových rodín z hľadiska problémovosti detí, nám kopírujú výsledky dosiahnuté v našom výskume v roku 2000. Konštatujeme, že rizikové rodiny v daných regiónoch aj v celej Slovenskej republike sú stabilným javom a je teda potrebné vytvárať komplexné preventívne aj intervenčné programy, šité jednotlivým regiónom nášho štátu na mieru.

Podobný výskum, ale zameraný na násilnú trestnú činnosť mládeže v súvislosti s rodinnou atmosférou ich rodín realizoval aj Lesnický (2008).

Podľa Lesnického (2008) sociálna pozícia rodičov má značný vplyv na správanie mladých. Mladiství veľmi citlivo vnímajú svet svojich rovesníkov, registrujú rozdiely, všimajú si majetnejších vrstovníkov a chcú sa im vyrovnávať v držbe hmotných vecí (módnych odevov, elektroniky, cenných klenotov a pod.), alebo predvádzať sa s finančnými prostriedkami. Nie všetky rodiny dokážu splniť želania svojich detí, stretávame sa s rodinami ktoré sú skutočne na dne spoločnosti. Na druhej strane rodiny zbohatlíkov ponúkajú neskutočnú paletu materiálnych predmetov a peňazí, ktorými neuvážene nasycujú svojich potomkov. V prvom prípade si chcú deti a mladiství prilepšiť a pritom schádzajú z cesty stanovenej a kontrolovanej zákonom. Mladiství z ekonomicky silných rodín viac menej inklinujú k protiprávnym konaniam, kde dominujú vzrušenie, extrémnejšie zážitky a delikventný avatúrizmus.

Vo výskume sme sa stretli s obidvoma kategóriami previnilcov. Ako nám dokladajú výsledky, u mužov bývajúcich v meste boli len v osemnástich prípadoch (14,0 %) zamestnaní obaja rodičia. Nezamestnaných oboch rodičov malo štyridsaťdeväť mužov (38,0 %) majúcich trvalý pobyt v meste, t.j. päťdesiatpäť respondentov

(42,6 %). Deväť mužov (7,0 %) potvrdilo, že mali nezamestnaného jedného z rodičov. Osem mužov (6,2 %) uviedlo, že ich rodičia súkromne podnikajú.

Aj z tohto výskumu je zrejmé, že rodinná atmosféra má jednoznačný a často krát aj nenapraviteľný vplyv na problémovosť a aj na neskoršie deviantné správanie jedincov v dospelosti. Preto je potrebné realizovať komplexnú prevenciu ako zo strany odborníkov, škôl, ale aj takú starostlivosť, do ktorej budú vtiahnutí aj rodičia. Bez takejto starostlivosti nemôže byť úspešná starostlivosť o problémové deti.

Záver

Európsky výbor pre problémy kriminality pri Rade Európy so sídlom v Strassburgu vychádzal v osemdesiatych rokoch pri konštruovaní preventívnej stratégie v oblasti boja proti juvenilnej delikvencii z vynikajúcej štúdie profesora Walgraveho. Táto štúdia („Úloha škôl v meniacej sa spoločnosti“) bola nielen významným inšpiračným zdrojom spomínaného experimentálneho overovania predmetného preventívneho systému. Uvádzame ďalej len encyklopedicky nosné tézy štúdie, aktuálne aj v našich súčasných podmienkach

- existuje jasná paralela medzi juvenilnou delikvenciou a zlým školským prospechom,
- škola je ideálnym prostredím na detekciu asociálnych a predelikventných tendencií,
- škola je schopná hrať rozhodujúcu úlohu v prevencii delikvencie (bolo overených niekoľko všeobecných i špecifických modelov),
- v meniacej sa spoločnosti sa objavuje nová disciplína: školská kriminológia,
- najdôležitejšou otázkou v oblasti prevencie je: čo by malo byť jej objektom ?,
- školu je potrebné pokladať za miesto primárnej sociálnej diskriminácie a za inštitúciu sociálnej kontroly (v sieti ďalších kontrolných inštitúcií),
- niektoré školy sa zdajú byť „kriminogénnejšie“ ako iné,
- štrukturálna izolácia žiaka v škole má ďaleko horší negatívny efekt na jeho sebaobraz ako oficiálny labeling (tzn. značkovanie),
- výchovné reformy musia ísť ruka v ruke s experimentovaním.

Psychologická podmienenosť sociálnej patológie sa teoreticky uznáva, v praktickej rovine však zostáva už desaťročia popoluškou, hoci je napr. v oblasti prevencie porúch správania podľa našich skúseností rozhodujúcou tak v oblasti diagnostiky porúch, ako i následnej intervencie. Zdá sa, že bez zodpovedného poznania psycho-

logického pozadia sociálno – patologických javov sa výrazne znižuje efektívnosť intervencií medicíny, pedagogiky a sociálnej kurately.

Literatura

- [1] LESNICKÝ, Ivan: *Špecifické kriminalistické postupy práce pri odhaľovaní a dokumentovaní násilnej trestnej činnosti mládeže*. [Rigorózna práca] / Mgr. Ivan Lesnický. – Katolícka univerzita v Ružomberku. Pedagogická fakulta, 2008.
- [2] MATULA, Štefan. 2007. *Návrh koncepcie prevencie sociálno – patologických javov u detí a mládeže v pôsobnosti rezortu MŠ SR na obdobie rokov 2007 – 2010*. Žilina: Expertná skupina pre odbornú a organizačnú prípravu analytickej štúdie a koncepcie prevencie sociálno-patologických javov u detí a mládeže, 42 s.
- [3] NAKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*. Academia, Praha 1996, ISBN 80-3378-343-1

doc. PhDr. Markéta Rusnáková, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Pedagogická fakulta

Ústav sociálnych vied

Katedra sociálnej práce

Hrabovská cesta 1

Blok C

034 01 Ružomberok

marketa.rusnakova@ku.sk

Rozhodčí řízení v současné ekonomické krizi

Arbitration in the current economic crisis

Květoslav Růžička

Abstrakt

Tento příspěvek je věnován problematice rozhodčího řízení a jeho úloze v současné ekonomické krizi. Věřitel má v případě, že dlužník mu nezaplatí, zájem na rychlém získání peněžité pohledávky. Jednou z cest je nepochybně rozhodčí řízení. V rozhodčím řízení, zejména v při poskytování rychlých půjček nebankovními institucemi, dochází velmi často k nerovnému postavení dlužníka vůči věřiteli a jsou vydávána v neprospěch dlužníka i likvidační rozhodnutí. Ve srovnání s tím rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky poskytuje stranám rovné postavení a záruku nestranného a kvalifikovaného rozhodnutí.

Abstract

This paper is dedicated to the issue of arbitration and its role in the current economic crisis. The creditor is if the debtor fails to pay him, interested in a rapid monetary claim. One of the ways is undoubtedly arbitration. In arbitration, particularly in providing quick loans non-banking institutions, there is often a very unequal status of the debtor to the creditor and are issued to the detriment of the debtor and the liquidation decision. Compared with the arbitration before the Arbitration Court attached to the Economic Chamber of the Czech Republic and Agricultural Chamber of the Czech Republic grants the parties the guarantee of equal and impartial decisions.

Klíčová slova

Rozhodčí řízení, rozhodčí soud, rozhodčí nález, Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky.

Key words

Arbitration Proceedings, Arbitration Court, Arbitration award, Arbitration Court attached to the Economic Chamber of the Czech Republic and Agricultural Chamber of the Czech Republic.

1 Úvodem

Důsledkem ekonomické krize je mimo jiné i zhoršování platební morálky zejména proto, že dlužníci se často dostávají do druhotné platební neschopnosti, neboť i jim zase neplatí jejich dlužníci. Věřitel má vždy zájem na tom, aby za dodané zboží či služby či poskytnutý úvěr dlužník zaplatil kupní cenu, cenu díla či splátky úvěru. A jestliže dlužník neplatí, má věřitel zájem, aby měl k dispozici co nejdříve exekuční titul, který by mu pomohl získat dlužné finanční prostředky.

Jedním ze dvou základních způsobů řešení majetkových sporů zejména mezi podnikatelskými subjekty je jejich řešení v rozhodčím řízení, které je využíváno především v mezinárodním obchodním styku. Rozhodčí řízení má ve srovnání s řízením před obecnými soudy řadu nezanedbatelných výhod. Je rychlejší, sporné strany samy mohou stanovit pravidla pro postup rozhodců, mohou za rozhodce vybrat nezávislé odborníky, rozhodčí řízení je zásadně neveřejné. A co je pro sporné strany asi nejdůležitější, je zajištění uznání a výkonu rozhodčích nálezů ve více než 140 státech.¹

Větší význam rozhodčího řízení je možné sledovat v těch státech, kde je řízení před obecnými soudy pomalé a k vydání soudního rozhodnutí dochází až po mnoha letech. Navíc je třeba vzít v úvahu možnost využití opravných prostředků stranou povinnou, které řízení mohou prodloužit o další roky. Tam, kde obecné soudy rozhodují rychle, což je příklad Německa, lze pozorovat minimálního využití rozhodčího řízení.

V rámci Evropské unie lze sledovat snahu o zajištění volného pohybu soudních rozsudků cestou nařízení, ze kterých je v oblasti řešení majetkových sporů tím základním a nejdůležitějším nařízením označované jako Nařízení Brusel I², které upravuje jednak otázku pravomoci obecných soudů členských států Evropské unie, tak i uznání a výkon soudních rozhodnutí vydaných soudy členských států na území jiného členského státu.³ Vedle tohoto nařízení je problematika řešení majetkových sporů upravena ještě v dalších nařízeních.⁴

¹ Podrobněji srov. ONDŘEJ, J. Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. 3. rozšířené vydání. Aleš Čeněk, Plzeň, 2009, s. 431 an. ISBN 978-80-7380-181-6.

² Nařízení Rady (ES) č. 44/2001, o soudní příslušnosti a uznání a výkonu soudních rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních.

³ Podrobněji např. KUČERA, Z. Mezinárodní právo soukromé. 7. opravené a doplněné vydání. Doplněk Brno – Aleš Čeněk Plzeň, 2009, s. 332 an. ISBN 978-80-7239-231-5.

⁴ Nařízení č. 805/2004, kterým se zavádí evropský exekuční titul pro nesporné pohledávky, č. 1896/2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu a č. 861/2007, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu.

Nedobrá situace v českém soudnictví je všeobecně známá. České soudy pracují pomalu a na jejich rozhodnutí se čeká i několik dlouhých let. Podnikatel/věřitel však potřebuje, aby se o jeho nároku/peněžitě pohledávce rozhodlo co nejrychleji, aby se co nejdříve dostal k finančním prostředkům, které mu jeho obchodní partner, nyní již dlužník, dobrovolně nezaplatil. Podle evidence Ministerstva spravedlnosti v roce 2008 (novější údaje zatím nejsou k dispozici) Češi žádali za průtahy a pochybení soudu téměř 7 miliard korun na odškodnění. Na odškodném za dlouho vleko- ucí se spory se za rok 2008 vyplatilo přes 60 milionů korun.⁵

Současné ekonomická krize se na rychlosti soudního řízení v zásadě neprojevila, obecné soudy svou práci podstatně neurychlily. Naopak, stoupl počet soudních nápadů, zejména v oblasti insolvenčního řízení.

Rozhodování sporů z mezinárodních investic si stěží dokážeme představit bez rozhodčího řízení, ať již ad hoc nebo před Mezinárodním střediskem pro řešení sporů z investic ve Washingtonu.⁶ Toto řízení jde však nad rámec tohoto příspěvku.

2 Rozhodčí řízení ad hoc

Do přijetí zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů (dále jen „ZRŘ“) bylo možné v rozhodčím řízení rozhodovat pouze spory vyplývající z mezinárodního obchodního styku. Proto povědomost o rozhodčím řízení byla velmi malá a o tento způsob řešení sporů nikdo v podstatě nejevil zájem. Až s přijetím ZRŘ se začali objevovat podnikavci, kteří viděli v rozhodčím řízení „zlatý důl“ bezpracných příjmů. Již v té době jsem upozorňoval na možné zneužití rozhodčího řízení.⁷ Rozhodčí řízení ad hoc znamená, že spor může projednat a rozhodnout jako rozhodce/rozhodci kdokoliv, resp. na kom se strany dohodnou. Podle § 4 ZRŘ může být rozhodcem občan České republiky, který je zletilý a způsobilý k právním úkonům. Cizinec může být rozhodcem, je-li podle práva svého práva způsobilý k právním úkonům; postačí však, je-li způsobilý k právním úkonům podle práva České republiky.

Rozhodčí řízení se dostalo do povědomí laické tuzemské veřejnosti v souvislosti s investičními spory, které Česká republika svého času prohrávala. V této souvislosti je třeba zmínit spor se společností CME, který stál tuzemské daňové poplatníky více než 10 miliard českých korun.

⁵ Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti.

⁶ ICSID, zřízené na základě Úmluvy o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států z roku 1985 – sděl. č. 420/1992 Sb.

⁷ Srov. RUŽIČKA, Květoslav, Noví zlatokopové. Českomoravský profit – Rádce č. 24/1996, s. 34 nebo Nakonec mohou zaplatat podnikatelé. Hospodářské noviny č. 102/1997, s. 11.

Pak je třeba také zmínit rozhodkyni Bc. Sandru Svobodovou, která rozhodovala spory jako rozhodce, aniž by kdy byla uzavřena rozhodčí smlouva, která je základem možnosti projednat spor před rozhodci, přičemž dále tvrdila, že čeští právníci nedokáží si správně vyložit ustanovení ZRR a řadu společností poslala svými rozhodnutími do likvidace. I když už tehdy bylo zřejmé, že rozhodčí řízení může být vůči dlužníkovi značně nespravedlivé, ministerstvo spravedlnosti nepřišlo, ačkoliv to slibovalo, s žádnými příslušnými legislativními návrhy.

V tuzemsku není vedena žádná evidence o tom, jaký počet sporů byl projednán a rozhodnut v rozhodčím řízení. Podle § 29 odst. 1 a 2 ZRR jsou stále rozhodčí soudy povinny po dobu 20 let od právní moci rozhodčího nálezu uschovat rozhodčí nález a všechny listiny prokazující průběh rozhodčího řízení. Rozhodci ad hoc jsou povinni do 30 dnů od právní moci rozhodčího nálezu předat do úschovy okresnímu soudu, v jehož obvodu byl rozhodčí nález vydán, rozhodčí nález a všechny listiny prokazující průběh rozhodčího řízení. Vzhledem k tomu, že ZRR nestanoví žádnou sankci za porušení této povinnosti rozhodci, zná praxe případy, kdy není předáno soudu do úschovy vůbec nic, popřípadě jen rozhodčí nález.

Rozhodčí řízení může mít mnoho úskalí, zejména pro dlužníka, vezmou-li takové rozhodčí řízení do rukou osoby, které mají zájem na vydání rozhodnutí, které bude výhodné vždy pro jednu spornou stranu, a to pro věřitele.⁸ V praxi lze vidět největší „zvěrstva“ v oblasti spotřebitelských sporů, zejména v případě poskytování tzv. rychlých peněz. Vezmeme-li v úvahu, komu jsou takové půjčky určeny, pak musím dospět k logickému závěru, že tito dlužníci se v rozhodčím řízení určitě dobře neorientují, mnohdy ani nevědí, co to rozhodčí řízení vůbec je.

Naprostá většina smluv o půjčce, poskytnuté nebankovní institucí, má již v rozhodčí doložce určeného rozhodce, který je nějakým způsobem propojen s věřitelem, a podle toho pak dopadají jeho konečná rozhodnutí. Spory jsou rozhodovány zásadně bez ústního jednání pouze na základě písemností a rozhodčí nález nemusí být odůvodněn.⁹ ZRR sice takový postup připouští, ale ten je v praxi zneužíván. Dlužník pak dostane jeden list papíru, ze kterého zjistí, že je povinen zaplatit nějakou peněžitou částku (samozřejmě překračující poskytnutou půjčku), aniž by takové rozhodnutí bylo jakkoli odůvodněno.

Takové rozhodčí řízení je nepochybně výhodné pro věřitele, kteří se dostanou rychle k finančním prostředkům, navíc k podstatně vyšším, než do smluvního vztahu investovali.

⁸ K rizikům rozhodčího řízení podrobněji RUŽIČKA, Květoslav, Rizika tuzemského rozhodčího řízení. Pochta Zdeňku Kučerovi k 80. narozeninám. AUC Iuridica č. 1/2008, s. 109 an.

⁹ Srov. § 19 odst. 3 a § 25 odst. 2 ZRR.

Pro dlužníky může být takové rozhodčí řízení zcela likvidační, a to tehdy, ručí-li za poskytnutou půjčku svojí nemovitostí či nemovitostí ve společném jmění manželů.

Evropské právo, jak ostatně vyplývá z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, rozhodčímu řízení nebrání, a to ani v oblasti spotřebitelských sporů.

Tuzemské soudy byly k takovému rozhodčímu řízení po delší dobu zcela benevolentní. Je totiž třeba si uvědomit, že rozhodčí řízení je jednoinstanční a jakmile je rozhodčí nález doručen stranám, není možné podat vůči němu odvolání. Náš ZRR zná sice v § 31 důvody pro zrušení rozhodčího nálezu obecným soudem, ale jsou to důvody procesního charakteru (např. neexistence rozhodčí smlouvy, straně nebyla poskytnuta možnost věc před rozhodci projednat, rozhodoval rozhodce, který nebyl oprávněn rozhodovat), nesprávný postup rozhodců, resp. nesprávná aplikace hmotného práva nejsou jako důvod pro zrušení rozhodčího nálezu uvedeny. Může se tedy stát, že dlužníkovi, přestože je v právu, zbudou po doručení rozhodčího nálezu pouze „oči pro pláč“.

V poslední době však můžeme pozorovat určitou změnu postupu obecných soudů, které se snaží více chránit tu slabší stranu rozhodčího řízení, tzn. spotřebitele. V tomto směru je přelomové rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č.j. 12 Cmo 496/2008-28,, *...pokud rozhodčí smlouva neobsahuje přímé určení rozhodce ad hoc, anebo konkrétního způsobu jeho určení, ale jen odkazuje ohledně výběru rozhodce a stanovení pravidel rozhodčího řízení na právnickou osobu, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona, a odkazuje na tuto právnickou osobou stanovené statuty a řády ke jmenování a výběru rozhodců, jakož i způsobu vedení rozhodčího řízení ..., pak je taková rozhodčí smlouva neplatná dle § 39 OZ pro obcházení zákona*“.

Značně negativní úlohu v rozhodčím řízení hrají mimo jednotlivé rozhodce totiž také různá sdružení rozhodců do nejrůznějších uskupení, která vydávají své řády, listiny rozhodců a snaží se navenek tvářit jako stálé rozhodčí soudy. Mnohdy si je vytvářejí samy osoby, jejichž spory pak rozhodují. Přitom je to specifika České republiky, v zahraničí je situace v oblasti rozhodčího řízení ad hoc přehledná, s takovými rádoby rozhodčími soudy se nesetkáme.

Vystává proto otázka, jak dále v rozhodčím řízení ad hoc, zejména ve spotřebitelských sporech, a to nejenom nyní v současné ekonomické krizi, zda se nemůže stát, že by takový způsob řešení majetkových sporů byl legislativně zcela vyloučen. Ministerstvo spravedlnosti sice předložilo návrh zákona o akreditovaných rozhodcích, jejichž seznam by samo vedlo a kteří by byli oprávněni rozhodovat spotřebi-

telské spory. S ohledem na blížící se parlamentní volby nelze již s přijetím tohoto zákona počítat.

Pochybně rychlé spotřebitelské půjčky jsou poskytovány lidem, kteří se ocitli ve vážné ekonomické tísní zejména tím, že přišli v současné krizi o práci a zpravidla si pak berou půjčku, aby zaplatili tu předchozí. Mnohdy tedy ani nepřemýšlejí o důsledcích svého jednání.

Stávající nedobrá situace v oblasti řešení spotřebitelských sporů v rozhodčím řízení si nepochybně vyžaduje legislativní změny stávající právní úpravy obsažené v ZRŘ, nedojde-li dříve k přijetí závazné normy Evropskou unií. Slabší strana rozhodčí smlouvy by měla být chráněna i tím, že by měla mít možnost odstoupit od rozhodčí smlouvy ze stanovených důvodů, mít možnost trvat na projednání sporu obecným soudem, řízení by mělo být zásadně ústní, rozhodčí nález by měl být vždy řádně odůvodněn. Ustanovení § 31 ZRŘ by mohlo být doplněno o další důvody pro zrušení rozhodčího nálezu obecným soudem.

3 Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky

V České republice existují v současné době tři stálé rozhodčí soudy, které byly zřízeny podle zákona, jak to předpokládá ustanovení § 13 odst. 1 ZRŘ. Tím světově nejznámějším je nepochybně Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky (dále jen „Rozhodčí soud“), který existuje již od roku 1949.¹⁰ Za dobu své existence rozhodl tisíce sporů z mezinárodního obchodního styku i sporů čistě vnitrostátní povahy (mezi tuzemskými účastníky) a svojí činností si získal mezinárodní renomé, které našlo odraz v dubnu 2006, kdy byl Rozhodčí soud Evropskou komisí určen jako poskytovatel (provider) pro ADR řešení sporů ohledně doménových jmen .eu podle Nařízení č. 733/2002 a č. 874/2004.^{11 12}

¹⁰ Podrobněji RUŽIČKA, Květoslav, Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, 2. rozšířené vydání. Aleš Čeněk, Plzeň 2005.

¹¹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 733/2002 o zavedení domény prvního řádu .eu a Nařízení Komise (ES) č. 874/2004 vyměřující pravidla veřejné politiky týkající se implementace a funkcí domény nejvyšší úrovně .eu a principů, jimiž se řídí registrace.

¹² Podrobněji o řešení těchto sporů RABAN, P., MORAVCOVÁ, M. a kol., .eu domain name, .eu doména. C.H.Beck Praha 2006. ISBN 80-7179-525-9.

Jestliže s rozhodčím řízením ad hoc jsou spojeny problémy, pak o rozhodčím řízení před Rozhodčím soudem můžeme konstatovat, že jeho služeb využívá stále více osob jak z tuzemska, tak i ze zahraničí. O tom svědčí i nárůst počtu podaných žalob, za minulý rok jich bylo přes 2400. S tím souvisí i otázka, proč je tento Rozhodčí soud tak vyhledáván. Nepochybně proto, že výsledkem jeho činnosti jsou kvalifikovaná rozhodnutí ve formě rozhodčího nálezu, která jsou zcela minimálně pro procesní chyby rušena obecnými soudy. Tento Rozhodčí soud vede listinu rozhodců, na kterou jsou zapsány pouze ty osoby, které skýtají záruku kvalifikovaného a nestranného rozhodování.

Doba od podání žaloby do vydání rozhodčího nálezu trvá v průměru kolem čtyř měsíců. Existuje ovšem i tzv. urychlené rozhodčí řízení, kdy rozhodčí nález musí být vydán do jednoho¹³, tří nebo čtyř měsíců.¹⁴ Takové řízení lze však doporučit jen u méně právně náročných sporů.

Vedle rozhodování sporů z doménových jmen .eu začal Rozhodčí soud počátkem roku 2009 řešit mezinárodní spory o doménová jména podle pravidel UDPR.¹⁵ Po úspěšném dokončení pilotního projektu bylo nové elektronické řešení sporů podle UDRP schváleno předsednictvem ICANN v květnu 2009. Rozhodčí soud se tak stal prvním sudištěm na světě, které řeší mezinárodní spory o internetová doménová jména pouze elektronicky. Pravidla UDRP představují zrychlený proces ADR řešení sporů o internetové domény nejvyšší úrovně (jde o domény .com, .org, .biz, .info, .mobi), který je povinný pro všechny držitele těchto domén, přičemž spory se týkají nekalosoutěžních registrací a užívání internetových domén nejvyšší úrovně.

Od roku 2004 má Rozhodčí soud zvláštní úpravu pro rozhodčí řízení on-line.¹⁶ Tato úprava předpokládá vedení řízení výhradně s využitím komunikačních prostředků Internetu. Toto řízení lze konat pouze na základě dohody stran v rozhodčí smlouvě a předpokládá, že obě sporné strany mají přístup k Internetu a mají své e-mailové adresy.

Před Rozhodčím soudem jsou také rozhodovány spotřebitelské spory.¹⁷ Tento Řád vychází z Doporučení Evropské komise č. 98/257/ES ze dne 30. 3. 1998 o zásadách platných pro orgány odpovědné za mimosoudní řešení spotřebitelských

¹³ A to v případě, že se obě sporné strany na tom dohodnou.

¹⁴ V tomto případě požaduje urychlené rozhodčí řízení pouze jedna strana, zpravidla žalobce. Do tří měsíců musí být rozhodčí nález vydán u vnitrostátního sporu a do čtyř měsíců u mezinárodního sporu.

¹⁵ Uniform Dispute Resolution Policy.

¹⁶ Zvláštní dodatek Řádu pro rozhodčí řízení on-line, účinný od 1.6.2004.

¹⁷ Podle Zvláštního dodatku Řádu pro rozhodčí řízení pro spotřebitelské spory, účinného od 4.4.2008.

sporů a z Doporučení Evropské komise č. 2001/310/ES ze dne 4.4.2001 o zásadách pro mimosoudní orgány při řešení spotřebitelských sporů dohodou. Řád vyžaduje elektronickou formu rozhodčího řízení ve zjednodušeném řízení pouze na základě písemností v elektronické formě. Sporné strany se však mohou dohodnout i na ústním jednání, jakož i na výhradně písemné formě. Rozhodčí soud je oprávněn rozhodnout, že rozhodčí řízení nebude vedeno podle Řádu pro spotřebitelské spory v případech, kdy účastník řízení není, zejména po technické stránce, zjevně schopen účastnit se řízení podle tohoto Řádu.

Ministerstvo zdravotnictví, České zdravotní fórum a Hospodářská komora České republiky pracují na projektu rozhodování úhradových sporů v oblasti zdravotního pojištění. Pacient tak bude mít možnost se v rychlé době a za dostupných podmínek domoci se svých práv, čímž bude zajištěn vyrovnaný vztah pojištěnce a pojišťovny ve sporech o nárok na zdravotnické služby. Tím, kdo by měl takové spory rozhodovat, by měl být Rozhodčí soud.

Je zřejmé, že pro další činnost Rozhodčího soudu není potřebné přijímat nějaké zvláštní legislativní změny stávající právní úpravy. Ta stávající je dostatečná a záleží pouze na osobách, které uzavírají rozhodčí smlouvu, zda se rozhodnou pro tento Rozhodčí soud nebo budou riskovat rozhodčí řízení ad hoc.

4 Závěr

Rozhodčí řízení je nepochybně přijatelnou možností, prostřednictvím které se věřitel může v současné ekonomické krizi dostat rychle k exekučnímu titulu, jímž je konečný a závazný rozhodčí nálezný a tím i ke své peněžitě pohledávce. V současné době však můžeme v rozhodčím řízení ad hoc vidět řadu protiprávního chování těch osob, které pomáhají zejména nebankovním poskytovatelům půjček k vydávání takových rozhodnutí v rozhodčím řízení, která jsou ve vztahu k jejich dlužníkům někdy zcela likvidační.

Stávající právní úprava si proto vyžaduje legislativní změny, které by nějakým způsobem více chránily v rozhodčím řízení ad hoc slabšího účastníka, tzn. dlužníka, a to především ve spotřebitelských sporech.

Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem dokazuje, že rozhodčí řízení lze vést způsobem, který stranám zachovává rovné postavení a poskytuje jim plnou příležitost k uplatnění jejich práv, jak to ostatně vyžaduje ustanovení § 18 ZRR.

S ohledem na kvalifikaci rozhodců, kteří před Rozhodčím soudem rozhodují, je zajištěna i nestrannost a právní kvalita vydávaných rozhodčích nálezů. Rychlost

tohoto řízení je pak prvním předpokladem pro to, aby se věřitelé dostali co nejrychleji ke svým finančním prostředkům.

prof. JUDr. Květoslav Růžička, CSc.

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Nám. Curieových 7

116 40 Praha 1

ruzicka@prf.cuni.cz

Inovácia vo vzdelávaní sociálnych pracovníkov – reflexia na súčasné podmienky

Innovations in education of social workers – reflection on current conditions

Milan Schavel

Abstrakt

Súčasná prax v sociálnej oblasti si vyžaduje kvalifikovaných odborníkov. Absolventi sociálnej práce často poukazujú na nevyhnutnosť ďalej sa vzdelávať a špecializovať pre činnosti, ktoré považujú pre svoje odborné kompetencie za nevyhnutné. Obsah príspevku poukazuje na nevyhnutnosť ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov – absolventov študijného odboru sociálna práca. V príspevku je stručne zhodnotený súčasný stav a načrtnuté možnosti zvyšovania profesionálnej kompetencie sociálnych pracovníkov. Načrtnuté sú aj niektoré inovatívne formy vzdelávania v pregraduálnej príprave a oblasť supervízie ako formy ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov.

Summary

Current practise of social work requires highly-qualified professionals. Graduates of social work often emphasize necessity of further education and specialization in fields they find inevitable in their practise and professional competencies. This article acknowledges the necessity for further education of graduates; shortly recaptures current conditions and sketches possibilities for improving professional competencies of social workers. Inovative forms of education in pregradual preparation and supervision as a form of further education of social workers are also dealt with.

Kľúčové slová

Sociálny pracovník, sociálna práca, kompetencie, profesionalizácia, ďalšie vzdelávanie, supervízia.

Key words

Social worker, social work, competency, professionalization, further education, supervision.

Vzdelávanie sociálnych pracovníkov na Slovensku zaznamenalo v poslednom období výrazný rozmach. Táto situácia bola spôsobená jednak výraznou absenciou odborníkov, ktorí sa mali podieľať na riešení nových sociálnych problémov po roku 1989, ktoré súviseli s vplyvom spoločenských, politických a ekonomických zmien. Tieto zmeny zároveň vyvolali potrebu nových legislatívnych noriem v oblasti sociálneho zabezpečenia, ktorých plnenie si vyžadovalo fundovaných, odborne erudovaných sociálnych pracovníkov.

Záujem o štúdium v študijnom odbore sociálna práca prevyšoval od začiatku kapacitné možnosti škôl, počet študentov na univerzitách a vysokých školách je vysoký, ich motivácia pre štúdium je rôzna. Ďalšou okolnosťou, ktorá ovplyvnila zvýšený záujem najmä už zamestnaných uchádzačov o štúdium sociálnej práce bola skutočnosť vyplývajúca zo zákona NR SR č. 312/2001 o štátnej službe, podľa ktorého, zamestnanec štátnej správy musel v rámci výkonu svojich odborných činností spĺňať minimálne podmienku ukončeného prvého stupňa vysokoškolského štúdia. V tomto prípade išlo najmä o zamestnancov okresných úradov, neskôr úradov práce, sociálnych vecí a rodiny s podmienkou začať študovať v zmysle vyššie uvedeného zákona do konca roka 2005. Záujem začať študovať odbor sociálna práca prejavili aj iné cieľové skupiny ako napr. zamestnanci policajného zboru, trestnej justície, colných úradov, sociálnej poisťovne, samosprávy miest a obcí ako aj podnikatelia, bankový úradníci, zamestnanci súkromných firiem najmä na úseku personálnych vecí a pod. Na tento mimoriadny záujem začali reagovať aj vzdelávanie inštitúcie na Slovensku svojimi ponukami prostredníctvom akreditovaného vzdelávacieho programu, ktorý ponúkajú nielen na svojich kmeňových univerzitách a vysokých školách ale aj v menších mestách. Vysoké školy teda vytvárajú obrovský potenciál odborne kvalifikovaných sociálnych pracovníkov, ktorí sú na svoje povolanie pripravovaní unifikovane – teda univerzálne, samotný profil absolventov jednotlivých vysokých škôl je približne rovnaký (viď. SCHAVEL, M., DÁVIDEKOVÁ, M. Vzdelávanie v sociálnej práci na Slovensku a v Čechách – porovnanie obsahu štúdia. Sociálni práce/Sociálna práca roč. IV. č. 1/2005. Profily absolventov a súhrn odborných kompetencií formulovala pracovná skupina pod vedením prof. Tomeša a členov pracovnej skupiny, ktorú tvorili zástupcovia jednotlivých vzdelávacích subjektov pod garanciou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci v rokoch 1996–2000.)

Aj keď v súčasnosti prebiehajú niektoré snahy o inováciu študijných programov v odbore sociálna práca, môžeme konštatovať, že majú charakter len modifikovania študijného programu prostredníctvom voliteľných predmetov, alebo prebieha tvorba a zavádzanie študijných programov s takzvaným zameraním napr. na sociálnu prácu v štátnej správe, verejnej správe alebo na poradenstvo, pričom tieto stu-

dijné programy neprofilujú absolventa k väčšej odbornosti pri výkone svojich činností, navyše ho môžu pri uvádzaní zamerania v doklade o ukončenom vzdelaní obmedzovať v jeho pracovnom uplatnení. Na druhej strane je prítomný fakt, že nové fenomény a špecifiká v pracovných pozíciách sociálneho pracovníka vyvolávajú potrebu jeho neustáleho odborného skvalitňovania. Jednou z dôležitých možností je vytvorenie systému celoživotného vzdelávania sociálnych pracovníkov.

Na potrebu celoživotného vzdeláva upozorňujú aj absolventi študijného odboru, ktorí sa v praxi často stretávajú najmä s problémami v oblasti poradenskej činnosti pri práci s klientom, nedostatkom manažérskych zručností v oblasti riadenia sociálnych subjektov alebo konkrétnej orientácie v špecifických problémoch ako sú oblasti sociálnych služieb, sociálnoprávnej ochrany, sociálnej práce s konkrétnymi cieľovými skupinami, konkrétne v oblasti sociálnej práce s drogovými závislými a inými sociálno patologickými javmi, nezamestnanými, rodinami s ekonomickými problémami, ťažko zdravotne postihnutými, osobami vyššieho veku, dlhodobo chorými a umierajúcimi, azylantmi, ďalšími marginalizovanými skupinami a pod.

Absolventi štúdia v odbore sociálna práca poukazujú aj na potrebu supervidovania svojej práce. Prieskumy ukázali, že približne až 90 % sociálnych pracovníkov má záujem o supervidovanie svojej práce. Využitie supervízie v praxi sociálneho pracovníka mnohí odborníci považujú za formu zvyšovania odbornej kompetencie a zároveň formu ďalšieho vzdelávania. Zároveň môžu supervízne výcviky predstavovať ďalšiu oblasť vzdelávania odborne erudovaných a motivovaných absolventov sociálnej práce.

Otázka celoživotného vzdelávania je aktuálna aj z dôvodu prijatých dokumentov v rámci Slovenskej republiky, ale aj v medzinárodnom kontexte. Naša vláda prijala v roku 2004 uznesením vlády SR č. 157 z 25. 2. 2004 aj **Koncepciu celoživotného vzdelávania** v Slovenskej republike a v roku 2007 **Návrh stratégie celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva** s cieľom dobudovať systém celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva.

Dôležitosť celoživotného vzdelávania zdôrazňujú najmä dokumenty v kontexte Európskej únie, ako sú napríklad:

Memorandum o celoživotnom vzdelávaní, ktoré bolo prijaté v Bruseli v roku 2000 a je základným materiálom pre rozvoj celoživotného vzdelávania v európskom priestore, pričom zvýrazňuje význam celoživotného vzdelávania pre rozvoj krajín Európskej únie.

Komunitárny program Európskej únie – Program celoživotného vzdelávania do ktorého sa zapojila aj Slovenská republika dňom 1. 1. 2007, (možnosť využitia programu Grundtvig, ktorý sa venuje potrebám vzdelávania dospelých pri zvyšovaní ich vedomostí a zručností, ďalej je to program Jean Monnet podporujúci inštitúcie a aktivity v oblasti európskej integrácie vo vysokoškolskom vzdelávaní). Zainteresovaní odborníci sú toho názoru, že program celoživotného vzdelávania je jedným z najefektívnejších nástrojov spolupráce v európskom kontexte. Okrem krajín Európskej únie sa na ňom zúčastňujú aj ďalšie krajiny.

Tendencie v oblasti podpory celoživotného vzdelávania formuluje aj **Lisabonská stratégia** v rámci ktorej sa za hlavné ciele považuje zvyšovanie kvality ľudského potenciálu prostredníctvom vzdelávania so zámerom zabezpečiť prepojenie s oblasťou zamestnanosti a sociálnej kohézie.

Pre oblasť celoživotného vzdelávania je významný aj **Bolognský proces** v rámci ktorého najmä na zasadnutí účastníkov bolo v roku 2001 v Prahe prijaté komuniké v ktorom výrazne rezonovala podpora aktivít v rámci celoživotného vzdelávania.

Pri komparovaní niektorých systémov celoživotného vzdelávania v oblasti sociálnej práce v iných krajinách sme zistili, že napríklad systém ďalšieho vzdelávania je podrobne rozpracovaný v Maďarsku, kde je dokonca prijatý zákon o ďalšom vzdelávaní sociálnych pracovníkov na rozdiel od iných krajín, ako je napr. Spolková republika Nemecko, Česká republika, Rakúsko a zároveň aj naša republika, kde je celá oblasť ďalšieho vzdelávania postavená na spontánnych aktivitách vzdelávacích inštitúcií alebo občianskych združení, ktoré podporujú, ale nesystémovo skvalitnenie niektorých činností formou krátkodobých vzdelávacích programov. Dobre rozvinutý systém tzv. nadstavbového štúdia po ukončení magisterského stupňa v odbore sociálna práca majú rozpracovaný v Spojených štátoch amerických.

Za dôležité považujem upozorniť aj na potenciál a postavenie Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci a to najmä v kontexte hodnoteného stavu a perspektív v oblasti ďalšieho vzdelávania. Pripomínam, že členmi asociácie, ako občianskeho združenia sú právnické a fyzické osoby – vzdelávatelia v sociálnej práci. Asociácia zatiaľ nemá, tak ako v Českej republike postavenie odbornej inštitúcie – poradného orgánu pre Akreditačnú komisiu, čo značne znižuje jej postavenie a autoritu vo vzťahu k vzdelávacím inštitúciám. Asociácia ale môže prostredníctvom projektov prispieť k zvyšovaniu pedagogických zručností a odbornej kompetencie pedagógov v rámci jednotlivých oblastí vzdelávania v sociálnej práci, môže vytvárať podporný odborný rámec prostredníctvom organizovania konferencií a odborných seminárov a pripravovať medzinárodné projekty s inými obdobnými inštitúciami. Napriek tomu, že členská základňa disponuje dostatočným odborným potenciálom,

práve nedostatok času a vysoká pracovná vyťaženosť pedagógov obmedzuje očakávanú aktivizáciu asociácie v prospech skvalitnenia vzdelávania poslucháčov v študijnom odbore sociálna práca.

Záver

Skvalitnenie vzdelávania sociálnych pracovníkov si vyžaduje širokú odbornú diskusiu bez emócií, osobných invektív a neodborného posudzovania úrovne jednotlivých univerzít a vysokých škôl. Jediným kritériom zatiaľ je len hodnotenie kompetencií realizovať vzdelávanie prostredníctvom akreditačnej komisie. Doposiaľ nevyužitý je potenciál Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci, v prospech podpory a skvalitnenia vysokoškolského vzdelávania študentov sociálnej práce. Aktuálna sa ukazuje nevyhnutnosť podpory systému celoživotného vzdelávania sociálnych pracovníkov s cieľom skvalitniť odborné kompetencie a status sociálnych pracovníkov v sociálnej praxi.

prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava

Nám. 1. mája č. 1

P.O.Box 104

810 00 Bratislava

mschavel@stonline.sk

Poskytovanie sociálnych služieb pro seniorov na Slovensku, v zmysle platne legislatívy

Providing social services for seniors In Slovakia, in terms of legislation

Ingrid Schlosserová

Abstrakt

Dňom 01.01.2009 nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona NR SR č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov, ktorý zároveň zrušil zákon NR SR č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci, pretože ten dostatočne neriešil a neupravoval poskytovanie a financovanie sociálnych služieb.

Po prvýkrát sa v právnej úprave explicitne ustanovuje povinnosť obce a vyššieho územného celku zabezpečiť dostupnosť sociálnej služby, t.j. právo občana na prístup k sociálnej službe, ak je na ňu odkázaný a tiež právo vybrať si sociálnu službu, a to za podmienok definovaných zákonom o sociálnych službách. Poskytovateľ sociálnej služby t.j. obec alebo VÚC, podľa tohto zákona poskytne sociálnu službu na základe žiadosti fyzickej osoby odkázanej na sociálnu službu, najskôr vo svojich zriaďovateľských zariadeniach (verejných).

Abstract

01/01/2009 Day, Act no. 448/2008 Coll. on social services and amending Act no. 455/1991 Coll. on business as amended, which also abolished the Act no. 195/1998 Coll on social assistance because of inadequately addressed the provision and financing of social services. For the first time, the legislation explicitly provides obligation of availability of social services for the municipalities and higher territorial unit, ie citizens' right of access to social service and the right to choose a social service, under the conditions defined by the Act on Social Services. Community or higher territorial units shall provide a social services in its founding public institutions first.

Kľúčové slová

Sociálne služby, seniori, zariadenie pre seniorov, poskytovatelia sociálnych služieb, prijímatelia sociálnych služieb.

Key words

Social services, senior citizens, facilities for the elderly, social service providers, recipients of social services.

1 Platná legislatívna úprava

Od minulého roku je na Slovensku v platnosti zákon NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, ktorý zároveň zrušil zákon NR SR č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci, pretože ten dostatočne neriešil a neupravoval poskytovanie a financovanie sociálnych služieb. Tento relatívne nový zákon vyvolal veľa diskusií, ako u odbornej, tak i u laickej verejnosti. Nezaobišiel sa bez negatívnej kritiky, ktorá bola zameraná hlavne na výhrady, že zákon nezabezpečuje právo klienta na slobodnú voľbu výberu poskytovateľa sociálnej služby a tiež, že nerešpektuje zrovnoprávnenie financovania sociálnych služieb verejných a neverejných poskytovateľov.

Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR tomuto tvrdeniu oponuje a tvrdí, že fyzická osoba má v zmysle zákona zaručený slobodný výber verejného, či neverejného poskytovateľa sociálnych služieb. Okrem toho má občan, tiež právo výberu sociálnej služby a formy jej poskytovania. Taktiež sa po prvýkrát v právnej úprave explicitne ustanovuje povinnosť obce a vyššieho územného celku zabezpečiť dostupnosť sociálnej služby, t.j. právo občana na prístup k sociálnej službe, ak je na ňu odkázaný a tiež právo vybrať si sociálnu službu a, to za podmienok definovaných zákonom o sociálnych službách. V marci (v březnu 2010) tohto roku predložilo ministerstvo PSVR SR „Návrh novely spomínaného zákona o sociálnych službách“, ktorý bol z rokovania vlády SR z určitých dôvodov stiahnutý priamo ministerkou PSVR SR. Tento príspevok nemá za cieľ obhajovať alebo kritizovať zákon o sociálnych službách, ide len o to priblížiť a v krátkosti predstaviť jeho znenie priamo v praxi, v zmysle platnej legislatívy. Pozornosť chcem upriamiť na možnosti poskytovania sociálnych služieb hlavne pre starších občanov na Slovensku tak, ako to prezentuje samotný názov tohto príspevku.

Poskytovateľmi sociálnych služieb sa v zmysle už cit. zákona od 01. 01. 2009 stali obce a vyššie územné celky (ďalej len VÚC.). Obce a VÚC v rozsahu svojej pôsobnosti zabezpečujú dostupnosť sociálnej služby pre fyzickú osobu, ktorá je na ňu odkázaná. Na účely spomenutého zákona o sociálnych službách rozlišujeme dve základné skupiny poskytovateľov sociálnych služieb, a to

- **verejných poskytovateľov** (zväčša ide o bývalé štátne zariadenia, kde sú zriaďovateľmi obce alebo VÚC),
- **neverejných poskytovateľov** (viac menej ide o súkromné zariadenia, kde patria aj charitatívne, či cirkevné, organizácie).

2 Poskytovatelia sociálnych služieb

Starostlivosť o starších ľudí na Slovensku, žijúcich mimo rodiny zabezpečujú zariadenia pre seniorov, zariadenia opatrovateľských služieb a domovy sociálnych služieb. Princípy starostlivosti u verejných a neverejných poskytovateľov, by mali byť približne rovnaké, nezávislé od prostredia. Akákoľvek starostlivosť o starších ľudí vychádza z ich vlastných individuálnych potrieb a preto kľúčom k zabezpečeniu tejto sociálnej služby je poznanie jedinca a jeho vlastnej sociálnej situácie.

Sociálne služby pre seniorov sa realizujú napríklad

- *opatrovateľskou službou*, ktorá sa poskytuje občanovi, ktorý podľa posudku príslušného orgánu je odkázaný na zabezpečenie nevyhnutných životných úkonov, alebo,
- *zariadením pre seniorov*, ktoré poskytuje sociálne služby fyzickej osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek a je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby, prípadne osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek a poskytovanie sociálnej služby v tomto zariadení potrebuje z iných vážnych dôvodov, ďalej,
- *domovom sociálnych služieb*, kde sa poskytuje starostlivosť občanom so zdravotným postihnutím a to telesným, zmyslovým, duševnými poruchami alebo kombináciou iných postihnutí. Taktiež sociálnu službu seniorom poskytujú aj,
- *zariadenia opatrovateľskej služby*, ktoré poskytujú pobytovú sociálnu službu fyzickej osobe odkázanej na pomoc inej fyzickej osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek a nie je možné jej poskytnúť opatrovateľskú službu.

3 Zariadenia sociálnych služieb – pre seniorov

Rozhodnutie dožiť svoj život v zariadení pre seniorov je často bolestivé, ako pre staršieho človeka rovnako i pre jeho rodinu. Toto rozhodnutie býva v mnohých prípadoch veľmi traumatizujúce. Je ťažké si priznať, že človek už nie je schopný sa o seba sám postarať a, že nedokáže sám žiť ďalej vo svojom domácom prostredí. Pobyt v zariadení si vyžaduje niekedy dlhú adaptáciu. Obyvateľ si musí zvykať na nové prostredie, nových ľudí okolo seba, nový režim dňa, pričom sa mení aj jeho správanie.

Ak dokáže zariadenie poskytnúť svojmu klientovi prívetivé, neformálne prostredie, ponúkajúce jeho obyvateľom možnosti rešpektujúce jeho slobodu, dôstojnosť a výber aktivít, vtedy sa doba adaptačného procesu skracuje. Ako uvádza M. Dávidková, starostlivosť o kultúrny a spoločenský život seniorov v zariadeniach sociálnych služieb je veľmi významnou zložkou v udržiavaní ich aktivít. Indiferentné prostredie s nedostatkom podnetov vedie k pasivite a často sa podieľa na dezorientácii obyvateľov zariadenia.

3.1 Postup pri poskytovaní sociálnych služieb v zariadení

Sociálna služba sa fyzickej osobe poskytuje na základe posúdenia sociálnej odkázanosti občana a na základe rozhodnutia obce alebo VÚC o poskytovaní sociálnej služby fyzickej osobe, ktorá je na ňu odkázaná. Poskytovateľ sociálnej služby t. j. obec alebo vyšší územný celok, v zmysle zákona poskytne sociálnu službu na základe žiadosti fyzickej osoby odkázanej na sociálnu službu, najskôr vo svojich zriaďovateľských zariadeniach, a to vo verejných.

Občan – žiadateľ, ktorý má záujem o poskytnutie sociálnej služby v zariadení si podá na základe svojho trvalého pobytu na príslušnú obec písomnú „žiadosť o posúdenie odkázanosti na sociálnu službu“, ktorej súčasťou je i potvrdenie poskytovateľa zdravotnej starostlivosti o jeho nepriaznivom zdravotnom stave. O posúdenie odkázanosti na sociálnu službu musí fyzická osoba žiadať vždy v mieste svojho trvalého bydliska. Na základe predložených dokladov, obec požiada zmluvného lekára o vypracovanie „lekárskeho posudku“ pre žiadateľa s určeným stupňom odkázanosti. Následne pre účely posúdenia odkázanosti žiadateľa na sociálnu službu, obec vypracuje „sociálny posudok“ a zároveň vydá „Rozhodnutie o odkázanosti žiadateľa na sociálnu službu“. Žiadateľ podľa právoplatného rozhodnutia obce o odkázanosti na sociálnu službu, podá obci alebo ním zriadenej právnickej osobe písomnú žiadosť o uzatvorenie „Zmluvy o poskytovaní sociálnej služby“. Žiadosť o uzatvorenie „Zmluvy o poskytovaní sociálnej služby v zariadení,“ o ktoré občan prejavil záujem môže do zariadenia priamo zaslať aj obec. Ale to len v prípade písomného súhlasu občana. Príjem a majetok občana sa predkladá jeho čestným prehlásením pri podaní žiadosti o poskytnutie sociálnej služby. Následne po predložení rozhodnutia o sociálnej odkázanosti a čestného prehlásenia o majetku občana, zariadenie sociálnych služieb uzatvorí s občanom „Zmluvu o poskytovaní sociálnej služby“. V prípade, ak v zariadení nie je voľné miesto a občan trvá na poskytovaní sociálnej služby, zariadenie je povinné bezodkladne zaslať žiadosť o uzatvorenie zmluvy o poskytovaní sociálnej služby obci, ktorá žiadosť občana do zariadenia zaslala. Tá je povinná ďalej vo veci bezodkladne konať a to vždy v prospech občana.

Druh, forma a rozsah poskytovania sociálnej služby v zariadení sa určia podľa nepriaznivej sociálnej situácie, podľa stupňa odkázanosti občana na pomoc inej osoby a z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku klienta. Poskytovanie sociálnej služby v zariadení pre seniorov sa poskytuje zväčša formou pobytovej celoročnej sociálnej služby. Prijímateľ (občan) sociálnej služby je povinný platiť poskytovateľovi (zariadeniu) úhradu za sociálnu službu, v sume určenej poskytovateľom sociálnej služby, na základe prepočtu ekonomicky oprávnených nákladov organizácie, v súlade s platným všeobecným záväzným nariadením obce. Úhrada za sociálnu službu sa prijímateľovi sociálnej služby určuje mesačnou sumou, ako súčet úhrady za odborné činnosti, obslužné činnosti a ďalšie činnosti.

4 Záver

Záverom možno konštatovať, že spomínaný zákon o sociálnych službách, ktorý je v platnosti už vyše roka sa pravdepodobne v blízkej budúcnosti nevyhne novelizácií. Prax totiž ukazuje, že aj keď tvorcovia spomínaného zákona mali pravdepodobne snahu pripraviť kvalitný zákon tzv. „šitý na mieru občana,“ má tento zákon určité nedostatky.

Literatúra

- [1] ZÁKON č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov,
- [2] REPKOVÁ, K. – BRICHTOVÁ, L.: *Sociálna ochrana starších osôb so zdravotným postihnutím. Vybrané aspekty EPOS*, Bratislava:2009. ISBN 978-80-85057-797-1,
- [3] OLÁH, M. – SCHAVEL, M.: *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Prešovská univerzita v Prešove: Pravoslávna bohoslovenská fakulta, 2006. 192 s. ISBN 80-8068-487-1,
- [4] DÁVIDEKOVÁ, M.: *Aktívne starnutie a staroba*. Sborník–Mezinárodní konf. problematika: Generace 50 plus, z 27. – 28.5.2008, České Budějovice. ISBN 978-80-7394-100-0.

PhDr. Ingrid Schlosserová, PhD.

Univerzita Cyrila a Metóda

Fakulta masmediálnej komunikácie Trnava

Spoločnosť pre sociálnu integráciu v SR

Zariadenie pre seniorov

919 24 Križovany nad Dudváhom č. 54

schlosser.inka@szm.sk

Multikulturalizmus a sociálna bezpečnosť

Multiculturalism and social safety

Marek Stachoň

Abstrakt

Náš svet sa postupom dejín zmenšuje. Zákonite na seba narážajú rôzne kultúry, náboženstvá a premiešavajú sa s politickými ideológiami. Najviac ľudí zblízuje obchod, ktorý nahrádza sociálne istoty. Liberalizmus v poslednej dobe zlyháva. Postoje jednotlivcov a skupín sa radikalizujú a vzrastá fundamentalizmus. Regulatívnym sa pre nás stáva svetoobčianske právo. Racionalita sa musí spájať s ľudnosťou a dôstojnosťou. Občianske práva sú vyššou platformou koordinácie ľudských vzťahov a akýmsi uzákonením tolerance a podriadenie tejto platformy partiikulárnym záujmom je prejavom snahy o intoleranciu.

Abstract

In history our world is getting smaller. Naturally, there is a clash of different cultures, religions and they are mingled with political ideologies. People are brought closer mainly by business that replaces social securities. Liberalism fails recently. Attitudes of individuals and groups are radicalising and fundamentalism is growing. Cosmopolitan law becomes regulative. Rationality has to connect with humanity and dignity. Civil laws are a higher platform for coordination of human relationships and represent some sort of codification of tolerance and subordination of this platform to particular interests is a demonstration of pursuit of intolerance.

Kľúčové slová

Obchod, ideológia, fundamentalizmus, rozum, kultúra, stárossadlické právo, svetoobčianske právo.

Key words

Trade, ideology, fundamentalism, reason, culture, oldsettler right, cosmopolitan right.

Technologický pokrok zrýchlil tempo nášho života a rýchlosť sa stala kritériom úspechu. Rýchla reakcia na nové životné situácie vyžaduje zaujatie postoja k rôznym formám života, rôznym kultúram, aby sme nestratili svoju identitu, aby sme vedeli vytvoriť také prostredie, v ktorom sa budeme cítiť dobre a hlavne bezpečne,

s ktorým a na základe ktorého sa identifikujeme. Najbližším prienikom spoločenských či spoločných zámerov je oblasť obchodu, ktorá má oveľa úctyhodnejší a zároveň skrytý zámer, totižto scivilizovanie celého ľudstva a odbúravanie nacionálnych predsudkov. Preto ak chce dnes nejaká krajina zničiť alebo potlačiť vplyv inej krajiny, zameriava sa hlavne na ekonomickú oblasť ľudského života na úrovni štátu, ktorý garantuje právo na výmenu alebo príjem tovaru. Ide o nevyhnutné spájanie jednotlivcov, pri ktorom sa vytvára nová konštrukcia sveta, pre človeka oveľa perspektívnejšia, ale zároveň aj najnáročnejšia. Tá, ktorá môže – kantovským jazykom povedané – skutočne rozvinúť vlohy, ktoré človek má a ktoré sa môžu rozvinúť iba ako sociálne. V takomto prostredí musia platiť jasné pravidlá a budú jasné i zámery jednotlivcov a tu, ako sa ukázalo v poslednej dobe, liberalizmus zlyháva a negarantuje nám sociálne bezpečie. A tak multikulturalizmus sa predstavuje ako „spôsob, akým sa úloha vzdelanej vrstvy prispôsobuje týmto novým skutočnostiam. Je to manifest zmierenia: skloníme sa pred novými faktami, nebudeme proti nim protestovať ani bojovať – necháme veciam (ľuďom, ich rozhodnutiam a osudu, ktorý z nich plynie) voľný priebeh ([1], s. 101). Vzniká však tendencia pokriviť medzinárodné právo pod hlavičkou tej istej idey. To čo sa označuje ako liberálna demokracia Západu a podáva sa ako konečná vývojová fáza dejín je ideológiou. Žiadna liberálna neutralita neexistuje. Presadzuje sa rôznymi spôsobmi, jedným z nich je cieľavedomé zneužívanie sociálneho statusu jednotlivca (o ktorého vlastne v liberalizme ide) pre politické, hospodárske, ba aj vojenské zaangažovanie sa v prospech tejto ideológie, ktorej dnes verí veľa ľudí. Obranou môže byť snaha „byť verný sám sebe,“ t. j. „byť verný svojej originalite a tú môžem artikulovať a odhaliť iba JA“ ([8], s. 47). Preto je aj I. Kant presvedčený, že „musí jestvovať zväz zvláštneho druhu, ktorý možno nazvať mierovým zväzom (foedus pacificum) a ktorý by sa lišil od mierovej zmluvy (pactum pacis) tým, že táto zmluva by sa snažila skončiť len jednu vojnu, kým on navždy všetky vojny“ ([5], s. 23). Nejde tu však o žiaden svetový štát, ale každý štát si zachováva svoje práva a navzájom sa tieto štáty riadia medzinárodným právom. Politika sa viaže vždy na politické spoločenstvo, na štát. Globálna politika si teda zákonite dáva za cieľ svetový štát. Ako sa to uskutočňuje? „Západ presadzuje nespochybniteľné práva pre všetkých ľudí“ avšak musíme hneď upozorniť na fakt, že už len v Európe môžeme nájsť „rozdielne verzie ľudských práv,“ ([2], s. 101) čo je vlastne politickou agresiou. Medzinárodnému právu niekto prisudzuje iba istú konkrétnu obmedzenú pôsobnosť tvrdiac, že je to v záujme celosvetovej stability. Ale tým sa preskakuje dôležitý článok v reťazci právnej regulácie, ktorej aktérmi sú nezávislé a zvrchované krajiny s vlastným právnym systémom, do ktorého nemá právo zvonku vstupovať nikto, toľko už nie tvrdením, že je to nevyhnutné a nutné. Ak to je nevyhnutné, tak na to dá súhlas spoločnosť daného národa.

Otázka scivilizovania ľudstva sa podľa Kanta nemôže uberať neopodstatneným a nelegitímym, t. j. každému jednotlivcovi právo a bezpečnosť negarantujúcim spôsobom. Každý kto je v tejto spoločnosti, alebo do nej vstupuje, musí rešpektovať jej pravidlá. Aj keď na základe svetoobčianskeho práva sú ľudia občanmi všeobecného štátu ľudí (*ius cosmopolitum*), toto právo sa má obmedziť na podmienky všeobecnej hospitality, v ktorej „cudzinec si síce nemôže nárokovat' hosťovské právo (na čo by sa vyžadovala zvláštna dobročinná zmuva, aby sa stal na istý čas členom domácnosti), ale môže si nárokovat' **návštevnícke právo**, ktoré oprávňuje všetkých ľudí **ponúknuť sa do spoločnosti** na základe práva na spoločné vlastníctvo zemského povrchu, na ktorom sa ako na guľovej ploche nemôžu rozptýliť do nekonečna, ale anpokon sa predsa len musia trpieť popri sebe, lebo pôvodne nikto nemá väčšie právo byť na nejakom mieste Zeme než druhý” ([5], s. 25). Preto v **multikulturalizme ide na prvom mieste o „etickú neutralitu právneho poriadku a politiky,”** ktoré sa týkajú koncepcií dobrého alebo nezmareného života” ([4], s. 138). Na druhej strane bol dokázané, že „čím viac imigranti cítia, že ich pôvodná kultúrna tradícia je v novom domove rešpektovaná a čím menej cítia, že sú pre odlišnú identitu odmietaní, odstrkovaní, ohrození alebo diskriminovaní, tým ochotnejšie sa otvárajú kultúrnym ponukám novej krajiny a menej křčovito sa držia vlastných oddelených zvykov” ([1], s. 107). **Avšak nemôžeme byť konformní a zhovievaví voči nárokom návštevníkov a menšín len preto, aby sme zlomili nejaký kultúrny či náboženský odpor, pretože takáto skupina či už imigrantov, či národnostná skupina by sa dostala do pozície štátotvorných občanov a ich kultúra (nacionalita) potláčala prirodzené praktiky inej kultúry, čo vedie automaticky ku konfliktu.** V praxi „rozdiely medzi kultúrami sú tak neprekonateľné, že dialóg vždy odráža iba vlastné istoty” ([2], s. 99). **Relativizmus je v tomto smere ako nápomocný, tak aj zneisťujúci.** „Sedieť s cudzincami pri jednom stole, priateľiť sa s nimi, navštevovať tie isté miesta, nehovoriac o láske a manželste, ktoré by prekračovali hranice komunity, je prejavom zrady a dôvodom na ostrakizáciu a vyhnanstvo. Takto utvorené komunity sa stávajú prostriedkami zameranými predovšetkým na udržiavanie oddelenia, separácie, izolácie a odcudzenia” ... Bezpečnosť je nevyhnutnou podmienkou dialógu medzi kultúrami” ([1], s. 108). Len **oslobodenie sa od myšlienkového absolutizmu** a kritická reflexia sú predpokladom tolerancie a vzájomného porozumenia.

Fichte uvažujúc nad ľudským súžitím a spoločenským poriadkom provokačne metaforicky, čím chce poukázať na vážnosť problému, píše vo svojom pamflete *Príspevok ku korekcii úsudkov publika o revolúcii vo Francúzsku* zo zimy 1792–93: „Dať Židom občianske práva, na to nevidím skoro nijaký iný prostriedok, ako jednej noci všetkým z nich odrezať hlavy a nasadiť im iné, v ktorých by už

nebola židovská myšlienka". Multikulturalizmus je uznávaním občianskych práv človeku ako takému, nie ako príslušníkovi nejakého náboženstva, etnika, kultúry. Občianske práva sú vyššou platformou koordinácie ľudských vzťahov a akýmsi uzákonením tolerance a podriadenie tejto platformy partikulárnym záujmom je prejavom snahy o **intoleranciu** samú. Ide o „dekontextualizovanú formu pravdy, nezávislú od kultúry a vierovyznania" a túto „pravdu môžu pochopiť všetci ľudia, musia ju uznať v dôsledku apriórnych presvedčení bez ohľadu na to, k akej kultúre, náboženstvu, národu alebo etnici patria" ([3], s. 413). Vždy len idey či ideály a túžby spájajú ľudí a nikto si nemôže nárokovať pretavenie svojich predstáv o usporiadaní a právach do právneho systému väčšinovej spoločnosti. „Multikulturalizmus ako politika diferencie, ktorá víta rozdiely, povzbudzuje ich a upevňuje, je vo vysokom stupni povážlivý a nebezpečný, osobitne tam, kde ide o diferencie vo vnútri štátne usporiadanej spoločenskej formácie" ([3], s. 417). Občianske (myslieť a konať za a podľa seba) a štátne (právny poriadok) sa musia navzájom usmerňovať a jednotlivé kultúry sa tak kriticky transformovať na bezkonfliktné. Ide o postupný vývoj, ktorému neprospeievajú krvavé revolučné zmeny, lebo sa tým spoločnosť približuje k sociálnemu neporiadku a individuum je ohrozené nielen na svojich právach a slobodách, ale na živote samom. **Štát** má zaujať pozíciu hájenia všeobecného záujmu, teda ani národného ani internacionálneho a spoločnosť štátu sa s otázkami vplyvu kultúr musí vysporiadať v prvom rade v sebe samej a sama pochopiť význam takejto integrácie s tým, že nebude mať ambície vyhlasovať svoju kultúru za jedinou a konečnú v dejinách ľudstva a jej ideológiu bude strieďať právo fungujúce na **princípoch rozumu ako ľudskej jednoty a zvláštnosti zároveň**. Právo môže zahŕňať len také aspekty spolunažívania, ktoré sú vlastné človeku ako takému. V súčasnosti sú hlavne médiá „orientované na okamih, nie tradíciu. Týmto spôsobom by mohlo byť prekonané to, čo lokálne monogamné formy života a myslenia kvôli svojmu sebapotvrdeniu maľujú na stenu: že sa v súčasnej dobe rozpúšťa sociálne. Narozdiel od lokálne zviazanej pospolitosti nespočívajú digitálne sprostredkované formy dialógu na príbuzenských, tradičných alebo sociálnych väzbách alebo priestorovom susedstve, ale na spoločných záujmoch, na sieti" ([2], s. 122). **Fundamentalizmus** dnes spočíva v presadzovaní určitej privilegovanej formy života a následnej snahy uspôsobovania si právneho systému v podobe kolektívnych právnych výsad, ktoré by sa vyčleňovali od ostatných. Avšak „i keby bolo možné v demokratickom právnom štáte takéto skupinové práva pripustiť, boli by nielen zbytočné, ale i normatívne pochybné. Pretože ochrana foriem života a tradícií, ktoré vytvárajú individuálne identity, má konieckoncov slúžiť uznaniu ich členov; v žiadnom prípade nemá význam administratívna ochrana druhu" ([4], s. 145). Ak sa práva deklarujú, ale nevytvárajú podmienky pre ich uplatnenie, často týmto spôsobom väčšina provokuje menšinu, zaznáva ju a nepriamo

ju donúti buď k radikalizmu a porušovaniu práv, alebo ju vypudí zo spoločnosti. Avšak o nič menej agresívne sa nemusí správať ani menšina, ktorá ak si uplatní návštevnícke právo a vytvárajú sa jej dobré návštevnícke podmienky, začne konať „ako doma“ a začne prirodzene požadovať občiansku, právnu, náboženskú suverenity, aby sa mohli jednotlivci navzájom v identifikovať na spoločenskej úrovni, nastoliť svoj socio-kultúrny model života a myslenia a nemuseli sa tak cítiť menejcenne. **Multikulturalizmus prehovára k jednotlivcovi**, nie ku skupine a jej emancipačným snahám, v ktorých ide o snahu premeniť „multikulturalizmus z teórie pedagogiky a hermeneutiky na politický program kultúrnej diferencie“ ([3], s. 417). Nie sme predsa z jedného ľudského rodu a nie sú isté hodnoty platné pre všetkých vo forme individuálnych práv? „Ak súhlasíme s tým, že uznanie kultúrnej odlišnosti je správnym a vhodným východiskovým bodom pre všetky rozmné diskusie o spoločných ľudských hodnotách, musíme tiež súhlasiť s tým, že ústavný štát je jediným rámcom, v ktorom môžeme takúto debatu viesť“ ([1], s. 106). Štát je vlastná vec spoločenstva a jeho ohrozenie stimuluje reštrikčné opatrenia voči nepriateľovi. Kto ohrozuje človeka ekonomicky, alebo ohrozuje priestor, s ktorým sa identifikuje, ohrozuje priamo jeho prežitie a teda aj bezpečnosť. Jednotlivec stráca samostatnosť a preto je nútený sa „pričleniť“ k nejakej skupine, a touto príslušnosťou k skupine si nahrádza túto stratenú samostatnosť, čím však prichádza o slobodu ako ďalší predpoklad bezkonfliktného života a hlavne stráca slobodu myslenia.

Často, keď sa človek cíti takto ohrozený, hľadá príčinu- vinníka a nachádza ho v nositeľoch inej kultúrnej a ideologickej či náboženskej pečate a v rýchlom svete chce takýto človek aj rýchle a preto aj neuvážené riešenia. Chudoba je najčastejším stimulátorom takýchto riešení. Beznádej plynúca z rozčarovania, odcudzenia, či pocitu menejcennosti spúšťa vlnu extrémnych pozícií a vznik extrémistických hnutí a vyhrocuje konflikty, ktoré sú výsledkom inakosti. Pričom chcú zmeniť konštrukciu sociálnej reality, ktorá má hlboké dejinné korene a nazývame ju kultúra. „Kultúra sa stáva synonymom pre obliehanú pevnosť a vo vnútri obliehaných pevností sa od obyvateľov vyžaduje, aby každodenné prejavovali neochvejnú lojalitu a zdržali sa dôverných stykov s tými, ktorí do príslušnej kultúry nepatria“ ([1], s. 108). Je pravda, že čím liberálnejšia krajina, tým sa rôzne kultúry, skupiny, menšiny, stávajú katalyzátorom napätia, lebo je im bližšie iné myslenie a s tým oficiálnym nesúhlasia. Ide sa až tak ďaleko, že chcú zmeniť výklad práva a dejiny prepísať vo svoj prospech. Preto všetko, čo inak interpretuje sociálnu skutočnosť, historický vývoj a spochybňuje (napadá) väčšinové presvedčenie ustanovené zákonom, nie je legálne a už vôbec nie je legitímne, lebo ohrozuje spoločnosť. Ide o aspekty fluktuácie ľudí a natalitné bumy, voči čomu musí zaujať stanovisko i medzinárodné plénum, ktoré

fungujúc na princípe rovnosti nedovolí, aby interpretácia faktov bola účelová a jednostranná, ako sa to stávalo v minulosti a stáva dodnes. Kant priznáva právny status každému človekovi planéty. Či by išlo o prvé stretnutie s Indiánmi, ktoré o práve, vlastníctve a sociálnom poriadku nemajú predstavu, či o novonarodené dieťa, viaže nás voči prvým povinnosť zachovávať, uviesť a uplatniť právo, ktoré je právom občianskej spoločnosti a oboznámiť s ním iných, v prípade dieťaťa ide o vrodené právo (ako na to upozorňoval i J. Locke) a Kant v *Über den Gemeinspruch* k tomu píše: „... narodenie nie je žiaden čin toho, kto sa narodil, nemôže mu byť spôsobená žiadna nerovnosť právneho stavu a žiadne iné podriadenie pod prinucovacie zákony ako to, ktoré mu je ako poddanému jedinej najvyššej zákonodarnej moci so všetkými ostatnými spoločné“ ([6], s. 71). Namiesto dieťaťa môžeme hovoriť aj o Indiánovi. Z týchto a predošlých slov je zrejmé, že Kant uznáva prioritne starosadlicke právo a rešpekt neznalosti práva, teda pri takýchto spoločenských stretoch neplatí, že neznalosť neospravedlňuje. Ďalší postup je možný cez uzatvorenie spoločenskej zmluvy, ktorá, ako vieme, nie je faktom, ale princípom rozumu a nazýva ho právom ľudstva so zreteľom na vyššie uvedené skutočnosti. Rozumovému štátu ide o maximálnu slobodu neobmedzovanú žiadnou ideológiou, či už svetskou alebo náboženskou. Toto však spätne môžeme pomenovať ako despotizmus rozumu alebo teror. Paradoxne má tento teror na svedomí to, proti čomu bojuje, totiž vyhrocovanie konfliktov, ako náboženských, tak aj etnických, národných a kultúrnych, ale aj asimiláciu či vytlačenie pôvodných obyvateľov.

Žhavé metafyzické jadro stále tlie v jednotlivých spoločnostiach. To znamená, že hrozba občianskej vojny je tu neustále prítomná. Ľudstvo musíme chápať nie „v zmysle štatistickej veličiny, ale ako označenie dôstojnosti rozumu jednotlivca. Kto si ctí ľudstvo v sebe, ten prekoná prostú snahu o sebazáchovu a je schopný byť solidárny. Tento rozum, hovorí Kant, robí z človeka svetoobčana. Je priamou cestou od *Ja* k *My*. Vo svetle rozumu je možný zmier, môže sa začať epocha vyrovnávania protikladov“ ([7], s. 47–48). Vo svete sa ako individuum môžeme ľahko stratiť a stratiť aj bezpečnosť a to hlavne vtedy, ak podľahneme dojmu, že iné individuum či štát vyrieši naše problémy. Ak niekto koná tak, že pri uplatňovaní individuálnych práv ohrozuje práva iného jednotlivca – a to platí i o nejakej skupine, spoločnosti – musí za svoje konanie niešť zodpovednosť a uplatniť postih. Veď ktoré individuum alebo kultúra je lepšie a jeho/jej prejav je správnejší ako iného? Musíme mať v prvom rade na zreteli to, že žijeme spoločne v spoločnosti, štáte na istom území s inými ľuďmi ako **členmi toho istého ľudského druhu**. Legitímnym nástrojom na riešenie nárokov jednotlivcov a skupín je spoločenský konsenzus a spoločenská dohoda uplatňovaná práve pod prizmou idey ľudského druhu. Ako máme prekonávať fundamentalizmus, diskrimináciu a podobné spoločenské hrozby, ak na

to potrebujeme prostriedky nápravy, ktoré sú tej istej povahy ako spomínané *izmy*? Máme poznanie skúsenosti z minulých storočí, aké dôsledky prináša vynútená integrácia, A navyše ako sa vysporiadať s osvietenským odkazom tolerancie a všeludských práv a zároveň tým istým odkazom **požadovaným používaním rozumu bez usmerňovania inými**. Vďaka tomu istému osvietenstvu nemáme už dnes náboženské vojny a šovinizmus. Avšak od uznania nie je ďaleko k posilneniu identity smerom k akémusi neošovinizmu (dovolený šovinizmus?). Vyzerá to tak že táto základná podmienka je obchádzaná a pritom chceme hovoriť o svetoobčianstve. Filozofickým základom tejto pozície univerzalistického osvietenstva, ktoré trvá na absolútnej prioritte individuálnych práv pred kultúrnymi právami skupiny, zostáva nakoniec len kantovské presvedčenie, že európsky racionalizmus sedimentovaný v inštitúciách právneho štátu, predsa len nie je rovnocenný s tradičnými kultúrami. Európsky racionalizmus, ako vôbec je, „metakultúrou“, ktorý voči empiricky existujúcim, historicky legitimizovaným kultúrnym tradíciám zaujíma transcendentálne stanovisko. Ako sme ukázali, dôvodom jeho vzniku boli spor medzi kultúrami, ktorý sa nedal rozhodnúť. Práve preto môže všetky kultúry definovať, opisovať a uznávať ako kultúry. Ak príde vo vnútri štátu ku kolízii medzi univerzalisticky definovanými individuálnymi právami a skupinovými právami, tak rozhodnutie musí byť jednoznačné: skupina (ako skupina!) nemá právo prežiť“ ([3], s. 419). V prvom rade máme, ako som spomínal, používať rozum bez usmerňovania inými. Až na základe splnenia tejto požiadavky môžeme legitímne vznášať nároky a definovať svoju príslušnosť. „Individualita je chápaná ako neproblémové vybavenie, pomocou ktorého nadväzujeme a ukončujeme vzťahy“ ([1], s. 47). Ak sa mocenské snahy vytratia z kultúr, náboženstiev, etník, potom sa ich príslušné skupiny môžu rozvíjať na základe **svetoobčianskeho práva**, kde nikto nemá nárok presadzovať kultúru, náboženstvo, národ na úkor iného, lebo to už nepokladá za dôležité a budú fungovať ako „folkloristické pestovanie zvykov, až keď vychladne ich metafyzické žeravé jadro, až potom je možná multikultúrna spoločnosť.... Multikulturalizmus sám osebe nie je ani normou, ani hodnotou. Je faktom“ ([3], s. 419). Tiež nejde o nič importované do spoločnosti, ale spoločnosť sama vo svojej podstate musí chápať a pripustiť pluralizmus ako možnosť rozvoja, nie však ako politické nebezpečenstvo. Kultúra nás chráni a zároveň integruje. Naším cieľom je svetoobčianstvo. Na ceste k nemu nám pomáha vzdelanie, osveta a hľadanie lepšieho spoločenského usporiadania, ku ktorému musí dospieť spoločnosť ako celok.

Záver

Multikulturalizmus je možnosťou nášho spolužitia. Potrebujeme si však vyjasniť pravidlá, vytvoriť stabilné sociálne zázemie členom spoločností a nastoliť rov-

noprávnosť v medzinárodných vzťahoch. Individuálne práva sa nemôžu nahrádzať skupinovými právami. Vzdelanosť, osveta a tvorba pracovných príležitostí môže značne eliminovať radikalizmus a odbúrať myšlienkový absolutizmus. Pozdvihnutím medzinárodného práva sa máme dopracovať k svetoobčianskemu právu. Konflikty sa majú riešiť hlavne na úrovni štátu, rešpektujúc pritom starousadlicke právo a dejinné korene danej kultúry. Proces vyrovnávania protikladov je veľmi zdĺhavá a jeho uzatvorenie je v nedohľadne, avšak je nevyhnutný.

Literatúra

- [1] BAUMAN Z.: *Komunita. Hľadanie bezpečia vo svete bez istôt*. Bratislava 2006. Spolok slovenských spisovateľov. ISBN 80-8061-225-0.
- [2] BECK, U.: *Co je to globalizace? Omyly a odpovědi*. Praha 2007. Centrum pro studium demokracie a kultúry. ISBN 978-80-7325-123-9.
- [3] BURGER, R.: *Multikulturalizmus vo svetskom právnom štáte*. In: *Filozofia*, roč. 54, č. 6, 1999, s. 410–419.
- [4] HABERMAS, J.: *Boje o uznání v demokratickém právním státě*. In: *Taylor, Ch.: Multikulturalizmus*. Praha. 2001. *Filosofia*, s. 123–162. ISBN 80-7007-161-3.
- [5] KANT, I.: *K večnému mieru*. Bratislava 1996. Archa. ISBN 80-7115-129-7
- [6] KANT, I.: *O obecném rčení: Je-li něci správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*. K věčnému míru. Praha 1999. Oikoymenth. ISBN 80-7298-073-4
- [7] SAFRANSKI, R.: *Kol'ko globalizácie unesie človek?* Bratislava 2006. Kaligram. ISBN 80-85756-93-5.
- [8] TAYLOR, H.: *Politika uznání*. In: *Taylor Ch.: Multikulturalizmus*. Praha 2001. *Filosofia*, s. 41–90. ISBN 80-7007-161-3.

PhDr. Marek Stachon, PhD.

Univerzita Mateja Beľa v Banskej Bystrici

Pedagogická fakulta

Katedra sociálnej práce

Ružová 13974 11 Banská Bystrica

stachon@pdf.umb.sk

Biomechanické aspekty přímého úderu

Biomechanical aspects of direct stroke

Jiří Straus

Abstrakt

Síla úderu je důležitá informace pro posouzení zranění hlavy a organismu. V příspěvku jsou prezentovány výsledky experimentů. Měření bylo provedeno na vzorku průměrné populace mužů. Výsledky ukazují, že nebyla prokázána výrazná závislost velikosti dynamické složky síly úderu na tělesné hmotnosti a neprokázala se relevantní závislost velikosti dynamické složky síly úderu na tělesné výšce. Maximální hodnota síly přímého úderu závisela na stupni trénovanosti pokusné osoby. Výsledky měření byly v intervalu od 765 N (netrénovaní) až 2917 N (vysoce trénovaní).

Abstract

Power of stroke is significant information for assessment head injury and body injury. There has been studied translational and rotational acceleration of the power of stroke. There are presented results of experiments in the article. Measurement was made in the average man's population specimen. Presented results showed that has not been certified marked dependence between quantum of the dynamic component of the power of stroke and body weight. There also has not been certified relevant dependence between quantum of the dynamic component of the power of stroke and stature. Maximum value of the power of direct stroke is depending on training grade of experimental person. Results of measurement has been in interval from 765 N (untrained) to 2917 N (highly coached).

Klíčová slova

Síla, biomechanika, úder, zrychlení, zranění hlavy.

Keywords

Force, power, biomechanics, stroke, acceleration, head injury.

1 Úvod

Při řešení řady násilných trestných činů je nutné řešit problém velikosti úderné síly a odpovědět na otázku – jak velká byla síla, kterou pachatel napadl poškozenou osobu. V biomechanických analýzách se řeší jednak vlastní technika provedení a zejména kinematické hodnoty vlastního pohybu paže při úderu. Proto je třeba zaměřit pozornost na provedení a charakter přímého úderu – direktu.

Pro posuzování poranění lebky tupým předmětem je velice důležitá znalost působící síly. Síla úderu je jeden z důležitých faktorů, který dává informaci o intenzitě úderu. Při biomechanickém hodnocení nás zajímá vždy maximální složka působící síly na tělo druhé osoby. Údaje o velikosti sil vznikajících při úderném působení jsou v naší i zahraniční odborné literatuře velice vzácné. V literatuře se objevují sporadické údaje, které jsou velmi často měřeny na vrcholových sportovcích, při úderu boxerů, karatistů atd. Pro potřeby forenzního hodnocení je ovšem nutné znát hodnotu běžné populace. Lze konstatovat, že velikosti působících sil při úderu jsou zatím neznámé, literární údaje jsou velmi sporadické a zcela chybí experimentální údaje.

2 Cíl a metody

Cílem našich výzkumů bylo experimentálně změřit maximální sílu přímého úderu – direktu, její závislost na tělesné výšce, tělesné hmotnosti a trénovanosti, a stanovit průměrné hodnoty pro sledované skupiny. Těžiště naší experimentální práce spočívalo zejména v důkladné analýze dynamiky přímého úderu – direktu provedeného pokusnou osobou ze zadní ruky a střehového postavení vždy tzv. silnou paží a bez chrániče či rukavice.

Stanovili jsme si následující úkoly

- navrhnout vhodnou metodiku měření,
- vybrat reprezentativní skupinu pokusných osob,
- provést základní měření dynamické složky síly přímého úderu silnou paží ze zadní ruky a střehového postavení.

Z dostupných pramenů vyplývá, že pro měření síly úderu bývají používána zařízení jako tenzometrické desky nebo již výše zmíněné dynamometrické dráhy, jejichž v našich podmínkách nízká dostupnost a vysoká finanční, často i prostorová, náročnost na pořízení, nás víceméně donutila k hledání vlastní cesty. Navrhli jsme proto vlastní postup, jehož pomocí můžeme při zanedbatelných nákladech dosáhnout srovnatelné přesnosti výstupů. Využíváme vytvořeného mechanického modelu úderného předmětu, který velmi dobře simuluje hmotnost lidské hlavy.

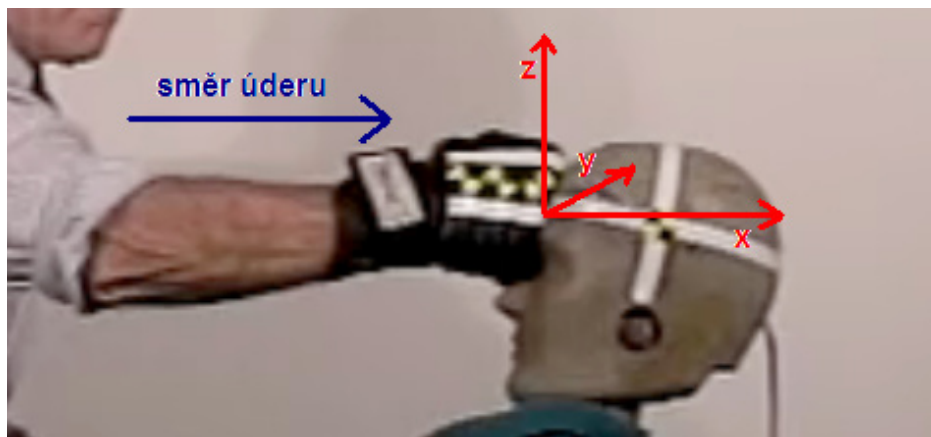
Po stránce materiálně-technického vybavení nám postačilo 15 kg plaveného písku, výškově nastavitelný stativ s měřítkem a pásmo. Písek byl rozdělen do třech balíčků přibližně válcového tvaru o hmotnostech 3, 5 a 7 kg, přičemž jsme po pilotním měření rozhodli, že nadále bude používáno pouze závaží o hmotnosti 5 kg, které se u testovaných osob osvědčilo nejlépe. Hmotnost hlavy je uvažována v 6,94 % hmotnosti těla, pak zvolená hodnota 5 kg přesně odpovídá pro hmotnost průměrného somatotypu člověka. Měření jsme opakovali i na biomechanické figuríně.

Obr. 1 – Přímý úder do pohyblivého segmentu, simulace hlavy

Obr. 2 – Přímý úder do hlavy figuríny

3 Výsledky

Vlastní měření jsme provedli na vzorku studentů, mužů při úderu ve střehovém postavení, každý provedl několik přímých úderů, měřily jsme vstupní parametry pro následný výpočet. Měření jsme provedli se souborem 40 mužů ve věku 21–55 let, u nichž byla před zahájením experimentu zjištěna tělesná hmotnost výška a které bylo možno dle stupně trénovanosti rozdělit do pěti skupin označené známkou 1–5, následujícím způsobem 1 – vysoce trénovaní, 2 – dobře trénovaní, 3 – průměrně trénovaní, 4 – podprůměrně trénovaní, 5 – netrénovaní.

Pro všechny skupiny bylo používáno pískového závaží o hmotnosti 5 kg, úderu byly prováděny ze zadní ruky a střehového postavení tzv. silnou paží a pro každou pokusnou osobu byla výška těžiště závaží nastavena do úrovně výšky ramene osoby. Každá pokusná osoba měla k dispozici tři cvičné „nástředné“ úderu, které následovaly celkem tři měřené pokusy, z nichž vždy nejdelší byl zadokumentován a dále použit pro výpočty. Výpočet jsme provedli podle impulsu síly, který je definován jako integrál ze součinu síly přírůstku času nebo za pomoci práce síly.

Námi navržená a použitá metodika měření velikosti dynamické složky úderné síly přímého úderu, direktu vedeného ze zadní ruky a střehového postavení tzv. silnou paží, umožňuje při nevelkých nákladech zjistit potřebnou hodnotu. Uvedené výpočty dovolují přesný výpočet ve znalecké činnosti, zejména při hodnocení extrémního dynamického zatížení organismu při násilných trestných činech. Porovnáním s literárními údaji lze srovnat získané hodnoty a publikované hodnoty.

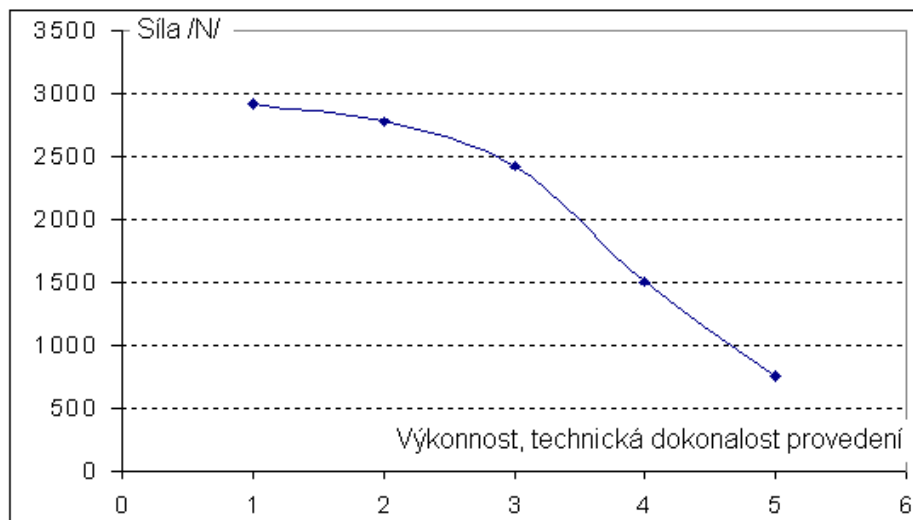

Tabulka – Přehled publikovaných hodnot působení dynamické síly

Autor	F [N]
BRADÁČ (1999) • úder ramenem • úder zády • pravý direkt • levý direkt • pravý hák • levý hák	• 2 480 • 3 080 • 1 600 – 2 700 • 1 550 – 2 000 • 2 100 – 2 800 • 1 900 – 2 200
KARAS (1994) • subjektivně slabý úder • subjektivně střední úder • subjektivně silný úder • průměrná hodnota	• 1 800 • 2 025 • 2 167 • 1 997
FRITSCH (1981) Údery boxerů boxerskou rukavicí • pravý direkt • levý direkt • pravý hák • levý hák	• 1 600 – 2 700 • 1 550 – 2 000 • 2 100 – 2 800 • 1 900 – 2 200
STRAUS (2007) • vysoce trénovaní • dobře trénovaní • průměrně trénovaní • podprůměrně trénovaní • netrénovaní	• 2 917 • 2 775 • 2 424 • 1 510 • 765
WALILKO, VIANO, BIR (2005) Údery boxerů vrcholové úrovně (OH) • průměrná hodnota • maximální • minimální	• 3 427 • 4 800 • 3 000

Obr. 3 – Závislost síly úderu na trénovanosti

1 - vysoce trénovaní, 2 - dobře trénovaní, 3 - průměrně trénovaní,
4 - podprůměrně trénovaní, 5 - netrénovaní

Na základě vlastní experimentální práce můžeme konstatovat následující

- nebyla prokázána výrazná závislost velikosti dynamické složky síly úderu na tělesné hmotnosti,
- nebyla prokázána výrazná závislost velikosti dynamické složky síly úderu na tělesné výšce,
- je možno konstatovat značnou závislost velikosti dynamické složky síly úderu na stupni trénovanosti pokusné osoby,
- průměrná hodnota velikosti dynamické složky úderné síly pro jednotlivé sledované skupiny je následující:

1. vysoce trénovaní	2 917 N
2. dobře trénovaní	2 775 N
3. průměrně trénovaní	2 424 N
4. podprůměrně trénovaní	1 510 N
5. netrénovaní	765 N

Měřením na dynamometrických drahách u mužů normální populace, kteří nejsou aktivními sportovci bylo zjištěno, že lze dosáhnout těchto hodnot kolem 2 000 N.

Za průměrnou hodnotu, kterou vyvine středně zdatný muž, hmotnosti 75 kg při přímém direktu můžeme uvažovat hodnotu 2 150 N, s rozpětím 1 600 – 2 700 N.

U sportovců nebo u fyzicky zdatných osob lze dosáhnout samozřejmě vyšších hodnot. Osoba, která např. měří 185 cm a váží 75 – 90 kg, může vyvinout při úderu vyšší maximální amplitudu dynamické složky síly úderu, lze uvažovat sílu úderu v intervalu 2 100 N – 3 200 N, průměr 2 650 N.

Maximální složka přímého úderu závisí na několika faktorech, obecně lze stanovit prvky výsledné síly úderu, jsou to z čistě mechanického hlediska – dopadová rychlost – impakt (tj. doba rázu). Z hlediska biomechaniky to jsou – technika provedení, dráha deformace, úhel zásahu, zpevnění ruky při zásahu, schopnost přenosu energie celého těla.

Dále jsem provedli řadu měření s cíle zjistit sílu úderu do pevně umístěné desky (nekonečné hmoty) typem úderu – direkt a dále zjistit maximální sílu úderu úderem zpevněnou dlaní svisle dolů. Všechny údery byly provedeny maximální intenzitou s maximálním náprahem a velkým úsilím. Zjištěná maxima hodnoty jsou znázorněny na grafech.

Přímý úder do pevné desky

Maximální dynamická složka síly	8 000 N
Průměrná hodnota	4 440 N
Minimální hodnota	2 100 N

Úder zpevněnou dlaní svisle dolů

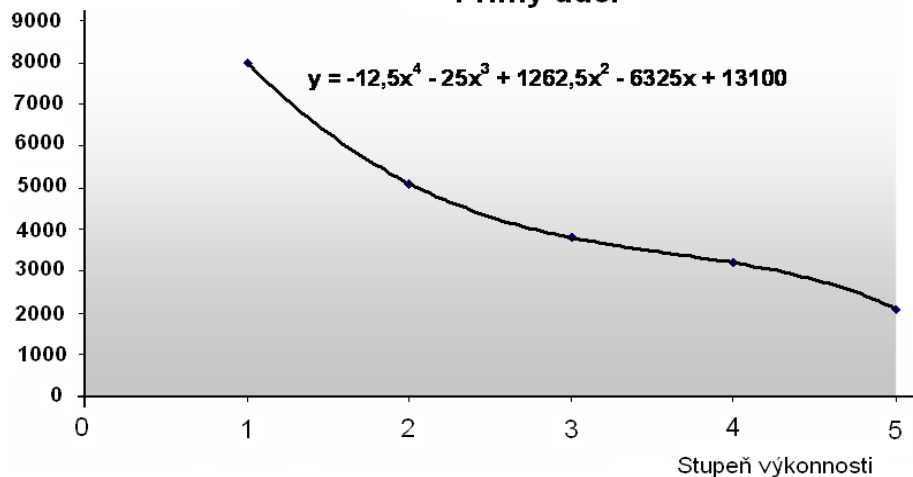
Maximální dynamická složka síly	5 800 N
Průměrná hodnota	4 600 N
Minimální hodnota	3 100 N

Obr. 4 – Závislost síly úderu do pevné desky (nekonečné hmoty) na stupni trénovanosti.

Dynamická složka
síly (N)

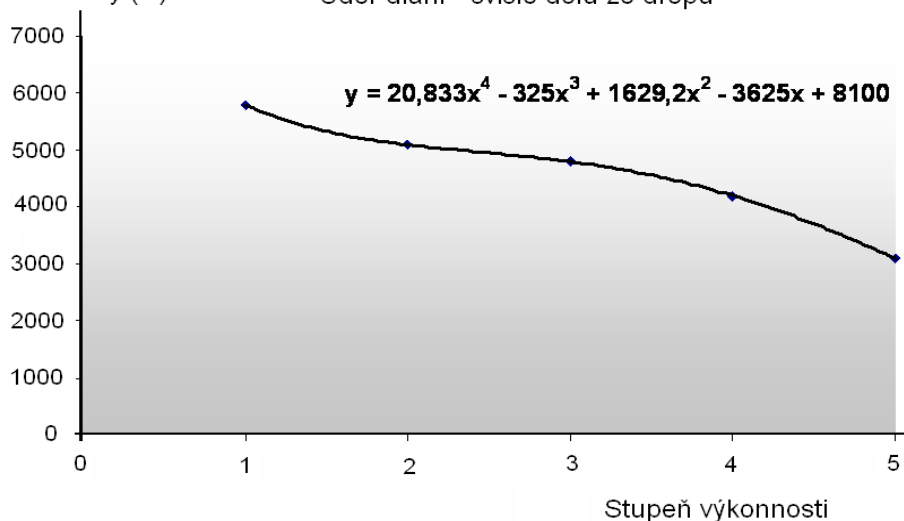
Přímý úder

Obr. 5 – Závislost síly úderu dlaní svisle dolů do pevné desky (nekonečné hmoty) na stupni trénovanosti.

Dynamická
složka síly (N)

Úder dlaní - svisle dolů ze dřepu

Literatura

- [1] BRADÁČ, A. a kol.. *Soudní inženýrství*. Brno: CERM, 1999.
- [2] FIALKA, J. Biomechanika tupého poranění. *Sborník IV.sympozia „Kriminálně-lékařské, soudně lékařské a soudně inženýrské aplikace biomechaniky*. Praha: IVVZ FMV, 1990, s. 67–75.
- [3] FRITSCH, P. Biomechanical analysis of boxing. In: Morecki, K., Fidelus, K. et. al. *Biomechanics*. Baltimore MD: University Park Press, 1981, s. 343–349.
- [4] GADD, C. W. Use of weighted impulse criterion for estimating injury hazard. In: *Proc. Tenth Stapp Car Crash Conf.*, New York: Soc. Auto Engrs., 195, 1966.
- [5] HICKLING, R., WENNER, M. L. Mathematical model of a head subjected to an axisymmetric impact. *J. Biomechanics*, vol. 6, n. 2, 1973.
- [6] KARAS, V., STRAUS, J. Tolerance organismu člověka na některé extrémní dynamické situace. In: *Biomechanika člověka 96*, 6. Národní konference, Tichonice: ÚTAM AV, 1996, s. 97–100.
- [7] KORSÁKOV, S. A. Suděbno-medicinskije aspekty biomechaniky udarnovo vzajmodějstvija tupovo tverdogo predmeta i golovy čelověka. *Suděbno-medicinskaja ekspertiza*. 3, 1991.
- [8] MOGUTOV, S. V. Sudebno-medicenskija ocenka povrežděnij kostěj čerepa sferičeskimi predmetami. *Sudebno-medicenskija ekspertiza*, 2, 1984.
- [9] NOVÁK, J., ŠPIČKA, I. *Tvrđý úder v sebeobraně MS-1*. II. Díl., Praha: TJ Elektrofakulta, 1983.
- [10] PATRICK, L. M. *Head impact protection*. Toronto: J. B. Lippincott co, 1966.
- [11] PAVROVSKÝ, J. Poranění lbi a mozku. Praha: Avicenum, 1977.
- [12] STRAUS, J. *Biomechanika tupého poranění hlavy*. Praha: PA ČR 2000.
- [13] STRAUS, J. *Biomechanická charakteristika extrémního dynamického zatěžení*. Závěrečná výzkumná zpráva VU 3/1, Praha: PA ČR 2007.
- [14] WALILKO, T. J., VIANO, D. C., BIR, C. A. Biomechanics of the head for Olympic boxer punches to the face. *British Journal of Sports Medicine*; Oct. 2005, Vol. 39 Issue 10, p. 710–719, 10p.

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.

Policejní akademie ČR v Praze

Katedra kriminalistiky

Lhotecká 559/7

143 01 Praha 4

straus@polac.cz

Rodovosť a jej formujúce vplyvy

Gender and its forming effects

Terézia Strédl

Abstrakt

Rodovosť v našom sociokultúrnom prostredí výrazne determinuje možnosti a seba-realizáciu subjektu. Edukácia pristupuje k žiakom/študentom rovnosťou šancí, ktorá je ovplyvnená rôznymi latentnými stereotypmi.

Rodinná výchova ovplyvní základnú orientáciu v rodovosti, ktorá je v tomto duchu vedená v MŠ a na I. stupni ZŠ cez učiteľky – ženy. Od II. stupňa ZŠ a vyššie je výraznejší i mužský model, ale dovtedy základná orientácia je fixovaná. Napr. „odlišnosti“ výchovy našich škôl je zdokumentované i v PISE, kde sa Slovensko umiestnilo na predposlednom mieste v rozdielnosti bodového ohodnotenia žiakov a žiačok v matematike a tiež náš výskum empatie na VŠ. Cieľom príspevku je analýza genézy vplyvu rodovosti v edukačnom procese až po voľbu povolania.

Abstract

The gender strongly determines the possibilities and self-realization of the subject in our socio-cultural environment. The education proposes equal chances to the students, but is also affected with several latent stereotypes.

The family education influences the basic orientation in gender by women teachers in pre-schools and also on the 1st level of primary schools. On the 2nd level and higher the presence of male teachers is more common but on these levels the orientation is fixed. The „different way” of teaching in our schools is documented in PISA, where Slovakia is almost on the last place in differences in exact classification between boys and girls in mathematics. Our research in empathy done among university students is also documented there. The goal of this presentation is to analyze the genesis of different gender effects in the educational process up to the period of choosing a profession.

Kľúčové slová

rodovosť, odlišné očakávania, latentné stereotypy, model vo výchove.

Keywords

gender, different way, latent stereotypes.

V našej spoločnosti rozdielnosti v rodovosti sú fixované, prijímané ako funkčný model, odovzdávaný z generácie na generáciu. Vychovávateľia (rodičia, pedagógovia ai.) automaticky siahajú k tým sociálnym rolám, ktoré si osvojili od svojich rodičov. Áno, ale dnes model rodiny už imituje úplne iné formy, či už v početnosti, resp. v štruktúre. Mali by sme prehodnotiť tie latentné predsudky (napr. chlapec sa môže biť, ale dievča sa má ísť sťažovať k p. učiteľke), ktoré nie sú zracionalizované a dnes už vyžadujú iné vysvetlenie, vnímanie.

Už v materskej škole sa poskytuje väčší životný priestor chlapcom, majú viac príležitostí sa zorientovať a sú viac usmerňovaní učiteľkami – veď treba im viac pomáhať, pri nich byť ai. To vyžaduje oveľa viac interakcií medzi učiteľkou a chlapcami. Dievčatá sú viac ochraňované, ale tým majú limitovanú seberealizáciu, majú postavené bariéry („na strom sa nelezie, to len chlapci“). Stanú sa nesmelými a vo väčšej skupine majú problém upútať pozornosť dospelého.⁴

Konklúzia č. 1

Domnievame sa, že nižšiu spoločenskú angažovanosť žien už treba hľadať v tomto vekovom období, veď základy osobnosti sa kladú v prých 6–8 rokov veku dieťaťa.

Naše školy sú koedukované, poskytujú rovnaké vzdelávacie možnosti pre chlapcov ako i dievčatá, a predsa s rozdielnými výstupmi pre život. Medzinárodný monitoring PISA v matematických testoch zdokumentuje rozdielnosti v bodovom ohodnotení chlapcov a dievčat, čo sa týka úspešnosti. Poslednou krajinou je Korea, ale pred ním Slovensko. S rovnakými riešeniami u chlapcov a dievčat, bez rozdielu, sa grupuje veľa štátov a prvou krajinou, kde dievčatá predbehli chlapcov je Island. Na základe rozdielných výstupov z rôznych krajín vidíme, že za tým nie je genetika, ale proces socializácie, výchovný štýl, edukácia v danej krajine.³ Skúsme analyzovať tento jav: keď žiačka má problémy v riešení matematických úloh, dostáva sa mu pomoci, ale keď tá pomoc má byť permanentná, nastáva situácia, kde vychovávateľ rezignuje a nechce ďalej trápiť dieťa.... Voči dievčatám naša kultúra toleruje slabšie výsledky v matematike – niekedy racionalizujeme, veď aj my sme mali problémy, nevádi, bude lepšia angličtinárka.... Dievčatá sú vedené skôr k humanitným smerom a chlapci k prírodovednej orientácii (veď chcú byť kozmonauti, konštruktéri atď.)

Konklúzia č. 2

Táto vedomá, ale skôr nevedomá orientácia chlapcov a dievčat ovplyvní ich celý život, i profesionálnu sebarealizáciu.

Nami sledované triedy základných škôl od r. 2000 (III.r. ZŠ) každých päť rokov vykazujú viac chlapcov ako dievčat, čo generuje úplne inú klímu v triede. Aj vtedy, keď počet žiakov prevyšujú žiačky o/do 10 %. Keď analyzujeme triedu ako mikrokozmos, vidíme, že takéto triedy su viac dynamické, hlučnejšie, netrpezlivé, „kreatívne“. Iné nároky kladú na pedagóga. Pri diagnostikovaní porúch správania v takýchto triedach, často sme svedkami toho, že dievčatá majú väčšie problémy.⁶ I ďalšie výskumy nás upozorňujú na zvýšenú agresivitu dievčat a žien, na ich kriminalizáciu.⁴ Ako dôvody môžeme uviesť skutočnosť, že pri poruchách správania (chlapcov, dievčat rovnako) a kriminálnych činoch mladistvých dve tretiny detí pochádza z neúplných rodín. Naše prieskumy zmapovali I. stupeň v priemernom meste na priemernej škole a našli sme 41 % detí z neúplných rodín.... Odborná obec už skúmala rozdielnosti v prejavoch agresie u chlapcov a dievčat.⁴ Vo verbálnej agresii je nepatrný rozdiel, ale vo fyzickej agresii je viac chlapcov. Pri analýze odpovedí u nami pýtaných žiakov na otázku: Čo je najviac nepríjemné pre teba v škole? – sme dostali preferenciu: na 1. mieste školská záťaž, na 2. mieste ohováranie, ironia, bilagovanie. Sú to prejavy verbálnej agresie, kde pôvodcom môže byť i žiačka, aj žiak. Čiže, keď si postavíme otázku, že násilie má viac maskulinných – resp. femininných-znakov? Môžeme odpovedať, že nie je rozdiel!

Konklúzia č. 3

Pri posudzovaní šikanovania, sociálnej manipulácie nesmieme vychádzať z našich doterajších stereotypíí, že chlapci/muži sú viac agresívni. Na školách je agresia prítomná, prevenciou musíme osloviť rovnakým podielom agresorov i obete, chlapcov i dievčatá, mužov i ženy.

Štatistiky ukazujú, že neuróza v svetovom meradle narastá. WHO signalizuje, že viac žien trpí neurózou. Žena-matka je fylogeneticky viac vyzbrojená na záťaž, ved' musí ochrániť svojho potomka.... Ale nie je tak vyzbrojená na vonkajší život, ako muži. Tzv. stresová citlivosť akú vlastnia muži, ich pripraví na lavírovanie v ich „revíri“, stávajú sa viac obozretnými v konfliktných situáciách.⁴ Ženám, napriek tomu, že sú už viac desaťročí socializované na trh práce, táto prirodzená bariéra chýba. Stávajú sa raniteľnejšími, nastupuje psychosomatika, ktorá signalizuje dyskomfort organizmu. Len ony? Úmrtnosť mužov je vyššia, ale ich „opotrebovateľnosť“ je masívnejšia oproti ženám.

Konklúzia č.4

Stratégia copingu ako prevencie je veľmi dôležitá pre každú generáciu a bez rodovej diferenciácie.

Žiaci, ktorých sme sledovali v rokoch 2000/2001 a boli v 3. r. ZŠ, teraz sa už stávajú vysokoškolskými študentmi. Očakávame ich monitorovanie až o rok. V minulom akademickom roku sme hodnotili a porovnávali získané výsledky v testoch empatie od študentov Pedagogickej fakulty, ktorí v r. 2004 boli v I. ročníku a v r. 2009 končili ako diplomovaní učitelia a dnes sú už v praxi.⁶ Empatia je kľúčovou kompetenciou pedagogického remesla a preto sme zvolili sledovať túto oblasť. V r. 2004 podprahovú hodnotu vykázalo 43 % študentov a o 4 roky neskôr 18 % študentov. Zlepšenie až o 25 % môžeme pripísať spontánnemu osobnostnému zreniu, pozitívnej sociálnej klíme, ale aj tým študijným predmetom, ktoré mali možnosť absolvovať (napr. pedagogická komunikácia, kľúčové kompetencie pedagóga, edukačné stratégie, sociálno-psychologický tréning ai.). Robili sme kvantitatívnu i kvalitatívnu analýzu, kde sme zistili, že najnižšie hodnoty dosiahli aj v r. 2004 i 2008 študentky. Ako Buda² uvádza, žena už tým, že sa stáva matkou, má vyššie empatické cítenie. Aj táto skutočnosť nás provokuje k ďalšiemu bádaniu rodových vplyvov v edukačnom procese. I zo strany žiakov/študentov, ale aj zo strany vychovávateľov/pedagógov.

Tabuľka 1 – Globálne percentuálne hodnotenie podprahových hodnôt EMP

Na záver

V dnešnej spoločnosti doterajšie rodové stereotypy vyžadujú prehodnotenie. V sociálnom repertoári mužské resp. ženské roly sú často zamenené, vzťahové relá-

cie vykazujú inú dominanciu, konštelácia rodín je iná. Edukačný proces má vplyv na formovanie osobnosti človeka, na jeho seberealizáciu, karierný rast. Výchova vyžaduje komplexné interdisciplinárne vnímanie, a to je naša spoločná úloha.

Literatúra

- [1] Atkinson, Rita L. et. 2001. *Pszichológia*. Osiris Budapest. ISBN 963-379-54-00.
- [2] Buda, Béla. 2000. *Empátia*. Urbis Budapest. ISBN 963-770-606
- [3] PISA. 2003 www.statpedu.sk.
- [4] Ranschburg, Jenő. 2006. *Meghitt erőszak*. Saxum Budapest. ISBN 963-7168-40-0.
- [5] Kusý, M. -Stredlová, T.: *Tolerancia*. Lilium Aurum Dunajská Streda. ISBN 80-8062-191-8.
- [6] Strédl Terézia. 2000 – 2010. *Longitudinálny výskum* – interný materiál, UJS Komárno

PaedDr. Terézia Strédl

Univerzity J. Selyeho
Pedagogická fakulta
ul. Bratislavská 22
945 01 Komárno
stredlt@selyeuni.sk

Drogová kriminalita

Drug criminality

Roman Svatoš

Abstrakt

Ve svém příspěvku bych se chtěl zabývat drogovou kriminalitou. Zejména bych se chtěl zaměřit na účinnost nové právní úpravy v této oblasti. Podrobněji rozebrat problematiku nedovoleného pěstování rostlin konopí (Cannabis sp.) a poukázat na aplikační problémy v této oblasti.

Abstract

I would like to speak about drug criminality in my paper. I should like to concentrate on force of legal regulations in this area, to explain the question of illegal cannabis growing (Cannabis sp.) in more detail and to point out application problems in this connection.

Klíčová slova

Drogová kriminalita, právní úprava, konopí, pěstování, množství větší než malé.

Key words

Drug criminality, legal regulations, cannabis, growing, more than small amount.

1 Úvod do problematiky

Zvyšování spotřeby drog, šíření nedovoleného nakládání s nimi, rozšíření organizovaného zločinu zaměřeného na obchodování s drogami, představuje jeden ze současných globálních problémů lidstva. Drogy představují pro společnost závažný problém sociální (u konzumentů dochází ke změnám základních životních hodnot, oslabování vůle, narušování mezilidských vztahů), zdravotní (mimo somatických a psychických poruch nebezpečí nákazy hepatitidy, viru HIV atd.), finanční (náklady na léčbu, represi, prevenci, výdaje na podporu v nezaměstnanosti, sociální dávky, invalidní důchody atd.). S drogami je také spojeno široké spektrum trestné činnosti. Jde o trestnou činnost páchanou pod vlivem drog, trestnou činnost zaměřenou na získávání drog, potažmo získávání prostředku na drogy, tzv. zaopatřovací kriminalita, ale také trestnou činnost spojenou s legalizací finančních prostředků získaných z obchodu s drogami.

Výčet těchto problémů vedl i v souvislosti s mezinárodními závazky zákonodráce k přijetí zcela nové právní úpravy týkající se drogové problematiky a to přijetí nového trestního zákoníku, zákona č. 40/2009 Sb. Tento nabyl v České republice účinnosti dnem 1. 1. 2010. Nahradil tak dosavadní, mnohokrát novelizovaný trestní zákon, zákon č. 140/1961 Sb.

2 Právní úprava

Nový trestní zákoník přináší změny i pro oblast drogové kriminality, z nichž část vyplývá z nově formulovaných skutkových podstat jednotlivých drogových trestných činů a část z celkové změny koncepce trestního práva hmotného v České republice. Z těchto koncepčních změn má pro oblasti postihu drogové kriminality značný význam přechod z materiálního pojetí trestného činu na pojetí formální. V dosavadním materiálním pojetí byl trestným činem pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky byly uvedeny v trestním zákoně, přičemž takový čin musel vykazovat stupeň nebezpečnosti pro společnost vyšší než nepatrný, v případě mladistvých pachatelů, vyšší než malý. To umožňovalo soudům při rozhodování, zda se v konkrétním případě jedná o trestný čin, možnost zohledňovat i jiné okolnosti, než jen znaky skutkové podstaty trestného činu. Ve formálním pojetí je nově trestným činem protiprávní čin, který trestní zákoník označuje za trestný, a který vykazuje znaky uvedené v zákoně, a to bez ohledu na společenskou nebezpečnost činu. Nové formální pojetí trestného činu na jednu stranu v zásadě vylučuje možnost poukázat na nízký stupeň nebezpečnosti jednání pachatele pro společnost (jak to bylo např. u případů pěstování konopí pro léčebné účely), na druhou stranu může zvýšit právní jistotu a vymahatelnost práva s ohledem na jasně vymezené znaky skutkových podstat drogových trestných činů.

Nový trestní zákoník upravuje drogové trestné činy v Hlavě VII (trestné činy obecně nebezpečné), Dílu 1 (trestné činy obecně ohrožující), zvláštní části, konkrétně v ustanoveních § 283–§ 287. Jedná se o pět drogových trestných činů

- § 283 – Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy.
- § 284 – Přechovávání omamné a psychotropní látky a jedy;
- § 285 – **Nedovolené pěstování rostlin obašujících omamnou nebo psychotropní látku.**
- § 286 – Výroba a držení předmětu k nedovolené výrobě omamné a psychotropní látky a jedy.
- § 287 – Šíření toxikomanie.

Problémem, kterým se chci zabývat je vztah ustanovení § 283, odst. 1 a ustanovení § 285 odst. 1 a problematikou určení množství větší než malé v případě pěstování konopí pro vlastní potřebu.

Obě ustanovení znějí

§ 283

Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy

(1) Kdo neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, zprostředkuje, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, precursor nebo jed, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem.

§ 285

Nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku

Kdo neoprávněně pro vlastní potřebu pěstuje v množství větším než malém rostlinu konopí, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců, peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

V ustanovení § 283, pokud jde o opatření omamné a psychotropní látky pro jiného, je skryto rovněž jednání pěstování, které bude nejčastěji znakem pro jednání tzv. zahradníků. Za toto jednání je možné uložit trest odnětí svobody na jeden rok až pět let. Za samotné pěstování konopí pro vlastní potřebu, dle ustanovení § 285 je trest mnohem nižší. Totiž ustanovení § 285 „Pěstování rostlin konopí pro vlastní potřebu“ je tzv. „privilegovanou“ skutkovou podstatou k ustanovení § 283.

Tato právní úprava reflektuje vůli zákonodárců a některých odborníků dělit omamné a psychotropní látky do různých úrovní s ohledem na společenskou a zdravotní riziko jejich užívání. Doufejme, že i přes tyto snahy to neznamená dělení na tvrdé a měkké drogy.

S trestným činem neoprávněné pěstování konopí pro vlastní potřebu se váže judikované a z mezinárodní úmluvy vycházející rozlišování pěstování od výroby. Z celospolečenského pohledu je už samo pěstování konopí nežádoucím jednáním a je proto obsaženo a popsáno v trestním zákoníku. Limitem trestnosti je přitom množství větší než malé. Je-li množství pod touto hranicí, neboli je malé, bude se jednat o zrcadlový přestupek.

3 Zajišťování konopí

Problém však vyvstává s onou hranicí „**množství větší než malé**“. Trestní zákoník ve svém ustanovení § 289 odkazuje na vládní nařízení, které má toto množství stanovit. Vládní nařízení č. 455/2009 Sb. se s tímto problémem vypořádalo tak, že stanovilo, že za rostliny obsahující omamnou nebo psychotropní látku ve smyslu § 285 trestního zákoníku se považují rostliny uvedené v příloze č. 1 k tomuto nařízení, tedy „Rostliny konopí (*Cannabis* sp.) – všechny druhy a odrůdy, které obsahují více než 0,3 % látek ze skupiny tetrahydrokanabinolů **z celkové hmotnosti rostliny**, ...“ Dále v příloze č. 2 tohoto nařízení je stanoveno, že hodnoty určující množství větší než malé u rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku pro účely trestního zákoníku je více než 5 rostlin konopí.

Zásadní problém nastává s terminologií „Rostliny konopí (*Cannabis* sp.) – všechny druhy a odrůdy, které obsahují více než 0,3 % látek ze skupiny tetrahydrokanabinolů **z celkové hmotnosti rostliny**“. Totiž zákon č. 167/2008 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších předpisů, v ustanovení § 24 zakazuje pěstovat druhy a odrůdy rostliny konopí, které mohou obsahovat více než 0,3 % látek ze skupiny tetrahydrokanabinolů. Formulace obsažená v současném znění vládního nařízení je bez zjevného důvodu jinak (navíc je zde stanoveno z celkové hmotnosti rostliny) a může způsobit mnoho problémů při dokazování trestné činnosti podle ustanovení § 285 odst. 1 trestního zákona a v podstatě může vést až k faktické **legalizaci pěstování konopí**. Ačkoliv doplnění formulace nařízení se může na první pohled jevit jako zpřesnění, nerespektuje toto znění principy, na nichž jsou založeny analytické postupy používané při stanovení obsahu účinné látky konopí delta-9-tetrahydrocannabinolu (dále jen delta-9-THC) vypracované referenčními, komerčními i kriminalistickými laboratořemi jednotlivých zemí Evropské unie, neboť nerespektuje skutečnost, že delta-9-THC se vyskytuje pouze **v některých částech rostliny konopí**. Započítáním hmotnosti rostliny včetně stonku a kořenů, případně semen, se snižuje celkový obsah delta-9-THC ve zkoumaném rostlinném materiálu cca 4 – 5krát oproti současné praxi. Obsah delta-9-THC je však nutno vztáhnout pouze k hmotnosti drti vzniklé prosítováním listů či vrcholových palic s vyloučením jiných částí rostlin. K tomuto postupu vedou nejen logické argumenty, neboť je obvyklé, že při zkoumání zemědělských komodit se vztahuje obsah analyzovaných látek pouze k částem rostlin, v nichž se skutečně vyskytují (pokud bychom vztahovali obsah delta-9-THC k hmotnosti celé rostliny, bylo by stejné, jako kdybychom připustili, že obsah škrobu v bramborách budeme vztahovat nejen k hlízám, kde je syntetizován, ale i k hmotnosti bramborové natě), jakož i metodika řešící kvantitativní stanovení obsahu delta-9-THC obsažená v nařízení Komise (ES) č. 327/2002 ze dne 21. února 2002, kterým se mění nařízení (ES) č. 2316/1999, kterým se sta-

noví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES č. 1251/1999 o režimu podpor pro procedury některých plodin v orné půdě (CELEX 32002R0327), příloha XIII. Podle této metodiky stanovuje obsah delta-9-THC i Národní referenční laboratoř zařazená pod Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský v Brně.

4 Závěr

Jedním z řešení je odstranit z vládního nařízení část textu „**z celkové hmotnosti rostliny**“. Tímto by mimo jiné i došlo k sjednocení textu zmiňovaného nařízení vlády se zákonem o návykových látkách.

Věřme, že tento problém, který by vlastně vedl k legalizaci pěstování konopí pro vlastní potřebu, nebyl způsoben úmyslně, že šlo pouze o nedostatek terminologický, který bude v dohledné době napraven. Přiznejme si, že současný stav příliš nepřispívá k dobrému jménu České republiky v zahraničí. Naši sousedé v Německu, tento problém vidí jako velmi vážný a dostáváme punc „druhého“ Holandska.

Literatura

- [1] JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 896 s. ISBN 978-80-87212-24-0.
- [2] KEJŘOVÁ, I. Drogové trestné činy po novu. POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY, Národní protidrogová centrála. *Bulletin Národní protidrogové centrály*. Praha: Oddělení vydavatelství obchodního odboru Tiskárny MV, 2010. Drogové trestné činy po novu. s. 4–6.
- [3] ÚŘAD VLÁDY ČR. Zaostřeno na drogy. *Nový trestní zákoník*. Praha: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, 2010, ročník osmý, číslo 1.

JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Vysoká škola evropských a regionálních studií („VŠERS“)

Katedra bezpečnostně právní

Žižkova 5

370 01 České Budějovice

svatos@vsers.cz, svatosroman01@seznam.cz

Projevy politického extremismu v ozbrojených sborech

Signs of political extremism in the armed bodies

Ivo Svoboda

Abstrakt

Príspevok pojednáva o možných príčinách a projevoch pravicového politického extremismu ve společnosti a ozbrojených sborech. Príspevok se dále věnuje specifikům projevů pravicového politického extremismu u příslušníků Armády České republiky. Tento jev výrazně snižuje a destabilizuje vnitřní bezpečnost státu. V příspěvku je pojednáno o možných důvodech a příčinách projevů extremismu a je poukázáno na to, že projevy extremismu pronikají prostřednictvím konkrétních osob do struktur ozbrojených sborů a státní správy. V závěru příspěvku jsou pak navrženy obecné zásady a přístupy k řešení tohoto aktuálního fenoménu současné doby.

Abstract

This contribution deals with possible causes and signs of the right political extremism in society and armed bodies. The paper also focuses on members of the Army of the Czech Republic and their specific demonstrations of the right political extremism. In this paper, there are discussed possible reasons and causes of manifestations of extremism and it is pointed out that the manifestations of extremism penetrating through the concrete structures, people in the armed forces and state administration. In conclusion, there are proposed general principles and approaches to solve this current phenomenon of our time.

Klíčová slova

Nacismus, neonacismus, politický extremismus, pravicový extremismus, rasismus, vnitřní bezpečnost.

Key words

Nacismus, neonacismus, politický extremismus, pravicový extremismus, rasismus, vnitřní bezpečnost.

Projevy politického extremismu jsou aktuálním fenoménem současného globálního světa a nejenak je tomu i ve vztahu k ozbrojeným silám a jejich příslušníkům.

Velmi často se lze setkat s veřejným prohlášením novináře či politika, že nějaká akce, nějaký symbol, popřípadě nějaký postoj je extrémní, nebo extremistický. Co to však extremismus je, jak se projevuje, kde jsou jeho kořeny a kdo je tedy extremistou a z jakého pohledu? Tento fenomén současné doby je hoden vědeckého zkoumání a hodnocení. Současně je také nezbytně nutno tento fenomén jasně a zřetelně pojmenovat, resp. pojmenovat jeho příčiny a mít řešení, nebo se o to alespoň snažit.

Na extremismus lze nahlížet z různých pohledů zkoumání, z pohledu vzniku projevů extremismu, z pohledu možného rozdělení extremismu, či z pohledu řešení projevů extremismu a reakcí společnosti. Dílčích pohledů na uvedený fenomén je však možných mnohem více, a to zcela ve smyslu multidisciplinarity uvedeného fenoménu. Extremismus lze vnímat jako sociologický, politologický či psychologický, ale zejména jako právní fenomén. Je však třeba na fenomén extremismu nahlížet z multidisciplinárního, resp. interdisciplinárního komplexního hodnocení a možného řešení.

Extremismus bývá dělen na extremismus pravicový, levicový, národnostní, náboženský, ekologický, rasový a někdy se setkáme i s jiným dělením, resp. identifikací, co je to extremismus. Tyto dělení je však namnoze pouze snahou o bližší specifikaci konkrétního projevu, nicméně extremismus, resp. extrémní postoj má jen jednu definici, resp. jeden společný jmenovatel. Zde lze vycházet z definice, která se sice může zdánlivě jevit jako poněkud starší, nicméně se jedná o stále platnou a užívanou definici. Tato definice byla poprvé ve své podobě použita (již) ve „Zprávě o problematice extremismu na území České republiky v roce 2002“, **avšak je v odborných kruzích** užívaná do současnosti, kdy pojmem „extremismus“ jsou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných, norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku.

Politický extremismus je pak v souladu s platnými oficiálními dokumenty v tomto článku chápán jako pojem, který označuje „vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných, norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům, jak jsou definovány v českém ústavním pořádku“. Základní členění je extremismus pravicový (neonacismus, český nacionalismus) a levicový (dogmatický komunismus, anarchismus), přičemž jednotlivé varianty pravicového extremismu budou zmíněny dále.

Politický extremismus je často vymezen jako určitý abstraktní prostor politického spektra a je třeba vnímat, že do skutečné politiky jej vnášejí až konkrétní aktéři.

Jsou jimi především politické strany, zájmové skupiny (působící registrovaně i neregistrovaně, případně otevřeně i skrytě, přičemž skrytá působnost je charakteristická i pro různá extremistická spiklenecká centra), média, subkultury (zvláště subkultury mládeže, resp. jejich vnitřní proudy). Celkově pak extremisté mohou tvořit hnutí, resp. sociální hnutí, jakým byl např. ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století fašismus. V případě, že se extremisté chopí moci, lze za extremistického aktéra označit i politický režim.

Extremisté užívají při svém působení různé metody získávání vlivu. V legálním rámci se jedná o běžnou politickou propagandu, o veřejné legální demonstrace, o vzdělávání a osvětu vůči stoupencům apod. Extremismus je však charakteristický tím, že demokratické mechanismy zneužívá k získání politické moci, která demokracii odstraní nebo omezí. Tyto svoje cíle mnohdy také nepokrytě deklarují s různými záminkami a důvody.

Vedle legálních metod se extremismus v demokracii často uchyluje i k metodám na hraně legality či zcela nelegálním. Jedná se především o různé formy násilí, od nepřipravených výpadů proti politickým oponentům až po propracovaný terorismus. Násilí může sloužit i jako nástroj k šíření propagandy a jeho cílem je spolu s dalšími nástroji vytvoření situace pro politickou změnu režimu formou puče či revoluce. [1]

V obecném pohledu je extremismus spíše politologický pojem, ale svým multidisciplinárním vnitřním obsahem je však nesporně také pojmem sociálně – pedagogickým a právním. Extremismus se stává bezpečnostním rizikem v okamžiku, kdy jsou jeho motorem ostře antagonistické postoje vůči stávajícímu společenskému řádu a nesmiřitelnost vyúsťuje v konkrétní záměry a aktivity, směřující k destabilizaci a odstranění daného politického a sociálního systému. Ve svobodné společnosti by vítězství krajně vyhocených, demokracii nepřátelských postojů, názorů a ideologií znamenalo ústup od lidských práv a nastolení autoritářství, totality nebo anarchie[2]. Při identifikaci co je a co není extrémní projev je nutno v první řadě identifikovat, co je legitimní projev ve smyslu uplatňování práva na svobodu slova a kdy se už jedná o nelegální projev omezování ústavních principů nebo zaručených práv jiných osob.

V současné době je nejnebezpečnější formou politického extremismu u nás neonacismus a nacionalismus. *Neonacismus* je hnutím, které ideově alespoň zčásti navazuje na původní nacismus. Nacismus bylo původně hnutí vniklé ve dvacátých letech dvacátého století především v Německu (případně na území jiných států s německou populací), které po uchopení moci v roce 1933 v Německu vytvořilo totalitní a agresivní režim, který masivně potlačoval lidská práva (a hodlal vyhladit celé

národy, především Židy a Romy) a od roku 1939 vedl agresivní válku. Na obsazených územích (často za pomoci místních kolaborantů) realizoval okupační teror. Po porážce nacistického Německa (kapitulovalo v květnu 1945) se alespoň na některé jeho ideje snaží navázat neonacismus, který v současnosti většinou opustil výhradní vazbu na Německo a Germány a snaží se o využití nacistických rasistických, anti-semitských a mocenských cílů, názorů a strategií v rámci celé „bílé rasy“. Neonacismus zpravidla obecně hlásá v celosvětovém rámci koncepci rasistického boje a nadřazenost bílých árijských národů, vycházející z tradic původního nacionálního socialismu [3].

V současné době se objevují i menší proudy více inspirované dělnickým étosem části nacismu z přelomu dvacátých a třicátých let. Existují i různé národní variace vzhledem k historickým tradicím, ať se již týkají inklinace k pohanským tradicím různých národů, zohlednění tradičních národních nepřátel anebo tradic kolaborace za druhé světové války. V ČR lze vysledovat jak neonacismus více propojený s původním německým pojetím nacismu, jehož specifickým vyjádřením je návaznost na sudetoněmecké nacistické tradice, tak i neonacismus respektující rovnoprávnou českou identitu v rámci panárijského neonacistického hnutí (dílčí návaznost na vlajkařské koncepce z Protektorátu Čechy a Morava) [4]. Za druhý základní proud českého pravicového extremismu lze označit český nacionalismus. Pravicově extremistický nacionalismus se liší od demokratického nacionalismu vysokou mírou nacionální netolerance k jiným národům a etnikům (či alespoň některým z nich) a antidemokratickým zaměřením. Jako další možné směry politického extremismu jsou známy zejména dogmatický komunismus, Levicově extremistický anarchismus a autonomové, ale lze k nim počítat i specifické formy fašismu, neofašismu, nacionalismu, neonacionalismu, panslavismus apod.

Vzhledem k zejména právnímu, politologickému a sociologickému diskursu činnosti skupin politického extremismu, kdy se tyto snaží o zviditelnění a získání občanské podpory (byť pasivní), je třeba pomocí nástrojů z oblasti právní vědy, politologie, filozofie, psychologie a sociální práce, resp. sociální pedagogiky působit na veřejnost se snahou eliminovat sílící vliv agresivity a netolerance ve společnosti. Z hlediska strategie boje státu proti politickému extremismu je tedy v každém případě nutno zaměřit pozornost především na stěžejní cíle boje proti extremismu, jimiž jsou

- a. zamezit vlivu propagandy extremistů, zejména vůči příslušníkům ozbrojených sil, což je v současné době obzvlášť aktuální,
- b. zamezit přijetí extremistů ozbrojených sil a státní správy obecně,
- c. celkově působit tak, aby extremistům nebyla zavádána žádná příčina k věrohodným propagandistickým výpadům, což by jim napomohlo v dosahování vlivu na veřejnost a plnění jejich antidemokratických cílů tak, jak je vnímá současná legislativa.

Nutno poznamenat, že politický extremismus se může projevovat různými způsoby; od slovních výpadů, přes vzbuzování sympatií k organizacím pošlapávajícím základní lidská práva a svobody až po administrativní obstrukce a schválnosti ve státní správě, resp. její činnosti. Nejzávažnějším projevem politického extremismu však je individuální fyzická agrese proti výlučným skupinám osob, anebo proti celým rasám či národnostem ve formě teroru, a to ať již individuálního, tak skupinového (hromadného). A právě extremismus projevený teroristickým útokem (či jeho hrozbou) je nejvážnější hrozbou a destabilizujícím prvkem vnitřní i vnější bezpečnosti.

Jak je uvedeno výše, problematika zejména politického extremismu a jeho pronikání prostřednictvím konkrétních osob do ozbrojených složek státu a státní správy je aktuálním problémem, který si vyžaduje obzvláštní pozornosti, a to zejména v souvislosti s nárůstem projevů extremismu v době současné hospodářské krize a projevy nespokojenosti s tímto stavem u obyvatelstva. Mimořádně nebezpečný a vnitřně destabilizující je pak vývoj projevů terorismu, a to zejména ve spojení s politickým extremismem. Teroristické útoky jako konkrétní projevy politického (či náboženského, nebo národnostního) extremismu však mohou být významným destabilizujícím prvkem i vnější bezpečnosti celé EU. V této souvislosti je na místě zdůraznit potřeby společné obranné politiky v rámci EU, včetně koordinace legislativních a organizačních kroků a činnosti armád jednotlivých států. Je také na místě zdůraznit nezbytnost dobrých sousedských vztahů jednotlivých členských zemí EU, které budou prosty vzájemných animozit, schválností či projevů nedobrých sousedských vztahů. Tyto projevy, které často pramení ze vzájemných historických skutečností, by mohly mít za důsledek snížení důvěry mezi jednotlivými státy EU a tím i snížení vnitřní a zejména vnější bezpečnosti EU. V této souvislosti je na místě vyzdvihnout nezbytnost aktivní a pozitivní role vlád jednotlivých členských zemí EU, které by měly s nejvyšším možným zájmem konstruktivně tvořit dobré sousedské vztahy, které budou prosty výše zmíněných animozit, schválností a projevů nedobrých sousedských vztahů. V této souvislosti je role apolitické armády a jejich členů, kteří neinklinují k žádnému extrémnímu proudu zcela nepostradatelná a zásadní.

Je zjevné, že další kvalitativní a kvantitativní nárůst projevů politického extremismu a jeho projevů ve formě terorismu je způsobit destabilizovat či dokonce ohrozit vnitřní bezpečnost státu a bylo by nesporně na místě tomuto fenoménu věnovat více pozornosti než doposud, a to jak ve formě legislativy a novotvorby, tak ve formě sledování tohoto stavu a prostřednictvím návrhů expertních pracovišť a týmů přijímat operativní organizační a legislativní opatření v ozbrojených složkách státu i státní správě obecně.

Literatura

- [1] MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- [2] Bezpečnostní informační služba [online]. [cit. 2008-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.bis.cz/extremismus.html>>
- [3] MAREŠ, M. *Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti*. Praha: MVČR, 2006.
- [4] RATAJ, J. Vize české nacionální politiky v soudobých konceptech krajní praxe v České republice. In. *III. kongres českých politologů*, Olomouc 8. – 10. 9. 2006; NĚMEC, J., ŠŮSTKOVÁ, M. (ed.). Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 2006.

JUDr. PhDr. Ivo Svoboda, Ph.D.

Univerzita obrany
Fakulta ekonomiky a managementu
Katedra řízení lidských zdrojů, K-109
Kounicova 65
662 10 Brno
ivo.svoboda@unob.cz

Význam sociálneho pracovníka pri zmene výchovného prístupu u žiaka vykazujúceho problémové správanie

The importance of social worker in changing of the educational approach in relation to student with problem conduct

Františka Šefčíková

Anotácia

Cieľom príspevku je priblížiť prácu sociálneho pracovníka ako odborného zamestnanca, ktorého miestom výkonu práce je škola. Vedný odbor sociálna práca tak rozšírila svoje zameranie na školskú sociálnu prácu. Autorka reaguje na potrebu kreácie školského sociálneho pracovníka, ktorý svojou odbornosťou a kompetenciami pracuje s detským klientom v priestoroch školy. Poukazuje na význam rodiny hlavne v oblasti výchovy a jej pôsobenia na mladého človeka, ktorá vytvára harmonické prostredie pre jeho vývoj, ako aj zvolenia vhodného výchovného prístupu rodičov popri prípade realizáciu zmeny vo výchovnom prístupe hlavne k deťom s problémovým správaním.

Summary

The aim of the paper is to explain the work of social workers as professional staff member whose place of work is a school. Scientific discipline of social work expanded its focus on school social work. The author responds to the need to create the school social worker who has the skills and competencies to work with child clients in school. She refers to the importance of the family especially in the areas of education and its influence on young people, which creates a harmonious environment for his development, as well as the choice of an appropriate educational approach of parents or the realization of the changes to educational access especially to children with problem conduct.

Kľúčové slová

školská sociálna práca, škola, prostredie, výchovný prístup, problémové správanie.

Keywords

school social work, school, environment, educational approach, problem conduct.

1 Úvod

V nastupujúcom 21. storočí došlo k mnohým zmenám či už politickým, ekonomickým, spoločenským alebo hospodárskym. Mnohé štáty sa snažia transformáciou svojich ekonomík zmierňovať negatívne dopady, ktoré nastali práve nastolením systémových zmien. Tieto zmeny sa uskutočňujú na celom svete, v rôznych oblastiach spoločenského života, vo vede a technike, či vedných disciplínach a niekedy môžu znamenať pozitívny alebo negatívny prínos pre ľudí žijúcich v súčasnej dobe v danom štáte. Zmeny sa dotýkajú každého z nás a sú smerované k ľuďom žijúcim v konkrétnom štáte či na konkrétnom území. Môžu byť pozitívne aj negatívne. Pozitívne vnímame akúkoľvek zmenu týkajúcu sa v prospech dobra človeka. Takýmto smerom sa v posledných rokoch ubera výskum napr. v medicíne, ktorý objavom nových liekov dá znova šancu na nový život mnohým pacientom, mnohokrát znamená skvalitnenie života chorého pacienta alebo dokonca predĺži ľudský život. Okrem týchto okrajovo spomenutých, ale aj iných zmenách o ktorých som sa nezmienila, dochádza aj v súčasných rodinách. V poslednom období veľmi často objavujúcou sa negatívnou zmenou je fakt, že mnohí členovia rodín sa zo dňa na deň zmenia zo zamestnaných členov spoločnosti na nezamestnaných jedincov. Nezamestnanosť sa úzko dotýka celej rodiny nielen samotného nezamestnaného. Spravidla prináša so sebou rôzne negatívne dôsledky a môže viesť k vážnym rodinným kolíziám akými sú napríklad odlúčenie, či rozpad rodiny. (Šefčíková, Lužňáková, 2009, s. 418.) Jediniec, ktorý je ohrozený chudobou a následnou sociálnou exklúziou stráca tzv. morálny kompas a jeho hodnotový systém sa rúca. (Kotradyová, 2009, s. 135). No nesmieme zabúdať, že zmeny sa odohrávajú aj v nás, v ľuďoch. Na mysli mám zmeny osobnostné, povahové, či charakterové ako aj zmeny emocionálne, ktoré sú svojou povahou príznakom a individuálne pre každého ľudského jedinca. Zmena v správaní a chovaní jedinca je zmenou, ktorá je ľahko navonok rozoznateľná od iných zmien. To, že s jedincem sa niečo deje, je iný ako bol predtým, prestáva sa tešiť zo života, alebo dokonca v mnohých prípadoch to správanie začína byť tak problematické až patologické, že sa ocitá v bludnom kruhu z ktorého nevie nájsť únik. Ak sa uvádzané správanie prejavuje u dospelého člena rodiny, je to zvlášť závažný a nebezpečný dopad na dieťa a to z dôvodu preberania negatívneho vzoru týkajúceho sa nevhodného správania vlastného rodiča. To, že každý rodič by mal byť pozitívnym vzorom pre svoje deti už vieme, či už je to pozitívny vzor matky pre dospievajúcu dcéru alebo príkladný vzor otca pre dospievajúceho syna, jedno je viac než isté, to ako sa správame k vlastným deťom my dospelí v rodinách,

také správanie možno očakávať aj od našich detí vo svojich rodinách, ktoré si založia. Rodičia môže byť nositeľmi a distribútormi kultúrnych tradícií, ale zároveň môžu byť rovnako nositeľmi a distribútormi redardujúcich kultúrnych a spoločenských aspektov, ktoré sa premietajú do výchovy detí. (Kotradyová, Kalanin, 2008, s. 538). Na nepriaznivú situáciu, ktorá v rodine nastala, môže dieťa reagovať rôzne. Aj z toho dôvodu sa môžu u dieťaťa prejavovať akékoľvek zmeny v jeho správaní, mnohokrát ako forma protestu na nepriaznivú rodinnú či sociálnu situáciu, ktorú im dosť jasne nikto nevysvetlil a zároveň sú viditeľným volaním dieťaťa o pomoc. Reakciou dieťaťa na situáciu v rodine, ktorá môže vyvolať množstvo konfliktov, nedorozumení či hádok medzi rodičmi je často krát útek z domu, agresivita, násilie, delikvencia, šikanovanie či dokonca siahnutie si na život. Dieťa sa doma necíti dobre, nemá pocit bezpečia, cíti, že mu nikto nerozumie.

2 Výchovný prístup rodičov

Niektorí rodičia pri riešení vlastných problémov, akosi pozabudli na svoje deti. Ich pozornosti uniklo, že ich dieťa už nie také ako bývalo. Po určitom čase zistia, že ich výchovný prístup, ktorý bol kedysi jediným správnym nástrojom na dosiahnutie disciplíny, poriadku a poslušnosti v rodine, už nie je dostačujúci a v žiadnom prípade správny. Pod pojmom výchovný prístup rozumieme „vzťah dospelého k dieťaťu, jeho približovanie sa k nemu, navyknutý a stály spôsob správania sa k nemu“. (Labáth, 2001, s.33). Nie je pravidlom, že výchovný prístup, ktorý roky uplatňuje rodič pri výchove svojich detí je trvalým výchovným prístupom. Výchovný prístup je významným činiteľom zúčastňujúcim sa na osobnostnom vývine, psychickom vývine ako aj socializácii jednotlivca. Známe sú výchovné prístupy, ktoré majú základ v emocionálnej povahe a to je výchovný prístup teplý – povolný, teplý – obmedzujúci, chladný – povolný, chladný-obmedzujúci. (Ranschburg, 1982, s.125.) V situáciách, keď zmeny v správaní vlastného dieťaťa sú viditeľné, je potrebné uskutočniť zmenu práve vo výchovnom prístupe rodičov. Potreba zmeny výchovného prístupu nastupuje v určitej situácii, ktorá je vo väčšine prípadov dočasná a pre dieťa sa javí ako nepriaznivá a neprijemná, kedy si nevie vyriešiť takúto situáciu a hlavne, keď samé nevie čo sa s ním deje.

Častým dôvodom vzniku problémového správania sa žiaka je rizikové rodinné prostredie vyvolávajúce rodinné konflikty, hádky medzi rodičmi či rozvod manželov. Samotným rizikom sú často práve rodičia s patologickou osobnosťou, nedostatkom autority v rodine či už otca alebo matky, či vulgárne správanie sa jedného z rodičov k ostatným členom rodiny. Rodičia stále hľadajú chybu v dieťati, ktoré sa javí aj v škole byť problémovým žiakom. Problémový žiak môže pochádzať aj z rodín, ktoré sú úplne a funkčne dokonca dobre ekonomicky zabezpečené.

Zamestnanosť rodičov a nedostatok času na výchovu spôsobuje, že dieťa je nepochopené a hľadá si náhradu. (Šariská, 2003, s. 38). Dieťaťu pochádzajúceho z takejto rodiny často chýba pocit niekomu patriť a pre niekoho byť dôležitý, s niekým si rozumieť a porozprávať sa. Jednoducho povedané, rodičia nemajú na dieťa čas. Ani prehnaná a nadmerná starostlivosť rodičov dieťaťu nepomôže, skôr mu bráni v objavení a použití vlastného úsilia na odstránenie prekážky stojacej v ceste na dosiahnutie stanoveného cieľa.

Výskumy ukazujú, že skutočnosť je však taká, že deti sa nezvyknú zdôveriť rodičom, ale kamarátom v škole alebo vonku. Rodičia sú jednými z tých, ktorí sa hlavne o problémy dozvedia mnohokrát ako poslední. Ak dieťa žije a vyrastá v rizikovom rodinnom prostredí, práve škola sa stáva pre takého žiaka jedným bezpečným miestom, ktoré mu ešte zostalo. Pre niektorých jedincov je to miesto, kde nájde priestor na obdiv, vážnosť či uznanie alebo miestom, kde zmenou správania značne na seba upútať pozornosť nielen spolužiakov, ale aj pedagógov. V škole sa stretáva so svojimi kamarátmi a spolužiakmi, ktorí ho v danej situácii budú pochopiť alebo práve naopak budú sa mu vysmievat'. Najväčším prekvapením pre rodičov je moment, keď sú predvolaní do školy, ktorú navštevuje ich dieťa či už je to z dôvodu nepravideľnej dochádzky dieťaťa do školy, zlého prospechu, nevhodného správania sa na vyučovacích hodinách či dokonca z dôvodu ublíženia spolužiakovi. Veľkú úlohu tu zohráva pedagóg, ktorý je zvyčajne tým prvým človekom spozorujúcim problematické správanie sa žiaka a to hlavne z dôvodu svojej prítomnosti na vyučovacích hodinách, kde sa dostáva do kontaktu so žiakmi alebo na chodbách počas dozoru. Tu je dôležité zdôrazniť spoluprácu medzi pedagógom a školským sociálnym pracovníkom, (samozrejme za predpokladu, že na škole takýto odborník pracuje). Jednou z možností ako pomôcť žiakovi s problémovým správaním je spomínaný školský sociálny pracovník. Začiatočná prax ukázala, že žiak nevyhľadá sociálneho pracovníka len tak sám od seba, no správne nasmerovanie dieťaťa pedagógom k sociálnemu pracovníkovi je v mnohých prípadoch tou správnou voľbou. Jedným riešením pre rodiča, ktorému problémy dieťaťa nie sú ľahostajné je okrem iných odborníkov aj vyhľadanie sociálneho pracovníka s využitím jeho poskytovaných bezplatných služieb a činností, ktoré realizuje v škole.

2.1 Realizácia zmeny výchovného prístupu rodičov

Ak sa rodičom odporúča zmena výchovného prístupu je to pre nich nepochopiteľná situácia, ktorá sa im zdá veľmi ťažko realizovateľnou, z toho dôvodu, že rokmi uprednostňovaný výchovný prístup ktorý bol už „zabehaný“ budú musieť zmeniť, najmä ak bol zaužívaný dlhodobo. Žiada si to určitý čas, počas ktorého sa musia rodičia rozhodnúť ako najvhodnejším spôsobom uskutočniť zmenu výchov-

ného prístupu, aby bola pre dieťa najmenej bolestivá a hlavne efektívna. Znamená to odznova si vytvárať určité pravidlá, zmeny modelových vzorcov v správaní sa rodičov, zmena vzťahu ku dieťaťu, zmena v pôsobení na dieťa, zmena v rolovom správaní či uvedomovanie si svojich povinností a práv voči dieťaťu. Mnohokrát ide aj o zmenu hodnotového systému. Aplikácia zmeneného výchovného prístupu odporúčaného odborníkom aký je sociálny pracovník, je nasmerovaná k navráteniu pôvodného stavu v správaní sa dieťaťa a smeruje aj k odstráneniu problémov, ktoré sa stali príčinou problematického správania a konania dieťaťa. Môže ísť o stanovenie určitých povinností u dieťaťa v rámci domácich prác, stanovenie si poriadku vo vlastnej izbe či zmenu vlastného zmýšľania alebo postoja k riešeniu konfliktných situácií. Podpora sebaúcty u žiaka ho motivuje k dosahovaniu pozitívnych úspechov a cieľov. Svojim spôsobom patria tiež medzi nástroje na vytváranie podmienok pre zdravý a optimálny vývoj jedinca. Je známe, ak jedinec vyrastá v pozitívnom rodinnom prostredí s vysokým podnetom pre pozitívne vzorce správania a modelových vzorov, v ktorom sa mu okrem iného prejavuje úcta, vážnosť, akceptácia, a v ktorom nachádza pochopenie, motiváciu a prijatie možno od jedinca očakávať podobné správanie tomu, ktoré mu bolo ukázané. Súčasťou pôsobenia uvádzaného prostredia je aj uplatňovanie primeraných sankcií a trestu na jedinca ako jeden z determinantov podieľajúci sa na výchove. Zvolenie vhodnosti výchovného prístupu nie je jednoduchou a ľahko zvládnuteľnou úlohou, hlavne pre rodiča. Nedá sa zrealizovať rýchlo zo dňa na deň. Vyžaduje si to istú prípravu ako aj konzultáciu, ktorú mu poskytne sociálny pracovník pracujúci v škole. Rodič ťažko prijíma zmenu, ktorou má začať od seba. Zmena výchovného prístupu sa týka obidvoch rodičov, ak tvoria úplnú rodinu. Nie je správne ak sa jeden z rodičov domnieva, že jeho sa táto zmena netýka a ťažisko zmeny preto odsúva na partnera. Dieťa musí cítiť a vidieť, že obidvaja rodičia majú eminentný záujem mu pomôcť. Zabehávaný stereotyp neustále núti rodičov pokračovať v starých praktikách. Zmena sa musí udiať najskôr vo vnútri človeka. Prijatie každej novej zmeny aj vo výchovnom prístupe znamená akýsi súhlas a stotožnenie sa s nimi. Zvolenie vhodného výchovného prístupu závisí hlavne od situácie v ktorej sa dieťa nachádza. Ak sa s dieťaťom niečo deje, uzatvára sa, alebo naopak vo veľkom vyhľadáva kamarátov a trávi s nimi veľa času, znamená to prvotné volanie o pomoc adresované rodičom. Rodič si často krát aj uvedomí na krátky čas, že niečo nie je v poriadku no necháva to na čas dúfajúc, že sa to nejako len vyrieši. Je skôr pravidlom, že takáto situácia nedá na seba dlho čakať a problém u dieťaťa sa začne prehlbovať.

Prvoradé je poskytnutie včasnej pomoci dieťaťu pri riešení jeho situácie v ktorej sa ocitlo, spojené s nevyhnutnou ochotou a participáciou rodičov uskutočniť zmenu a snahou hľadať možnosti a východiská možného riešenia.

3 Záver

Každý z nás sa dopúšťa rôznych omylov, nikto nie je neomylný, ale jedno si musíme uvedomiť, že každý z nás má mať vlastnú zodpovednosť za výchovu vlastných detí. Aj „ne-výchova“ je výchovou, zanecháva stopy v osobnosti dieťaťa – v jeho prežívaní, formovaní i projektovaní budúcich širších sociálnych vzťahov a v prejavoch, ktoré s týmito vzťahmi súvisia. (Košč, 2007, s. 283). Katolícka cirkev zvlášť upozorňuje rodičov na ich prvoradú zodpovednosť týkajúcu sa výchovy a to slovami II. Vatikánskeho koncilu: „Keďže rodičia dali život svojim deťom, viaže ich veľmi vážna povinnosť poskytnúť svojmu potomstvu aj výchovu. Preto ich treba mať za prvých a hlavných vychovávateľov svojich detí. Táto ich výchovná úloha je taká dôležitá, že ak chybuje, len ťažko ju možno nahradiť. (II. Vatikánsky koncil, 1993, s. 281). Školský sociálny pracovník je odborníkom, ktorý usmerní rodiča okrem iného aj pri spomínanej potrebe realizovať zmenu výchovného prístupu a odporúča vhodný postup, ktorým nasmeruje jej správnu realizáciu, ale tá je už v rukách samotného rodiča. Uplatňovanie negatívneho výchovného prístupu vyjadruje hrozbu na rozvinutie nebezpečných a škodlivých účinkov neúspechu, na ktorý je dnešná mladá generácia zvlášť náchylná.

Literatúra

- [1] KOTRADYOVÁ, Katarína- KALANIN, Peter: *Partnerské, rodinné a reprodukčné správanie rómskych žien vo vybraných lokalitách Spiša*. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie InteRRa 5 konanej 25. – 26. septembra 2007 v Spišskej Novej Vsi. Nitra. UKF. s. 538. 2008. ISBN 978-80-8094-314-1.
- [2] KOTRADYOVÁ, Katarína: *Príčiny kriminality cez prizmu chudoby*. In Šlosár, D. (ed). *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 11. 12. 2009 v Košiciach*. Košice: KSK, UPJŠ Košice, s. 135. ISBN 978-80-970306-0-5.
- [3] KOŠČ, Stanislav: *Výchova k solidarite v rodine a v škole – náčrt problematiky*. In: Jablonský, T., Tišťanová, K.: (ed): *Problematika sociálno-patologických javov v školskom prostredí- stav, prevencia, riešenie*. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 16. novembra 2007 v Ružomberku, Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007. s. 283. ISBN 978-80-8084-246-8.
- [4] LABÁTH, Vladimír: a kol: *Riziková mládež*. Praha: Sociologické nakladateľství, 2001. s. 33. ISBN 80-85850-66-4.
- [5] RANSCHBURG, JENŇO: *Strach, hnev, agresivita*. Bratislava: SPN, 1982, s. 125.

- [6] ŠEFČÍKOVÁ, Františka, LUŠŇÁKOVÁ, Lucia: Psychika nezamestnaného človeka ako predpoklad riešenia zmeny stavu sociálnej a ekonomickej núdze. In: Zborník príspevkov. *Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti*. Eds. Hejdiš, M., Kozoň, A. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, n.o. 2009. s. 418. ISBN 978-80-89271-63-4.
- [7] II. Vatikánsky koncil, deklarácia *Gravissimus educationis* (28. októbra 1965), In: *Dokumenty II. Vatikánskeho koncilu*. II. Dekréty a deklarácie, Trnava: SSV. 1993, s. 281–298.
- [8] ŠARISKÁ, Zuzana: *Drogová závislosť a jej prevencia*. In: Rozumieť deťom je niekedy zložité. Spišská Nová Ves: Pedagogicko – psychologická poradňa a Centrum výchovnej a psychologickkej prevencie, 2003. s. 38. ISBN 80-969054-7-3.

PhDr. Šefčíková Františka

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Teologický inštitút Spišská Kapitula

katedra sociálnej práce

053 04 Spišské Podhradie

Sociálno-ekonomické aspekty bezpečnosti v podmienkach utvárajúcej sa multipolarity moci vo svetovej politike

Social-economic aspects of security in conditions forming multipolarity of power in world politics

František Škvrnda

Abstrakt

Podnety pre rozpracovávanie nového chápania bezpečnosti na začiatku 21. storočia. O chápaní sociálno-ekonomických aspektov bezpečnosti v súčasnom svete. Globálna kríza začiatku 21. storočia ako fenomén, ktorý mení svet a jeho bezpečnosť viac ako rozpad bipolarity. Sociálno-ekonomické problémy bezpečnosti vznikajúce v podmienkach vytvárajúcej sa multipolarity moci vo svetovej politike. Meniaci sa vzťah vojenských a nevojenských aspektov bezpečnosti a jeho súvislosti a dôsledky

Abstract

Suggestions for elaboration of new security concept on beginning 21th century. About the social-economic aspects concept of security in contemporary world. Global crisis beginning 21th century as phenomena, which changes world and its security more as the breakdown of bipolarity. Social-economic security issues in conditions of rising power multipolarity in world politics. Transformative relation between military and non-military security aspects and its connections and implications.

Kľúčová slova

bezpečnosť, nové chápanie bezpečnosti, globálna kríza začiatku 21. storočia, svetová politika, moc, multipolarita, bezpečnostné hrozby.

Key words

security, new security concept, global crisis beginning 21th century, world politics, power, multipolarity, security threats.

1 Nové chápanie bezpečnosti a jeho rozpracovávanie

Narastajúca zložitosť a protirečivosť spoločenského vývoja od začiatku 70. rokov 20. stor. viedli k tomu, že sa začal meniť pohľad na bezpečnosť, o ktorom sa diskutuje do súčasnosti. K dynamizácii diskusií došlo najmä po rozpade bipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov. Obsah a zameranie diskusií pracovne vymedzíme v troch základných smeroch, ktoré sa navzájom prelínajú a dopĺňajú. Po prvé, išlo o teóriu medzinárodných vzťahov, kde vznikli aj základy nového chápanie bezpečnosti. Za mimoriadne výrazný fenomén v tejto oblasti sa považujú bezpečnostné hrozby. Druhý smer bol spojený s úsilím o vytvorenie novej, interdisciplinárnej teórie bezpečnosti, kde sa vykryštalizovali dve koncepcie – sekuritológia a teória bezpečnosti života, ktorá je rozšírená najmä v ruskofónnej vedeckej a odbornej literatúre ako teória bezopasnosti žiznedejateľnosti (теория безопасности жизнедеятельности). V oboch koncepciách sa kladie dôraz na vytvorenie všeobecného a systematického chápania bezpečnosti, ktoré by bolo východiskom pre komplexné skúmanie jej problémov vo všetkých oblastiach spoločenského života. Malo by byť uplatniteľné nielen na politické a právne aspekty bezpečnosti, ktoré sú zvyčajne zdôrazňované v teórii medzinárodných vzťahov, ale zahŕňať aj problémy v ekonomickej, kultúrnej, popr. aj ďalších oblastiach spoločenského života a dotýkalo by sa nielen sociálnych (administratívnych) ale aj ďalších aspektov vrátane technických a prírodných. Tretím smerom je rozpracovávanie parciálnych problémov bezpečnosti – energetickej, potravinovej, informačnej a pod. V pestrej a širokej škále otázok, ktoré vznikajú s rôznymi druhmi (formami) bezpečnosti v súčasnej spoločnosti zvýrazním aj oblasť sociálnej patológie (sociálnych deviácií), ktorú časť autorov vníma tiež ako problémy, ktoré majú bezpečnostnú dimenziu.

Napriek silnejúcej snahe o vytvorenie všeobecnej teórie bezpečnosti je terminológia v tejto oblasti stále vágna a interpretuje sa rôznym spôsobom. Poukážeme preto len na základné črty nového chápanie bezpečnosti, ktoré zhrnieme do štyroch téz.

1. Rozvoj ako základná podmienka bezpečnosti.
2. Multidimenzionálny charakter bezpečnosti.
3. Rast významu nevojenskej bezpečnosti a riešenia bezpečnostných problémov bez uplatňovania násilia v rôznych podobách.
4. Rast počtu bezpečnostných aktérov, medzi ktorými prevažujú subjekty neštátneho charakteru.

Cieľom príspevku je poukázať na sociálno-ekonomické aspekty bezpečnosti v podmienkach utvárajúcej sa multipolarity moci vo svetovej politike. Jeho zameranie vychádza najmä z pohľadu na bezpečnosť ako globálny makrosociálny fenomén, ktorý nemožno však oddeliť od kontextu vytvárajúcej sa všeobecnej teórie bezpeč-

nosti ani od problémov každodenného spoločenského života dotýkajúcich sa nielen organizácií a inštitúcií, ale aj jednotlivcov a malých skupín.

2 Vytváranie multipolárneho usporiadania moci v súčasnej svetovej politike

Usporiadanie moci vo svetovej politike a jeho štruktúra (systém) patria k základným problémom teórie medzinárodných vzťahov. V 20. storočí sa v ňom prešlo od multipolarity na jeho začiatku k bipolarite, ktorá dominovala po druhej svetovej vojne a rozpadla sa začiatkom 90. rokov. Na konci storočia vznikla situácia, keď existovala len jedna supervelmoc a jej pozícia sa označovala za hegemonistickú. Vzhľadom na zložitosť medzinárodných vzťahov v súčasnosti, ktoré sú už niekoľko desaťročí podmienené aj pôsobením postmodernej spoločnosti a globalizácie, sa označovala za limitovanú (obmedzenú, viazanú) hegemoniu. Od začiatku 21. stor. sa pozícia USA vo svetovej politike začala oslabovať, najmä v dôsledku silného vplyvu neokonzervativizmu vo vláde Georgea Busha ml., ktorej vyvrcholením bola kontroverzná invázia do Iraku v roku 2003. Došlo aj k bezprecedentnému fenoménu v teórii medzinárodných vzťahov, keď v októbri 2004 (pred ukončením kampane v prezidentských voľbách) zverejnil Stuart J. Kaufmana otvorený list, v ktorom vyše 650 expertov na diplomaciu kritizovalo líniu Georga Busha ml. a žiadalo jej zmenu najmä v dôsledku neúspechov v Afganistane a Iraku.

Časť teoretikov medzinárodných vzťahov, medzi ktorými sú aj predstavitelia z USA (napr. Immanuel Wallerstein) prezentuje v rôznej podobe názory, že sa začína vytvárať multipolárne usporiadanie moci vo svetovej politike. Jeho formovanie je dlhodobější záležitosťou, možno aj na dve – tri desaťročia. Za hlavné centrá moci v súčasnej svetovej politike sa okrem USA spravidla považujú ČĽR, EÚ a RF. V súvislosti s tým, že vo viacerých prameňoch sa uvádza, že centrum svetovej moci, ktoré v 20. stor. prešlo z Európy do severnej Ameriky, prejde v 21. stor. do Ázie, sa ako o potenciálnych centrách svetovej moci uvažuje aj o Indii a niekedy aj o Japonsku, ktoré je však zatiaľ v príliš úzkych politických vzťahoch s USA, prípadne aj o ďalších štátoch.

Okrem toho vstupujú na scénu svetovej politiky aj nové zoskupenia štátov, ktorých význam rastie najmä v podmienkach, ktoré pôsobia v dôsledku vypuknutia globálnej krízy začiatku 21. stor. Ide najmä o skupinu G 20, ktorá pri riešení problémov krízy do určitej miery nahrádza skupinu G 7(8). Okrem toho to je zoskupenie BRIC (Brazília, Rusko, India, Čína) – názov zoskupenia ale aj koncepcia poukazujúca na rast jeho významu predovšetkým vo svetovej ekonomike sa vytvorili v Goldman Sachs Group, Inc. už v roku 2001. Skupina BRIC sa 16. júna 2009 zišla

na prvom summite v ruskom Jekaterinburgu. Ďalší summit sa pripravuje 15.–16. apríla 2010 v hlavnom meste Brazílie. Za neúspech úsilia USA udržať si výnimočné postavenie vo svetovej politike svedčí aj neprijatie návrhu vytvoriť nové zoskupenie, ktoré dostala mediálne označenie G 2, kde by boli ČĽR a USA a podelili by si „bremeno zodpovednosti“. Návrh bol v novembri 2010 pri návšteve Baracka Obamu v ČĽR čínskou stranou odmietnutý.

Vytváranie multipolarity moci v súčasnej svetovej politike prináša viacero ďalších otázok, ktoré sa dotýkajú bezpečnosti. Poukazuje sa napr. na potrebu reformy OSN, najmä jej Bezpečnostnej rady. Ide aj o úsilie NATO, ktoré vzniklo ako regionálna bezpečnostná organizácia bipolárneho sveta, získať globálne kompetencie. Možno poukázať aj na protirečivý fenomén sociálno-ekonomického charakteru, keď štáty NATO, ktoré tvoria cca 13 – 14 % ľudstva v roku 2008 vydali na zbrojenie okolo 2/3 ich celosvetového súhrnu (USA s asi 5 % obyvateľstva dokonca vyše 40 %).

3 O sociálno-ekonomických aspektoch bezpečnosti

Východiskom vymedzenia sociálno-ekonomických aspektov bezpečnosti v súčasnosti je téza, že vznikli a pôsobia v dôsledku deformovanej distribúcie moci a bohatstva. Ide o problematiku, o ktorú javia v širšom kontexte zvýšený záujem kritické teórie medzinárodných vzťahov a v popredí medzi nimi je marxizmus, resp. neo-marxizmus a nadväzuje aj na teóriu závislosti Raúla Prebisch a i. Problematika bola spočiatku spojená aj otázkami kolonializmu (neokolonializmu) a táto tradícia sa ešte tiež rozvíja.

Koncepcia sociálno-ekonomických aspektov bezpečnosti sa vytvorila až v rámci nového chápania bezpečnosti v súvislosti s jej viacerými sektormi. Za sociálno-ekonomické aspekty bezpečnosti považujeme najmä tie, ktoré sú spojené s otázkami bohatstva jednotlivých aktérov medzinárodných vzťahov (štátnych i neštátnych). Absencia primeranej úrovne bohatstva, ktorá môže mať rôzne príčiny, prináša bezpečnostné problémy v dvoch základných oblastiach, ktoré sú však neoddeliteľne spojené, lebo obe súvisia aj s úrovňou sociálneho rozvoja. Prvá má ekonomický (hospodársky) charakter a druhá je daná demografickými činiteľmi. V jadre oboch oblastí je požiadavka zaistenia rozvoja. V podmienkach globálnej krízy začiatku 21. storočia vystúpil do popredia problém vzťahu medzi rastom a rozvojom. Základné konštatovanie spočíva v tom, že rast, ktorý je len pre zisk (bez sociálnych súvislostí), neprispieva k rozvoju a po určitom čase sa stáva destabilizačným činiteľom až bezpečnostnou hrozbou.

4 Záver

Potreba poznávania sociálno-ekonomických aspektov bezpečnosti v podmienkach utvárajúcej sa multipolarity moci v súčasnom svete je spojená aj s tým, že táto multipolarita bude mať inú kvalitu, ako tá, ktorú poznáme z 19. a začiatku 20. stor. Prvýkrát od vzniku moderných medzinárodných vzťahov, za ktoré sa považuje obdobie od podpísania Vestfálskeho mieru, bude medzi viacerými centrami svetovej moci aj nezápadná veľmoc, ktorá je civilizačne ale aj zemepisne oddelená od Európy (Západu). ČLR má však vzhľadom na situáciu vo svete potenciál riešiť problémy medzinárodnej bezpečnosti ináč, ako sa to uskutočňovalo v podmienkach moci Západu (najmä v druhej polovici 20. storočia v podmienkach bipolarity. Podobný potenciál má aj EÚ. Jadro jeho využitia spočíva v preferencii riešenia sociálno-ekonomických problémov sveta v podmienkach globálnej krízy začiatku 21. storočia, odklone od tradičného používania vojenskej sily ale aj iných prvkov násilia vo vzťahoch medzi štátmi. Realizácia tohto potenciálu je spojená so zložitou a dlhou cestou s mnohými protirečeniami.

Literatura

- [1] BAYLIS, John, SMITH, Steve (Eds.). *The Globalization of World Politics: An Introduction of World Politics*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 811 s. ISBN 0-19-927118-6.
- [2] GRIFFITHS, Martin (Ed.). *Encyclopedia of international relations and global politics*. London : Routledge, 2005. 911 s. ISBN 0-415-31160-80.
- [3] HIRO Dilip. *After Empire: The Birth of a Multipolar World*. New York : Nation Books, 2010. 360 s. ISBN 978-1-56858-427-0.
- [4] ŠKVRNDA, František, PAWERA, René, WEISS, Peter. *Medzinárodná bezpečnosť*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2008. 134 s. ISBN 978-80-2252527-5.
- [5] ŠKVRNDA, František. *Sociálno-ekonomické aspekty bezpečnosti v postmodernej spoločnosti globalizujúceho sa sveta*. In HEJDIŠ, Milan – KOZON Antonín. *Sociálna a ekonomická núdza – bezpečnosť jedinca a spoločnosti. Zborník príspevkov*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety n.o., 2009, s. 248-260. ISBN 978-80-89271-63-4.
- [6] WALLERSTEIN Immanuel. *Úpadek americkej moci. USA v chaotickom svete*. Praha : SLON 2005. 286 s. ISBN 80-86429-44-X.

doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta medzinárodných vzťahov

Dolnozemska 1

852 35 Bratislava

skvrnda@euba.sk

Kultúra chudoby a jej dopad na niektoré skupiny obyvateľov

Culture of poverty and its impact on certain population groups

Dušan Šlosár

Abstrakt

S problematikou chudoby sa môžeme stretnúť každý deň. Stala sa súčasťou nášho sociálneho života. Prijali sme ju ako samozrejmosť a zaradili sme ju do svojich hodnotových a kultúrnych vzorcov. Chudoba prináša so sebou ďalšie sociálne dopady, ktoré sa prejavia až následne. Prijímanie opatrení k ich eliminácii či oslabeniu je obvykle neúčinné. Ovplyvňuje sa následok, ale nie príčina. Túto problematiku rozoberáme aj z pohľadu rómskych komunít, ktoré existujú v Košickom samosprávnom kraji.

Abstract

The problems of poverty we face every day. It has become part of our social life. We have taken it for granted and we incorporate it into their value systems and cultural patterns. Poverty brings more social impacts that occur subsequently. Taking action for their elimination or weakening is usually ineffective. It affects the result but not the cause. This matter is also addressed from the perspective of the Roma communities, which exist in the Košice Region.

Kľúčové slová

kultúra chudoby, Rómovia a rómske komunity, sociálna práca, medzigeneračná chudoba, ohrozené deti z chudobných rodín.

Keywords

culture of poverty, Roma and Roma communities, social work, intergenerational poverty, vulnerable children from poor families.

1 Rozbor chudoby a marginalizácie

Chudoba je veľmi rôznorodý fenomén a rizikové faktory jej vzniku sú v spoločnosti rozložené nerovnomerne, najmä ak sa tieto riziká spoja, určité skupiny osôb môžu byť veľmi zraniteľné (M.Lukáč, 2008).

Chudoba obvykle priamo súvisí s nezamestnanosťou, najmä dlhodobou. Ako sa to uvádza v Spoločnej správe o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2007, „Najlepšou ochranou proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu je práca, avšak to nemôže byť jediným spôsobom ochrany. Fenomén pracujúcich, ktorí žijú v chudobe je toho jasným dôkazom.“

Chudoba v druhom rade môže vzniknúť v dôsledku obmedzených zručností alebo nedostatku zručností, ktoré si vyžadujú ponúkané zamestnania, alebo v prípade, že zručnosti uchádzača nie sú vhodné na získanie kvalitného pracovného miesta s primeraným platovým ohodnotením. Podľa J. Balvína (2005) obdobne patria medzi ohrozené skupiny aj osoby žijúce v okrajových alebo inak znevýhodnených oblastiach. Osobitnú skupinu ohrozenú chudobou tvoria prisťahovalci a etnické menšiny, ktoré okrem toho, že ich sociálne a jazykové zručnosti nie sú vhodné a/alebo ich schopnosť prispôbiť sa novej kultúre nie je dostatočná, môžu byť aj obeť diskriminácie.

Medzi najzraniteľnejšie sociálne skupiny najviac ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením patrí na Slovensku rómska populácia. Tieto skupiny sú nazývané spoločným názvom ako marginalizované rómske komunity. Z celkového počtu 450.000 Rómov žijúcich na Slovensku je sociálne ohrozených (marginalizovaných) 250.000 až 260.000 Rómov.

Najvyššia koncentrácia sociálne vylúčených komunit je zaznamenaná na východnom Slovensku a v južných okresoch stredného Slovenska. Táto skupina obyvateľstva je vystavená extrémnej chudobe, ktorá sa prenáša na ďalšie generácie. 29 % z uvedených osídlení nemá elektrinu, 81 % osídlení nemá kanalizáciu, plyn nie je v 59 % týchto osídlení a vodovod v 37 % z nich. 20 % osídlení nemá asfaltovú prístupovú cestu.

Zo všetkých osídlení je 149 považovaných za segregované, čo znamená, že tieto osídlenia sa nachádzajú na okraji alebo mimo obce resp. mesta. Takmer jedna tretina obydľí v rómskych osídleniach je nelegálna (sú to predovšetkým chatrče, uniobunkky, nebytové budovy, ale aj domy). Najvyšší podiel nelegálnych obydľí (49 %) je v osídleniach, ktoré sú mimo obce/mesta. Najčastejším typom nelegálnych obydľí sú chatrče.

Tie tvoria takmer 16 % všetkých obydľí a býva v nich 14 % obyvateľov rómskych osídlení. Najvyšší podiel obyvateľov bývajúcich v chatrčiach je opäť v osídleniach, ktoré sú mimo obce/mesta. V chatrčiach bývajúci tvoria v týchto osídleniach 21 % z celkového počtu obyvateľov žijúcich v tomto type osídlenia.

Mohli by sme zhrnúť, že chudoba sa stáva verejnou záležitosťou, je častejšie zastúpená v prípade určitých sociálnych kategóriách, koncentruje sa na určitom priestore, má trvalý charakter a často sa reprodukuje z generácie na generáciu, súvisí s trhom práce a dotýka sa nezanedbateľnej časti populácie.

Chudoba má negatívny dopad nielen na jednotlivcov a na spoločnosti ale sa prejavuje aj zvýšením kriminality, nárast trestných činov spáchaných na chudobných alebo chudobnými, hlavne násilných a majetkových, medzi ktoré patrí aj trestný čin úžery. Uvedený trestný čin môžeme zaradiť medzi latentné a organizované formy trestnej činnosti a môžeme ho považovať za najzávažnejšiu formu trestnej činnosti vo vnútri jednotlivých rómskych komunít.

- **Kultúra chudoby**

Nie je možné jednoznačne určiť, ktoré zo vzorov správania uplatňovaných v komunitách sú dôsledkom tradičného života a ktoré sú už znakom utvárania sa kultúry chudoby. Rozpad solidárnych rodín a komunitných väzieb vnútri komunity, výskyt anomických prvkov, rezignácia na morálku a hodnoty väčšinovej spoločnosti pravdepodobne nemajú s tradičnou rómskou kultúrou nič spoločné. Objavujú sa tam, kde sa určitá skupina ľudí ocitne v situácii extrémnej chudoby a sociálnej vylúčenia. Práve tieto typické prvky kultúry chudoby zrejme vytvárajú prostredie vhodné pre nástup takých hraničných stratégií ako je samotná úžera.

- **Absolútna chudoba**

Väčšina mladých ľudí, hlavne z radov Rómov v priestorovo i sociálne segregovaných osídleniach nikdy neboli zamestnané a šanca, že by v blízkej budúcnosti mohli nájsť uplatnenie na trhu práce, je zanedbateľná. Väčšina čelí takým bariéram na trhu práce, ktoré nie je v ich vlastných silách prekonať. Podľa L. Vavrekovej (2008) patrí medzi sem napr. nízka úroveň vzdelávania, vysoká miera diskriminácie zo strany zamestnávateľov, či marginalizácia určitých regiónov, ktorej sprievodným znakom je reálny nedostatok pracovných miest.

Medzi faktory zaručujúce kvalitu a udržateľnosť opatrení proti chudobe radíme

- **Spolupodieľanie sa príjemcov** – miera zaangažovania cieľových skupín a príjemcov projektu na jeho návrhu a ich zaangažovanie. Projekt má mať ich podporu, aby mohol byť udržateľný po ukončení externej podpory.

- **Podporné opatrenia** (*opora v zákonoch*) – kvalita relevantnej sektorovej politiky, ako aj rozsah, do ktorého partner a/alebo partnerská vláda preukázali podporu počas projektovej implementácie, ako aj pokračovanie projektových služieb po ukončení donorskej podpory.
- **Primeraná technológia** – technické/technologické spôsoby a prostriedky pre vykonanie projektových aktivít a načrtnutie výsledného reťazca, ako technologická zmena môže predstavovať oboje – príležitosť aj hrozbu. Medzi inými, miestne podmienky a rôznorodé potreby treba vziať do úvahy (napr. dostupnosť náhradných dielov, dostatok bezpečnostných opatrení, miestne schopnosti žien a mužov pre výkon a prevádzku).
- **Sociálno-kultúrne otázky** – projekt musí vziať do úvahy miestne sociálno-kultúrne otázky, normy a prístupy, pretože ovplyvňujú motiváciu a tým aj aktívnu participáciu, záväzok a zodpovednosť zaangažovaných ľudí. Osobitné opatrenia by sa mali prijať s cieľom zaistiť, aby všetky skupiny prijímateľov mali počas implementácie projektu k službám a benefitom projektu primeraný prístup.
- **Rodová rovnosť** – projekt musí vziať do úvahy špecifické potreby a záujmy žien a mužov a smerovať k trvalému a spravodlivému prístupu žien a mužov k službám a infraštruktúre, rovnako ako aj prispieť k zníženiu rodových nerovností v širšom časovom horizonte.
- **Ochrana životného prostredia** – rozsah, v ktorom projekt ochráni alebo poškodí životné prostredie a tým podporí, alebo naruší dosiahnutie dlhodobých benefitov. Otázka udržateľného rozvoja životného prostredia musí byť v strede záujmu.
- **Inštitucionálne zabezpečenia a riadiaca kapacita** – miestna inštitucionálna a manažérska kapacita zohráva v efektívite a udržateľnosti projektu vitálnu úlohu. Táto časť vysvetľuje schopnosť a záväzok implementačných agentúr naplniť projekt a po skončení donorskej podpory pokračovať v poskytovaní služieb.
- **Ekonomická a finančná realizovateľnosť** – je nevyhnutné realisticky predpokladať ekonomickú a finančnú udržateľnosť projektu po implementácii (činnosť, údržba a amortizácie) a distribúciu pridanej hodnoty medzi prijímateľov a inštitúcie. Do úvahy treba tiež vziať ušlé mzdové náklady prijemcu a vôľu partnerskej inštitúcie.

Podľa Ruby Payn (2001) budovanie zdrojov je spôsob, ako sa dostať z chudoby, budovanie zdrojov je aj spôsob, ako vytvoriť udržateľné komunity. Identifikovala nasledovných desať osobných zdrojov

- **Integrita, celistvosť osobnosti:** Je to rozmer kongruencie (zhody, zhodnosti) medzi skutkami jednotlivca a predvídateľným morálnym a etickým kódexom. Inými slovami, ľudia s vysokým stupňom integrity sú dôslední/zásadoví, čestní, vierohodní a lojálni. Ctia si svoje sľuby. Sú zodpovední a nepotrebujú dohľad nad svojimi činmi. Vedú iných k zodpovednosti. Sú ochotní aj ozvať sa a formulovať zložité problémy alebo situácie. Integrita zahŕňa sebadisciplínu.
- **Finančné zdroje:** Tento zdroj sa netýka len príjmov, ale aj výdavkov, sporenia a investícií. Ľudia, ktorí majú niekoľko zdrojov príjmov, majú peniaze alebo prístup k nim kedykoľvek ich potrebujú, môžu lepšie plánovať a kontrolovať impulzivnosť.
- **Zdroje emocionálnych podnetov:** Výskum ukázal, že zdroje emocionálnych podnetov majú najväčší význam v celoživotnej stabilite človeka. Jednoduchou definíciou je, že človek má schopnosť ostať sám v ťažkých časoch a nie je to pre neho ničivé. *Keď túto schopnosť nemáte, potom buď vyhl'adávate deštruktívne vzťahy, alebo sa zapojíte do aktivít, ktoré sú zničujúce, ako napr. nadmerné užívanie alkoholu alebo omamných látok.* Každý z nás občas prežíva ťažké obdobie. Jedna z možností, ako toto obdobie prekonať, je snažiť sa vytrvať a napredovať.
- **Zdroje mentálnych podnetov:** Byť mentálne v poriadku na základnej úrovni znamená vedieť čítať, písať a rátať. Nie je to však meradlom prirodzenej inteligencie. Vzťahuje sa to na súbor zručností, ktoré ľudia potrebujú, aby vedeli vo všeobecnosti byť činní. Dôležitým článkom tohto faktora je, že vám umožňuje rozoznať, či informácia, ktorú ste sa dozvedeli, je správna alebo nie.
- **Zdroje duchovnej pohody:** Výskum týkajúci sa húževnatosti/nezlomnosti preukázal, že spoločným prvkom tých dospelých, ktorí sa v detstve dokázali dostať z náročných situácií a problémov a potom dokázali čeliť ťažkým časom v dospelosti, je ich zdroj duchovnej pohody. Viera vo vyššiu moc, zmysel života a angažovanosť vo vlastnom živote sú dôležitými faktormi nezlomnosti. Tieto vlastnosti prinášajú nádej. V rizikovom prostredí človek potrebuje mať silu plávať proti prúdu deštruktívnych hodnôt. *Duchovná premena je často prvým krokom, ktorý prináša odvahu neprispôbiť sa zničujúcemu prostrediu, ale byť otvorený „oživujúcim“ zmenám myslenia.*
- **Fyzické zdroje:** Mať fyzické zdroje znamená byť v dobrej telesnej kondícii. Dobré zdravie je základom mnohých aktivít. Chronické ochorenia, choroba alebo bolesť sa dajú zvládnuť, ale sú to stresujúce faktory.

- **Podporný systém:** Ktorý zdroj je príčinou najväčšieho úspechu v práci alebo v škole? Podporný systém. Nevzťahuje sa to iba na peniaze a priateľov. Podporný systém zahŕňa aj prístup k stratégii know-how. *Ak nemáte fungujúci podporný systém, znamená to, že musíte minúť viac času napr. na vedenie domácnosti a na zvládnutie naliehavých situácií, ktoré sa náhle vyskytnú.* Uberá vám to čas, ktorý by ste mohli venovať štúdiu alebo iným aktivitám. Manželstvo môže byť podporným systémom. Môže vás ale tiež totálne zväzovať.
- **Vzťahy a modely správania:** Výskum preukázal, že vzťahy a modely správania dokážu veľa zmeniť v živote človeka a v celoživotnom učení sa. Bez významných vzťahov sa človek dokáže naučiť len málo. Mali by sme však spomenúť, že aj modely správania môžu byť deštruktívne.
- **Poznanie skrytých pravidiel:** Poznaním skrytých pravidiel mám na mysli schopnosť rozpoznať a interpretovať nevyslovené narážky, modely správania a zvyky ľudí žijúcich v chudobe, strednej vrstve i v bohatstve. Vo vzťahoch je veľmi dôležité byť si vedomý vlastných skrytých pravidiel, ako aj skrytých pravidiel našich partnerov a komunity, v ktorej sa pohybujeme. Ak toto ostane nevyslovené a neuvážené, môže to spôsobiť pohromu.
- **Túžba a vytrvalosť:** Túžba je motiváciou, ktorá štartuje naše správanie. Je to impulz, ktorý nás dokáže dostať ráno z postele, keď by sme najradšej ešte spali. Je to energia, ktorá nám pomáha prekonať strach a premôcť prekážky. Keď po niečom naozaj túžime – keď je výsledok pre nás skutočne dôležitý – dokážeme vytrvať dlhý čas. Určite ste už počuli príslovie: „Tisícimíľová cesta sa začína jediným krokom.“ Vytrvalosť je napredovanie krok za krokom, deň za dňom. Kde nie je túžba, tam nie je vôľa. Kde nie je sila vôle alebo odhodlanie, tam nie je vytrvalosť, tam nie sú žiadne skutky.

Literatúra

- [1] BALVÍN, Jaroslav. 2005. *Metódy výchovy a vzdelávani ve vztahu k národnostním menšinám: Mezinárodní konference: 4 setkání národnostních menšin, 23. setkání Hnutí R, 11. – 12. listopadu 2004.* Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 302 s. ISBN 80-902972-8-9.
- [2] LIKÁČ Marek. 2008. Stručná charakteristika stavu v stredoškolskom a vysokoškolskom vzdelávaní Rómov In: Šlosár D. (ed). 2008. *Marginalizované skupiny a cesty zvládania marginalizácie. Zborník príspevkov zo záve-*

rečnej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice : KSK , s. 8–14. ISBN 978-80-970001-5-8.

- [3] PAYNE, Ruby K., DeVOL, Philip, DREUSSI SMITH, Terrie. 2001. *Bridges Out of Poverty: Strategies for Professionals and Communities.* Highlands, TX: aha! Process, Inc. 293 s. ISBN 0-9647437-9-5
- [4] VAVREKOVÁ Lenka. 2008. Kvalita života a terénna sociálna práca v komunitách na Spiši. In. Šlosár Dušan (ed) *Kvalita života v stratégiách sociálnej práce vo vzťahu k marginalizovaným skupinám. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov : KSK, s. 105–111. ISBN 978-80-969932-0-8.*

JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Filozofická fakulta

Katedra sociálnej práce

dusan.slosar@vucke.sk

Úskalia pomoci rozvojovým krajinám – osobné skúsenosti z Haiti

Ladislav Šoltés, Alexandra Archalousová

Abstrakt

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave od svojho vzniku v r. 1994 sa zameriavala na zdravotnú a sociálnu pomoc v niektorých rozvojových krajinách. Postupne vzniklo 34 projektov najmä vo východnej Afrike, prvým bola klinika v Nairobi. Neskôr pribudli ďalšie už nielen v Keni, ale v južnom Sudáne, Burundi, Ugande, v Kambodži, Haiti. Typické pre rozvojové krajiny sú ľahostajné až negatívne postoje k zdravotným a sociálnym problémom zo strany domácich zodpovedných pracovníkov. Častým postojom je požiadavka len na peniaze, pričom rozhodovanie o ich využití si prisvojujú domáce authority. Tieto postoje sa týkajú rovnako i inej materiálnej pomoci. Vedie to k neprehľadnej korupcii a obohacovaniu sa na úkor tých, ktorí pomoc potrebujú.

Abstract

College of Health and Social Work of st. Elizabeth in Bratislava since its formation in 1994 focused on health and social assistance in some developing countries. Gradually created 34 projects, especially in East Africa, first was the clinic in Nairobi. Later, more were added not only in Kenya but in southern Sudan, Burundi, Uganda, Cambodia, Haiti. Typical for developing countries are indifferent to negative attitudes to health and social problems of the domestic makers. A frequent attitude is a requirement only for the money, while deciding on their use were adopted by domestic authorities. These attitudes are also related and other material assistance. This leads to confused corruption and the enrichment at the expense of those in need.

Klíčová slova

Zdravotnícka pomoc, sociálna pomoc, rozvojové krajiny, Haiti, problémy pomoci.

Key words

Medical care, social assistance, developing countries, Haiti, the problems of aid.

1 História vzniku zdravotnej a sociálnej pomoci VŠZaSP sv. Alžbety v rozvojových krajinách

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave od svojho vzniku v r. 1994 sa zameriavala na zdravotnú a sociálnu pomoc v niektorých rozvojových krajinách. Naviazala na aktivity obnovennej Trnavskej univerzity v príprave zdravotníckych a sociálnych pracovníkov v rámci misijnej a charitatívnej práce. Bolo treba osloviť v prvom rade lekárov ochotných na určitú dobu pracovať v náročných podmienkach, vybaviť ich liekmi a formovať profesionálne na podmienky, v ktorých doteraz nepracovali. Postupne vzniklo 34 projektov najmä vo východnej Afrike, prvým bola malá klinika, vlastne len ambulatná časť v Nairobi. Neskôr pribudli ďalšie už nielen v Keni, ale v južnom Sudáne, kde v dôsledku občianskej vojny zostali tisíce utečencov, najmä žien a detí bez prostriedkov i bez akejkolvek strechy nad hlavou a možnosti sa uživiť. Vznikali prvé naše kliniky pod stanmi, ktoré zahájili i na domácich podmienkach nedostupné chirurgické zákroky. Získavali sa nové skúsenosti, dopĺňovali a obnovovali sa tímy a pribudli nové krajiny Burundi, Uganda. Dôsledky Polpotovskej genocídy v Kambodži nás priviedli k založeniu sirotinca pre opustené deti a súčasne HIV pozitívne siroty v Kambodži. Z hľadiska extrémnej chudoby a absolútneho nedostatku zdravotníckej starostlivosti mimo centier nás priviedli v roku 2007 do Haiti.

2 Najčastejšie úskalia pomoci rozvojovým krajinám

Predtým, než sa sústredíme na problematiku Haiti, chceme upozorniť na niektoré všeobecné problémy, s ktorými sa stretávame v rozvojových krajinách.

Rozvojové krajiny majú mnohé spoločné problémy a potreby i keď v rôznom stupni urgentnosti. Naše vystúpenie odráža 9 ročné i keď prerušované pôsobenie lekára i sociálneho pracovníka v krajinách Afriky a Latinskej Ameriky.

Na prvom mieste treba spomenúť extrémnu chudobu, vysokú nezamestnanosť a ďalšie sociálne patologické javy s týmito spojené ako sú krádeže, prepady, únosy, prostitúcia, nízka úroveň vzdelania a zdravotného uvedomenia. Ďalším typickým znakom je malé percento vzdelaných, väčšinou podnikateľov, obchodníkov a štátnych úradníkov a ostatného extrémne chudobného obyvateľstva. Medzi dobre situovaných patria aj lekári a lekárnici sústredení vo veľkých mestách, pričom rozsiahle oblasti vidieka sú bez akejkolvek lekárskej starostlivosti. V mnohých krajinách neexistuje žiadne zdravotné poistenie, žiadne starobné a invalidné poistenie. Najhoršie sú postihnutí ľudia chronicky chorí, hendikepovaní a starí. Typické pre rozvojové krajiny sú ľahostajné až negatívne postoje k zdravotným a sociálnym problémom zo strany domácich zodpovedných pracovníkov.

Častým postojom je požiadavka len na peniaze, pričom rozhodovanie o ich využití si prisvojujú domáce authority. Tieto postoje sa týkajú rovnako i inej materiálnej pomoci. Vedieť okneprehľadnej korupcii a obohacovaniu sana úkorytých, ktorí pomoc potrebujú. Spomínaní zodpovední pracovníci majú záujem o pobyty v zahraničí, najmä v USA, Kanade alebo západnej Európe, ale pritom prejavujú minimálny záujem napríklad o štúdium. Typické je vyberanie záujemcov na študijné pobyty v zahraničí z príbuzných a známych oficiálnych predstaviteľov na všetkých úrovniach v snahe zostať v zahraničí aj za cenu manželstva, ktorým by zlegalizovali svoj pobyt. V rozsiahlych oblastiach bez zdravotníckej starostlivosti občas pomáhajú lekári – dobrovoľníci z organizácií ako Lekári bez hraníc. Prekvapuje, že vo väčších mestách je dostatok, ba až nadbytok domácich lekárov, ktorí sú k dispozícii len v svojich súkromných ambulanciách za vysoké úhrady a od zahraničných dobrovoľníkov sa očakáva, že budú pracovať pre verejné zdravotníctvo a ešte sú i nevítanou konkurenciou.

3 História Haiti

Osobitne poučné boli dva dobrovoľnícke pobyty na Haiti pred zemetrasením. Haiti obývaná potomkami bývalých afrických otrokov privezených na cukrové plantáže, kedysi najbohatšia kolónia na americkom kontinente je dnes azda najchudobnejšia krajina západnej pologule, krajina známa mimoriadne vysokou kriminalitou a korupciou. Haiti leží na ostrove Hispaniola, ktorej dve tretiny patria Dominikánskej republike, prosperujúcej krajine, ktorá má v podobných prírodných podmienkach s podobným obyvateľstvom vysoko rozvinutý turistický ruch.

Po USA bola Haiti druhou krajinou na americkom kontinente, ktorá v roku 1804 získala nezávislosť. Svoju nezávislosť a slobodu však obyvatelia Haiti nezvládli. Vystriedali sa tam vojenské totalitné, skorumpované vlády, ktoré priviedli krajinu do biedy. I terajší prezident je obdivovateľom Fidela Castra a Hugo Chaveza.

4 Naša pomoc Haiti pred a po zemetrasení

Naše pôsobisko bolo na severe ostrova asi 250 km od hlavného mesta Port au Prince v oblasti Mole de Saint Nicolas, kde neboli cesty, elektrina ani telefón. Toto miesto é domorodci označili za miesto pristátia Krištofa Kolomba na Hispaniole. Spolupracovali sme s českým misionárom Romanom Musilom, ktorý napriek tomu, že vystaval školu, pripravil podmienky pre zdravotnú starostlivosť, zabezpečil pitnú vodu a slúžil miestnym obyvateľom nielen ako misionár, ale aj sociálny pracovník, bol unesený a únosci žiadali výkupné 50.000 USD, inak sa mu vyhrážali smrťou. Bol by zabitý, keby za neho českí veriaci nezaplatili výkupné.

Na jeho požiadanie sme dochádzali do ďalších vzdialených lokalít poskytovať zdravotnícku starostlivosť. Lekár bol často v dileme poskytnúť hladnému pacientovi nielen lieky, ale aj jedlo, čo viedlo k tomu, že sme kupovali a nosili potraviny ryžu, kukuricu, chlieb, banány pre pacientov.

Našu malú nemocnicu pre Haiti vystavali v Mole de Saint Nicolas Japonci v rámci medzinárodnej pomoci. Našli sme ju opustenú, 4 roky tam nevstúpil žiaden lekár a bolo treba začať s generálnou očistou priestorov, záchodov, skríň, vyradovaním a triedením expirovaných liekov, ktoré sme našli nepoužité, včítane zdravotníckeho materiálu ako katétrov, obväzov, gázy, často špinavých a znečistených. Súčasne sme začali ambulovať. Zriadili sme 6 akútnych lôžok a postupne vybavili malé laboratórium a pre vysokú pôrodnosť zabezpečili aj ultrazvuk. To všetko bolo ešte pred zemetrasením.

Situácia po zemetrasení so silou 7,3 Richtrovej stupnice je nepredstaviteľná. Prakticky zrovnalo hlavné mesto so zemou. Nekvalitné stavby bez základov spôsobili, že domy padali ako domčeky z karát včítane vládnej budovy a katedrály. Štatistiky ukázali, že zemetrasenie o rovnakej sile v iných oblastiach Ameriky neboli ani zďaleka spojené s takými stratami na ľudských životoch ako na Haiti. Z Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety sa vystriedalo doteraz 5 tímov, spolu 15 pracovníkov na záchranných prácach a pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Dnes sa jednoznačne dá povedať, že vysoké počty obetí súviseli s výstavbou domov z nekvalitného materiálu a nekvalifikovanými stavbármi a k neudržateľnej situácii tých, čo prežili, prispieva aj kriminalita a vykrádanie. Miestna vláda sa skôr stará, ako vybrať čo najvyššie clo za humanitárnu pomoc, než aby sa zapojila do riešenia situácie.

5 Záver

V práci analyzujeme konkrétne skúsenosti a poznatky použiteľné i pre zdravotnícku a sociálnu starostlivosť doma, ale najmä v rozvojových krajinách. Hlad, nedostatok potravín, nedostatok pracovných príležitostí a kriminalita s nekontrolovateľnou korupciou sú hlavné príčiny súčasného stavu. Bez ochrany dobrovoľníkov americkými vojakmi by nebolo možné vôbec vyslať záchranné tímy.

K našej práci veľmi prispeli praktické skúsenosti a zručnosti Ústavu ošetrovateľstva Slezskej univerzity v Opave.

Literatúra

- [1] *New York Times: World* [online]. [cit. 2010-04-08]. Dostupný z WWW: < <http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/haiti/index>.
- [2] *Gupta Sanjay: Why I returned to Haiti* [online]. [cit. 2010-04-07]. Dostupný z WWW: < <http://pagingdrgupta.blogs.cnn.com/category/gupta-haiti-video/>

prof. MUDr. Ladislav Šoltés, DrSc., Dr.h.c.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce sv. Ladislava
Nám. 1. mája 1
810 00 Bratislava
ladislav.soltes@post.sk

doc. PhDr. Alexandra Archalousová, PhD.

Slezská univerzita v Opavě
Ústav ošetrovatelství
Olbrichova 25
746 01 Opava
alexandra.archalousova@fvp.slu.cz

Spoločenská zodpovednosť firiem v marketingovej komunikácii pri odstraňovaní genderových predsudkov

Corporate social responsibility in marketing communication in the course of removing gender preconceptions

Blandína Šramová, Lucia Spálová

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá analýzou spoločenskej zodpovednosti vybranej firmy, ktorú uplatňuje v marketingovej komunikácii. Cieľom je upozorniť na fixáciu, ako aj narušanie gendrových predsudkov prostredníctvom marketingových komunikátov.

Abstract

The paper deals with analysis of social responsibility of selected corporation applied in marketing communication. The aim is to draw attention to fixation as well as breaching of gender preconceptions through marketing products.

Kľúčové slová

spoločenská zodpovednosť firiem, marketingová komunikácia, genderove predsudky.

Key words

corporate social responsibility, marketing communication, gender prejudice.

1 Spoločenská zodpovednosť a marketingová komunikácia firmy

Dnes sa za model súčasného úspešného podnikania považuje tzv. CSR (model spoločenskej zodpovednosti). Mnoho firiem sa snaží nájsť spôsob ako vybudovať a udržať silné spoločensky zodpovedné a spoločensky angažované značky. Firmy, ktorých podnikateľská stratégia zahŕňa aktivity týkajúce sa spoločenskej zodpovednosti profitujú na svojej investícii tým, že posilňujú hodnotu značky a získavajú vyššiu lojalitu zákazníkov.

Súčasťou takéhoto modelu je aj marketingová etika, ktorú možno chápať ako aplikáciu všeobecných etických zásad v rozhodovaní marketingových manažérov, týkajúcu sa všetkých marketingových aktivít a funkcií, ako sú napríklad marketingový výskum, formulácia a implementácia marketingovej stratégie, výber cieľového trhu, jednotlivých nástrojov marketingového mixu, organizácia marketingu vo firme, atď. (Butoracová Šindleriová, 2009). Spôsob realizácie marketingového cieľa prostredníctvom obsahu samotnej marketingovej komunikácie by v spoločensky zodpovednom marketingu mal tiež podliehať uvedeným kritériám.

1.1 Prezentácia a percepčia genderových predsudkov v marketingových komunikátoch

Prezentácia generových predsudkov v marketingových komunikátoch je jednou z najčastejšie diskutovaných tém medzi teoreticky orientovanými marketingovými odborníkmi a marketingovými „kreatívcami“. Stereotypné zobrazovanie mužov a žien v marketingových komunikátoch má svoje opodstatnenie v rýchlejšej a jednoduchšej orientácii recipienta v marketingovom posolstve vzhľadom na krátkosť prezentácie (približne 30 sekúnd v televíznom spote), no na druhej strane časté stereotypné zobrazovania môžu viesť k fixácii genderových predsudkov v spoločensky akceptovanej forme. Súčasťou spoločensky zodpovedného marketingu je aj eliminácia takýchto genderových predsudkov v marketingových komunikátoch. Niektoré firmy však priamo a účelovo podporujú a utvrdzujú generové predsudky.

V príspevku sa venujeme reklamným komunikátom značky Fernet Stock firmy Stock Plzeň, a.s., ktoré sa objavujú v mediálnom diskuze o spoločenskej zodpovednosti firiem. Spoločnosť ponúka rôzne produkty a každý je smerovaný na inú cieľovú skupinu spotrebiteľov (Fernet Stock Citrus je viac segmentovaný pre ženy, klasický Fernet Stock na mužov). Marketingové komunikáty jednotlivých produktov sú postavené na antagonistickom vnímaní mužov a žien.

V našom príspevku sme sa sústredili na marketingový komunikát, ktorým bol tridsaťsekundový televízny reklamný spot „Lipno“ znázorňujúci situáciu muža a ženy na dovolenke. Žena mužovi stále niečo vyčíta a ten ju nakoniec sfúkne ako nafukovačku. V pozadí zaznie tvrdenie: „*V ideálnom svete môžete ženu vypustiť...*“ Nasleduje scéna s popíjajúcimi mužmi. V pozadí opäť zaznie tvrdenie: „*V reálnom svete si občas musíte vypustiť vy. Aj muži majú svoje dni.*“ Reklama, ktorá získala ceny na medzinárodných a národných súťažiach (napr. najlepší televízny spot 10. ročníka Medzinárodného festivalu televíznych a rozhlasových relácií o gastronómii Znojenský hrozen 2008, prestížne ocenenie Zlatý Louskáček 2008), je podľa riaditeľa predaja a marketingu Stocku Plzeň, a.s. Richarda Švédú „*dôkazom správnej propagácie značky, o čom svedčia aj pozitívne ohlasy od televíznych divákov*“.

Zmienku o kritike, odmietaní, sťažnostiach podávaných na Arbitrážnu komisiu Rady pre reklamu však už v prehláseniach firmy nenájdeme. Hoci v stanovisku Arbitrážnej komisie sa konštatuje, že predmetné reklamy nie sú v rozpore s Etickým kódexom, v sťažnostiach sa objavujú tvrdenia, že spot zosmiešňuje, uráža a napáda ženy. Oficiálne vyhlásenie firmy Stock Plzeň, a.s. konštatuje, „*že súžitie mužov so ženami nie je bez problémov, to je fakt starý snád' ako ľudstvo samo, ale naša reklama sa na tieto otázky pozerá s veľkou dávkou nadsázky a humoru.*“

Na základe takto odlišne percipovaných a prezentovaných postojov (recipient na jednej strane, firma na strane druhej) sme si stanovili výskumnú otázku: Ako percipujú prezentovaný komunikát slovenskí recipienti?

1.1.1. Prieskumný súbor

Participantami boli študenti internej a externej formy vysokých škôl (N = 260) troch študijných odborov: učiteľstvo akademických predmetov (N = 85), masmediálnej komunikácie a reklamy (N = 109) a sociálnej práce (N = 66) priemerného veku 24,17 rokov (od 17 rokov do 49 rokov).

1.1.2. Cieľ prieskumu

Cieľom prieskumu bolo zistiť, ako je subjektívne percipovaný kontroverzný marketingový komunikát produktu Fernet Stock firmy Stock Plzeň, a. s. (popisovaný vyššie) v závislosti od študijného odboru participantov. Zaujímalo nás, či sa bude sémantický profil posudzovaného komunikátu líšiť a zároveň ktoré adjektíva budú najviac od seba diferencovať sledovaný komunikát u študentov študujúcich masmediálnu komunikáciu a reklamu od študentov pomáhajúcich profesií.

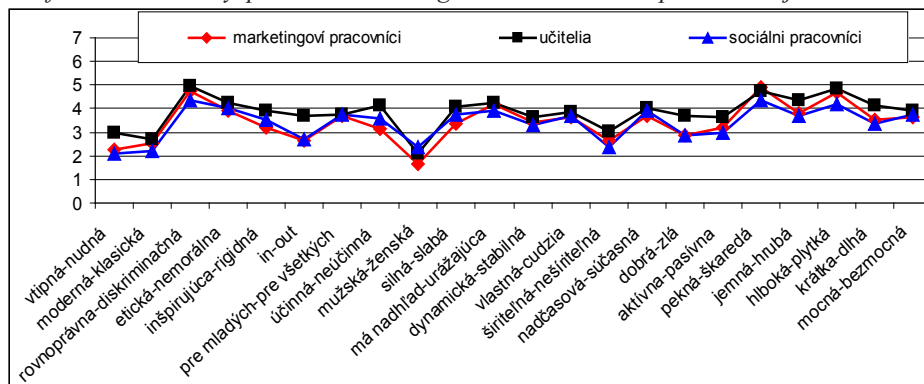
1.1.3. Metóda

K sledovaniu konotatívneho, t.j. subjektívneho významu sledovaného marketingového komunikátu (televízny spot) sme použili psychosémantickú metódu – sémantický diferenciál (Urbánek, 2003) pozostávajúci z 22 bipolárnych adjektív: *vtipná-nudná, moderná-klasická, rovnoprávna-diskriminačná, etická-nemorálna, inšpirujúca-rigidná, in-out, pre mladých-pre všetkých, účinná-neúčinná, mužská-ženská, silná-slabá, má nadhľad-urážajúca, dynamická-stabilná, vlastná-cudzia, šíriteľná-nešíriteľná, nadčasová-súčasná, dobrá-zlá, aktívna-pasívna, pekná-škaredá, jemná-hrubá, hlboká-plytká, krátka-dlhá, mocná-bezmocná.*

1.1.4. Výsledky

Analýzou sémantického priestoru sledovaného marketingového komunikátu sme zistili isté diferencie medzi participujúcimi skupinami študentov. Sémantický priestor marketingového komunikátu sa najviac odlišoval u skupiny učiteľov a marketingových pracovníkov ($Z=-3,861, p=0,000$), ako aj u učiteľov a sociálnych pracovníkov ($Z=3,719, p=0,001$). Ak si pozrieme bližšie sémantický priestor venovaný marketingovému komunikátu tak vidíme, že aj keď sa všetky tri sémantické profily kopírujú, tak komunikát je u skupiny učiteľov posudzovaný k príklonu k negatívnym adjektívam a u sociálnych pracovníkov k príklonu k pozitívnym adjektívam (graf 1).

Graf 1 – Sémantický priestor marketingového komunikátu podľa študijného odboru

Učitelia na rozdiel od marketingových pracovníkov percipovali posudzovaný marketingový komunikát ako reklamu viac *nudnú*, *out*, *rigidnú*, *neúčinnú*, *hrubú* a *dlhú*. Podľa sociálnych pracovníkov, ktorí boli v porovnaní s ostatnými sledovanými skupinami participantov najtolerantnejší k marketingovému komunikátu je reklama skôr *vtipná*, *moderná*, *in*, *širitel'ná*, *dobrá*, *aktívna*, *jemná*, *hlboká* a *krátka*, (uvádzame iba štatisticky významné rozdiely). Všetky tri skupiny posudzujú posudzovanú reklamu ako *diskriminačnú*, *nemorálnu*, *pre všetkých*, *urážajúcu*, *súčasnú*, *škaredú*, *hrubú*, *plytkú*, *bezmocnú* (príklon k negatívnym konotáciám).

2 Záver

Vývin etiky a zavádzania etických princípov do marketingovej a vôbec podnikateľskej praxe je nevyhnutnou súčasťou budovania obchodných vzťahov vo vyspelých krajinách.

Aj keď z odborného hľadiska nejde o porušenie etických zásad reklamnej praxe, jej odmietanie časťou recipientov a následným hromadením sťažností na Arbitrážnu komisiu Rady pre reklamu nie je najlepšou cestou spoločensky zodpovedného marketingu. Aj nami sledovní recipienti reklamný komunikát posudzovali k príklonu k negatívnym adjektívam. Isteže, ak tvorcovia reklamy kalkulovali s tým, že aj agresívna reklama, odmietnutá reklama, reklama, ktorá si získa publicitu cenzúrou orgánov dohliadajúcich na etickosť reklamy, bude rezonovať a hlavným cieľom je zapamätanie si značky, tak potom daná reklama svoj účel splnila. O spoločensky zodpovednom prístupe firmy však nemôžeme hovoriť. Spoločensky zodpovedný prístup v reklame nie je o zosmiešňovaní, pertraktovaní stereotypov, ale o poskytovaní konzekventných informácií, o povznášaní ľudstva na vyššiu informačnú úroveň.

Literatúra

- [1] BUTORACOVÁ ŠINDLERYOVÁ, Ivana. *Etické zásady a ich dominantné postavenie v marketingovej praxi európskeho trhového prostredia*. In Marketing & komunikace. Praha : Česká marketingová spoločnosť, [2009] [cit. 2010-04-02]. Dostupný z : <http://www.mandk.cz/view.php?cislocianku=2009050008>
- [2] URBÁNEK, Tomáš. *Psychosémantika ve výzkumu a diagnostice*. Brno: Pavel Křepela, 2003. 361 s. ISBN 80-86669-03-3

doc. PhDr. Blandína Šramová, PhD.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Katedra masmediálnej komunikácie a reklamy
Filozofická fakulta
Tr. A. Hlinku 1
949 01 Nitra, SR
bsramova@ukf.sk

Mgr. Lucia Spálová, PhD.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Katedra masmediálnej komunikácie a reklamy
Filozofická fakulta
Tr. A. Hlinku 1
949 01 Nitra, SR
lspalova@ukf.sk

Je outplacement riešenie...? Does outplacement present a solution...?

Juraj Tomlain

Abstrakt

Manažment firiem podnikov na Slovenku ale aj vo svete čelí novým otázkam a je nutné riešiť mnohé výzvy práve v oblasti personálneho manažmentu, s čím súvisí aj nepopulárne prepúšťanie. Strata zamestnania pôsobí na jednotlivca z psychologického hľadiska veľmi náročne a v niektorých prípadoch vyúsťuje aj do tzv. fatalizmu čo môže spôsobiť aj dlhodobú nezamestnanosť. Autor upriamuje pozornosť na služby outplacementu, ktoré sú podrobne rozobrané ako prostriedky moderného nástroja personálneho manažmentu, ktorý napomáha vznikajúcim nezamestnaným z rád pracovníkov väčších podnikov. Osveta súvisiaca s outplacementom môže inšpirovať slovenských manažérov k zavádzaniu u nás nových spôsobov riešenia niektorých personálnych otázok dostávajúcich sa do popredia v dnešnej ekonomickej situácii.

Abstract

Management of the companies in Slovakia and also in entire world has to face new issues and it is also very necessary to solve different challenges which are situated particular in personal management. This issue is very close related with unpopular releasing of employees. Job loss badly affect individual from psychical aspect and in some cases it can lead up to fatality which can cause long-term unemployment. Author is focused on outplacement services a very modern tool of personal management, which is very helpful in increasing number of unemployed people problem from bigger companies. Innovation related with outplacement could inspire Slovak managers to use new solutions to solve some personal issues getting out in nowadays economic situation.

Kľúčová slova

Nezamestnanosť, outplacement, harrisonova krivka.

Key words

Unemployment, outplacement, harrison's curve.

1 Úvod

Podnikateľské prostredie sa na Slovensku za posledný rok dramaticky zmenilo. Miera nezamestnanosti stúpila medziročne až o 36,81 percenta a v mesiaci február 2010 dosiahla úroveň 12,97 percent čo predstavuje 396 205 osôb bez práce. [2]

Väčšina manažérov malých a stredných podnikov v Slovenskej republike je neustále v neistote a nevie dlhodobo garantovať trvalý pracovný pomer svojim, často krát aj kľúčovým, zamestnancom. Mnohí musia pristupovať na nepopulárne opatrenia, ako je nútená dovolenka, skrátenie pracovného týždňa alebo skrátenie pracovnej zmeny.

Na druhej strane je nutné si uvedomiť, že aj táto hospodárka kríza, skôr či neskôr, pominie a podniky, ktoré ju z ekonomického hľadiska prežijú, budú nútené opäť hľadať ľudské zdroje a svoje voľné pracovné miesta optimálne obsadzovať.

2 Vplyv hospodárskej krízy na zamestnanosť

Hospodárska kríza zasahuje nielen do manažmentu výroby, produkcie či predaja firiem ale priamo ovplyvňuje aj personálne procesy v spoločnostiach. V roku 2009 vykonala personálna spoločnosť Hewitt Associates prieskum s názvom „Znižovanie nákladov a prepúšťanie zamestnancov na Slovensku“ Prieskum bol vykonaný na 124 spoločnostiach.

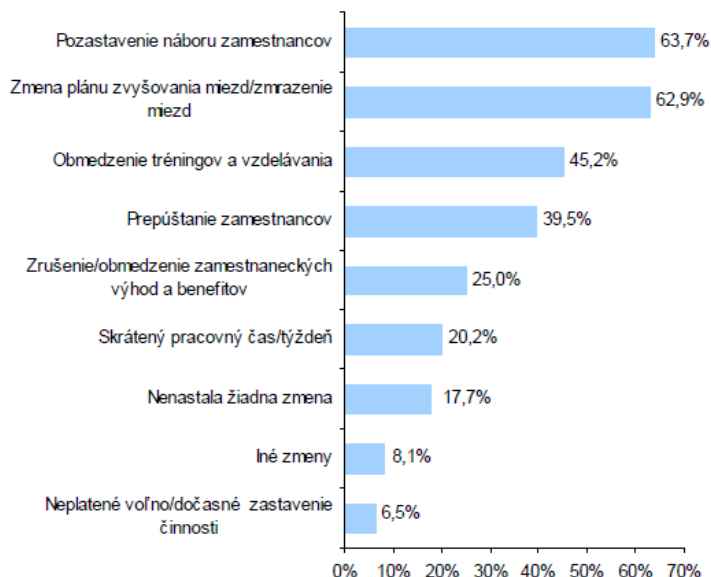
Takmer 64 % spoločností úplne alebo čiastočne pozastavilo nábor nových zamestnancov. Približne rovnaké percento spoločností zmenilo alebo úplne pozastavilo valorizáciu miezd. Spoločnosti taktiež prestávajú investovať do zamestnaneckých výhod a benefitov. Väčšina týchto činností sa však priamo nedotkla pracovných miest a výšky odmien. Z uvedeného prieskumu je zrejmé, že 39,8 % spoločností z dôvodu hospodárskej krízy plánuje prepúšťanie zamestnancov a viac ako pätina firiem zaviedla skrátený pracovný čas.

3 Psychologické následky nezamestnanosti

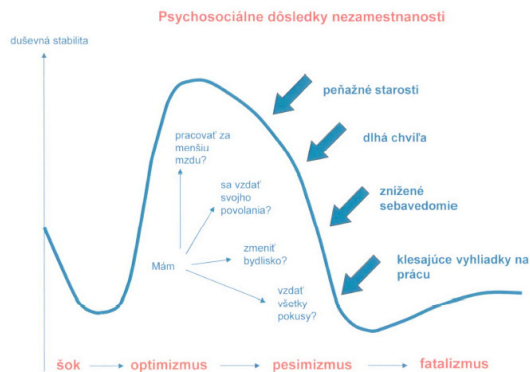
Nával emocionálnych stavov jednotlivca po strate zamestnania, ktorý bol zamestnaný dlhodobo, zvyknutý na pravidelný denný režim pracovných dní, pracovnú dobu, pravidelný príjem atď. je zobrazený na obrázku 2.

Zmeny v spoločnostiach

Obrázok 1 - Zmeny v oblasti personalistiky v spoločnostiach v roku 2009 na základe vplyvov hospodárskej krízy.[6]

Obrázok 2 - Harrisonova krivka.[5]

V prvom momente po prepustení jednotliviec prežíva šok, nedôveru a neochotu akceptovať daný stav. Po strávení tohto počiatočného šoku si jednotliviec aktívne hľadá prácu, jeho aktivita je zvýšená, energiu venuje zlepšovaniu svojho bývania, okolia, je plný nádeje a všeobecne optimizmu. Ak sa jednotlivcovi do polroka podarilo nájsť nové zamestnanie má na nezamestnanosť spočiatku nepríjemné spomienky ale šok sa mu podarilo stráviť. Horšia situácia nastáva ak sa jednotlivcovi ani po dlhšom čase vhodná práca nepodarila nájsť. Nádej začína slabnúť, aktivity ubúda, dostávajú sa problémy zo zlej finančnej situácie, energia vynaložená na hľadanie nového zamestnania má klesajúcu tendenciu, začína pociťovať obmedzené sociálne kontakty. Jednotlivec upadá do pesimizmu. V prípade, že aj naďalej sa nedarí jednotlivcovi nájsť vhodnú pracovnú pozíciu, jednotliviec rezignuje, zmieri sa s nezamestnanosťou, prispôbi sa nízkemu príjmu peňazí. Upadá do fatalizmu.

Cieľom aktívnych nástrojov na trhu práce musia byť také nástroje, ktoré zamedzia dostať sa jednotlivcovi práve do kategórie dlhodobo nezamestnaných (uchádzač o prácu evidovaný na úrade práce po dobu viac ako jedného roka).

V súčasnosti podľa evidencie úradov práce je evidovaných v mesiaci marec/2010 157 312 dlhodobo nezamestnaných. Práve títo nezamestnaní pravdepodobne upadli z psychologického hľadiska do fázy fatalizmu a ich reintegrácia do pracovného života je zložitá.

Jedným z možných nástrojov, ktorý by pomohol jednotlivcom, ktorí čerstvo stratili alebo stratia prácu, a zabráni tak ich pádu do štádia emocionálneho fatalizmu, je outplacement.

4 Outplacement

Definíciu pojmu „outplacement“ možno nájsť už v roku 1994, kedy Alan Jones označil týmto pojmom zaistenie podpory uchádzačom o prácu v priebehu prechodnej fázy medzi stratou práce a nájdením nového pracovného pomeru. V dnešných ekonomikách, keď trh práce je úplne liberalizovaný, samozrejme zodpovednosť za hľadanie novej práce ostáva na zamestnancovi a práve v rámci outplacementu sa mu pôvodný zamestnávateľ snaží poskytnúť istý druh pomoci a podpory.[1]

Psychologické prieskumy potvrdili, že pre človeka je intenzita stresu z potenciálnej možnosti straty zamestnania alebo priamo zo straty druhá najvyššia hneď po strese zo straty životného partnera. Z tohto dôvodu začali v deväťdesiatych rokoch minulého storočia poskytovať veľké firmy svojim odchádzajúcim zamestnancom istý druh pomoci. Najskôr sa jednalo výhradne o manažérske pozície(v najvyššom manažmente podnikov), kde táto pomoc bola chápaná ako isté ospravedlnenie a odškodnenie. Až neskôr začali služby outplacementu ponúkať zamestnávateľa

aj ostatným dobrovoľne/nedobrovoľne prepúšťaným zamestnancom. Keďže mnohí zamestnanci v podnikoch pôsobia niekoľko rokov nedokážu sa aktívne ponúkať a predať na nové pracovisko. Mnohí z týchto dlhoročných zamestnancov si myslia, že outplacement im má vlastne priamo ponúknuť iné pracovné miesto v tom istom podniku. Toto je ale chybné chápanie tejto služby. Podnik, ktorý je nútený či už v dôsledku globálnej krízy alebo len reštrukturalizácie a optimalizácie, prepúšťať si potrebuje zachovať v očiach verejnosti, obchodných partnerov či zamestnancov dobrý goodwill. Práve službami outplacementu je možné udržať si dobré meno zamestnávateľa na trhu a taktiež podnik eliminuje prípadne problémy z odborárskych kruhov podniku alebo prípadné právne spory.[3]

Služby outplacementu môžeme rozdeliť nasledovne

a. Možnosť konzultovať situáciu so psychológmi

Psychológ by v prvom rade mal pomôcť vyrovnať sa so situáciou, ktorá je výrazným zásahom do života zamestnanca, ktorý bol často krátko zvyknutý na dlhodobý pracovnoprávny vzťah. V mnohých prípadoch je pomoc psychológa nutná skôr ako akýkoľvek ďalší postup, nakoľko zamestnanec je sám rozrušený a často nevie svoju situáciu triezvo zhodnotiť.

b. Konzultácie aktuálnej situácie s personalistami

Skúsení personalisti majú dostatočný prehľad o trhu práce (najmä počas krízy) vzhľadom na profesijné zameranie konkrétneho zamestnanca. Okrem všeobecných informácií by mal personalista poskytnúť aj konkrétne rady ohľadom ďalších pracovných možností v regióne a v blízkom okolí.

c. Základné právne poradenstvo

Väčšina stredných a veľkých spoločností zamestnáva vlastných právnikov a teda môže istú časť ich pracovnej náplne poskytnúť aj odchádzajúcim zamestnancom. Právne rady by sa mali týkať hlavne správneho hlásenia na Úrad práce, informácii o zákonných nárokoch nezamestnaných resp. pre zamestnancov, ktorí by mali záujem stať sa samostatne zárobkovo činnými osobami, by mali právnicki pomôcť so základnými informáciami a právnymi skutočnosťami.

d. Kariérne poradenstvo, konzultácie s odborníkmi na vzdelávanie

V rámci kariérneho poradenstva odborník zhodnotí vzdelanostnú úroveň zamestnanca a keďže pozná všeobecné požiadavky na trhu práce odporučí ďalšie vzdelávanie (jazykové, odborné kurzy). Pokiaľ podnik spolupracuje s nejakou vzdelávacou inštitúciou môže takýto vzdelávací kurz ešte čiastočne alebo symbolicky dotovať.

e. Pomoc pri priamom hľadaní práce

V rámci tejto podpory outplacement zabezpečí efektívnu komunikáciu zamestnanca (uchádzača o prácu) s personálnymi agentúrami, úradmi práce ale priamo s personálnymi oddeleniami iných firiem v regióne. Taktiež po dôslednej analýze dopytu trhu práce navrhne ďalšie kroky uchádzačovi, ako je prípadná rekvalifikácia.

f. Priama ponuka pre zamestnancov

Špecifickým druhom podpory je priame sprostredkovanie kontaktov so zamestnávateľmi, ktorí by mohli mať záujem o prepustených zamestnancov. Môže sa jednať o aktívnu ponuku uchádzačov potenciálnym zamestnávateľom, odovzdanie informácii prepúšťaným zamestnancom alebo vyhľadanie konkrétnych ponúk pracovných pozícií.

g. Pomoc pri formálnych náležitostiach a tzv. soft-skills

Tu sa jedná o pomoc pri písaní životopisov, motivačných listov ale aj pomoc a školenia ako postupovať pri osobných pohovoroch, ako zapôsobiť, akým chybám sa vyvarovať a ako byť úspešný.

Úspešnosť outplacementu je vhodné priebežne monitorovať a merať (aj keď sa nedá hovoriť o ekonomicky exaktnom procese). Prvým ukazovateľom je percentuálne vyjadrenie počtu prepustených zamestnancov, ktorí si v definovanom období (obvykle do troch mesiacov od skončenia pracovného pomeru) našli nové zamestnanie. Pre všeobecné hodnotenie outplacementu je to ale nepostačujúce a je potrebné vykonávať aj interný prieskum v spoločnosti pred prepúšťaním a v istom čase po prepúšťaní aby sa identifikovala miera motivácie a pracovnej výkonnosti ostávajúcích zamestnancov. Istú odpoveď na kvalitu outplacementu dajú aj samotní odchádzajúci zamestnanci, ktorých by sme mali po ukončení outplacementu požiadať o zhodnotenie služieb. Poslednou fázou hodnotenia je zhodnotenie povesti firmy ako zamestnávateľa v regióne, pretože pokiaľ spoločnosť pôsobí naďalej, je potrebné aby jej povest' nestratila a v prípade budúceho rozšírenia výroby a náboru zamestnancov bol o ňu záujem.

Outplacement nie je povinný na základe Zákonníka práce, tieto služby sú plne v kompetencii zamestnávateľa a tiež aj ich náklady musia podniky znášať v rámci svojej réžie. Avšak moderný personálny manažment pozná a zavádza služby outplacementu. Outplacement je možné nechať na pleciach svojich interných personalistov, v niektorých prípadoch je však efektívnejšie tieto služby outsourcovať.

5 Záver

Súčasný stav na Úradoch práce je neúnosný. Činnosti podporujúce aktívne nájdenie nových pracovných pozícií pre nezamestnaných, ktoré by mohli a v niektorých rozvinutých ekonomikách (najmä severnej Európy) aj poskytujú Úrady práce, u nás absentujú. Nahradiť ich deficit môžu priamo firmy.

Mnohé spoločnosti nepovažujú služby outplacementu za nijako prínosné a vidia v nich len ďalšie náklady, ktoré investujú do zamestnancov, ktorí pre nich už pracovať nebudú.

Avšak zahraničná literatúra služby ako outplacement považuje za ďalší benefit pre zamestnancov, keďže ekonomická situácia sa rôzne mení a zamestnávateľia raz potrebujú prijímať zamestnancov a druhý raz ich zase potrebujú prepúšťať.

Outplacement je na Slovensku ešte málo praktizovaný a práve kríza môže byť vhodným impulzom aby sa služby outplacementu v našich podnikoch viac udomácnili.

Literatura

- [1] LEJSKOVÁ, P.: *Změna organizační struktury při zavedení outsourcingu a dopady na zaměstnance*. v: zborník príspevkov vedeckej konferencie Manažment ľudského potenciálu v podniku, Žilina, 2007.
- [2] Mesačná správa. Mesačná štatistika o počte a štruktúre uchádzačov o zamestnanie za mesiac marec / 2010 – k dispozícii na stránkach Ústredia práce a sociálnych vecí, <http://www.upsvar.sk/>, Bratislava, 2010.
- [3] STÝBLO, J.: *Outsourcing a outplacement*. Praha, ASPI, 2005.
- [4] STÝBLO, J.: *Hospodárnost' personálního outsourcingu*. v: Moderní řízení č. 8/2004 Praha, 2004.
- [5] SIEGRIST, M.: *Rozvoj osobnosti : vzdelávacia práca s nezamestnanými ľuďmi*, Bratislava, Vydavateľstvo Práca, 1996.
- [6] Súhrnné výsledky prieskumu. Znižovanie nákladov a prepúšťanie zamestnancov k dispozícii na stránkach Hewitt Associates, <http://www.hewittassociates.com/>, Praha, 2009.

Ing. Juraj Tomlain

Slovenská technická univerzita v Bratislave

Ústav manažmentu

Vazovova 5

812 43 Bratislava

juraj.tomlain@stuba.sk

Zamyšlení nad účinností sankcí proti financování terorismu

Contemplation of the effectiveness of measures against terrorism financing

Zuzana Trávníčková

Abstrakt

Nedlouho po teroristických útocích na USA v září 2001 schválila Rada bezpečnosti rezoluci 1373(2001), kterou vymezuje základní rámec pro ukládání sankcí proti financování terorismu. Na sankčních seznamech najdeme stovky jednotlivců a jednotek, jejichž finanční aktiva jsou zmrazena a jimž nesmí být poskytovány finanční služby. V odborných kruzích poutá pozornost zejména evropská sankční praxe a postupné ladění pravidel pro vytváření sankčních seznamů (tzv. listing a de-listing). Tento příspěvek se snaží na problematiku opatření proti financování terorismu podívat jiným pohledem a zaměřit se na jejich účinnost. Shrnuje dosavadní pokusy o hodnocení účinnosti mezinárodních sankcí a zamýšlí se nad možnostmi a smyslem hodnocení efektivy sankcí proti financování terorismu.

Abstract

After the terrorist attacks on the United States in September 2001, the Security Council of the United Nations adopted a resolution 1373(2001). The resolution defines basic principles of sanctions against terrorism financing. Hundreds of names of individuals and entities are included in the sanctions lists. Their assets have been frozen and financial services cannot be provided to them. Among scholars, especially the sanctions practice of the European Union attracts an attention and the procedures of listing and de-listing. This contribution intends to offer a different view on the issue of measures against financing of terrorism and focuses on the effectiveness of the sanctions. It summarizes current attempts to evaluate the effectiveness of international sanctions and considers the effectiveness in the case of measures against terrorism financing.

Klíčová slova

Evropská unie, Rada bezpečnosti, sankce, omezující opatření, financování terorismu, účinnost.

Key words

European union, Security Council, sanctions, restrictive measures, terrorism financing, effectivity.

1 Úvod

Od srpna 1990, kdy bylo poprvé v plné míře využito ustanovení Charty OSN a uvaleny sankce proti Iráku, se mezinárodní sankce staly běžnou součástí mezinárodní politiky. Organizace spojených národů v současné době provádí 12 sankčních režimů [1], Evropská unie 29 režimů [2] a Spojené státy americké, tradiční lídr při ukládání unilaterálních sankcí, také 12 režimů [3]. Následující příspěvek se zaměřuje na sankce proti financování terorismu a na možnost hodnocení jejich účinnosti.

2 Sankce proti financování terorismu

Opatření proti financování terorismu jsou zvláštní případem sankcí. Na rozdíl od „klasických“ sankcí namířených proti státům (např. Iráku, KLR, nově Íránu) nebo nestátním skupinám (Talibán, AlKajdá), postihují chování, ke kterému dochází napříč státy. Rezoluce Rady bezpečnosti rezoluci 1373 (2001) zavádějící sankce proti financování terorismu byla schválena nedlouho po teroristických útocích na USA, 28. září 2001. Rezoluce mimo jiné státům uložila, aby bez prodlení zmrazily veškerá aktiva osob spojených s teroristickými útoky a odmítly jakoukoliv formu podpory teroristickým skupinám. Seznam osob a jednotek postižených sankcemi (sankční seznam) nebyl sestaven na úrovni OSN (jako tomu bylo například v případě rezoluce 1267 (1999) směřující proti Talibánu). Na uvážení jednotlivých států tedy bylo ponecháno, jak konkrétně rezoluci provedou a vůči komu budou sankce aplikovat. Jednotný evropský sankční režim reagující na tuto rezoluci byl vytvořen ještě během roku 2001 a od okamžiku vstupu České republiky do Evropské unie je závazný i pro české občany a právnické osoby. Po celou dobu uplatňování sankcí ale ze strany Evropské unie (ani OSN) nedošlo k hodnocení účinnosti opatření. A systematické hodnocení se neprovádělo ani v případě jiných evropských sankčních režimů (bez ohledu na to, zda šlo „jen“ o provádění sankcí uložených Radou bezpečnosti OSN nebo o autonomní sankční rozhodnutí Unie).

3 Hodnocení účinnosti mezinárodních sankcí

Ukládání mezinárodních sankcí namířených proti státu, nestátním jednotkám nebo proti financování terorismu je vždy politickým rozhodnutím (buď jediného státu v případě unilaterálních sankcí), nebo skupiny států (v případě multilaterálních

sankcí, prováděných jak OSN, tak Evropskou unií nebo např. Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě). Zvažování možné účinnosti sankcí, tedy pravděpodobnosti, nakolik sankce přispějí ke změně chování donucovaného subjektu, do fáze ukládání sankcí nepatří. Státy neprovádějí systematické hodnocení účinnosti sankcí ani v jejich průběhu, ani po jejich skončení. Politická povaha rozhodování o ukládání sankcí je hlavním důvodem, který vylučuje takové preventivní a v podstatě i průběžné a následné hodnocení.

Podstatně více úsilí věnuje hodnocení účinnosti sankcí odborná literatura. K dispozici máme řadu teoretických prací [4] a zejména rozsáhlý soubor desítek případových studií, zpracovaných v Petersonově institutu pro mezinárodní ekonomii [5]. V případě jednotlivých sankčních opatření (174 případů, uložených od roku 1914 do roku 2000) badatelé sledují dopady sankcí na chování donucovaného státu a přínos sankce a jejich úspěšnost hodnotí nula až šestnácti body. Studie je unikátní a inspirativní svým rozsahem i metodikou. Omezenější záběr má druhá z významných publikací věnovaných hodnocení sankcí^[6], která zkoumá 12 sankčních režimů vyhlášených v devadesátých letech Radou bezpečnosti OSN (metodologicky se přitom opírá o druhé vydání studie Petersonova institutu z roku 1990).

Oba zmíněné výzkumy se zaměřují na sankce schválené do roku 2000 a zahrnují výhradně sankce uložené proti státům. Lze použít postup Petersonova institutu na sankce proti financování terorismu, uložené v roce 2001? K tomu bychom potřebovali v první řadě vyhodnotit dva vstupní ukazatele účinnosti sankcí, tzn., zda došlo ke změně chování donucovaného subjektu (k zanechání problematického chování) a do jaké míry k této změně přispěly právě sankce. Ani jednu z těchto nutných vstupních informací ale nemáme. Počet teroristických útoků v posledních letech rozhodně neklesá. Opatření (sankce) mají v tomto případě preventivní povahu, nelze tedy ani odhadnout, jaká by byla intenzita a rozsah teroristických útoků, kdyby sankce proti financování terorismu uloženy nebyly, zda tedy alespoň částečně ke splnění cíle sankcí došlo. Nelze-li odpovědět na otázku první, nemá smysl hledat odpověď na tu druhou. Propracovaná metodologie badatelů z Petersonova institutu, schopná pokrýt případy protistátních sankcí s jasně definovaným cílem, je na opatření proti financování terorismu nepoužitelná.

Existuje nějaký jiný způsob, jak účinnost sankcí proti financování terorismu vyjádřit? To zatím nemůže být řečeno, státy ani badatelé jej dosud nenašli. Je zřejmé, že v první řadě k tomu bude potřeba originální metodologie, reflektující zvláštní povahu opatření proti financování terorismu v porovnání s jinými sankčními režimy a také samotnou podstatu financování terorismu. Zohlednit bude potřeba různorodost zdrojů, z nichž je terorismus financován [7] i skutečnost, že opatření proti

financování terorismu jsou sice zavedena formou rezoluce Rady bezpečnosti OSN, jejich provedení ale záleží na jednotlivých státech a v různých státech se může podstatně lišit. Druhým důležitým požadavkem na změření účinnosti sankcí je dostatek relevantních a srovnatelných dat a ani těmi v případě sankcí proti financování terorismu nedisponujeme.

4 Závěr

Sankce proti financování terorismu jsou unikátním případem sankčních opatření. Na jejich hodnocení nelze použít ani obecně respektovaný postup, definovaný badateli z Petersonova institutu, kombinující sílu změny v chování donucovaného subjektu a vliv sankcí na tuto změnu. Alternativní metoda pro hodnocení účinků opatření proti financování terorismu se zatím neobjevila. Jako velmi náročné se jeví nejen formulování metody reflektující charakteristické a specifické aspekty postihovaného chování – financování terorismu, ale i doplnění takové metodiky dostáujícími vstupními údaji.

Literatura

- [1] *Security Council Sanctions Committees: an overview*. [Online] United Nations [cit. 2010-03-21] Dostupný z WWW: <<http://www.un.org/sc/committees/>>.
- [2] European Commission. *Restrictive measures (sanctions) in force*. [online]. European Commission – External Relations Overview CFSP. 2010, 2010-02-03 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/sanctions/docs/measures_en.pdf>.
- [3] United States Department of Treasury. *OFAC Sanctions Programs* [online]. 2010 [cit. 2010-04-09]. U.A.Treasure – Sanctions Program Summaries. Dostupné z WWW: <<http://www.ustreas.gov/offices/enforcement/ofac/programs/index.shtml>>.
- [4] DRULÁKOVÁ, Radka; TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana; ZEMANOVÁ, Štěpánka. Ekonomické sankce na počátku 3. tisíciletí. *Mezinárodní vztahy*. 2009, 44, 1/2009, s. 66–85.
- [5] HUFBAUER, Gary Clyde, et al. *Economic Sanctions Reconsidered* [online]. 3. [s.l.] : [s.n.], 2008 [cit. 2010-04-09]. Dostupné z WWW: <<http://bookstore.petersoninstitute.org/book-store/4082.html>>.
- [6] COTRIGHT, David; LOPEZ, George A. *The Sanctions Decade: Assessing UN Strategies in the 1990s*. Boulder : Lynne Rienner Publishers Inc, 2000. 276 s. ISBN 978-1555878672.
- [7] ŠVEJDA, Jiří. *Opatření proti financování terorismu*. Praha, 2008. 85 s. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze.

JUDr. Ing. Zuzana Trávníčková, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta mezinárodních vztahů

Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka

Nám. W. Churchilla 4

130 67 Praha 3

zuzana.travnickova@vse.cz

Dělbá moci jako prvek zajišťující bezpečnost společnosti

Separation of powers as an element effecting the safety of society

Jiří Tuza

Abstrakt

Každá společnost, pokud má být společností demokratickou, se musí vypořádat s otázkou dělby moci. Společnost může být napadena nejen agresí zvenčí, ale ale hrozí jí také agrese vnitřní, představovaná zneužitím moci, práva a nástupem diktatury. Tento stav může paradoxně být příčinou agrese vnější. Od starověku po současnost se myslitelé zabývají problematikou dělby moci, která je v moderní společnosti jednou ze záruk právního státu. Obsah článku je veden snahou autora, postihnout některé související aspekty dělby moci v historických souvislostech a současnosti.

Abstract

Every society has to deal with the issue of separation of powers in order to be the democratic one. The society may be attacked by an external aggression or it could be endangered by misuse of power and law as well as by a dictatorship. Paradoxically, this state may be the cause of an external aggression. From the ancient era till the present, thinkers are concerned with the issue of separation of powers, which is guarantee of legally consistent state. The aim of this paper is to involve some relevant aspects of separation of powers either in historical relationships and presently.

Klíčová slova

Moc, stát, dělba, právo, zneužití.

Key words

Powers, country, separation, laws, misuse.

Právo, moc, dělba moci a zneužití moci jsou pojmy, které se prolínají všemi historickými obdobími, ať už ve významu dnešního pojmosloví či dřívějších názvů nebo představ. Z pohledu spravedlivého uspořádání lidské společnosti, je žádoucí určitá harmonie mezi těmito fenomény. Především antičtí myslitelé, se jako první snažili

vytvářet a zdůvodňovat ucelené filozofické teorie o vztahu zejména moci, práva a formy vládnutí. I ty nejvznešenější a nejlépe myšlené konstrukce, které měly vytvořit „ideální“ model společnosti a zajistit soulad mezi mocí, právem a morálkou, byly realizovány lidmi se všemi jejich pozitivními i negativními vlastnostmi. Jako příklad mohou posloužit některé důsledky francouzské revoluce, či budování komunistické společnosti.

Řecký filosof Démokritos kritizoval touhu po vládě a zůstnost, která je v současnosti značným problémem, a vedle korupce může vést i k prorůstání organizovaného zločinu do veřejné moci. Otázka zůstnosti či nezištosti je úzce spojena s utilitarismem a morálkou. Negativní vlivy zůstnosti a utilitaristy vedou k politikaření a provazování moci výkonné a zákonodárné. Výsledkem je vedle demoralizace společnosti také degradace principu dělby moci.

Zásadní změnu v otázce dělby moci přináší aktivistické teorie především v 19. a 20. století, především komunismus a fašismus. Tyto teorie boří dosavadní mýty o právu, morálce a právním státu. Nedocení nebezpečnosti těchto směrů je možno také přičítat naivnímu optimismu, který byl významným rysem západního politického a kulturního myšlení té doby.¹ Jak marxistická, tak fašistická ideologie mají určité společné znaky, kterými jsou radikální a ekonomický charakter vázaný k ideologii „hnutí“. Obě ideologie jsou také zacíleny k vytvoření utopie „ve které vláda tmy a síly zla budou odstraněny ze světa násilnými a fanatickými metodami“.² Marxismus a fašismus můžeme řadit k aktivistickému politickému stylu, který vystřídal omezený politický styl. Myšlenkově se opírá o novou teorii o původu zla a o novou teorii svrchovanosti lidu. Dále je to nové pojetí svobody a nový pohled na politiku, přiznávající síle lidské vůle měnit společnost a řád s cílem dosáhnout vysněného uspořádání společnosti.

Nový aktivistický styl se v dějinném průběhu v různých částech projevoval rozmanitě. Specifičnost jeho fašistické podoby lze charakterizovat následovně: „styl, který za nejvyšší dobro pro člověka považuje život nekonečného sebeobětování, prožitý v totalitní a militantní oddanosti národnímu státu, jež ho absorbuje, odsouvá stranou každý jiný předmět lidských citů...“³ Jestliže omezený politický styl je postaven na myšlence, že poutem společnosti je zákon, základem aktivistického stylu je společnost vázaná společným cílem a nikoli právem. Otázku omezení moci, její institucionální záruky a zneužití aktivistický politický styl přehlíží. Ve vztahu k třetím státům aktivistický politický styl nepovažuje stát jako územní jednotku omeze-

1 O'SULLIVAN, N. *Fašismus*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, s. 14

² tamtéž, s. 22

³ tamtéž, s. 39

nou hranicemi. Hranice státu považuje tento styl za něco dočasného a náhodného: „*V praxi to znamená, že neexistuje žádný principiální důvod, proč by měl aktivistický režim považovat existující hranice za něco víc, než nepříjemnou překážku pro realizaci svých cílů*“.⁴

Ve vztahu k moci má mezi ostatními subjekty ve společnosti zvláštní postavení stát. Koncentruje a ovládá všechny druhy moci, které jsou nutné a potřebné k řízení společnosti. Tato koncentrace moci nemusí být nutně na úkor svobody za předpokladu, že moc je dělena horizontálně i vertikálně, a mezi jednotlivými orgány a jejich jednotlivými stupni existují účinné kontrolní mechanismy. Ve vztahu k možnosti zneužití moci ale nelze vycházet z předpokladu, že slabý stát bude zárukou větší svobody. Zpravidla tomu je právě naopak. Pokud bude státní moc potlačena nebo oslabena, může nekontrolovatelně vzrůst moc jiných nestátních subjektů, včetně organizovaného zločinu a politických sil pohybujících se na hraně zákona. Skutečné rozdělení moci by mělo být nezávislé a podléhat účinné kontrole. Od státu se také očekává uplatnění násilí a to nejen v případě protiprávního jednání, ale především poskytnutí součinnosti a pomoci těm subjektům, které se chovají podle práva. Obdobně Evropská unie disponuje soustavou orgánů, která je v oblasti mezinárodních organizací výjimečná. Právní úprava těchto orgánů vychází ze zakládajících smluv a každý orgán je nadán určitým druhem pravomoci.⁵ Hrozba potencionálního násilí, je základem celé mocenské garance státu ve všech historických obdobích.⁶ Podle Locka stát získal monopol na moc a na násilí, aby lidem zajistil pohodlný, bezpečný a pokojný život.⁷ V evropském integrovaném prostoru nedisponuje Evropská unie možností použít násilí. Tou disponují členské státy a mohou ji využít k prosazení svých zájmů, nebo v rámci EU.⁸ Pro běžný život je však potřeba vytvořit zvláštní obraz násilí, a to v podobě víry, že takové násilí existuje, a důvěry, že bude v případě potřeby použito. „*Ve chvíli, kdy je tato důvěra a víra v násilnou podstatu práva ohrožena či podlomena, existuje nebezpečí, že se zvedne násilí, které chce stávající právo svrhnout a vytvořit nové, neboli násilí konkurující tomu etablovanému a dosud neposvěcené státem. Takové nebezpečí vyvolává pnutí, kterému musí násilí uvnitř práva čelit a odvracet jej v samotných základech*“.⁹ Z důvodu zajištění právní jistoty potom vše, co tvoří potenciál násilí, je třeba důsledně a ve více rovinách kontrolovat. „*V uspořádaném státě není možno ani pomocí kombinace bohatství, cha-*

⁴ tamtéž, s. 43

⁵ TICHÝ, L. et al. *Evropské právo*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 113 an.

⁶ VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2004, blíže s. 54

⁷ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, s. 85

⁸ TICHÝ, L. et al. *Evropské právo*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 793 an.

⁹ ŠKOP, M. *Právo a násil : vybrané teorie vztahu práva a násilí*. Brno : Masarykova univerzita, 2006, s. 26

risma, organizace a informací vybudovat potenciál násilí, který by mohl konkurovat státnímu“.¹⁰ Povinností státu je zajistit dosažení takového stavu, aby bylo násilí pouze doménou práva a v právem předem stanovených případech.

Teorie dělby moci je především spojena se jmény J. Locka a Ch. L. Montesquieua. Nejedná se o občanskou společnost, pokud samojediná osoba disponuje bez omezení mocí zákonodárnou a mocí výkonnou. Potom nelze najít žádného soudce, není přípustné žádné odvolání proti bezpráví.¹¹ Podle Locka má být moc ve státě rozdělena na zákonodárnou, výkonnou a federální.¹²

Formální dělení státní moci ale automaticky neznamená, že by toto dělení bylo také účinné a schopné zabránit zneužití moci., „I v nacistickém Německu existovala reálná dělba moci mezi hlavním velitelstvím branné moci, různými zpravodajskými službami, gestapem atd. a po svobodě nezůstala ani památka“.¹³

Závěr

Moc ve vztahu ke státu a společnosti je fenomén, který může přispět k pozitivnímu uspořádání a funkci společnosti, stejně jako k její negaci a zkáze. Státní moc musí být dělena, přičemž dělba moci musí mít více úrovní. Státní moc musí také připouštět ústavně zajištěnou přiměřenou moc i nestátním subjektům. Stejně jako dělba státní moci je nutná její kontrola, která opět musí být víceúrovňová zajištěná jednak prostřednictvím institucí státu, jakož i nestátními subjekty. Jak dělba moci, tak její kontrola musí být regulována právem, které musí obsahovat nástroje umožňující účinně zabránit zneužití moci a omezení její kontroly. Ve vztahu ke kumulaci a nekontrolovatelnému růstu moci obecně, je třeba preventivně vycházet z předpokladu existence minimálně přímé úměry mezi neúměrným narůstáním moci, zejména státní a poklesem či ignorací morálky.

Literatura

- [1] O'SULLIVAN, N. *Fašismus*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, 231 s.
- [2] TICHÝ, L. et al. *Evropské právo*. Praha : C. H. Beck, 2006, 879 s.
- [3] VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2004, 236 s.
- [4] LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, 1992, 184 s.
- [5] KRŠKOVÁ, A. *Dějiny politického a právního myšlení : (kapitoly z dějin)*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003, 563 s.

¹⁰ BÁRÁNY, E. *Moc a právo*. Bratislava : Veda, 1997, s. 76

¹¹ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, 1992, s. 81

¹² tamtéž, s. 115 an.

¹³ BÁRÁNY, E. *Moc a právo*. Bratislava : Veda, 1997, s. 33

- [6] BÁRÁNY, E. *Moc a právo*. Bratislava : Veda, 1997, 246 s.
- [7] MONTESQUIEU, Ch. L. *O duchu zákonů*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1947, 348 s.
- [8] ŠKOP, M. *Právo a násilí : vybrané teorie vztahu práva a násilí*. Brno : Masarykova univerzita, 2006, 152 s.

Mgr. Jiří Tuza

Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně

Provozně ekonomická fakulta

Ústav práva a humanitních věd

Zemědělská 1

613 00 Brno

tuza@mendelu.cz

Vybrané aspekty sociální kontroly v postmoderní společnosti

Selected aspects of social control in post- modern society

Martina Urbanová

Abstrakt

Příspěvek představuje sociální kontrolu v tradiční, moderní a postmoderní společnosti. Pozornost je soustředěna zejména na postmoderní společnost, pro kterou je typická vysoká míra neurčitosti a nestálosti sociálního světa. Doba reprodukuje pocit nejistoty, osamělosti a odcizení. Hlavní trendy postmoderní kontroly jsou rozmach technicky vykonávaných dohlížecích rituálů jako součásti každodenního života. V závěru je připomenut problém legitimacy kontrolních mechanismů.

Abstrakt

The paper introduces social control in traditional, modern and post-modern society. The attention is focused above all on the post-modern society. The author defines the postmodern period which is distinguished by a high degree of uncertainty and instability of the social world. This time brings the feeling of insecurity, loneliness and loss. The main trends of postmodern control include high tech controlling rituals as parts of everyday life. Finally, the problem of legitimacy of control procedure is reminded.

Klíčová slova

Sociální kontrola, postmoderní doba, tradiční společnost, moderní společnost, postmoderní společnost, legitimita.

Key words

Social control, postmodern time, traditional society, modern society, post-modern society, legitimacy.

1 Úvod

Společnost nemůže existovat bez sociální kontroly. Nedostatek sociální kontroly ohrožuje sociální společenství rozpadem a chaosem, její nadbytek přináší riziko

totálního dohledu nad členy společnosti. Společnost, která chce přetrvat, reprodukovat své hodnoty, kulturu, potřebuje nutně i mechanismy, kterými by regulovala sama sebe.¹

Sociální kontrola je nezbytná pro udržení řádu a stability společnosti. Je však otázkou, kde je ona optimální míra sociální kontroly? Kde jsou její meze a limity? Neocítá se náhodou dnešní postmoderní člověk až příliš v osidlech (sítích) kontroly, které nerozumí? Na tuto otázku se pokusím ve svém příspěvku odpovědět a přiblížit některé aspekty sociální kontroly v současné společnosti.

Vraťme se však ještě krátce k vymezení pojmu sociální kontrola a charakteristice tradiční, moderní a postmoderní společnosti.

2 Sociální kontrola – obecně

V češtině má termín kontrola velmi úzký význam, protože znamená především dozor nad tím, jestli se nějaká činnost dělá správně, a zda výsledky odpovídají kladeným požadavkům.

V sociologii se pak vychází především z pojmu „*control*“, jak je vymezen v angličtině. Význam tohoto slova je blízký tomu, který se spojuje s termínem moc – jako možnost řídit lidi, déle ovládat, upravovat a dohlížet na jejich sociální chování.

2.1 Sociální kontrola v tradiční, moderní a postmoderní společnosti

V *tradiční společnosti* byla sociální kontrola všudypřítomná. Zcela rigidně diktovala chování člověka od narození do smrti.² Pozemský život byl zpravidla prožit v komunitě důvěrně známých lidí, sociální mobilita byla minimální. Situace se radikálně mění v důsledku průmyslové revoluce, vznikem moderní společnosti.

Moderní společnost je charakteristická novými technickými vynálezy, novým věděním, novými formami hospodářské a politické moci, které posílily společenskou mobilitu, vyčlenily různé skupiny a nastolily nové životní vzorce a odlišné hodnotové principy. V průmyslovém systému člověka ovládly ekonomické zřetely. Dochází k narušení lidských vztahů a vzniká hrozba zániku přírodního životního prostoru člověka. V moderní společnosti dochází k závažnému *rozštěpení socializačních mechanismů*. Rodina, škola, skupina vrstevníků, masová média atd. vytvářejí často protikladné socializační tlaky. Tyto tendence jsou výrazné zvláště v současné době, o které se mluví jako o době postmoderní zhruba od šedesátých let 20. století.

¹ Srov. Urbanová, M. Systémy sociální kontroly a právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 7.

² Keller, J. Úvod do sociologie. Praha: SLON, 1999, s. 39.

2.1.1 Postmoderní společnost

Postmodernismus můžeme chápat jako reakci na stále se prohlubující poznání. Postmodernismus znamená rostoucí počet pravidel a tím se zvyšující *orientační nejistotu*. Díky společenskému a technickému vývoji vznikla situace, kdy na každou otázku existuje několik rovnoprávných odpovědí, z nichž každá má vlastní plausibilitu a legitimitu. Neplatí v ní řada pravidel, jež byla až dosud brána za daná, zaručená a pro všechny závazná.

3 Riziková, tekutá, síťová a panoptikální společnost

Ulrich Beck pro novou fázi industriální společnosti zavádí v polovině 80. let minulého století pojem Riziková společnost (Rizikogesellschaft) a vnáší tak pojem riziko do úvah o společnosti. Rizika lze snad zhruba propočítat z hlediska pravděpodobnosti, nikdy se jim ale nelze zcela vyhnout. Atomová, ekologická, genetická a chemická nebezpečí nejsou už časově, místně ani sociálně ohraničená. Institute na jedné straně garantují bezpečnost, na druhé legalizují praktiky, které skrytě nebo otevřeně umožňují katastrofální situaci. Modernizace a pokrok technologií vedou k *rozchodu světa institucí se společností individuí*. Na jedné straně tak stojí efektivita systému, na druhé svoboda jednotlivce.³ Život v rizikové společnosti je a zůstane rizikový. Přitom život plný rizika je rozčilující, znepokojující a vyvolává *úzkost*. Každodenní *úzkost* o bezpečí, osobní majetek, domov, ulici, sousedství se převádí do obecných obav o zákon a pořádek, do boje se zločinem a pronásledování zločinců, kontroly podezřelých, nespolehlivých a tedy obávaných živlů. V dnešní posedlosti bezpečí je, jak upozorňuje Zygmunt Bauman, uložen velký politický kapitál.⁴

Zygmunt Bauman v *Tekuté modernosti* popisuje, jak se moc dokáže pohybovat rychlostí elektronického signálu – takže čas potřebný pro přesun jejích zásadních složek, byl redukován na okamžik. Moc se ve všech praktických ohledech stala exteritoriální a není již s místem těsně spjata.⁵

Manuel Castells současnou společnost nazývá *síťovou společností* (network society).⁶ V této společnosti se klíčovou složkou sociální organizace stávají informace

³ Beck, U. Riziková společnost. Praha: Sociologické nakladatelství.

⁴ Bauman, Z. Svoboda, Praha: Argo, 2003, s. 107 an.

⁵ Bauman, Z. Tekutá modernost. Praha: Mladá Fronta, 2002.

⁶ Castells, M. The Rise of the Network Society. Vol. I. Cambridge, Ma; Oxford, UK: Blackwell 1996.

a sociální struktura je upředena především z proudu zpráv, představ a myšlenek mezi sítěmi.

Síťová společnost je otevřená, dynamická a zcela přiměřená novátorskému, globalizačnímu a decentralizovanému kapitalismu k němuž se vztahuje. Podstatné je to, co proudí sítě. Kdo v síťové společnosti ovládá spínače, ten má moc. Spínačů je ale mnoho a proudy moci jsou nepředvídatelné.

Život ve světě, kde vše ovládá *nepředvídatelná moc proudů* působí mimo dosah politického vlivu národního státu. Ve společnosti globalizovaných sítí je stát fakticky vyřazen ze seznamu činitelů vykonávajících reálnou politickou moc, protože ztrácí kontrolu nad svou vlastní ekonomickou politikou. Stát ale ztrácí i svůj monopol na zaručení bezpečnosti svých občanů, nad kontrolou, kterou v rámci vyspělých evropských států zajišťoval zhruba do 80. let minulého století. Stát zodpovídal za bezpečnost a ochranu, zajišťoval represi i resocializaci. Tento monopol byl zakotven v charakteru státu, který se prezentoval jako stát blahobytu a sociální stát.

Koncem 20. století se situace mění, mimo jiné v souvislosti s novými formami kriminality, jakou představoval zejména organizovaný zločin s přerůstáním své činnosti v rámci národního státu. Kompetence v otázkách bezpečnosti se přesouvají nad nadnárodní organizace, uzavírají se četné bilaterální a multilaterální dohody týkající se bezpečnosti, na jejichž základě vznikají nové institucionálně zakotvené kompetence. Národní stát tak ztrácí další ze svých kompetencí a snižuje se jeho význam. Na poli bezpečnosti vznikají soukromé bezpečnostní agentury, rozvíjí se moc nevládních organizací. Díky privatizaci je bezpečnost stále více spojena s finančními možnostmi. Stává se tak zbožím, které se kupuje, tedy zbožím jako každé jiné. Tím se podporuje nerovnoměrné rozdělení bezpečí a ochrany. Občan se tak stává aktivním účastníkem svého bezpečí. Problém bezpečnosti se tak přenáší na bedra samých občanů.

4 Závěr

Pro začátek 21. století je příznačná vysoká profesionalizace sociální kontroly. Současný proces miniaturizace pozorovací techniky umožňuje rychlé vyhodnocení informace a nepozorovatelnost kontroly. Dnes už není Velký Bratr, ale mnoho rozptýlených malých bratrů, kteří monitorují náš život pomocí pokročilých technologií.

Hlavními trendy postmoderní kontroly je růst uvězněných, privatizace kontroly a rozmach technicky vykonávaných dohlížecích rituálů jako součásti každodenního života. Co však s psychikou lidí udělá neustálé monitorování a zda se nesníží pocit osobní odpovědnosti je otázkou, na kterou odpoví až dlouhodobější studie.

Otázkou také zůstává, nakolik má stát právo omezovat občanské svobody, jako je právo na soukromí a svobodu projevu, proto, aby zajistil naši bezpečnost, omezil kriminalitu a teroristické útoky. Každopádně je možné uvažovat o tolerantnějším přístupu k pokročilým technologiím právě v důsledku obavy před narůstajícím terorismem a neustálým zdůrazňováním hrozícího nebezpečí tyto postupy legitimizovat. Tato legitimizace však obsahuje problémy, na které výstižně upozorňuje Ulrich Beck slovy: *“Volání po spravedlnosti a lidských právech se stává mečem, s nímž se vpadá do cizích zemí”*⁷. „Kdo udrží na uzdě vedlejší důsledky kosmopolitního morálního principu, který říká mír a umožňuje válku?“ „Co je to za mír, když zobecňuje možnost války?“⁸ Univerzální právo a transcendentální požadavky jsou těžko oddělitelné do nacionálních velmocenských požadavků a stávají se zdrojem legitimizace rozmanitých intervencí. V sociální kontrole tak zůstává problém, známý již od antiky *„kdo hlídá hlídače“*. Proto je nutné hledat stále nové mechanismy kontroly kontroly. To je odpovědnost, která je v rukou nás všech.

Literatura

- [1] Bauman, Z. *Globalizace: důsledky pro člověka*. Praha: Mladá fronta, 2000. 157 s. ISBN 80-204-0817-7.
- [2] Bauman, Z. *Tekutá modernost*. Praha: Mladá Fronta, 2002. 343 s. ISBN 80-204-0966-1.
- [3] Bauman, Z. *Svoboda*, Praha: Argo, 2003, 126 s. ISBN 80-7203-432-4.
- [4] Beck, U. *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 431 s. ISBN: 80-86429-32-6.
- [5] Beck, U. *Moc a protiváha moci v globálním světě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. 460 s. ISBN: 978-80-86429-67-0
- [6] Castells, M. *The Rise of the Network Society*. Vol. I. Cambridge, Ma; Oxford, UK: Blackwell 1996. 481 s. ISBN-13: 978-1557866172.
- [7] Keller, J. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 529 s. ISBN 80-86429-34-2.
- [8] Keller, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 204 s. ISBN 80-85850-25-7.
- [9] Lyon, D. *Ježíš v Disneylandu*. Praha: Mladá Fronta, 2002. 270 s. ISBN 80-204-0941-6.
- [10] Urbanová, M. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 191 s. ISBN 80-86898-94-6.

---

⁷ Beck, U. *Moc a protiváha moci v globálním světě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 45

⁸ tamtéž

doc. PhDr. Martina Urbanová, PhD.

Masarykova univerzita Brno

Právnická fakulta

Katedra právní teorie

Veveří 70

611 80 Brno

urbanovam@law.muni.cz

Soukromá bezpečnostní služba a mezinárodní terorismus

Private security service and international terrorism

Magda Uxová

Abstrakt

V civilizovaném světě 21. století je třeba se zamyslet nad problematikou terorismu, která se týká všech občanů. Je sice do jisté míry závislá na lokalitě pohybu nebo postavení osob, kterých se bezprostředně týká, ale lze říci, že se problematika týká všech, stejně jako četné přírodní katastrofy. Terorismus je fenoménem, který v dnešní době patří k životu člověka a je třeba s tímto záporným fenoménem bojovat všemi možnými a dostupnými prostředky. Boj proti terorismu je specifickou záležitostí, a ideální by bylo nebojovat proti němu otevřenou válkou, která plodí jen další zlo a využívá k boji stejné, ne-li horší prostředky, než mají teroristé sami k dispozici. Za jeden ze základních prostředků boje lze považovat prevenci, při jejíž aplikaci by měl být v ideálním případě být zcela bezpečný region. Podmínky zcela bezpečného regionu je však za normálních okolností těžké vytvořit a není pravděpodobné, že by se vytvoření obešlo alespoň bez značných finančních nákladů nebo s velkým omezením práv osob žijících v dané lokalitě. Pro boj proti terorismu je třeba využívat prostředků, které jsou běžně k dispozici. V oblasti prevence proti terorismu se jako jedna z možností jeví využití soukromé bezpečnostní služby nebo pracovníků zaměstnaných na obdobných pozicích u jiného zaměstnavatele, jejichž přístup a poučenost o problematice může mít pozitivní vliv na záchranu života, zdraví nebo majetku jich samých nebo někoho druhého.

Abstract

In the civilized world of the 21st century it is necessary to think about terrorism as an issue concerning all citizens. It is true that terrorism concerns people to various degree depending on location, movement or position of the person but its impact as well as of the natural catastrophes concerns all. Terrorism as a phenomenon which accompanies people of the modern world and it is necessary to fight against it using all possible and accessible means. Fighting terrorism has its specific features. In an ideal world it would be possible not to fight it through an open war, which causes further evil and uses comparable or worse means as the terrorists themselves. One

of the basic yet most important measures in the fight against terrorism is the prevention. By successful application of the preventive measures a completely safe region could be created. In real world this is hardly possible as it would involve enormous financial costs and harsh limitations of liberties of people in that region. The fight against terrorism should use means which are generally available. As one of the preventive measures seems applicable the use of private security service or individuals employed in comparable position with other employers. All of these have a positive approach and also the required knowledge and skills that could be used for saving lives, health and property.

Klíčová slova

Terorismus, soukromá bezpečnostní služba, ozbrojený sbor, vzdělávání.

Key words

Terrorism, private security service, armed corps, training.

1 Úvod

Nebezpečí terorismu platí v dnešní době pro celý svět a nevyhýbá se ani České republice. Jako jedním ze základních článků boje proti terorismu nejsou jen ozbrojené sbory, ale také ti, kteří se pohybují přímo jako základní články mezi lidmi na konkrétních místech. Jsou to pracovníci soukromých bezpečnostních služeb, ale je třeba sem zařadit také pracovníky na obdobných pozicích, kteří sice nemají se soukromou bezpečnostní službou nic společného, ale jejich možnost přispět k boji proti terorismu svou pozorností se od pracovníků soukromých bezpečnostních služeb nijak neliší. Pro zaměstnavatele je prvním krokem získání kvalitního pracovníka, ale dále je třeba zajistit pro něj odpovídající výcvik a proškolení, aby věděl čeho si všimnout a jak s informacemi zacházet. I sebelepší výcvik a školení však plně nenahradí kvalitní místní a osobní znalost, které však pracovník nezíská během krátké doby, ale získává je časem, a tím, že má o místo výkonu práce zájem. Z toho důvodu je třeba si uvědomit, jak nevhodná je fluktuace zaměstnanců, neboť se tím ztrácí již zmíněná místní a osobní znalost. Je třeba si uvědomit skutečnost, že vycvičený a proškolený pracovník si své znalosti odnáší i do civilního života, kde s nimi může naložit tak, že výsledkem bude záchrana života, zdraví nebo majetku někoho.

2 Terorismus a pracovník

Česká republika netvoří výjimku v celosvětovém stavu trvalého ohrožení bezpečnosti občanů terorismem, ale přesto stále nelze nebezpečí srovnávat s některými státy světa, jako jsou např. USA nebo Velká Británie.

Za boj proti terorismu nelze nepovažovat jen boj zpravodajských služeb světa o informace o připravovaných akcích teroristů, akce ozbrojených sborů proti teroristickým organizacím, likvidace následků na místech útoků, ale svou činností též přispívají i pracovníci soukromých bezpečnostních služeb nebo pracovníci, kteří sice pro soukromé bezpečnostní služby přímo nepracují, ale jejich náplň činnosti je obdobná. Jako příklad lze uvést pracovníky ochrany letišť a pracovníky, kteří mají na starost odbavování pasažérů. Tyto pracovníky sice nemusí zaměstnávat soukromá bezpečnostní služba, ale jaký je rozdíl ve výkonu jejich práce? Nezáleží na zaměstnavateli, ale na zařazení, což je patrné při bližším pohledu na praktický výkon služby na této úrovni a lze pohlížet na pracovníka zejména podle úrovně zařazení, nikoli zda musí nutně být zaměstnán právě soukromou bezpečnostní službou. A vliv na tohoto zařazení má již personalista a management, který rozhoduje o přijetí jednotlivce. Tito mají podstatnou úlohu v získání kvalitního pracovníka. Je také velmi důležité zaměřit se nejen na kvalitu nově přijatého, ale také na podmínky, ve kterých bude zaměstnání vykonávat. Máme na mysli nejen výstroj a výzbroj, ale podmínky pro pracovní život vůbec. Může dojít k tomu, že zaměstnanec, který vykonává svou práci v souladu s předpisy a má ke své práci kladný vztah, může svou pozorností k okolí zachránit lidské životy, zdraví nebo majetek tím, že si všimne podezřelého chování budoucího pachatele.

Vzhledem k tomu, že připravenost osob pracujících jako výkonné články, které se mohou během svých pracovních povinností s pachateli nebo prostředky, které mají pachatelé k použití, setkat přímo, nemusí být na dostačující úrovni. Je důležité zejména povědomí o možnosti boje proti terorismu i na této úrovni. Jak si zajistit přehled o tom, co je a není důležité, by měl také zaměstnanec sám, z vlastní iniciativy, ale základem je jeho dobrá připravenost zajištěná managementem zaměstnavatele, ať už prostřednictvím vlastních prostředků, nebo externích školení a vzdělávání.

Při tématu soukromé bezpečnostní služby a terorismus je třeba zmapovat problematiku terorismu nejen jako terorismu mezinárodního, ale zejména jako problematiky lokální, právě v návaznosti na činnost soukromé bezpečnostní služby. I u lokální problematiky terorismu je třeba brát v úvahu jeho mezinárodní pozadí, neboť v dnešním technologicky vyspělém světě si nelze přestavit čin nebo jeho přípravu, bez čehosi mezinárodního, ať už se může jednat např. o zbraně pocházející z jiného státu, pachatele jiné národnosti nebo získání informací o způsobu útoku pocházející z mezinárodních zkušeností, získané třeba z cizojazyčných internetových stránek.

Aby zabývání se problematikou terorismu na lokální úrovni mělo přínos i „bezpečnostnímu oboru“ je zapotřebí zjistit, zda zaměstnanci na výkonné úrovni

v soukromých bezpečnostních službách nebo na obdobných pozicích, kde nedochází k outsourcingu těchto služeb, ale kde jsou tito pracovníci zaměstnáváni ve společnostech přímo, byli informováni o problematice terorismu na úrovni, kterou k výkonu povolání potřebují, hloubka jejich informovanosti a je-li v některých případech zjištěn nedostatek, je nabídnuto v součinnosti s managementem společnosti sjednání nápravy stavu. Je třeba brát také v úvahu skutečnost a to zejména ze strany managementu a těch, co pracovníky na úseku výkonu proškolují, že sice změna legislativy v České republice pozvolna nastává, ale je třeba vzít v úvahu absenci zákona o soukromých bezpečnostních službách. Vzhledem k tomu, že však pozici pracovníka soukromé bezpečnostní služby nebereme podle zaměstnavatele, ale podle zařazení, nedával by zákon o soukromých bezpečnostních službách pracovníkům na jiných úsecích příliš pravomocí navíc (jedná se však pouze o odhad, protože když zákon neexistuje, nemůžeme ani zdaleka odhadnout jeho obsah).

Ti, kteří mají na starost vzdělávání pracovníků soukromých bezpečnostních služeb nebo těch na obdobných pozicích by měli být schopni uvědomit si skutečnost, s jakou pečlivostí je třeba připravovat své svěřence pro výkon služby, ať při praktické nebo při teoretické části přípravy. Při úvahách o boji proti terorismu a výcviku, těch, kteří se mohou tvářit v tvář setkat s nebezpečím terorismu je třeba brát v úvahu, že veškerý výcvik a školení nemusí mít v tomto směru význam, avšak např. školení BOZP a PO se může stát významným tehdy, jestliže dojde k nebezpečné situaci, při které je třeba využít hasicího přístroje nebo nouzového východu, na což právě školení BOZP a PO pracovníka připravuje. Vlastně je třeba uvést skutečnost, že by nemělo být podceňováno jakékoli získávání znalostí a dovedností, neboť i to co spolu zdánlivě nesouvisí, může být v ostré zkoušce, kterou je vlastní výkon povolání velice cenným. Ale sebe lépe vycvičení a vyškolený zaměstnanec nemusí být ještě na konkrétní výkon ideálně připraven, neboť je třeba brát v úvahu potřebu velice dobré místní a osobní znalosti, která se výcvikem nezískává, ale z pravidla je získána dlouhodobým pracovním zařazením na nějakém místě. Z toho důvodu je třeba upozornit na skutečnost, že velká fluktuace pracovníků není rozhodně přínosem v dané věci. Je třeba, aby zaměstnavatelé měli problematiku nevhodné fluktuace na zřeteli a snažili se vytvořit podmínky pro ty, kteří mají zájem o výkon takového povolání takové, aby k přílišné fluktuaci nedocházelo. Fluktuaci nelze zabránit úplně ani při nejlepší vůli, protože i když se zaměstnavatel sebevíc snaží udržet pracovníka a snaží se vylepšovat jeho pracovní podmínky, je na zaměstnanci samém, jestli setrvá. A také ne všichni se na všechna pracovní místa hodí, i když to vůbec nemusí být jejich vina, ale někdy je třeba udělat změnu v pracovním kolektivu zaměstnavatelem.

3 Závěr

Na závěr je třeba uvést skutečnost, že právě dobře vyškolený a vycvičený zaměstnanec může být jedním z hlavních článků při záchraně životů, zdraví nebo majetku jenom tím, že je se svou dobrou místní a osobní znalostí na svém místě, pozorný a též proškolený tak, aby věděl čeho si všimnout a také věděl, jak s nabitými informacemi naložit. I když to s výkonem služby příliš nesouvisí, je třeba brát v úvahu, že právě takový člověk není jenom součástí nějakého zaměstnání, ale v osobním životě se pohybuje tam, kde jeho případná pozornost může též znamenat záchranu někoho nebo něčeho, že ví, čeho si má všimnout, všimá si toho podvědomě, a je schopen si své postřehy správně vyložit a použít.

Bc. Magda Uxová, DiS.

Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o.

Lindnerova 575/1

180 00 Praha 8

m.uxova@seznam.cz

Socio-ekonomické postavenie spoločenských skupín v Spojených arabských emirátoch

Socio-economic position of social groups in United Arab Emirates

Lucia Vanková, Ivana Ondrušková

Abstrakt

Spojené arabské emiráty, federácia siedmich emirátov, ktorá vznikla v decembri roku 1971 je vo všeobecnosti známa ako jeden z najväčších exportérov ropy, prípadne ako komerčné centrum reprezentované Dubajom, avšak rovnako ako akákoľvek iná krajina sa dnes stretáva s výzvami novej doby, s globalizáciou, hospodárskou krízou, multikulturalizmom a v neposlednom rade i so spoločenskými zmenami, ktoré sú v krajinách Rady pre spoluprácu arabských štátov zálivu (Gulf Cooperation Council) možno markantnejšie ako kdekoľvek inde. Preto je dôležité okrem zahranično-politickej orientácie krajiny rovnako poznať jej vnútropolitický a historický vývoj, len tak je totiž možné, aby sme pochopili spoločenské a politické zmeny súčasnosti.

Abstract

United Arab Emirates, the federation of seven emirates, which emerged in december 1971, is in general known as one of the biggest oil exporter or as a commercial center headed by Dubai, however like any other country, also UAE meets its own challenges of today's world like globalization, economic crises, multiculturalism or social changes, which are in GCC probably more significant than anywhere else in the world. It is inevitable to study and to be aware of the internal affairs of the state as of the foreign policy orientation to truly understand contemporary social and political changes.

Klíčová slova

Perzský záliv, Rada pre spoluprácu arabských štátov zálivu, Spojené arabské emiráty, spoločenská zmena.

Key words

Gulf Cooperation Council, Persian Gulf, social change, United Arab Emirates.

1 Spoločenské skupiny v Spojených arabských emirátoch a ich špecifické postavenie

Spoločnosť v Spojených arabských emirátoch môžeme popisovať až v momente, pokiaľ sme si vedomí, že hovoríme o arabskej krajine, ktorej drvivá časť populácie je moslimská, o krajine, ktorá v priebehu niekoľkých dekád zbohatla vďaka svojim nerastným zdrojom do nepredstaviteľných rozmerov a o krajine, ktorej spoločenské vrstvy a skupiny sú natoľko odlišné, že v európskom, resp. západnom chápaní nenájdeme spoločnosť, ku ktorej by sme ju mohli porovnávať.

V prvom rade je v prípade SAE nutné si uvedomiť, že status občana je výsadou len necelých dvadsiatich percent populácie, avšak o to je táto pozícia výhodnejšia a podporovanejšia, keďže len na ilustráciu je občan štátom dotovaný do takej miery, že okrem bezplatnej zdravotnej starostlivosti je mu rovnako bez poplatkov poskytovaný prístup k vode a elektrine, nehovoriac o vzdelaní, ktoré je bezplatné vo všetkých svojich stupňoch. Privilegovaná vrstva obyvateľov s právoplatným občianstvom je poväčšine zamestnaná na pozíciách, ktoré vytvára samotný štát, a teda ich mzdy, či pozície nie sú ovplyvnené takými hrozbami ako napríklad hospodárska kríza. Tento model sa však týka najmä mužskej populácie, pričom staršia ženská populácia je ešte stále schopná a ochotná starať sa o domácnosť a rodinu, avšak v tomto kontexte je nutné zvýrazniť fakt, že postavenie žien sa v SAE, ako i v celej oblasti Rady pre spoluprácu arabských krajín zálivu (GCC), či Perzského zálivu zlepšilo a naďalej zlepšuje, avšak je ťažké určiť, či ide o vplyv globalizácie, alebo či by sme rovnaký trend sledovali i za iných okolností. Spomenutý fakt podporuje najmä vysoký podiel žien medzi študentmi univerzít, ktoré rovnako zaznamenali diverzifikáciu, najmä čo sa týka študijných odborov, pretože klasické islamské štúdie nahradili, či lepšie povedané doplnili ponuky univerzít, ktorých partnerskými inštitúciami sú najprestížnejšie americké, či britské univerzity, a teda možnosti žien v tejto sfére sa značne zvýšili, rovnako i podpora od štátu, ktorý v novej generácii vysoko vzdelaných žien hľadá a rovnako dostáva pracovnú silu na posty, ktoré boli doteraz obsadzované zahraničnými odborníkmi, prípadne boli poddimenzované. V budúcnosti teda môže nastať situácia, že ženy nadobudnú neraz lepšie postavenie ako muži, čo je v prostredí moslimskej komunity prinajmenšom nezvyčajné, aspoň v dnešnom kontexte.

Aby sme teda doplnili obraz spoločnosti, vo vrstve občanov, rozpoznávame staršiu a mladšiu generáciu, pričom mladšia smeruje k vysokému vzdelaniu, najmä u žien, pričom dané vzdelanie je často na úrovni európskych, či amerických univerzít. Posty v štátnej správe patria domácim občanom, avšak je nutné si uvedomiť, že hospodárstvo je závislé na zahraničných investíciách a teda je v rukách zahranič-

ných korporácií a aj ich dosadených špičkových pracovníkov, pokiaľ teda hovoríme o vrcholovom manažmente, prípadne riadiacich pozíciách. Vákuum, ktoré v tejto sfére doposiaľ vládlo zo zdrojov domáceho obyvateľstva, bude v budúcnosti nahradené generáciou, ktorá v súčasnosti rastie a študuje, či už v SAE alebo v zahraničí, čo zníži nutnosť zahraničnej pracovnej účasti. Problémovou vrstvou v tomto systéme je skupina robotníkov, pracujúcich na megalomanských stavebných projektoch, či skupina zamestancov domácností. V tejto vrstve dominujú migranti z Indie a Pakistanu, ktorí sú však vystavovaní nepomerne horším podmienkam ako už spomenuté skupiny.

1.1 Postavenie migrantov v Spojených arabských emirátoch

Najrozsiahlejším problémom ľudských práv v SAE je otázka migrantov. Okolo osemdesiat percent populácie emirátov tvoria migranti a z toho deväťdesiat percent tvorí pracovnú silu v súkromnom sektore. Ekonomický rast a najmä stavebný boom v posledných rokoch vytvoril podmienky na obrovský prílev pracovnej sily do SAE, a to najmä z Indie a Pakistanu. Neustále správy dokumentujú zneužívanie najmä málo vyškolených pracovníkov, čo je pravdepodobne spôsobené aj zákonmi krajiny, ktoré zamestnávateľom povoľujú vysoký stupeň kontroly nad osudmi a podmienkami migrantov. Konkrétne prípady zlého zaobchádzania a zneužívania zahraničnej pracovnej sily zahŕňajú nevyplácanie miezd¹, predĺženie pracovného času bez zaplatenia nadčasov, nebezpečné pracovné prostredie, ktoré vyúsťuje do častých zranení a dokonca i smrti, zanedbané životné podmienky v pracovných táboroch a zadržiavanie pasov a iných cestovných dokumentov zamestnávateľmi.

Pokiaľ sa pracovné podmienky zahraničnej pracovnej sily v SAE dajú nazvať ťažkými, minimálne rovnaká úroveň sa týka i žien, ktoré sú ako zahraničná pracovná sila zamestnané v domácnostiach a okrem zlých podmienok na život a nevyplácania mzdy im hrozí často i fyzické, či sexuálne zneužívanie. (Human Rights Watch, 2005)

Ľudsko-právny rozmer spoločnosti v SAE je podriadený islamskému poňatiu práva a je preto ťažko pochopiteľný pre západnú kultúru, ktorej sa informácie o porušovaní základných práv a slobôd človeka dostávajú z regiónu Perzského zálivu len v sprostredkovanej a často skreslenej podobe, ich dôkladnej analýze zabráňuje cenzúra a nedostatok relevantných dôkazov a jasných informácií.

---

¹ V SAE nie je zákonom stanovená minimálna mzda. Platy sa líšia a závisia od miesta pobytu a zamestnávateľa.

2 Záver

Postavenie rôznych spoločenských skupín v SAE je podmienené historickým vývojom, náboženstvo ako aj formou vlád v krajine, ako aj v susedných štátoch. Situácia v tejto oblasti nie je stabilná a dokonca je možné ju nazvať až nevojenskou hrozbou bezpečnosti krajiny, avšak na druhej strane ju nutné poznamenať, že vo vývoji nastala zmena, ktorej výsledky môžeme sledovať v nasledujúcich dekádach, pričom už dnes môže hovoriť o zmene pozitívnej. Otázkou ostáva, čím je táto zmena v skutočnosti naštartovaná, keď sme svedkami nového postoja vládnych elít ku vzdelaniu a postaveniu žien, či pracovnej sily zo zhraničia. Pravdepodobne až ďalší vývoj ukáže, či faktory, ktoré spustili dnešné procesy sú a boli politické alebo ekonomické, prípadne, či dokážu krajinu stabilizovať natoľko, že spoločnosť a jej štruktúra viac nebude predstavovať vnútornú hrozbu.

Literatúra

- [1] Amnesty International. 2008. *Human Rights in United Arab Emirates* [online]. UAE – Amnesty International Report 2008. [cit.16.03.2009]. Dostupné na internete: <http://www.amnesty.org/en/region/uae/report-2008>
- [2] Human Rights Watch. 2005. *Essential Background: Overview of human rights issues in United Arab Emirates (UAE)* [online]. Human Rights Overview. [cit.06.03.2009]. Dostupné na internete: <http://www.hrw.org/legacy/english/docs/2006/01/18/uae12233.htm>
- [3] VANKOVÁ, Lucia. Špecifiká fungovania systému vnútornej politiky Spojených arabských emirátov. 2009. 87 s. Školiteľ diplomovej práce: PhDr. Gabriel Pirický, PhD.

Mgr. Lucia Vanková

Mgr. Ivana Ondrušková

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Katedra bezpečnostných štúdií

Kuzmányho 1

974 01 Banská Bystrica

lucia.vankova@umb.sk

ivana.ondruskova@umb.sk

Personálne a komunitné plánovanie ako súčasť manažérskej praxe

Personal and community planning as a constituent of managerial practice

Marta Vaverčáková, Zuzana Polakovičová, Ľubica Gergelová

Abstrakt

Personálne a komunitné plánovanie má kľúčové postavenie vo vyspelých organizáciách. Je východiskom kvalifikovaného rozhodovania vrcholového manažmentu, pretože poskytuje významné údaje na koncipovanie smerovania organizácie a umožňuje aktívne reagovať na ciele, resp. prípadné problémy, ktoré musí riešiť.

Abstract

Personal planning plays a key role in advanced organizations. It is a base for qualified decision making of top management because it provides important data necessary to frame orientation of an organization and enables to respond actively to goals or potential problems which it must handle.

Kľúčové slová

Personálne plánovanie, komunitné plánovanie, proces personálneho plánovania, bilancia ľudských zdrojov, miera stability

Key words

Personal planning, process of personal planning, review of human resources, degree of stability.

1 Podstata a význam personálneho plánovania

„Personálne plánovanie je proces zhromažďovania a využívania informácií, na základe ktorých možno rozhodnúť o vynakladaní zdrojov pri personálnych činnostiach.“ (Kachaňáková, str. 38, 2008). Personálne plánovanie umožňuje integrovať jednotlivé personálne funkcie a zároveň ich zakomponovať do celkového plánovacieho a hodnotiaceho procesu organizácie. Personálne plánovanie je plánovaním odvodeným z dlhodobých plánov organizácie, ale zároveň jadrom všetkých plánovacích procesov. Základom procesu personálneho plánovania je správne transfor-

movanie cieľov organizácie na potrebu zamestnancov a odhad budúcich vnútorných zdrojov zamestnancov. Z porovnania potrieb a vnútorných zdrojov potom vyplynie dodatočná potreba alebo prebytok zamestnancov. Na predpovedanie potrieb, príp. aj pokrytia potrieb zamestnancov možno použiť širokú škálu expertných alebo kvantitatívnych metód. Na základe bilancovania vlastných zdrojov a stavu potrieb sa možno dopracovať k čistej potrebe, resp. prebytku ľudských zdrojov.

2 Proces plánovania personálneho rozvoja

Plnenie základnej úlohy personálneho plánovania vyvoláva ďalšie nadväzujúce úlohy a opatrenia, ktoré nachádzajú odraz v celkovom procese plánovania personálneho rozvoja. Proces plánovania rozdelíme do niekoľkých skupín

- vízia, poslanie a ciele organizácie,
- stratégia organizácie,
- stratégia personálneho manažmentu a personálna politika,
- špecifikácia potreby zamestnancov: interný trh práce, externý trh práce,
- plán personálneho rozvoja.

Plán personálneho rozvoja má štyri dimenzie

- kvantitatívnu: ktorou sa vyjadruje potrebný počet zamestnancov podľa charakteru činnosti danej organizácie,
- kvalitatívnu: ktorou sa vyjadruje potrebná štruktúra zamestnancov v závislosti od kvalifikačných požiadaviek kladených na jednotlivé profesie,
- časovú: ktorou sa vymedzuje obdobie plánovania ľudských zdrojov,
- miestnu: ktorou sa vyjadruje rôzne praktické delenie plánu podľa miesta jeho určenia (napr. podľa jednotlivých útvarov v rámci organizačnej štruktúry organizácie).

Rozhodnutia zodpovedných manažérov pri vytváraní pracovného potenciálu adekvátneho na rozvoj a strategické zámery organizácie nachádzajú svoj odraz v jednotlivých čiastkových plánoch personálneho rozvoja. Pomocou nich možno zabezpečiť komplexný a vyvážený prístup pri realizácii tých funkcií personálneho manažmentu, ktorými sa docieli potrebný pracovný potenciál pri rešpektovaní požiadaviek efektívnosti jeho tvorby. Dôležitou požiadavkou v procese plánovania personálneho rozvoja je kontrola a vyhodnocovanie jednotlivých plánov. Umožní sa tým získanie spätnej väzby o stupni dosiahnutých cieľov, na základe ktorej je možná reakcia na zmeny a aj ich prípadná modifikácia.

3 Metódy predpovedania celkovej potreby zamestnancov

Základom personálneho plánovania je stanovenie potreby zamestnancov, resp. stanovenie množstva a štruktúry pracovných miest. Potreby zamestnancov je ovplyvnená mnohými faktormi, ktoré je potrebné poznať a rešpektovať. Tieto faktory možno rozdeliť na dve skupiny. Sú to vonkajšie a vnútorné.

Vonkajšie faktory ťažko môžu manažéri predvídať. Ide o tieto vplyvy

- Národohospodárske zmeny v ekonomickej, právnej oblasti, sociálnopolitickej. Môžeme sem zaradiť: infláciu, nezamestnanosť, hospodársku, finančnú politiku, zmeny sociálnych, zdravotných a iných zákonov.
- Technologické zmeny, k týmto zaradujeme: zavádzanie nových výrobných postupov a výrobkov často vedie k znižovaniu zamestnanosti v niektorých oblastiach, ale zároveň môže znamenať jej zvyšovanie v inej oblasti.
- Zmeny v odvetví a štruktúry trhu, napr. zahraničná konkurencia môže v niektorých odvetviach vyvolať obmedzenie výroby a znižovanie zamestnanosti, v iných odvetviach vedie naopak k znižovaniu cien, k rozširovaniu trhu a ďalšiemu zamestnávaniu ľudí.

4 Predpovedanie budúcich vnútorných ľudských zdrojov

Pri predpovedi budúcich vnútorných ľudských zdrojov ide o odhad počtu disponibilných zamestnancov v organizácii so zohľadnením prírastku v kategórii vlastných zamestnancov, napr. z materskej dovolenky, zo zahraničných stáží a pod., strát existujúcich zdrojov v dôsledku odchodov zamestnancov a potenciálnych zmien existujúcich zdrojov v dôsledku absencie.

V ďalšej časti nášho príspevku by sme sa chceli venovať podstate metódy plánovania sociálnych služieb. **Komunitné plánovanie** je metódou ako aj spôsobom uvažovania o ľuďoch a ich problémoch. Metóda komunitného plánovania nám umožňuje riešiť zložité úlohy a problémy, ktoré sa týkajú množstva ľudí a ktoré majú priamy dopad na ich existenciu. Pri plánovaní sociálnych služieb stojíme pred úlohou „ako zaistiť, aby ľudia mali tie služby, ktoré potrebujú. Riešenie sa dotkne veľa ľudí, ale návod na riešenie nám nedajú ani sami odborníci, ani ankety. Komunitné plánovanie je postup, ktorý k riešeniu využíva a umožňuje

- aby sa ľudia mohli slobodne zúčastniť rozhodovania o dôležitých otázkach života spoločnosti,
- aby prijaté uznesenia zodpovedných orgánov odrážali vôľu a potreby obyvateľov regiónu,

- aby plánované kroky a riešenie čo najlepšie využívali dostupné zdroje, prípadne nachádzali nové zdroje a prinášali čo najväčší úžitok a spokojnosť.

Plánovaním sociálnych služieb riešime záujem a ponuky tam, kde sú limitované zdroje, ale nie sú limitované požiadavky. Práve táto limitovanosť našich zdrojov a možností nás vedie k tomu, že je nutné o službách rozhodovať a ich spektrum plánovať. Cieľom a zmyslom plánovania je budovať kvalitnú a na potreby občanov zodpovedajúci sieť sociálnych služieb, v ktorých budú zdroje a prostriedky využívané

- hospodárne – zdroje sú vynaložené na preukázateľné potrebné služby,
- transparentne a zrozumiteľne – verejnosť vidí do systému rozhodovania o zdrojoch, sú jasné pravidlá, podľa ktorých sa toto rozhodovanie robí.

Kvalitný systém plánovania sociálnych služieb je schopný pružne reagovať na zmeny potrieb a udržiavať služby pre užívateľov dostupné maximálne. Prínosom plánovania sociálnych služieb metódou komunitného plánovania je nie len kvalitne naplánovaná sieť služieb, ale i samotný proces plánovania, všetky aktivity, ktoré sa v tomto rámci robia, prinášajú účastníkom veľa ďalších pozitívnych skúseností a prínosov. Ide napríklad o

- vytváranie väzieb k miestu kde žijú,
- pocit spoluzodpovednosti,
- záujem o dianie na verejnosti,
- stretnutia a komunikácia medzi rôznymi generáciami, medzi rôznymi záujmovými skupinami,
- stretnutia obyvateľov a zástupcov samospráv,
- skúsenosť spolupráce.

5 Záver

Pre spokojnosť, ochotu a motiváciu ľudí sa dlhodobo zúčastňovať a dobrovoľne podieľať na zložitej plánovacej práci, sú tieto tzv. vedľajšie prínosy nesmierne dôležité. Záverom by sme chceli podotknúť, že každý má právo starať sa o veci verejné a spoločné. Metóda komunitného plánovania prepojuje aktivitu občanov a rozhodovaním na úradoch. Každý má práva sa vyjadriť a hovoriť. Je legitímne hovoriť za seba samého aj bez vyzvania, funkcie, či mandátu od záujmovej skupiny. Nikto nesmie byť vylúčený a diskriminovaný. Organizácia a procesy plánovania musia zaistiť všetkým účastníkom rovnosť postavenia a hlasu v priebehu všetkých jednání. Iba tak je možná spolupráca, pri ktorej k spoločnému prospechu budú využité jedinečné znalosti, skúsenosti, schopnosti ako aj formálne a mocenské postavenie

jednotlivcov. Legitimitu sociálnym službám dávajú prania a potreby užívateľov. Užívateľom je potrebné vytvárať podmienky, aby mohli vyslovovať svoje požiadavky a potreby tam, kde je to možné.

Literatúra

- [1] Kachaňáková, A.: *Personálny manažment*. Ekonómia. 235 s. ISBN 978-80-8078-192-7
- [2] Koubek, J.: *ABC praktické personalistiky*. Linde 2000. 400 s. ISBN 80-86131-25-4
- [3] Majtán, M.: *Manažment*. Sprint 2005. 429s. ISBN 80-89085-17-2
- [4] Materová, J.: *Komunitní plánování sociálních služeb*. 1 vyd. Praha Agora Centra Europe 2004. 37s.

doc. PhDr. Marta Vaverčáková, PhD., MPH

Trnavská univerzita v Trnave
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
Univerzitné nám.1
918 43 Trnava
marta.vavercakova@gmail.com

Zuzana Polakovičová, PhDr.

Trnavská univerzita v Trnave
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
Univerzitné nám.1
918 43 Trnava
polakovic@ttonline.sk

Ľubica Gergelová, PhDr.

Trnavská univerzita v Trnave
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
Univerzitné nám.1
918 43 Trnava
lgergel@truni.sk

Sociálne a právne aspekty práce s ľuďmi bez domova v SR

Social and legal aspects of working with homeless people in Slovakia

Martin Vereš

Abstrakt

V dôsledku spoločensko-ekonomického vývoja na Slovensku po roku 1989, prišlo k nárastu negatívnych spoločenských javov, hlavne kriminality, drogovej závislosti, prejavov asociaľneho správania a antisociaľneho správania, ktoré vedú k vzniku spoločenskej dezintegrácie. Zvyšuje sa počet osôb, ktoré sa dostali do nepriaznivej životnej situácie, ktorú nedokážu prekonať vlastnými silami a ocitli sa na ulici. Stali sa bezdomovcami. Môže to byť hlavne z dôvodu nedostatočného uplatnenia na trhu práce, zlyhania základných funkcií rodiny, resp. pod vplyvom iných krízových životných a sociálnych udalostí. V príspevku sa zaoberám popisom sociálnych a právnych aspektov práce s ľuďmi bez domova v podmienkach SR.

Abstract

As a result of socio-economic development in Slovakia after 1989, came an increase in negative social phenomenon, especially crime, drug addiction, symptoms of antisocial behavior and antisocial behavior that lead to social disintegration. The number of people who were living in a disadvantageous situation that can not overcome on their own and found themselves on the street. They became homeless. This may be mainly due to the lack in the labor market, failures of basic family functions, respectively. under the influence of other critical life and social events. The article describes the social and legal aspects of working with homeless people in conditions of Slovakia.

Kľúčové slová

Hmotná núdza, sociálne služby, nepriaznivá sociálna situácia, terénna sociálna práca.

Key words

Social services, material need, adverse social situations, field social work.

V dôsledku spoločensko-ekonomického vývoja na Slovensku po roku 1989, prišlo k nárastu negatívnych spoločenských javov, hlavne kriminality, drogovej závislosti, prejavov asociálneho správania a antisociálneho správania, ktoré vedú k vzniku spoločenskej dezintegrácie. Zvyšuje sa počet osôb, ktoré sa dostali do nepriaznivej životnej situácie, ktorú nedokážu prekonať vlastnými silami a ocitli sa na ulici. Stali sa bezdomovcami. Môže to byť hlavne z dôvodu nedostatočného uplatnenia na trhu práce, zlyhania základných funkcií rodiny, resp. pod vplyvom iných krízových životných a sociálnych udalostí.

Legislatíva SR vymedzuje metódy, formy a spôsoby pomoci bezdomovcom prostredníctvom troch kľúčových zákonov, avšak aj to nepriamo, keďže termíny bezdomovec, resp. bezdomovectvo v nich nie sú definované.

Okruh pomoci ľuďom bez domova v zmysle **Zákona č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi** je charakterizovaný v ekvivalentnom vyjadrení človeka bez domova v podobe *občana v hmotnej núdzi*. Pomoc sa mu poskytuje v prípade, že jeho príjem nedosahuje životné minimum. Najbližšie opisné vyjadrenie statusu bezdomovectva nachádzame v § 19 uvedeného zákona pri definovaní foriem poskytovania dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke, ktorý hovorí o možnosti poskytovania dávky a príspevkov v peňažnej, vecnej alebo kombinovanej forme. A práve definovanie vecnej formy v podobe poskytnutia *jedného teplého jedla denne, nevyhnutného ošatenia a prístrešia* je najcharakteristickejšim opisom sociálneho statusu bezdomovectva.

Ďalším zo zákonov, ktorý definuje nástroje pomoci bezdomovcom, je **Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách**, s účinnosťou od 1. januára 2009.

V zmysle § 2 zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách je sociálna služba definovaná ako odborná činnosť, obslužná činnosť alebo ďalšia činnosť alebo súbor týchto činností, ktoré sú zamerané na

- a. prevenciu vzniku nepriaznivej sociálnej situácie, riešenie nepriaznivej sociálnej situácie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, rodiny alebo komunity,
- b. zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopností fyzickej osoby viesť samostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti,
- c. zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb fyzickej osoby,
- d. riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby a rodiny,
- e. prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny.

Sociálne služby sa poskytujú osobám v nepriaznivej sociálnej situácii klasifikovanej podľa § 2 ods. 2 vyššie uvedeného zákona, t.j. fyzickej osoby ohrozenej sociálnym vylúčením alebo obmedzením jej schopností sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť problémy

- a. z dôvodu, že nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb,
- b. pre svoje životné návyky alebo pre spôsob života,
- c. pre ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav,
- d. z dôvodu, že dovŕšila vek potrebný na nárok na starobný dôchodok podľa osobitného predpisu,
- e. pre výkon opatrovania fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím,
- f. pre ohrozenie správaním iných fyzických osôb,
- g. z dôvodu, že sa stala obeťou obchodovania s ľuďmi.

Podľa § 2 ods. 3 vyššie citovaného zákona za zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb fyzickej osoby sa považuje zabezpečenie ubytovania, stravy, nevyhnutného ošatenia, obuvi a nevyhnutnej základnej osobnej hygieny.

Poskytovateľom sociálnych služieb podľa tohto zákona je obec, vyšší územný celok a neverejný poskytovateľ sociálnej služby, ktorý musí byť zapísaný do registra poskytovateľov sociálnych služieb. Vyšší územný celok je poskytovateľom sociálnej služby, len ak poskytuje základné sociálne poradenstvo.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov rozšíril sociálne služby na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb v zariadeniach, okrem útulkov, na poskytovanie v nocľahárňach, domovoch na pol ceste, nízkoprahových denných centrách a zariadeniach núdzového bývania.

Podľa § 61 vyššie uvedeného zákona sociálne služby poskytované osobám v nocľahárňach, útulkoch a nízkoprahových denných centrách môžu mať aj nízkoprahový charakter, t. zn. že sú poskytované sociálne služby, ktoré sú ľahko dostupné, uľahčujú kontakt so sociálnym prostredím a poskytujú sa v prirodzenom prostredí klienta.

V zmysle § 13 vyššie citovaného zákona sociálne služby sa poskytujú ambulantnou formou, terénnou formou, pobytovou formou alebo inou formou podľa nepriaznivej sociálnej situácie a prostredia, v ktorom sa fyzická osoba zdržiava.

Najčastejšia forma sociálnej práce s ľuďmi bez domova je – terénna sociálna práca, kedy dochádza ku kontaktu priamo v ich prirodzenom prostredí. Ide aj o nezávislú prácu na ulici, prácu v otvorenom neinštitucionalizovanom zastrešenom alebo nezastrešenom prostredí. Aktívna sociálna práca je určená aj ľuďom bez domova, u ktorých je predpoklad, že sociálnu pomoc potrebujú, ale sami ju nevyhľadajú. Zlepšuje dostupnosť sociálnych služieb a má za cieľ dosiahnuť priamo alebo nepriamo zmenu správania. Práca s ľuďmi bez domova patrí medzi nešpecifický streetwork. (Bednářová, Pelech, 2003).

Okrem terénnej sociálnej práce sú, podľa Bereseckej (2003) na Slovensku poskytované ďalšie formy sociálnej práce

- práca v charitatívno-sociálnych centrách – predstavuje ambulantnú starostlivosť v diecéznych charitách na Slovensku. Rozsah a úroveň služieb v jednotlivých centrách závisí na viacerých faktoroch – ide najmä o sociálne poradenstvo, pomoc pri vybavovaní osobných dokladov, poskytnutie jedla, šatstva, možnosť osobnej hygieny. Ťažiskom je systematická práca s bezdomovcami, zameraná na posilňovanie vôľových vlastností jednotlivca s cieľom opätovného návratu do spoločnosti,
- podpora predaja pouličného časopisu *Nota Bene* bezdomovcami – založený občianskym združením *Proti Prúdu*, ktorý je nástrojom na rozvoj komunikačných zručností ľudí bez domova spojený so získaním finančných prostriedkov na prežitie a prekonávanie sociálnej izolácie,
- poskytovanie šatstva, sociálne poradenstvo, programy boja proti závislostiam, pracovné, duchovné programy a klubové aktivity.

Ľudia prichádzajúci z ulice potrebujú miesto k odpočinku, jedlo, teplo, základnú lekársku starostlivosť, základnú hygienu a ošatenie. Je preto žiadúce, aby služby zamerané na základné životné potreby im boli poskytované na jednom mieste.

Nadobudnutím účinnosti **Zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele** sa rozšírili aj o možnosti pri výbere spôsobov pomoci skupine spektra ľudí, z ktorých časť tvoria aj bezdomovci. Sociálna kuratela plnoletých fyzických osôb sa vykonáva pre plnoletú fyzickú osobu najmä

- po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby,
- ak je účastníkom probácie alebo mediácie,
- ak zneužíva drogy alebo je závislá od drog,
- po zániku ústavnej starostlivosti alebo ochrannej výchovy,
- ak bola prepustená zo zdravotníckeho zariadenia na liečbu drogových alebo iných závislostí,

- ak bola prepustená zo zariadenia na resocializáciu drogovovo závislých,
- ak požiada o pomoc pri riešení nepriaznivej životnej situácie.

Do kontaktu s ľuďmi, ktorých spoločným znakom je sociálne vylúčenie prichádza na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej UPSVaR) viacero oddelení, avšak tým, kto by mal celý postup práce s nimi koordinovať je kurátor pre dospelých.

Pri výkone opatrení sociálnej kurately vo vzťahu k plnoletým fyzickým osobám jeho kroky smerujú predovšetkým k

- udržiavaniu kontaktu počas výkonu trestu, väzby a spolupôsobeniu pri prevýchove a riešení osobných, rodinných, sociálnych problémov s cieľom udržania a posilnenia rodinných väzieb,
- podieľaniu sa na príprave na prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby,
- pomoci po prepustení z výkonu trestu, alebo z výkonu väzby, najmä pri uľahčení návratu do rodiny, pracovnom uplatnení, hľadaní bývania, ale aj riešení osobných a vzťahových problémov,
- motivovaniu k liečbe drogových a iných závislostí, udržiavaniu kontaktu počas liečby a následnej resocializácie,
- pomoci po návrate zo zariadenia na liečbu závislostí, resocializačného strediska, najmä pri uľahčení návratu do rodiny, riešení osobných a vzťahových problémov, hľadaní bývania, pracovnom uplatnení,
- motivovaniu k aktívnemu prístupu pri hľadaní zamestnania, k získaniu a udržaniu pracovných zručností,
- sprostredkovaní pomoci špecializovaných inštitúcií,
- ponuke účasti na resocializačných a iných programoch organizovaných orgánmi štátnej správy, obcami, vyššími územnými celkami, či akreditovanými subjektami,
- motivovaniu k účasti v svojpomocných skupinách zameraných na riešenie osobných, vzťahových problémov.

Proces pomoci ľuďom bez domova predpokladá úzku a aktívnu spoluprácu kurátora pre dospelých s ďalšími zamestnancami UPSVaR v podobe oddelenia pomoci v hmotnej núdzi, poradensko-informačných služieb či sprostredkovania služieb zamestnanosti ako i ďalších organizácií a inštitúcií poskytujúcich sociálne služby tejto cieľovej skupine.

Realita však ukazuje, že uspokojovanie potrieb spojených so životom ľudí bez domova vo vyššie uvedenej podobe je v mnohých prípadoch iba ideálom, ktorý z dôvodov minimálnej siete podporných zariadení pre zabezpečenie základných

ľudských potrieb týchto ľudí, či veľkého množstva klientov, ktorí spadajú do kompetencie kurátorov pre dospelých spôsobujú, že pomoc je častokrát limitovaná svojou obmedzenosťou, čím sa vytráca jej adresnosť.

Literatúra

- [1] BEDNÁŘOVÁ Z. – PELECH L. 2003. *Šlabikář sociální práce na ulici*. Brno: Doplněk, 2003. 104 s., ISBN 80-7239-148-8.
- [2] BERESECKÁ, M. 2003. *Formy práce s bezdomovcami na Slovensku*. Nitra: Diecézna charita Nitra, 2003. 22 s.
- [3] Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi.
- [4] Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.
- [5] Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

PhDr. Martin Vereš PhD.

Trnavskej univerzity v Trnave
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
Univerzitné nám. 1
917 01 Trnava
makovratko@hotmail.com

Vliv implementace MiFID do českého zákonodárství na aktivity obchodníků s cennými papíry a na strukturu českého kapitálového trhu

MiFID implementation impact into Czech legislation for investment and securities firm activities and Czech capital market structure

Jitka Veselá

Abstrakt

K zásadní novelizaci zákona o podnikání na kapitálovém trhu č. 256/2004 Sb. došlo v roce 2008 v důsledku implementace směrnice 2004/39/ES, zkráceně označované jako MiFID. Zakomponování základních principů směrnice MiFID do českého práva upravujícího fungování kapitálového trhu způsobilo zásadní změny v poskytování investičních služeb ze strany obchodníků s cennými papíry a zároveň změnu přístupu obchodníků k investorům, kteří by měli být opatřeními z MiFIDu více chráněni. Signifikantní změny byly zavedením směrnice MiFID vyvolány rovněž v oblasti struktury českého kapitálového trhu, kde na přelomu let 2008 a 2009 právě v důsledku zavedení směrnice MiFID do zákona o podnikání na kapitálovém trhu RM-systém zaznamenal proměnu z mimoburzovního trhu na trh burzovní.

Abstract

The Czech capital market act (zákon o podnikání na kapitálovém trhu) No. 256/2004/Sb. was amend in 2008 as a result of directive 2004/39/ES (for short MiFID) implementation into Czech legislation. The mainstreaming of basic principles of MiFID into Czech capital market law evokes fundamental changes of the rendition of services on the part of investment and securities firms and changes of an access of the investment and securities firms to protection of investors at the same time. Significant changes were invoked by MiFID implementation in the area of the Czech capital market structure as well. In this field RM-systém converted from the OTC market to the exchange market at the turn of 2008 and 2009.

Klíčová slova

MiFID, obchodník s cennými papíry, kapitálový trh, investiční služby, burzovní trh, mimoburzovní trh.

Key words

MiFID, investment and securities firm, capital market, investment services, exchange market, OTC market.

1 Vymezení pojmu a aktivit obchodníka s cennými papíry

Investiční služby, které patří do oblasti investičního bankovníctví, v ČR poskytují obchodníci s cennými papíry, a to bankovního nebo nebankovního typu¹. České zákonodárství pro oblast kapitálového trhu vymezuje obchodníka s cennými papíry jako právnickou osobu, která poskytuje investiční služby na základě povolení České národní banky². Rozsah a struktura aktivit jednotlivých obchodníků s cennými papíry se může lišit odvisle od širší licence udělené regulačním orgánem.

Od pojmu obchodník s cennými papíry je nezbytné jednoznačně odlišit termín investiční zprostředkovatel. Na rozdíl od obchodníka s cennými papíry je investiční zprostředkovatel subjekt pouze zaregistrovaný u ČNB, jenž je oprávněn poskytovat pouze investiční poradenství a investiční službu přijímání a předávání pokynů týkajících se investičních cenných papírů nebo cenných papírů kolektivního investování, avšak nemůže přijímat peněžní prostředky nebo investiční nástroje zákazníků³. K 31. 3. 2010 bylo u ČNB zaregistrováno 9057 investičních zprostředkovatelů⁴.

Strukturu segmentu obchodníků s cennými papíry v ČR ke konci roku 2009 znázorňuje obrázek 1, ze kterého je patrné, že dominantní roli (70 % aktivit segmentu) sehrávají nebankovní a bankovní obchodníci s cennými papíry licencované českými regulačními orgány. Subjekty působící v ČR v tzv. režimu jednotného evropského pasu tvoří pouze 30 % aktivit uvedeného segmentu.

Obchodník s cennými papíry může investiční služby poskytovat vlastním jménem na vlastní účet a riziko – potom vystupuje v roli dealera, nebo vlastním (popř. cizím) jménem na cizí účet a riziko – potom vystupuje v roli brokera⁵. Svou odbornou činnost obchodník s cennými papíry vykonává prostřednictvím specializované osoby – makléře⁶, který vlastní platné povolení ke své činnosti udělené regulačním orgánem.

¹ Musilek, P.: Trhy cenných papírů, Ekopress, 2002. kap. 6

² zákon o podnikání na kapitálovém trhu č. 256/2004 Sb., § 5

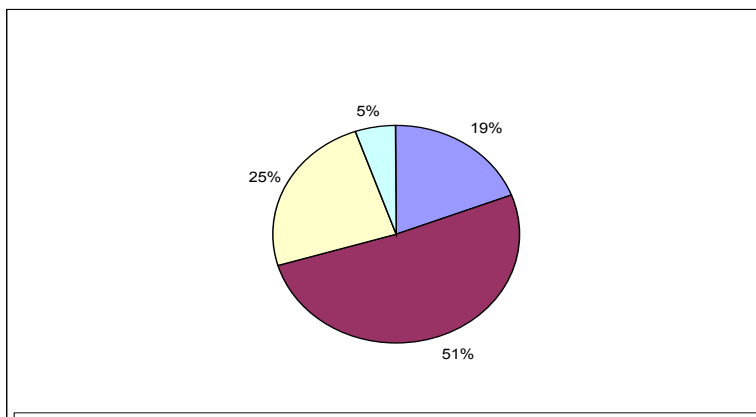
³ zákon o podnikání na kapitálovém trhu č. 256/2004 Sb., hlava V.

⁴ www.cnb.cz/cnb/JERRS.WEB24.SUBJECTS_COUNTS_2

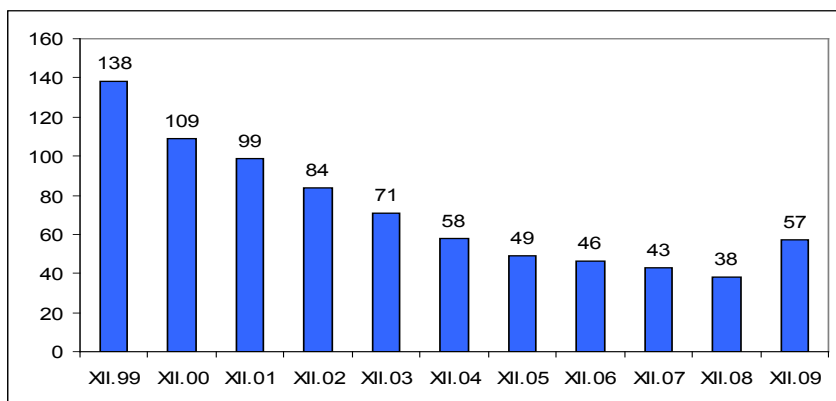
⁵ Veselá, J.: Investování na kapitálových trzích, Aspi, 2007, kap. 8.4.

⁶ Jílek, J.: Akciové trhy a investování, Grada Publishing, 2009, kap. 1, 5, 7.

Obrázek 1 – Struktura obchodníků s cennými papíry v ČR⁷

Vývoj počtu obchodníků s cennými papíry zaznamenával v posledních deseti letech klesající tendenci, která byla, jak je patrné z obrázku 2, v uplynulém roce přerušena. Jako důvody klesající tendence v počtu obchodníků s cennými papíry je možné uvést proces přelicencování subjektů kapitálového trhu na přelomu tisíciletí a následný proces harmonizace českého práva s právem EU v souvislosti s chystaným vstupem ČR do EU a s tím související zpříšňování podmínek pro vznik a fungování obchodníků s cennými papíry.

Obrázek 2 – Vývoj počtu obchodníků s cennými papíry v ČR⁸

⁷ Zdroj obrázku 1: zpracované údaje z www.cnb.cz

⁸ Zdroj obrázku 2: zpracované údaje z www.cnb.cz

Činnost obchodníků s cennými papíry je velice striktně regulována⁹. Legislativou je vymezena a regulatorním orgánem sledována a vyžadována minimální úroveň počátečního základního kapitálu obchodníka, jeho kapitálová přiměřenost a angažovanost, vedoucí osoba obchodníka, jeho kvalifikované účasti a plnění jeho informačních povinností. Svou činnost musí obchodník s cennými papíry vykonávat s odbornou péčí, se zákazníky jednat kvalifikovaně, čestně, spravedlivě a v jejich nejlepším zájmu. Cílem poměrně přísné regulace obchodníků s cennými papíry je ochrana zákazníků, omezení informační asymetrie a působení negativních externalit, zvýšení konkurence v odvětví a zabezpečení finanční stability a transparentnosti aktivit obchodníků s cennými papíry.

2 Dopad implementace MiFID na subjekty a strukturu kapitálového trhu v ČR

Směrnice o trzích finančních instrumentů 2004/39/EU, zkráceně označovaná jako MiFID¹⁰, vstoupila v EU v platnost 1. 11. 2007. Hned v následujícím roce byly opatření a požadavky obsažené v uvedené směrnici zakomponovány do zákona o podnikání na kapitálovém trhu č. 256/2004 Sb., který vymezuje podmínky, principy a strukturu českého kapitálového trhu, a to s účinností od 1. 7. 2008.

Cílem aplikace směrnice MiFID do legislativy zemí EU je vytvoření konkurenceschopného, průhledného vnitřního trhu EU pro obchodování s investičními nástroji. Za tímto účelem má být na jedné straně zlepšena ochrana investorů, aby se dále prohlubovala jejich důvěra ve finanční trhy¹¹.

2.1 Změny v aktivitách a podmínkách podnikání obchodníků s cennými papíry vyvolané MiFIDem

Implementace směrnice MiFID do českého práva přinesla několik zásadních změn v podmínkách a požadavcích kladených na činnost obchodníků s cennými papíry, kteří po příslušné novelizaci zákona o podnikání na kapitálovém trhu již mohou být zakládáni nikoliv pouze ve formě akciové společnosti, ale také ve formě společnosti s ručením omezeným. Svůj předmět podnikání může obchodník s cennými papíry rozšířit i o další podnikatelskou činnost, která souvisí s fungováním kapitálového trhu. Viditelně byly diferencovány požadavky na minimální základní kapitál pro různé druhy obchodníků. Ke zvýšení požadavků na prokazování odbor-

⁹ Nejvýznamnějšími právními normami jsou zákon o podnikání na kapitálovém trhu č. 256/2004 Sb. a zákon o cenných papírech č. 591/1992 Sb.

¹⁰ The Markets in Financial Instruments Directive

¹¹ www.commerzbank.cz/cz/mifid/mifid.htm

nosti naopak došlo u osob, které pracují pro obchodníka s cennými papíry, přičemž odbornou způsobilost uvedených osob posuzuje regulátor, tedy ČNB.

Největší počet změn a nejvýznamnější změny lze po inkorporaci směrnice MiFID do českého práva identifikovat u pravidel jednání obchodníků s cennými papíry se zákazníky. Zákazníci obchodníků s cennými papíry jsou nově kategorizováni na profesionální a neprofesionální. Mezi profesionální zákazníky jsou řazeny banky, pojišťovny, stát, velké podniky a osoby, které mají značný objem znalostí, zkušeností, obchodují relativně často a ve velkých objemech, a tudíž mohou být méně chráněni než zákazníci neprofesionální. Za neprofesionálního zákazníka je považován investor s minimálními znalostmi a zkušenostmi, který obchoduje sporadicky, nepravidelně a v malých objemech. Tento typ neprofesionálního zákazníka by měl být soustavně chráněn, aby byla minimalizována výhoda profesionála proti neprofesionálnímu zákazníkovi. Neprofesionální zákazníci obchodníka s cennými papíry musí vždy porozumět investičním nástrojům a službám tak, aby byli schopni přijímat kvalifikovaná rozhodnutí odpovídající jejich investorských profilům a požadavkům.

Došlo rovněž k rozšíření informačních povinností obchodníků s cennými papíry vůči zákazníkům. Obchodníci s cennými papíry jsou povinni hodnotit a posuzovat vhodnost služeb poskytovaných zákazníkům z pohledu odborných znalostí a zkušeností zákazníků. Změny zaznamenala i pravidla pro provádění a zpracování pokynů zákazníků.

Novinkou je v zákoně o podnikání na kapitálovém trhu ustanovení podmínek pro poskytování investiční služby obchodování na vlastní účet specifickou formou. Jde o tzv. systematickou internalizaci, kdy obchodník vystupuje jako market maker v rámci určitého quasi trhu, který organizuje výhradně pro své zákazníky. Další novinkou v uvedeném zákoně je zřízení institutu vázaného zástupce, jehož prostřednictvím může obchodník s cennými papíry poskytovat některé investiční služby, přičemž odpovědnost za kvalitu a čestnost těchto služeb zůstává na obchodníkovi s cennými papíry.

V důsledku zakomponování MiFID do zákona o podnikání na kapitálovém trhu došlo také k předefinování investičních nástrojů a investičních služeb poskytovaných obchodníky s cennými papíry. Jak kategorie investičních nástrojů, tak kategorie investičních cenných papírů v rámci investičních nástrojů byly podstatným způsobem rozšířeny, a to zejména v důsledku podrobnějšího vymezení a rozšíření kategorie derivátů. K rozšíření, předefinování a upřesnění došlo i u kategorie hlavních a doplňkových investičních služeb¹².

¹² www.commerzbank.cz/cz/mifid.htm

2.2. Změna ve struktuře kapitálového trhu vyvolaná MiFIDem

Na českém kapitálovém trhu působili v roce 2008 dva organizátoři trhu cenných papírů, a to Burza cenných papírů Praha (BCPP) a RM-systém (RM-S). Zatímco BCPP byla a je stále burzovním trhem organizovaným striktně na členském principu, RM-S plnil v minulosti funkci mimoburzovního trhu, jehož specifickým rysem bylo, že byl organizován na principu zákaznickém, což umožňovalo přímý přístup jakékoliv právnické či fyzické osoby přímo na RM-S poté, kdy byla zaregistrována jako zákazník a zaplatila stanovené poplatky.

Z implementace směrnice MiFID do zákona o podnikání na kapitálovém trhu vyplynul požadavek, aby mezi organizátorem trhu a drobným neprofesionálním investorem vždy figuroval profesionální zprostředkovatel v podobě licencovaného obchodníka s cennými papíry, což přispěje k ochraně investorů, neboť zprostředkovatelé mají povinnost seznamovat investory s možnostmi investování a s nimi spojenými riziky. Přímý přístup všech investorů na RM-S pouze na základě registrace, jenž byl na RM-S využíván, tomuto požadavku nevyhovoval, a proto došlo ke změně RM-S na plně automatizovanou elektronickou burzu, na kterou mají přímý přístup pouze licencovaní obchodníci s cennými papíry a tzv. profesionální investoři, kteří musí splnit alespoň dvě ze tří stanovených podmínek.

Zároveň se změnou druhu trhu a přístupu na RM-S došlo také ke změně ve způsobu stanovení kurzů akcií a ke snížení poplatků a provizí.

Změny vyvolalo inkorporování MiFIDu do českého práva také na BCPP. Byl zřízen nový tržní segment nazvaný mnohostranný obchodní systém, byla upravena pravidla pro kótaci investičních instrumentů, došlo ke změně způsobu hlášení obchodů pro ČNB, k úpravě softwarového vybavení a ke změnám ve vypořádání obchodů.

3 Závěr

Implementace směrnice MiFID do české legislativy kapitálového trhu vyvolala jakousi malou revoluci. Způsobila totiž jednak změny v podmínkách vzniku, fungování a v aktivitách obchodníků s cennými papíry, stejně tak jako i změnu přístupu obchodníků s cennými papíry k zákazníkům. Zároveň došlo k podstatnému předefinování klíčových pojmů pro oblast kapitálového trhu, jakými jsou investiční instrument a investiční služba. Struktura kapitálového trhu zaznamenala signifikantní proměnu. Z mimoburzovního organizovaného trhu v podobě RM-systému vznikla další česká burza RM-systém, která tak začala působit jako konkurenční trh vůči BCPP.

Literatura

- [1] JÍLEK, Josef. *Akciové trhy a investování*. Praha: GRADA Publishing, 2009. 656 s. ISBN 9788024729633.
- [2] MUSÍLEK, Petr. *Trhy cenných papírů*. Praha: Ekopress, 2002, 459 s., ISBN 8086119556.
- [3] VESELÁ, Jitka. *Investování na kapitálových trzích*. Praha: ASPI, 2007. 704 s. ISBN 9788073572976.
- [4] The Markets in Financial Instruments Directive 2004/39/ES, MiFID
- [5] zákon č. 591/1992Sb., o cenných papírech ve smyslu změn provedených zákonem č.230/2008 Sb.
- [6] zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu ve smyslu změn provedených zákonem č. 29/2008 Sb., č. 104/2008 Sb., č.216/2008 Sb., č. 126/2008 Sb., č. 230/2008 Sb. a č. 7/2009 Sb.
- [7] www.commerzbank.cz/cz/mifid/mifid.htm
- [8] www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/
- [9] www.finance.cz/kapitalovy-trh/zakony/o-podnikani-na-kapitalovem-trhu
- [10] www.finance.cz/kapitalovy-trh/zakony/o-cennych-papirech/
- [11] www.rmsystem.cz/spolecnost/zakladni-informace

doc. Ing. Jitka Veselá, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze
Katedra bankovníctví a pojišťovnictví
nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3-Žižkov
veselaj@vse.cz

Ekonomická recese její predikce z úrovně podniku

The economic recession and its prediction from the point of view of business

Marek Vochozka

Abstrakt

Ekonomická recese už ovlivňuje náš život již téměř dva roky. Vznikla v USA a zanedlouho se rozšířila po celém světě. Na začátku tohoto příspěvku tak byla otázka, zda je možné predikovat recesi či krizi na základě údajů o hospodaření podniku či skupiny podniků. Odpověď lze hledat jednak v konstrukci samotných ukazatelů, podle nichž hodnotíme finanční situaci podniku a jednak ve vztahu celku (globální ekonomiky) a jeho dílčích součástí (podniku či skupiny podniků). I když recese vzniká na základě údajů přicházejících především z trhu, jedná se (určitě v tomto případě) o stav mysli účastníků trhu (zákazníků, spotřebitelů). Krize tedy má své kořeny mimo trhu a tudíž není možné ji z úrovně podniku predikovat.

Abstract

The economic recession has affected our lives for almost two years. It originated in the U.S. and soon spread around the world. At the beginning of this contribution I set a question whether it is possible to predict a recession or crisis on the basis of the financial status of company or group of companies. The answer can be sought both in the construction of the indicators themselves, according to which, we assess the financial situation of the company and secondly in relation whole (global economy) and its component parts (company or group of companies). Although there is a recession on the basis of data coming mainly from the market, it is (certainly in this case) the state of mind of market participants (customers, consumers). So the crisis has its roots outside the market and it is therefore not possible to predict it from the point of view of the company.

Klíčová slova

Recese, hodnocení podniku, predikce, globální ekonomika.

Key words

Recession, business evaluation, prediction, global economy.

1 Úvod

Již několik měsíců hovoříme o trvání globální ekonomické krize, nebo spíše recese. Mnozí ekonomičtí experti tvrdí, že ekonomický vývoj už svého dna dosáhl a nyní již můžeme očekávat pouze růst. Musíme souhlasit, že již několikrát proběhly médii zprávy o růstu vedoucích světových ekonomik. Avšak konkrétně v České republice ke zlepšení vývoje nedochází. A pokud pozorujeme diskuse o tvorbě státního rozpočtu, jeho schodku či o dluhu veřejných financí, nabýváme dojmu, že právě česká ekonomika se ještě svého dna nedotkla.

První symptomy krize bylo možné vyvozovat z makroekonomických ukazatelů ekonomiky USA. Začaly krachovat první americké banky, posléze banky evropské atd. Krize však drtivě dopadá i na podnikovou sféru v každé ekonomice dnešního globalizovaného světa. Je tedy vhodné se zamyslet nad tím, zda právě podniková sféra mohla na základě signálů trhu, případně na základě vlastních údajů o hospodaření, krizi předvídat a připravit se na ní.

2 Komplexní metody hodnocení podniku

Podniky mají k dispozici celkem propracovanou metodiku, jak hodnotit svou hospodářskou situaci. Pokud tedy vybereme nejpoužívanější, budeme uvažovat především o finanční analýze a posléze o komplexních metodách hodnocení podniku.

Finanční analýzu dělíme na horizontální finanční analýzu, vertikální finanční analýzu a analýzu poměrových ukazatelů [1]. V rámci horizontální analýzy zkoumáme vývoj jednotlivých položek výkazů účetní závěrky v čase (o plnohodnotné finanční analýze hovoříme tehdy, když máme k dispozici data nejméně za tři po sobě jdoucí období). Vertikální finanční analýza zaměřuje svou pozornost na podíl jednotlivých položek výkazů účetní závěrky na stanovené základně (bilanční sumě, součtu výnosů atd.) [4]. Poměrové ukazatele zkoumají úspěšnost podniku v určitém aspektu jeho financování. Ukazatele zkoumají rentabilitu podniku (ziskovost), aktivitu (využití majetkových složek podniku), zadluženost, likviditu (schopnost dostát závazkům), aspektu kapitálového trhu.

Finanční analýza postihuje všechny součásti finančního řízení podniku. Je však problémem interpretovat některé její výsledky. Finanční analýza v současném pojetí vychází ideově z konceptu Schmallenbachovy společnosti [5]. Interpretaci dílčích výsledků zvládne i méně zkušený finančník.

Nicméně výsledky je nutné vykládat v interakci několika dílčích výsledků či v jakési souhrnné formě. To už ale vyžaduje expertní pohled a určitou míru zkušenosti. Někteří ekonomové přirovnávají finanční analýzu ke skládání rozbitého zrcadla do původní podoby. Je k dispozici mnoho střepů. Ale když je do mozaiky vložíme nesprávně, celý obraz bude pokřivený a nebude vystihovat realitu.

Oproti finanční analýze stojí pomyslně metody komplexního hodnocení podniku. Obecně se jedná o bonitní, bankrotní či bonitně-bankrotní modely. Řadíme sem Altmanovu analýzu, indexy IN, Taflerův test, Grünwaldův index či Rychlý Kralickův test [6]. Výsledkem aplikace metod je jedna hodnota, kterou po porovnání s hodnotami v předem daném intervalu interpretujeme jako pozitivní či negativní vývoj společnosti. Jedná se o predikci vývoje společnosti na základě dat minulých období. Nevýhodou modelů je určitá míra jejich nepřesnosti. Výše jmenované modely vznikly na základě aplikace diskriminační analýzy. Jejich autoři posbírali informaci o určitém vzorku podniků a zkoumali, které ukazatele mají na vývoj a úspěšnost podniku vliv. Zajímavé je, že nepoužili absolutní ukazatele, ale všichni posuzovali vliv poměrových ukazatelů (rentability aktiv, likvidity a dalších). Metody tak jsou ovlivněny samotným vzorkem zkoumaných podniků (volbou konkrétních podniků a časem, ve kterém byly podniky hodnoceny). Například první Altmanův index byl vytvořen v 60. letech 20. století na základě údajů o podnicích z 25 zemí. Je však otázkou (a to už se v literatuře neuvádí, neboť to patrně nebyl ani autorův záměr), zda vybrané společnosti respektovaly či kopírovaly podnikatelské prostředí daných zemí. Ale i kdyby je respektovaly, určitě bylo tehdejší podnikatelské prostředí charakterizováno odlišnými podmínkami.

Ve vztahu ke komplexním metodám hodnocení podniku však musíme konstatovat, že jejich zásadní výhodou je již zmíněná snadná interpretace výsledků. Modely jsou tedy vhodné i pro finanční manažery, kteří nejsou příliš zkušení. Jedná se tedy o nepřesné metody s naprosto přesnou interpretací výsledků.

Ještě bychom měli zmínit jednu metodu komplexního hodnocení podniku. Jde o koncept Harryho Pollaka. Jeho metoda je pojata jako benchmarkingový model [5]. Sám autor uvádí, že se jedná o jeho osobní zkušenost z vedení čtyř podniků, které svého času stály před krachem a které autor z krize vyvedl. Vzorem podniků je tedy velmi malý a relevantnost získaných výsledků není zcela ideální. Na druhou stranu musíme vnímat patrný rozdíl. Harry Pollak chce odvozovat budoucnost podniku na základě jeho současných a především pak budoucích charakteristik. Jednotlivá kritéria hodnocení jsou vážena a poté obodována. Na základě součtu bodů je pak určován potenciál podniku a tudíž i predikována jeho budoucnost.

I samotná kritéria jsou bohužel ve většině případů určena velmi subjektivně hodnotitelem.

3 Predikce vývoje podniku a ekonomiky

Logicky zní, že když sečteme dílčí hodnocení jednotlivých podniků, měli bychom být schopni určit v agregátním tvaru, jak si vede celá ekonomika země. Zdá se však, že to nebude zcela platit. Pokud vezmeme v úvahu vznik a vývoj hospodářské krize, musíme říci, že její „historie“ se právě této myšlence poněkud vymyká. Krize vznikla díky problémům na hypotéčním trhu v USA. Banky ne zcela dobře zkomumaly bonitu svých klientů. Ti přestali v určitém období své závazky vůči hypotéčním bankám splácet. Banky se tak dostaly do druhotné platební neschopnosti a nebyly schopny poskytovat úvěry svým novým klientům. Samy si tak musely peníze půjčovat (za vyšší úrok). A jak klienti stále nespláceli své závazky, banky ztrácely pevnou půdu pod nohama a začaly krachovat [3]. V této souvislosti bychom řekli, že kdybychom analyzovaly jednotlivé hypotéční banky ve spojených státech, pravděpodobně bychom predikovali budoucí krizi hypotéčního sektoru. Nicméně právě hypotéční sektor ovlivnil další sektory hospodářství spojených států. Díky tomu jsme mohli pozorovat jakýsi multiplikační efekt, nebo možná spíše dominový efekt, který postupně zasáhl všechny sektory hospodářství a geograficky i celý svět.

Bylo tedy možné predikovat vznik krize na základě aplikace komplexních metod hodnocení podniku na úrovni vybraných českých podniků? Odpověď vypadá na první pohled celkem jednoznačně, tzn., predikovat krizi v České republice nebylo možné. Existují obecně dva přístupy, které lze na tuto situaci použít.

Ten první říká, že pokud známe prvky systému, jejich vlastnosti a vzájemné vazby, umíme zjistit, co vše se stalo a především umíme predikovat se stoprocentní jistotou určit i jeho budoucí vývoj. Za systém v tomto kontextu považují globální ekonomiku. Tento pohled vyžaduje znalost všech prvků podniku a znalost dílčích následků na vývoj systému. Logicky tak proto, abychom byli schopni predikovat krizi, musíme sledovat rovněž finanční a hospodářskou kondici českých podniků. Příští krize může přijít i z tohoto směru. V tomto případě mohou velmi užitečné komplexní metody hodnocení podniku. Zvlášť, když podle některých autorů, např. Maňasové [2], Altmanova analýza dokáže úpadek predikovat s více než osmdesátiprocentní přesností. V žebříčku přesnosti dále v České republice stojí indexy IN manželů Neumaierových.

Druhý přístup může reprezentovat Teorie chaosu. Ta je reprezentována tvrzením, že hurikán ve střední Americe může být způsoben i pouhým mávnutím motýlích křídel v Evropě. Dle tohoto přístupu může být krize způsobena čímkoliv.

Nemusí se nutně jednat o podniky či sektor národního hospodářství. Naopak krizi mohou způsobit i mimotřížní aspekty. Nemá tedy smysl za účelem predikce sledovat hospodářskou situaci jednotlivých podniků. Z nich nástup hospodářské, respektive celosvětové hospodářské, krize neodvodíme. Ekonomové se tak musí spolehnout na makroekonomické ukazatele. Jejich nevýhodou však je, že signalizují problém ve chvíli, kdy už existuje.

4 Závěr

V závěru nezbývá než shrnout, že krize je především odrazem stavu mysli účastníků trhu, tedy postoje kupujících. Logicky tak krize vzniká mimo trh (i když vychází z informací o trhu) a do podniků ji přenášejí zákazníci jednotlivých podniků. Především je to prostřednictvím poklesu poptávky po zboží.

Ač tedy podniky hospodářskou krizi výrazně pocítují. Klesá poptávky po jejich výrobcích či prodávaném zboží. Klesá jejich rentabilita, snižuje se využití jejich majetkových struktur a zadlužují se. Na základě nižší poptávky po zboží musí snižovat cenu. V nejhorším případě klesne cena produktů pod úroveň variabilních nákladů a podnik přestává vyrábět a je uzavře.

Opačná kauzalita, identifikace krize na základě hodnocení podniku, však jednoznačně neplatí. A nakonec i autoři byli limitováni při tvorbě svých metod komplexního hodnocení podniku okolním prostředím. Proto budou pravděpodobně výsledky jejich aplikace v době mimo krizi přesnější.

Krizi, stejně jako její vznik, může ukončit až změna veřejného mínění. Lidé musí být přesvědčeni, že krize pominula. Přestanou spořít, vzroste jejich poptávka. Podniky zvýší výrobu a ceny. Začnou realizovat zisk (který bude podložen penězi). A vše bude trvat až do další hospodářské krize.

Literatura

- [1] KISLINGEROVÁ, E., et al. *Manažerské finance*. [s.l.] : [s.n.], 2004. 714 s. ISBN 80-7179-802-9.
- [2] MAŇASOVÁ, Z. . *Úpadky podniků v České republice a možnosti jejich včasné predikce*. VŠE, 2008. 174 s. Dizertační práce. Vysoká škola ekonomická v Praze.
- [3] OPEKAROVÁ, L.; MULAČOVÁ, V. *Velká deprese pohledem současnosti – poučení z historie*. *Auspicia*. 2009, 3, 3, s. 92–99. ISSN 1214-4967.
- [4] SYNEK, M., et al. *Manažerská ekonomie*. 3. vyd. [s.l.] : [s.n.], 2003. 440 s. ISBN 80-2470-515-X.

- [5] SYNEK, M., KUBÁLKOVÁ, M. *Manažerské výpočty*. [s.l.] : [s.n.], 2001. 150 s. ISBN 80-245-0240-2.
- [6] VOCHOZKA, M., *Hodnocení finanční situace společnosti EVRAZ Vítkovice steel, a.s. prostřednictvím ukazatele EVA. Auspicia*, České Budějovice : VŠERS, 2009, 33–99. ISSN 1214-4967.

Ing. Marek Vochozka, MBA, Ph.D.

Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích

Katedra ekonomiky a financí

Okružní 10

370 01 České Budějovice

vochozka@mail.vstecb.cz

Vnímání lichvy v české společnosti

Perception of usury in Czech society

Přemysl Voráč

Abstrakt

Lichva sama o sobě je věčná. Dějiny peněz jsou dějinami jejich půjčování, úvěrování a lichvy a naopak. Samotná výše úroku z úvěru ještě nedefinuje lichvu. To je pouze ekonomický rozměr lichvářství. Společensko etický rozměr je dán zneužitím slabosti nebo nedostatečné informovanosti nebo rozumové nedostatečnosti té strany, která do v podstatě úvěrového vztahu vstupuje.

Abstract

Usury itself is an eternal phenomenon. Money history is the history of money lending, crediting, usury and vice versa. The interest rate in itself does not define usury. It is just its economic dimension. Its social and ethical dimension is determined by the misuse of weakness, lack of awareness or intellectual inadequacy of the party that enters into the credit relationship.

Klíčová slova

Lichva, dobropis, etické a společenské rozměry, rozsah lichvy.

Key words

Usury, crediting, ethical and social aspects, usury dimension.

Bezprostředním impulzem studie na ekonomické a společenské aspekty lichvy byly kromě osobních zkušeností a diskuzí o příčinách a důsledcích ekonomického vývoje posledního roku dva konkrétní poznatky. Na Žofínském fóru českých ekonomů se ekonomický prognostik a bývalý ministerský předseda Miloš Zeman zmínil o lichvě jako o časované bombě české společnosti. Současně v médiích proskočily zprávy, že skupina poslanců napříč stranami připravuje věcný návrh zákona o lichvě. V médiích už byly zmíněny kvantifikace lichvy. Dvacet a třicet procent. V první republice byla lichva přes deset procent úroků ročně.

V řadě států Evropy je za lichvu považováno překročení určitých zadaných procent.

Kvantitativní rozměr lichvy je definován různě, ale bez nějakého ekonomického zdůvodnění.

Lichva sama o sobě je věčná. Dějiny peněz jsou dějinami jejich půjčování, úvěrování a lichvy a naopak. Samotná výše úroku z úvěru ještě nedefinuje lichvu. To je pouze ekonomický rozměr lichvářství. Společensko etický rozměr je dán zneužitím slabosti nebo nedostatečné informovanosti nebo rozumové nedostatečnosti té strany, která do v podstatě úvěrového vztahu vstupuje.

Náš trestní zákon v § 253 definuje z obecného hlediska lichvu jako trestný čin poměrně přesně. „Kdo zneužívá něčí tísně, nezkušenosti nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody.“

Tento paragraf trestního zákona v moderní české společnosti není téměř uplatňován. Za trestný čin lichvy byly podle zprávy Ministerstva vnitra z roku 2002 za minulá léta odsouzeni pouze čtyři pachatelé. V červnu 2001 byl policií v Ústí nad Labem prokázán případ lichvářství a půjčky s úrokem 2 900 %. Jeden z prvních úřadů, který byl konstituován při založení Československé republiky po rozpadu Rakouska-Uherska by Úřad pro potírání lichvy.

Majetkové a finanční revoluční změny po roce 1989 a přechod ekonomiky z direktivně plánované na prudce tržní způsobil explosi bankovníctví, půjčování peněz na úrok a samozřejmě rozmach různých nebankovních institucí, které při bližším zkoumání vykazují znaky lichvy.

V roce 1989 byl finanční sektor ekonomiky obsluhován asi desítkou finančních institucí. Do roku 2000 kdy máme dostupné statistické údaje se počet finančních a peněžních institucí zvýšil na registrovaných 2 211 subjektů kromě dalších tisíců osob činných v peněžním sektoru. Zákony nedostatečně regulovaná exploze různých typů a forem peněžních institucí přes krachy a pády devadesátých let prakticky pokračuje v sofistikovanějších podobách.

V současné době působí v ekonomice mnoho peněžních institucí a jednotlivců, které provozují půjčování peněz na úrok s různým stupněm legality. Vznikla oficiální bílá zóna doprovázená subjekty na pomezí zákona až po evidentně nezákonné podnikání černých lichvářů.

Přímým důsledkem je situace, kdy v době krize a zvyšující se nezaměstnanosti je asi deset procent obyvatelstva zatíženo nesmyslnými spotřebitelskými úvěry. Jde o přímý důsledek v podstatě nezákonných marketingových kampaní. Firmy jako např. HOME CREDIT výši úroku z úvěru kamuflují marketingovými triky a vedlejšími poplatky, takže skutečná RPSN, roční průměrná sazba nákladů na úvěr

je zakryta. Spotřebitelské úvěry, jakási oficiální lichva, samy o sobě poskytované na lichvářské sazby doženou brzy postižené do okruhu neoficiálních, černých lichvářů ve smyslu praxe vytloukání klínu klínem. To pak ohrozí fungování společnosti nárůstem kriminality a vzrůstem vlivu extremistických politických stran.

Tak zvané nebankovní instituce, které působí na našem finančním trhu se vymykají jakémukoliv bankovnímu dohledu a nepodléhají žádné regulaci. V podstatě je může kontrolovat jen Česká obchodní inspekce podle zákonů o ochraně spotřebitele.

Ekonomický rozměr lichvy se projevuje v téměř nevysvětlitelné variaci úrokových sazeb bez ohledu na riziko návratnosti. V dobách, kdy se diskontní sazby národní banky pohybují v procentech, bankovní sazby do deseti procent se spotřebitelské úvěry poskytují řádově za desítky procent a lichvářské úroky stoupají na stovky procent. Je doložen soudní výrok, který 300% zhodnocení půjčky p.a. kvalifikoval jako přiměřené ošetření rizika. Výjimkami není ani 1000% roční zhodnocení.

V době měnové krize v roce 1997, přesně 22. 5. 1997 byla zaregistrována jednodenní mezibankovní sazba v českých korunách, která přepočtena per annum znamenala roční zhodnocení 197,5 %. To je extrémní, nejvyšší sazba oficiálně doložitelná v bankovním sektoru. Variace úrokových sazeb je zdůvodňována mírou rizika. Čím větší riziko, tím větší úrok. Lichváři však nechtějí prohrávat, zajišťují svou jistinu i enormní zisky všemi možnými legálními i nelegálními prostředky. Svůj trvale udržitelný dluh pokrývají nemovitostmi, dědictvím, splácí ho ještě děti a vnuci, vytvoří penězovody na státní sociální síť. Jejich zisky splácíme z našich daní exekucí penzí, invalidních důchodů a dávek ve hmotné nouzi. Když nepostačí tyto bohužel legální cesty, přistoupí k násilí, vydírání, omezování osobní svobody a ke zločinu.

Společensko etický rozměr lichvy je dán nedokonalým právním prostředím, nevymahatelností a neuplatňováním práva a z mravního pohledu ohromnou hamižností a představou rychlého zbohatnutí pod výrazným vlivem neoliberálních teorií o neviditelné ruce trhu a téměř bezbřehé svobody bez jakékoliv odpovědnosti.

Liberální pohled na lichvu, půjčování peněz na úrok, se opírá o neetickou a nemorální teorii. Úrok je v této teorii pouze sjednanou cenou půjčky a v tržních spontánních vztazích vstupují jednotlivé strany do směnných vztahů dobrovolně. Cena v této teorii je veličina, která ex post uvádí nabídku a poptávku v dlouhém období do souladu. Cenové signály vysílané volným trhem jako vestavěný regulátor nastolí rovnováhu. Cena tudíž není etická ani neetická, morální nebo nemorální. Cena je svobodně sjednaná veličina.

Půjčování peněz za sjednanou cenu – úrok tedy může být libovolný. Je to pouze tržní vztah kde se prodává a kupuje zvláštní užitná hodnota – peníze. Výše úroku může být 10 nebo 1 000 procent stejně jako cena housky na trhu může být 10 nebo 1 000 Kč. Toto často používané srovnání liberálních ekonomů má z ekonomického hlediska závažný nedostatek. Houska se kupuje do vlastnictví a je zpravidla spotřebována. Peníze při lichvě do vlastnictví nepřecházejí, půjčují se na určitý, předem vymezený čas a musí být vráceny. A pak pochopitelně znovu použity ke stejnému účelu. Cena za přechod vlastnictví užitné hodnoty a cena za zapůjčení zvláštní užitné hodnoty jsou zřejmě dvě odlišné ekonomické kategorie. Úrok jako zvláštní forma ceny je spíše bližší nájmu než ceně housky. Zákon i soudní praxe společnosti však znají pojem cena přiměřená, cena v místě obvyklá. Také jsou známy pojmy s určitým ekonomickým významem jako přirozená míra (nezaměstnanosti), cena dumpingová, cena koluzní. Lichvářský úrok je obecně vnímán jako přemrštěný, nemravný, neoprávněný a hamižný. Každopádně je v delším období možno pozorovat, že tržní automatický regulátor naprosto selhává. Žádná rovnováha na trhu peněz není nastolena a nikdy nebude.

Lichvář pak není nic nemravného, svobodně si sjedná vysokou cenu – úrok za svou půjčku a nese rizika defaultu, nesplacení půjčky. Stát tedy nesmí aplikovat zákon o lichvě a poskytovat půjčky třeba na 1000 procent nesmí být trestné. Trestné a tudíž soudně vymahatelné má být pouze splacení půjčky věřitelem. U soudu je tady bez dalšího oprávněné i vymáhání nesmyslného zhodnocení půjčky 1 000 Kč na jeden rok nabobtnalých úroků na 100 000 Kč.

Vinen je dlužník, který na obchod přistoupil, lichvář jedná mravně. Tuto teorii nepodporuje realita. Pokud neviditelná ruka trhu (konkurence) sama jako automatický regulátor uvádí ceny do rovnováhy, proč se neustále ceny – úroky pohybují v řádově různých variacích.

Vysvětlení, že tak nastane v „dlouhém období“ nepostačí. Vysvětlením je spíše teorie asymetrických informací v tržních vztazích. Silná informační převaha prodávajícího nad kupujícím v tržním vztahu a nefunkční konkurence.

Tento přístup tržních liberálů jenom dokumentuje ohromný posun ve vnímání lichvy ve společnosti od dob křesťanství. Peníze, poukázky a papírky bez jakékoliv užitné hodnoty (houska uspokojí základní potřebu člověka, papírová bankovka bez možnosti ji za něco užitečného směnit není k ničemu) se staly samy užitnou hodnotou.

Znakem lichvy je však také nerovnost obchodního vztahu. Obvyklá lichvářská situace se vyznačuje informační a znalostní převahou půjčujícího nad dlužníkem. Dlužník bývá v tísní a nedostatečně rozumově vybaven. Obvyklým znakem také je, že obě strany jsou si vědomy toho, že splnění podmínek obchodu není vůbec

reálné. Při vymáhání splnění podmínek se pak žádná strana neobrací na řádný soud, ale lichva se spojí s trestnými činy vydírání, omezování osobní svobody a násilí.

Z teoretického hlediska je toto vnímání (paradigma) světa posunem hodnotových měřítek.

Tržní hodnotou je všechno, co se dá zpeněžit. Školství, zdraví, peníze, morální hodnoty, láska, sexuální služby, všechno se dá koupit a prodat za sjednanou cenu. Cena nemůže být státem regulovaná, protože trh ji prostřednictvím nabídky a poptávky učiní spravedlivou – rovnovážnou. Spravedlivých cen se však dosahuje až za nějaký čas a proto tržní liberálové pro jistotu dodávají – v dlouhém období. Dlouhé období však může přesáhnout generace a je tak vlastně nekonečné.

Faktor času v takto chápané ekonomice je vyjádřitelný pouze úročením a diskontováním. Do budoucna se vše úročí a zpětně ke dnešku se ekonomické veličiny diskontují. Jiný matematický nástroj pro vyjádření faktoru času v ekonomice ani neznáme. Svět je hodnocen pomocí čísel, indexů růstu a poklesu. Procenta, body, koeficienty, indexy. Nekonečná hra čísel spočívající na lichvářském úroku.

doc. Ing. Přemysl Voráč, CSc.

Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s. r. o.

Lindnerova 575/1

180 00 Praha 8

premysl.vorac@svses.cz

Przemoc w rodzinie a sposoby ograniczania tego zjawiska przez kuratora sądowego oraz policję w ramach procedury „niebieskiej karty”

Paweł Witek

1 Pojęcie „przemocy”

Przemoc rodzinna dotyka coraz to większą liczbę polskich rodzin. Można to zaobserwować już na poziomie środowiska lokalnego, gdzie widoczne są interwencje policji wobec zjawiska przemocy rodzinnej, czy działania kuratorów sądowych, którzy niosą pomoc osobom pokrzywdzonym oraz rozwiązują sytuacje konflikto-genne w rodzinach nadzorowanych.

Dom rodzinny powinien być postrzegany jednak jako miejsce miłości, bezpieczeństwa i opieki w stosunku do współmałżonka i dzieci. Jednak nie zawsze tak jest, gdyż staje się on często miejscem terroru, cierpienia, lęku, poniżania i rozpacz¹. Wszystko to prowadzi do zniewolenia ofiary i daje sygnał sprawcy przemocy, że jest bezkarny, zaś świadkowie często nie reagują w strachu przed agresorem, co utrudnia niesienie pomocy poszkodowanemu².

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem często ukrytym, wstydlivym i zazwyczaj zatajanym, gdyż ofiarę ze sprawcą czynu łączą silne i bliskie związki rodzinne. Problem ten występuje we wszystkich warstwach społecznych³, z różnym nasileniem we wszystkich krajach⁴.

Pod względem prawnym przemoc rodzinna to przestępstwo, którego odmiany określają szczegółowo Kodeks Karny Wykonawczy⁵,

¹ J. Malibruda. *Oblicza przemocy*, „Remedium”, grudzień 1993, s. 4–8.

² D. H. Sasal. NIEBIESKIE KARTY. Przewodnik do procedury interwencji Policji wobec przemocy w rodzinie. Przewodnik zaakceptowany przez Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji, wyd. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2005, s.20–21.

³ G. Dąbrowska-Dobrodzicka. *Kanadyjskie badania na temat przemocy*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 1998, nr 2 s. 30.

⁴ B. Urban. *Marginalizacja życia i przestępczość w świetle materiałów Narodów Zjednoczonych*, „Opieka- Wychowanie- Terapia” 1993, nr 2 (14) s. 33–36; D. Lalak, T. Pilch. *Elementarne pojęcia pedagogiki pracy socjalnej*, Warszawa 1990, s. 221–222. ISBN 83-88149-12-1.

⁵ *Kodeks Karny Wykonawczy* (Dz. U z dnia 06. 08. 1997 r.)

Kodeks Postępowania Karnego⁶ Najczęściej stosowanym artykuł 207 kodeksu karnego, który dotyczy znęcania się fizycznego lub moralnego nad członkiem rodziny przewiduje karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 5 lat.

Pod względem moralnym, dokonywanie przemocy to krzywdzenie słabszego, bliskiego, które należy traktować jako zło moralne. Agresor powinien podlegać sankcjom własnego sumienia i powinien być potępiony przez innych ludzi. Moralna ocena przemocy winna powstrzymywać agresorów od aktów przemocy i działać motywacyjnie na świadków w celu udzielania pomocy i wsparcia⁷. Sprawca wykorzystując swoją przewagę narusza podstawowe prawa człowieka np. prawo do netykalności fizycznej, godności i szacunku⁸. Jak wskazuje Hanna Dorota Sasal, źródłem dysproporcji sił są

- wiek, np. relacja dziecko-dorosły⁹, staruszek-ktos w sile wieku,
- płeć-zwykle kobieta jest słabsza od mężczyzny¹⁰, chociaż zdarzają się wyjątki,
- stan zdrowia- na ogół chory czy niepełnosprawny jest słabszy od zdrowego,
- różne zależności- np. dziecko-rodzic¹¹, ale też zależność ekonomiczna: ktoś dysponuje pieniędzmi i jest panem¹².

Należy podkreślić, iż przemoc w rodzinie może przybierać różne rodzaje i formy: od przemocy fizycznej¹³, tj. psychicznej, ekonomicznej, seksualnej lub zaniedbywania członka rodziny aż do pozbawienia życia-zabójstwo w rodzinie. Rodzaje i formy przemocy domowej ustalone są w następującym katalogu zachowań sprawcy¹⁴:

- *przemoc fizyczna*- np. popychanie, odpychanie, policzkowanie, uderzanie pięścią¹⁵, rzucanie przedmiotami, kopanie, duszenie, ciągnięcie za włosy,

⁶ Kodeks Postępowania Karnego (Dz. U. z dnia 04. 08. 1997 r.)

⁷ Licz na sąsiada, CBOS, „Gazeta Wyborcza” z dnia 2.12.2000 s. 7.

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

⁹ M. Balcerek. *Konwencja Praw Dziecka*, Warszawa 1990.

¹⁰ K. Malińska. *Kobiety – ofiary przemocy domowej*, „Problemy Rodziny” 1998 nr 4, s. 41–44.

¹¹ R. Krajewski. *Prawa dziecka w konstytucji RP*, „Wychowanie na co Dzień”, 1999, nr 12 s. 21–22.

¹² D. H. Sasal. *Przewodnik...* dz cyt, s. 28.

¹³ A. Gretkowski, M. Głuszkowska. „Pięte – nie zabijaj”: zjawisko maltretowania dzieci, Płock 1998, „Studia Płockie” t. 26 s. 155–161.

¹⁴ D. Lalek, T. Pilch. *Elementarne pojęcia...* dz. cyt., s. 221.

¹⁵ J. Kordacki. *Czynniki ryzyka w zespole dziecka maltretowanego*, „Przegląd Lekarski”, 1990 nr 47 (10) s. 691–694.

drapanie, plucie, krępowanie lub więzienie oraz świadome stwarzanie sytuacji, będących zagrożeniem życia¹⁶;

- *przemoc psychiczna* – np. groźby, fizyczna i społeczna izolacja (ograniczenie kontaktów z innymi osobami, kontrolowanie i domaganie się posłuszeństwa), zastraszanie, ciągle krytykowanie, ignorowanie, pożywienia oraz zaspakajania innych podstawowych potrzeb,
- *przemoc seksualna* – np. zmuszanie pod presją fizyczną lub psychiczną do aktów seksualnych wbrew woli lub wówczas, gdy członek rodziny nie jest w stanie świadomie i odpowiedzialnie wyrazić zgody, wymuszanie nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych¹⁷,
- *przemoc ekonomiczna* – odebranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwienie podjęcia pracy zarobkowej, nie zaspakajanie podstawowych, materialnych potrzeb rodziny,
- *zaniedbywanie* – pomijanie, niezaspokajanie podstawowych potrzeb egzystencjonalnych członków rodziny, którzy sami nie są w stanie zadbać o siebie oraz świadome nie udzielanie pomocy w sytuacjach trudnych [...] ¹⁸.

2 Funkcjonowanie rodziny patogenicznych

Funkcjonowaniu rodziny towarzyszą różnorodne uwarunkowania, które ułatwiają lub utrudniają zaspokojenie potrzeb rozwojowych dziecka wraz z oczekiwaniami społecznymi. Odróżnienie typowych rodzin patogenicznych, wymaga wskazania odmienności zagrożeń społecznych, jakie te rodziny stwarzają¹⁹

- rodzina patogeniczna, stanowiąca szkołę przestępczą,
- rodzina patogeniczna zamknięta (wyizolowana ze środowiska),
- rodzina patogeniczna otwarta (nieukrywającą demoralizację),
- rodzina patogeniczna uciążliwa społecznie.

Część badaczy uważa, iż odnoszenie się terminu patologia w stosunku do rodziny jest szkodliwe wobec niej samej, gdyż jest to termin piętnujący samą rodzinę.

¹⁶ D. Bernhardt-Kowalska. *Domy dzieci maltretowanych*, „Prawo i Życie” 1998, nr 15 36–37.

¹⁷ V. Nowacka. *Przemoc seksualna w małżeństwach polskich*. „Problemy Rodziny”, 1998, nr 2 s. 39–43.

¹⁸ D. Lalek, T. Pilch. *Elementarne pojęcia...* dz. cyt. s. 221–222.

¹⁹ M. Kolejowa, Rodzina patogeniczna a przestępczość, [w:] Z. Tyszką (red), *Badania nad rodziną a praktyka społeczna*, Poznań 1991, s. 145, cyt. za H. Cudak, *Źródła patologii życia rodzinnego*, [w:] E. Trafiałek (red), *Nowe zagadnienia polityki społecznej. Patologie i dysfunkcje wybranych obszarów życia społecznego*, Tarnobrzeg 2006, s. 95. ISBN 83-89639-10-6.

Wskazują oni na inną perspektywę badań jako problemów rodzinnych oraz trudności życiowych dzieci²⁰.

Wszelkie trudności, z jakimi może się spotkać rodzina mogą mieć bezpośredni wpływ na jej dysfunkcjonalność²¹. Analizując rodzinę w aspekcie funkcjonalności należy zwrócić uwagę na jej główną istotę: systematyczność oraz wspólnotowość. Jeżeli jedna z tych przesłanek nie jest spełniana w sposób trwały, wówczas możemy wskazywać na początek procesu dysfunkcji²². Początek ten powoduje powstawanie dalszych etapów dysfunkcji, najczęściej poprzez pogorszenie się czynników materialnych, kulturowych i społecznych. Kiedy taka rodzina nie może zaspokoić potrzeb swoich członków, wówczas dzieci wychowujące się w takiej rodzinie narażone są na deformacje rozwoju osobowości, co przedkłada się na wymiar edukacyjny, tj. sukces szkolny, brak niechęci szkolnej²³. Jak trafnie zauważyli w swoich badaniach J. Raczkowska, S. Kawula, kiedy rodzina nie wypełnia swoich obowiązków względem dzieci w sposób odpowiedni, nie może poradzić sobie z wychowaniem w sytuacji kryzysowej możemy wówczas wyróżnić następujące rodzaje dysfunkcji rodziny: dysfunkcja całkowita i dysfunkcja częściowa²⁴.

Zauważalnym problemem, jaki wysuwa środowisko kuratorów rodzinnych jest fakt, iż rodzice za mało czasu poświęcają swoim dzieciom. W wyniku takiej sytuacji dorośli nie znają bieżących spraw dzieci, zadawalają się kupieniem kolejnego prezentu w postaci komputera, markowego telefonu komórkowego, modnej odzieży²⁵. Poważnym zarzutem, jaki przedstawia kurator i pedagog szkolny²⁶ jest

²⁰ Z. W. Stelmaszuk. *Zmiana paradygmatów w opiece nad dzieckiem*, [w:] Z.W. Stelmaszuk (red.) *Zmiany w systemie opieki nad dziećmi i młodzieżą. Perspektywa europejska*, Śląsk 2001, s. 77–79; B. Smolińska- Theiss, *Od opieki do prewencji*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1997, nr 10, s. 6–7.

²¹ G. Miłkowska-Olejniczak, *Niedostosowanie społeczne uczniów szkół ponadpodstawowych*, „Rocznik Lubuski”, T. 29, cz. 2 (2003), s. 155–173.

²² S. Kawula. *Rodzina o skumulowanych czynnikach patogennych*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń 1997, s.127. ISBN 978-83-7441-553-8

²³ J. Brągiel. *Rodzinne i osobowościowe uwarunkowania sukcesu szkolnego dziecka z rodziny rozwiedzionej*, Opole 1994, s. 89–90; E. Kopeć, *Rozpad rodziny jako czynnik nieprzystosowania społecznego i przestępczości młodocianych*, „Opieka- Wychowanie-Terapia”, 2003, nr 3, s. 9–11.

²⁴ J. Raczkowska, *Kiedy w rodzinie dzieje się źle*, „Problemy -Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 6, s. 2; S. Kawula, *Rodzina o skumulowanych czynnikach patogennych*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń 1997, s. 132. ISBN 978-83-7441-553-8.

²⁵ L. Kirwil. *Dynamika postaw Polaków wobec przemocy i erotyzmu na ekranie telewizyjnym w latach 1988–1994*, „Nowiny Psychologiczne”, 1996 nr 1 s. 65–79.

²⁶ Szczegółowe standardy pracy pedagoga zostały przedstawione w pracy M. Sałasińskiego, B. Badziukiewicz pt. *Vademecum pedagoga szkolnego*, Warszawa 2003, s. 22–23. ISBN 83-02-08760-2.

brak miłości w stosunku do dziecka, przejawiający się w wychowaniu, zbyt dużym stawianiem wymagań oraz popełnianiu błędów rodzicielskich.

3 Działanie kuratora sądowego i policji w ramach procedury „Niebieskiej Karty”

Szczególne znaczenie odegrało wprowadzenie *Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych*²⁷, która obowiązuje od dnia 01.01.2002 r. i ustala postępowanie w czynnościach kuratorskich. Kurator wykonując swoje czynności styka się z różnorodnymi problemami natury prawnej²⁸, metodycznej²⁹, organizacyjnej, w szczególności kieruje się zasadami humanitaryzmu i egalitaryzmu. Współpracujący z kuratorem zawodowym społeczny kurator rodzinny obejmując nadzór nad nieletnim, który dopuścił się czynu karalnego, winien poznać rodzinę podopiecznego, środowisko w którym funkcjonuje i wychowuje się. Należy również nawiązać kontakt ze szkołą, poradnią specjalistyczną³⁰, jeśli podopieczny poddany jest leczeniu specjalistycznemu. Istotną rzeczą jest nawiązanie szybkiego kontaktu z podopiecznym, jego najbliższą rodziną, co stanowi podstawę właściwie pełnionej opieki kuratorskiej.

W działalności kuratora sądowego można wyróżnić trzy zasadnicze nurty: działalność profilaktyczną, działalność w postępowaniu wykonawczym, działalność w postępowaniu rozpoznawczym³¹. Pierwszy nurt działalności kuratorskiej, tj. profilaktyczny, rozpoczyna pewien okres objęcia nadzoru, nadzór zapobiegawczy. Ma on na celu działanie wychowujące, jeszcze przed wydaniem przez sąd orzeczenia w sprawie. Taki nadzór ułatwia i uskutecznia dalsze kroki resocjalizujące wobec nieletnich przed popełnieniem ewentualnych dalszych czynów karalnych³². Do ważnych zadań pracy kuratora zalicza się chęć niesienia pomocy nadzorowanemu, w tym również osobie pokrzywdzonej w ramach przemocy domowej.

²⁷ Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz. U. z dnia 12. września 2001 r. Nr 98, poz. 1071; zm. Dz.U. z 2001 r. Nr 154, poz. 1787; Dz.U. z 2002 r. Nr 153, poz. 1271; Nr. 213, poz. 1802; Dz.U z 2003 r. Nr 228, poz. 2256).

²⁸ P.Witek. Kuratela rodzinna w polskim systemie resocjalizacji, [w:] Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія соціально-педагогічна. Випуск 7, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми корекційної педагогіки та психологій” Кам'янець-Подільський 2007, s. 342–346. ISBN INSB978-966-8848-19-3.

²⁹ *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, pod red. T. Jedynak, K. Stasiak, Warszawa 2008, s. 165–194. ISBN 9788373348783.

³⁰

³¹

³² Zob. A Strzembosz, *System sądowych środków ochrony dzieci i młodzieży przed niedostosowaniem społecznym*, Lublin 1985.

Pomoc udzielana daje bowiem kuratorowi spełnienie własnej satysfakcji z działalności oraz stanowi czynnik motywujący. Pomoc najczęściej występuje w różnych postaciach i formach: ułatwienie podopiecznemu podjęcia właściwej decyzji związanej ze złożeniem dokumentów na policję i do prokuratury o znęcaniu się nad rodziną. Dodatkowo zarówno kurator, ale także policjant rejestrujący agresora w procedurze Niebieskiej Karty stara się rozładować stany napięć emocjonalnych, aby ofiara uwierzyła w własne możliwości życiowe. Do form udzielania pomocy przez kuratora wobec podopiecznego zalicza się: poradę (element diagnozy sytuacji o możliwych sposobach rozwiązania danego problemu). Drugą, często spotykaną formą pomocy jest mediacja³³, która stanowi element pośrednictwa w zawarciu ugody pomiędzy skłóconymi stronami. Sama mediacja ma wiele pozytywnych skutków dla samych nadzorowanych, m. in. ułatwia przebaczenie, pozwala powrócić do normalności.

Szczegółowe uregulowania prawne zostały zawarte w publikacji Hanny Doroty Sasal pt. NIEBIESKIE KARTY. Przewodnik do procedury interwencji Policji wobec przemocy w rodzinie. Przewodnik zaakceptowany został przez Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji i wydany przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

Procedura „Niebieskiej Karty” przeznaczona jest dla policji tj. patrolów i dzielnicowych, podnoszących skuteczność utworzenia lokalnego systemu pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie. Dokumentacja „NIEBIESKIE KARTY” służy policji w wypełnianiu następujących zadań: „[...]

1. Ułatwienie policjantom uporządkowanej rejestracji śladów i wydarzeń w miejscu zdarzenia, jak i podjętych przez nich czynności.
2. Dostarczenie ofierze (ofiaram) przemocy w rodzinie informacji prawnej oraz informacji o możliwościach dalszego szukania pomocy.
3. Motywowanie ofiary (ofiar) przemocy w rodzinie do żądania ochrony swoich praw i szukania pomocy.
4. Ułatwienie ofierze sporządzenia notatki z przebiegu zdarzenia, przydatnej w dalszym postępowaniu wobec sprawcy przemocy.
5. Umożliwienie sporządzenia przez ofiarę pisemnej prośby o pomoc, której następstwem może być wezwanie ofiary do złożenia wymaganych do wszczęcia dochodzenia zeznań w jednostce policji oraz zainteresowanie odpowiednich służb społecznych zaistniałą sytuacją przemocy w rodzinie.

³³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania medacyjnego w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 56, poz. 591, z późn. zm.)

6. Ułatwienie dzielnicowemu prowadzenia działań prewencyjnych wobec rodziny, w której zachodzi przemoc oraz usprawnienie współpracy z innymi służbami społecznymi przeciwdziałającymi przemocy w rodzinie.
7. Wykorzystanie dokumentacji przez wydział dochodzeniowy i prokuraturę w czasie prowadzenia śledztwa i przy kierowaniu sprawy na drogę sądową.
8. Wykorzystanie dokumentacji przez wydział/sekcji ds. nieletnich w sytuacji gdy w rodzinie krzywdzone są dzieci.
9. Ułatwienie rozpoznania zjawiska przemocy domowej, skali zagrożenia, a co za tym idzie podejmowania odpowiednich działań zapobiegawczych [...]”³⁴

Podsumowując powyższą tematykę przemocy rodzinnej, należy zauważyć, że problem ten wciąż jest poważnym zagrożeniem dla współczesnych polskich rodzin. To od skuteczności działań resocjalizacyjnych kuratora sądowego i interwencji policji w ramach procedury Niebieskiej Karty zależeć będzie bezpieczeństwo fizyczne członków tych rodzin oraz ograniczy ewentualną w przyszłości eskalację przemocy pod różnymi postaciami fizycznymi, psychicznymi i seksualnymi.

4 Summary

The article by mgr [MA] Paweł Witek entitled “The violence in the family versus the ways of limiting this phenomenon by probation officers [*legal guardians*] within the framework of the ‘blue card’ procedure” presents the reasons for violence within a family together with the possible limitations on this phenomenon in the contemporary Polish society.

The symptoms of violence are visible more frequently not only in the demoralized families showing social maladjustment but also in the families which ‘seemingly’ function correctly.

Bibliografia

- [1] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*
- [2] *Kodeks Karny Wykonawczy* (Dz. U z dnia 06. 08. 1997 r.)
- [3] *Kodeks Postępowania Karnego* (Dz. U. z dnia 04. 08. 1997 r.)
- [4] *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania medacyjnego w sprawach nieletnich* (Dz. U. Nr 56, poz. 591, z późn. zm.)

³⁴ Tamże, s. 50.

- [5] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 56, poz. 591, z późn. zm.)
- [6] Andrzejewski M. *Ochrona praw dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej*, Kraków 2003.
- [7] Dąbrowska-Dobrodzicka G. *Kanadyjskie badania na temat przemocy*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 1998, nr 2.
- [8] Gretkowski A. Głuszkowska M. „*Piąte - nie zabijaj*”: zjawisko maltretowania dzieci, Płock 1998, „Studia Płockie” t. 26.
- [9] Kawula S, Brągiel J., Janke A.W. *Pedagogika rodziny*, Toruń 1997.
- [10] Krajewski R. *Prawa dziecka w konstytucji RP*, „Wychowanie na co Dzień”, 1999, nr 12.
- [11] Kordacki J.. *Czynniki ryzyka w zespole dziecka maltretowanego*, „Przegląd Lekarski”, 1990 nr 47.
- [12] Malibruda J. *Oblicza przemocy*, „Remedium”, grudzień 1993.
- [13] Malińska K. *Kobiety - ofiary przemocy domowej*, „Problemy Rodziny” 1998 nr 4.
- [14] Miłkowska-Olejniczak G., *Niedostosowanie społeczne uczniów szkół ponadpodstawowych*, „Rocznik Lubuski”, T. 29, cz. 2 (2003).
- [15] Lalak D., Pilch T. *Elementarne pojęcia pedagogiki pracy socjalnej*, Warszawa 1990.
- [16] Sasal . D.H. *NIEBIESKIE KARTY. Przewodnik do procedury interwencji Policji wobec przemocy w rodzinie. Przewodnik zaakceptowany przez Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji*, wyd. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2005.
- [17] Sałasiński M. Badziukiewicz B. *Vademecum pedagoga szkolnego*, Warszawa 2003.
- [18] Trafiałek E. (red) *Nowe zagadnienia polityki społecznej. Patologie i dysfunkcje wybranych obszarów życia społecznego*, Tarnobrzeg 2006.
- [19] Urban B. *Marginalizacja życia i przestępczość w świetle materiałów Narodów Zjednoczonych*, „Opieka- Wychowanie- Terapia” 1993, nr 2 (14).
- [20] Witek P. *Kuratela rodzinna w polskim systemie resocjalizacji*, [w:] Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія соціально-педагогічна. Випуск 7, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми корекційної педагогіки та психології” Кам'янець-Подільський 2007.
- [21] Witek P., *Nieregulaminowa absencja szkolna gimnazjalistów jako przejaw niedostosowania społecznego* [w:] *Problematyka zjawisk społeczno-patolo-*

gicznych w środowisku szkolnym- stan, prewencja, rozwiązania, Rużomberok 2008.

- [22] Witek P., *Wagary jako wynik niechęci szkolnej w kontekście dydaktyczno-wychowawczym* [w:] *Profilaktyka, Resocjalizacja i Rewalidacja- Pomocą Rodzinie*, praca zbiorowa pod red. Barbary Kałdon, Sandomierz- Stalowa Wola 2007.
- [23] Witek P., Grzesiak-Witek D., *Kurator rodzinny wobec negacji szkolnej podopiecznych*, [w:] *Pomoc rodzinie dysfunkcyjnej*, praca zbiorowa pod red. Barbary Kałdon, Stalowa Wola 2006.
- [24] Witek P., Niewłaściwa sytuacja rodzinna uczniów czynnikiem powstawania niechęci szkolnej, [w:] *Výchova v pedagogickom výskume a praxi*. Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie, Ján Danek (Ed.), Trnava 2008.
- [25] Witek P., Pobyt w szkole a „atrakcyjność” czasu spędzonego poza nią w opinii wagarujących uczniów, [w:] *Czas wolny, przeszłość-teraźniejszość-przyszłość*, pod red. J. Daszykowska, R. Pelczar, Stalowa Wola 2009.
- [26] Zieliński A., Środki ochrony wolności i praw według nowej Konstytucji, Państwo i Prawo 1997, nr 11–12.

Mgr Paweł Witek

Sąd Okręgowy w Tarnobrzegu, Sąd Rejonowy w Sandomierzu (społeczny kurator sądowy) i asystent w Instytucie Pedagogiki Wydziału Zamiejscowego Nauk o Społeczeństwie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Stalowej Woli.

Autor publikacji w czasopismach krajowych i zagranicznych w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej, profilaktyki społecznej oraz funkcjonowania kurateli sądowej

ul. Wincentego Burka 17 C

27-600 Sandomierz

POLSKA

dpwitek25@o2.pl

Profesní etika a ochrana společenských hodnot

Professional ethics and protection of social values

Dana Zapletalová

Abstrakt

Veškerá výdělečná činnost v naší soudobé společnosti je regulována právními normami. Některé profese se již tradičně řídí i dalšími pravidly, která jsou známkou profesionality, důvěryhodnosti, profesní příslušnosti a vyjádřením určité stavovské či profesionální cti a také odpovědnosti za vykonávané povolání. Nově se tato neprávní pravidla zavádějí i do oborů a institucí, kde již tolik tradiční nejsou. Po určitém období stagnace se dostává do popředí zájmu profesní etika, kterou se reprezentanti jednotlivých organizací a profesí snaží vyjádřit ve svých takzvaných etických kodexech. Článek se zabývá problematikou etických pravidel, jejich významem a závazností v interakci s právem a z aspektu ochrany společenských hodnot.

Abstract

All gainfull activities in our contemporary society are regulated by legal rules. Some professions already have been traditionally governed by other rules, which are the sign of professionaliy, trustworthiness, professional competency and wxpression of certain corporative or professional honour and also of the responsibility for the ocupation executed. Latelly these rule sof ethics, which are not of legal nature, have been introduced into the branches and institutions, where they are not yet so traditional. After certain period of stagnation professional ethics is dominy forth of the interest and representatives of various organisations and professions endeavour to formulate its rules in thein socalled codes of ethics. The artikle drala with the issue of ethical rules, thein signification and lability in interaction with law and also from the viewpoint of the protection of social values.

Klíčová slova

etika, právo, morálka, profesní etika, etické kodexy, profese.

Key words

ethics, law, morality, professional ethics, codes of ethics, profession.

1 Úvod

Od pradávna si lidé vytvářeli pravidla soužití, která jsou odrazem jejich aktuálních potřeb a kultury, ale také výsledkem dlouhodobého vývoje společenských vztahů, respektování určitých hodnot a tradic, vnímání rozdílu mezi dobrým a špatným, s cílem dosáhnout spravedlnosti jednak ve smyslu subjektivního vnímání, ale i ve smyslu všeobecného objektivního hodnocení. Těmito pravidly lidská společnost chrání hodnoty, které pokládá za více či méně podstatné pro zachování sebe sama.

Jaký je vztah mezi jednotlivými systémy pravidel? Jsou morálka, společenské tradice a tradiční společenské hodnoty pouhým klišé? Kam zařadit tzv. profesní etiku a jaký smysl mají profesní etické kodexy?

2 Výsledky a diskuse

Hodnoty mají interdisciplinární charakter a jsou různě pojímány v různých teoriích. V právu jsou majoritní většinou společnosti uznávané hodnoty nejčastěji vyjádřeny v právních principech a zásadách, ze kterých vychází právní úprava konkrétních právních vztahů. Jsou považovány za jakési standardy, nejvýznamnější normy. „Jestliže hodnoty odráží „zobecnělou“ sociální realitu, principy odráží „koncentrovanou“ spravedlnost práva.“¹ Hodnoty ve společnosti jsou však velmi relativní, stejně jako jsou relativní právní a ostatní společenské normy. Hodnoty vyjádřené v právních normách by sice měly vycházet z hodnot morálních, ale neznamená to, že by všechny morální či eticky zdůvodněné hodnoty musely být obsaženy v právu. To souvisí ze vztahu morálky a práva jako svébytných normativních systémů, které ve společnosti působí. (viz dále)

Za hlavní normativní systémy jsou tradičně v právní vědě považovány *právo*, *morálka* a *náboženství*. I ty se od sebe liší, často se však prolínají a setkávají, jejich význam je různý a je podmíněn historickým vývojem, místem, kulturou a tradicemi.

Právo je vnímáno a definováno různými právními školami, obecně však platí, že je obsaženo v právních normách, které tvoří systém. Jsou to právní normy, jejímiž základními znaky jsou závaznost, obecnost, formální určitost a vynutitelnost.² Podle pozitivní právní teorie právo vytvořili lidé a lidé jsou tedy zodpovědní za jeho obsah. Právo však není schopno obsáhnout člověka a lidskou společnost komplexně, reguluje jen jako „forum externum“ (vnější projev člověka).

¹ HARVÁNEK, J. a kol.: *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2008, s. 79 an.

² MADAR, Z. a kol. *Slovník českého práva*. Praha: 2002, str. 1107

Morálka představuje soubor principů, mravních zásad a norem, které vycházejí z posuzování veškerých lidských a společenských záležitostí z aspektu rozeznávání dobra a zla, představuje jednak systém normativní, ale i systém hodnotový a hodnotící. Lidské chování může být právní, tedy v souladu s právem, nebo protiprávní, tedy v rozporu s právem, může být z hlediska právního zcela indiferentní. Přesto podléhá hodnocení – především z aspektu dobra a zla. Takové hodnocení označujeme za hodnocení morální.

Z filozofie, původní racionální univerzální vědy, která se snažila nalézt odpovědi na otázky související s existencí člověka a celého světa, se vydělila etika jako věda o morálce, o podstatě morálního vědomí a jeho původu. Etika se snaží vědecky zdůvodnit odpovědi na otázky typu co je správné a morální a jakým způsobem se mají členové lidské společnosti chovat, aby bylo dosaženo dobra a souladu s morálkou. Etika je tedy jednou z nejstarších teoretických vědních disciplín a objektem jejího zkoumání je právě morálka, proto bývá etika často označována jako teorie morálky. Etika má dualistický charakter, dělí se na *individuální* a *sociální* a dále také na dílčí disciplíny. Jednou z nich je aplikovaná etika, do které se řadí také profesní etika. Každá lidská profese má kromě specifických požadavků na vzdělání také specifická pravidla chování, která umožňují vykonávat profesi dobře a kvalitně. Tato pravidla označujeme jako profesní etiku, která se stává „důležitým prostředkem regulace chování ve specifických podmínkách mezilidských vztahů.“³

Podle Habermase interpersonální podmíněnost normativní regulace práv a povinností se týká všech vztahů v pospolitosti morálních bytostí, „ale pouze členové této pospolitosti se mohou vzájemně morálně zavazovat a jeden od druhého očekávat chování podle norem“.⁴ Existence jakýchkoli norem je tedy podmíněna společenstvím, ve kterém se realizují jako jeho pravidla, která nemohou fungovat bez reciprocity a intersubjektivitu. „Morální řády jsou křehké konstrukce, které chrání obojí v jednom, fysis před tělesným poraněním a osobu před vnitřním a symbolickým poraněním. Neboť subjektivita, která teprve činí z lidského těla oduševnělou nádobu ducha z lidského ducha, se vytváří prostřednictvím intersubjektivních vztahů k druhým lidem. Individuální já vzniká pouze sociální cestou obratu navenek a může se také stabilizovat jen v síti neporušených vztahů uznání.“⁵

Mravní úroveň člověka a jeho smysl pro dobro či zlo se formuje během celého jeho života, přičemž na něj působí četné vnější vlivy.

³ JANOTOVÁ, H. a kol. *Profesní etika*. Praha: 2005, s. 9

⁴ HABERMAS, J.: *Budoucnost lidské přirozenosti. Na cestě k liberární eugenie?* Praha: 2003, str. 43

⁵ Tamtéž, str. 44

Každý má svůj přirozený základ, přichází na svět s určitou biologickou a genetickou výbavou, která determinuje další rozvoj osobnosti. To však neznamená, že by takzvané dědičné předpoklady a v raném věku získané zvyklosti byly neměnné.

V souvislosti s rozvojem osobnosti a její morální úrovně je třeba také odlišovat racionální úroveň od morální úrovně. Morální úroveň člověka se utváří od počátku jeho života a projevuje se často zcela nezávisle na úrovni rozumové. Například i člověk vysoce inteligentní a vzdělaný může být částečně nebo naprosto amorální a může svoji inteligenci dokonce využívat v zásadním rozporu s normami chování – nejen s etikou, ale také v rozporu s právem a to i přesto, že právo má své specifické vlastnosti, mezi které patří státní forma donucení a hrozba sankcí realizovaných státem. Na druhé straně člověk méně inteligentní nebo s nižším vzděláním může mít velmi vyvinutý smysl pro konání dobra a dodržování všech pravidel soužití, může se stát morálním vzorem pro své okolí.

Zcela individuální jsou také emotivní schopnosti člověka označované jako cit, nebo empatické schopnosti, představující schopnosti vcítit se do prožitku a situace druhého. Jedinec, který ovládá emoce, nutně nemusí být bez citu. Může jít i o někoho, kdo v zájmu své profese a profesionálního přístupu ke svým úkolům musí svoje emoce ovládat a navenek je potlačovat, naopak jinde je opět potřeba projevít úcast, soucit, pochopení s jinými, je to považováno za správné a všeobecně prospěšné.

Do aplikované etiky patří etika profesní, která je považována za významného mimoprávního regulátora chování profesních skupin. Profesní etika není vůbec novou kategorií, velmi významnou roli měla při určování pravidel výkonu některých povolání (např. Hippokratova přísaha u lékařů) již v antickém období. Profesní etika představuje metodu, která poskytuje návody k tomu, jak se představitel konkrétní profese má chovat především v eticky složitých a problémových situacích, čímž umožňuje a napomáhá vykonávat určitou profesní činnost dobře, v souladu s normami morálními, v souladu s určitou profesní hrdostí, se ctí a poctivě. Profesní etika a její respektování je znakem a vyjádřením sounáležitosti s určitou profesní skupinou, vyjadřuje specifika různých činností a povolání, ale také je projevem respektu k obecně uznávaným morálním principům, které v zásadách profesní etiky navazují na specifické vztahy a situace typické pro určitou konkrétní profesi. Novodobá historie v souladu s rozvojem ekonomiky, nových možností a celkovým rozšířením konkurenceschopnosti na všech úrovních a ve všech oblastech lidské činnosti si vyžádala, aby kromě norem právních byly prosazovány v rámci oborů a specializací další pravidla, která sehrávají důležitou roli mimo jiné i v konkurenci. Profesionál, který má takzvaně „dobrou pověst“ ve svém oboru má šanci uspět ve

své profesi, což vede jednak k jeho osobní spokojenosti, jednak k jeho uspokojení ekonomickému, ale také k rozvoji a prosazování dobrého jména profese jako takové. Je to právě zájem o dobrou pověst povolání a jeho společenský přínos, který přivedl k životu existenci profesních etik. Kromě toho, profesní etika umožňuje každému profesionálovi ve vztahu k sobě samému být jakýmsi prostředkem sebekontroly, sebereflexe a samoregulace vlastního chování.⁶

Každý člověk se určitým způsobem v životě realizuje. Je velkým štěstím (které ovšem nepřichází samo, ale předpokládá především vlastní snahu jedince dosáhnout stanoveného cíle a zaujmout v životě soukromém i profesním nějaké postavení) když je touto realizací povolání, které slouží nejen k obživě, ale skutečně v plné míře člověka naplňuje a současně mu tak umožňuje dosahovat spokojenosti ve všech sférách jeho života. Lze předpokládat, že právě takový jedinec je pak schopen předávat své pozitivní výsledky dál a tím ovlivňovat kvalitu života i dalších osob ve svém okolí a profesi. Proto je důležité hledat svoje uplatnění ve společnosti a volit povolání v souladu se subjektivními schopnostmi racionálními, ale také morálními a citovými. Některé profese vyžadují nejen určitou inteligenci a schopnost vzdělávat se, ale také vysokou úroveň mravní, případně i emotivní a empatické schopnosti. Pro výkon jiných profesí jsou zase vyžadovány jiné předpoklady, například zručnost, umělecké nadání a podobně. Všeobecně však platí, že pro výkon každé profese bez rozdílu je velmi podstatné a žádoucí dodržování pravidel právních i mimoprávních.

Profese je činnost vykonávaná jako činnost výdělečná, prováděná profesionálem, který má určité předpoklady pro svoji profesi. Základním předpokladem je odbornost, což je premisa podmiňující oprávnění vykonávat konkrétní profesi a spočívá v odborné přípravě, případně potřebné praxi a schopnosti oboje využít. Dalším předpokladem je kvalita, která není zaručena jen odborností, ale je podmíněna dalšími subjektivními i objektivními možnostmi. Můžeme srovnat například některá právnická povolání s povoláním. Jestliže si absolvent právnické fakulty vybere jako profesi povolání advokáta, předpokládá se, že bude respektovat platné právní normy, bude respektovat etické normy (v českém právním prostředí je to především Etický kodex ČKA), zohledňující specifika tohoto povolání, ale současně by měl být schopen oprostit se od ovlivňování své práce vnitřními pocity (sympatiemi, antipatiemi a podobně). Jeho prací a posláním není posuzovat spravedlnost, rozhodovat o vině či nevině a případné sankci, ale jednat v zájmu klienta a v souladu s právem. Proto nemůže každý právník vykonávat profesi advokáta, např. z toho důvodu, že je příliš emotivní a nedokáže svoje jednání, které má být vždy ve prospěch klienta, oprostit od působení svých emocí.

⁶ JANOTOVÁ, H.: *Profesní etika*. Praha: 2005, s. 15–17.

Na druhé straně povolání soudce si vyžaduje nejen odborné předpoklady a splnění všech zákonem předepsaných podmínek, ale také schopnost takzvané soudcovské úvahy, jejíž součástí je i smysl pro posouzení „dobrých mravů“ (lat. bones mores), na něž některé právní normy přímo odkazují a také prosazovat „dobro a spravedlnost“ (lat. bonum et aequum).⁷

Lze shrnout, že každá lidská profese má kromě specifických požadavků na vzdělání také specifická pravidla chování, která umožňují vykonávat profesi dobře a kvalitně. Tato pravidla označujeme jako profesní etiku, která se stává „důležitým prostředkem regulace chování ve specifických podmínkách mezilidských vztahů“.⁸

Vzhledem k tomu, že s vývojem společnosti a životních podmínek vznikají a dále se vyvíjejí nové obory lidské činnosti a nové profese, vznikají a formují se i nová pravidla (právní i mimoprávní) regulující výkon těchto profesí, pro které pak velký význam mají i pravidla etická. Profesní etika zastává mimořádnou roli zejména u profesí, které zahrnují rozsáhlejší komunikaci s okolím, například s klientem, ale také s konkurencí a s ostatními příslušníky dané profese. Zde je dodržování etických zásad přímo existenčně spjata s úspěšným a profesionálním výkonem povolání. Takové profese jsou většinou náročné nejen na vzdělání nebo zručnost v příslušném oboru, ale také na velmi dobrou orientaci v normativních systémech, protože provozování výdělečné činnosti takového charakteru a vlastní chování těch, kteří je provozují, podléhá často velmi striktní regulaci nejen právních, ale i neprávních norem. V případě porušování platných a uznávaných pravidel většinou dochází k negativním rozruchům kolem dotčených profesí a k vyvolání despektu ve společnosti. Aby k takovým situacím nedocházelo, mnozí profesionálové, (například prostřednictvím profesních komor, jiných sdružení, nebo i jednotliví odborníci) přijímají takzvané profesní kodexy, kterými „prezentují před společností svoje poslání a především to, jak chtějí svoji profesi co nejlépe vykonávat ke spokojenosti svých klientů a celé společnosti“.⁹

Každý člověk by se měl chovat v souladu s etikou, k jejímu respektování není vždy nutné sestavovat a přijímat etické kodexy. Důležité je, aby dodržování etických kodexů bylo podmínkou pro výkon zejména eticky náročných profesí a aby jejich porušování mělo pro jejich aktéry negativní důsledky. Pokud tyto dopady (pozitivní i negativní) budou absentovat, stanou se etické kodexy pouze formálními akty, které nebudou mít žádný význam.

⁷ Jde o vyjádření spojení formální, procesuální a etické stránky tvorby a aplikace práva, které bylo již Římany vnímáno jako součást umění nalézat na základě platného práva spravedlivé řešení – „ars aequi et boni“. – MADAR, Z. a kol.: *Slovník českého práva*. Praha – 2002, s. 171.

⁸ JANOTOVÁ, H. a kol. *Profesní etika*. Praha: 2005, s. 9

⁹ Tamtéž, str. 16–17

3 Závěr

Neustálý dynamický vývoj společnosti vyvolává i vývoj a změny ve společenských vztazích, které je nutné regulovat. Tato nutnost vyplývá jednak z potřeby zachování společnosti jako celku, jednak z důvodu zachování tradičních hodnot a kultury, které si společnost během historického vývoje sama vytvořila a následně také zajišťila různými nástroji jejich trvání. Téměř veškerá lidská činnost, včetně činnosti profesní, je regulována právními normami, které jsou vytvářeny mocenskou autoritou. Každý ví, že právo se dodržovat musí i v případě, kdy vykazuje různé nedokonalosti a ztrácí svoji původně zamýšlenou efektivitu. Všechny společenské vztahy a veškeré situace, které se vyskytují ve společnosti ať již pravidelně, nebo nahodile a nově, nelze však regulovat normami právními. Morálka a etika disponují dostatečně efektivními nástroji, které jsou schopny společenské vztahy regulovat. Jak bylo výše uvedeno, rovněž morálka a etika se neustále mění a vyvíjí. V poslední době se ukazuje, že v konkurenčním prostředí lze obstát, jestliže jeho účastník je nejlepší nebo alespoň velmi schopný. Ve vyspělých zemích se – v souvislosti se zvyšováním úrovně podnikatelských vztahů a se vzrůstajícími nároky i konkurencí – stále více klade důraz na etické chování a etické kodexy jsou znakem profesionality. Neplatí tvrzení, že stačí dodržovat právo, protože jedině právo je spojeno s efektivním donucením a morálka je něco, co je nepsané, nevynutitelné. Již zmíněná profesní etika představuje metodu jak řešit specifické situace a postupy vyskytující se v souvislosti s výkonem určité profese a ukazuje způsoby přístupu profesionálů k předmětu své činnosti, zejména v problematických situacích, které právo nemůže obsáhnout, případně se pro regulaci těchto vztahů nejeví právní normy jako nástroj nejvhodnější a nutný. Nerespektování základních zásad a principů profesní etiky může vést k naprostému selhání pracovníka, ale i profese jako takové, kdy společnost ztrácí důvěru k jejím reprezentantům, postupně začne zpochybňovat její společenský význam a prospěšnost, což lze vnímat jako významné selhání, které může vést k odmítnutí a opovržení.

Literatura

- [1] HARVÁNEK, J. a kol.: *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2008, 501 s. ISBN 978-80-7380-104-5.
- [2] MADAR, Z. a kol. *Slovník českého práva*. 3. vydání, Praha: LINDE, a. s., 2002, 1842 s. ISBN 80-7201-377-7.
- [3] JANOTOVÁ, H. a kol. *Profesní etika*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2005, 95 s. ISBN 80-86861-42-2.
- [4] HABERMAS, J.: *Budoucnost lidské přirozenosti. Na cestě k liberární eugenice?* Praha: FILOSOFIA, 2003, 132 s. ISBN 80-7007-174-5.

JUDr. Dana Zapletalová

Mendelova univerzita v Brně

Provozně ekonomická fakulta

Ústav práva a humanitních věd

Zemědělská 1

613 00 Brno

zapleta0@node.mendelu.cz

Súčasný sociálny zabezpečenie občanov Slovenskej republiky, ako obsahové zameranie vzdelávacieho procesu pri štúdiu na Trnavskej univerzite

Karol Zeman

Abstrakt

Štát svojou sociálnou politikou, ktorej súčasťou tvorí sociálne zabezpečenie, garantuje minimálnu hranicu hmotného zabezpečenia tak, ako je to stanovené v právnych normách. Je to pomoc iba na prežitie, ktorá by mala aktivizovať občana – t.j. pomoc k svojpomoci. Vztahuje sa na všetkých teda i na osoby vracajúce sa z výkonu trestu odňatia slobody. Všetci oni to majú o trochu ťažšie.

A toto všetko si musí uvedomiť a pochopiť i poslucháč štúdia sociálnej práce a počas štúdia sa naučiť používať právne normy, ktoré tento zabezpečovací systém tvoria a hlavne sa naučiť ho aplikovať v sociálnej praxi.

Kľúčové slová

Sociálna politika, hmotná núdza, legislatívne garancie, životné minimum, sociálne poistenie, štátne sociálne dávky, sociálna pomoc.

Vážené dámy, páni, milí kolegovia,

som, odborným asistentom Trnavskej univerzity už 16 rokov. Pred tým som pracoval 18 rokov vo vedení vo výkonnej službe a následne i ako riadiaci pracovník. Potom som pracoval vo verejnej správe, konkrétne v službách zamestnanosti, kde som prešiel viacerými postami. Naposledy som vykonával funkciu vedúceho strediska vzdelávania pre pracovníkov zamestnaneckých služieb, kde som našiel to, čo som snáď celý život hľadal – stal som sa učiteľ. A tak som mohol i 28. marca tohto roku, spolu s inými nemenovanými učiteľmi si pripomenúť deň, kedy sa pred 418-timi rokmi narodil v Nivnici pri Uherskom Brode učiteľ národov Ján Ámos Komenský. Ešte by som rád poznamenal, že v našej rodine je učiteľstvo natoľko zavedené, že sme sa tomuto povolaniu upísali skoro všetci, lebo nielen ja, ale i moje obidve dcéry sú učiteľky. Môžem preto povedať, že učiteľstvo sa stalo rodinnou diagnózou. Teraz však k realite vzdelávacieho procesu na Trnavskej univerzite v právnych oblastiach, ktoré je obdobné systému prípravy na VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave.

Príprava budúcich sociálnych pracovníkov v oblasti aplikovaného takpovediac „sociálneho“ práva začína hneď v prvom ročníku predmetom úvod do právnych disciplín, v ktorom sa študenti naučia sociálno-právnej pojmológií. Je potrebná pre zvládnutie ďalších právnych oblastí, ako je občianske a rodinné právo, ale i správne právo, ktoré je zasa predpokladom schopnosti pracovníka verejnej správy rozhodovať o právach a právom chránených záujmoch vo všetkých oblastiach verejnej správy. Trestné právo, ktorého znalosti sú potrebné pre zvládnutie niektorých „pato“ predmetov (patopsychológia, ...) prináša ďalší prírastok vedomostí, potrebných pre pracovníka sociálnych služieb v jeho práci s osobami porušujúcimi tak závažné spoločenské vzťahy, za ktoré spoločnosť ukladá tresty, vrátane trestu odňatia slobody.

V treťom, eventúálne štvrtom ročníku štúdia, sa završuje výuka práva v oblastiach a to v sociálnom zabezpečení a politike zamestnanosti. Je pochopiteľné, že tomu musí predchádzať predmet sociálna politika, ktorej aplikácia je obsiahnutá v oboch uvedených predmetoch. Teraz však by som sa rád trochu hlbšie zameral na uvedené oblasti, pretože ich považujem za vrchol teoretickej prípravy v oblasti práva potrebnej pre sociálneho pracovníka. Z čoho tento nevyhnutný predpoklad v Slovenskej republike vychádza?

V prvom rade je to Ústavný zákon č.23/1991 Zb., ktorý prijalo ešte Federálne zhromaždenie ČSFR a ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd v ustanovení čl. 26 ods. 3 *Každý má právo získavať prostriedky na svoje životné potreby prácou. Občanov, ktorí toto právo nemôžu bez vlastnej viny vykonávať, štát v primeranom rozsahu hmotne zabezpečuje; podmienky ustanoví zákon.*

V čl. 30 ods. (1) *Občania majú právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa.*

Ods. (3) *Každý, kto je v hmotnej núdzi, má právo na takú pomoc, aká je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok.*

I **Ústava SR č. 460/1992 Zb.**, (ďalej len Ústava SR) do ktorej boli myšlienky Listiny základných práv a slobôd subsumované, v ustanoveniach

čl. 35 ods. (1) *Každý má právo na slobodnú voľbu povolania, prípravu naň, ako aj prípravu podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť.*

Ods. (3) *Občania majú právo na prácu. Štát v primeranom rozsahu hmotne zabezpečuje občanov, ktorí nie z vlastnej viny nemôžu toto právo vykonávať. Podmienky ustanoví zákon.*

Ďalej Ústava SR v čl. 39 ods. (1) *Občania majú právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa*. Ods. (2) *Každý, kto je v hmotnej núdzi, má právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok*. Ods. (3) Podrobnosti o právach podľa ods. (1) a (2) ustanoví zákon. Takto základný normatívny právny akt (ďalej len NPA) najvyššej právnej sily.

A na ktorý zákon tu zákonodarca myslí, eventuálne ktoré právne normy tento systém sociálnej bezpečnosti pre občanov tvoria? Teda najskôr systém.

V prvom rade je to sociálne poistenie, ktoré je legislatívne definované v zákone Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len NR SR) č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení, ktorý v ustanovení § 2 – rozsah sociálneho poistenia definuje ako nemocenské, dôchodkové, úrazové, garančné a poistenie v nezamestnanosti.

Druhý pilier, na ktorom stojí sociálna bezpečnosť občanov je systém štátnych sociálnych dávok, ktoré tvoria príspevky na podporu náhradnej rodičovskej starostlivosti o dieťa (zák. č. 627/2005 Z. z.), rodičovský príspevok (zák. č. 280/2002 Z. z.), príspevok na starostlivosť o dieťa (zák. č. 561/2008 Z. z.), prídavok na dieťa (zák. č. 600/2003 Z. z.), príspevok pri narodení dieťaťa, i príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí... (zák. č. 235/1998 Z. z.) i príspevok na pohreb (zák. č. 238/1998 Z. z.).

Tretí pilier tvorí systém sociálnej pomoci, v ktorom sa jedná najmä o pomoc v hmotnej núdzi upravený v zák. č. 599/2003 Z. z. o pomoci v HN, pričom táto pomoc vychádza zo životného minima upraveného zák. č. 601/2003 Z. z. o životnom minime. Táto norma je veľmi často aplikovaná na riešenie existenčných otázok tých, ktorí sa vracajú z výkonu trestu odňatia slobody (VTOS). Ďalšími nástrojmi sociálnej pomoci sú sociálne služby upravené v zák. č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a zák. č. 447/2008 Z. z. o finančných kompenzáciách na podporu ťažkého zdravotného postihnutia. Dôležitú úlohu zohráva i sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela, ktorú definuje zák. č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele. Táto právna norma upravuje aj vykonávanie činnosti sociálnych kurátorov úradov práce, sociálnych vecí a rodiny a služieb zamestnanosti (UPSVA) aj voči občanom vracajúcim sa z VTOS. Takto je upravený systém sociálnej bezpečnosti pre majoritnú populáciu. Sú však aj skupiny obyvateľstva, ktoré spoločnosť vylúčila na okraj a ktoré niekedy vlastnou vinou, inokedy vinou nás všetkých, sú vylúčení, čo niekedy hraničí s otázkami holej existencie. Veľakrát je to z dôvodu odmietnutia zamestnávateľom ako bývalého odsúdeného, pretože väčšina si ich onálepkovala, niekedy i na základe vlastných zlých skúseností, že sú to ľudia nedôveryhodní, ako pracovníci nespoľahliví, páchajúci protispoločenské

delikty. Niekedy majú pravdu, však nie je možné všetkých strkať do jedného vreca, pretože osoba si súdom uloženú pokutu – trest odpykala a má preto právo, keď si hovoríme civilizovaná spoločnosť, dostať druhú šancu.

Veľakrát je potom z určitého uhlu pohľadu namieste, z dôvodu ochrany spoločnosti pred taxatívne definovaným opakovaním trestných činov, aj použitie zásady zák. č. 300/2005 Z. z – Trestného zákona obsiahnutej v ustanovení § 47 ods. 2. zásada „trikrát a dosť“. Potom je uloženie trestu odňatia slobody na doživotie namieste, i keď o tomto nástroji možno diskutovať.

Jedným z veľmi vážnych problémov, ktoré musí každý odsúdený riešiť, a čo je i predmetom výuky študentov sociálnej práce, okrem nájsť si prácu, otázka bývania. Otázkou bývania sa zaoberal v roku 2006 i Európsky parlament a spolu s Európskym hospodárskym a sociálnym výborom (EHSV) bolo prijaté stanovisko (viď. 2007/C 161/03) a následne v roku 2007 Charta bývania, ako dokument garantujúci nevyhnutný predpoklad existencie človeka. ***„Bývanie je predovšetkým základným právom a prístup k tomuto právu následne podmieňuje prístup k ostatným základným právam a dôstojný život“.***

Toto právo je uznané chartou ľudských práv v revidovanej Európskej sociálnej charte Rady Európy a v ústavách mnohých štátov Európy napríklad v Belgicku, Španielsku, Grécku, Portugalsku, Fínsku i Holandsku. Ak sa má človek rozvíjať ako osobnosť a začleniť sa do spoločnosti, musí mať nevyhnutne strechu nad hlavou.

V súčasnosti, kedy sa blížia voľby do nášho najvyššieho zastupiteľského orgánu – Národnej rady SR, politické strany sa snažia zviditeľniť rôznymi sľubmi či „predvolebnou“ populistickou rétorikou. A tak Slovenská národná strana ústami svojej podpredsedníčky Belousovovej navrhuje riešiť nepriaznivý demografický vývoj zintenzívnením rozvoja bývania. Podľa príkladu Európskej únie (resp. EHSV) navrhujú novelizovať Ústavu SR o právo občanom na bývanie. Upozorňujú, že pri súčasnom vývoji budú na Slovensku v roku 2050 na jedného aktívneho občana dvaja dôchodcovia a že toto môže eliminovať i bytová politika štátu, ktorá by bola upriamená na byty pre rodiny s malými príjmami, pre mladé rodiny a tiež sociálne byty. V nich by si mohli nájsť strechu nad hlavou i osoby, vracajúce sa z VTOS. Všetky tieto skutočnosti sú takto predmetom diskusií učiteľov a študentov na našej vysokej škole ako i na VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave.

Na záver mi dovoľte prezentovať jednu kazuistiku zo sociálnej praxe.

Je to jeden z posledných prípadov, ktorý riešil jeden ÚPSVaR na Slovensku.

Muž, vek 40 rokov, spáchal v opilosti trestný čin podľa ustanovenia § 219 zák. č. 140/1961 Zb. trestný čin vraždy, za čo ho súd odsúdil k trestu odňatia slobody vo výške 13 a pol roka. Po odpykaní dvoch tretín uloženého trestu požiadal súd o podmiennečne prepustenie. Súd jeho žiadosti nevyhovel. Všetkým po roku opäť požiadal o podmiennečné prepustenie, a pretože hodnotenie jeho správania mal pozitívne, súd rozhodol ho prepustiť na slobodu.

Už pred pojednávaním o podmiennečnom prepustení požiadal menovaný o pomoc pri nadviazaní kontaktu s rodinou, pretože počas VTOS sa to jemu nepodarilo (rodina sa od neho odvrátila – nechcú ho ani vidieť po tom, čo spravil a ako sa na nich pozerali ostatní občania v dedine). Rodina ani napriek osobnej intervencii sociálneho pracovníka UPSVaR u nich ani potom nesúhlasila, aby sa mohol vrátiť domov, preto pri pohovore na mu kurátorka odporučila sa dočasne uchýliť do útulku v susednom meste, pokiaľ si nájde prácu a potom si môže prenajať bývanie (sociálny byt, o vlastníctve bytu môže iba snívať). Pri súčasnej ekonomickej situácii je to však trvale absolútne neriešiteľná situácia, a tak tento človek, i napriek skutočnosti, že si pokutu uloženú spoločnosťou splnil, sa opätovne neintegroval do nej. Premýšľal aj o možnosti uchýliť sa do azylového centra Krista Veľkého v Žakovciach, kde nájde seberovných s rovnakým osudom.

Literatúra

- [1] Drgonec J. – Ústava SR – Komentár k novelizácii ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. HEURÉKA 2001
- [2] Kráľ J. – Ľudské práva v SR – ISBN 80-969034-1-1
- [3] Ústava SR č. 460/1992 Zb. v znení zmien., PORADCA, s.r.o. Žilina, ISBN: 80-89213-34-0
- [4] Ústavný zákon č.23/1991 Zb. ktorých sa vnáša....
- [5] Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele v znení...
- [6] Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon, v znení....
- [7] Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v HN v znení....
- [8] Zákon č. 475/2004 Z. z. o VTOS

h. doc. JUDr. Karol Zeman, PhD.

Spoločnosť pre sociálnu integráciu v SR – SpoSoIntE
Haladovka 41/8
911 08 Trenčín
karol.zeman@centrum.sk

Sociálne a právne aspekty starostlivosti o žiadateľov o azyl v SR

Social and legal aspect of care about asylum seekers in Slovak Republic

Martina Žáková

Abstrakt

Príspevok je orientovaný na dve oblasti starostlivosti o žiadateľov o azyl na Slovensku. Prvá časť je venovaná právnym aspektom starostlivosti o žiadateľov o azyl v Slovenskej republike so zameraním sa na priebeh azylovej procedúry. Druhá časť popisuje sociálnu starostlivosť o žiadateľov o azyl, kde je charakterizovaná starostlivosť poskytovaná Migračným úradom SR, UNHCR a mimovládnyimi organizáciami v zariadeniach Migračného úradu SR pre žiadateľov o azyl.

Abstract

This paper is focused on two areas of care about asylum seekers in Slovakia. The first part is devoted to the legal aspects of the care about asylum seekers in the Slovak Republic with a focus on running the asylum procedure. The second part describes the social care about asylum seekers, which is characterized by the care provided by the Migration Office, UNHCR and NGOs in the facilities of Migration Office of S.R. for asylum seekers.

Kľúčové slová

Žiadateľ o azyl, azyl, azylová procedúra, Migračný úrad, starostlivosť, záchytný tábor, pobytový tábor.

Key words

Asylum seeker, asylum, asylum procedure, Migration Office, care, reception center, residence center.

1 Úvod

Problematika utečenectva sa začala riešiť vo svetovom merítku až v dvadsiatom storočí, najmä po Druhej svetovej vojne, keď sa mnoho, najmä vojnových, zajatcov nachádzalo mimo svoju krajinu pôvodu. Medzinárodné spoločenstvá sa snažili rie-

šiť túto situáciu a výsledkom týchto snáh bolo zriadenie Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov (ďalej UNHCR).

História Slovenska je rovnako spojená s utečenectvom, resp. s emigráciou. V minulosti odchádzali Slováci do zahraničia za prácou, po nastolení komunistickej diktatúry zas utekali pred násilným režimom. Od roku 1989, resp. od roku 1993 sa Slovensko zmenilo z krajiny, ktorá utečencov „produkuje“, na krajinu, ktorá týchto jednotlivcov prijíma.

Slovenská republika, nakoľko je prijímateľom žiadateľov o azyl, postupne zriadila účelové zariadenia, kde sa im poskytuje komplexná starostlivosť. Pod komplexnou starostlivosťou rozumieme zabezpečenie materiálnych, psychických a sociálnych potrieb. Na zabezpečenie sociálnych potrieb majú tieto zariadenia sociálnych pracovníkov. Okrem nich sú žiadateľom o azyl k dispozícii aj právnici, ktorí im pomáhajú v ich právnych záležitostiach počas azylovej procedúry.

2 Azylová procedúra a starostlivosť poskytovaná počas nej

Na ochranu utečencov a azylantov sa vzťahujú všetky medzinárodné dokumenty týkajúce sa ochrany ľudských práv a slobôd. Hostiteľské krajiny však rozhodujú o tom, ktoré práva a povinnosti priznané ich občanov sa utečencov netýkajú. (Liberková, 2002)

V Slovenskej republike sa azylová problematika riadi základným zákonom – Ústavou, v ktorej sú garantované základné ľudské práva a slobody. Špeciálnym zákonom v tejto oblasti je zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle. Táto právna norma bola schválená 20. 6. 2002 a účinnosť nadobudla 1. 1. 2003.

Osoba, ktorá prekročí hranice SR a na príslušnom útvare Policajného zboru vyhlási, že žiada o azyl, je následne, po odňatí cestovných dokladov (ak ich má), vydaní dokladov osvedčujúcich jej totožnosť s 24-hodinovou platnosťou, odobratí daktyloskopických odtlačkov (tie sa bezodkladne odošlú na ministerstvo), prevezená do záchytného tábora. Ak žiadateľovi nebránia závažné dôvody, je povinný najneskôr do 24 hodín podať v záchytnom tábore písomnú žiadosť o udelenie azylu a to Ministerstvu vnútra SR. (Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle)

3 Záchytný tábor

Príchodom do záchytného tábora sa žiadatelia o azyl (ďalej žiadatelia) hlásia na recepcnom pracovisku. Žiadateľom odoberú dočasný preukaz a prepravenku. Skôr ako ich zaregistrujú, poučia ich o právach a povinnostiach počas konania o azyle. Recepcné ich prijímá a odošlú na fotografovanie a zdravotnú prehliadku. Zaregis-

trujú ich a zavedú do informačného systému, ktorý je vybavený vstupmi do identifikačných a bezpečnostných služieb pre uľahčenie identifikácie a prípadného vyhľadávania zločincov.

Sociálny pracovník zabezpečí vyplnenie dotazníka žiadateľa o udelenie azylu a vystaví mu preukaz žiadateľa o udelenie azylu. Tento preukaz obsahuje fotografiu žiadateľa, jeho meno a priezvisko, dátum narodenia, štátnu príslušnosť, národnosť, jeho podpis a evidenčné číslo. Je na ňom aj pečiatka tábora a podpis riaditeľa, rovnako ako platnosť tohto preukazu.

Žiadateľom je vystavený aj zdravotný preukaz (preukaz Všeobecnej zdravotnej poisťovne). (Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle) V záchytnom tábore je ambulancia so zdravotnou sestrou a dochádza tam 2-krát do týždňa zmluvný lekár. Žiadateľom je poskytnutá základná zdravotná starostlivosť. Organizujú sa rôzne športové aktivity a zábavné hry pre deti. V tábore sa poskytuje žiadateľom, samozrejme, ubytovanie, stravovanie, vreckové a majú právo na poskytnutie bezplatnej právnej pomoci zo strany štátom zriadeného Centra právnej pomoci a mimovládnej organizácie Ligy za ľudské práva, ktorá ich môže zastupovať aj počas azylovej procedúry. Po ukončení zdravotných opatrení, počas ktorých sa zisťujú, či žiadatelia nie sú nosičmi nejakých infekčných ochorení, sú premiestnení do pobytového tábora. Momentálne sa na Slovensku nachádza iba 1 záchytný tábor – v Humennom.

4 Pobytový tábor

Po príchode sa hlásia žiadatelia na vrátnici. Potom ich oboznámi s táborovým poriadkom. Po podpísaní Prehlásenia o oboznámení sa s táborovým poriadkom sú zaevidovaní na základe preukazu žiadateľa. Po zaevidovaní im sociálny pracovník prideli číslo izby, kľúč a základné hygienické potreby.

Najdôležitejšou súčasťou azylovej procedúry je tzv. „interview“, na základe ktorého sa rozhodne, či daný žiadateľ dostane alebo nedostane azyl. Tento pohovor vykonáva zamestnanec Migračného úradu (ďalej MÚ), ktorý sa snaží zistiť, či žiadateľ má právo na udelenie azylu. MÚ preveruje totožnosť žiadateľa a pravdivosť jeho výpovedí. Ak znalosť slovenského jazyka žiadateľa nie je na dostatočnej úrovni, je na pohovore prítomný aj tlmočník.

Na Slovensku máme momentálne 2 pobytové tábory – v Rohovciach a v Opatovskej Novej Vsi. Tábor v Rohovciach je špecializovaný na žiadateľov, ktorí prichádzajú k nám samostatne a tábor v Opatovskej Novej Vsi je zasa orientovaný na deti, ktoré prišli k nám bez svojich rodičov či zákonných/zvyčajných zástupcov a rodiny s deťmi. V táboroch je zdravotná ambulancia so zdravotnou sestrou, ktorá je žiadateľom k dispozícii v pracovných dňoch a 2krát do týždňa tu prichá-

dza zmluvný lekár. Rovnako sa im, okrem ubytovania a zdravotnej starostlivosti, poskytuje strava a organizujú sa pre nich rôzne aktivity na vyplnenie voľného času a ako prevencia vzniku tzv. táborového syndrómu. V táboroch sú aj knižnice, kde sa nachádza literatúra v rôznych jazykoch. V táboch majú žiadatelia aj možnosť realizovať aj svoje náboženské presvedčenie – nachádza sa tu aj moslimská modlitebňa. Pre utečenecké deti je v táboch predškolské zariadenie. Podobne ako v záchytnom táboch, aj počas pobytu žiadateľov v záchytnom táboch dostávajú vreckové.

MÚ musí rozhodnúť o veci najneskôr do 90 dní, príp. predĺženie lehoty musí oznámiť písomne.

MV SR udelí azyl žiadateľovi, ktorý má v štáte, ktorého je štátnym občanom, alebo osobe bez štátnej príslušnosti, v štáte jeho bydliska, opodstatnené obavy z prenasledovania z rasových, národnostných alebo náboženských dôvodov, z dôvodov zastávania určitých politických názorov alebo príslušnosti k určitej sociálnej skupine, alebo je prenasledovaný za uplatňovanie politických práv a slobôd a vzhľadom na tieto obavy sa nemôže alebo nechce vrátiť do tohto štátu.

Ak je rozhodnutie vo veci negatívne, žiadateľ sa môže odvolať na krajský súd. V prípade potvrdenia rozhodnutia MÚ (teda zamietnutia azylu) má žiadateľ ešte jednu možnosť odvolania – na najvyšší súd.

Žiadateľ má právo počas azylovej procedúry zdržiavať sa na území SR. Po príchode do záchytného tábora sú všetci žiadatelia povinní sa podrobiť zdravotnej prehliadke a následnej karanténe. Žiadateľ sa počas karantény nesmie vzdialiť zo záchytného tábora z iného ako zo zdravotného dôvodu. Počas pobytu v záchytnom a bytovom táboch sa žiadateľovi poskytuje komplexná starostlivosť bezplatne. Na deti, na ktoré sa u nás vzťahuje povinná školská dochádzka, sa vzťahuje táto dochádzka aj na utečenecké deti a tak hneď ako je to možné, vzhľadom na ich znalosť slovenského jazyka, sú zaradené do školy. Ak by niektorí zo žiadateľov potrebovali psychológa na prekonanie traumatických zážitkov, mimovládne organizácie sú schopné ho zabezpečiť.

5 Záver

Starostlivosť o žiadateľov o azyl na Slovensku je poskytovaná prostredníctvom pracovníkov MÚ a niektorých mimovládnych organizácií. Tieto organizácie sa snažia poskytovať komplexnú starostlivosť. Máme 3 špecializované zariadenia, kde sa im táto starostlivosť zabezpečuje. Napriek tomu, že máme iba 3 tábory, ich počet vzhľadom na počet žiadateľov je úplne postačujúci. Na základe hodnotenia sú však určité oblasti, kde by sme sa mohli zlepšiť. Žiadatelia sa napr. sťažujú, že v táborových knižniciach nie je dostatok literatúry vo všetkých žiadaných jazykoch, (Byť

utečencom, www.unhcr-budapest.org) no niektoré jazyky sú nám tak vzdialené, že zabezpečiť publikácie v nich, je veľmi problematické. Riešením by mohlo byť vytlačenie materiálov z internetu, nebol by to časopis, či kniha, myslím si však, že nové informácie o krajine pôvodu by mohli byť postačujúce.

Žiadatelia pociťovali tiež nedostatočnú jazykovú vzdelanosť zamestnancov v táboroch a rovnako tvrdili, že na nich nemajú čas, pretože ich v táboroch nie je dostatok. (Byť utečencom, www.unhcr-budapest.org) Počty sociálnych pracovníkov pracujúcich v jednotlivých táboroch na Slovensku sú dnes vyššie, myslím si, že na súčasný počet žiadateľov postačujúci. Súhlasím s tvrzením žiadateľov, určite by malo byť podmienkou prijatia do takéhoto zamestnania, znalosť aspoň jedného svetového jazyka.

Myslím si, že starostlivosť by mohla byť kvalitnejšia aj v tom prípade, ak by všetci pracovníci boli vyškolení o interkultúrnych diferenciách žiadateľov, pretože niekedy prichádza k nedorozumeniu už len z ich neznalosti.

Dôležitá je tiež práca so slovenskou verejnosťou smerom k potláčaniu diskriminácie žiadateľov o azyl a xenofóbie v spoločnosti, aby sa uľahčila integrácia úspešných žiadateľov do spoločnosti, pretože sú to ľudia, ktorí zažili traumy a je našou povinnosťou poskytnúť im ochranu a pomoc. Často ide o ľudí, ktorí môžu a sú na prospech celej našej spoločnosti.

Literatúra

- [1] *Byť utečencom*. [online]. [cit. 2009-12-26]. Dostupný z WWW: <http://www.unhcr-budapest.org/slovakia/index.php/Ochrana-utečencov/Prijímacie-podmienky>
- [2] LIBERKOVÁ, IVETA. 2002. *Sociálne aspekty problematiky utečencov na Slovensku*. Košice : SĽDV 2002
- [3] Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle v znení neskorších predpisov a doplnení

doc. PhDr. Martina Žáková, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce
Katedra sociálnej práce
Univerzitné nám. 1
917 01 TRNAVA
martina.zakova@truni.sk

Antropológia, hlad a fotografia

Anthropology, Hunger and Photography

Simona Žbirková

Abstrakt

Príspevok sa venuje fotografii tematicky zobrazujúcej hlad, ktorá sa ponúka ako jeden z možných oporných vizuálnych prostriedkov pri edukácii k solidarite, humanizmu a sociálnej intervencii. V rámci metodológie kvalitatívneho výskumu v sociálnych vedách prezentuje internet ako legitímnu variantu terénneho výskumu. Autorka analyzuje tzv. „fotografiu pre solidaritu“. Hľadá odpoveď na otázky: Ako získať výchovu, ktorá dokáže hýbať ľudským svedomím a privedie ho k solidarite? Ako sa dosiahne, že „normálny človek“ sa zmení na človeka humanitárneho?

Abstract

This paper is a theoretical treatise on the hunger-portraying photograph that offers one of the few possible supporting visual resources in education of solidarity, humanism and social intervention. Within the methodological framework of qualitative research in social sciences, it is presenting internet as a legitimate option of field research. The author is analyzing so called „Photography for Solidarity“. She is trying to answer the question: „How to achieve the upbringing which will be able to strike human conscience and steer towards solidarity? How do we achieve the transference of “normal man” to the humanitarian one?

Kľúčová slova

Antropológia, fotografia, hlad, edukácia, sociálna intervencia.

Key words

Anthropology, Photography, Hunger, Education, Social intervention.

1 Dualita obrazov

Hĺbkových štúdií tematicky zacielených na hlad z perspektívy tých, ktorí ním trpia, nie je veľa, poznamenáva Scheper-Hughes (1997), i napriek tomu, sa prezentoval mnoho krát: naše sietnice sú preplnené obrazmi hladomorov a hľadujúcich. Je to ako paranoja: videli sme ju tisíce krát, hlad a jeho podoby, ale osobne ho v tak kritickej variante nepoznáme. A to, z časti, pretože hlavným cieľom fotografie zobra-

zujúcej hlad nikdy nebolo spoznať ho, ale ho zobrazit'. Autori fotografií prezentujúce hladujúcich ľudí, predkladajú ako protiváhu často desivých záberov ospravedlnenie, ktorým vo veľkej miere je snaha citovo vyprovokovať, vyburcovať spoločnosť k solidarite.

Koniec 19. storočia a prvé dekády 20. storočia sa spájajú s momentom zrodu fotografie tematicky zacielenej na zobrazenie hladu. Ich cieľom bolo šíriť súcit, alebo jednoducho dokumentovať realitu. Dnes tieto fotografie súcitu s hladom zmenili svoje poslanstvo o sociálnej nespravodlivosti doby v ktorej vznikli.¹ Nepochybne medzi najdôležitejšie epizódy fotografované na konci 19. a začiatku 20. storočia patrí hladomor v Indii z 1878–80, hladomor v Číne z konca 19. storočia, hladomor arménskeho a helenského obyvateľstva v Turecku², hladomor v Rusku v 1921³, hladomor na Ukrajine v 1932–33⁴.

Pôsobivá fotografia, ktorú Davis vkladá po častiach na obálku svojej publikácie venovanej hladomoru v Indii v 1978–80, predkladá formálne črty obrazov, akou je extrémna vychudnutosť hladujúcich protagonistov, nahota, smútok... Táto fotografia obsahuje ešte jeden element navyše, ktorý je treba spomenúť, pretože autor ovplyvnil chápanie mnohých myšlienkou perverzity. Mám na mysli nezameniteľnú umelo vytvorenú kompozíciu tej istej fotografie, s pózami a gestami na príkaz fotografa. I keď nie je zachovaná chronológia času, je evidentné, že tá istá tendencia zinscenovať hlad je zachovaná, možno ten istý fotograf je autorom fotografie, ktorá je kompozíciou scény hladujúcich, pózujúcich na a okolo špinavej posteľe.⁵

¹ Táto dosvedčovacia sila fotografie sa stala jedným z hlavných predmetov polemiky napr. v súvislosti s komentárom Didi-Hubermana k fotografiám, ktoré v Osvietčime nafotili členovia tamojšieho *Sonderkommanda*. Pozri G. Didi-Huberman, *Images malgré tout*, Minuit Paris 2003. (In: Fulka, 2008, s.263)

² Pozri rozsiahlu galériu fotografií: www.hellenicgenocide.org/quotes/index.html

³ Veľká časť fotografií je uložená v archíve Hoover Digests. Bertrand M. Patenaude ich publikoval v r. 2002. Viď: www.hoover-digest.org/024/patenaude1.html

⁴ V prípade ukrajinských fotografií je vhodné pripomenúť dva nové detaily: prvým je fyzický kontakt medzi hladujúcimi bez emocionálnych prejavov, ako keby boli mimo: napr. dvaja ukrajinskí chlapci sa delia o malú porciu jedla; tento princíp sa stane populárny, hlavne na fotografiách matiek s hladujúcimi deťmi, hlavne zachycujúce márne snahy matky koiť. Druhým detailom je zobrazenie smrti: ukrajinské deti ležiace na drevených doskách očakávajú smrť. Rozsiahle informácie o hladomore na Ukrajine (1932–33) sa dajú získať na www.infoukes.com/history/famine/ a tiež na www.artukraine.com/famineart/index.htm

⁵ Táto fotografia je vlastníctvom galérie fotografií pre solidaritu, k nahliadnutiu na webe Bergen Project, darcom boli Corbis – Bettmann.

Podstata fotografie pre solidaritu je vyživovaná prínosmi profesionálnych fotografov. Napríklad Werner Bischof fotografoval hlad v Bihar (India, 1951)⁶. Metaforický aspekt predizby smrti dosiahol vyobrazením hladujúcich popadaných po uliciach Partna: „Hlad na uliciach Partna, India, 1951“. Sunil Janah sa preslávila svojím cyklom „Famine, Eastern India, 1943–44“ špeciálne výjavom, na ktorom je vyobrazený pes, ktorý žerie mŕtve detské telíčko, ako dôsledok hladu. Tiež cyklus „Famine, Southern India, 1945“ – hlavne fotografiou babyčky s vnučkou pred prázdny hrncom.⁷ Nemenej reprezentatívna je „Burial of Famine Victim, Hengyang, China“ arthura Rothsteina, ktorý vyfotografoval otca pochovávajúceho svoju dcérku počas hladomoru v Číne v 1946.⁸ Viaceré príklady fotografovaných klasických hladomorov poukazujú na pôvod pedagogického prejavu cez emocionálne pôsobenie. Súcit a sympatia sa hľadajú cez gestá a postoje, nielen zvýraznením tela hladujúceho.

Ak pristúpime k vyobrazeným hladomorom bližším v čase, africkým, druhovo si vyžaduje oveľa širší záber. Nie preto že ponúka detaily hladu niečím nové, i keď zopár sa nájde, ale preto, že fotografia extrémne rozšíri svoj dosah. Hladomory „biele“ a ázijské, ktorým som sa venovala, nie sú verejnosti veľmi známe a len minimálne ovplyvnili sieťnice západnej populácie, okrem snád' tých z Indie a Bangladesha zo 60-tych rokov 20. storočia. Ale obrovská expanzia týchto fotografií prichádza s hladomormi „čiernymi“ druhej polovice 20. storočia: Biafra, Eritrea, Etiopia, Somálsko, Mozambique a Sudán; krajiny, ktoré vstúpia do povedomia priemerneho pozorovateľa zo západu, práve vďaka kríze hladu. Severoamerický fotograf Fred Cuny uviedol tzv. éru pozorovateľnú cez televíziu v 1969 zábermi hladomoru z Biafra.⁹ Stačí si sadnúť k internetu a do vyhľadávača vypísať pojmy „hlad“, „hladomor“, „hunger“, „famine“, „hambre“, „starvation“ a vzápätí sa obrazovka naplní malými okienkami s fotografiami hladujúcich, čiernych a hlavne detí. Na fotografiách sa opakujú, tak ako som hovorila, formálne detaily už spomínané, ale tiež nové, akým je napr. výraz strachu v tvárach čiernych detí (ako sú niektoré Freda Cunyho, Biafra a Etiópia, 1968) a výjavy i gestá pominutia, zbláznenia, „delírio do fame“¹⁰. Nakoniec motív hmyzu nalepeného po tele hladujúceho, hlavne múch je plne akumulovaný do kompozície afrických hladomorov. Témou takmer všetkých fotografií je hlad, väčšinou hlad detí, niektoré zobrazujú dvojice matka – dieťa, detailne zaos-

⁶ Pozri fotografie Wernera Bischofa na: www.elangelcaido.org/fotografos/wbischof/wbischof02.html

⁷ Kompletne galérie je možné si prezrieť na: www.members.aol.com/sjanah/exsf00.html
⁸ Pozri: www.clevelandart.org/explore/artist?artis...

⁹ Komentár Freda Cunyho a galérie na: www.onlineethics.org/moral/cuny/biafra.html

¹⁰ Galéria fotografií tematicky zachytávajúca hladomor, Eritrea. K nahliadnutiu na: www.terra.com/moral/History_pictures/challenge/16famine.htm

trujú na tváre plné bolesti a utrpenia. Tieto fotografie sa stali predchodcami reportáže akou je napr. „Etiópia, peklo na mape“¹¹. Hladomor v Sudáne v 1998 zachytil Tom Stoddart: „Witness: Flood and Famine in Africa“. V jeho reportáži je prítomné „delírio do fame“ napr. podvýživený sudánsky chlapec kľacia na zemi pozoruje tašku plnú jedla odchádzajúcu s pánom odetým v bielom. Medzi inými tiež Larry Armstrong vytvoril cyklus fotografií „Afrika-Famine“¹². V náväznosti treba spomenúť fotografie Davida Burnetta zobrazujúce hladomor v Etiópii v 2002¹³. A tiež, fotograf Sebastião Salgado obrazovo sprostredkoval krízu v Sahel, Etiópii v 1984-85.¹⁴ V úvode webovej stránky fotografa Fred Ritchi komentuje prácu Salgada nasledovne

- V rokoch 1984 a 1985, Salgado fotografoval tých, ktorý trpeli hladom v Sahel (Afrika). Spolupracoval s francúzskou mimovládnu organizáciou *Lekári bez hraníc*. Počas viacerých a dlhých návštev v trvaní päťnásť mesiacov robil dôstojné, vdáčné a empatické zábery tých, ktorí žili a zomierali pri pohrome, ale tiež zanechal záznam o aktivitách tých, ktorý pracovali anonymne v danej apokalypse, mladí lekári, zdravotníci a inžinieri civilisti, dobrovoľníci.

Iste myšlienka fotografií pôsobiacich dôstojne, vdáčne a empaticky súvisí s poslaním Salgada fotografovať ľudí. Každé priblíženie sa k dôstojnosti toho druhého, vychádza z podstaty participatívneho pozorovania dlhodobej prítomnosti, nie náhodnej.

2 Diskusia a závery

Fotografia je sprostredkovaním kultúry, ktorú zachytáva, z ktorej pochádza, dokáže sociálnu realitu priblížiť či rekonštruovať, pomáha v utváraní názoru na zobrazené udalosti, pri objasňovaní priebehu a následkov ľudského konania. Fotografia je sústavou často zámerne konfrontačných kultúrnych tém, ktoré stimulujú chovanie a postoje ľudí v rámci spoločnosti. Pri procese vnímania (percepce) fotografie dochádza k pôsobeniu na hodnotové, behaviorálne, psychické a iné aspekty v orientácii pozorovateľov – príjemcov (recipientov). Dochádza k zoskupovaniu postojových a hodnotových faktorov, čo vedie k vytvoreniu jasnejšej, koherentnejšej predstavy, z ktorej sa napr. po návšteve fotografickej expozície, výstavy vytvorí predstava, názor, presvedčenie či vlastný postoj. Krátkodobý zážitok silne emo-

¹¹ Pozri: www.el-mundo.es/sociedad/etiopia/album.htm

¹² Dostupné na: www.armstrong.bluestones/editorial/africa/force-frames.html?/editorial/africa/africa01.html

¹³ Pozri sekcia News na: www.davidburnett.com/index.html

¹⁴ Galéria je dostupná na: www.terra.com.br/sebastiaosalgado/

tívne nabitý, pôsobí na dušu, svedomie a vedie k zmene v sociálnom a psychickom rozpoložení človeka. Fotografia, ako kultúrny a umelecký artefakt je schopná prezentovať, priblížiť, vplývať a vyprovokovať publikum. Čo je teda podstatou humanitárnej fotografie zobrazujúcej hlad? Je to nevyhnutnosť vyvolať reakciu pod vplyvom úzkosti; poznaním prekvapiť; dosvedčiť, že to čo vidím, je reálne; vyprovokovať k pocitu zodpovednosti, k solidarite a pomoci.¹⁵

V príspevku sme sa snažili o zachytenie genézy fenoménu a pojmu fotografie hladu, o zmapovanie jej obsahovej reflexie a praktického výskytu. Našou snahou je poukázať na významnú úlohu a zmyselnosť využívania vizuálnych prostriedkov, umenia ako takého, v našom prípade fotografie pre solidaritu: pri edukačnom procese. Či už v rámci výučby študentov, budúcich sociálnych, humanitárnych pracovníkov, alebo v súvislosti s poznávaním vedúcim k narušovaniu dlho tradovaných rozdielov medzi tzv. primitívnymi a vyspelými spoločnosťami, v zmysle hľadania spoločných riešení pre ešte prežívajúce identity, ktoré sú šťastnou protiváhou súčasných globalizačných procesov!

Literatura

- [1] Bourdieu, P.: *Sociología y cultura*, México, Grijalbo, 1990.
- [2] Davis, M.: *Late Victorian Holocaust. El Niño famines and the making of the Third World*. Nueva York, Verso, 2001.
- [3] Eisner, E.W.: "On the differences between Scientific and Artistic Approaches to Qualitative Research." *Visual Arts Research*, 29 (57), 2003, s. 5–11.
- [4] Hine, CH.: *Etnografía virtual*, Barcelona, Editorial UOC, 2000.
- [5] Scheper-Hughes, N.: *La muerte sin llanto. Violencia y vida cotidiana en Brasil*. Barcelona, Ariel, 1997.

Simona Žbirková, Ph.D

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Katedra sociálnej práce

Nám.1.mája

811 06 Bratislava

szbirková@hotmail.com

¹⁵ Protichodné pocity z výsledku vlastnej práce fotografa Kevina Cartera priviedli k rozhodnutiu siahnuť si na život. Fotograf sa zavraždil štyri mesiace po udelení ceny Pulitzer. Carter deklaroval, že sa sám pred sebou hambí....David Suaréz na margo ocenennej fotografie zobrazujúcej supu a sudánske dievčatko napísal: "Kompozícia Kevina Cartera vyžaruje nedočkavé očakávanie supu na smrť dieťaťa: Sú dvaja svedkovia tej istej agónie: pre supu, potrava na zožranie, pre fotografa to je hrozný obraz smrti človeka, všetkých ľudí". Záverom, tak ako sup i fotograf očakávajú svoj kúsok.